

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI
RIJEKA

BRANKA NOVOSEL

PREVOZ ENJE ELEMENATA KULTURE
S ENGLESKOGA NA HRVATSKI JEZIK

DOKTORSKA DISERTACIJA

Rijeka, 2012.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI
RIJEKA

BRANKA NOVOSEL

PREVOZNIJE ELEMENATA KULTURE
S ENGLESKOGA NA HRVATSKI JEZIK

DOKTORSKA DISERTACIJA

Mentor:
prof. dr. sc. Nada Ivaneti

Rijeka, 2012.

PODACI O AUTORU I DOKTORSKOM RADU

1. AUTOR

Ime i prezime:	
Datum i mjesto rođenja:	
Naziv fakulteta i godina završetka dodiplomskog studija:	
Naziv fakulteta i godina završetka poslijediplomskog studija:	
Sadašnje zaposlenje:	

2. DOKTORSKI RAD

Naslov:	
Ustanova na kojoj je prijavljen i izrađen doktorski rad:	
Broj stranica, slika, grafikona, tablica i bibliografskih podataka:	
Znanstveno područje: Znanstveno polje: Znanstvena grana:	
Ime i prezime mentora:	
Fakultet na kojem je obranjen doktorski rad:	

3. OCJENA I OBRANA

Datum prijave teme:	
Datum predaje rada:	
Datum sjednice Fakultetskog vijeća na kojoj je rad prihvaćen:	
Povjerenstvo za ocjenu doktorskog rada:	
Povjerenstvo za obranu doktorskog rada:	
Datum obrane:	
Datum promocije:	
Adresa i telefon pristupnika:	

Zahvala

Iskreno zahvaljujem svojoj mentorici, prof. dr. sc. Nadi Ivaneti , koja mi je svojim iskustvom i stručnošću pružala dragocjenu pomoć i savjete. Svojom trudom, pažnjom i strpljenjem pružila mi je potrebnu podršku pri izradi ovoga rada.

Posthumno zahvaljujem prof. Vladimiru Iviru, velikom znanstveniku, no prije svega velikom ovjeku, na znanju koje mi je prenosio kroz sve godine mogega dodiplomskog, poslijediplomskog i doktorskog studija. Naši zajednički razgovori i rasprave, znanstvene i one isto ljudske, pridonijele su oblikovanju pristupa u ovom radu i ostale mi trajna inspiracija u bavljenju prevodjenjem kao specifičnim intelektualnim procesom.

Zahvalu dugujem također predavačima na *Ljetnoj školi istraživanja u prevodjenju 2005. godine (Translation Research Summer School 2005)* na Sveučilištu u Manchesteru, s kojima sam kao polaznik imala priliku raspravljati o svojem istraživanju. Svatko od njih na određeni način omogućio dodatni uvid u multidisciplinarno područje teorije prevodjenja, što sam pretočila u svoj rad: Mona Baker, Francesca Billiani, Charlotte Bosseaux, Siobhan Brownlie, Hoda Elsadda, Theo Hermans, Luis Pérez Gonzáles, Maeve Olohan, Sebnem Susam-Sarajeva te Stuart Campbell.

Želim se također zahvaliti prevoditeljima i prevoditeljicama koji su sudjelovali u eksperimentu protokola glasnoga razmišljanja te evaluatorima njihovih prijevoda.

Također zahvaljujem svima koji su mi na bilo koji način pomogli tijekom izrade ovog rada, bilo u organizacijskom ili izvedbenom dijelu: Ksenija, Ljerka, Nikolina, Saša... i mnogi drugi.

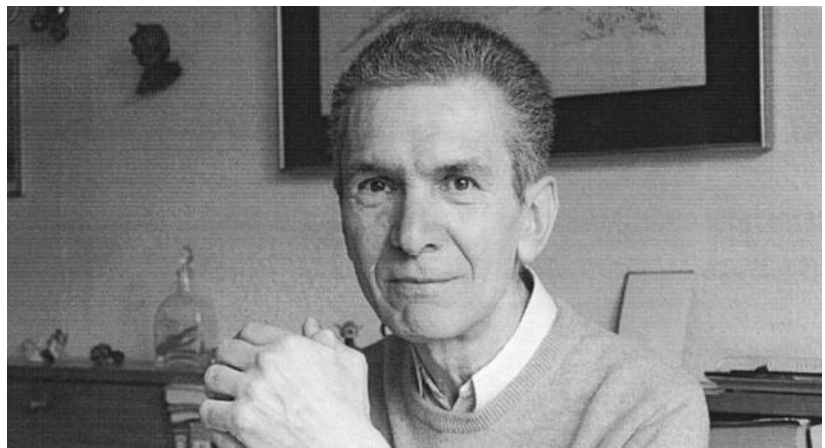
Veliku zahvalnost dugujem svojim roditeljima, Ljubici i Stjepanu Bašiću, na bezgraničnoj ljubavi, potpori i povjerenju.

Naposljetku najvjeća zahvala ide mojoj obitelji: sinovima Karlu i Viktoru te suprugu Dragutinu; hvala na razumijevanju, strpljenju i podršci tijekom ovoga zanimljivog i nadasve intenzivnog razdoblja u mojem životu. Njima posvećujem ovaj rad.

U Samoboru, svibanj 2012.

Branka Novosel

Vladimir Ivir (1934.-2011.)

The great teacher inspires.

William Arthur Ward

SADRŽAJ

1.	UVOD.....	1
1.1	Predmet disertacije i opće postavljanje problema.....	1
1.2	Istraživačko pitanje.....	2
1.3	Cilj rada.....	2
1.4	Metodologija istraživanja.....	3
1.5	Obrazloženje pristupa: Prevođenje sadržaja ovdje.....	4
1.6	Globalizacija nasuprot mikrokozmo-politizmu.....	6
1.7	Struktura rada	9
1.8	Definiranje temeljnih pojmova.....	9
1.9	Kratice.....	15
2.	STANJE ZNANOSTI – PREGLED I OSVRT NA TEMELJNU LITERATURU.....	16
2.1	Odnos jezika i kulture.....	16
2.2	O pojmu kulture.....	19
2.3	Modeli kulture u teoriji prevođenja.....	23
2.4	O mjestu kulture u teoriji prevođenja.....	35
2.5	Kulturni obrat i kulturni pristupi teoriji prevođenja.....	40
3.	METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA.....	44
3.1	Teorijski okvir.....	46
3.1.1	Teorijski modeli istraživanja: komparativni, procesni i kauzalni.....	46
3.1.2	Kvalitativno nasuprot kvantitativnome istraživanju.....	50
3.1.3	Konceptualno nasuprot empirijskome istraživanju.....	52
3.1.4	Prevođenje kao kognitivna aktivnost.....	53
3.1.5	Protokol glasnog razmišljanja u psihologiji i kognitivnim znanostima.....	56
3.1.6	Protokoli glasnog razmišljanja u teoriji prevođenja.....	59
3.1.7	Dosadašnja postignuća istraživanja pomoću protokola glasnog razmišljanja.....	61
3.1.8	Kritike i problemi u istraživanjima PGR-a.....	65
3.1.9	Osobitosti istraživanja audiovizualnog prevođenja.....	67
3.1.10	Model istraživanja u ovom radu.....	69
3.2	Postupak istraživanja i metodološka polazišta.....	72
3.2.1	Rad na paralelnom korpusu – produktni pristup istraživanju.....	72
3.2.1.1	Odabir književnih djela i filmova.....	73
3.2.1.2	Metode i alati za prikupljanje podataka.....	74
3.2.2	Provođenje istraživanja pomoću dijaloškog protokola glasnog razmišljanja – procesni pristup istraživanju.....	87
3.2.2.1	Odabir izvornoga teksta (IT-a) za prevođenje.....	88
3.2.2.2	Odabir i karakteristike ispitanika.....	91
3.2.2.3	Upitnik prije eksperimenta.....	94

3.2.2.4	Snimanje procesa prevo enja.....	95
3.2.2.5	Retrospektivni intervju nakon procesa prevo enja.....	96
3.2.2.6	Transkribiranje verbalizacije tijekom prevo enja - protokoli glasnoga razmišljanja.....	96
3.2.2.7	Kodiranje podataka.....	97
3.2.2.8	Vrednovanje prijevoda.....	102
3.3	Metode analiziranja podataka.....	102
3.3.1	Kvantitativne metode.....	103
3.3.2	Kvalitativne metode.....	103
4.	ŠIRI DRUŠTVENI KONTEKST ISTRAŽIVANJA.....	104
4.1	Odnos sustava izvornoga jezika i ciljnoga jezika – kulturna asimetrija.....	104
4.2	Produktni korpus kao dio kulturne ponude.....	107
5.	PREZENTACIJA I ANALIZA REZULTATA.....	115
5.1	Analiza produktnog korpusa.....	118
5.1.1	Analiza elemenata kulture prema taksonomiji leksi kih podru ja.....	118
5.1.1.1	Kvantitativna analiza pomo u deskriptivne statistike.....	118
5.1.1.2	Kvalitativna analiza elemenata kulture prema skupinama iz taksonomije leksi kih podru ja.....	126
5.1.1.3	Zaklju ni osvrt na analizu EK-ova prema taksonomiji.....	168
5.1.2	Analiza postupaka prema taksonomiji postupaka za prevo ene EK-ova.....	171
5.1.2.1	Kvantitativna analiza postupaka pomo u deskriptivne statistike.....	171
5.1.2.2	Kvalitativna analiza postupaka prema skupinama iz taksonomije.....	178
5.1.3	Zaklju ni osvrt i prijedlog modela prevo enja kulturne konstelacije teksta.....	223
5.1.4	Zaklju ci na temelju produktnog korpusa.....	229
5.2	Analiza procesnog korpusa - protokol glasnog razmišljanja.....	232
5.2.1	Upitnik prije procesa prevo enja.....	236
5.2.2	Proces prevo enja.....	238
5.2.2.1	Faze procesa – priprema, prevo enje, revizija.....	238
5.2.2.2	Analiza procesa prevo enja pojedinih EK-ova.....	244
5.2.2.3	Analiza pojedinih strategija i postupaka u procesu prevo enja elemenata kulture.....	254
5.2.2.4	Prevo enje EK-ova kao proces rješavanja problema i donošenja odluka.....	284
5.2.3	Retrospektivni intervju.....	297
5.2.4	Evaluacija ciljnoga teksta.....	300
5.2.5	Zaklju ci na temelju procesnog korpusa.....	304
6.	KOMENTAR DOBIVENIH REZULTATA.....	307
7.	ZAKLJU AK I PERSPEKTIVE.....	314

SAŽETAK.....	319
8. POPIS IZVORA ZA KORPUS.....	321
9. BIBLIOGRAFIJA.....	322
PRILOZI.....	332

POPIS TABLICA I GRAFIKONA

A. TABLICE

Tablica 1:	Tablica logi nih razina konteksta kulture i konteksta situacije (Katan, 2009: 80 i d.).....	30
Tablica 2:	Formiranje kulturne konstelacije (Floros 2002: 65).....	34
Tablica 3:	Sažetak parametara koji se obrađuju u literaturi (prema Bernardini, 1999: 15-16).....	64
Tablica 4 :	Polisemiotička struktura AV-produkata.....	68
Tablica 5:	Model istraživanja u radu.....	70
Tablica 6 :	Sastavnice paralelnog korpusa.....	74
Tablica 7:	Klasifikacija realija (Nedergaard-Larsen 1993).....	75
Tablica 8:	Taksonomija leksičkih podjela elemenata kulture.....	77
Tablica 9:	Ivirove postupci i strategije za prevođenje kulture (1987).....	79
Tablica 10:	Taksonomija strategija za transfer ECR (Pedersen 2005: 4).....	82
Tablica 11:	Parametri koji utječu na odluku o primjeni postupka za prevođenje EK-ova (Pedersen 2005: 122-128).....	85
Tablica 12:	Taksonomija postupaka za prevođenje elemenata kulture.....	87
Tablica 13:	Elementi kulture iz TI za PGR.....	91
Tablica 14:	Karakteristike ispitanika koji su sudjelovali u eksperimentu PGR..	93
Tablica 15:	Kodiranje obrade teksta s kategorijama i potkategorijama (Gerloff 1986: 253-254).....	99
Tablica 16:	Taksonomija strategija i postupaka u procesu prevođenja EK u eksperimentu PGR	101
Tablica 17:	C4 koncentracijski omjer po postupcima.....	175
Tablica 18 :	Pogreške uzrokovane lažnim parom.....	211
Tablica 19 :	Pogreške uzrokovane nepažljivim citiranjem IT-a.....	213
Tablica 20 :	Pogreške uzrokovane gramatikom IJ-a.....	214
Tablica 21 :	Pogreške uzrokovane neprimjenom logičkih razina konteksta.....	214
Tablica 22 :	Pogreške uzrokovane neprimjenom usvojenog prijevoda.....	215
Tablica 23:	Pogreške uzrokovane neprimjenom usvojenog prijevoda – religija.....	216
Tablica 24 :	Pogreške uzrokovane gramatikom IJ-a.....	218
Tablica 25 :	Pogreške uzrokovane doslovnim prijevodom.....	219
Tablica 26 :	Pogreške uzrokovane odabirom krivog značenja polisemne riječi.....	220
Tablica 27 :	Pogreške uzrokovane neoznačenim posuđivanjem.....	221
Tablica 28 :	Pogreške – ostalo.....	222
Tablica 29:	Prikaz problemskog dijela transkribiranog PGR-a kao procesnog korpusa i integralnog PGR-a.....	233
Tablica 30 :	O ekvivalentni problemi prema EK-ovima iz IT-a.....	235
Tablica 31 :	Faze procesa prevođenja.....	238
Tablica 32 :	Podjela EK na jednostavne i složene.....	253
Tablica 33 :	Vrste problema za pojedine EK prema o ekvivanju i stvarnosti.....	285
Tablica 34:	EK s najvećim brojem izmjena kod svih četiri para.....	288
Tablica 35:	Površina trokuta iz Lorenzove krivulje po prevoditeljskim parovima.....	293
Tablica 36 :	Evaluacija ciljnoga teksta po parovima.....	301
Tablica 37:	Usporedba evaluacije prema skupinama evaluatora – jezičnici.....	302
Tablica 38:	Usporedba evaluacije prema skupinama evaluatora – i pripadnici ciljne kulture koji nisu jezičnici.....	302

B. GRAFIKONI

Grafikon 1:	Usporedba ukupnog broja objavljenih publikacija i publikacija prevedenih s engleskog jezika.....	105
Grafikon 2:	Broj objavljenih prijevoda s engleskoga jezika u Hrvatskoj od 1991. do 2008.....	105
Grafikon 3:	Zastupljenost elemenata kulture u knjizi <i>The Firm</i>	119
Grafikon 4:	Zastupljenost elemenata kulture u knjizi <i>Harry Potter and the Philosopher's Stone</i>	120
Grafikon 5:	Zastupljenost elemenata kulture u knjizi <i>The Da Vinci Code</i>	122
Grafikon 6:	Modalni EK-ovi po knjigama.....	123
Grafikon 7:	C4 koncentracijski omjer po EK-ovima.....	124
Grafikon 8:	Zastupljenost elemenata kulture u analiziranim filmovima.....	125
Grafikon 9:	Usporedba strukture EK-ova u analiziranim filmovima i knjigama.....	126
Grafikon 10:	Postupci korišteni u prevo enju knjige <i>The Firm</i>	172
Grafikon 11:	Postupci korišteni u prevo enju knjige <i>Harry Potter and the Philosopher's Stone</i>	173
Grafikon 12:	Postupci korišteni u prevo enju knjige <i>The Da Vinci Code</i>	174
Grafikon 13:	Modalni postupak korišten u prevo enju EK-ova po knjigama.....	174
Grafikon 14:	Postupci korišteni u prevo enju filmova.....	176
Grafikon 15:	Usporedba postupaka korištenih u prijevodu EK-ova u filmovima i knjigama.....	177
Grafikon 16:	Struktura procesa prevo enja po fazama.....	239
Grafikon 17:	Prosje ni broj izmjena potrebnih za prijevod pojedinog EK-a za sva etiri para.....	244
Grafikon 18:	Prosje ni broj izmjena potrebnih za prijevod pojedinog EK-a za iskusne i manje iskusne parove.....	247
Grafikon 19:	Razlika u broju izmjena potrebnih za prevo enje EK-ova (manje iskusni vs. iskusni parovi).....	250
Grafikon 20:	Opažanje problema – struktura po podskupinama.....	255
Grafikon 21:	Manipulacija/nadziranje zna enja EK-ova – struktura po podskupinama.....	258
Grafikon 22:	Korištenje resursa – struktura po podskupinama.....	264
Grafikon 23:	Podloga za donošenja odluke – struktura po podskupinama.....	272
Grafikon 24:	Donošenje odluke/promjena odluke – struktura po podskupinama.....	277
Grafikon 25:	Ekstratekstualni elementi/nadziranje zadatka – struktura po podskupinama.....	278
Grafikon 26:	U estalost korištenja pojedinih postupaka za sva etiri para.....	289
Grafikon 27:	U estalost korištenja pojedinih postupaka za sva etiri para ispitanika uz korištenje vanjskih resursa i konzultacija s parom.....	290
Grafikon 28:	U estalost korištenja pojedinih postupaka, iskusni i manje iskusni prevoditelji.....	290
Grafikon 29:	Izmjene u kojima se spominju i ne spominju EK – relativna struktura.....	291
Grafikon 30:	Lorenzova krivulja.....	292
Grafikon 31:	Prikaz strategija po fazama procesa.....	295
Grafikon 32:	Paralelni prikaz strategija kod manje iskusnih parova A (krug), i B (trokut).....	296
Grafikon 33 :	Paralelni prikaz strategija kod iskusnih parova C (krug) i D (trokut).....	296

1. UVOD

1.1 Predmet disertacije i opće postavljanje problema

Odnosi između kulture i prevođenja predmetom su zanimanja znanosti o prevođenju od njenog formiranja kao samostalne discipline, koje bismo mogli smjestiti otprilike u šezdesete godine dvadesetog stoljeća. Iako je teorija prevođenja u svojem početku bila pretežno lingvistički orijentirana (usp. Nida 1964a, Catford 1965, Albrecht 1973) i problematika kulture nije bila sustavno obrađivana, spoznaja da su jezici “usidreni” u određenu kulturu od početka je imala utjecaj na prevođenje (Jakobson 1959/1966, Nida 1964a, Nida/Taber 1969, Levý 1969). Osobito nakon 80-ih godina problematizacija povezanosti između kulture i prevođenja igra sve veću ulogu u literaturi o znanosti o prevođenju (Koller 1979, Newmark 1981, Reiss/Vermeer 1984/1991, Neubert 1985, Snell-Hornby 1988, Albrecht et al. 1987). Naziv *cultural turn* (kulturološki zaokret) koji je autor Mary Snell-Hornby jasno odražava novu tendenciju u znanosti o prevođenju. Ovaj preokret bio je presudan za usmjeravanje interesa i na pitanja iz područja znanosti o kulturi i na interkulturalnoj komunikaciji. Ove dvije srodne discipline postaju važne za znanost o prevođenju, no njihov primarni interes leži uvijek u fenomenu prevođenja u odnosu na kulturu.

Bez obzira je li prevoditelju znaenje poznato, elementi kulture u tekstovima mu predstavljaju dvostruki problem, i to u smislu rješavanja problema pronalaženja adekvatnih prijevodnih ekvivalenata (*problem solving*), te odlučivanja o izboru optimalne prijevodne varijante (*decision making*). Zbog svoje važnosti za sveukupno znaenje i koherentnost teksta, na način koji je elementi kulture, odnosno ukupna kulturna konstelacija teksta, biti prevedena, igra značajnu ulogu.

Prevođenje tekstova kao nositelja i dijelova kulture, prenošenje njihove kulturne poruke u drugi jezik (ciljni jezik), a time i drugu kulturu (ciljnu kulturu), glavni je predmet zanimanja ovog rada. U tom smislu bitno je napomenuti da se ovaj rad bavi samo oblicima pismenog prevođenja s engleskoga na hrvatski jezik, dakle usmeno prevođenje je isključeno. Budući da je prevođenje elemenata kulture

direktan na in dodira dviju kultura, time ono predstavlja i oblik utjecaja izvornoga jezika i kulture na ciljni jezik i kulturu.

Ovaj rad mogli bismo smjestiti u područje kulturološki usmjerene teorije prevodjenja. Predmet rada su odnosi kulture sadržani u tekstu izvoru i prakse prevodjenja tekstova. U ovom široko postavljenom okviru konkretno se obrađuje problematika prevodjenja elemenata kulture i sam proces prevodjenja elemenata kulture.

1.2. Istraživačko pitanje

Središnje istraživačko pitanje ovog rada glasi: Kako se prevode elementi kulture s engleskoga na hrvatski jezik? Naslov teme možemo razširiti na nekoliko konkretnih pitanja:

1. Što predstavlja elemente kulture u izvornome tekstu - kako ih možemo definirati, klasificirati i identificirati?
2. Kako se odvija proces prevodjenja elemenata kulture? Kojim se pomagalicama prevoditelji služe? Predstavljaju li elementi kulture poteškoću za prevoditelje?
3. Kako prevoditelji prevode elemente kulture - prevode li s engleskoga na hrvatski jezik, tj. koje strategije i postupke pri tome koriste?

Moguće koristi od rezultata ovog rada mogle bi biti u sljedećim poljima:

- a. procjena kvalitete prijevoda (TQA - *translation quality assessment*)
- b. edukacija prevoditelja (*translator training*)
- c. leksikografija - razvoj rječnika i glosara
- d. jezična politika

1.3. Cilj rada

Teorijski cilj rada jest pridonijeti teoriji prevodjenja u pogledu razrade definicije elementa kulture u izvornome tekstu, taksonomije elemenata kulture, strategija i postupaka prevodjenja elemenata kulture u prijevodu s engleskoga na hrvatski jezik, kao i pružiti dodatni uvid u proces prevodjenja elemenata kulture na temelju protokola glasnog razmišljanja.

Prakti ni cilj ovog rada jest na temelju analize strategija i postupaka za prevo enje elemenata kulture te prijevodnog procesa pokušati definirati mjesta i mogu e uzroke naj eš ih pogrešaka i poteško a u prevo enju elemenata kulture. Ovi uvidi mogu poslužiti u procjeni kvalitete prijevoda, edukaciji prevoditelja u smislu obra anja njihove pozornosti na složene intertekstualne i intratekstualne odnose kada se radi o prevo enju kulture, te utjecaju odabira globalne strategije njihovog prevo enja na koherentnost teksta. Kao pragmatiki cilj definiran na temelju rezultata dobivenih istraživanjem može se postaviti i holisti ka procjena, odnosno evaluacija prijevoda EK iz korpusa.

Elementi kulture sadržani u izvornome tekstu, koji zajedno sa injavaju kulturnu konstelaciju navedenog teksta, prevode se pretežito strategijom postranjivanja. Iz toga se može zaklju iti da prevo enje kulturne konstelacije za prevoditelje predstavlja problem i potencijalni je izvor pogrešaka. Ovo bi se moglo tako er smatrati osnovnom hipotezom rada.

1.4. Metodologija istraživanja

Istraživanje se može podijeliti u dva dijela: u prvom dijelu se istražuje prevo enje elemenata kulture kao produkt (paralelni korpus knjiga i filmova zajedni ki sa injava produkti korpus), a u drugom kao proces (istraživanje procesa prevo enja pomo u protokola glasnog razmišljanja).

Produktni korpus sa injavaju izvanjezi ni elementi kulture sadržani u tri suvremena djela popularne književnosti i njihovi prijevodi na hrvatski jezik. Elementi kulture klasificirani su prema vrsti, a ujedno je svakom elementu kulture pridružen postupak koji je prevoditelj koristio za prevo enje. Na taj na in dobivena je korelacija izme u vrste elementa kulture i prevoditeljskog postupka.

Budu i da su na temelju tri odabrana djela snimljeni i filmovi, tako er su izdvojeni elementi kulture i njihovi prijevodi u podslovljavanju. Na isti na in uspostavljena je korelacija izme u vrsta elemenata kulture i prevoditeljskog postupka. Na temelju toga mogu se povu i paralele i razlike u prevo enju elemenata kulture u tekstu i u

audio-vizualnom prevo enju, budu i da se ovdje radi o dodatnom semiotičkom kanalu.

Proces prevo enja elemenata kulture dobro se može istraživati primjenom protokola glasnog razmišljanja, tj. *TAP (think-aloud protocol study)*. U ovom radu procesni korpus je nastao na osnovi protokola s četiri para prevoditelja, i to tako da je proces prevo enja novinskog teksta na engleskom jeziku koji obiluje elementima kulture snimljen diktafonom, transkribiran, a zatim je kodiran i obra en. Dva para inili su prevoditelji s više iskustva u prevo enju, dok su druga dva manje iskusna. To omogućuje usporedbu na osnovi iskustva prevoditelja.

1.5 Obrazloženje pristupa: Prevo enje sad i ovdje

Prevo enje je proces u kojem se susreću, miješaju, a na određeni način i sukobljavaju, dva jezika i dvije kulture u svojem konkretnom pojavnom obliku – tekstu. U tom procesu na vidjelo dolaze kulturne vrijednosti, ekonomska i politička moć, subjektivne odluke prevoditelja i, što je najvažnije i ujedno predstavlja razlog za prevo enje – drugo, različito, u svojem jezičnom i kulturnom obliku. Neminovno se pojavljuje pitanje koje nije samo jezično i praktično, već je i etičko: Koliko „stranoga“ prevoditelj smije uključiti u prijevod, a koliko izostaviti, poništiti? Svaka odluka o načinu prevo enja elementa strane kulture je za prevoditelja konfliktna situacija u kojoj on mora donositi odluku. Pojam prevo enja kao interkulturalne komunikacije u sebi sadrži činjenicu da promjene u jeziku koje prevo enje uzrokuje dovode i do promjene u kulturi.

Jednom prevedeni tekst započinje život u ciljnoj kulturi, koji je izvan dosega kako autora tako i prevoditelja. On ulazi u uporabu, a importirani „kulturni“ sadržaj konstruira i nepovratno mijenja ciljnu kulturu. Prevo enje je naime jedini način susreta s drugom kulturom ukoliko ne poznajemo jezik te kulture.

Jezik kao dio kulture jedan je od ključnih elemenata identiteta, o čemu je unutar teorije prevo enja postignut konsenzus. Upravo je prevo enje mjesto izravnoga doticaja određenog jezika i kulture, a time i njihova međusobnog utjecaja. Stoga prevo enje kao aktivnost i prijevod kao kulturni proizvod možemo promatrati u

svjetlu dinamike tog odnosa. Budući da se u Hrvatskoj, općenito uzevši, najviše prevodi s engleskoga jezika, kako književna djela tako i ostale proizvode tzv. masovne kulture (u prvom redu filmove i TV-program), utjecaj engleskog jezika i s njime povezane angloameričke kulture na hrvatski jezik i kulturu u tom je smislu najveći i najznajniji. Prevođenje tekstova kao nositelja i dijelova kulture, prenošenje njihove kulturne uronjenosti u drugi jezik (ciljni jezik), a time i drugu kulturu (ciljnu kulturu) glavni je predmet zanimanja ovog rada. Elementi kulture sadržani u IT-u mjesto su izravnoga dodira dvaju jezika i dviju kultura.

Stoga je fokus usmjeren upravo na njih, te smo formulirali glavno istraživačko pitanje: Kako se prevode elementi kulture s engleskoga na hrvatski jezik? Smatramo da analiza elemenata kulture može biti važna u određivanju intenziteta „miješanja kultura“, odnosno utjecaja izvorne angloameričke kulture na ciljnu kulturu, dakle hrvatsku kulturu. Dobiveni podaci mogu biti mali segment ukupno potrebnih podataka koji bi služili kao podloga za donošenje odluka vezanih za jezičnu i kulturnu politiku, odnosno pitanje jezičnog i kulturnog identiteta. Definiranje jezične i kulturne politike s obzirom na navedeno smatramo važnim zadatkom nadležnih institucija, imajući na umu trenutni širi društveno-politički kontekst u kojemu se naš jezik i kultura nalaze: u prvom redu globalizacija, a povezano s tim i pristupanje Europskoj uniji te asimetrični odnosi između hrvatskoga i engleskoga jezika, koji se odvijaju u nesrazmjeru između međusobnoj kulturnoj razmjeni. Pitanje razvoja jezika u navedenom političkom kontekstu te utjecaj prevođenja na ukupni razvoj kulture, smatramo važnim pitanjima povezanim s jezičnim i kulturnim identitetom. Ovo istraživanje može predstavljati mali dio u ukupnom mozaiku aktivnosti potrebnih da bi se ponajprije odredili, a zatim i postigli strateški ciljevi u ovom području.

Istraživanje se zasniva na kvantitativnoj i kvalitativnoj analizi elemenata kulture u produktnom i procesnom korpusu. U produktnom korpusu analizirali smo EK-ove s obzirom na skupinu kojoj pripadaju (usp. 3.2. Taksonomija elemenata kulture) i postupke koje su prevoditelji koristili za prevođenje navedenih EK-ova (usp. 3.2 Taksonomija postupaka za prevođenje EK-ova). Pritom smo istraživanje ograničili na izvanjezične EK-ove na leksičkoj razini. EK-ovi su mjesta u tekstu na kojima je međukulturna različitost neposredno reprezentirana. Smatramo stoga da način na koji su EK-ovi iz IT-a preneseni u CJ i CK može poslužiti kao indikator odnosa prema kulturnoj različitosti (drugosti). Kvantitativni podaci o frekvenciji i distribuciji

područja iz kojih EK-ovi dolaze kao i usmjerenost prijevodnih postupaka (prema IJ-u ili CJ-u) korišteni u njihovom prevođenju, prvenstveni su pokazatelj leksičkih područja iz kojih EK-ovi dolaze i kako ih ciljna kultura prihvaća. Izbor prijevodne strategije, odnosno generalnog usmjerenja na IJ ili CJ, pokazuje izmeću ostalog stupanj tolerancije ciljne kulture prema drugim kulturama kao i njezinu postojanost. Procesni korpus omogućit će nam dodatni uvid u proces prevođenja EK-ova, sagledan kao proces rješavanja problema i donošenja odluka.

Niže navedeni citat Sandre Bermann pobliže objašnjava motivaciju za ovaj rad i širi politički i društveni kontekst istraživanja, koji će se u nastavku pobliže opisati:

There has probably never been a time when issues of nation, language, and translation have been more important or more troubling than they are today. In a world where individual nation-states are increasingly enmeshed in financial and information networks, where multiple linguistic and national identities can inhabit a single state's borders or exceed them in vast diasporas, where globalization has its serious—and often violent—discontents, and where terrorism and war transform distrust into destruction, language and translation play central, if often unacknowledged, roles. (Bermann 2005:1)

No unatoč svojoj važnoj ulozi u današnjem svijetu, kako na nacionalnoj tako i na internacionalnoj razini, prevođenje i njegova uloga u procesu globalizacije tek dobivaju svoje mjesto u društvenim istraživanjima, ili bolje rečeno, moraju se za njega izboriti (usp. ibid.: 2). Pitanje jezika, prevođenja i mećukulturne komunikacije povezano je s tematikom jezične nadmoći, što odražava i odnose prema nacionalnome, postnacionalnome i subnacionalnome u srazu globalnog i lokalnog. Istraživanje ovakvih odnosa u kulturama današnjice može biti nužna nadopuna brojnim društvenim istraživanjima višesložnosti suvremenih gospodarskih i informacijskih pojava te pružiti uvid u tzv. „globalnu svijest“ (ibid. 2). Stoga se nadamo da će ovo istraživanje „odškrinuti vrata“ sagledavanju uloge prevođenja i njegovu utjecaju na hrvatski jezik i kulturu.

1.6 Globalizacija nasuprot mikrokozmpolitizmu

Prevođenje predstavlja ključnu infrastrukturu globalizacije, što podrazumijeva istovremeni pristup informacijama u čitavom svijetu. Stoga je uloga prevođenja u proizvodnji i cirkulaciji globalnih informacija presudna. Unatoč tome, mnogi

znanstvenici koji tematiziraju globalizaciju zaboravljaju ovaj njezin važan aspekt i preduvjet.

Kreatori novog tržišta, univerzalnoga kulturnog prostora, nove su globalne „kulturne korporacije“, koje strateškim savezima osiguravaju kontrolu nad itavim nizom kulturnih proizvoda na tržištima diljem svijeta.¹ Globalna prisutnost etničkih, autohtonih oblika, predstavlja kozmopolitizaciju posebnosti, specifičnosti. Globalizacija dakle ne zna i kraj segmenata, već njihovu ekspanziju do svjetskih razmjera. Kulturna globalizacija istovremeno potiče dva naoko kontradiktorna procesa: kulturnu diversifikaciju i kulturnu re-identifikaciju: pojedinci i društva mogu na temelju vlastitog izbora prihvatiti različite kulturne vrijednosti, no svaki taj izbor istovremeno utječe na redefiniranje vlastitog identiteta (usp. Švob-oki i dr. 2008: 22–24).

Općenito uzevši, globalizacija na samu bit procesa prevodjenja nema nekog velikog utjecaja. No budući da globalizacija sa sobom donosi neprestane i sve ubrzanije tehnološke promjene, na nje i kanali prevodjenja multipliciraju se i mijenjaju, kao i opseg materijala koji je potrebno prevesti. S tim je usko povezana i činjenica da količina novog znanja u svijetu u različitim područjima raste ubrzanim tempom, pa svako društvo i gospodarstvo koje želi držati korak s tim razvojem, mora to znanje uključiti u svoju kulturu i znanost, za što kao alat na raspolaganju uglavnom ima samo prevodjenje. Vrlo je važna i vremenska komponenta – isto naime za sam proces prevodjenja na raspolaganju prevoditelji nemaju dovoljno vremena, što se neminovno odražava na samu kvalitetu prijevoda. Stoga je isto jednostavnije pročitati potrebnu stručnu literaturu na stranom jeziku (uglavnom engleskom, jeziku znanosti) te dio termina ostaviti u izvornom obliku. Činjenica da to zvuči „strano“, „učineno“, „znanstveno“ upravo je podrška toj strategiji². Poplava importiranih termina iz područja ekonomije, marketinga, financija, svijeta zabave svjedoči o tome.

¹ Kao ilustraciju uzmimo Ruperta Murdocha, koji je preko novina ušao u audiovizualni sektor televizije i filma, obuhvaćajući i kontrolirajući sve razine proizvodnje i produkcije, te kompaniju Sony, koja je simbolični primjer globalnog medijskog konglomerata, komunikacijskog diva čija je strategija ovladavanje industrijom hardvera i softvera, tzv. „total entertainment business“.

² Opačić (2006) navodi novinare i političare, koji su najprisutniji u medijima, kao glavne „korisnike“ takve strategije. No za ove dvije profesije taj je pristup isto pragmatičan: osim što time podržavaju dojam svoje učenosti i informiranosti, svakako ostvaruju određene uštede, vremenske i financijske. Smatram da bi upravo ove dvije kategorije morale biti odgovorne prema javno izrečenome, jer

Budućnost prevodjenja kao djelatnosti posredovanja između jezika i kultura s obzirom na gore navedeno mijenja se zajedno s ostalim promjenama u današnjem globalnom informacijskom društvu jer se mijenjaju i rastu potrebe za prevodjenjem.

Cronin u svojim radovima (2003, 2006) prevodjenje vidi kao aktivnost koja pomaže u stjecanju ukupnosti ljudskog znanja, bez zatiranja kulturne specifičnosti. On smatra da se trenutnoj globalnoj situaciji, koju karakteriziraju neravnomjerni gospodarski razvoj i nadmoć engleskog jezika, možemo suprotstaviti prihvaćanje i mikrokozmpolitizam. Mikrokozmpolitizam je povezan s onime što Cronin naziva fraktalnim diferencijalizmom³ (*fractal differentialism*) (2006: 16–21), što podrazumijeva posvećenost i usmjerenost na itav niz minucioznih kompleksnosti lokalnoga, a da istovremeno budemo svjesni šireg konteksta. Izraz mikrokozmpolitizam sadrži u sebi pojam kulturne kompleksnosti, koja ostaje konstantna neovisno o tome promatramo li kulturu iz mikro- ili makrorazine.

Hrvatsku povijesni iskorak prema globalnome udruživanju čeka 1. srpnja 2013. godine, kada postaje 28. članica Europske unije, a hrvatski njen 24. službeni jezik. U ovom važnom koraku prema zajedništvu i integraciji možda bi upravo mikrokozmpolitizam kao pristup vlastitome, jedinstvenome, posebnome, mogao biti prihvatljiv, logičan i pragmatičan za „mali“ hrvatski jezik i kulturu u odnosu prema zbivanjima na globalnoj razini, kako kulturnoj tako i gospodarskoj. Prisjetimo se, službeni moto Europske unije glasi *Jedinstvo u različitosti*.

Što se tiče same djelatnosti prevodjenja, Europska unija najvjeća je „prevoditeljska agencija“ na svijetu, a samim pristupom toj zajednici koliki ina prevodjenja s hrvatskoga i na hrvatski jezik doseći će najveće razmjere u hrvatskoj povijesti. Prijevod će biti „optika“ kroz koju ćemo gledati druge i kroz koju će drugi gledati nas, a imati će utjecaj na sve razine i segmente našega društva i kulture. Stoga bi vrijedilo postupiti odgovorno i ovu važnu lingvističku, književnu, kulturnu,

ukoliko usporedimo ostvarene uštede i nanesenu štetu, tada svakako iznos štete preteže. Za ostvarivanje dojma u enosti na raspolaganju im pak ostaju druge strategije.

³ Fraktal je geometrijski objekt čija je fraktalna dimenzija veća od njegove topološke dimenzije. Kod takvih objekata uvijek vidimo jednaku razinu detalja, neovisno o različitosti. Običnim riječima, fraktali su "naki" do beskonačnosti. Fraktalna dimenzija je vrijednost koja nam daje uvid u to u kojoj mjeri neki fraktal ispunjava prostor u kojem se nalazi.

znanstvenu, a na kraju i političku djelatnost, što je moguće više urediti imaju i na umu sve njene vidove i područja u kojima njena važnost zadire.

1.7 Struktura rada

Sadržaj rada podijeljen je u nekoliko cjelina. U poglavlju 1. obrazlaže se aktualnost teme i definiraju temeljni pojmovi, dok se u poglavlju 2. prikazuje temeljna literatura i pristupi prevodnoj kulturi u teoriji prevodnja.

Teorijski okvir, postupak istraživanja i metode analiziranja podataka prikazani su u poglavlju 3. pod naslovom Metodologija. Širi društveni kontekst istraživanja u pogledu kulturne asimetrije između sustava izvornoga i ciljnoga jezika razrađen je u poglavlju 4.

Poglavlje 5. sadržava prezentaciju i analizu rezultata, a podijeljeno je na prikaz EK-ova u produktnom i procesnom korpusu i pripadaju ih zaključak. Rezultate se komentira u poglavlju 6., dok se u poglavlju 7. izvodi zaključak o doprinosu istraživanja te daju prijedlozi za daljnja istraživanja.

1.8 Definiranje temeljnih pojmova

U ovom dijelu prikazat će se definicije osnovnih termina kako bi se pobliže odredilo njihovo značenje u ovom radu, imajući pritom u vidu terminološku neujednačenost u području teorije prevodnja. Definicije su poredane abecednim redom.

Adekvatnost prijevoda

Adekvatnost prijevoda podrazumijeva ispunjavanje funkcije pojedinog EK-a kao dijela kulturne konstelacije teksta u pripadajućem kontekstu. Svaka procjena adekvatnosti prijevoda uključuje pripadajuće kriterije. Stoga će se kod razmatranja adekvatnosti u obzir uzimati kriteriji ispunjavanja funkcija (literarne, leksičko-stilističke, pragmatične koherencije, kulturne koherencije), što će se objasniti za svaki primjer posebno. Kod prevodnja elemenata kulture prevoditelj bi odabirom postupka za svaku pojedinu situaciju trebao itelju osigurati koherenciju i razumljivost prijevoda (usp. Hönl i Kussmaul 1982: 58-60, Snell-Hornby 1988: 44

i.d.). Kao bliskozna nice za adekvatnost prijevoda u ovom radu koriste se i izrazi prikladnost, primjerenost, odgovaraju e prijevodno rješenje.

Audiovizualno prevo enje

Audiovizualno prevo enje (AV-prevo enje) odnosi se na prevo enje govora i vizualnog dijela, kao što je to npr. slu aj kod filmova, videoigara pa i svake elektroni ke komunikacije. U ovom istraživanju AV-prevo enje odnosi se na prevo enje filmova koji su snimljeni po predlošku književnih djela te su dio korpusa na kojem se istraživanje provodi.

Element kulture (EK)

Element kulture u izvornome tekstu je svaki jezi ni izraz koji se odnosi na materijalni ili duhovni vid izvorne kulture, no u ciljnoj kulturi ne postoji ili u njoj ima razli iti status. Iako je teško odrediti jednozna nu granicu, izri ito jezi ne kulturne reference, kao što su npr. idiomi i poslovice, ne smatraju se elementima kulture u okviru ove definicije.

Izmjena (*turn-taking*)

U dijaloškom protokolu glasnog razmišljanja izmjena je definirana kao neprekinuti govorni slijed jednog ispitanika u komunikaciji s parom.

Koherencija

U svojem najširem zna enju podrazumijeva intratekstualnu logi nost zna enjskih odnosa unutar teksta, bilo IT-a ili CT-a, kao i intertekstualnu koherenciju s obzirom na odnos izme u IT-a i CT-a (usp. Reiss and Vermeer 1984).

Korpus

Korpus je u lingvisti kim istraživanjima definiran kao „a collection of naturally occurring language data“ (McEnery 2003: 449). U ovom radu termin korpus podrazumijeva skup tekstova na kojima se provodi lingvisti ka analiza. Pod paralelnim korpusom podrazumijevaju se izvorni tekstovi i njihovi prijevodi, u kojima su izdvojeni elementi kulture kao predmet istraživanja. Budu i da rad sadržava analizu prijevoda kao produkta i prevo enja kao procesa, pod *produktivnim korpusom* podrazumijevamo književna djela i filmove, odnosno elemente kulture koji su iz njih izdvojeni, dok pod *procesnim korpusom* podrazumijevamo tekstove koji sa injavaju protokole glasnog razmišljanja (*TAP*), odnosno transkripciju verbalizacija ispitanika za vrijeme ovog eksperimenta.

Kultura

Kulturu u ovom radu shvaćamo u skladu s Goodenoughovom definicijom kulture (1957/1964 1964: 36), po kojoj je kultura društveno stečeno znanje, a uvijek najveći u „masu kulture“ stječe u enjem jezika. Stoga se podrazumijeva da se i strana kultura može spoznati posredstvom stranog jezika, pa to ovu definiciju čini prikladnom u ovom istraživanju (usp. Bratanić 1991: 35-36).

Kulturna konstelacija

Skup svih vidova kulture realiziranih u izvornom tekstu tvori kulturnu konstelaciju tog teksta (usp. Floros 2002: 65–66). To se u prvom redu odnosi na sve elemente kulture sadržane u izvornome tekstu te njihove višeznačne semantičke i funkcionalne odnose.

Kvalitativno istraživanje

Kao način sagledavanja i razumijevanja značenja koje pojedinci ili skupine pripisuju društvenom problemu kvalitativno istraživanje uključuje postavljanje istraživačkih pitanja koja su aktualna i relevantna u danim okolnostima, prikupljanje podataka u što je moguće prirodnijem okruženju ispitanika, induktivnu analizu podataka, kretanje od pojedinačnog prema općenitijemu te interpretaciju značenja samih podataka. Prikaz rezultata ima fleksibilnu strukturu (usp. Creswell 2009: 193)

Kvantitativno istraživanje

Podrazumijeva provjeru objektivnih teorija istraživanjem odnosa među varijablama. Te se varijable mogu mjeriti pomoću odgovarajućih instrumenata, tako da se brojevi podaci mogu analizirati pomoću statističkih postupaka (usp. Creswell 2009: 193).

Multimetodološki pristup istraživanju (*Mixed methods approach*)

Multimetodološko istraživanje (Mixed methods research) je istraživački pristup koji kombinira i spaja kvalitativne i kvantitativne oblike istraživanja kako bi se objedinili rezultati i omogućili bolji uvid u objekt istraživanja (usp. Creswell 2009: 192)

Podslavljanje

Prevođenje audiovizualne komunikacije u kojoj se govor na stranom jeziku prevodi u pisani tekst na hrvatskom jeziku, uključujući i ograničenja koja nameće u smislu vremena i slovnih mjesta.

Pomak (*shift*)

Bilo kakva lingvistička promjena u prevođenju leksičkih jedinica iz IT-a u CT (usp. Catford 1965).

Posu ivanje

Ozna va preuzimanje rije i ili izraza iz IJ-a.

Neozna eno posu ivanje ozna va posu ivanje bez ikakvog isticanja, fonološke ili morfološke prilagodbe, samo uz padežni nastavak za hrvatski jezik.

Ozna eno posu ivanje

Preuzimanje iz jezika izvora uz dodavanje navodnika, kurziva, morfološku ili fonološku prilagodbu.

Prevo enje kao proces rješavanja problema i donošenje odluka

U okviru kognitivnog pristupa procesu prevo enja EK-ova prevoditelji se od po etnog stanja, tj. zapažanja problema, preko produkcije više prijevodnih varijanti, za koje donose odluke o prihvatljivosti ili neprihvatljivosti, kre u prema finalnom stanju, tj. dolaze do kona nog rješenja. Stoga se taj proces sastoji od svih koraka koji se nalaze izme u tih dvaju stanja (usp. Wilss 1998).

Prevodila ka strategija i prevodila ki postupak

Termin prevodila ka strategija (*translation strategy*) koristi se u zna enju odabira globalnoga pristupa prevo enju elemenata kulture u smislu orijentacije na izvorni jezik ili ciljni jezik: postranjivanje i podoma ivanje (*foreignization i domestication*) (usp. Venuti 1995, Kuzmanovi 2011). Postupci (*procedures*) odnose se na pojedine postupke iz taksonomije postupaka za prevo enje EK-ova (npr. posu ivanje, doslovno prevo enje i sl.) (usp. 3.2).

Protokol glasnog razmišljanja (PGR) (*think-aloud protocol study – TAP*)

Istraživa ka metoda u kojoj se prevoditelji zamole da glasno razmišljaju, odnosno govore, dok prevode. Navedeno se snima i verbalizacije se transkribiraju, što sa injava protokol, koji je podloga za istraživanje procesa. U ovom istraživanju navedeni transkripti predstavljaju procesni korpus (usp. Krings 1986). Postoje monološki, dijaloški i grupni odnosno kolaborativni protokoli (usp. Pavlovi 2007). Zbog višezna nosti („collaborative translation“ koristi se i kao bliskozna nica za „crowd-sourcing“), predlaže se izraz **grupni protokol** ukoliko se radi o ad hoc formiranim grupama, bez odre enih kriterija, tj. na temelju nasumi nog odabira, odnosno **timski protokol**, kada se formira tim u smislu organizirane grupe s jasno dodijeljenim ili podijeljenim zadacima prema sposobnostima i vještinama pojedinaca kako bi se postigla optimizacija rezultata.

U ovom istraživanju koristi se dijaloški protokol s etiri para ispitanika.

Triangulacija podataka

Triangulacija izvora podataka kao na in potrage za spajanjem rezultata kvalitativnih i kvantitativnih metoda nastala je kao reakcija na spoznaju istraživa a da svaka metoda ima svoja ograni enja, što je mogu e djelomi no neutralizirati korištenjem ve eg broja metoda primijenjenih na isti objekt istraživanja.

U podru ju teorije prevo enja triangulacija je usredoto ena na nužnost korištenja ve eg broja instrumenata prikupljanja podataka i njihove analize kako bi se pojasnio i istražio proces prevo enja, naro ito u vezi pitanja povezanih sa zaklju ivanjem, intersubjektivnoš u, kompetencijom, segmentacijom, nedostatkom vremena, korištenjem rje nika te razlikama izme u iskusnih i neiskusnih prevoditelja. Triangulacija se smatra vrijednom metodološkom alternativom u istraživanju prevo enja op enito, a naro ito procesa prevo enja. (usp. Alves 2003: VII)

Višestruka studija slu aja (*multiple case study*)

Studija slu aja naj eš i je oblik istraživanja u okviru poslijediplomskog studija teorije prevo enja, posebice u postupku stjecanja doktorata (Susam Sarajeva 2009: 37). No višestruka studija slu aja ima zna ajne prednosti, jer pruža širu empirijsku osnovu za donošenje kvalitativnih zaklju aka.

Definicije termina iz podru ja deskriptivne statistike

Deskriptivna statistika

Statistika je znanstvena metoda koja se bavi prikupljanjem, analizom i tuma enjem podataka. Deskriptivna je statistika grana statistike koja se bavi prikupljanjem podataka, njihovim prikazivanjem te izra unavanjem razli itih pokazatelja iz predmetnih podataka. Obuhva a postupke grupiranja, ure ivanja, tabeliranja, grafi kog prikazivanja i izra unavanja razli itih statisti ko-analiti kih veli ina. Rezultati dobiveni deskriptivnom statisti kom analizom važe i su samo za podatke koji se analiziraju, odnosno ne mogu se poop avati.

Statisti ki skup

Jedinice na kojima se promatra jedno ili više svojstava (obilježja ili varijabli). U produktnom korpusu to su npr. EK-ovi izdvojeni iz IT-a i njihovi prijevodi, odnosno postupci, dok su to u procesnom korpusu razli ite strategije i postupci koje

prevoditelji primjenjuju u PGR-u.

Frekvencija

Mjeri u estalost kojom neka varijabla poprima odre enu vrijednost, odnosno u jezi nom korpusu ozna ava broj pojavljivanja odre ene varijable (npr. EK iz skupne *Društvo*, ili postupak *Doslovnog prevo enja*).

Mjere koncentracije

Sadrže skup pokazatelja koji mjere stupanj ravnomjernosti raspodjele unutar statisti kog skupa, odnosno na in razdiobe totala (zbroja vrijednosti numeri ke varijable, tj. broja pojavljivanja neke varijable) na lanove niza.

Koeficijent koncentracije

Mjera koja pokazuje koliki postotak ukupne vrijednosti otpada na vrijednosti varijable s najve om frekvencijom u statisti kom skupu. Primjerice koeficijent koncentracije C4 govori koliki postotak totala otpada na 4 vrijednosti varijable s najve om frekvencijom u statisti kom skupu. Na ovaj na in promatramo npr. u estalost primjene pojedinih postupaka za prevo enje EK-ova ili u estalost pojavljivanja pojedinih EK-ova prema pojedinim podru jima iz taksonomije.

Lorenzova krivulja

Grafi ki prikaz raspodjele totala u statisti kom skupu.

Ova metoda deskriptivne statistike koristi se za definiranje težine problema prevo enja EK-ova, koji se na taj na in može kvantificirati.

Sadrži pravac ravnomjerne raspodjele, a taj hipotetski pravac prikazuje kako bi izgledao proces prevo enja kada bi za prevo enje svake rije i prevoditelji koristili jednak postotak ukupnog broja izmjena u PGR-u. injenica da empirijske krivulje za svaki par odstupaju od pravca ravnomjerne raspodjele ukazuje na to da prevo enje EK-ova predstavlja ve i problem za prevo enje u odnosu na ostale rije i iz teksta.

Mod

Predstavlja vrijednost varijable s najve om frekvencijom u statisti kom skupu, odnosno onu vrijednost koju varijabla naj eš e poprima. Mod je vrijednost statisti kog obilježja koja se naj eš e javlja u nekom nizu, tj. vrijednost obilježja kojoj pripada najve a frekvencija. Ako je niz grupiran, traži se najve a apsolutna frekvencija. Vrijednost obilježja kojoj pripada ta najve a apsolutna frekvencija je mod. U produktnom korpusu analiziramo modalni EK i modalni postupak, dakle one koji se naj eš e pojavljuju u cjelokupnom korpusu.

1.7 **Kratice**

IJ = izvorni jezik

CJ = ciljni jezik

IT = izvorni tekst

CT= ciljni tekst

IK = izvorna kultura

CK = ciljna kultura

TP = teorija prevođenja

EK = element kulture

PGR = protokol glasnog razmišljanja

F = *The Firm*

PS = *Harry Potter and the Philosopher's Stone*

DVC = *The Da Vinci Code*

AV = audiovizualno

AVP = audiovizualno prevođenje

2. STANJE ZNANOSTI – PREGLED I OSVRT NA TEMELJNU LITERATURU

2.1 Odnos jezika i kulture

Općenito je prihvaćeno stajalište da je jezik osnovno sredstvo pomoću kojeg se odvija naš društveni život. Kada se njime kao članovi neke zajednice govornika koristimo u komunikaciji, povezanost jezika i kulture do izražaja dolazi na višestruke načine. Budući da je prevođenje operacija koji se odvija između dva jezika i dvije kulture, ova povezanost jezika i kulture u procesu prevođenja dodatno se usložnjuje.

U jeziku se odražavaju različiti vidovi kulture, on ih sadržava i pomoću njega se šire. Kramsch (1998: 3-4) istražuje odnos između jezika i kulture i navodi tri glagola koji tu povezanost i međuzavisnost izražavaju: *expresses, embodies and symbolizes*, tj. jezik izražava, utjelovljuje i simbolizira kulturnu stvarnost. Riječi koje izgovaramo u komunikaciji odnose se na zajedničko iskustvo. Izražavaju činjenice, ideje ili događaje o kojima komuniciramo jer se odnose na znanje o svijetu koje dijelimo s drugim ljudima. No, naše riječi odražavaju i naše vlastite stavove i uvjerenja, koja također dijelimo s drugima. U oba slučaja **jezik izražava kulturnu realnost** (ibid.: 3). Pripadnici neke zajednice ili skupine ne samo da izražavaju svoje iskustvo, već jezičnom komunikacijom to iskustvo i stvaraju. Daju mu značenje putem medija kojim su odlučili međusobno komunicirati - telefon, neposrednom komunikacijom, putem e-maila, pismom... Način na koji koristimo govorni, pisani ili vizualni medij kreira značenja koja su razumljiva grupi kojoj pripadamo, npr. ton, naglasak, konverzacijski stil, geste i izrazi lica. Stoga u svojim verbalnim i neverbalnim aspektima **jezik utjelovljuje kulturnu realnost** (ibid.: 3). Konkretno, jezik je sustav **znakova**, koji sam po sebi ima kulturnu vrijednost. Govornici identificiraju sebe i druge kroz korištenje jezika, tj. vide jezik kao simbol svojeg društvenog identiteta. Zabrana uporabe nekog jezika često se *smatra odbacivanjem skupine govornika tog jezika i njezine kulture. Zato možemo reći i da jezik simbolizira kulturnu realnost* (ibid.: 3).

Sapir-Whorfova hipoteza vjerojatno je najpoznatija i najdiskutiranija hipoteza koja naglašava usku povezanost između jezika i kulture. Ona podrazumijeva da je kultura,

tj. ono što u imo, kodirana ili simboli ki organizirana u jeziku, pa kako usvajamo jezik, razvijamo i odre eni pogled na svijet oko sebe. U literaturi se spominje njen "jaki" oblik, prema kojem jezik odre uje na in razmišljanja govornika, što bi zapravo impliciralo da bilingvalni govornici automatski mijenjaju pogled na svijet promjenom jezika (više Katan 1999: 74-75.) To bi zna ilo da su prevoditelji zarobljenici vlastitog jezika i da mogu konceptualizirati samo kategorije svojeg materinjeg jezika, no ne i drugog jezika. Blaža verzija, tj. stajalište da jezik utje e na razmišljanje, ima mnoge zagovornike u antropologiji, lingvistici i teoriji prevo enja, kao što su npr. Nida, Catford i Hatim i Mason.

Duranti (2003) navodi tri znanstvene paradigme kojima pripadaju izu avanja ovog odnosa. Prva, koja se uglavnom povezuje s Boasom (1911), Sapir-Whorfom (1924) i Whorfom (1956) ima korijene u njema kom idealizmu i romantizmu, a u njenom je fokusu odnos izme u gramatike i pogleda na svijet, svjetonazora, tj. *Weltanschauung*. Blaži oblik Sapir-Whorfove hipoteze, prema kojem jezik utje e na mišljenje, u teoriji prevo enja je op eprihva en. Mogli bismo re i da teorija prevo enja slijedi Sapir-Whorfov u ideju da je jezik „srce unutar tijela kulture“ (Bassnet-McGuire 1980: 14). Prevo enje kao me ukulturalna komunikacija podrazumijeva da promjena jezika uzrokuje promjenu kulture. Treba me utim istaknuti da se u istraživanjima u TP granice kulture i jezika vide kao identi ne, ak i istovjetne s granicama države, što ne odgovara stvarnosti, ali je esto potrebno kao teorijski konstrukt u istraživanjima. Druga je paradigma izrasla iz djela Gumperza i Hymesa (1964) na etnografiji komunikacije i naglašava pragmatiki vid uporabe jezika, tj. sociolingvisti kim i sociokulturološkim vidom znanja i komunikacije uz sva ograni enja koja iz toga proizlaze. Tre a, ujedno i najeklektinija, istražuje ulogu jezika i kulture u stvaranju identiteta, odnosa mo i, globalizaciji, hegemoniji. Ovi odnosi tema su najnovijih istraživanja u teoriji prevo enja. Kao što Duranti navodi (ibid.: 333-334) paradigme ne nestaju, nego im se znanstvenici ponovno vra aju i kombiniraju ih.

U ovom radu polazi se od shva anja da su jezik i kultura povezani na dva na ina, kao što i Snell-Hornby (1988: 39-40) navodi: jezik je ogledalo kulture, a ujedno i sastavni dio kulture. Pomo u jezika izražava se kultura, ali i individualnost govornika, koji sagledava svijet kroz svoj jezik. Kao što kaže Katan (1999: 241)

kultura je okvir u kojem se događa sveukupna komunikacija, a značenje se prenosi pomoću jezika, koji je opet ovisan o kulturi, jer su riječi u uskoj vezi s kulturom i oblikom jezika. Boas (u Katan 1999: 73) navodi da je jezik oblikovan stanjem kulture, a Sapir (prema Katan 1999: 73) smatra da jezik ne postoji izvan kulture. Drugim riječima, jezik je povezan s kulturnom i društvenom stvarnošću, te formira značenje u određenom kulturnom kontekstu.

Jezik je glavno sredstvo društvenog života pojedinca, a time i važan, ako ne i najvažniji, dio kulture. Može se tako reći da je u jeziku i njegovom razvoju zapisana povijest sveukupne civilizacije i napredak društva u različitim područjima. Nida (u Schäffer and Kelly-Holmes 1995:1) iznosi sljedeće mišljenje: "Language is a part of culture, and in fact, it is the most complex set of habits that any culture exhibits. Language reflects the culture, provides access to the culture, and in many respects constitutes a model of the culture". Zbog toga logičnim da se ne samo u teoriji prevođenja, već i u većini humanističkih znanosti, uključujući i lingvistiku, potkraj dvadesetog stoljeća dogodio tzv. "cultural turn" ili kulturni obrat. Odnosi između jezika i kulture zaokupljaju znanstvenike iz raznih područja – antropologe, kulturologe, politologe, sociologe i književne kritičare. Unatoč tome pitanju što je prvo, jezik ili kultura, i neslaganju oko odgovora, mnoga istraživanja iz raznih grana znanosti ukazuju na njihovu veliku povezanost i međusobni utjecaj.

Iz svega navedenog slijedi da je logično istraživanje jezika koje uključuje i razmatranje vidova kulture, naročito u okviru teorije prevođenja. Niže navedeni citat sadržava i moj stav i motivaciju da istražim prevođenje elemenata kulture u prevođenju:

There has never been a better time to study translations. From being a marginal activity outside linguistics proper, at the edges of literary study, neglected by anthropologists, ethnographers and philosophers, translation is now being reconsidered, and its fundamental importance in intercultural transfer process is becoming more apparent. (...) We have come full circle, back to a recognition of the power invested in the translation to change texts and so change the world.
Bassnett (1996:22)

Prevođenje kao vid posredovanja između dva jezika i kulture ima dakle moć da mijenja svijet. Ukoliko se prihvati ova tvrdnja, iz toga slijedi da svi dionici uključeni

u proces prevođenja, a u prvom redu prevoditelj kao međukulturalni posrednik, nose veliku odgovornost.

2.2 O pojmu kulture

Kako bi se predmet rasprave smjestio u širi okvir, nužno je pobliže objasniti značenje pojma kulture kako ga se podrazumijeva u ovom radu. Općenito uzevši, prevođenje se sagledava kao aktivnost koja se odvija između najmanje dvaju jezika i dviju kultura. Iako je moguće i prevođenje unutar jednog jezika, ovaj rad ograničava se na međujezično i međukulturno prevođenje.

Kako bi se razmotrila uporaba riječi *kultura* u Hrvatskoj, poslužimo se s definicijama kulture sadržanim u standardnim priručnicima hrvatske kulture: Hrvatski enciklopedijski rječnik, Opća i nacionalna enciklopedija u 20 knjiga, Anđelićev Rječnik hrvatskog jezika i Klaićev Rječnik stranih riječi.

Hrvatski enciklopedijski rječnik (sv. 5, 2002/2004: 285–6) dijeli značenje riječi *kultura* u pet područja: 1. ukupnost materijalnih i duhovnih dobara, etičkih i društvenih vrijednosti, što ih je stvorilo i očuvanje; 2. ukupnost duhovne, moralne društvene i proizvodne djelatnosti jednog društva ili epohe; 3. ukupnost obrazovanja, znanja, vještina, etičkih i socijalnih osjećaja, društvenog opštenja i ponašanja nekog pojedinca u odnosu prema drugome (*opća kultura*). Četvrto i peto značenje odnose se na agrikulturu i biologiju, stoga se ne navode.

Opća i nacionalna enciklopedija (sv. 11, 2006: 294–5) navodi dva značenja pojma kulture. Prvo definira kao „ukupnost duhovnih tvorbi i materijalnih ostvarenja, vrijednosnih prosudbi i javnih normi, društvenih ustanova, organizacija i oblika ponašanja ljudi u nekoj zajednici“, ističući da je usvajanje kulture nezavisno od bioloških dispozicija pojeka, da se usvaja u njenom tekućem komunikaciji unutar zajednice potvrđuje, prenosi i dalje razvija. Nadalje elaborira razliku između termina kultura i civilizacija, koja se sastoji u tome da se izraz civilizacija koristi više za znanstvene i materijalne aspekte, dok se izraz kultura koristi uglavnom za društvene, duhovne i umjetničke tvorbe. Također se navodi da se oba izraza često rabe jednoznačno. Ističe se dinamična priroda pojma kulture te naglašava da on uvijek

izražava neku sustavnu cjelinu. Zanimljiva je također napomena da, iako je kultura stara koliko i svijet, a njeno shvaćanje mijenja se kroz povijest, u suvremeno doba, kada je uspostavljena i sama znanost o kulturi, teško je naći neku jedinstvenu definiciju kulture. U završnom dijelu navode se sintagme *kulturni identitet*, kao jedan od temeljnih odrednica svijeta u zajednici, te aktualnost pitanja kulturnog identiteta u kontekstu globalizacije kulture te njegove unifikacije u tzv. *masovnoj kulturi*. Različitost, ali i povezanost pojedinih kultura, danas se drži posebnom vrijednošću te se u demokratskim državama potiče praksa *kulturnog pluralizma* i *multikulturalnosti*. Drugo, biološko značenje termina kultura u kontekstu laboratorijskoga uzgoja, nije predmet našeg zanimanja.

Zanimljivo je spomenuti da Klaićev riječni stranih riječi (2002: 765-766) pod natuknicom *nacionalna kultura*, nabrajaju i historijske tradicije, moral i običaje, eksplicitno navodi jezik kao dio kulture. Anićeve Rječnik hrvatskoga (2000: 518) odmah na početku definicije navodi „povijesno stvaralaštvo naroda, koje obuhvaća način života i rada, običaje, religiju, materijalna dobra te jezik i znanstveno, filozofsko i umjetničko blago“.

Navedene definicije dobro pokrivaju suvremeno značenje pojma kulture u svim njegovim aspektima. Navode se tri imenice: *općinstvo*, *društvo* te *pojedinaac*. Kada tome dodamo i riječ *ukupnost*, koja prethodi svakoj natuknici, te pridjeve *duhovno*, *etički*, *društveno*, *proizvodno*, koji se vežu uz imenice *djelatnost*, *znanje*, *osjećaji*, *ponašanje*, *općenje*, teško da se može zamisliti da postoji išta izvan toga. Kultura je vezana uz općinstvo i ukupnost njegove djelatnosti, stoga je ona totalitet fizičkog i umnog rada određene kulturne zajednice. Nadalje se uz značenje kulture objašnjava i njeno usvajanje i prenošenje unutar zajednice. Ona je *dinamična sustavna cjelina*, čije se shvaćanje mijenja kroz povijest. Važnost *kulturnog identiteta* u *globalizaciji* aktualna je tema mnogih rasprava u brojnim suvremenim društvenim znanostima kojima je kultura predmet proučavanja.

Većina autora u području TP-a koji na bilo koji istražuju kulturu kao pojavu smatra da bi bilo potrebno, ili barem poželjno, definirati kulturu, što bi trebao biti preduvjet svakog bavljenja kulturom. Imaju i na umu činjenicu da je kultura kompleksan i dinamičan fenomen koji možemo izdvajati iz velikog broja aspekata unutar mnogih

disciplina, odnosno interdisciplinarno, što je danas najčešće, može se postaviti pitanje: Je li moguće jednoznačno definirati takvu kompleksnu pojavu? S obzirom na to da postoji velik broj definicija i, prema nekim navodima, preko 1600 publikacija na engleskom jeziku koje se bave isključivo definiranjem kulture, odgovor može biti i pozitivan i negativan. Samo postojanje tolikog broja definicija dokazuje da je kultura ipak definirana, dakle odgovor je nužno pozitivan. S druge pak strane upravo to mnoštvo definicija, isto oprečnih, kao i trajna potreba i potraga za univerzalnom definicijom nameće negativan odgovor. Dakle kulturu je moguće definirati, ali kao sveukupnost materijalne i duhovne proizvodnje ukupnog društva. Možemo jednostavno reći: Sve je kultura. No moramo se tada zapitati koristi li nam takva definicija u konkretnome istraživanju. Barker i Galasinski (2001: 3) savjetuju sljedeće:

Indeed, it is best not to pursue the question 'what is culture?' but rather to ask about how we talk about culture and for what purposes. Culture has been variously described as 'cultivation', as 'a whole way of life', as 'like a language', as 'power' and as a 'tool' etc. That is, the abstraction 'culture' covers a variety of ways of looking at human conduct and can be used for a range of purposes.

U knjizi *Communication, cultural and media studies. The key concepts* (Hartley 2002: 51) nalazi se upozorenje da, ako planiramo koristiti izraz *kultura* kao analitički koncept ili pak naićemo na njegovo korištenje, malo je vjerojatno da će se ikad moći utvrditi jednu definiciju koja će moći pokriti sva značenja i uporabe. Razlog tomu je što je pojam *kulture* multidiskurzivan, dakle tema je rasprava u nizu različitih diskursa. Stoga ponajprije treba definirati sam diskurzivni kontekst, a nakon toga pojam kulture odrediti relacijski, ili pak negativno, razlikovanjem od ostalih uporaba u tom diskursu. Budući da je pojam kulture također i historijski, on uspostavlja smisao i korištenje iz svoje uporabe u različitim diskursima kroz povijest.

Ne iznenađuje stoga činjenica da u mnogim suvremenim leksikonima, pojmovnicima ili enciklopedijama koje se bave kulturom kao operativnim terminom nećemo naći definiciju niti natuknicu *kultura*. Kao primjer navest ćemo pojmovnik *Culture in the Communication Age* (Lull 2001), koji sadrži natuknice kulturni kapital, kulturni diskurzivitet, kulturno polje, kulturni identitet itd., ali ne i natuknicu *kultura*. Tako se ni u hrvatskome *Pojmovniku suvremene književne i kulturne teorije* (Biti 2000) ne

nalazi zasebna definiciju kulture, već u kazalu pojmova pod *kultura* postoji itav niz podnatuknica, od antagonizma silnica, cjelovitog iskustva, industrije, proizvođačke/potrošačke, pa sve do transkulturacije, usmene/pisane i visoke/pučke kulture (Biti 2000: 600 i d.), što upućuje na itav niz raznorodnih diskursa u kojima se kultura pojavljuje kao tema.

U niže navedenoj definiciji kulturi se pripisuje izuzetno značenje:

[Culture is] *The production and circulation of sense, meaning and consciousness. The sphere of meaning, which unifies the spheres of production (economics) and social relations (politics). In other words, culture is the sphere of reproduction not of goods but of life.*

(Hartley 2002: 51)

Kultura dakle nije samo dinamična pojava koja obuhvaća ukupnost ljudske proizvodnje nego je i pomaknuta u sferu reprodukcije samog života. Općenito uzevši, priklanjamo se ovoj širokoj općoj definiciji kulture prema kojoj sfera značenja ujedinjuje gospodarske i društvene odnose.

Mnogi znanstvenici, svjesni kompleksnosti pojma kulture, izražavaju potrebu i nužnost pobližeg definiranja kulture barem za pojedinu znanost. Teoretičari prevođenja nisu iznimka u tome. Načelno se slažemo s Pymom (2010: 25), koji smatra da upravo činjenica da kultura nije definirana predstavlja privilegiranu *lacunu*, odnosno pojmovnu, metodičku i teorijsku prazninu, koja teoretičarima prevođenja omogućuje bavljenje specifičnim vidovima kulturnih razlika. Pym smatra da nije potrebno definirati kulturu jer si pristup koji se zasniva na međukulturnim odnosima ne može dozvoliti da bude specifičan za samo jednu kulturu i podređen političkim ciljevima. Ograničene definicije stoga dovode do ograničenih rezultata. Nadalje, istraživati odnose između dviju kultura i smatrati da su rezultati reprezentativni za bilo koji drugi par kultura bilo bi neozbiljno, ili kako Pym kaže, kratkovidno (ibid.: 25). Stoga, smatra Pym, nije potrebno definirati termin kulture, jer je njegov oblik u množini, kulture, implicitno sadržan u definicijama jezičnog transfera i prevođenja, što manifestira njihovo postojanje i prirodu nezavisno od naših analitičkih želja i očekivanja (ibid.: 25)

U samom inu prevo enja jasno su definirane granice neke kulture kao mjesto gdje se transferirani tekstovi moraju unutarjezi no ili me ujezi no prevoditi. Iz toga pak slijedi da ukoliko se tekst može adekvatno prenijeti bez prevo enja, tada postoji kulturni kontinuitet. Ako je pak tekst prevo en, onda on predstavlja distancu izme u najmanje dviju kultura (ibid.: 26).

Transfer and translation concern situations of contact and exchange, not lineal separations. According to the solidarity of these definitions, specifically intercultural transfer is a precondition for general translation, and translation itself therefore logically indicates both the existence of intercultural transfer and the points separating the cultures concerned. Instead of using preconceptions about cultures in order to form preconceptions about translations, it is thus possible to use facts about translations in order to locate contacts and differences between cultures. Indeed, to do so could be conceptually elegant.
(Pym 2010: 26)

Važnije je stoga istraživati prevo enje kao me ukulturni dodir i razmjenu, kako bi se uvidjele sli nosti i razlike me u pojedinim kulturama. U tu svrhu potrebno je najprije odrediti okvirne granice vlastite kulture.

To be English is to know yourself in relation to the French, and the hot-blooded Mediterraneans, and the passionate traumatized Russian soul. You go round the entire globe: when you know what everybody else is, then you are what they are not.
(Hall 1997: 20-21)

Prihvata je dakle definiciju kulture po kojoj ona pripada sferi reprodukcije života, podržava se stav da nije nužno primjenjivati jednu definiciju kulture važe u za TP, nego treba odrediti granice vlastite kulture i istraživati dodire me u kulturama.

U sljede im e se poglavljima pobliže odrediti kojim se aspektima kulture ovaj rad bavi, dakle operacionalizirati široki pojam kulture.

2.3 Modeli kulture u teoriji prevo enja

Nemogu e je jednozna no razgrani iti opsežnu literaturu o teoriji prevo enja i klasificirati je s obzirom na kompleksni fenomen kulture. Mogu e je zapravo samo nazna iti odre ene tendencije i modele koji se javljaju u velikom dijelu literature. Kao što je re eno, u teoriji prevo enja ne postoji univerzalno prihva ena definicija kulture, a ono što bavljenje pojavnim oblicima kulture u IT-u i CT-u još više otežava, jest injenica da kultura kao pojava u tekstovima koji se prevode nije jednozna no

operacionalizirana. Stoga ve ina autora koja se bavi ovakvim istraživanjima navodi vlastitu definiciju ili objašnjenje pojma kulture i njegove pojavnosti u tekstu ili pak prešutno smatra da je svima poznato što se podrazumijeva pod pojmom kulture. Stoga e se u ovom dijelu rada ukratko predstaviti osnovni modeli kulture iz drugih srodnih znanosti koje su utjecale na TP, odnosno koji služe kao potka za mnoge raznovrsne, a nerijetko i kontradiktorne definicije kulture u teoriji prevo enja.

Do pojave antropologije kao znanosti rije kultura odnosila se isključivo na humanisti ki ideal onoga što se smatralo „civiliziranim“ u razvijenim društvima. Antropologija nudi i drugo zna enje: kultura je na in života nekog naroda ili zajednice. Razvojem disciplina kao što su kulturalni studiji pojavilo se i tre e zna enje, odnosno pokušava se identificirati političke ili ideološke razloge za određeno kulturno ponašanje (usp. Katan 1999/2004: 29). U skladu s tim, a ovisno o prihva enoj definiciji, kultura se može formalno nau iti, nesvjesno dijeliti ili pak biti poprištem konflikta. Antropolozi k tome ozbiljno preispituju staru ideju „naroda“ koji posjeduje „zajedni ku/dijeljenu kulturu“ (Erikson i Nielsen 2001: 162). Kroz literaturu o teoriji prevo enja provla i se nekoliko teorija odnosno modela kulture iz srodnih znanosti, koji su na određeni na in sadržani u ve ini definicija. Iako ti modeli sagledavaju kulturu iz razli itih motrišta, imaju mnogo zajedni kog i podloga su za razumijevanje definicija kulture u TP-u. U nastavku slijedi kratak prikaz Trompenaarova, Hofstedeova i Hallova modela kulture.

Fons Trompenaars razvio je model kulture poznat kao Trompenaarovi slojevi (usp. Katan 1999: 26). Prema tom modelu kultura se sastoji od tri sloja: vanjskog, srednjeg i jezgre. Vanjski sloj, koji je eksplicitan i vidljiv, sa injavaju artefakti i proizvodi. Tu pripadaju i organizacije i institucije kao što su pravni sustav i birokracija. Srednji sloj obuhva a norme i vrijednosti koje određuju kako emo se ponašati u društvu. Jezgra je implicitna, smatra se srcem određene kulture i sadržava osnovne pretpostavke o životu u nekom društvu. Te se pretpostavke ne preispituju, nego se nesvjesno usvajaju iz generacije u generaciju.

Model kulture koji je sa inio Geert Hofstede sli an je Trompenaarovu modelu (ibid.: 27). Sastoji se od dvaju osnovnih slojeva kulture, naime od postupaka i vrijednosti. Postupci ili djelovanje sastoje se od više slojeva. Prvi sloj, simboli, semiotički su

znakovi pripadanja nekoj grupi kao što su jezik, slike, objekti itd. Simbol je svaki vidljivi znak koji prenosi značenje. Ostala dva sloja postupaka su heroji i rituali. Hofstede (1991: 8, prema Katan ibid. 29) naglašava da su simboli, heroji i rituali vidljivi, pa se stoga mogu svrstati pod postupke, no njihovo je kulturno značenje nevidljivo i može se tumačiti jedino prema vrijednostima koje sačinjavaju jezgru kulture.

Osnovna pretpostavka teorije sante leda (*Iceberg Theory*) je da je najvažniji dio kulture nevidljiv, odnosno ono što je vidljivo predstavlja samo „vrh sante leda“ (usp. Katan 1999: 29). Vidljivi su ili, bolje rečeno, dostupni, primjerice hrana, oblačenje, muzika te ponašanje. Nevidljivi dio sačinjavaju vrijednosne orijentacije neke kulture prema djelovanju, komunikaciji i okolini.

Hall u svojem modelu kulturne trijade povezuje jezično značenje i kulturno značenje, stoga je njegov model najutjecajniji u TP-u. U svojem djelu *The Hidden Dimension* (1982) predlaže dodatak treće razine teoriji sante leda, koja se može pojaviti ispod, ali također i iznad vode (ibid. 30). Prema Hallu kulturna trijada sastoji se od tehničke, formalne i neformalne kulture (ibid. 30). Tehnička kultura bavi se komunikacijom na razini znanosti, dakle onime što se može točno mjeriti, te nema značenje izvan tog okvira. Formalna kultura sastoji se od tradicije, pravila, običaja, postupaka, dakle onoga što se smatra prihvatljivim ponašanjem u određenoj kulturi. Neformalna (odnosno *informalna*) kultura je onaj dio koji se ne može seiti, već se stječe nesvjesno.

Koriste i popularni Hallov antropološki model sante leda, odnosno kulturnu trijadu (1959/1990), te Batesonovu (Bateson 1972) teoriju tipova (*theory of types*) kao osnovu, Katan (2009: 70-74) razrađuje model kulture koji predstavlja kao hijerarhiju okvira (*frames*), od kojih se svaki okvir do određene razine uključuje u veće okvire. Takva hijerarhija omogućuje različitim, pa i suprotstavljenim definicijama kulture, da budu uključene u teoriju prevođenja, unutar razina kojima se bave.

U ekstenzivnom tretiranju kulture u kontekstu prevođenja Katan (1999/2004: 26) predlaže definiciju kulture kao zajedničkog modela svijeta, dakle hijerarhijski sustav kongruentnih i međusobno povezanih vjerovanja, vrijednosti i strategija koje vode akciju i interakciju, ovisno o kognitivnom kontekstu; „(e)ach aspect of culture is

linked in a (fluid) system to form a unifying context of culture“. Same razine zasnovane su na Hallovu modelu, koji služi za uvođenje jedne dimenzije sustava, dijele i aspekte kulture u ono što je vidljivo (iznad razine vode), poluvidljivo i nevidljivo. Okviri ispod vode su progresivno skriveniji, ali time i progresivno bliži neupitnim pretpostavkama o svijetu i kulturnim identitetima. Sljedeću, sociološku dimenziju, može se opisati kao onu koja djeluje na samom vrhu „sante leda“. Razine također reflektiraju razlike na koje se u kulturi: tehnički, eksplicitnim instrukcijama; formalno, dakle modeliranjem pokušaja i pogrešaka te neformalno, nesvjesnom usvajanju principa i pogleda na svijet.

Razmjeri do kojih prevoditelji trebaju intervenirati (tj. interpretirati i manipulirati, a ne operirati isto jezični transfer) bit će u skladu s našim vjerovanjima o tome koji okviri najviše utječu na prevodjenje. Znanstvenici koji se bave prevodjenjem obično se više fokusiraju na skrivene razine, dok se praktičari više brinu o onome što je vidljivo na površini. Ukratko ćemo prikazati korelaciju dijelova ledene sante i različitih pristupa kulturi u TP-u (prema Katan 2008 i 2009).

Tehnička kultura: civilizacija

Prvi kulturni okvir nalazi se na vrhu ledene sante i preklapa se s humanističkim konceptom kulture, odnosno blizak je terminu civilizacije. Na ovoj je razini fokus na samom tekstu, jezični znakovi imaju jasnu referencijalnu funkciju, a sve asociirane skrivene vrijednosti univerzalne su. Zadatak prevoditelja na ovoj razini je prijenos izraza i pojmova iz teksta izvora u tekst cilj s minimalnim gubitkom, bez obzira na tekstnu vrstu ili žanr. Neki teoretičari smatraju da ukoliko su dvije kulture dosegle usporedivu razinu razvoja, nema razloga da značenje, reakcije primatelja i recepcija prijevoda ne budu univerzalni (usp. Seleskovitch, u Newmark 1988: 6 i Wills 1982: 48). Osnovni problem prevoditelja koji interveniraju na ovoj razini je sam tekst i prijevod elemenata kulture, koji po samoj prirodi međukulturalnog odnosa postoje u određenom obliku i funkciji u samo jednoj od dviju kultura koje se uspoređuju, dakle u kulturi izvora (usp. Vermeer 1983a: 8, Nord 1997: 34). Ovi elementi kulture, za koje teoretičari koriste razne termine pokrivaju široku paletu semantičkih polja: od zemljopisa i tradicija do institucija i tehnologije. Od Vinaya i Darbelnet (1958) različit znanstvenici nude niz strategija za kompenzaciju nedostatka ekvivalencije na toj razini. Polazište ovog istraživanja, dakle elementi kulture u IT-u, IJ-u i IK-u,

smješteni su upravo na ovoj razini kulture. Klasifikacija i taksonomija semantičkih polja kojima ti EK-i pripadaju kao i korelacija s primijenjenim strategijama, što predstavlja produktni dio ovog istraživanja, naša su interpretativna hipoteza.

Formalna kultura: funkcionalne, prikladne/odgovarajuće prakse

Hallova druga, formalna razina kulture, proizlazi iz antropološke definicije, usredotočuju se na ono što je uobičajeno i prikladno, a ne civilizirano. Vermeerovu definiciju kulture, koja pripada ovoj razini, prihvatili su mnogi teoretičari prevođenja, pa i sami prevoditelji, kao standardnu.

[Kultur ist]...*die Gesamtheit der Normen, Konventionen und Meinungen, nach denen sich das Verhalten der Mitglieder einer Gesellschaft richtet, und die Gesamtheit der Resultate aus diesem Verhalten (also z.B. der architektonischen Bauten, der universitären Einrichtungen usw. usw.).*

(Vermeer 1989a: 9)

Kultura ovdje predstavlja predvidljivi model zajedničkog ponašanja koje vodi stvarnu uporabu jezika, npr. kulturno specifične preferencije žanrova, pa čak i ono što se smatra dobrim stilom. Ono što se u određenoj kulturi smatra dobrim prijevodom također je određeno kulturno specifičnim prevoditeljskim normama i usvojenim pravilima ponašanja uključujući i, između ostalog, i odluku o tome koji se tekstovi biraju za prevođenje i objavljivanje, tipove prevođenja, različite strategije koje se trebaju koristiti te kriterije po kojima se prijevodi vrednuju (usp. Chesterman 1993; Toury 1995). Intervencija na ovoj razini usmjerena je na *skopos*, odnosno svrhu prevođenja, kao i na preinaku prijevoda prema zahtjevima narudbitelja i očekivanjima primatelja u kulturi cilju.

Ova razina važna je u ovom istraživanju u pogledu normi koje prevoditelji implicitno primjenjuju u produktnom korpusu ili ih pak eksplicitno izražavaju u procesnom korpusu.

Neformalna kultura: kognitivni sustavi

Hall ovu treću razinu kulture naziva neformalnom ili nesvjesnom jer nije dostupna svjesnom umu za metakognitivne komentare. Na toj razini nema formalnih uputa za konkretnu djelatnost, već njome rukovode neupitne dubinske vrijednosti, uvjerenja i stavovi o sebi i o svijetu. Kultura neke osobe postaje relativno fiksirana unutrašnja

reprezentacija stvarnosti, što vodi i usmjerava orijentaciju neke osobe u stvarnom svijetu. Psihološka antropologija definira kulturu kao *Weltanschauung*, zajednički model ili kartu svijeta (usp. Korzybski 1933/1985). To su ključne, primarne etičke vrijednosti (usp. Chesterman 1997: 149) koje upravljaju našim izborom u sferi formalne kulture. Lefevre i Bassnett (1990: 1; Bassnett 1980/2002) autori su izraza *cultural turn*, kulturni obrat, te me u prvim populariziraju pogled na prevođenje kao na bikulturalnu praksu koja zahtijeva promjenu svijesti (usp. Taft 1981: 53) iz jednog modela jezika i kulture u drugi.

Izvan sante leda: odnosi moći

Sociolozi i znanstvenici iz područja kulturalnih studija često su usmjereni na utjecaj koji kulture imaju na društvo i institucije u smislu ideologija koje trenutno prevladavaju. Kultura je ovdje vidljiva kao rezultat pritiska koji društvene strukture primjenjuju na društvenu djelatnost (usp. Jencks 1993: 25). Ti pritisci oblikuju, manipuliraju ili su u sukobu s individualnim modelima svijeta, o kojima je riječ u gornjem tekstu.

Dvije su osnovne razlike između u ovog pristupa i tradicionalnoga antropološkog modela. Prva je razlika u tome što se pojedinci (i sami tekstovi) ne mogu pripisati samo jednoj kulturi, već u sebi objedinjuju mnoge kulturne pripadnosti, na koje djeluju mnogobrojni čimbenici (potižu ih ili ih potiskuju). Stoga se moraju izboriti za svoju poziciju unutar skupa kompleksnih kulturnih sustava, koji se neprestano bore za premoć. U okviru TS-a ovu pretpostavku dijele znanstvenici koji se vezuju uz *polisistemsku teoriju* (Even-Zohar 1990), *postkolonijalnu teoriju* (Bassnett i Trivedi 1999) i *narativnu teoriju* (Baker 2006a). Druga je razlika sadržana u činjenici da se sam sustav kulture neprestano preispituje, što je povezano s kulturnom relativnošću. Na ovoj razini prevoditelji interveniraju između u suprotstavljenih i asimetričnih sustava moći; oni ne samo da omogućuju konstrukciju svijeta nego i sudjeluju u njoj, priznaju i da su tekstovi (i prevoditelji sami) nositelji ideologija (usp. Hatim i Mason 1997: 147).

Prevoditelj dakle nije više nezainteresirani posrednik, njegovo djelovanje ima etičku dimenziju, on ima ulogu *etičkog čimbenika društvene promjene* ili je *aktivist uključen u rekonstrukciju svijeta* (usp. Baker 2006b). Na sličan način Venutijevo

preferiranje strategije podoma ivanja (*foreignization*) djelomično ima politiku ulogu i predstavlja opoziciju globalnoj prevlasti engleskog jezika (usp. Venuti 1998: 10), koja potiče specifične kulturne, kapitalističke ili kolonijalne vrijednosti. Intervencija na ovoj razini jasno postavlja mnoga etička pitanja.

Potrebno je naglasiti da se kultura treba sagledavati ne samo kao katalog razina ili okvira, nego kao integrirani sustav u konstantnom stanju promjene, kroz koji se pregovaraju tekstualni signali i reinterpetiraju se prema kontekstu i individualnom stavu.

Katan (2009: 88 i d.) nadograđuje svoj model i formira logične razine situacijskoga konteksta i kulture. Smatra da za prevoditelja kao posrednika tekst treba predstavljati samo jedan od skrivenih i nesvjesnih imbenika koje možemo nazvati kulturnima kada se prenose u drugu kulturu te da on sam odlučuje kako će recipijenti u jeziku cilju razumjeti tekst. Prevoditeljem nastaje novi tekst koji će publika čitati sukladno vlastitom modelu svijeta, preko čitavog niza percepcijskih filtara (Katan 2009: 91). Upravo zbog toga i postoji potreba za posredovanjem. Prevoditelj bi trebao biti u stanju modelirati različite svjetove, pri čemu će mu pomoći model logičnih razina (*Logical Levels Model*). Mijenjajući percepcijske pozicije možemo bolje shvatiti „što je to što se događalo ili bi se moglo ili trebalo događati“ u tekstu i kontekstu koji prevodi (ibid.)

Shema logičnih razina upućuje nas na to da na svakoj razini razmatramo što se događalo u kontekstu kulture i u određenom kontekstu situacije. Same razine i njihova međuzavisnost prikazane su u sljedećoj tablici:

Tablica 1: Tablica logičkih razina konteksta kulture i konteksta situacije (Katan, 2009: 80 i d.)

RAZINA	Što se događa?	Moguće razlike u tekstu koju treba uzeti u obzir	Moguće razlike među kulturama koje treba uzeti u obzir
Okolina	<p> Gdje i kad se nešto događa? Koji je kontekst situacije? </p>	<p> Leksičko-gramatički resursi, žanr, intertekstualne poveznice, specijalizirani jezik </p>	<p> Fizičko, političko, društveno okruženje: razdoblje, ljudi, smještaj, artefakti; kulturemi, enciklopedijsko znanje, aluzije, <i>culture bumps</i> </p>
↕			
Ponašanje	<p> Što se zapravo događa? U kojem kontekstu situacije? </p>	<p> Semantika: vidljivi tekst, lokucija, kohezija </p>	<p> Vidljivi postupci/opisi: (ne)verbalno ponašanje, proksemija </p>
↕			
Strategije	<p> Kako se odvija navedeni događaj? Kako ga treba prevesti? </p>	<p> Pragmatika: ilokucijska namjera/snaga, registar, organizacija diskursa, utvrđena pravila, individualni stil, koherencija </p>	<p> Komunikacijske preferencije: razvoj ideja, govorni/pisani stilovi, navike, običaji; norme, prigodnost, pravila; <i>lingvaculture</i> </p>
↕			
Vrijednosti Uvjerenja	<p> Zašto se navedeno događa? Koja je svrha aktivnosti? </p>	<p> Namjere: poruka, skrivena poruka, namjeravanje, pretpostavke, </p>	<p> Hijerarhija preferiranih vrijednosnih orijentacija: uvjerenja o identitetu i o 'ispravnosti', 'standardnosti' i 'normalnosti' </p>
↕			
Identitet	<p> Tko je uključen u događanje? <ul style="list-style-type: none"> • izvorni autor • izdavač(stvo) • narator • prevoditelj kao copier/manipulator </p>	<p> Sudionici teksta: stvarne osobe, animirani/fiktivni sudionici </p>	<p> Nacionalne, etničke, rodne, vjerske, klasne; individualna osobnost i kulturno porijeklo/a </p>
↕			
Uloga, misija u društvu	<p> Je li to što se događa koherentno s mojom ulogom/misijom i relevantnim društvenim snagama? Kako trebam s obzirom na društvene snage? </p>	<p> Tekst kao agent promjene ili statusa quo: poštovanje, etičnost (sudionika), dugotrajni perlokucijski efekt </p>	<p> Društvene snage, pitanje moći: hegemonije, ideologije; pitanja morala, stručna pitanja </p>

Pritom prva dva stupca određuju okvir u kojem će se događati intervencije, usmjeravaju i posrednika/prevoditelja kroz određena pitanja na fokus u toj razini. Treći i četvrti stupac razmatraju IT i CT, kontekst kulture i situacije te pokazuju koji su vidovi kulture važni na svakoj razini. Na prevoditelju je da na temelju ove matrice, a prema svojem osobnom stavu i kompetencijama, donese odluku o tome kako prevoditi elemente kulture iz IT-a i IK-a u CT i CK.

Floros (2002: 65 i d.) ide korak dalje u operacionalizaciji kulture u tekstu. U njegovu modelu kulturnih konstelacija one predstavljaju konkretizaciju kulturnog sistema u tekstu. Kulturne konstelacije ne razmatraju se izolirano i pojedinačno, nego se prikazuju kao sklop ili struktura (*Gefüge*). Svoj model kulture u tekstu Floros temelji na Mudersbachovoj definiciji kulture, pa ćemo stoga najprije ukratko prikazati osnovne postavke Mudersbachovoga holističkog pristupa kulturi. Georgios Floros u svojem se radu nastavlja na pojmovnost i metodu Mudersbacha i razvija pojam "kulturne konstelacije", kao da se manifestacije kulture u tekstu. On na primjeru jednog teksta pokazuje kako se sustavno mogu rekonstruirati kulturne konstelacije u izmjenjivoj igri sa razinom sistema i teksta.

Klaus Mudersbach razvio je pojam kulture koji se odnosi na prevođenje i metodu za rekonstruiranje kulture u tekstu u svojem članku *Kultur braucht Übersetzung. Übersetzung braucht Kultur (Modell und Methode)* (2002: 169–225). On kulturu vidi kao cjelovitost funkcionalno međusobno povezanih kulturnih sustava koji se odnose na određena područja života kao konvencije i ponašanja; tu su sustavi aktualizirani ili mogu biti aktualizirani u tekstu.

Na samom početku rasprave Mudersbach postavlja dva pitanja koja proizlaze iz samog naslova:

1. zašto je potrebno prevođenje za razumijevanje kulture?
2. zašto je poznavanje kulture potrebno za prevođenje?

Odgovore na ova pitanja ponudio je najprije modelirajući pojam *kulturnog sistema*.

Modeliranje se sastoji od triju osnovnih pretpostavki modela:

M1. Status: kulturni sistem je pravilo koje se odnosi na jedno područje života.

M2. Struktura: kulturni sistem je holistički sistem.

M3. Funkcija: zadatak kulturnog sistema je da zajednici i pojedincu unutar nje pruža smisao (*Sinngeber*) te da ga zajedno s njima nosi i potvrđuje (*Sinnbewährung*).

To nadalje predstavlja osnovu za utemeljenje slijedećih triju teza:

T1. uvijek *treba* jednu kulturu.

T2. uvijek treba *više od* jedne kulture, tj. najmanje još jednu kontrastnu kulturu.

T3. uvijek treba prevođenje vlastite kulture u kontrastnu kulturu i obratno.

Ovime se mogu dokazati dvije teze: Kultura treba prevođenje i prevođenje treba kulturu. Kulturni sistem za jedno područje života je model ponašanja koji nam kazuje kako iz nekoga po etnog stanja u okviru osnovnih uvjeta određenoga slobodnog prostora, a s obzirom na specifične osobe vezane uz to područje života, možemo postići i željeno stanje. Kulturni sistem je također holistička struktura modelirana pravilima, a sastoji se iz smisleno povezanih faza neke radnje, čiji je zajednički cilj postizanje toga područja života.

Važno je istaknuti da iako kulturni sistem svakom području života može ponuditi određeni model ponašanja ili djelovanja, zadatak dokazivanja smisla općenito ostaje jednoličan i nepromjenjiv. To znači da funkciju dokazivanja smisla možemo promatrati kao strukturalnu invarijantu svakoga kulturnog sistema, nezavisno od pojedinih iskaza kulturnih sistema, koji su ovisni o područjima života. Na taj način na temelju toga invarijantnog zadatka, koji je u osnovi svakoga kulturnog sistema, a s obzirom na unutrašnju ljudsku potrebu za dokazivanjem smisla, možemo definirati kulturu:

Die *Kultur einer Gemeinschaft* ist die gemeinsame invariante Funktion aller Kultursysteme in einer Gemeinschaft hinsichtlich der *Sinnbewährung* und *Sinn-Einheitlichkeit*. (Mudersbach 2002: 186)

Konkretno pojmivi opseg izraza *kultura* su kulturni sistemi, dok se invarijantna struktura (sadržaj pojma) može iz njih heuristički spoznati. Razmotrit ćemo sada поближе utemeljenje za navedene teze:

Teza 1: uvijek treba jednu kulturu.

Kultura služi tome da bi nam nudila jedinstveni oblik osiguravanja u jednoj zajednici. To je najbolji oblik osiguravanja za sudionike komunikacije, jer

zajednicama kroz različite članove, koji svi u područjima života slijede iste konvencije, nudi okolinu stalnog potvrđivanja. Dakle ona zadovoljava potrebu za o uvanjem smisla sudjelovanjem u zajedničkom kulturnom sistemu u različitim područjima života.

Teza 2: uvijek treba više od jedne kulture

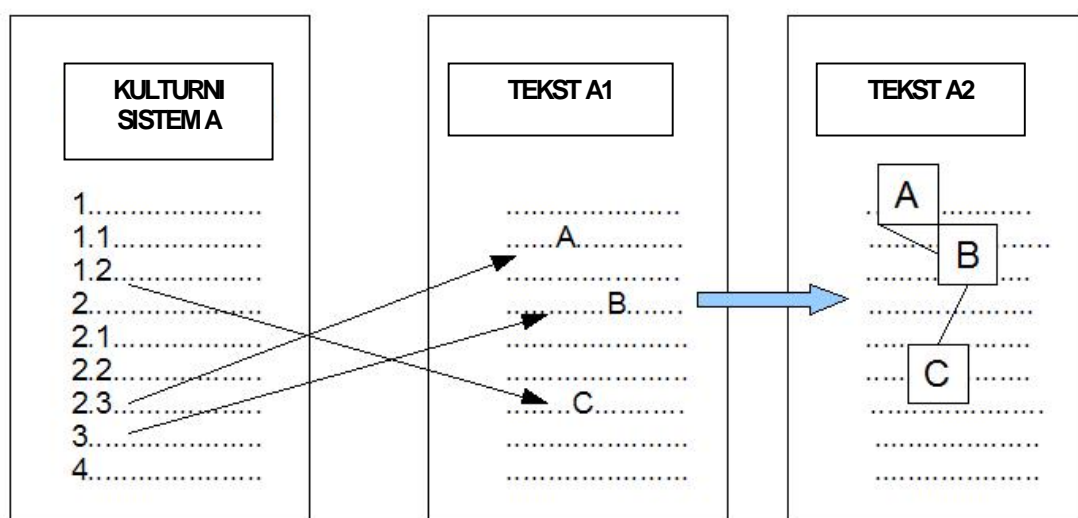
Iako komunikant stremi što je moguće većoj zajednici, jedna zajednica koja uvijek isto misli i djeluje u principu je prekomforna za *Innerlichkeit* (subjektivnost). Komunikant može održati unutrašnju dinamiku samo tako da se suprotstavlja, odnosno da se neprestano osjeća pozvanim, da kroz strana uvjerenja uva vlastiti smisao – *Sinn*. Stoga svaka zajednica i svaki individuum trebaju jednu stranu kulture. Ona individuumu daje mogućnost da reflektira ono što je samo po sebi razumljivo u vlastitim kulturnim sistemima i da relativizira zahtjev za apsolutnošću. Konfrontacija sa stranim kulturnim sistemima u jednom području života otvara mogućnost preispitivanja koliko smo sigurni u ispravnost postupaka u vlastitoj kulturi.

Teza 3: uvijek treba prevođenje strane kulture u vlastitu ili prevođenje vlastite kulture u stranu

Dinamika subjektivnosti je zadovoljena ukoliko od drugih članova zajednice stalno dobivamo potvrđivanje. Komunikanti pokazuju zatvaranje prema stranim uvjerenjima. To doduše služi unutrašnjoj sigurnosti i konsolidaciji uvjerenja, ali stvara i neprijateljstvo i želju za pokoravanjem strane, druge i drugačije subjektivnosti. Strani elementi u uvjerenjima drugih zajednica naglašavaju se tako da se ne pokazuju osobne karakteristike stranih individua, već se strano svodi na stereotipne prikaze. Svaka zajednica naime u određenom mjeri provodi tipiziranje stranoga da bi spriječila susretanje pojedinih članova različitih kultura, jer bio oni na taj način spoznali i prihvatili zajedničke elemente u različitim kulturnim sistemima. Borba protiv različitoga u drugima može se oslabiti i svladati jedino na način da se strana uvjerenja na zajedničkoj osnovi želje za o uvanjem smisla, koja se nalazi u svakom ovjeku i u svakoj zajednici, uini razumljivom u vlastitoj zajednici. To se omogućava tako da kompetentni prevoditelji preuzmu odgovornost za to, jer oni su ti koji poznaju holističku strukturu dviju kultura koje se konfrontiraju. Zadatak kompetentnih prevoditelja je da prevede stranu kulturu u vlastitu, kao i da vlastitu kulturu uine razumljivom stranoj kulturnoj zajednici. Budući da su kulturni sistemi

holisti ki izgra eni i usmjereni prema specifi nim datostima podru ja života, te se holisti ke strukture tako er trebaju holisti ki prevoditi. U tu se svrhu predlaže metoda HOLONTRA (Gerzymisch-Arbogast/Mudersbach 1998). Osnovni princip može se ukratko okarakterizirati na sljede i na in: prevoditelj, koji mora dobro poznavati oba kulturna sistema i njihov cilj u usporedivim podru jima života, preslikava holisti ku kulturu sistema zajednice A u kulturni sistem zajednice B tako da pridružuje jedinice obaju kulturnih sistema (holema) jedne drugima, pri emu se oba holema razlikuju u svojim funkcijama, a razliku ini razumljivom time što uvodi razli ite odnose u cjelovitost smisla (holon kulturnog sistema). U implicitnom tekstu to se može u ini pomo u prikladnog komentara, a kod eksplicitnih tekstova kroz dosljedni prikaz obiju holisti kih struktura. Time se ukazuje na to da je nužno da prevoditelj poznaje obje kulture; kulturno posredovanje treba izmjeni no prevo enje kultura. Ako uz ove datosti prevo enje služi tome da se dvije kulture u svojim razli itostima holisti ki prikažu, ali istovremeno se i objašnjava zajedni ka jezgra, to jest zajedni ka unutrašnja potreba za o uvanjem smisla, time je postavljen kamen temeljac izmjeni nom razumijevanju izme u stranih kultura uz istovremeno poštovanje razli itosti. Kada sudionik kulture postane svjestan injenice da je u svakom pojedinom dijelu kulturnog sistema, bili to objekti, osobe ili djelatnosti, utisnuta potreba za o uvanjem smisla, tada e mu postati jasna pozadina univerzalnog zajedništva u pozadini vlastitih i stranih kulturnih djelatnosti. To je upravo potreba za ispunjavanjem smisla.

Tablica 2: Formiranje kulturne konstelacije (Floros 2002: 65)

KULTURNI SISTEM = RAZINA SISTEMA TEKST A1 I A2 = RAZINA TEKSTA

Floros (2002: 66) definira kulturnu konstelaciju pomoću dviju odvojenih definicija na sljedeći način:

Definicija 1:

*Eine kulturelle Konstellation **im Text** ist ein Gefüge von Textsegmenten, das die Summe aller **Konkretisierungen** eines außertextuell angelegten Kultursystems darstellt.* (Floros 2002: 65, bold autor).

Definicija 2:

*Eine kulturelle Konstellation **am Text** ist ein Gefüge, das die Summe aller nicht konkretisierten Elemente eines an einem Text angelegten Kultursystems darstellt.* (Floros 2002: 66, bold autor).

U ove dvije definicije jednako važnu ulogu imaju elementi kulture koji se pojavljuju u tekstu, dakle vidljivi, kao i oni koji nisu aktualizirani, odnosno nevidljivi su, ali predstavljaju širi kontekst određenog teksta i prevoditelj ih mora biti svjestan i uzeti ih u obzir. Ovdje Floros koristi sličnu terminologiju onoj koju predlaže House (1997), *overt* (otvoreni) i *covert* (prikriveni, nevidljivi).

Florosovoj konkretnoj razradi određenog kulturnog sistema primijenjenog na tekst (usp. Floros 2002) može se naći prigovor, u prvom redu opsežnost, no ovaj model ima izuzetnu važnost u usmjeravanju pozornosti prevoditelja na kulturni sistem koji nije vidljiv i aktualiziran u samom tekstu, no pri prevodjenju se mora uzeti u obzir. Stoga je za prevoditelje naročito važno istaživanje i razumijevanje teksta izvora, odnosno faza recepcije, kako u fazi transfera ne bi došlo do pogrešaka u prijevodu.

Pri kvalitativnoj analizi produktnoga i procesnog korpusa ovoga rada kao i analizi postupaka prevodjenja elemenata kulture također se uzeti u obzir motrišta ovih modela kako bi se utvrdilo u kojoj su mjeri prevoditelji svjesno ili nesvjesno obrađivali pažnju na njih.

2.4 O mjestu kulture u teoriji prevodjenja

U suvremenom TP-u jedno je od središnjih pitanja koliko prevoditelj smije ili treba biti vidljiv u prijevodu. Pojam vidljivosti (*visibility*) potječe od Lawrencea Venutija (1995: 1), no ova tematika na određeni je način i uz različitu terminologiju sadržana u svim važnijim paradigmama suvremene teorije prevodjenja, ali i dostupnim

raspravama o prevo enju kao djelatnosti tijekom cijele ljudske povijesti. Venuti (ibid. 1) smatra da se vidljivost prevoditelja manifestira u dvije povezane pojave: prevoditeljevu odabiru jezi nih elemenata i na inu na koji se prijevodi iš itavaju i vrednuju u CK-u.

Prevo enje kao aktivnost objedinjuje tri razli ita transfera, tj. prijenos iz jednog jezika u drugi, iz jednog vremena u drugo te iz jedne kulturne sredine u drugu. Stoga rezultat prevo enja može biti *nevidljivi* prijevod, u kojem se CT promatra kao da je i napisan u CJ-u i za CK, ili pak *vidljivi* prijevod, gdje je itatelju, odnosno primatelju, jasno da originalno djelo pripada drugom jeziku, vremenu i kulturi. Strategiju prevo enja koja rezultira nevidljivim prijevodom Venuti naziva *domestication* ili podoma ivanje, a strategiju koja za posljedicu ima vidljivi prijevod naziva *foreignization* ili postranjivanje (Venuti 1995). Venuti (1995: 19–20) navodi da se strategija postranjivanja sastoji u prihva anju metode prevo enja koja se ne pokorava normama i vrijednostima koje prevladavaju u sustavu CJ-a. Ovakav pristup prevo enju, u kojemu jezi ne i kulturne razlike izme u dva sustava ostaju sa uvane, zahtijeva strategiju prevo enja koja e prevoditelja u initi vidljivim. Strategija podoma ivanja podrazumijeva pak prisvajanje (*appropriation*) ili redukciju IT-a prema pravilima CJ-a, kako bi TC bio itljiv, a stranost svedena na najmanju mogu u mjeru. Prihva anje jedne od ovih op enitih strategija može imati razli ite uzroke (politi ke, književne, ekonomske), koji naravno imaju i odre ene posljedice u CJ-u i CK-u.

Iako su terminologija podoma ivanja i postranjivanja kao i izri ito naglašavanje kulture u prevo enju novijeg datuma, ova je tematika u povijesti prevo enja uvijek na odre eni na in bila aktualna. Stoga emo ukratko prikazati tretman kulture u prevo enju kroz povijest, jer bi iscrpno bavljenje ovom važnom temom premašilo interes i okvire našeg rada. Zasebno emo se i podrobnije pozabaviti kulturnim obratom u teoriji prevo enja 80-ih i 90-ih godina prošlog stolje a.

Povijest teorije prevo enja u Europi po inje s rimskim retori aroom i govornikom Ciceronom, koji je živio od 106. do 46. godine prije nove ere, te prevoditeljem Biblije Sv. Jeronimom, koji je živio od 347. do 420. n.e. (usp. Munday 2009: 1).

Njihova je važnost u tome što imaju jak utjecaj na teorije o prevo enju sve do današnjih dana.⁴

U svojoj raspravi "De optimo genere oratorum" (O najboljoj vrsti govornika), koja datira iz 46. g. p.n.e., Ciceron opisuje strategiju koju koristi za prevo enje klasi nih gr kih govornika te navodi da nije prevodio kao prevoditelj ve kao govornik (*u originalu: non converti ut interpretes sed ut orator*) (prema Robinson 1997a: 9). Drugim rije ima, on je prijevodom u maniri govornika pokušao djelovati na svoju publiku, što je u to doba bila novina, a ovu strategiju možemo usporediti s formalnom i dinami nom ekvivalencijom, koju zagovara teoreti ar prevo enja i prevoditelj Biblije Eugene Nida (usp. Munday 2009).

Smatra se da je najve i doprinos u formuliranju strategije podoma ivanja dao Sv. Jeronim, službeni prevoditelj Biblije i autor Vulgate, koja je u krš anskoj doktrini imala prednost pred svim hebrejskim i gr kim tekstovima. Papa Damaz u 4. st. n.e. naložio je Sv. Jeronimu da iznova na latinski prevede Bibliju, prijevod sedamdesetorice ili Septuagintu s hebrejskog na gr ki, koja e postati standardna verzija, te e zamijeniti mnoge varijante prijevoda, a ujedno e biti i revizija *Veta Latine* (starolatinske verzije). Kako je Sv. Jeronim razumio hebrejski i gr ki, u svojem je prijevodu Starog zavjeta mogao koristiti i sam izvorni tekst. To mu je omogu ilo i da uvidi mnoge razlike u prevo enju izme u hebrejskog i Septuaginte. U svojem poznatom pismu Pammachiusu Sv. Jeronim brani se od optužaba da njegov prijevod ima grešaka (ibid.: 3). U pismu se poziva na autoritet Cicerona i drugih klasi nih autora te piše: „Ne samo da priznajem, ve slobodno objavljujem, da u prevo enju iz gr kog, osim, naravno u slu aju Svetog pisma, gdje je i sama sintaksa misterij, prenosim ne rije za rije , doslovno, ve smisao za smisao.“ (usp. Robinson 1997a: 23–30).⁵ U europskoj teoriji prevo enja rasprava o doslovnom i slobodnom prevo enju, odnosno orijentaciji na IJ ili CJ, a time i na CK, nastavila se sve do 20. stolje a.

U 19. stolje u dogodio se svojevrsni obrat u stavu prema stranome u prijevodu. Smatra se da prevo enje ima samo mehani ku funkciju da itatelja upozna s tekstem

⁴ O povijesti prevo enja usp. Munday (2009).

⁵ Neki znanstvenici (npr. José Lambert) smatraju da su ovi izrazi pogrešno protuma eni.

ili autorom (usp. Bassnett 1991: 66). Takav pristup naročito je vidljiv u teoriji koju zastupa Friedrich Schleiermacher u svojem predavanju održanom u Kraljevskoj akademiji znanosti 1813. godine u Berlinu, pod naslovom „Über die verschiedenen Methoden des Übersetzens“ (O različitim metodama prevođenja).

Aber nun der eigentliche Uebersetzer, der diese beiden ganz getrennten Personen, seinen Schriftsteller und seinen Leser, wirklich einander zuführen, und dem letzten, ohne ihn jedoch aus dem Kreise seiner Muttersprache heraus zu nöthigen, zu einem möglichst richtigen und vollständigen Verständniß und Genuß des ersten verhelfen will, was für Wege kann er hiezu einschlagen? Meines Erachtens giebt es deren nur zwei. Entweder der Uebersetzer läßt den Schriftsteller möglichst in Ruhe, und bewegt den Leser ihm entgegen; oder er läßt den Leser möglichst in Ruhe und bewegt den Schriftsteller ihm entgegen. Beide sind so gänzlich von einander verschieden, daß durchaus einer von beiden so streng als möglich muß verfolgt werden, aus jeder Vermischung aber ein höchst unzuverlässiges Resultat nothwendig hervorgeht, und zu besorgen ist daß Schriftsteller und Leser sich gänzlich verfehlen.

(Schleiermacher 24. lipanj 1813.)

Može se reći da su ova dva puta zapravo metafore za dvije suprotne strategije, naime za podomaivanje i postranjivanje, te da je prema Schleiermacheru bilo kakav „srednji put“ ili miješanje strategija unaprijed osuđeno na propast, jer dovodi do toga da se autor i čitatelj uopće ne mogu sresti. Schleiermacherovo viđenje teorije jezika i prevođenja zaokuplja i suvremene teoretičare prevođenja, a on se osobno zalaže za strategiju postranjivanja, tako da publika ima osjećaj da je okružena stranim (usp. Fawcett 1997: 116).

Veliki utjecaj na suvremene teoretičare prevođenja ima i pristup njemačkog filozofa Waltera Benjamina i njegova rasprava *Die Aufgabe des Übersetzers* (Zadatak prevoditelja) iz 1923. godine.

„Die wahre Übersetzung ist durchscheinend, sie verdeckt nicht das Original, steht ihm nicht im Licht, sondern läßt die reine Sprache, wie verstärkt durch ihr eigenes Medium, nur um so voller aufs Original fallen.“

(Benjamin: *Die Aufgabe des Übersetzers*, nach Stolze 1997: 35)

Benjamin odbacuje bilo kakvo iluzionističko podomaivanje prijevoda i smatra da prijevod mora dozvoljavati da drugost, različitost bude jasno vidljiva (usp. Schulte i Biguenet 1992: 79–80). Ovaj esej smatra se jednim od najutjecajnijih ranih pristupa prevođenju, a najveći utjecaj ima na hermeneutičke i dekonstrukcijske pristupe teoriji prevođenja (usp. G. Steiner 1975/1998; Derrida 1985; Venuti 1992; Niranjana 1992).

Tijekom prve faze teorija koje bi se moglo nazvati modernima, odnosno 50-ih i 60-ih godina 20. stoljeća, teoriji prevođenja pristupalo se isključivo s lingvističkih stajališta, a glavna preokupacija bio je problem ekvivalencije. Značajnu promjenu donio je vrlo utjecajan pristup Eugena Nida, u kojem on razlikuje formalnu ekvivalenciju (orijentiranu na autora, odnosno IT) i dinamičnu ekvivalenciju (orijentiranu na čitatelja). Koristeći terminologiju iz semantike i pragmatike, Nida odbacuje ideju da određeni oblik ima vrsto značenje te smatra da se značenje producira unutar određenog konteksta. Time publika utječe na IT i razlikuje prijevode biti ispravni za različite čitatelje (usp. Fawcett 1997: 56). Njegovu dinamičnu ekvivalenciju možemo usporediti sa strategijom podmašivanja jer su je cilj „potpuna prirodnost izraza“ i „pronalaženje najbližeg prirodnog ekvivalenta poruci sadržanoj u IT-u“ (Nida 1964: 159).

Sklonost strategiji podmašivanja u teoriji prevođenja vidljiva je i u funkcionalnom i komunikacijskom pristupu njemačkih znanstvenika u okviru takozvane *teorije skoposa* (*Skopostheorie*), koju je razvio Vermeer 70-ih godina dvadesetog stoljeća. Skopos je svrha prevođenja i ima ključnu ulogu u odlučivanju o strategiji i postupku prevođenja. Osnovni je zahtjev da CT bude prihvatljiv i konzistentan čitateljima jer „stranu kulturu možemo sagledati samo temeljem usporedbe s vlastitom kulturom“ (Nord 1997: 24). Reiss i Vermeer (1984) počinju od tekstnih vrsta i predlažu različite metode prevođenja u skladu s vrstom teksta.⁶

Nord (1997: 52) navodi dvije opće strategije za prevođenje teksta, naime *dokumentarističku* i *instrumentalističku* prevođenje. Teorija skoposa želi riješiti vječit dilemu između doslovnog i slobodnog prevođenja, jer skopos, odnosno svrha prijevoda daju legitimnost i ispravnost bilo kojoj vrsti prevođenja.

U okviru diskurzivno-analitičkih pristupa⁷ posebno značenje u smislu primjene okvirnih strategija podmašivanja ili postranjivanja ima prijedlog Juliane House (1977 i 1997) o korištenju prevodilačke tipologije *overt translation* i *covert translation* (otviti prijevod i prikriveni prijevod), te primjena kulturnog filtera (1977:

⁶ Usp. kod nas Ivaneti : *Uporabni tekstovi* (2003)

196, 1997: 70), što znači da prevoditelj mora sagledati IT kroz vizuru pripadnika CK-a.

Kako bi se postiglo da prijevod u CK-u zadrži istu funkciju koju je izvorni tekst imao u svojoj kulturi, House (1986) predlaže korištenje kulturnog filtra za prevođenje elemenata kulture.

2.5 Kulturni obrat i kulturni pristupi teoriji prevođenja

Izraz *cultural turn* na hrvatski bismo jezik mogli prevesti na dva načina: kao kulturni obrat, tako da znači okretanje prema kulturi kao društvenoj pojavi, te kulturološki obrat, što ima značenje usmjeravanja prema kulturologiji kao znanosti koja se bavi kulturama. U daljnjem tekstu koristiti izraz kulturni obrat, podrazumijevajući i time i kulturologiju, koja je i sama dio kulture, a koja je 90-ih godina kao područje znanosti započela svoj utjecaj na razvoj teorije prevođenja, a možemo reći i da taj utjecaj traje do današnjih dana. U teoriji prevođenja u posljednjem desetljeću prošlog stoljeća i tisućljeća prevođenje se počinje razmatrati kao složen proces razmjene između dviju kultura, a prevođenje time izlazi iz isključive domene lingvističkih razmatranja i istraživanja. Možemo reći da se i u lingvistici dogodio *kulturni obrat*, a velik dio onog što se unutar širokog polja lingvistike događa od ogromnog je značaja za prevođenje: istraživanja u leksikografiji i korpusnoj lingvistici koja pokazuju širi kulturni pristup, za razliku od prethodnih kontrastivnih analiza.

Izraz *cultural turn* potječe od Susan Bassnett i Andrea Lefevere, i prema njima „ne riječ, ne tekst, već kultura postaje operativna „jedinica” prevođenja“ (1990: 8). Uz ova dva autora uz kulturni se obrat još vezuje i Venutija, čiji su doprinosi i utjecaji u suvremenim pristupima prevođenju najznačajniji. Zanimljive kulturne obrate nalazimo u deskriptivnoj teoriji prevođenja (*Descriptive Translation Studies*), naročito u teorijama tzv. manipulacijske škole (*Manipulation School*) (Hermans 1985). Jedna od temeljnih karakteristika kulturnog obrata u teoriji prevođenja je kritika lingvističkog pristupa i pojma ekvivalencije. Za Bassnett i Lefevere, prevođenje je prije svega kontekstualno određeno, ono je povijesna činjenica i proizvod ciljane kulture, te se kao takvo ne može objasniti kontrastivnom analizom aspekata IJ-a i CJ-a, niti se može prosuđivati prema univerzalnim standardima kvalitete i točnosti

(1990: 3). Redefiniran je objekt istraživanja, a to je verbalni tekst u mreži znakova u IK-u i CK-u (1990: 12). Istraživanje procesa prevođenja kombinira se s prevodilačkom praksom, što daje uvid u složene manipulativne tekstualne procese: izbor teksta koji će se prevoditi, uloga urednika, nakladnika ili naručitelja pri odabiru; kriteriji odabira prijevodne strategije, recepcija prijevoda u CK-u i sl.

Two factors basically determine the image of a work of literature as projected by a translation. These two factors are, in order of importance, the translator's ideology (whether he/she willingly embraces it, or whether it is imposed on him/her as a constraint by some form of patronage) and the poetics dominant in the receiving literature at the time of the translation.

(Lefevere 1992: 41)

I prevođenje i kulturalne studije u prvom redu zanimaju pitanja odnosa moći i tekstualne produkcije. Obje discipline prepoznaju važnost shvaćanja manipulativnih procesa koji su uključeni u produkciju teksta. Pisac ne piše u vakuumu, on je proizvod određene kulture, određenog vremena, a u njegovim se djelima reflektiraju faktori kao što su rasa, spol, dob, klasa i mjesto rođenja, kao i stilistička i idiosinkratska obilježja pojedinca (usp. Bassnett i Lefevere 1998: 136). K tome se materijalni uvjeti u kojima se tekst, prodaje, plasira na tržište i ita imaju također veliku ulogu.

Nekoliko je ključnih karakteristika po kojima se teorija prevođenja u paradigmi kulturnog obrata razlikuje od prijašnjih, odnosno dotadašnjih pristupa prevođenja, a važni su za sagledavanje odnosa IK-a i CK-a u ovom istraživanju:

- prevođenje ima veliku kulturnu moć, ono je snažan oblik kulturne konstrukcije, jer manipulirajući na inom prevođenja možemo postići prihvatljivost IT-a iz IK u CK (Bassnett i Lefevere 1990: 57); narodi prevođenjem mogu uspostaviti svoj identitet među susjednim zemljama ((Bassnett i Lefevere 1990: 65);
- prevođenje je oblik ponovnog pisanja, moglo bi se reći i djelomičnog prepisivanja (*re-writing*), a prevođenje, odnosno ponovno pisanje različitih tekstova iz drugih kultura primarni je način na koji kulture konstruiraju predodžbu i reprezentaciju autora, tekstova, povijesnih perioda, pa i čitavih drugih kultura (Lefevere 1992a: 9).
- budući da je prevođenje ponovno pisanje, a ponovno pisanje je oblik manipulacije, slijedi da je prevođenje oblik manipulacije koji se odvija u službi

mo i (Bassnett i Lefevere 1990: vii), a može se istraživati pomo u kontrolnih faktora koji stoje iza manipulacije;

- pokroviteljstvo (*patronage*) predstavlja „bilo koji oblik mo i (osoba, institucija) koja može potaknuti ili sprijeti čitanje, pisanje i ponovno pisanje literature“ (Lefevere 1992: 15); pokrovitelji direktno utječu na odluke i strategije prevodjenja, a indirektno određuju parametre u okviru kojih stručnjaci (prevoditelji, pisci) rade;
- pokroviteljstvo kao kontrolni faktor sudjeluje na tri različite razine: ideološkoj (izbor subjekta i oblik njegove prezentacije), ekonomskoj (iznosi plaće ili naknade prevoditeljima, piscima), statusnoj (pokrovitelj osigurava da se poštuju njegova očekivanja i upute jer plaća profesionalcima);
- prevoditelji također predstavljaju kontrolni faktor jer iznutra, iz književnog sistema, direktno određuju što i kako prevoditi.

Uzimajući sve navedeno u obzir, može se zaključiti da u okviru kulturnog obrata teorija prevodjenja obuhvaća ulogu kako institucija tako i pojedinaca koji oblikuju sustave i kulture u kojima se prevodjenje odvija. Najnoviji trendovi u razvoju TP kao discipline, koji se pojavljuju nakon presudnog uključivanja aspekta kulture u istraživanja prevodjenja, nazivaju se također različitim *obratima*: *globalizacijski obrat*, *sociološki obrat*, *tehnološki obrat*, *ideološki obrat*, kao i povratak samim korijenima discipline, odnosno *prevodilački obrat* (usp. Snell-Hornby 2006). Vermeer to objašnjava na sljedeći način:

Wie überall wird (...) heute mehr denn je publiziert, doch wenig wirklich Neues vorgebracht. Manchmal hat man sogar den Eindruck, es sei gerade ein Moment in der modernen Übersetzungshistorie, in dem das Pendel wieder zur Tradition zurückschwingt. Vielleicht fehlt es vielen Praktikern und Theoretikern einfach an der Zeit, sich intensiv mit all den Publikationen, die auf den Markt kommen, auseinanderzusetzen. Kurioserweise sind ja gerade die heute verfügbaren Kommunikationsmöglichkeiten auch zu einem Hindernis für eingehende Beschäftigung mit Neuerungen geworden. Man muss 100 Veröffentlichungen lesen, um festzustellen, welches ein Prozent weiterführt.

(Vermeer 1997a: 10 prema Snell-Hornby 2006: 151)

U svim navedenim pristupima interes istraživača je isti: prevodjenje kao proces, prijevod kao posljedica, kulturno kompetentni prevoditelj kao aktivni imbenik i posrednik među kulturama. Razlikuju se samo motrišta kojima se u određenju

paradigmi daje prednost. Paradoksalno je da je prevoditelj, od kojeg se zahtijeva etičnost i odgovornost u interkulturalnoj razmjeni informacija i znanja, najmanje istražen faktor (Snell-Hornby 2006: 174-175). Stoga se predviđa da će se u budućnosti TP više baviti upravo prevoditeljima i njihovim statusom u društvu i znanosti (ibid: 175). Dodatno obilježje doba u kojem živimo je stanje neprestanog konflikta. U svojoj knjizi *Translation and Conflict. Narrative Account* (2006) Mona Baker na sljedeći način povezuje globalizaciju, konflikt i prevodjenje.

Wherever we happen to be in the world and whatever type of activity or profession we may be involved in, we now live and function in a climate of conflict that cuts across national boundaries and constantly forces itself on our consciousness. In this conflict-ridden and globalized world, translation is central to the ability of all parties to legitimize their version of events, especially in view of the fact that political and other types of conflict today are played out in the international arena and can no longer be resolved by appealing to local constituencies alone. (Baker 2006: 1)

Prevoditeljima stoga nužno pripada i uloga posrednika, a time i suodgovornost, u konfliktnim situacijama.⁸

⁸ Uobičajeni izrazi za prevoditelje iz različitih jezika oslikavaju njihovu sliku u javnosti: *traduttore - traduttore, Übersetzer - Überläufer, translator- the traitor*. Općenito uzevši, svaka strana u konfliktu smatra ih izdajnicima. Fascinantni primjer iz novije hrvatske povijesti izašao je na vidjelo tijekom suđenja generalu Gotovini u Haagu. Svjedok Lazarević, koji je također sudjelovao u procesu protiv Miloševića, posvjedočio je da su svi prevoditelji koji su radili za UN na području Krajine bili na „platnoj listi“ SDB-a i redovito ih izvještavali o svemu što su saznali. Pri tome nisu smjeli osobno odlučivati o tome što je važno, a što ne, već su morali prenositi apsolutno sve informacije. Na pitanje tužitelja kako su ih privoljeli na suradnju, svjedok je odgovorio da su najprije apelirali na njihov patriotizam te da nije bilo niti jednog slučaja da prevoditelj nije pristao na suradnju. Da se ipak kojim slučajem dogodilo da odbiju suradnju s vojskom, prevoditelji bi bili mobilizirani, jer, kako svjedok kaže „(...) ako imaju vremena hodati okolo s UN-om, imaju vremena biti i na frontu“. (<http://www.icty.org/x/cases/gotovina/trans/en/090602IT.htm>, pristupljeno 17.6.2009.).

3. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

3.1 Teorijski okvir

Na samom početku ovog dijela važno je napomenuti da TP nema jedinstvenu paradigmu i instrumentarij za istraživanja unutar same discipline, nego koristi metode i modele istraživanja iz drugih humanističkih disciplina kao što su lingvistika, sociologija, psihologija, kulturalni studiji itd. Gile (1991: 166) smatra da je upravo korištenje eksperimentalnih metoda iz drugih disciplina pridonijelo napretku TP-a. Stoga svaki istraživač mora kreirati vlastiti istraživački okvir, ovisno o području interesa, hipotezi ili istraživačkom pitanju.

S obzirom na to da je TP relativno mlada akademska disciplina, u posljednjih nekoliko desetljeća mijenjale su se paradigme istraživanja, ovisno o razvoju drugih srodnih disciplina s kojima ju je istraživačka zajednica povezivala. Pedesetih i šezdesetih godina prošlog stoljeća, kada su poele naznake osamostaljivanja, TP se smatrala dijelom opće i primijenjene lingvistike. Prijelomna godina za TP kao disciplinu bila je 1972, kada je James Holmes (1972: 67–80) podijelio TP u dva područja: prvi je teorija prevođenja i deskriptivna znanost o prevođenju, a drugi primijenjena TP. Na taj način osigurao je ovom relativno novom području istraživanja vlastiti istraživački okvir. Iako je od tada TP prošla mnoge faze razvoja, ova podjela utjecajna je i važeća i danas (usp. Snell-Hornby 1995: 13–37). Holmes je smatrao da se teorijska, deskriptivna i primijenjena TP mogu međusobno nadopunjavati i obogaćivati, što se kasnije pokazalo istinitim.

Početkom od osamdesetih godina prošlog stoljeća znanstvenici koji se bave TP-om počinju se uz lingvističke intenzivnije koristiti modele i metode istraživanja iz drugih znanosti, kao što su antropologija, psihologija, komunikologija, književna teorija, filozofija te kulturalni studiji. Ovime je TP postala u punom smislu multidisciplinarna znanost. Moglo bi se reći da je tek 90-ih godina prošlog stoljeća TP dobila svojevrstni institucionalni autoritet, jer je – prema Venutiju (2000: 1) – u to vrijeme već postojalo 250 programa za obuku prevoditelja te itav niz znanstvenih časopisa i publikacija. Hatim (2001: 9) ističe da se status TP-a poboljšao uspostavom zasebnim odjela za TP-a na sveučilištima, rastu i interesom

znanstvenika iz drugih polja te objavom mnogih istraživanja. Na početku novog tisućljeća možemo reći i da TP kao znanstvenu disciplinu sačinjava međunarodna mreža znanstvenika koji se bave istraživanjima iz različitih konceptualnih i disciplinarnih motrišta. Istraživanja u TP-u odvijaju se na podlozi mješavine teorija koje su na nju utjecale (polisistem, *skopos*, poststrukturalizam, feminizam, postkolonijalizam) i odražavaju razvoj u tradicionalnim akademskim disciplinama kao što su lingvistika (pragmatika, kritička analiza diskursa, kompjuterizirani korpusi), zatim književna kritika, antropologija i kulturalni studiji (postkolonijalizam, seksualnost, globalizacija).⁹

Različite teorije znanstvenih istraživanja mogu nam poslužiti kao polazište za razmišljanje o određenoj pojavi u realnosti, koja je predmet našeg interesa i istraživanja te nam pružiti polazište za konstruiranje vlastitog istraživačkog modela. No rijetko koja teorija sama po sebi može nam pružiti širi uvid u kompleksni fenomen kao što je prevođenje. Stoga je nužno kombinirati različite istraživačke paradigme, teorije, modele i alate kako bismo određeni isječci stvarnosti mogli bolje sagledati, odnosno triangulirati rezultate istraživanja, tj. sagledati ga s različitih stajališta.

Chesterman (2000: 15–16) razlikuje termine *teorija* i *model*. Izraz *teorija* koristi se u značenju skupa pojmova, tvrdnji i hipoteza koje omogućuju sistematičnu perspektivu na određenu pojavu, što nam pak nadalje omogućuje da navedenu pojavu razumijemo, a nakon toga možda i objasnimo. Pojam *model* esto se u literaturi preklapa s pojmom teorije, no on je manje apstraktan te predstavlja mekukonstrukcije u teorije i podataka, što je vidljivo i iz izraza *model istraživanja*. Model istraživanja obično ilustrira neku teoriju ili njen dio, dakle moguće je primijeniti više istraživačkih modela za provjeru ili nadogradnju određene teorije. Stoga u i ja koristiti izraz *model* u njegovu značenju preliminarnog, predteorijskog načina prikaza objekta istraživanja, koji objedinjuje teorijske i metodološke aspekte. Uz navedene izraze *teorija* i *model* u TP-u se esto koristi i izraz *paradigma*. Mogli bismo reći i da je paradigma skup osnovnih pretpostavki, teorija, modela i metoda, koje dijele znanstvenici iz nekog područja. Time je on hijerarhijski nadređen

⁹ Za opširniji uvid u metode istraživanja u TP usp. Bowker et al. (1998).

terminima *model* i *teorija*, jer zna i širu vizuru, tj. konceptualni i metodi ki repertoar. Tako se u TP-u spominju npr. lingvisti ka, deskriptivna, postkolonijalna, interkulturalna i druge paradigme.

Williams i Chesterman (2002) sustavno opisuju metode i modele istraživanja u TP-u te navode dvanaest područja istraživanja, koja na neki način odgovaraju Holmsovoj *map of translation studies* (usp. Toury, 1995: 10).

Ovaj rad pokriva neke aspekte iz više navedenih područja: analiza teksta i njegovog prijevoda (analiza određenih aspekata IT-a – elementi kulture te analiza CT-a u pogledu strategija za prevođenje navedenih EK-a), prevođenje žanra (popularna literatura), multimedijско prevođenje (AV-prevođenje), proces prevođenja (*think aloud protocol study* – protokol glasnog razmišljanja (PGR)).

3.1 Teorijski okvir

3.1.1 Teorijski modeli istraživanja u teoriji prevođenja: komparativni, procesni i kauzalni

U teoriji prevođenja tradicionalno se koriste tri osnovna tipa modela: komparativni, procesni i kauzalni (Chesterman, 2000b: x). Uz svaki od njih vežu se određene teorije i pristupi. Prikaz ovih modela zasniva se na teoriji autora Williams and Chesterman (2002) te Olohan (2000: 1–14).

Komparativni model

Komparativni model je najraniji teorijski model prevođenja, a kao što i sama rije govori, on je jednostavna usporedba. Statističan je i orijentiran na produkt, tj. prijevod, a obično je usredotočen na neku vrstu odnosa ekvivalencije. U ovom modelu prijevod, odnosno CT, uspoređuje se izvornim tekstom te se primjenjuje kontrastivni pristup, npr. kao što su ga koristili Catford (1965: 29–31) te Vinay i Darbelnet (/1995). Ovaj model vidi prevođenje kao problem usklađivanja, poravnavanja, odnosno prilagođavanja (*alignment problem*). Zadatak je odabrati elemente u CJ-u koji će se moći pod određenim kontekstualnim uvjetima usporediti s danim elementima IJ-a. Ovaj pristup usko je povezan s kontrastivnom lingvistikom, no on ne uspoređuje tekstove, nego aspekte jezika sustava na svakoj strani odnosa.

Ukratko, u ovoj vrsti istraživanja s jedne strane imamo IT, a s druge CT, te analiziramo razlike među njima. Cilj je svih istraživanja zasnovanih na komparativnom modelu da se otkriju korelacije između dviju strana relacije. U ovom radu s jedne i druge strane korelacije nalaze se elementi kulture u izvornome tekstu i ciljnome tekstu.

Procesni modeli

Druga vrsta modela predstavlja prevođenje kao proces, a ne kao produkt. Uvodi dimenziju vremena i stoga je to dinamični model. To bismo mogli primijeniti na određenu prevodilačku situaciju. Neke varijante zasnovane su na poznatom komunikacijskom modelu: pošiljatelj – poruka – primatelj. U prevođenju imamo situaciju dvostrukog komunikacijskog kanala. Imamo dakle sljedeći slučaj: pošiljatelj 1 – poruka 1 – primatelj 1/pošiljatelj 2 – poruka 2 – primatelj 2. Primatelj 1 i pošiljatelj 2 spojeni su u liku prevoditelja, koji se nalazi u sredini dvostrukoga komunikacijskog kanala. Pošiljatelj se nadalje može podijeliti na izvornog pisca ili klijenta, a primatelj na klijenta, izdavača te različite vrste čitatelja. Psiholingvisti u istraživanju prevođenja koriste implicitni model: ulaz (*input*) – crna kutija – izlaz (*output*.)

Ovdje je crna kutija (ono što ne možemo vidjeti) zapravo prevoditeljev um, koji je nemoguće neposredno promatrati. Procesni model koristan je ako je fokus našeg zanimanja odnos između različitih faza u prevodilačkom procesu. To nam omogućuje da promatramo tipično ponašanje prevoditelja, kao što je korištenje vremena na mikrorazini, vremensku distribuciju različitih prevodilačkih zadataka (Mossop 2000) ili proces donošenja odluka u nizu izbora, koji mogu biti predstavljeni dijagramom tijeka (Krings 1986).

Procesni se modeli također koriste kada su u fokusu istraživanja prevoditeljevi postupci rješavanja problema. Postavljaju se različita istraživačka pitanja: kada dolazi do problema, kako ćemo prepoznati i definirati problem, što prevoditelj čini, koje strategije i resurse koriste te u kojem redoslijedu, kako testiraju i evaluiraju svoje strategije. Pomaci se mogu istraživati s ovog gledišta, u kojem se oni smatraju strateškim rješenjima problema. Klasifikacija prevodilačkih pomaka ili strategija može se razlikovati u istraživanjima prevođenja kao procesa i prijevoda kao produkta.

Kauzalni modeli

Iako produktni i procesni modeli mogu biti pogodni i za kauzalnu interpretaciju, nijedan od njih ne možemo smatrati eksplicitno kauzalnim modelom. Razlog tomu je što model uzrokovanja u njima nije otvoren, centralni ili pak eksplicitni. Komparativni modeli pomažu nam da opišemo prijevod i njegov odnos s IT-om i s neprevedenim tekstovima, a procesni modeli nam pomažu opisati proces stvaranja prijevoda, no ni u jednom nam se slučaj ne objašnjava zašto je prijevod takav kakav jest ili pak koje posljedice on uzrokuje. Moglo bi se reći da je prijevod posljedica različitih uzroka i uzrok različitih posljedica. Kauzalnost sama po sebi kompleksan je fenomen i može se razumjeti na mnoge načine, dakle postoji mnogo vrsta uzrokovanja. (usp. Chesterman 1998, 2000b; Pym 1998: 83 i d.). Postoje mnoge razine ili dimenzije uzrokovanja koje su važne za prevodjenje, no najvažnije su sljedeće tri:

1. **Prevoditelj i njegova kognicija**, pri čemu se kognicija odnosi na mentalne procese razumijevanja, razmišljanja, znanja, prisjećanja, prosuđivanja i donošenja odluka kao dio procesa rješavanja problema. To su zapravo funkcije mozga i one obuhvaćaju jezik, maštu, percepciju i planiranje. Ukratko, smatramo da je prijevod takav kakav jest zato što je prevoditelj tako odlučio. Toury (1995: 249) govori o ovoj razini kao o prevodilačkomu koji se događa u prevoditeljevoj glavi. Relevantni su faktori pritom prevoditeljevo znanje, emocionalno stanje, stav prema prevoditeljskom nalogu, njegov *self-image*, možda čak i njegova osobnost i čitavo životno iskustvo.
2. **Vanjske okolnosti prevodilačkog naloga ili zadatka**. Toury (1995) to naziva prevodilački događaj ili *translation event*. Ovdje su relevantni čimbenici izvorni tekst, naručiteljeve upute, prevoditeljevi kompjutorski programi, rješenici i ostali resursi, rok itd. Ovoj razini pripada sve ono što ima utjecaja na konkretni prevodilački proces, dakle od klijentova prvoga telefonskog poziva pa sve do konačne isporuke prijevoda i plaćanja računa.
3. Treća razina je **sociokulturalna**. Ovdje su utjecajni faktori norme, prevodilačka tradicija, ideologija, opći gospodarski ciljevi te status IJ-a i CJ-a. Faktori koji mogu utjecati na izbor pojedinog teksta za prevodjenje ili klijentov izbor pojedinog prevoditelja ili pak odluka prevoditelja da prevodi na određeni način pripadaju ovoj razini.

Faktori svih razina imaju utjecaj na završni oblik prijevoda, na njegov jezični profil.

Prevođenje tako ima posljedice; ono je i uzrok i utječe na okolinu. Prije svega, prevođenje ima trenutni i inak na čitatelja: vjerojatno dolazi do nekakvih promjena u njegovom kognitivnom i emocionalnom stanju. Može imati i sekundarni utjecaj, dakle na neki način mijenjati čitateljevo ponašanje (npr. kritičar može pročitati prijevod koji mu se ne sviđa, pa će napisati kritiku tog prijevoda; čitatelj može vidjeti prevedenu reklamu za određeni brand čokolade, otići i kupiti tu čokoladu). Te reakcije su bihevioralne posljedice, koje se mogu promatrati.

Na kraju, prijevod može imati i utjecaja na sociokulturalnoj razini. Prijevodi mogu utjecati na razvoj ciljnog jezika, na način kako se razvija cjelokupno društvo, kako se širi određena religija i sl. Mogu utjecati na način kako ljudi razmišljaju o prijevodima i prevoditeljima, što o njima govore ili pišu. To se istražuje kao prevodilački diskurs. Prijevodi mogu imati velik utjecaj na to kako jedna kultura gleda na drugu, te stoga i općenito na međukulturalne odnose. Uzroci i posljedice na svakoj od ovih razina ovisno su o interakciji i utjecaju jedni na druge na vrlo kompleksne načine. Prevoditeljevi stavovi pod utjecajem su postojećih normi, no oni istodobno mogu imati utjecaja na te norme, bilo da ih potvrđuju ili im se opiru, te na taj način oblikuju njihov budući razvoj.

Sljedeći se pojmovi i pristupi zasnivaju na implicitnim ili eksplicitnim kauzalnim modelima.

- Nidina (1964) dinamička ekvivalencija sadržava ideju o postizanju sličnog efekta
- Teorija skoposa (*skopos*, gr. svrha ili cilj) u prvi plan stavlja jednu vrstu uzroka, tj. finalni uzrok (namjera; i sam skopos može biti definiran u smislu željenog utjecaja prijevoda).
- Polisistemske pristupe i znanstvenici iz tzv. *cultural turna* (kulturološkog obrata) koriste kauzalne pojmove, kao što su norma u izvornoj kulturi i ciljnoj kulturi, kako bi objasnili prevodilačke uzroke i posljedice. Oni se također bave i drugim vrstama uzrokovanja, kao što su pokroviteljstvo i ideologija (Hermans 1999).
- Guttova primjena teorije relevantnosti na prevođenje eksplicitno se bavi kognitivnim efektima. On smatra da je optimalna relevantnost u tehničkom

smislu ovog izraza eksploratorni faktor koji objašnjava komunikativne izbore (Gutt 2000).

- Toury (1995) je predložio zakon interferencije i standardizacije, koji vode korak dalje od jednostavne deskripcije pojave u njeno objašnjavanje.
- Neke *TAP* studije traže proksimativne, kognitivne i sli ne uzroke za prevoditeljske odluke (npr. Tirkkonen-Condit i Jaskelaainen 2000).

Kauzalni model stoga dozvoljava formuliranje hipoteze o uzrocima i posljedicama kako bi se dobio odgovor na pitanja koja po inju sa *zašto*: zašto je prijevod takav kakav jest, zašto ljudi reagiraju na takav na in na odre eni prijevod, zašto su prevoditelji u to vrijeme i u toj kulturi prevodili kako jesu, kako prijevodi utje u na kulture, i sli no.

3.1.2 Kvalitativno nasuprot kvantitativnom istraživanju

Kvantitativna paradigma temelji istraživa ki proces na empirijskim i deduktivnim procedurama, a cilj joj je prikupljanje što šire osnove podataka iz kojih se mogu izvesti zaklju ci o odre enim pravilnostima i zakonitostima odvijanja promatranog procesa ili pojave, koju istraživa nastoji generalizirati, jer nam nikad nije dostupna ukupnost neke pojave. Objašnjenja koja proizlaze iz rezultata istraživanja koriste se u daljnjim istraživanjima i na taj na in proširuju i oboga uju teorijske modele. U kvantitativnim istraživanjima varijable su svojstva istraživanog procesa kojima se može odrediti koli ina, intenzitet ili smjer na nekoj mjernoj ljestvici. Ovi podaci iskazuju se brojkama, dakle kvantificiraju se. Naj eš i primjer kvantitativnih istraživanja u TP-u su ona zasnovana na korpusima.

Kvalitativno istraživanje je "any type of research that produces findings not arrived at by statistical procedures or other means of quantification" (Strauss/Corbin 1998: 10).

Kvalitativna paradigma po iva na stavu da odre ene društvene pojave imaju osobitosti zbog kojih nisu dostupne deduktivno-analiti kim istraživa kim postupcima. Pritom se u prvom redu misli na pojave ija je osnova proces na koji ljudi svjesno utje u i pridaju mu odre eno zna enje, kao npr. proces prevo enja.

Budu i da je ljudsko ponašanje probabilisti ko i ne odvija se po unaprijed zadanim univerzalnim obrascima, spoznaju valja, sukladno kvalitativnoj paradigmi, usmjeriti na razumijevanje simboli kog sustava u okviru kojih se neki proces odvija te zna enja koja im pridaju subjekti odre ene interakcije u odre enom kontekstu. Stoga se kvalitativna istraživanja naj eš e odvijaju u prirodnom okruženju (kontekstu) te tragaju za zna enjem koje sudionici tom procesu i kontekstu pridodaju. Osnovna je pretpostavka da osoba koja sudjeluje u nekom procesu ili ga promatra navedeni proces može najbolje opisati. Kvalitativno istraživanje stoga je naj eš e deskriptivno, više je usmjereno na razumijevanje procesa interakcije nego na sam rezultat. Kvalitativno istraživanje uvijek je induktivno, stoga mu je polazište neposredno iskustvo, a ne unaprijed usvojeni teorijski stav koji valja potvrditi ili odbaciti. Varijable ove vrste istraživanja su svojstva nekog procesa ili pojave kojima se može odrediti razli it modalitet i koja se iskazuju opisno, kvalitativnim atributima. U TP-u najpopularnije kvalitativne metode su TAP, introspektivne metode, intervjui i upitnici. Na taj na in istraživa i dobivaju uvid u prevodila ke procese i njihove segmente, npr. pauze u prevo enju, strategije i njihove uzroke, korištenje resursa i sl.

Vrlo esta pretpostavka u TP- u vezi s ovim paradigmama je da kvalitativni pristup vodi do dubinskog razumijevanja uzroka, dakle kauzalan je, dok je kvantitativni pristup u biti deskriptivan, tj. samo opisuje odre enu pojavu. U stvarnosti je velik broj kvalitativnih istraživanja opisan, te je esto kvantitativno istraživanje podloga za spoznaje o uzrocima, kao npr. u eksperimentima koji istražuju utjecaj nezavisnih varijabli na zavisne varijable (usp. Gile, EST-website). Nadalje, uglavnom se smatra da je kvalitativno istraživanje eksploratorno, a kvantitativno konkluzivno, dakle donosimo zaklju ke o promatranoj pojavi. No kvalitativno istraživanje tako er može biti konkluzivno, npr. kad se pita prevoditelj zašto su postupili na odre eni na in. Kvantitativno istraživanje može biti eksploratorno, npr. kad se analizom citiranosti istražuje utjecaj autora ili istraživa kih centara na odre enu disciplinu.

Mnogi primjeri istraživanja nisu ilustracija ove dihotomije, ve oba pristupa koegzistiraju u istraživanjima u odre enim omjerima. Budu i da je TP interdisciplinarno podru je istraživanja (Snell-Hornby 1986: 18), kompleksni fenomen prevo enja sadržava aspekte iz drugih disciplina (lingvistika, kulturalni studiji, komunikologija i dr.).

3.1.3 Konceptualno nasuprot empirijskome istraživanju

Filozofi znanosti razlikuju izme u konceptualnih ili teorijskih te empirijskih istraživanja (Gile 1998: 70). Ova razlika potječe od tradicionalne debate izme u hermeneutike i pozitivizma, pri čemu se hermeneutika tj. znanost o interpretaciji esto smatrala osnovnom istraživačkom metodom humanističkih disciplina kao što su filozofija, književna teorija i estetika, dok su pozitivističke metode zasnovane na empirijskom promatranju i eksperimentu karakterizirale tzv. tvrde nauke. Jednostavno možemo reći i da se radi o razlici izme u usredotočenju na ideje ili na podatke (Williams and Chesterman 2002: 58 i d.).

Konceptualno istraživanje ima za cilj definirati i razjasniti pojmove, interpretirati ili reinterpretirati ideje, postaviti pojmove u šire sustave te uvesti nove koncepte ili metafore ili okvire koji nam omogućuju bolje razumijevanje objekta našeg istraživanja. S druge pak strane empirijsko istraživanje traži nove podatke, nove uvide do kojih se dolazi opservacijom ili eksperimentima. Empirijska istraživanja tragaju za dokazima koji podupiru ili ne podupiru hipoteze ili pak generiraju nove hipoteze.

Oba su pristupa potrebna u teoriji i praksi prevođenja kao i u drugim disciplinama. Ne možemo ništa promatrati bez neke vrste prethodnoga teorijskog koncepta ili ideje o tome što i zašto to promatramo. čak i ono što smatramo činjenicom ili podatkom ovisi o našoj početnoj teorijskoj pretpostavci o tome što sačinjava relevantnu činjenicu. Svaka hipoteza mora biti formulirana kao pojam neke vrste. S druge pak strane pojmovi koji nemaju poveznicu sa empirijskim podacima nisu od velike koristi za znanost bez obzira na to koliko se mogu činiti zanimljivima.

Konceptualno istraživanje (konceptualna analiza) esto ima oblik argumenta. Kao argument možemo uzeti primjer da se pojedini koncept može razumjeti ili biti definiran na određeni način, da treba biti klasificiran na određeni način, da treba biti stavljen u vezu s određenim drugim konceptima na određeni način ili bi ga pak trebalo objasniti nekim drugim konceptom. Jedna od ključnih riječi u konceptualnoj analizi je riječ „kao“. Taj izraz je u korijenu mnogih hermeneutičkih istraživanja. Da bismo nešto interpretirali ili razumjeli, znači da to moramo vidjeti „kao“ nešto drugo,

obi no kao nešto što nam je poznato, dakle nepoznato svesti na poznato. Stoga se možemo pitati: koja je naša osobna definicija prevo enja? Prevo enje vidimo „kao što“? Kao pravljenje kola a, slaganje slagalica, komponiranje glazbenoga djela? Konceptualna analiza je tako er integralni dio empirijskog istraživanja. Ona uklju uje procese kao što su definiranje klju nih termina, definiranje kategorija koje se koristi u analizi te interpretaciju rezultata analize.

Važno je tako er napomenuti da je naš odabir interpretacije pojmova, metafora i teorija odre en ne samo njihovom empirijskom i objektivnom primjenjivoš u nego i našim osobnim stavovima i motivima. Kao što promatranje nikad ne može funkcionirati bez teorije, tako teorijski koncepti nikad nisu potpuno objektivni. Odabir odre ene definicije ili interpretacije esto zna i priklanjanje odre enoj strani i odre enom pristupu. Stoga se i u ovom istraživanju koristi kombinacija konceptualnoga i empirijskoga u okviru osnovnog interesa, pitanja prevo enja elemenata kulture s engleskoga na hrvatski jezik.

3.1.4 Prevo enje kao kognitivna aktivnost

Kognicija je proces znanja i spoznaje, koji u sebi sadrži percepciju i prosudbu. Pojam dolazi od latinske rije i *congoscio*, *-novi*, *-nitum*, 3, i ima sljede a zna enja: poznati, spoznati, opaziti, doznati, uti, osjetiti, upoznati, prepoznati, istraživati, ispitati, prosu ivati. Ova raznolikost zna enja zapravo svjedo i o kompleksnosti samog pojma kognicije, ije procese iz razli itih stajališta analiziraju razli ite znanosti. Tako er obuhva a sve procese svjesnosti kojima se znanje akumulira, kao što su opažanje, prepoznavanje, poimanje i promišljanje. Kognicija je iskustvo spoznaje za razliku od iskustva osje anja ili htijenja. Jedna je od rijetkih rije i koje se istovremeno odnose na mozak i na um (usp. Britannica Online Encyclopedia). Odnosi izme u spoznaje i stvarnosti tema su filozofskih rasprava od anti kih vremena. Bit kognicije je u prosudbi, pri emu prosudba predstavlja proces razlikovanja nekog objekta od drugog, a karakterizira ga odre en pojam ili pojmovi (ibid.). U suvremenoj kognitivnoj teoriji postoje dva pristupa ljudskom razmišljanju. Jedan vidi razmišljanje kao proces obrade informacija, uspore uju i ljudski um sa sofisticiranim kompjuterskim sustavom koji usvaja, obra uje, sprema i koristi informacije prema razli itim programima. Cilj istraživa a u ovom podru ju je da

razviju jedinstvenu teoriju kognicije kreiraju i kompjuterski program koji može uiti, rješavati probleme i pamtit i kao ljudski um. Drugi pristup zasnovan je na radu švicarskog psihologa Jeana Piageta, koji kognitivne prilagodbe vidi kao dva osnovna procesa: asimilaciju (interpretiranje stvarnosti sukladno osobnom unutrašnjem modelu svijeta, zasnovanom na prošlim iskustvima) i akomodaciju (promjene do kojih dolazi na tom modelu tijekom procesa prilagodbe životnom iskustvu). Amer i ki psiholog J. S. Bruner, nadovezuju i se na Piagetovu teoriju, smatra da na kognitivne procese utje u tri na ina na koje reprezentiramo svijet oko sebe: enaktivni na in uklju uje reprezentaciju kroz akciju, ikoni ki na in koristi vizualne i mentalne slike, a simboli ki na in koristi jezik (ibid.)

Prevo enje kao produkt tako er je rezultat mentalnih procesa kognitivne obrade podataka. U skladu s napretkom kognitivne znanosti op enito ovaj se aspekt istraživanja posljednjih godina sve više uzima u obzir u TP-u. S obzirom na kompleksnost prijevodnog procesa, koji nije dostupan izravnoj opservaciji, teoreti ari i istraživa i u podru ju TP-a kombiniraju razli ite metode i alate u njegovu istraživanju. U literaturi o TP-u spominje se nekoliko modela analize mentalnih procesa, od kojih emo navesti najutjecajnije, i to one koji se odnose na pismeno prevo enje (za dublji uvid u ovu problematiku usp. Hurtado Albir 2001: 314–362) i relevantne su za ovaj rad.

Bell (1991) – lingvisti ki i psiholingvisti ki model

Bellov model zasniva se na lingvisti koj i psiholingvisti koj perspektivi i teoriji umjetne inteligencije, a dijeli se na fazu analize i fazu sinteze. in prevo enja promatra se kao obrada informacija uz korištenje kratkoro nog i dugoro nog pam enja. Proces zapo inje vizualnim raspoznavanjem IT-a, koji prolazi kroz sintakti ku, leksi ku i pragmati ku analizu. Kada se donosi odluka o prijevodnoj varijanti na razini semanti ke reprezentacije, ulazne informacije kodiraju se u novom sustavu, , tj. u ciljnoj kulturi. Važno je napomenuti da nema vrstog redoslijeda obrade na sintakti koj, semanti koj i pragmati noj razini te da uvijek postoji mogućnost vra anja na prethodnu fazu (usp. grafi ki model Bell 1991: 55).

Kiraly (1995) – sociološki i psiholingvisti ki model

Budu i da Kiraly smatra da je prevo enje kako društvena (sociološka) tako i kognitivna aktivnost, razvio je dva modela prevo enja temeljena na ovom shva anju

U okviru sociološkog modela prevoditelj je aktivan u esnik u tri me usobno povezana situacijska konteksta: kontekst IT-a, kontekst CT-a te kontekst samog ina prevo enja. U psiholingvisti kom modelu za Kiralyja je prevoditeljev um „sustav za obradu podataka u kojem prijevod proizlazi iz interakcije intuitivnih i kontroliranih procesa uz korištenje jezi nih i nejezi nih informacija“ (Kiraly 1995: 102). Ovaj model sastoji se od tri dijela: 1. izvori informacija (dugoro no pam enje, u kojem su smješteni kulturni, društveni i jezi ni obrasci; IT, resursi kao npr. rje nici, gramatike, baze podataka i sl.; 2. intuitivni radni prostor i 3. kontrolirani centar za obradu podataka). Problemi u prevo enju proizlaze iz intuitivnoga radnog prostora, i to u situacijama kad automatska obrada podataka ne daje odmah potreban prijevod. Problemi se tada šalju u kontrolirani centar za obradu podataka, te se bira strategija za rješavanje odre enog problema.

Wills (1996) – prevo enje kao proces donošenja odluka

Wills smatra da je kognitivna psihologija najprikladniji okvir za razmatranje prevo enja kao kognitivne aktivnosti. Osnovni elementi njegovog pristupa su sljede i: postoji razlika izme u deklarativnog znanja (znati *što* treba u initi) i proceduralnog znanja (znati *kako* nešto u initi). Budu i da je prevo enje aktivnost koja zahtijeva inteligenciju, ono se treba promatrati kao proces rješavanja problema i donošenja odluka, na što utje u i drugi mehanizmi, kao što su kreativnost i intuicija. Za Willsa je najvažniji element u prevodila kom procesu upravo znati kako odlu ivati i donositi odluke (usp. Wills 1996: 174–191). Nadovezuju i se na Corbina (1994), Wills smatra da proces donošenja odluka ima šest faza: 1. identifikacija problema; 2. razjašnjenje ili opis problema; 3. traženje i priziv relevantnih informacija; 4. strategije rješavanja problema; 5. odabir rješenja; 6. evaluacija (vrednovanje, procjena) rješenja.

Opisani kognitivni modeli naglašavaju nekoliko temeljnih osobina prevodila kog procesa:

- prevo enje je nelinearan, dinami an i interaktivan proces, koji zahtijeva ne samo jezi no nego i druge vrste znanja;
- u procesu prevo enja nužno je integrirati vlastito kognitivno znanje i vanjske resurse;

- važnu ulogu u prevo enju ima dugoro no i kratkoro no pam enje, a dijelovi procesa su automatizirani ili pak kontrolirani;
- u procesu prevo enja prevoditelj rješava probleme i donosi odluke, za što su mu potrebne razli ite strategije.

U procesnom istraživanju pomo u PGR razmatraju se svi navedeni aspekti u okviru istraživa kog interesa, prevo enja EK.

3.1.5 Protokol glasnog razmišljanja u psihologiji i kognitivnim znanostima

Teorijski okvir eksperimenata baziranih na PGR-u uglavnom nalazimo u djelu Ericssona i Simona (1993). U ovom utjecajnom djelu model ljudske kognicije vidi se kao proces obrade informacija. Prema tom modelu informacije su pohranjene u razli itim skladištima, odnosno memorijama s razli itim pristupom i razli itim mogućnostima, odnosno ograni enjima skladištenja. Dok kratkotrajno pam enje karakterizira lagani pristup i ograni eni prostor skladištenja, dugoro no pam enje karakterizira teži pristup i mogućnost spremanja ve e koli ine podataka, dakle ve i kapacitet. Istraživanjima su dostupne samo informacije koje su prisutne u kratkoro nom pam enju, dakle informacije koje subjekt u istraživanju u procesu razmišljanja uzima u obzir ili koristi (stati na i svjesna stanja znanja). Daljnja je pretpostavka ovog modela da se pri verbalnom inkodiranju informacija verbalizacija ne miješa s kognitivnim procesima te da je jedini utjecaj glasnog razmišljanja na kogniciju usporavanje ovog procesa. Implikacije ovog modela višestruke su, a ovdje emo razmatrati samo one koje su relevantne za našu diskusiju. U prvom redu, samo istovremena verbalizacija misli može u potpunosti reflektirati mentalna stanja subjekta koji provodi neki relativno duži zadatak (kojemu je potrebno više od 10 sekundi da bi se izvršio, prema Ericssonu i Simonu). Po završetku takvoga duga kog zadatka jedan dio informacija premješta se u dugoro no pam enje, ostavljaju i iza sebe u kratkoro nom pam enju samo *retrieval cues*, odnosno naznake kako ponovno pristupiti toj informaciji. U takvim slu ajevima post hoc verbalizacija je otežana i nekompletna (Ericsson i Simon, 1984: XVI).

Metoda protokola glasnog razmišljanja sastoji se u tome da se ispitanike zamoli da razmišljaju naglas dok rješavaju neki problem, a zatim se iz razli itih motrišta,

ovisno o interesu istraživača, analiziraju rezultati verbalnih protokola. Ti se rezultati smatraju podacima koje treba analizirati i interpretirati, tzv. sirovim podacima.

Ova se metoda najčešće koristi upravo za kognitivni proces rješavanja problema. Budući da subjekti napor svjesno usmjeravaju prema rješavanju problema, nema puno mjesta reflektiranju o onome što zapravo rade. Kao što Ericsson i Simon (1993) naglašavaju, glasno razmišljanje ne miješa se sa zadatkom i s performansom za vrijeme provođenja zadatka. Subjekt rješava problem dok govori, što se odvija gotovo automatski.

Rješavanje problema znači odgovaranje na pitanje na koje nemamo direktni odgovor na raspolaganju. To može biti zato što se odgovor ne može direktno prizvati iz memorije, nego se mora konstruirati iz informacija koje su ili dostupne u memoriji ili se pak mogu dobiti iz okoline. Druga mogućnost je da pronalaženje odgovora znači odabir jednog od nekoliko mogućih odgovora, od kojih niti jedan odmah ne prepoznamo kao završno rješenje problema. U tom slučaju rješavanje problema znači da se dodatna informacija mora inferirati iz danoga/poznatoga znanja u memoriji kako bi se prihvatio ili odbacio neki od mogućih odgovora. Većina procesa rješavanja problema uključuje kombinaciju dviju vrsta rezoniranja: konstruiranje rješenja i konstruiranje opravdanja ili razloga odabira za neko rješenje.

Proces verbalnog izvještavanja, dakle glasnog razmišljanja za vrijeme rješavanja problema, zasniva se na jednostavnom modelu ljudskoga kognitivnog sustava: dugoročno pamćenje i radna memorija. Dugoročno pamćenje je dio pamćenja gdje je znanje trajno uskladišteno. Potrebno je određeno vrijeme da bi se informacije pohranile te da bi im se ponovno pristupilo, odnosno prizvalo ih se kako bi se mogle koristiti. Na drugom kraju kognitivnog sustava imamo senzorni ili osjetilni sustav koji transformira informacije iz okoline u unutarnji mentalni oblik. Radna memorija je vrsta memorije u kojoj su smještene informacije koje su trenutno aktivne. U tom modelu postoji pet procesa:

1. percepcija – informacije teku iz osjeta u radnu memoriju;
2. priziv/prisjećanje – informacije se prizivaju iz dugoročne u radnu memoriju; one još uvijek postoje u dugoročnoj memoriji, ali su aktivirane i u radnoj;
3. konstrukcija – nove se informacije konstruiraju iz drugih informacija u radnoj memoriji;

4. pohranjivanje –informacije se pohranjuju iz radne u dugoro nu memoriju;
5. verbalizacija – informacije koje su aktivne u radnoj memoriji pretvaraju se u rije i; rezultat tog procesa je protokol glasnog razmišljanja ili verbalni protokol.

Važno je napomenuti da se verbalizirati može samo sadržaj radne memorije. To zna i da se sadržaj dugoro ne memorije ne može verbalizirati, osim ako ga se na neki na in ne prizove u radnu memoriju, a tako er se ne može verbalizirati ni kognitivna arhitektura koja koristi znanje koje se kasnije verbalizira. O tim aspektima dostupne su nam samo indirektne informacije.

Newell i Simon (1972) formulirali su psihološku teoriju rješavanja problema, a jedna od osnovnih ideja te teorije je da se rješavanje problema odvija kroz niz koraka, a svaki od njih mijenja stanje znanja koje osoba ima o problemu koji rješava. U po etku rješavanja problema zadane su samo osnove problema, i to je tzv. inicijalno problemsko stanje (*initial problem state*). Nakon toga se primjenjuje dodatno znanje, ime se to inicijalno ili po etno stanje mijenja.

Rješavanje problema je završeno kada je rješenje poznato i prihva eno. Znanje koje se koristi da bi se promijenilo jedno stanje u drugo naziva se *operator*. Proces rješavanja možemo promatrati kao niz primjena operatora i stanja, što po inje inicijalnim stanjem i završava s ciljnim stanjem. Znanje koje se koristi u rješenju problema djelomi no je zadano u postavljanju samog problema ili u zadatku koji se treba riješiti, a kasnije subjekt koristi dodatno znanje iz dugoro nog pam enja ili se4, kao u slu aju prevo enja, može koristiti znanje iz dostupnih izvora, kao što su rje nici, internet, a tako er u našem slu aju u dijaloškom obliku i znanje koje ima drugi lan prevoditeljskog para. Op enito govore i, ovisno o težini problema, na inicijalno se stanje može primijeniti više operatora, što zna i da osoba koja rješava problem mora donijeti odluku o tome koji e operator primijeniti na odre eni problem, a isto tako i koliko operatora je potrebno do završnog rješenja. To je tzv. proces donošenja odluke (*decision making process*). U modelu koji koriste Newell i Simon postoji razlika izme u *stvarnih operatora* i *kontrolnog znanja* za odabir odre enog operatora. Kontrolno znanje za odabir uglavnom je u fokusu interesa, a operatori su derivirani direktno iz uputa ili iz op eg znanja. Newell i Simon uveli su

koncept prostora problema (*problem space*) kako bi opisali karakteristike toga kontrolnog znanja u odnosu na operator. Taj koncept karakterizira sljedeće:

1. Stanja – ona se sastoje od znanja o problemu u određenom vremenu, kao što su rezultati nekih dijelova procesa rješavanja problema. Postoje dvije posebne vrste stanja: inicijalno stanje (stanje znanja na početku procesa rješavanja problema) i ciljno stanje (stanje koje se treba postići, kao što je rješenje problema ili, u slučaju prevođenja, prijevod kao produkt).
2. Operatori – operator je veza između dvaju stanja. Kada se operator primijeni na određeno stanje, producira se novo stanje. Budući da se obično može koristiti više od jednog operatora na određeno stanje, inicijalno stanje i operatori zajedno definiraju graf staze rješavanja (*solution path*).

Po završetku eksperimenta protokoli se transkribiraju, segmentiraju i na njih se primjenjuje određena shema kodiranja, jer ih je teško analizirati izravno iz snimke. To se naročito odnosi na eksploratorno korištenje protokola. Kodirati znači pridodati nazive epizodama protokola prema shemi kodiranja koju je istraživač izradio na temelju zahtjeva istraživanja. Rezultat primjene sheme kodiranja na protokol ili na sirove podatke bit će kodirani protokol. Budući da je PGR u okviru ovog rada važan kao instrument istraživanja procesa prevođenja EK, u nastavku se rada detaljnije prikazuje.

3.1.6 Protokoli glasnog razmišljanja u teoriji prevođenja

Osnovno pitanje koje je potaknulo empirijsko-eksperimentalno istraživanje kognitivnog procesa prevođenja jest: što se događa u glavi prevoditelja, toj *crnoj kutiji*, dok on prevodi, odnosno stvara novi tekst na drugom jeziku; zašto je taj proces upravo takav te ima li nekih univerzalnih karakteristika koje se javljaju kod svih ili većine prevoditelja? Ovakva istraživanja uz korištenje protokola glasnog razmišljanja započela su u TP-u 80-ih godina prošloga stoljeća (usp. Krings 1986, Königs 1987, Gerloff 1988, Tirkkonnen-Condit 1989, Lörscher 1991, Kussmaul 1991, 1995, Fraser 1996, Alves 1995, Kiraly 1995). U nekim su slučajevima u prikupljanju podataka uz PGR koristili još i različiti upitnici, videosnimanje, intervjui itd. Većina ranih studija provođenja je sa studentima stranih jezika ili

prevo enja. Razlog je uglavnom bila dostupnost subjekata (više o tome Kussmaul 1991).

Cilj protokola glasnog razmišljanja, kao empirijske i deduktivne metode u teoriji prevo enja, bila je da se novim uvidima prošire dotad uglavnom deduktivni i normativni modeli prevoditeljskog procesa. Prethodno prikazani modeli obično su opisivali ono što bi se u idealnom slučaju trebalo dogoditi, a imali su pedagoške ciljeve. Empirijsko istraživanje u teoriji prevo enja uvijek je na neki način postojalo, kao na primjer kritika prijevoda ili analiza pogrešaka, no bilo je orijentirano na produkt, dakle na sam prijevod, a ne na proces prevo enja. Kada se uspoređuju izvorni tekst i ciljani tekst ili kada se analiziraju pogreške u prevo enju o tome što se događalo u glavi prevoditelja za vrijeme prijevodnog procesa, možemo promišljati samo retrospektivno.

Metoda koja se u početku koristila najčešće su monološki protokoli, što znači da jedan subjekt govori naglas dok prevodi neki tekst. Budući da to nije sasvim uobičajeno i prirodno na način na koji bi prevoditelji radili, subjektima je ponuđena mogućnost da se u fazi zagrijavanja prilagode na takav način istraživanja (Krings 1986)

Atmosfera u kojoj se odvija eksperiment trebala bi biti opuštena, što znači da subjekti ne bi smjeli imati osjećaj da ih se kritizira zbog eventualnih pogrešaka u prevo enju. Budući da je prevo enje jezični proces, verbalizacija nam pruža jezično strukturirane informacije koje se nalaze u kratkotrajnom pamćenju ili radnoj memoriji subjekta. Neprirodnost monološkog načina navela je neke istraživače (House 1988, Honig 1990) na to da uvedu na način istraživanja gdje subjekti razgovaraju jedni s drugima, dakle umjesto monološkog nastaju dijaloški protokoli. Podaci su pokazali da monološki protokoli sadržavaju veliku količinu nevažnih podataka i da je puno toga ostalo neverbalizirano (House 1988: 89). Nasuprot tome, kada se eksperiment odvijao u parovima, pregovaralo se, razgovaralo i diskutiralo o problemima u prevo enju. Sudionici su na neki način profitirali u smislu razjašnjenja svojih vlastitih misli dok su ih verbalizirali i prenosili paru s kojim rade.

Moglo bi se reći da je 90-ih godina prošloga stoljeća počela druga faza empirijsko-eksperimentalnog istraživanja u TP-u. Uvode se multimetodološke perspektive,

odnosno triangulacija, koja se preuzima iz društvenih znanosti (usp. npr. Denzin 1970; Cohen i Manion 1980). K tome se uvode i drugi alati za dobivanje podataka, u prvom redu zahvaljujući razvoju informacijskih i različitih programa koji omogućuju automatsko praćenje rada prevoditelja na tipkovnici (Translog, Proxy), čime istraživači uz verbalni protokol dobivaju i podatke o zaslonima kompjutera koji su korišteni, tako da se može pratiti korištenje resursa (stranica, internetskih stranica i sl.) (više o tome u Hurtado Albir i Alves 2009).

3.1.7 Dosadašnja postignuća istraživanja pomoću protokola glasnog razmišljanja

Istraživanja pismenog prevoda pomoću PGR-a usmjerena su na sljedeća pitanja (ibid. 70):

- razlika u procesu prevoda između iskusnih i neiskusnih prevoditelja (po etniku) te između profesionalnih prevoditelja i drugih jezičnih stručnjaka, bilingvalnih govornika (vidi Hansen 1999, 2002; Jaaskelainen 2000; PACTE 2005, 2007);
- analiza kognitivnih ritmova u prevodu, odnosno pauza tijekom prevoda, te faza u prevodilačkom procesu (vidi Jakobsen 2002; Alves 2005);
- izvori ometanja u procesu prevoda (Hansen 2006a);
- analiza komponenti prevoditeljske kompetencije i karakteristike procesa ekspertnih prevoditelja (usp. PACTE 2003, 2005, 2007; Alves and Goncalves 2007; Englund-Dimitrova 2005)

Slijedi osvrt na neka istraživanja koja su bitna za ovaj rad i čiji su rezultati poticaj ovom istraživanju.

Strategije prevoda

Sam pojam strategije u lingvistici je izuzetno kontroverzan, pa se većina istraživača ne upušta u terminološku diskusiju, nego pojam strategije koristi u poprilično nedefiniranom, svakodnevnom značenju. Mnogi koriste definiciju koju je dao Lörsher. Prema njemu prevoditeljska strategija je „(...)a potentially conscious procedure for the solution of a problem which an individual is faced with when translating a text segment from one language into another“ (Lörsher 1991:76).

Löscher je 1986. i 1991. proveo veliko istraživanje u kojemu je sudjelovalo 48 njemačkih studenata engleskog kao stranog jezika. Obavljena su 52 prijevoda u oba smjera, tj. s engleskoga na njemački i s njemačkog na engleski jezik. U analizama transkripata prepoznat je veliki broj prevoditeljskih strategija. Prema Löscheru se svaka strategija formira iz slijeda osnovnih elemenata koji mogu biti kombinirani na različite načine, a prevoditeljski proces sastoji se iz serije strategija koje se mogu kombinirati na različite načine. Opisi i zaključci toga istraživanja su:

1. PGR pruža pouzdane i korisne podatke pod uvjetom da ih istraživač sistematski i metodološki na kontroliran način interpretira.
2. Usprkos individualnim razlikama i varijabilnosti prevoditeljskog procesa postoje regularnosti koje ukazuju na mogućnost izrade taksonomije prevoditeljskih strategija. Nisu pronađeni dokazi strategija koje su specifične samo za prevođenje, nego su to opće strategije obrade teksta koje su prilagođene specifičnom zadatku.

U eksperimentu o kojem izvještava Krings (1986) osam njemačkih studenata francuskog kao stranog jezika prevodilo je tekst na svoj materinji jezik ili s njega. Pozornost u ovoj studiji usmjerena je na identifikaciju prevoditeljskih problema i prevoditeljskih strategija na osnovi PGR-a. Na temelju navedenog istraživanja Krings nudi sljedeću listu indikatora problema:

- subjekti eksplicitno daju izjavu o problemu
- korištenje referentnih knjiga
- podcrtavanje dijelova teksta u izvornome jeziku
- semantička analiza elemenata ili dijelova teksta u izvornome jeziku
- fenomeni oklijevanja ili pojava oklijevanja u potrazi za potencijalnim ekvivalentima
- potencijalni ekvivalenti koji se međusobno natječu
- monitoring potencijalnih ekvivalenata
- specifični prevoditeljski principi
- modifikacija pisanog teksta na ciljnom jeziku
- ocjena kvalitete prijevoda
- paralingvističke ili nelingvističke karakteristike (Krings 1986: 267)

itav niz studija PGR-a, naročito onih ranih, bavi se prepoznavanjem i klasifikacijom prevoditeljskih strategija i otkrivanjem razlika između profesionalnih prevoditelja i onih drugih. Izražen je i broj klasifikacija, koje koriste nazive kao *globalno*, *lokalno*, *monitoring* (nadgledanje) *procesa*, *revidiranje teksta*, *razumijevanje teksta*, *donošenje odluka*, itd.

Jedinice prevođenja i pozornosti

Jedinice prevođenja ili pozornosti definiraju se kao „...those instances in the translation process in which the translator's 'unmarked processing' is interrupted by shifting the focus of attention onto particular task relevant aspects“ (Jääskeläinen 1990: 173, citirano u Jääskeläinen 1993: 102). Neobilježena obrada (*unmarked processing*) odnosi se na neproblematične dijelove protokola u kojem subjekt teško i bez zastajkivanja verbalizira dok čita ili piše. Obilježena obrada (*marked processing*) počinje s indikatorom problema i završava s rješenjem problema ili nekom verbalnom naznakom da se problem privremeno napušta. Gerloff (1986) identificira sedam razina analize, od morfema do diskursa. Prema mišljenju većine istraživača duljina jedinice prevođenja indikator je visoke kompetencije, odnosno profesionalni prevoditelji obrađuju većine jedinice i lakše se kreću između različitih razina jedinice.

Tablica 3: Sažetak parametara koji se obrađuju u literaturi
(prema Bernardini 1999: 15-16)

Strategije (Krings 1986; Gerloff 1986)	<ul style="list-style-type: none"> • razumijevanje (inferencija i korištenje rješenika) • priziv ekvivalenta (kolokacije, asocijacije) • kontrola ekvivalenta (odabir pogodnih ekvivalenata) • skraćivanje (pojednostavnjenje, brisanje) • jezična analiza (gramatika, sintaktika, leksička) • inferencija i zaključivanje (znanje o svijetu i osobno iskustvo) • kontekstualizacija (ponovno navođenje informacije, korištenje konteksta) • revizija (ispravljanje, procjena kongruentnosti, interpunkcije, prilagodba CT-a)
Vrednovanja (Laukkanen 1996)	<ul style="list-style-type: none"> • IT-a • ekvivalenata • općenito vrednovanje/komentari • prevodilačkog • resursa
Naznake razine učenja (Östman 1986, citirano u Jääskeläinen 1997)	<ul style="list-style-type: none"> • u 1. licu – • o mentalnim procesima (<i>mislim, smatram</i>) • neodređenost (zaštita od rizika, prazne zamjenice) • kontrola tijeka informacija (<i>anyway, right, then</i>) • emfatičnost (<i>really</i>) • preciznost (primjeri, analogije) • evaluacija IT-a, CT-a, resursa, sebe
Duljina jedinice analize (Gerloff 1987)	<ul style="list-style-type: none"> • morfem ili slog • rije • fraza • surešnica • rešnica • diskurs • grupa
Prevodilačka načela (Mondahl & Jensen 1996)	<ul style="list-style-type: none"> • ima li subjekt IT? • bilježi li potencijalne probleme (mentalno ili na papiru) • ima li dokaza makrokontekstualizacije (svjesnosti o tekstu?) • uzima li se u obzir publika? • je li cilj doslovan prijevod? • je li postupak linearan ili cirkularan?

Poduka prevoditelja mogla bi imati najviše koristi od empirijskih istraživanja prevodilačkog procesa, odnosno PGR-a. Ovakav bi pristup mogao pružiti kvalitetan uvid u razvoj i stjecanje prevoditeljskih kompetencija, ukoliko bi se s istim

subjektima periodi ki provodila istraživanja (tzv. longitudinalna istraživanja) kako bi se ispitala njihova znanja.

3.1.8 Kritike i problemi u istraživanjima PGR-a

PGR kao metoda istraživanja ima više metodoloških problema koji se moraju uzeti u obzir pri interpretaciji podataka. Prije svega, u verbalizacijama se ne nalazi nesvjesne faktore i automatizirane procese, a oni uvijek na neki način utječu na mentalne aktivnosti. Kod tih subjekti su individue s mnogo varijabli koje je praktički nemoguće potpuno ujednačiti. Razlikuju se ne samo po osobnosti, introvertiranosti ili ekstrovertiranosti, što će imati direktni utjecaj na količinu verbalizacije nego i po općim, enciklopedijskim i specifičnim stručnim znanjima i vještinama, iako imaju identično ili slično obrazovanje. Stoga se u ovakvim istraživanjima treba prije svega usvojiti deskriptivni, a ne preskriptivni pristup. Regularnosti i zakonitosti rijetko kad mogu biti univerzalne i determinističke, već su u najboljem slučaju probabilističke.

Najveći problem u ovakvim istraživanjima je nedostatak temeljito određene istraživačke paradigme, što za posljedicu ima mnoga neriješena metodološka pitanja, kao što su nacrt istraživanja, analiza podataka, izvještaji o istraživanju. U većini studija nalazi se vlastite kategorizacije istraživača, koje često nemaju teorijske podloge. Većina istraživača izvještava o svojim istraživanjima deskriptivno, sumativno i anegdotalno, ne daje nikakvu statističku analizu svojih podataka, a najčešće nemamo uvid čak ni u podatke. Važno je spomenuti i opći metodološki problem što se tiče PGR-a u teoriji prevođenja. Kao metoda prikupljanja podataka u kognitivnim znanostima PGR se smatra validnim samo ako su podaci prikupljeni pod vrlo rigoroznim eksperimentalnim uvjetima. Međutim ti su eksperimentalni uvjeti u teoriji prevođenja najčešće vrlo različiti i prepušteni istraživaču.

Neosporna je činjenica da verbalizacija ima utjecaj na procese mišljenja, proces prevođenja i na sam produkt prevođenja, dakle prijevod, jer je situacija glasnog razmišljanja u svojoj biti umjetna. Ono što se verbalizira u istraživanjima zapravo je mješavina razmišljanja, opravdavanja, sjećanja, objašnjenja, osjećaja i iskustava koja se ne mogu potpuno analizirati i razdvojiti.

U PGR-u se veliko kognitivno opterećenje pri rješavanju problema očituje zaustavljanjem verbaliziranja, odnosno pauzama. S druge pak strane čini se da subjekti u istraživanju isto tako prestaju verbalizirati kad imaju malo kognitivno opterećenje, odnosno kada provode neke rutinske zadatke. Budući da je rješavanje problema često rutina za profesionalne prevoditelje, protokoli koji se dobivaju od njih imaju manje verbalizacija (Jääskeläinen i Tirkkonen-Condit 1991: 91). Podaci pokazuju da oni puno ne govore o prevođenju, oni jednostavno prevode, s rijetkim pauzama. Dijaloški protokoli donekle rješavaju tu situaciju. Prevoditelji se međusobno dogovaraju, objašnjavaju svoj izbor, tako da se razmišljanje može na neki način razaznati iz razgovora i pitanja koja si subjekti međusobno postavljaju, iz objašnjenja, argumenata za i protiv nekih prevoditeljskih rješenja, kritiziranjem i obranom svojih rješenja, tj. samom prirodom normalne komunikacijske situacije među prevoditeljima (Honig 1990 i 1991; Schmit 1994). Istraživači također navode da je to činjenica i u grupnim protokolima koje oni koriste, a koje Pavlovi naziva kolaborativnima (usp. Pavlovi 2007). Ovo istraživanje pokazalo je da dijaloški protokoli dobro oslikavaju misaone procese.

Potencijalne nedostatke PGR-a može se sažeti u nekoliko područja:

- nepotpunost i subjektivnost verbalizacije zbog toga što subjekti samo djelomično izvještavaju o kognitivnim procesima koji se odvijaju za vrijeme procesa prevođenja, a česte su i pauze (Konrad 2005: 120)
- utjecaj verbalizacije na proces: verbalizacija često utječe na kvalitetu, kvantitetu i brzinu kognitivnih procesa, a time i procesa prevođenja (Konrad 2005: 120; Englund Dimitrova 2005: 72 i d.);
- nedosljednost u podacima: iskazi u verbalizacijama i stvarno ponašanje subjekata često nisu podudarni (Konrad 2005: 120);
- verbalni protokoli odražavaju individualne i jedinstvene karakteristike subjekata, što znatno onemogućuje generalizacije (Konrad 2005: 120).

PGR vrlo je vremenski zahtjevna i radno-intenzivna eksperimentalna tehnika, stoga zahtijeva velike resurse (Jääskeläinen 1996: 61; Krings 2005: 353).

Važno je napomenuti da ove kritike ne dovode u pitanje vrijednost PGR-a kao istraživačke metode. Unatoč mnogim metodskim i praktičnim nedostacima PGR-a,

moglo bi se reći da je manje važno što se sve nije uspjelo postići ili spoznati; važni su dodatni podaci i uvidi koji su dobiveni, što ovisi o načinu i shemi kodiranja prema kojoj se transkribirane protokole analizira i vrednuje, odnosno uklapa u istraživanje, imaju i na umu istraživačko pitanje. Bez obzira na to što su dobiveni podaci nepotpuni, jer nikada ne možemo sagledati nijedan proces razmišljanja u cijelosti, svaki uvid korak je dalje u rasvjetljavanju prevodilačkog procesa i dodatni pogled u *crnu kutiju*, koja se istraživačima vjerojatno još dugo ostati nedostupna u svojoj cjelini. Upravo ta činjenica motivacija je za uključivanje PGR-a u ovo istraživanje.

3.1.9 Osobitosti istraživanja audiovizualnog prevođenja

Audiovizualno prevođenje (AVP) izraz je koji objedinjuje više vrsta prevođenja: prevođenje za medije, multimedijско prevođenje, multimodalno prevođenje, odnosno 'media translation', 'multimedia translation' i 'multimodal translation' (Chiaro 2009: 91). Iako kao praksa postoji već dugo, u TP-u javlja se kao posebni predmet interesa i istraživanja tek u posljednjem desetljeću prošlog tisućljeća. U svakodnevnom životu slika kao informacija postaje sve važnija i dominantnija. Okruženi smo različitim multifunkcionalnim uređajima koji nas izlažu audiovizualnim i digitalnim sadržajima, od kina i televizije preko kompjutera i DVD-a pa sve do mobitela i videoigrica te, naravno, interneta. Važnost ovog segmenta u TP-u tim je veća što putem navedene tehnologije uglavnom dobivamo ili prevedeni sadržaj ili sadržaj na stranom jeziku. Ono što treba dodatno istaknuti jest da veliku količinu vremena, kako radnog tako i slobodnog, provodimo kao pasivni konzumenti AV-sadržaja, dakle gledajući i u nekim od ovih ekrana.

U literaturi se susreću različiti oblici AVP-a: *subtitling*, *surtitling*, *dubbing*, *narration*, *interpreting*, *voice-over*, za što u hrvatskom jeziku nemamo jednoznačnu terminologiju, već se koristi uglavnom izraz „podslovljavanje“. Gambier (2003: 171–72) ističe da, iako je istraživanje u AVP-u donekle priznato kao istraživačko područje, unatoč njegovom potencijalu u smislu terminologijske i konceptualne inovacije, ovo područje istraživanja u TP-a još uvijek dvojiti u svezi svojeg naziva. Tako imamo i nazive *film translation language transfer*, *audiovisual versioning* (na taj način izbjegavaju izraz *translation*, koji na neki način podrazumijeva doslovno prevođenje), zatim *screen translation*, *media translation* i *multimedia translation*. U

multimedijsko se prevo enje u prvom redu ubrajaju videoigrice, zatim komunikacija putem interneta, uklju uju i i *fansubs*, *fandubs* i *webtoons* (posebne internetske grupe i subkulture ljubitelja odre enih žanrova ili djela, koje same prevode podslavljanjem ili sinkronizacijom djela iz drugih jezika i objavljuju ih na internetu (više o tome u O'Hagan i Ashworth 2002)). Uz audiovizualni element, ovi mediji kombiniraju i verbalnu i neverbalnu dimenziju komunikacije, što nam pruža etiri osnovna elementa koji definiraju audiovizualni tekst i daju osnovu njegove semioti ke strukture (Delabastita 1989):

1. akusti no-verbalni: dijalog, monolog, pjesme,
2. akusti no-verbalni: glazba, zvu ni efekti, šumovi, buka
3. vizualno-verbalni: slike, fotografije, geste
4. vizualno-verbalni: inserti, *banneri*, pisma, poruke na kompjuterskom zaslonu, naslovi u novinama

Chiaro (2009: 143) ovako prikazuje polisemioti ku strukturu AV-produkata:

Tablica 4 : Polisemioti ka struktura AV-produkata

	VIZUALNI	AKUSTI NI
NEVERBALNI	<ul style="list-style-type: none"> - ambijent, osvjetljenje, kostimi, rekviziti, itd. - Tako er: mimika, geste, izrazi lica, pokreti tijela, itd. 	<ul style="list-style-type: none"> - glazba, zvukovi iz pozadine, zvu ni efekt, itd. - tako er: smijeh, plakanje, pjevušenje, tjelesni zvukovi (disanje, kašljanje, itd.)
VERBALNI	<ul style="list-style-type: none"> - znakovi na ulicama, du anima - pisani tekstovi (novine, pisma, naslovi, poruke, itd.) 	<ul style="list-style-type: none"> - dijalozi, rije i pjesama, pjesme itd.

Uzimaju i u obzir kompleksnost audiovizualnih produkata, neki se pojmovi iz TP-a moraju revidirati ukoliko se primjenjuju na AVP. U prvom se redu tu misli na pojam teksta, koji u ovom vidu prevo enja ne možemo opisati kao jednostavnu dihotomiju IT-a i CT-a, jer je multimodalni. Postavlja se i pitanje je li to uop e tekst. Nadalje, budu i da su filmovi uglavnom adaptacije književnih djela putem procesa intersemioti kog prevo enja, odnosno filmskog prevo enja u striktnom zna enju, postavlja se i pitanje autorstva. U TP-u je to obi no jedan autor, a u AVP-u postoji

itav niz osoba uklju enih u proces, npr. scenarist, producent i sl. S tim je povezana i jedinica prevo enja, dakle pojam strategije. Naposljetku ne postoji konsenzus oko pitanja recepcije AV-proizvoda, što uklju uje reakcije na kognitivnoj razini i reflektira se na kulturološku dimenziju.

AVP je podru je istraživanja koje se ubrzano mijenja, no još je uglavnom vezano za produktni pristup. Najviše istraživanja posve eno je podslavljanju, što podrazumijeva promjenu od usmenog u pismeni medij, uz ograni enje na samo dva retka. Uza sve to esto je rije i o prevo enju iz dvaju ili više izvornih jezika na dva ili više ciljna jezika. IT je esto lista dijaloga, transkript dijaloga i audiozapis u originalu. Naj eš e su to istraživanja ograni ena na ispitivanje jezi nog dijela, uz zanemarivanje intersemiotike kompleksnosti. Usmjerena su na ispitivanje slu aja, strategije podslavljanja, vrste dijaloga, elemente kulture i aluzije, psiholingvisti ki aspekt te ironiju i humor (ibid. 18–20) Mnogi se istraživa i kriti ki osvr u na stanje u ovom podru ju TP-a (usp. Luyken *et al.* 1991: 165; Fawcett 1996: 65–9 i Chaume 2002).

Najnovija pojava u ovom polju su tzv. subkulture prevoditelja amatera (*amateur subtitling cultures*), kao što je *fansubbing* (Pérez González 2006), što zapravo zna i da *fanovi*, odnosno ljubitelji nekog filma ili žanra sami prevode AV-djela, što je proizašlo iz raslojavanja i grupiranja publike koja koristi i stvara podslavljanje. Ovdje dolazi do tzv. zloupotrebe prevo enja (*abusive subtitling*) (Nornes 1999). Ti obožvatelji filmova, u ulozi prevoditelja amatera, istražuju tradicionalne kodove stvaranja zna enja i prelaze tradicionalne granice izme u lingvistike i vizualne semiotike na inovativne na ine, otvaraju i na taj na in novo podru je istraživanja u teoriji multimedija (Pérez González 2008).

3.1.10 Model istraživanja u ovom radu

Niže navedena tablica zorno prikazuje u radu istraživa ki model primijenjen u ovome radu. Taj je model razvijen kako bi se ovdje dobili što relevantniji odgovori na glavno istraživa ko pitanje, naime kako se elementi kulture prevode s engleskoga na hrvatski jezik. Prvi stupac opisuje pojedine korake u istraživanju: odabir materijala, prikupljanje podataka, podatke koje smo dobili, zatim instrumente kojima

smo analizirali podatke, metode pomoću u kojih smo ih obrađivali te metode analize dobivenih podataka. Budući da se korpus sastoji od dva dijela, produktnog i procesnog, druga dva stupca prikazuju što nam koji od njih nudi u pogledu svega navedenog u prvome stupcu.

Tablica 5: Model istraživanja u radu

PRISTUP ISTRAŽIVANJU	PRODUKTNI	PROCESNI
Materijali	<ul style="list-style-type: none"> • 3 suvremena književna djela na engleskom jeziku i njihovi prijevodi na hrvatski jezik • 3 filma snimljena prema gornjim književnim djelima, prevedena podslavljanjem 	<ul style="list-style-type: none"> • subjekti: 4 para prevoditelja ukupno, • od toga • 2 para iskusnih • 2 para manje iskusnih
Metoda prikupljanja podataka	<ul style="list-style-type: none"> • izdvajanje EK i njihovih prijevoda iz književnih djela i filmova • unošenje u excel tablicu 	<ul style="list-style-type: none"> • ispunjavanje upitnika prije prevođenja • provođenje eksperimenta PGR – snimanje diktafonom • retrospektivni intervju nakon prevođenja - snimanje diktafonom • opservacija za vrijeme eksperimenta
PODACI	<ul style="list-style-type: none"> • paralelni korpus za književna djela • paralelni korpus za filmove 	<ul style="list-style-type: none"> • rezultati upitnika • PGR • rezultati retrospektivnog intervjua • rezultati opservacije
Instrumenti analize podataka	<ul style="list-style-type: none"> • klasifikacija i taksonomija EK • klasifikacija i taksonomija strategija za prevođenje EK 	<ul style="list-style-type: none"> • shema kodiranja za PGR • kvalitativna i kvantitativna obrada pitanja iz upitnika i retrospektivnog intervjua • kvalitativna obrada opservacije
Metoda obrade podataka	<ul style="list-style-type: none"> • kodiranje potaka prema taksonomijama EK i strategija 	<ul style="list-style-type: none"> • agregacija podataka • kodiranje podataka prema shemi za kodiranje • obrada upitnika prema pitanjima • obrada retrospektivnog intervjua prema pitanjima
Metoda analize dobivenih rezultata	<ul style="list-style-type: none"> • kvantitativna i kvalitativna 	<ul style="list-style-type: none"> • kvantitativna i kvalitativna
TRIANGULACIJA REZULTATA		

Alves (2003: vii) u uvodu u zbirku članaka posvećenu triangulaciji kao metodi ili pristupu u sagledavanju prevoditeljskog procesa najbolje opisuje i naš motiv za primjenu upravo ovog pristupa: smatramo ga vrijednim „navigacijskim instrumentom“ pri „plovidbi“ vodama kojih nema prikazanih na dostupnim kartama, jer još njima nitko nije plovio:

Triangulating Translation: perspectives in process oriented research' is to be understood in the light of triangulation as a sailing metaphor which guides the articles presented here. Assuming that navigating through uncharted waters requires several location points to establish one's position, and taking examples from the Social Sciences, the authors focus on the need to apply several instruments of data gathering and analysis in their attempts to throw light on the nature of the process of translation, and mainly on issues related to inferential behavior, intersubjectivity, competence, segmentation, time pressure, dictionary use, and the novice-expert interface.
(Alves 2003: vii)

Stoga se u ovom radu prevo enje elemenata kulture sagledava iz više to aka, kako bi se dobio što bolji uvid u poziciju, putanju i cilj „broda“. Pritom se tako er koristi noviji pristup u nacrtu istraživanja, multimetodološki pristup (*mixed method design*) (usp. Creswell 2009), koji omogu uje dobivanje više razli itih odgovora na istraživa ko pitanje:

Budu i da je usvojen multimetodološki pristup, tako er se koristi pragmatni ontološko-epistemološki model. Pretpostavlja se da se uvid i znanje o prevo enju elemenata kulture može dobiti promatraju i situacije u kojima se aktivnost prevo enja pojavljuje te empirijski analiziraju i proces i njegove sastavnice i posljedice – produkt, odnosno prijevod. U multimetodološkom pristupu nije presudna metoda, ve sam problem i njegovo razumijevanje. Stoga za istraživa a priroda problema odre uje broj i vrstu metoda, tehnika i postupaka u prikupljanju, obradi i prikazivanju rezultata, što nam daje širi uvid nego da se priklonimo samo jednoj metodi. U istraživanju i prikazu rezultata koristit e se sekvencijalne i konkurentne multimetodološki pristupi (Creswell 2009: 29), odnosno rezultate jedne metode koristit emo kako bismo pojasnili rezultate druge metode; tako er e se objediniti rezultati dobivene kvantitativnom analizom s rezultatima kvalitativne analize. Dok nam kvantitativni pristup daje širinu uvida, kvalitativni pristup pruža nam dubinu uvida u promatrano. Ovakva kombinacija omogu uje da se u zaklju cima integriraju spoznaje dobivene multimetodološkim pristupom iz pojedinih dijelova korpusa kako bi se mogao pružiti što bolji uvid u problem koji se obra uje.

Ovaj rad pokriva neke aspekte iz više navedenih područja: analiza teksta i njegovog prijevoda (analiza odre enih aspekata IT-a – elementi kulture te analiza CT-a u

pogledu strategija za prevodjenje navedenih EK-ova, prevodjenje žanra (popularna literatura), multimedijско prevodjenje (AV-prevodjenje), proces prevodjenja (*think aloud protocol study* – protokol glasnog razmišljanja (PGR)).

3.2 Postupak istraživanja i metodološka polazišta

If we knew what it was we were doing, it would not be called research, would it?

Albert Einstein

Istraživa ko pitanje ovog rada „Kako se prevode elementi kulture s engleskoga na hrvatski jezik?“ rašćanjeno je na nekoliko konkretnijih:

4. Što predstavlja elemente kulture u izvornome tekstu – kako ih možemo definirati i klasificirati?
5. Kako prevoditelji prevode elemente kulture prevode i s engleskoga na hrvatski jezik, tj. koje strategije i postupke pritom koriste?
6. Kako se odvija proces prevodjenja elemenata kulture? Kojim se pomagalicama (rječnik, internet i sl.) prevoditelji služe? Predstavljaju li elementi kulture poteškoću za prevoditelje?

Ovako formulirano pitanje uvjetovalo je niže navedeni plan istraživanja.

3.2.1 Rad na paralelnom korpusu – produktni pristup istraživanju

Korpus je u lingvističkim istraživanjima definiran kao „a collection of naturally occurring language data“ (McEnery 2003: 449). U našem slučaju radi se o paralelnom korpusu, koji sadržavaju izvorni tekst (originalni tekst na engleskom jeziku) i ciljani tekst (prijevod na hrvatski jezik), čije aspekte istražujemo. U ovom istraživanju, u kojem je veliki korpus temeljena na metodi višestruke studije slučaja, korpus se sastoji od tri suvremena književna djela i njihova prijevoda na hrvatski jezik te tri filma snimljena po predlošku navedenih djela i njihov prijevod podslavljanjem. Stoga broj pojava nije unaprijed određen, nego je ovisan o segmentaciji IT-a i CT-a. Paralelu možemo povući između ih sastavnica korpusa: književna djela i paralelni odnos između IT-a i CT-a te paralelni odnos između književnih djela i filmova. Budući da se drugi dio istraživačkog korpusa odnosi na prevodjenje kao

proces, pa se koristi naziv procesni korpus, za ovaj paralelni korpus u radu se koristi i naziv produkti korpus.

Sravnjivanje korpusa provedeno je sukladno istraživačkom interesu, koji predstavljaju elementi kulture u IT-u i CT-u. Pod pojmom tekst ovdje podrazumijevamo tekst u njegovu najširem značenju, što uključuje kako književna djela tako i tekst u podslovljavanju filmova, odnosno audiozapis, koji kod filma predstavlja izvorni tekst. Da bismo mogli pristupiti kontrastivnom proučavanju elemenata kulture u IT-u i CT-u, bilo je potrebno ponajprije definirati element kulture, a potom izraditi dvije taksonomije: taksonomiju elemenata kulture i taksonomiju prevođenih postupaka pomoću kojih su prevedeni. Element kulture je za potrebe ovog istraživanja definiran na sljedeći način:

Element kulture u izvornome tekstu je svaki jezični izraz koji se odnosi na materijalni ili duhovni vid izvorne kulture, a koji pri prevođenju na ciljni jezik za prevoditelja predstavlja problem koji proizlazi iz činjenice da taj aspekt u ciljnoj kulturi ne postoji ili u njoj ima različit status. Skup svih vidova kulture realiziranih u izvornome tekstu tvori kulturnu konstelaciju tog teksta.

Prema definiranim taksonomijama iz IT-a izdvojeni su elementi kulture i njihovi prijevodi, i to zasebno za svaku knjigu i svaki film. Nakon segmentiranja i sravnjivanja elemenata kulture na leksičkoj razini, pristupilo se pridruživanju prevoditeljskih postupaka svakom pojedinom elementu kulture. Svi navedeni podaci uneseni su u tablice programa excel, koje su pogodne za kasniju analizu podataka jer omogućuju filtriranje i kvantitativnu i kvalitativnu obradu podataka prema različitim kriterijima.

3.2.1.1 Odabir književnih djela i filmova

Uzorak, u ovom slučaju višestruka studija slučajeva, odabran je na temelju pretpostavke da on treba predstavljati većinu skup elemenata slika njihova karakteristika. Iz toga proizlazi da je ključna osobina za odabranu jedinicu njezina reprezentativnost s obzirom na ostale članove skupa. Metodu uzorkovanja, kojom su književna djela odabrana za korpus, mogli bismo opisati kao nasumičnu (*random sampling*), što znači da svaki element ima jednaku mogućnost da bude odabran. Što se tiče odrednice suvremenosti u ovom istraživanju, po etičkom periodu koji se uzima u obzir je

osamostaljenje Republike Hrvatske, odnosno 1991. godina. Nasumičnost u odabiru ograničena je u prvom redu samom činjenicom da djelo mora biti prevedeno s engleskoga na hrvatski jezik te da je prema njemu kao predlošku snimljen film. Navedena ograničenja na neki način svjedoče o popularnosti djela, jer su recepcija i zanimanje za književno djelo kod publike isto kriterij po kojem se ono odabire kao predložak za snimanje filma. Pretpostavka je pritom da će i film biti jednako popularan. S našeg aspekta navedeno ima dodatni značaj u smislu utjecaja EK-ova iz IT-a na CJ i CK zbog višestruke izloženosti publike istim ili sličnim EK-ovima. Parametar pri izboru uzoraka za višestruku studiju služila je također odrednica da prevoditelji navedenih djela budu različiti kako bismo imali što veću raznolikost. Ukratko ćemo prikazati osnovne parametre sastavnica korpusa.

Tablica 6 : Sastavnice paralelnog korpusa

	AUTOR / REŽISER	NASLOV (original i prijevod)	GODINA OBJAVE	BR.STR. / TRAJANJE	BROJ EK
KNJIGE	John Grisham	<ul style="list-style-type: none"> • The firm • Tvrtka (The Firm) 	1991. 1993.	421 412	670
	J.K. Rowling	<ul style="list-style-type: none"> • Harry Potter and the Philosopher's Stone • Harry Potter i kamen mudraca 	1997. 2000.	223 245	157
	Dan Brown	<ul style="list-style-type: none"> • The Da Vinci Code • Da Vincijev kod 	2003. 2003.	593 448	455
FILMOVI	Sydney Pollack	<ul style="list-style-type: none"> • The firm • Tvrtka (The Firm) 	1993.	148 min	107
	Chris Columbus	<ul style="list-style-type: none"> • Harry Potter and the Philosopher's Stone • Harry Potter i kamen mudraca 	2001.	147 min	35
	Ron Howard	<ul style="list-style-type: none"> • The Da Vinci Code • Da Vincijev kod 	2006	143 min	33
Broj EK ukupno					1457

Posebne značajke svakoga pojedinog djela i njihove recepcije u Hrvatskoj, kao i kontroverzi koje su neka od njih izazvala, navedene su i opisane u poglavlju 4.

3.2.1.2 Metode i alati za prikupljanje podataka

Na temelju definicije elementa kulture prikladne za ovaj korpus, iz IT-a selektirani su EK-i i označeni prema niže navedenoj taksonomiji, odnosno shemi kodiranja

korpusa. Pritom smo posebno vodili računa o specifičnom zahtjevu u ovom istraživanju, a to je da taksonomija bude pogodna za obradu korpusa EK-ova kako iz knjiga tako i iz filmova. Kao podlogu za izradu vlastite taksonomije elemenata kulture koristili smo niže navedenu klasifikaciju Nedergaard-Larsen (1993: 210–211) te njenu osnovnu podjelu u četiri kategorije: zemljopis, povijest, društvo i kultura.

Tablica 7: Klasifikacija realija (Nedergaard-Larsen 1993)

Vrste izvanjezičnih problema vezanih uz kulturu		
ZEMLJOPIS itd.	zemljopis	planine, rijeke
	meteorologija	vremenske prilike, klima
	biologija	flora i fauna
	kulturna geografija	regije, gradovi, ceste, ulice itd.
POVIJEST	zgrade	spomenici, dvorci itd.
	dogadaji	ratovi, revolucije, državni praznici
	ljudi	poznate povijesne osobe
DRUŠTVO	industrijska razina (ekonomija)	trgovina i industrija energetika itd.
	društvena organizacija	obrana, sudstvo, policija, zatvori lokalna i središnja vlast
	politika	društvena uprava, ministarstva izborni sustav, političke stranke političari, političke organizacije
	društveni uvjeti	skupine, supkulture uvjeti života, problemi
	način života, običaji	stanovanje, prijevoz, hrana, obroci odjeća, stvari za svakodnevnu uporabu obiteljski odnosi
KULTURA	vjera	crkve, rituali, moral svećenici, biskupi crkveni praznici, sveci
	obrazovanje	škole, više škole, sveučilišta obrazovni sustav, ispiti
	mediji	TV, radio, novine, časopisi
	kultura, odmor	muzeji, umjetnička djela književnost, autori kazališta, kina, glumci glazbenici, idoli restorani, hoteli noćni klubovi, kafići i sportovi, sportaši

Pritome se podjele na podskupine u prvoj i drugoj skupini (*zemljopis* i *povijest*) poklapaju. Nedergaard-Larsen u skupini *društvo* ima pet podskupina – *ekonomija*,

društvena organizacija, politika, društveni uvjeti i na in života i obi aji. Društvenu organizaciju i politiku spojili smo u podskupinu organizacija društva, smatraju i da je i politika vid organizacije društva. Tako er smo njene podskupine društveni uvjeti i na in života i obi aji spojili u jednu podskupinu – na in života i obi aji, koja sve to objedinjuje. Isto tako obiteljske odnose ne navodimo posebno, ve samo me usobne odnose, što podrazumijeva obiteljske, prijateljske, rasne i ostale odnose me u pripadnicima kulture i supkultura. Tako er je dodana posebna podskupina mjerne jedinice, jer ona ne pripada izri ito ni u jednu od postoje ih kategorija, a u korpusu se relativno esto pojavljuje, pa bi svojom brojnoš u mogla utjecati na kvantitativnu analizu podataka. U skupini kultura u užem smislu umjetnost je podijeljena na „visoku kulturu“ i “popularnu kulturu” te su dodane podskupine. Popularna kultura izdvojena je kao kategoriju jer su EK-ovi upravo iz ove kategorije brojni i zna ajno utje u na leksik CJ-a.

Klasifikacija Nedergaard-Larsen ne uzima u obzir osobna imena fiktivnih književnih likova, za razliku od povijesnih osoba, no kako imena i nazivi predstavljaju važan element kulture, u obradi i kodiranju korpusa uz podjelu na etiri osnovne skupine dodan je stupac *imena i nazivi*, jer se oni mogu odnositi na EK-ove iz svake skupine i podskupine. Time je omogu eno da ime ili naziv svakog elementa iz klasifikacije bude zabilježeno i obra eno, npr. robne marke odje e, hrana, alkohol i sl.

Tablica 8: Taksonomija leksičkih područja elemenata kulture

1	ZEMLJOPIS i sl.	1.1	zemljopisni pojmovi (planine, rijeke itd.)
		1.2	meteorološki pojmovi (vremenske prilike, klima)
		1.3	biološka raznolikost (flora, fauna)
		1.4	kulturna geografija (države, regije, gradovi, ulice itd.)
2	POVIJEST	2.1	građevine (spomenici, dvorci itd.)
		2.2	dogadaji (ratovi, revolucije, obljetnice itd.)
		2.3	osobe (poznate povijesne osobe)
3	DRUŠTVO	3.1	ekonomija (gospodarski subjekti, grane, energetika i sl.)
		3.2	organizacija društva (vojska, sudstvo, policija, lokalna i centralna vlast, politički subjekti)
		3.3	način života i običaji (stanovanje, prijevoz, hrana, odjeća, stvari za svakodnevnu uporabu, međusobni odnosi (obiteljski, prijateljski, rasni itd.))
		3.4	mjerne jedinice
4	KULTURA U UŽEM SMISLU	4.1	vjera (crkva i njeno ustrojstvo, rituali, moral, crkveni blagdani, sveci)
		4.2	obrazovanje (škole, sveučilišta, obrazovni sustav, ispiti itd.)
		4.3	visoka kultura (umjetnost)
		1	institucije (muzeji, kazališta, knjižnice i sl.)
		2	osobe (pisci, glazbenici, glumci, likovi iz umjetničkih djela i sl.)
		3	umjetnička djela (pjesme, romani, slike itd.)
		4.4	popularna kultura
		1	mediji (TV, radio, časopisi, novine, publikacije, poznate osobe)
		2	sport (vrste sportova, sportaši, natjecanja i sl.)
		3	mjesta za izlaske / slobodno vrijeme (restorani, hoteli, klubovi, kafići i sl.)

Kako bi se dobila korelacija između vrste elementa kulture i vrste postupka koji je prevoditelj koristio u prevođenju, izrađena je taksonomija postupaka za prevođenje elemenata kulture; ta je taksonomija prikazana u niže navedenoj tablici. Postupci se dijele u dvije osnovne skupine, prema orijentaciji na IJ ili CJ. Analiza na temelju takve podjele omogućuje procjenu utjecaja EK-ova iz IT-a na CK, odnosno na hrvatsku kulturu te uspostavu uzročno-posljedične veze između vrste EK-ova i vrste postupka za njihovo prevođenje.

Pri izradi taksonomije postupaka za prevo enje elemenata kulture korištene su kao polazište ve postoje e klasifikacije, ponajprije Ivirova (1987), zatim Aixelina (1996) te Pedersenova (2005). U dijelu rada koji slijedi ukratko e se opisati pojedine klasifikacije i elemente i pristupe koji su korišteni.

Ivir razlikuje izme u strategija i postupaka za prevo enje kulture, pri emu strategijom smatra prevoditeljev odabir koji e postupak koristiti, a ta se odluka donosi za svaki element kulture posebno- Tako er isti e da je prevoditelj svjestan da e odre eni postupci (posu ivanje, leksi ka kreacija, doslovni prijevod i definicija) usmjeriti itateljevu pozornost prema IT-u, dok e dodavanje usmjeriti pozornost na CT, što je za naše istraživanje vrlo važno. Ivir time tako er odgovornost za korištenje postupka daje prevoditelju. Prema Iviru, dilema za prevoditelja postoji samo kad element kulture nije u fokusu komunikacije, jer tada ga prevoditelj može ispustiti. U suprotnome, prevoditelj nema izbora i mora primijeniti jedan od postupaka i u initi element kulture vidljivim. Temelj za donošenje odluke koji e postupak primijeniti prema Iviru je isklju ivo komunikacijska funkcija EK-a, odnosno pitanje je li on u fokusu komunikacije ili je samo dodatni, popratni podatak (ibid. 42). Stoga nema vrstih kriterija za odabir postupka. Iako ova podjela strategija i postupaka predstavlja vrlo dobar osnovni uvid u problematiku, njena metoda primjenljivost na odre eni korpus je ograni ena. Ivir (ibid: 37) i sam navodi da je za optimalno prenošenje izvanjezi ne realnosti esto potrebna kombinacija više postupaka.

Stoga je bilo preporu ljivo detaljnije razraditi pojedine postupke. Ivir k tome ne razra uje podlogu za donošenje odluke u procesu rješavanja problema pri prevo enju, ve navodi samo komunikacijsku funkciju EK-ova kao jedini kriterij. Iako je osnovna Ivirova podjela uzeta u obzir, bilo je potrebno dodatno razraditi taksonomiju koja se može primijeniti na korpus i koja bi pružila bolji uvid u kauzalni odnos izme u vrste EK-ova i korištenog postupka. U niže navedenoj tablici prikazana je Ivirova klasifikacija.

Tablica 9: Ivirovi postupci i strategije za prevođenje kulture (1987)

ORIJENTACIJA	NAZIV POSTUPKA
JEZIK IZVOR	<p>1. POSUŠIVANJE (<i>BORROWING or importation</i>)</p> <ul style="list-style-type: none"> - esto se koristi, osigurava precizan prijenos kulturne informacije - esto se kombinira s definicijom i supstitucijom - ograničenja: potreba, fonološki i morfološki razlozi, količina posušivanja, sociolingvistički stav – jezični purizam
JEZIK IZVOR	<p>2. LEKSIČKA KREACIJA (<i>LEXICAL CREATION</i>)</p> <ul style="list-style-type: none"> a. leksička kreacija + tvorba riječi b. semantička ekstenzija ili specijalizacija riječi koje već postoje u CJ-u c. nove kolokacije (najčešće)
JEZIK IZVOR	<p>3. DOSLOVNI PRIJEVOD (<i>LITERAL TRANSLATION</i>)</p> <ul style="list-style-type: none"> - uz posušivanje, najčešća metoda kulturne transferencije i širenja utjecaja iz kulture u kulturu - isključivo kad bi došlo u sukob s već postojećim izrazom ili kad bi dovodilo do gramatičke netočnosti u CJ-u
JEZIK IZVOR	<p>4. DEFINICIJA (<i>DEFINITION</i>)</p> <ul style="list-style-type: none"> - reduciranje nepoznatog na poznato, specifičnog na zajedničko - zajednička iskustvena osnova - najčešće se koristi u kombinaciji s posušivanjem - komunikacijska težina – <i>overtranslation</i> - prevoditelj otvoreno prepoznaje stranost - opravdano kad se aktivira puni komunikacijski potencijal i vrijednost elementa kulture
JEZIK IZVOR	<p>5. DODAVANJE (<i>ADDITION</i>) kulturne informacije</p> <ul style="list-style-type: none"> - koristi se za implicirane EK-ove
JEZIK CILJ	<p>6. ZAMJENA (<i>SUBSTITUTION</i>)</p> <ul style="list-style-type: none"> - koristi se u slučaju djelomičnog preklapanja između kultura - kada je element kulture dodatna, pozadinska informacija - nema vrstog kriterija, ovisi o kontekstu situacije
JEZIK CILJ	<p>7. ISPUŠTANJE (<i>OMISSION</i>)</p> <ul style="list-style-type: none"> - ovisi o prirodi komunikacijske situacije

Kod postupka posuivanja Ivir ne razlikuje uvoenje novog elementa u svrhu tog jedinstvenog prijevoda i korištenja posuivenice koja je već ušla u CJ i CK i u njoj je udomaena. Postupak doslovnog prevoenja ili kalkiranje također nije dovoljno razraeno. U postupku leksičke kreacije Ivir također ne razlikuje radi li se o već usvojenim elementima ili onima koji su prvi put uvedeni. Ivirova kategorija ispuštanja uključuje potpuno ispuštanje kao i ono što bi se moglo nazvati djelomičnim ispuštanjem, odnosno semantičkom redukcijom. Sama podjela postupaka prema usmjerenju na IJ ili CJ izuzetno je važna za razmatranje prevoenja elemenata kulture u ovom radu.

Vrlo opsežno i relevantno razmatranje elemenata kulture napravio je Javier Franco Aixela u članku pod naslovom „Culture-specific Items in Translation“. Aixela dijeli postupke prevoenja na temelju različitog stupnja njihove interkulturalne manipulacije, definirane kao skala koja se kreće od manjeg prema većem stupnju interkulturalne manipulacije. Na jednoj strani ima očuvanje (*conservation*), a na drugoj zamjenu (*substitution*) (usp. 1996: 61 i.d.):

Aixela nudi definiciju za specifičan element kulture (*culture specific item* ili *CSI*) (1996: 58):

Those textually actualized items whose function and connotations in a source text involve a translation problem in their transference to a target text, whenever this problem is a product of the nonexistence of the referred item or of its different intertextual status in the cultural system of the readers of the target text.

Aixela svojom podjelom mogućih strategija uspostavlja okvir koji ukazuje na opću tendenciju prijevoda u smislu dvostruke tenzije, tj. je li cilj prijevoda da bude reprezentacija izvornoga teksta ili prijevod treba biti samostalni tekst, dakle onaj koji ima vrijednost sam po sebi. On smatra da je to najvažnija preliminarna opcija.

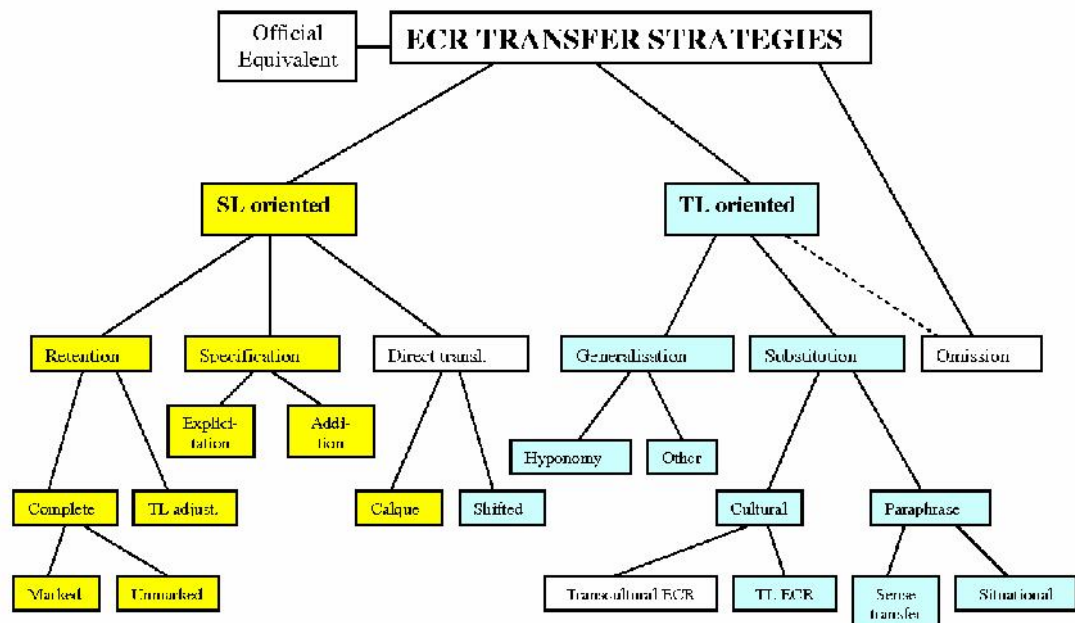
Moguće varijable koje utječu na odabir određenih strategija Aixela dijeli na supratekstualne, tekstualne, intratekstualne i inherentne te, naravno, i njihove kombinacije. Prevoditelji snose punu odgovornost za prijevod, no oni nikako nisu jedini koji kontroliraju rezultat. Tu su naravno i drugi izvori moći, kao što su izdavači, urednici, direktori, producenti i ostali naručitelji, koji mogu promijeniti bilo što, obično da bi se zadovoljilo ono što oni smatraju društvenim očekivanjima.

Glavni doprinos Aixelinog članka je u opisu i istraživanju odnosa moći i u prevođenju te parametrima koji utječu na odabir postupka, što će se u ovom istraživanju koristiti kao podloga za uspostavu mogućega kauzalnog odnosa između elemenata kulture i odabranog postupka u poglavlju o rezultatima.

Model na kojem je većinom temeljena taksonomija u ovom radu je Pedersenov model (2005: 113-130), koji on naziva „modelom za analizu kulturnih referenci u prevođenju općenito, a posebno u podslovljavanju“ (ibid. 113) te odmah napomenu navodi da je malo vjerojatno da postoji nerješiv problem u prevođenju kulture. Za naš termin *element kulture* Pedersen koristi izraz izvanjezična kulturna referenca, odnosno *extralinguistic culture-bound reference (ECR)*.

Pedersen ECR definira kao „izraze koji se odnose na predmete i pojave u stvarnosti (realia), kulturne elemente koji nisu dio jezičnog sustava“. Pritome zastupa srednje gledište što se tiče odnosa jezika i kulture, no izričito unutarjezične kulturne reference, kao što su idiomi, poslovice, sleng i dijalekti nisu uključeni u njegov model (ibid. 114). Pedersen također ne koristi glagol *translate* (prevoditi), nego glagol *render*, koji bismo mogli prevesti kao *prenijeti, prikazati*. U njegovom modelu strategije su također poredane prema Venutiju (1995), odnosno od onih koje najviše podmaću, do onih koje postranjuju. No sam Pedersen odbacuje ove termine, jer su u prevođenju s engleskog jezika na neki manji jezik kontraproduktivni i imaju drugačije implikacije (ibid. 115). Zbog toga Pedersen koristi globalnu podjelu strategija: orijentacija na IJ i orijentacija na CJ, koju smo i mi prihvatili. Pedersen strategije grafički prikazuje ovako:

Tablica 10: Taksonomija strategija za transfer ECR (Pedersen 2005: 4)

Strategija koja se razlikuje od ostalih službeni je ekvivalent, jer za takav element kulture odluku o prevo enju ne donosi prevoditelj, nego je odluka ve donesena. Naime prethodno je ve neka institucija koja ima mo donijela odluku kako se taj element kulture prevodi i time je ona postala obvezuju a. Službeni ekvivalent može nastati i na temelju prethodnih prijevoda u estalom uporabom postati standardni prijevod. Ovdje je najvažnije napomenuti da ako postoji službeni prijevod, taj element kulture za prevoditelja ne predstavlja problem, jer je njegovo rješenje ve unaprijed dano. No rezultati e pokazati da to u stvarnosti nije uvijek tako te da se doga a da prevoditelji nisu upoznati sa službenim ekvivalentima nekih elemenata kulture, odnosno da postoji više službenih ekvivalenata. Strategije orijentirane na IJ-u su zadržavanje, specifikacija i direktan prijevod, a strategije orijentirane na CJ su generalizacija, supstitucija i ispuštanje.

Retencija ili zadržavanje je strategija koja je najviše okrenuta IJ-u, jer mu dozvoljava da u e u CJ i CK. Pedersen retenciju dijeli na potpunu, koja može biti ozna ena (npr. kurziv, navodnici i sl.) i neozna ena te na prilagodbu CJ-u (morfološka, fonološka, izbacivanje lana i sl.). Iako je naj eš e korištena strategija, ona nije i najbolja, jer recipijentu ne pruža nikakvo objašnjenje. Ova strategija najvjernija je IT-u (ibid.: 116).

Specifikacija označava ostavljanje EK-ova u neprevedenom obliku, no uz dodavanje informacija koje nisu sadržane u IT-u. Eksplikacija ili objašnjenje je bilo koja strategija koja uključuje proširenje IT ili navođenje nečega što je implicitno u IT-u, što znači da je dodano zapravo latentno prisutno u EK-ovima u IT-u. Primjer te strategije bilo bi potpuno navođenje akronima ili skraćenice. Dodavanje znači da prevoditelj intervenira kako bi prijevod EK-ova iz IT-a nadopunio informacijom koja je latentna u IT-u. (primjerice ako se u tekstu se pojavljuje „Botham“, ime igrača kriketa, no prevoditelj dodaje „igrač kriketa“, kako bi za doma u publiku tekst bio razumljiv). Nedostatak ove strategije je taj što zauzima dodatni prostor, što je važno za podslovljavanje, te što se možeiniti patronizirajućom za ciljnu publiku (ibid.: 117).

Direktan prijevod često se koristi za nazive kompanija, institucija, tehničkih naprava i sl. U taksonomiji smo ovoga rada tu strategiju nazvali *doslovni prijevod*. Za razliku od specifikacije i generalizacije, količina semantičkog sadržaja EK-a iz IT-a je nepromijenjena, jer ništa nije ni dodano ni oduzeto. U ovom modelu strategija se dijeli na dvije podskupine: kalk i pomak. Kalk je rezultat doslovnog prevođenja, a kao primjer Pedersen navodi *captain (of police)*, što se često prevodi kao *policijski kapetan*, a ciljnoj publici čini se tuđnim. Stoga prevoditelji interveniraju samo u smislu pomaka (*shift*) koji zahtijevaju razlike između IT-a i CJ-a. Ovu strategiju Pedersen smatra granicom između orijentacije na IT i CJ (ibid.).

Strategija generalizacije predstavlja zamjenu specifičnog EK-a nekim općenitijim. Pritom se često koristi hiponim. Kao primjer Pedersen navodi ime kafića *the Corinth coffee shop*, koji je prevoditelj preveo kao *kafić* (ibid. 118).

Supstitucija podrazumijeva zamjenu EK-ova iz IT-a nekim drugim, bilo drugim EK-ovima, transkulturalnim ili iz CJ-a (tada je to kulturna supstitucija) ili nekom parafrazom, koja ne mora sadržavati EK-ove i pri kojoj se prenosi smisao ili situacijska određenost.

Ispuštanje je u određenim slučajevima opravdana strategija, a u ovom modelu znači da se EK-ovi iz IT-a ne zamjenjuju, nego se ispuštaju.¹⁰

U tablici koja slijedi prikazani su parametri koji utječu na prevoditeljev proces donošenja odluke, kako ih vidi Pedersen (2005: 122–128).

¹⁰ Leppihalme (1994: 93, prema Pedersen 2005: 121) navodi da prevoditelji neki puta ovu strategiju biraju "iz lijenosti i neodgovorno", kako ne bi morali tražiti rješenje za nešto što ne znaju.

Tablica 11: Parametri koji utječu na odluku o primjeni postupka za prevođenje EK-ova
(Pedersen 2005: 122-128)

1. TRANSKULTURALNOST	Transkulturalni EK	- nije vezan uz IK, no može biti poznat u obje kulture - može dolaziti iz 3. kulture
	Monokulturalni EK	- manje poznat PCK nego IP
	Mikrokulturalni EK	- vezan za IK, ali slabo poznat PIK i PCK
2. EKSTRATEKSTUALNOST	Tekst interni	- postoji samo u IT-u kao originalna kreacija
	Tekst eksterni	- postoji i izvan IT-a
3. CENTRALNOST REFERENCE	Makrorazina	- ako je centralan na ovoj razini, vjerojatno je tema djela
	Mikrorazina	- perifernost na ovoj razini omogućuje ispuštanje
4. INTERSEMIOTIKA I REDUNDANCIJA	- ukoliko imamo informacije iz više semiotičkih kanala (verbalni, vizualni)	
5. KOTEKST	- ako je EK objašnjen na drugom mjestu u tekstu, nema ga potrebe ponovno objašnjavati	
6. OGRANIČENJA VEZANA ZA MEDIJ	- npr. kod podslavljanja pravilo prikazivanja 12 slova u sekundi - kvantitativna kondenzacija teksta	
7. PARATEKSTUALNI FAKTORI	Pitanje skoposa	(usp. Vermeer: 1989/2000) - nacionalne norme u podslavljanju - upute kompanije za prevođenje - norme prevoditelja: podomavljanje/posranjivanje - žanr filma
	Publika u kulturi cilju	- dobna skupina - njihovo opće znanje i poznavanje tematike
	Pitanja objave / emitiranja	- vrijeme objave (<i>prime time</i> – više gledatelja) - tko objavljuje (javna TV ili nakladnik)
	Pragmatična pitanja	- vremensko ograničenje i mogućnost ispravka - financijska nadoknada za rad

PIK = publika u izvornoj kulturi

PCK = publika u ciljnoj kulturi

Pedersenov model prikladan je za ovo istraživanje iz nekoliko razloga:

- ovaj model pogodan je za primjenu na korpus književnih djela i na korpus filmova (AV-prevođenje);

- izra en je na velikom i reprezentativnom uzorku koji se sastoji od stotinu filmova i TV-emisija na engleskom jeziku, koje su prevo ene na skandinavske jezike;
- odnos izme u engleskoga i skandinavskih jezika sli an je odnosu izme u engleskoga i hrvatskoga jezika, tj. radi se o sli nom asimetri nom odnosu mo i i dominacije jezika i kultura;
- analiza EK-ova kao prevodila kog problema¹¹ uz razmatranje parametara koji su utjecali na odluku otkriva prevodila ke norme, stupanj funkcionalnosti prijevoda i svjesnost skoposa;
- koriste i ovaj model analize mogu e je tako er uspostaviti kauzalni odnos izme u EK-ova i izbora strategije te na taj na in sagledati norme kojima su se prevoditelji rukovodili, svjesno ili nesvjesno.

Koriste i Pedersenov model kao predložak, izra ena je niže navedena taksonomija postupaka za prevo enje EK-ova.

¹¹ Pedersen ga naziva *translation crisis point* (2005: 113).

Tablica 12: Taksonomija postupaka za provođenje elemenata kulture

			I ORIJENTACIJA NA IZVORNI JEZIK	
I	1	POSUŠTANJE	1.1	neoznačeno (bez isticanja, bez morfološke ili fonološke prilagodbe, samo padežni nastavak za hrvatski jezik)
			1.2	označeno (navodnici, kurziv; fonološka i morfološka prilagodba, ispuštanje glasa)
			1.3	službeni ekvivalent / usvojeni prijevod EK-ova
	2	SPECIFIKACIJA (posuštavanje + dodavanje inf. koje u TI ne postoje)	2.1	ekspliciranje (akronimi, skraćenice i sl.)
			2.2	dodavanje
	3	DOSLOVNO PREVOĐENJE	3.1	kalk
			3.2	s pomakom ili dodatkom
	4	GENERALIZACIJA	4.1	hiponimija
			4.2	drugo / ostalo
II	5	SUPSTITUCIJA	5.1	kulturna
			5.1.1	transkulturalni EK-ovi (iz treće kulture ili internacionalizam)
				EK-ovi iz ciljnog jezika
			5.2	parafraza
			5.2.1	prenošenje smisla
			5.2.2	situacijska parafraza (zamjena nečim što odgovara situaciji, kvaziispuštanje)
	6	ISPUŠTANJE	6.1	potpuno
			6.2	djelomično
	7	KREACIJA	novostvorena riječ	

Pojedine skupine i podskupine razrađene su u poglavlju *Rezultati*.

3.2.2 Provođenje istraživanja pomoću dijaloškog protokola glasnog razmišljanja – procesni pristup istraživanju

Empirijsko-eksperimentalno istraživanje PGR-a provedeno je u drugoj polovici 2008. godine, to nije od 28. 6. do 18. 12. 2008. U eksperimentu je sudjelovalo osam

prevoditelja, koji su injavaju etiri kompatibilna prevoditeljska para. Pod kompatibilnoš u se podrazumijeva da se parovi me usobno dobro poznaju i da su ve radili zajedno na nekom prijevodu, odnosno projektu, premda ne nužno na na in opisan u ovom, mogli bismo re i, naturalisti kom eksperimentu.

Iskusni prevoditelji snimani su u svojem uobi ajenom radnom okruženju, što smanjuje artificijelnost same sesije, a tako er su na raspolaganju imali i vlastite resurse koje obi no koriste. Manjeiskusni prevoditelji snimani su u Samoboru, u zgradi Škole stranih jezika Littera, gdje je istraživa ica zaposlena. Jedan od razloga za to je injenica da ti prevoditelji nemaju svoje stalno radno mjesto. Budu i da su svi manjeiskusni prevoditelji ujedno bili i pred završetkom poslijediplomskoga specijalisti kog studija konferencijskog prevo enja, prema definiciji posla njihovo je radno mjesto svaki put negdje drugdje, tako da im nova okolina ne bi trebala predstavljati dodatni izvor anksioznosti ili neugode. Na upit žele li da se istraživanje obavi tamo gdje obi no prevode ili u Litteri, odgovorili su da im za prevo enje treba samo ra unalo i pristup internetu, te da stoga izabiru Školu stranih jezika Littera kao mjesto izvo enja eksperimenta.

Prevoditeljski parovi na raspolaganju su imali ra unalo, pristup internetu, izvorni tekst otisnut na papiru te pribor za pisanje i rje nike (usp. popis u prilogu). Tako er je manjeiskusnima bilo re eno da i sami mogu donijeti rje nike ili resurse koje naj eš e koriste. No sa sobom nisu donijeli nikakve rje nike niti priru nike.

3.2.2.1 Odabir izvornoga teksta (IT-a) za prevo enje

Ovo istraživanje provodi se na pisanom tekstu, što je naj eš e i slu aj kod ve ine PGR-istraživanja kao empirijske eksperimentalne metode. Budu i da je predmet interesa proces prevo enja EK-ova s engleskoga na hrvatski jezik, osnovni zahtjev je da IT sadrži odre eni broj EK-ova, dakle da se od ispitanika zahtijeva poznavanje CK-a.

Tako er su bitni elementi težina teksta i njegova duljina, kako bi se izbjeglo preveliko kognitivno optere enje ispitanika i predugo trajanje samog eksperimenta, što bi moglo iskriviti dobivene podatke. Što se ti e težine samog IT-a, važno je bilo

odabrati tekst koji pripada srednje teškim tekstovima, za koje nije potrebno poznavanje specifične stručne terminologije, no koji za ispitanike ipak predstavljaju izazov i može se očekivati da će se pri prevodjenju pojaviti problemi te da će biti potrebno koristiti dodatne izvore znanja, odnosno resurse. Odabrani tekst sadrži 224 riječi, odnosno 1308 slovnih znakova s proredima, što je manje od jedne autorske kartice. Tekst se sastoji od četiri odlomka. U njemu je identificirano 28 elemenata kulture, koji čine fokus zanimanja ovog istraživanja.

Dodatni razlog za odabir niže navedenog novinskog teksta je činjenica da je već korišten u istraživanju pomoću PGR-a (usp. Olk 2003), te se pokazao prikladnim. Moglo bi se reći da je na taj način tekst pilotiran, odnosno pretestiran. U opisanom eksperimentu ispitanici su bili njemački studenti engleskog jezika viših studijskih godina, tako da se rezultati dobiveni iz te studije mogu u određenim aspektima usporediti s rezultatima ovog istraživanja. Drugim riječima, to pruža dodatno motrište u istraživanju te mogućnost triangulacije rezultata.

Britain's new super class

Britain has a new upper class: 'the super class', a highly-paid elite, which is built on old professions and institutions. Being British, they have a solid base in tradition, whether in Oxbridge, Clubland, the Inns of Court, the House of Lords, or the City of London with its medieval Corporation and Lord Mayor. On the other hand, the super class is a new phenomenon originating from the reforms that were a product of Thatcherism in the 1980s. Like the Victorian factory owners and hereditary peers, this class has come to believe in the justice of its wealth and status.

The lives of the new class revolve around Harrods and Kensington; the best public schools; modern art; the Royal Opera; and the high-life in London, where much of the super class is concentrated. For instance, half to two thirds of all solicitors and barristers in England and Wales work in London, as do 85 percent of all QCs.

This concentration in London has two main effects. First, most of the elite's economic weight is exerted at the heart of the nation, ensuring it strong clout with Whitehall – regardless of whether the government is Tory or New Labour. Secondly, it enables the super class to separate itself from most of the country. Britain beyond the Home Counties barely features on its horizon.

The Observer, 21. 9. 97: 24.

Iz prikazanog teksta izdvojeni su niže navedeni elementi kulture kako bismo mogli pominje analizirati proces njihova prevođenja primjenom parametara koji su opisani u poglavlju *Rezultati*. EK-ovi *Britain's* i *Britain* su različite i stoga predstavljaju drugačiji problem u prevođenju, naročito zbog činjenice da se *Britain's* nalazi u naslovu, što se može smatrati dodatnim parametrom za donošenje odluke o načinu prevođenja, odnosno primjeni određenog postupka.

Tablica 13: Elementi kulture iz TI za PGR

1. Britain's	15. Victorian factory owners
2. 'super class'	16. hereditary peers
3. Britain	17. Harrods
4. upper class	18. Kensington
5. British	19. public schools
6. Oxbridge	20. Royal opera
7. Clubland	21. high-life in London
8. Inns of Court	22. solicitors and barristers
9. House of Lords	23. England
10. City of London	24. Wales
11. Corporation	25. QCs
12. Lord Mayor	26. Whitehall
13. Thatcherism	27. Tory or New Labour
14. 1980s	28. (beyond) the Home Counties

3.2.2.2 Odabir i karakteristike ispitanika

Kao što je već rečeno, u eksperimentu je sudjelovalo osam ispitanika koji su prevodili u četiri dijaloška para, što nam daje četiri protokola glasnog razmišljanja. Važno je istaknuti da se svaki prevoditeljski par poznaje otprije i je radio zajedno, što se u literaturi i preporu čuje kako bi emotivno opterećenje ispitanika bilo što manje, a verbalizacija što prirodnija. U niže navedenoj tablici sažete su karakteristike ispitanika prema osnovnim kategorijama: par, ime (nije njihovo pravo ime, već pseudonim), dob, obrazovanje, iskustvo u prevodjenju. Ovi podaci sadržani su u prvom dijelu upitnika koji su ispitanici ispunjavali prije početka samog eksperimenta. Na osnovnoj bismo razini prevoditelje mogli podijeliti u iskusne i manje iskusne, no ta je podjela samo okvirna. Ono što karakterizira manje iskusne prevoditelje i na neki ih način dodatno ujedinjuje kao skupinu koju možemo promatrati, jest činjenica da su svi pohađali poslijediplomski sveučilišni specijalistički studij *Konferencijskog prevodjenja* u akademskoj godini 2007/2008. i u trenutku ispitivanja bili su pred njegovim završetkom. Nositelj studija je Sveučilište

u Zagrebu, Centar za poslijediplomske studije. Prije upisa proveden je razredbeni postupak, a ispitanike je za sudjelovanje u eksperimentu dodatno selektirala Božica Kiti i Prun, koja je ispitanicima na navedenom specijalisti kom studiju predavala. Odabir je napravljen na temelju njihovih prevoditeljskih kompetencija prema procjeni profesorice, ali, naravno, i na temelju njihove želje da sudjeluju u eksperimentu. Moguće je dakle reći da, iako su manje iskusni, ove prevoditelje možemo smatrati kompetentnijima i u usporedbi s ostalim pripadnicima sli ne skupine, recimo generacije studenata određene studijske grupe, jer su u razredbenom postupku selektirani i dodatno obrazovani za prevodni je.

Neposredno prije provođenja eksperimenta ispitanici su ispunili upitnik, koji bismo mogli podijeliti na dva osnovna dijela: prvi sadrži osnovne podatke o svakom ispitaniku (ime i prezime, datum rođenja, adresa) te dva pitanja otvorenog tipa, koja se odnose na njihovo obrazovanje i iskustvo u prevodni je. Odgovori su nam važni radi usporedbe prevoditelja.

Tablica 14: Karakteristike ispitanika koji su sudjelovali u eksperimentu PGR

PAR	IME	DOB (2008)	OBRAZOVANJE I DODATNA EDUKACIJA	ISKUSTVO U PREVO ENJU (GODINE, VRSTE PRIJEVODA, NARU ITELJI)
A	Sanda	33	<ul style="list-style-type: none"> • FF Osijek • anglistika i germanistika • konferencijsko prevo enje 	<ul style="list-style-type: none"> • 12 godina, ali ne puno • usmeno i pismeno • iz podru ja ekonomije, financija, marketing, turizam, norme, proizvodnja
	Lara	25	<ul style="list-style-type: none"> • FF Zagreb • engleski jezik i op a informatologija • konferencijsko prevo enje 	<ul style="list-style-type: none"> • 1 godina • pismeno i usmeno • prevoditeljske agencije, državne institucije, privatni naru itelji
B	Ana	28	<ul style="list-style-type: none"> • FF Zagreb • engleski i hrvatski jezik • konferencijsko prevo enje 	<ul style="list-style-type: none"> • oko 4 godine • pismeno: stru ni tekstovi o obrazovanju, gluhošljepo i, priru nici za strojeve, mikrobiologija • usmeno: sa hrv. znakovnog jezika na engl. govorni i obmuto, konferencije o obrazovanju
	Vera	33	<ul style="list-style-type: none"> • FF Zagreb • engleski i španjolski jezik • konferencijsko prevo enje 	<ul style="list-style-type: none"> • oko 5 godina • pismeno: serije i filmovi • podslavljanje
C	Ned	40	<ul style="list-style-type: none"> • diplomirani povjesni ar – University of California, Berkley • seminar Integre o pravnoj terminologiji 	<ul style="list-style-type: none"> • 16 godina • uglavnom na engleski jezik • usmeno: konsekutivno, za strane novinare, strane poslovne ljude na sastancima s predstavnicima hrv. vlasti, hrv. poslovne ljude • pismeno: pravni tekstovi, novinski lanci, stru ni/znanstveni tekstovi, bankarstvo, marketing, povremeno ak i književnost • naru itelji iz gotovo svih sektora
	Petar	42	<ul style="list-style-type: none"> • FF Zagreb • engleski i francuski jezik • seminari i radionice Integre o pravnoj terminologiji 	<ul style="list-style-type: none"> • od 1990. honorarno (6 godina) • od 1996. profesionalno (22 godine) • u tvrtkama za prevo enje • pismeno i usmeno (konsekutivno i simultano) • sva podru ja, naglasak na pravo, ekonomiju, politiku, financije • za državna tijela svih razina, privatne i javne tvrtke, banke, me unarodne institucije, medijske ku e
D	Tamara	43	<ul style="list-style-type: none"> • FF Zagreb • anglistika i germanistika • poslijediplomskistudij iz lingvistike 	<ul style="list-style-type: none"> • 20 godina • prevo enje stru nih tekstova, sve kombinacije jezika • za banke, poduze a, klinike, marketinške agencije, osnovne i srednje škole • prevo enje web-stranica • prevo enje književnih tekstova za razli ite doma e izdava e (Profil, Ve emji list, Izvori) te inozemne (Velika Britanija i SAD) • udžbenici za potrebe me unarodne osnovne škole • usmeno konsekutivno prevo enje • lektura na svim jezicima
	Dora	44	<ul style="list-style-type: none"> • FF Zagreb • engleski i njema ki jezik 	<ul style="list-style-type: none"> • 20 godina • razli ita podru ja: naftno rudarstvo, geotehnika, pravo, ekonomija

Što se tiče obrazovanja, svi ispitanici izuzev jednog, kojeg možemo smatrati izvornim govornikom engleskog jezika, završili su studij određenog jezika na nekom od sveučilišta u Hrvatskoj. Nije moguće postulirati ujednaenost kompetencija ispitanika kao varijabli, jer smatramo da je vjerojatno nemoguće selektirati ispitanike na način koji bi nam dao reprezentativni uzorak populacije prevoditelja.¹² U poglavlju o rezultatima detaljnije navodimo stručne karakteristike pojedinih prevoditelja u korelaciji s njihovim prevodilačkim postupcima kao i njihov prevodilački profil s obzirom na eksperiment, odnosno na to kako su funkcionirali kao dio prevodilačkog para.¹³

3.2.2.3 Upitnik prije eksperimenta

Drugi dio upitnika koji je proveden prije početka eksperimenta odnosi se na stav ispitanika prema sebi samima kao prevoditeljima, prema vlastitoj edukaciji za prevodilačke poslove i poželjnim karakteristikama kurikuluma za buduće prevoditelje te na stav o kvaliteti prevodjenja u Hrvatskoj.

Odgovori na ova pitanja pobliže karakteriziraju ispitanike kao prevoditelje te dodatno kontekstualiziraju sam eksperiment.

Odgovori su sumativno prikazani u poglavlju o rezultatima te su kvalitativno analizirani, jer mali uzorak ne dozvoljava izvođenje značajnijih generalizacija.

¹² U prilog tomu govori i mišljenje Wilssa (1997: 44 i.d.), koji navodi osobine prevoditelja relevantne u samom procesu prevodjenja, od kojih se ovdje izdvajaju tek neke: mentalni sklop prevoditelja, njegov prevoditeljski horizont u smislu znanja i iskustva, sposobnost da donosi (mikro)kontekstualne odluke, da prepoznaje pravilnosti u prevodjenju, tekstualne norme i module, relativnu korespondenciju između stupnja težine teksta i vlastite kompetencije, subjektivna procjena kompetencija, stupanj leksičke, sintaktičke i sociokulturalne kontrastivnosti između IJ-a i CJ-a, stupanj kompleksnosti teksta, varijabilnost i prilagodljivost izražajnim potencijalima CJ-a, odnos između motivacije i kognicije i nakraju, učinkovito upravljanje vremenom. Ovaj popis ne možemo smatrati iscrpnim i mogli bismo mu dodati barem još toliko elemenata.

¹³ Neki autori navode da su određeni ispitanici dominantni, drugi su šutljivi, izbjegavaju sudjelovanje itd.

3.2.2.4 Snimanje procesa prevoda

Eksperiment je proveden u četiri nezavisne dijaloške sesije, s tim da je u svakoj sudjelovao jedan prevoditeljski par. Prije svake pojedine sesije ispitanici su potpisali izjavu u kojoj potvrđuju svoje sudjelovanje te dozvoljavaju da se dijelovi snimke citiraju u znanstvenim publikacijama, uz uvjet da se ne navodi ime ispitanika, nego šifrirana oznaka (slovo, broj ili pseudonim). Ovom izjavom ispitanici također dozvoljavaju da se njihovo ime navede na popisu sudionika. U eksperimentu smo se pridržavali etičkih načela za istraživanja s ljudskim ispitanicima prema preporuci Britanskoga psihološkog društva (usp. Pennington 1997: 29).

Kako bi se izbjegao utjecaj istraživačkog pitanja na ispitanike, odnosno da se njihova pozornost ne bi fokusirala na elemente kulture i na taj način iskrivila dobivene podatke o procesu, ispitanicima je rečeno da je predmet interesa sam prevodilački proces, korištenje resursa, proces razmišljanja koji se pokreće kada u IT-u naiđemo na riječ koju ne možemo odmah izravno prevesti, bilo da nam nije poznata, bilo da se ne možemo odmah odlučiti za neki od potencijalnih ekvivalenata. Na taj način ispitanicima je donekle dano do znanja da tekst sadržava elemente koje vjerojatno nećemo odmah znati prevesti, niti se to od njih očekuje, te da je normalno koristiti određene resurse. Također su upućeni da se nakon početka snimanja eksperimentatoru obraćaju samo u slučaju ako imaju određene tehničke poteškoće ili izuzetno važnih pitanja, odnosno da se pokušaju ponašati kao da eksperimentatora nema u prostoriji. Stoga je istraživaču u svakoj pojedinoj sesiji bio izvan pogleda ispitanika, a mogao je promatrati odvijanje procesa. Tijekom svake sesije eksperimentator je bilježio svoja zapažanja.

Prije svake pojedine sesije isprobana je tehnika snimanja i puštena probna snimka kako bismo provjerili tehničke parametre glasnoće i jasnoće, a i kako bi se prevoditelji priviknuli na proces snimanja, čuli svoj glas i na taj način smanjili anksioznost i strah od nepoznatog. Snimali smo na dva načina kako bismo se osigurali od eventualnog kvara na opremi tijekom samog eksperimenta. Za snimanje smo koristili diktafon i kompjuterski program iz paketa Windows.

Na početku eksperimenta svakom pojedinom prevoditelju uručen je tekst koji se prevodi, a nalog za prevodjenje (*translation brief*) dobili su usmeno kako bi se izbjegla pretjerana formalnost eksperimenta i ako bi se ispitanicima dala prilika da postavljaju dodatna pitanja. Ispitanicima je rečeno da tekst prevode na približno istinačinu na koji bi ga prevodili da mu je svrha objava u nekim domaćim novinama ili časopisu. Parovi ispitanika na raspolaganju su imali računalo s internetskom vezom, na kojem su također i pisali prijevod. Svakom paru prepušteno je da se dogovore tko će pisati prijevod. Tijekom eksperimenta također su mogli koristiti riječnike koje je eksperimentator pripremio (usp. prilog) ili koje su imali na svojem radnom mjestu. Podrobnije ćemo o resursima i njihovom korištenju izvijestiti u poglavlju *Rezultati*.

3.2.2.5 Retrospektivni intervju nakon procesa prevodjenja

Neposredno nakon snimanja pristupilo se retrospektivnom intervjuu, koji je također sniman, a zamišljen je kao nestrukturirani razgovor s pitanjima otvorenog tipa koja su podijeljena u tri skupine: dojmovi o samom eksperimentu, pitanja o postupku prevodjenja, stav i mišljenje o elementima kulture te posljednje pitanje koje se tiče daljnjeg postupka s prevedenim tekstom, jer im je na početku rečeno da zamisle da je prevedeni tekst predviđen za objavu u novinama u Hrvatskoj.

Važno je spomenuti da se kako prije tako i za vrijeme, a i nakon samog eksperimenta, pazilo na to da atmosfera bude što opuštenija i prisnija, bez emotivnog pritiska, jer prevodjenje je uglavnom subjektivan kreativni proces, koji su rijetki spremni izložiti javnosti, a naročito eksperimentalnom analiziranju i „seciranju“. Stoga i ovdje želim još jednom zahvaliti ispitanicima na tome što su mi dozvolili uvid u svoj prostor privatnosti. Vjerujem da je ovakva situacija naročito stresna zaiskusne prevoditelje, koji se tim poslom bave preko dvadeset godina, dobro ga rade i od njega žive.

3.2.2.6 Transkribiranje verbalizacije tijekom prevodjenja – protokoli glasnog razmišljanja

Vremenski najzahtjevniji dio procesnog istraživanja je transkribiranje protokola. Iako je tekst relativno kratak, sesije su ukupno trajale nešto više od četiri sata, s tim da je

najkraća a trajala 34 minute, a najduža 1 sat i 45 minuta. Budući da se radilo u dijaloškoj formi, pauze su bile rijetke i kratke, tako da su protokoli verbalizacija izrazito dugi.

Transkribiranje uključuje preslušavanje audiozapisa i pisanje, odnosno unošenje u excel-tablicu svake izrečene riječi, odvojeno za svakog ispitanika. Nakon svakoga govornog odjeka potrebno je zaustaviti snimku, upisivati, više puta je vraćati radi dodavanja i ispravaka te sve barem još jednom ponoviti kako bi se izbjegle eventualne pogreške.

3.2.2.7 Kodiranje podataka

U kvalitativnoj obradi podataka dobivenih eksperimentom PGR-a kodiranje transkripta, odnosno protokola glasnog razmišljanja, zapravo je najvažniji i intelektualno najzahtjevniji proces, a ujedno predstavlja i interpretativnu hipotezu istraživača. Istraživačko pitanje vezano za proces prevođenja, koje je razvijeno na potpitanja, glasi:

- Kako se odvija proces prevođenja elemenata kulture?
- Kojim se pomagalicama (rječnik, internet i sl.) prevoditelji služe?
- Predstavljaju li elementi kulture poteškoću za prevoditelje?

Stoga su dobiveni podaci u prvom redu promatrani kao potraga za potencijalnim odgovorima na ova pitanja. Budući da je iz IT-a izdvojeno 28 elemenata kulture koji su u fokusu zanimanja, podaci su kodirani sukladno tome.

U ovom istraživanju je iz prethodnih istraživanja u ovom području preuzet samo dio strategija. Naime zbog specifičnog interesa izrađena je modificirana shema kodiranja koja sačinjava taksonomiju strategija i postupaka u procesu prevođenja koje se u istraživanju pojavljuju. Pri formiranju taksonomije razmatrana je mogućnost primjene dijelova sljedećih prethodnih istraživanja u ovom području u ovom istraživanju:

1. Lörcher (1986; 1996): PGR je pokazao da ako istraživač sustavno analizira i interpretira podatke, PGR može biti izvor pouzdanih podataka. No ovaj je

eksperiment uključivao oba smjera prevodjenja i više IT-ova, te ispitanici nisu smjeli koristiti riječ nika, pa smatramo da ta činjenica ugrožava valjanost samog eksperimenta. Stoga iz eksperimenta nisu proizašle strategije specifične za prevodjenje, no pristup samom eksperimentu vrlo je koristan.

2. Mondahl i Jensen (1996): Ovo se istraživanje bavilo korištenjem leksičkih strategija, a autori su predložili vrlo konkretnu taksonomiju strategija, podijeljenu u dvije osnovne grupe:

- *strategije produkcije*, koje obuhvaćaju strategije postizanja, čija je osobina da ostanu što je moguće bliže IT-u, i strategije redukcije, kojima se popravljaj prijevod
- *strategije evaluacije*, odnosno promišljanje o prihvatljivosti prijevodnih ekvivalenata.

Ova je taksonomija važna jer dijeli proces u dva zasebna dijela, produkciju i evaluaciju, što je vrlo bitno ako prevodjenje sagledavamo kao proces rješavanja problema, što ovdje pripada strategijama produkcije, naime kada prevoditelji proizvode potencijalne ekvivalente, i strategijama donošenja odluka, što bismo pak mogli usporediti sa strategijama evaluacije, gdje navedena rješenja moraju vrednovati i odlučiti koji ekvivalent ili potencijalno rješenje primijeniti kao konačno rješenje.

3. Seguinot (1996): Ovaj eksperiment ima sličnosti s našim PGR-om, jer je prevodjenje kao dijaloški protokol između dvoje prevoditelja koji su obično prevodili kao tim, što povećava njegovu eksternu valjanost. Iako je ova klasifikacija opsežnija od Mondahlove i Jensenove te uključuje strategije komunikacije među ispitanicima, korištenje riječnika kao resursa i strategije nadziranja značenja u procesu donošenja odluka, koje su važne u našem istraživanju, ipak je prejednostavna za naše potrebe, jer ne pokriva sve aspekte procesa prevodjenja elemenata kulture koje smo željeli istražiti.

4. Krings (1986): U klasifikaciju strategija koje već nalazimo i u prethodno spomenutim istraživanjima Krings dodaje i strategije donošenja odluka, odnosno izbora između dvaju ili više ekvivalentnih rješenja te nudi listu indikatora problema (Krings 1986: 267). Kringsove indikatore problema koristili smo kao polazište u PGR-eksperimentu da bismo vidjeli kada i koji EK-ovi zapravo predstavljaju problem za prevoditelje i u kojem smislu.

5. Gerloff (1986): Ova studija temelji se na strategijama obrade teksta, a Gerloff ih

definira kao „svaki metalingvisti ki ili metakognitivni komentar ili rješavanje problema tijekom dekodiranja i prevo enja teksta“ (Gerloff 1986: 252).

Ukratko emo prikazati podjelu strategija kako je vidi Gerloff. Njena podjela strategija kombinacija je strategija razumijevanja IT-a i strategija produkcije CT-a.

Tablica 15: Kodiranje obrade teksta s kategorijama i potkategorijama (Gerloff 1986: 253-254)

I.	Identifikacija problema	1. identifikacija potproblema 2. identifikacija pogreške, mogu e pogreške ili izvora pogreške
II.	Lingvisti ka analiza	1. sintakti ka analiza 2. gramati ka analiza 3. leksi ka analiza 4. analogija s engleskim jezikom
III.	Pohranjivanje i pristup	1. pretraživanje memorije 2. korištenje rje nika
IV.	Op e pretraživanje i odabir	1. ponavlja izgovor jezi ne jedinice na francuskom , engleskom, ili izmjenjuje ove jezike 2. generira sinonime 3. generira alternativna zna enja 4. navodi provizorno (privremeno, probno) zna enje 5. koristi nadomjesnu rije ili preska e jedinicu koju ne zna 6. uspore uje francuski i engleski
V.	Strategije razumijevanja i zaklju ivanja	1. koristi op e znanje 2. koristi znanje temeljeno na vlastitom iskustvu
VI.	Kontekstualizacija teksta	1. ponovno navodi ili sažima prethodnu informaciju iz teksta 2. koristi kontekst re enice 3. koristi kontekst odlomka 4. koristi širi kontekst
VII.	Ure ivanje	1. trenutni ispravak ili izmjena/odabir generiranih zna enja 2. procjena kongruentnosti 3. provjera interpunkcije 4. procjena kvalitete produkta 5. mijenja napisani produkt
VIII.	Ekstratekstualni elementi i nadziranje jezika i zadatka	1. 'eureka' komentar ili komentar o otkri u 2. smijanje 3. iznosi osobno mišljenje 4. komentar o sigurnosti 5. komentar o sebi kao u eniku 6. samopoduka 7. obra a se direktno eksperimentatoru

Op enito uzevši, klasifikacija strategija koju predlaže Gerloff najkorisnija je za ovo istraživanje prevo enja EK-ova, te je stoga korištena kao predložak za taksonomiju i prilagošena ciljevima ovog istraživanja. Budu i da nas zanima korištenje resursa tijekom procesa prevo enja, dodana je ta kategoriju. Tako er nas je zanimala vrsta interakcije me u ispitanicima, a kako se oni me usobno savjetuju, nadopunjuju i

ispituju, zapravo si me usobno predstavljaju i dodatni resurs iz kojeg crpe znanja i informacije za donošenje odluka. Formirana je i zasebna kategorija podloge za donošenje odluke te je kategorija ureivanja spojena s kategorijom pisanja. Neke kategorije iz Gerloff, koje pomažu u PGR-a bez snimanja kamerom nije moguće pratiti, (npr. trenutni ispravak, promjena interpunkcije), nisu uključene.

Izrađena taksonomija podijeljena je u šest osnovnih skupina, koje dalje sadrže više ili manje podskupina. Kao što se se podrobnije istaknuti u poglavlju s rezultatima, ova taksonomija nudi mogućnosti promatranja različitih faza prevođenja elemenata kulture iz IT-a, počevši od opažanja problema preko korištenja resursa pa do samog donošenja odluke o izboru prikladnog rješenja. Također uzima u obzir i izvantekstualne elemente i različite izraze vrednovanja tijekom procesa.

Cijeli proces prevođenja podijeljen je u tri zasebna dijela: priprema za prevođenje, prevođenje i revizija.

Tablica 16: Taksonomija strategija i postupaka u procesu prevoda EK u eksperimentu PGR-a

1	OPAŽANJE PROBLEMA	1.1	Identificira EK kao nepoznat
		1.2	Identificira EK kao poznat , ali nije siguran u to no zna enje ili prijevod
		1.3	Identificira pogrešku/mogu u pogrešku pri prevodu EK-a
2	MANIPULACIJA / NADZIRANJE ZNA ENJA EK-ova	2.1	ita na glas / ponavlja EK i dio konteksta
		2.2	Generira zna enja / mogu e prijevode / sinonime za EK
		2.3	Generira pogrešno zna enje EK-a
		2.4	Navodi op enito zna enje / pokušava pogoditi
		2.5	Preska e EK / ostavlja za kasnije / navodi zamjenu (filler word)
3	KORIŠTENJE RESURSA	3.1	Koristi internet
		3.2	Koristi elektroni ki ili online rje nik
		3.3	Koristi papirni izvor (rje nik, gramatiku, enciklopediju)
		3.4	Konzultira se s parom
		1	postavlja pitanje
		2	izražava slaganje s prijedlogom / iskazom
		3	izražava neslaganje s prijedlogom / iskazom
		4	ne zna odgovor na postavljeno pitanje / nije siguran u dani odgovor
4	PODLOGA ZA DONOŠENJA ODLUKE (obrazlaganje, zaključivanje, vrednovanje)	4.1	Koristi znanje o I-J-u i IK-u / CJ-u i CK-u / uspore uje ih
		4.2	Koristi svoje prevoditeljsko iskustvo
		4.3	Kontekstualizira EK unutar teksta
		1	razina re enice ili niže
		2	razina odlomka
		3	razina cijelog teksta (logi na struktura, autorova namjera, namjena teksta)
		4.4	Provodi lingvisti ku analizu pri prevodu EK-a
		1	leksi ka (dijeli rije u morfeme, generira srodni oblik rije i, npr. glag.
		2	sintakti ka (komentira sint. strukturu, navodi sintakti ko pravilo)
		3	gramati ka (identificira vrstu rije i ili navodi gram. pravilo)
		4.5	Navodi spontanu reakciju (Ovo bolje zvu i, Ovo mi se ne svi a, Ružno je)
		4.6	Primjenjuje neko pravilo za prevod enje
		4.7	Komentar o sigurnosti u ispravnost prijevoda
5	DONOŠENJE ODLUKE / PROMJENA ODLUKE	4.8	Komentar o NEsigurnosti u ispravnost prijevoda ili neke prijevodne varijante
		4.9	Koristi logi ko zaključivanje
6	EKSTRATEKSTUALNI ELEMENTI / NADZIRANJE ZADATKA	5.1	Donošenje odluke o prevodu EK-a (odabir prijevodnog ekvivalenta)
		5.2	Promjena odluke o odabiru prijevodnog ekvivalenta (supstitucija, transpozicija, dodaci, brisanje,)
		6.1	Smijeh, uzdah, mmljanje i sl.
		6.2	Komentira / vrednuje resurse (rje nik, internet stranice, ostalo)
		6.3	Komentira sebe kao prevoditelja ili druge prevoditelje / prevod enje op enito
		6.4	Poduka ili samopoduka (instruira sebe ili kolegu/icu o tome što treba napraviti)
		6.5	Obra a se direktno eksperimentatoru
		6.6	Ostalo

Kodirani protokol izuzetno je bogat izvor podataka koji se mogu kvalitativno i kvantitativno analizirati i uspoređivati na mnoge načine. Budući da PGR u

istraživanju prevo enja EK-ova s engleskoga na hrvatski jezik prema našem saznanju predstavlja novinu, rezultate smatramo glavnim doprinosom ovog rada koji, u triangulaciji s ostalim podacima i analizama, pružaju vrijedan po etni uvid u prevo enje EK-ova s engleskoga na hrvatski jezik, a mogli bismo re i i u sam proces prevo enja. Naravno, imaju i na umu relativno mali broj ispitanika¹⁴, ovo istraživanje i njegovi rezultati odnose se isklju ivo na ovu studiju slu aja i ne mogu se smatrati reprezentativnima.

3.2.2.8 Vrednovanje prijevoda

Nakon svake sesije PGR-a, osim verbalnog protokola i podataka o samom procesu, imamo tako er i dodatni istraživa ki materijal: produkt, odnosno prijevod koji je zajedni ki izradio svaki prevoditeljski par. Pojedine prijevode kratko emo prokomentirati u pogledu prevo enja EK-ove. Pritom ne emo primjenjivati odre enu metodu evaluacije prijevoda, ve emo se osvrnuti na prevoditeljska rješenja EK-ova. Ne želimo tvrditi da kvaliteta prevo enja nije važna, no ona nije neposredni interes ovog istaživanja. Osim toga, univerzalno primjenljiva metoda ocjene kvalitete prijevoda i njezinih sastavnica u TP-u ne postoji, premda postoje mnogi metodološki prijedlozi¹⁵.

3.3 Metode analiziranja podataka

S obzirom na interdisciplinarnost i interkulturalnost teorije prevo enja, produktni i procesni pristup našem istraživanju, empirijskom i konceptualnom sagledavanju problema prevo enja EK-ova, raznorodnost podataka koje smo dobili u istraživanju, logi an izbor za ovo istraživanje inio nam se *mixed-method research design*, odnosno primjena mješovite metodologije ili multimetodološki pristup, kao što je opisano u 3.1.6. Istraživanja primjenom mješovite metodologije objedinjuju kvalitativne i kvantitativne aspekte istraživanja te kasniju komparaciju i triangulaciju dobivenih podataka.

¹⁴ Iako u ve ini eksperimenata PGR-a sudjeluje 4–6 ispitanika, a naše istraživanje ima ih 8, smatramo da je to nedovoljno za bilo kakvu indukciju.

¹⁵ Usp. Reiss (1971), House (1997, 2001).

3.3.1 Kvantitativne metode

Kvantitativne metode koje smo primjenjivali su: mjerenje, brojenje, postoci te statističke metode iz područja deskriptivne statističke analize (uređivanje podataka, grupiranje podataka, tabelarno i grafičko prikazivanje, izračun srednjih vrijednosti, mjera disperzije i mjera koncentracije).

Alati koje smo pritom koristili su MS-Excel, MS-Access i Visual Basic for Applications. Podrobnija analiza predložena je u poglavlju *Rezultati*. Značaj statistike u tumačenju podataka opisuje Rabadan u knjizi *Beyond Descriptive Translation Studies. Investigations in Homage to Gideon Toury* (2008):

Statistics help in various ways, most prominently in determining the statistical significance of differences between groups of data. Statistics can be particularly interesting when interpreting results and can provide a welcome link between quantitative and qualitative empirical evidence as they help to focus on those uses or functions that trigger cross-linguistic problems.

(Rabadan 2008: 111)

3.3.2 Kvalitativne metode – opis, interpretacija i evaluacija podataka

Budući da smo u istraživanju koristili pristup višestruke studije slučaja, kako u produktnom tako i u procesnom dijelu, kvalitativna metoda važna je za deskriptivni prikaz rezultata istraživanja (usp. 3.1.2). Stoga ćemo odabrane slučajeve detaljno opisati. U kvalitativnom pristupu veliku ulogu ima društveni kontekst samog istraživanja, koji je prikazan u poglavlju 4.

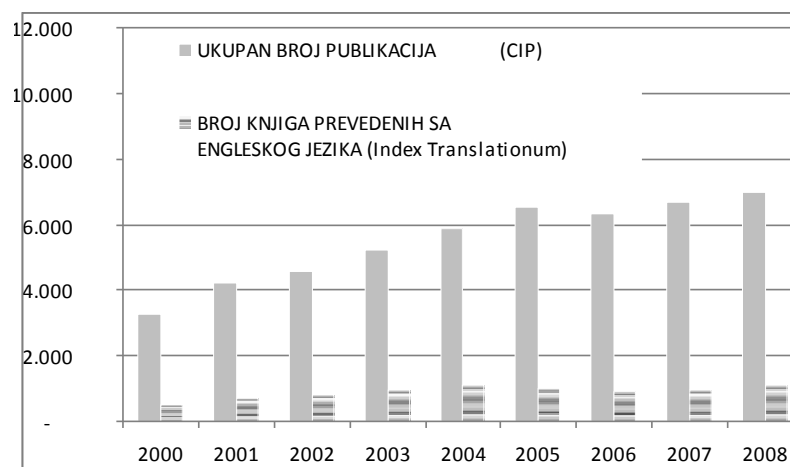
4. ŠIRI DRUŠTVENI KONTEKST ISTRAŽIVANJA

4.1 Odnos sustava izvornoga jezika i ciljnoga jezika – kulturna asimetrija

Ta transformacija dovodi do preuzimanja normi i pojmova dominantne kulture, u ovom slučaju zapadne Europe i sjeverne Amerike, dakle dominiraju angloamerička kultura i engleski jezik. Svjedoci smo o iglednog procesa kulturne internacionalizacije, s neprestanim uvozom potrošne robe i proizvoda masovne kulture, u prvom redu iz Amerike, što za posljedicu ima rastu u bliskost hrvatskoga društva s angloameričkim svjetonazorom, uz istovremeno prihvatanje njegovih vrijednosti i specifične kulturne realnosti

Dostupnost strane kulture kroz prijevod popularnih sadržaja, tj. popularne literature (beletristike i ostalih žanrova – npr. „self-help“ literature, odn. popularne psihologije) neprestano se povećava. Naravno je velika izloženost, zbog široke dostupnosti izme u ostalog i na nacionalnoj televiziji, stranim filmovima, serijama i glazbenom programu. K tome moramo dodati i veliku direktnu izloženost određenih društvenih grupa (pretežno mladih) sadržajima na engleskom jeziku, dakle bez prijevoda: putem interneta, koji se ubrzano razvija u smislu dostupnosti i broja korisnika, a većina sadržaja također je objavljena na engleskom jeziku; putem satelitske i kablovske televizije te putem sve popularnijih kompjuterskih igrica koje se, iako se masovno prodaju, ne prevode i ne lokaliziraju u skladu s našim tržištem, već se „konzumiraju“ u originalu, dakle na engleskom jeziku. S druge pak strane zanemariv je broj prijevoda bilo kojeg žanra s hrvatskog na engleski jezik, tako da možemo reći da u tom smislu postoji nesrazmjer, tj. asimetričan odnos snaga. Niže navedeni podaci o udjelu prijevoda u broju ukupno objavljenih publikacija za navedeni period potvrđuju navedenu tvrdnju.

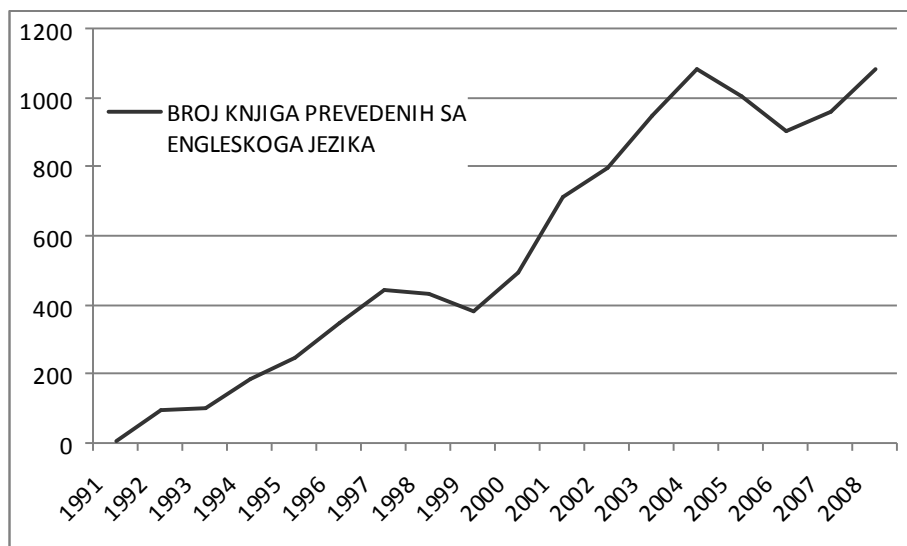
Grafikon 1 : Usporedba ukupnog broja objavljenih publikacija i publikacija prevedenih s engleskog jezika

Izvor: CIP i Index Translationum (UNESCO)

Razmotrit ćemo i statističke podatke o kretanju broja prijevoda s engleskoga jezika u periodu od hrvatskog osamostaljenja 1991. godine pa do posljednjih dostupnih i obrađenih podataka za 2008. godinu, objavljene u jedinom međunarodnom registru prijevoda, *Index Translationum*.

Grafikon 2 : Broj objavljenih prijevoda s engleskoga jezika u Hrvatskoj od 1991. do 2008.

Izvor: Index Translationum

U istom periodu, prema podacima Index Translationum, s hrvatskog je jezika na engleski prevedeno svega 30 naslova, što neposredno ukazuje na asimetriju među i,

koja se uglavnom primjenjuje u analizama kolonijalnoga i postkolonijalnog konteksta. No i ovu bismo situaciju mogli nazvati kulturnom kolonizacijom.¹⁶ Kulturna asimetrija me u dvjema jezičnim i kulturnim zajednicama nužno se ogledava i u diskursima njihovih članova.

Kada se susrećemo s razlikom koju u sebi sadržava druga kultura (*kulturnim drugim* - *otherness, alterity*), tj. s nizom kulturnih znakova koji poriču ili dovode u pitanje vlastiti način života, prevođenje nudi društvu primatelju čitav niz strategija, koje se mogu svrstati na crtu koja na jednom kraju počinje od postranjenja (prihvatanja različitosti pomoću reprodukcije kulturnih znakova iz IT-a u CT), do podomačenja (transformiranja *drugog* u vlastitu kulturnu repliku).

Knjižni informacijski sustav (KIS) na svojim mrežnim stranicama periodično objavljuje tzv. top-liste objavljenih književnih i publicističkih djela, koje se temelje na broju prodanih knjiga u hrvatskim knjižarama. U svakom promotrenom razdoblju udio djela prevedenih s engleskoga jezika među deset najpopularnijih kreće se od 30 do 80%. Ovakvi naši podaci ne trebaju čuditi, jer je engleski najprevođeniji jezik na svijetu, a sliče mu (možda neznatno manji) postoci objavljuju se u literaturi o TP-u i za tzv. druge manje jezike i kulture. Engleski kao *lingua franca* dominira u ukupnoj razmjeni informacija. Snell-Hornby (2000: 17–37) smatra da je podvrsta engleskog jezika, „internacionalni engleski“, postao standardni jezik suprakulturne komunikacije, ona ga naziva „McLanguage“ ovog globaliziranog „McWorlda“, ili „Eurospeak“ višjezičnog Europe. Kao takav, taj naš narodni jezik možemo smatrati lošim prijevodom ili nadteritorijalnim jezikom, koji je izgubio svoju vezu s određenim teritorijem i kulturnim kontekstom (ibid.)¹⁷

Općenite prijevodne strategije korištene u prijevodu djela koja imaju ovakav doseg, kao i postupci koji su njima određeni, formiraju također tradiciju i kulturu

¹⁶ Švob–oki i dr. (2008: 107) navode da se u jednom istraživanju Knjižnoga informacijskog sustava isti će kako tijekom godine dana nijedan domaći i naslov nije bio u mogućnosti održati se na vrhu top-liste, te da „Prijevodi još uvijek dominiraju, izgledamo kao još jedna provincija Velike Britanije“ (www.knjiga.hr. Vijesti 16.11.2005.). I u ovoj izjavi sadržana je aluzija na kolonijalnu podređenost.

¹⁷ Ako promatramo tekst kao značajnu jezičnu jedinicu, zanimljivo je imati na umu da su Halliday i Hassan u objašnjavanju razlike između teksta i neteksta (*text and non-text*) razliku objasnili tako što su naveli primjere neteksta: govor djece i loš prijevod (Halliday and Hasan 1976: 24)

prevo enja,¹⁸ a posredno i prevodila ke norme koje prevoditelji svjesno i/ili nesvjesno prihva aju i mimeti ki primjenjuju i na tekstove iz drugih kultura, tj. jezika. Možemo re i da je kulturna asimetrija presudni kontekstualni imbenik u prevo enju u koje je kao IJ ili CJ uklju ena (jezi no, ekonomski i politi ki) slabija kultura.¹⁹ Takav se trend u ve ini slu ajeva ne može pripisati formalnim ili žanrovskim ograni enjima, prilagodbi publici ili nedostatku kompetencija prevoditelja.

U hrvatskim medijima (tisak i televizija) jasno je vidljiv trend nekriti kog preuzimanja rije i engleskog porijekla u hrvatski jezik. Nives Opa i u svojoj knjizi *Hrvatski u zagradama - Globalizacijske jezi ne stranputice* (2006) analizira ubrzanu promjenu u hrvatskom jeziku u javnoj uporabi (mediji), neodgovornost prema javno izgovorenoj i napisanoj rije i te nedostatak jezi ne kulture. Iz engleskog se jezika u svojem izvornom obliku u hrvatski preuzimaju rije i ili izrazi za koje ve postoji ustaljeni izraz, a koje široj publici uop e nisu poznate. Autorica to objašnjava medijskom i tehnološkom kolonizacijom, pa ono što su nekad bili potla eni, to su danas potroša i ili konzumenti. Mediji su ti koji u našoj stvarnosti dizajniraju i mišljenje, i ukus, i potrebe, i moral (Opa i 2006: 6).

Ako prihvatimo injenicu da je jezik dio kulture i važan element identiteta, tada nekriti ko preuzimanje tu eg jezika, tu e kulture, zna i i mijenjanje vlastitog i preuzimanje tu eg identiteta. S ovime je usko povezano pitanje jezi ne i kulturne politike, tj. odre ivanje jezi nog standarda i prevodila ke norme.

4.2 Produktni korpus kao dio kulturne ponude

U ovom dijelu pobliže emo opisati produktni korpus (usp. 3.2.1.2), odnosno knjige i filmove koje smo koristili kao podlogu za istraživanje prevo enja elemenata kulture

¹⁸ Erich Prun (1997) uvodi termin *Translationskultur*, koji definira kao „promjenjivi skup normi, usvojenih pravila ponašanja i o ekivanja koji tvore okvir za ponašanje svih sudionika u podru ju prevo enja“. Kultura prevo enja time predstavlja podsustav kulture nekog entiteta.

¹⁹ Kwiecieński (1998) istražuje ovu pojavu u Poljskoj i utvr uje da je skoro 47% elemenata kulture koji se pojavljuju u kontekstu, a koji bi se lako mogli prevesti i podoma enjem, zapravo prenešeni postranjenjem Taj udio raste do skoro 69% kada uzmemo u obzir sve elemente kulture, bez obzira na kontekstualne i formalne restrikcije koje limitiraju prevoditeljeve opcije (ovdje se radi u prvom redu o sinkronizaciji, koja je sastavni dio korpusa kojeg Kwiecieński obra uje).

s engleskoga na hrvatski jezik te ih opisati kao kulturni proizvod.²⁰ Sva su književna djela prevedena i objavljena u periodu od 1991. godine (*Tvrtka*), dakle nakon hrvatskog osamostaljenja, do 2003. (*Da Vincijev kod*).

Ono što je svim sastavnicama korpusa zajedničko jest popularnost koju su postigle kod hrvatske publike, a o kojoj u prvom redu možemo suditi iz broja izdanja za pojedinu knjigu. Tako je *Tvrtka* doživjela 3, *Harry Potter i kamen mudraca* čak 13, a *Da Vincijev kod* tako er 3 izdanja kao i *Tvrtka*. Za razmjerno malo hrvatsko tržište ovo su impresivne brojke, a popularnost ovih djela kod nas uvjetovana je njihovom internacionalnom popularnošću. U prvom se redu to odnosi na prvu knjigu u nizu o mladom čarobnjaku Harryu Potteru, *Harry Potter i kamen mudraca*. Ovaj serijal knjiga iznimka je u svjetskim razmjerima u pogledu naklade i broja jezika na koje je preveden (više o tome na službenoj stranici J. K. Rowling, http://www.jkrowling.com/en_GB).²¹ Stoga su prijevodi ovih romana česta tema u stručnim lancima i drugim publikacijama u TP-u.

Romani o Harryu Potteru i *Da Vincijev kod* izazvali su kontroverze i reakcije crkvenih krugova, u prvom redu katoličkih, pa i *Slobodna Dalmacija* (16.12.2004.) iz američkog *Timea* preuzima popis od „top ten povijesnih slučajeva kada je Crkva svoje prste umiješala u suvremenu umjetnost“. U Americi je Harry Potter više nego nigdje nailazio na protivljenje brojnih kršćanskih grupa. Isticali su bojazan da bi hit-knjiga djecu mogla odbiti od religije te ih približiti okultnom, tako da je čak Papa Benedikt XVI. još 2003. izrazio svoju zabrinutost potencijalnim opasnostima pisanja J. K. Rowling. No Vatikan je nakraju u službenom glasilu *L'Osservatore Romano* pohvalio posljednje izdanje, pod naslovom *Harry Potter i princ miješane krvi*, jer je „jasno razgraničilo liniju između dobra i zla“ (ibid.)

²⁰ Švob-oki i dr. (2008: 160) definira kulturni proizvod (*cultural product*) kao „dobro namijenjeno potrošnji, koje sadržava i prenosi ideje, simbole, vrijednosti i informacije te utječe na na in života. Kulturni proizvod ima materijalni (fizički) oblik (zapis, tekst, oblik itd.) i simbolički sadržaj“. Dodali bismo, ukoliko se radi o prijevodu, osim na na in života, utječe i na razvoj jezika i kulture pripadnika ciljne kulture.

²¹ All Time Worldwide Box Office Grosses. Box Office Mojo, LLC. (1998–2008).

http://hr.wikipedia.org/wiki/Harry_Potter

Prema statistici iz lipnja 2011. godine u svijetu je prodano ukupno oko 450 milijuna primjeraka romana, koji su prevedeni na 67 jezika (29. 7. 2008.).

Kad se film snimljen prema romanu *Da Vincijev kod* počeo prikazivati 2006. godine, katolički lideri u cijelom svijetu upozoravali su na nedoličnu priču o Isusovu božanstvu. Crkva je javno bojkotirala i Brownov roman *Anđeli i demoni*. U ovome je prednjačila organizacija Opus Dei, osobna prelatura Katoličke crkve, utemeljena 1928. godine, jer se upravo nju tematizira u romanu, i to pretežito negativnim tonovima. Bilo bi otkrivano da ljudi uoče da se radi o fikciji i da knjigu kao takvu prihvate. No mnogi je smatraju teološkom raspravom i detalje navedene u njoj smatraju dokazima za ili protiv određenih vjerovanja povezanih s Isusom i Marijom (usp. <http://hr.opusdei.org>). Začuđujuća činjenica da publika književno djelo smatra ozbiljnom raspravom, odnosno „čudno je da teologiju čuje iz novele. To je kao kad bi ispit iz fizike spremali iz knjige o naučnoj fantastici“ (ibid). Sve navedeno ovo djelo čini zanimljivijim ne samo za raspravu o TP-u, već i iz drugih perspektiva.

Knjigu *Tvrtka* možemo svrstati u žanr političkog trilera. To je priča o Mitchu McDeeru, mladom perspektivnom odvjetniku, koji je zahvaljujući činjenici da je bio meću najboljima u svojoj generaciji na Harvardu mogao birati meću najboljim poslovima u Americi. No prihvaćajući ponudu tvrtke *Bendini Lambert & Locke*, za koju se ispostavi da je uključena u nezakonite poslove pranja novca, pa Mitch mora spašavati svoj život i život svoje supruge.

Romani o Harryu Potteru pripadaju žanru fantastike. Roditelji Harrya Pottera stradali su dok je još bio jednogodišnja beba. Deset godina Harry je proveo kao neželjen gost pod krovom Dursleyjevih, pod grdnjom uvijek ljute tete Petunije, podozrivim pogledom neugodnog tetka Vernona i pakosnim udarcima brata Dudleyja. Netom pred njegov jedanaesti rođendan počela su stizati pisma naslovljena na gospodina Harrya Pottera, koja mu tetak Vernon nikako nije želio pokazati, jer bi tada saznao istinu, naime da njegovi roditelji nisu poginuli u prometnoj nesreći. Harry Potter nije sasvim običan dječak; najeseno neće morati krenuti u peti razred obližnje škole. Harry Potter je naime pozvan u Hogwarts, najpoznatiju školu vještičarenja i čarobnjaštva, jer je on zapravo prirodno nadaren čarobnjak, kao što su bili i njegovi roditelji. Harry Potter je čak i više od toga: u svijetu čarobnjaka on je legenda. (usp. <http://www.algoritam.hr>). Svaki roman obrađuje po jednu godinu u navedenoj školi čarobnjaštva, te opisuje Harryeve dogodovštine. Svaki novi roman iz serije u Hrvatskoj je išćekivan s radoznavošću. Kako bi išćekivanje bilo što veće, a

marketinška podrška što bolja, neki nastavci započinju su prodaju usredno i. Djeca, osnovna publika, zajedno s roditeljima, maskirani kao likovi iz romana, strpljivo suekali da dobiju svoj primjerak djela. U nekim državama (npr. u Njemačkoj) obožavatelji nisu mogli dobiti službeni i stručni prijevod izdavača, pa su preko društvenih mreža organizirali tzv. *fansourcing*, odnosno laičko prevođenje obožavatelja.²²

Prema izdavaču, roman *Da Vincijev kod* „eksplozivna je kombinacija rasnog trilera, eseja o povijesti umjetnosti i religijskog simbolizma – tajnovita ubojstva, fascinantne ezoterije, nastajale tijekom povijesti Zapada, naravnost osmijeha Mona Lise, tajne Svetoga grala“ (usp. www.vbz.hr). Pokušavaju i riješiti bizarnu zagonetku, Langdon i njegova francuska kolegica, kriptologinja Sophie Neveu, postupno shvaćaju da su tragovi rješenja skriveni u djelima Leonarda da Vincija. Radnja se dodatno usložnjava kad Langdon otkrije novu poveznicu: pokojni kustos bio je vezan sa Sionskim priorijem, stvarnim tajnim društvom u čiji su članovi bili Sir Isaac Newton, Botticelli, Victor Hugo, da Vinci i mnogi drugi. Robert Langdon uvjeren je da su uključeni u razrješenje povijesne tajne, te ako ne uspiju dešifrirati zagonetku, tajna Sionskog priorija i prava istina bit će zauvijek izgubljena.

Na kraju ovog dijela, ukratko će se prikazati navedena književna djela u okviru područja prevođenja, tako što će se uglavnom usredotočiti na kontekst²³ prijevoda objavljenih u Hrvatskoj. Kod filmova ne nalazimo imena prevoditelja, već samo naziv poduzeća uvoznika i distributera. Obrada korpusa iz filmova zasniva se na filmovima koji su snimljeni na DVD-u i takvi se mogu kupiti ili posuditi u videoteci, odnosno drugim elektroničkim medijima, u prvom redu na internetu.

²² *Crowdsourcing*: Term coined in 2006 for the practice whereby non-professionals perform tasks that would otherwise be out-sourced to independent professional agencies. In the field of translation it functions as a synonym for community translation, fan translation, user-based translation, lay translation, self-organized citizen translation, etc. (Pym 2011: 78).

²³ Prema *Oxford Concise Dictionary of Linguistics* (1997) *co-text* je širi tekst ili diskurs relevantan za određeno specifično istraživanje. U našem slučaju kontekst smo definirali kao „tekstualnu opremu prijevoda određenog djela koja se odnosi na podatke o prevođenju ili prevoditelju“. Kontekst time smatramo dijelom šireg pojma, konteksta, koji može sadržavati tekstualne (tekstovi o tom tekstu, odnosno prijevodu) i netekstualne (materijalne, političke, gospodarske) elemente.

Knjiga *The Firm* objavljena je u izdanju Algoritma 1993. godine, a prijevod naslova na koricama glasi *Tvrtka*, dok je unutar knjige izdava naveo dva naslova: najprije prijevod *Tvrtka*, a ispod toga u zagradi i originalni naslov (*The Firm*). Navedeni su prevoditelj (Predrag Raos), urednik, lektor te recenzenti, me u kojima se ponovno pojavljuje i prevoditelj. Važno je tako er napomenuti da je na posljednjoj stranicu knjige, ispod ISBN-oznake, stavljena naljepnica sljede eg sadržaja: „Zbog tehni kih razloga nastalih iz želje da se knjiga što prije pojavi u tisku, prevoditelj nije stigao odobriti mnogobrojne leksi ke, gramati ke i napose stilske promjene izvršene na izvornom prijevodu, pa ga zbog toga objavljujemo u neautoriziranom obliku“.²⁴ Nejasno je zašto je izdava ovako postupio, no o igledno je došlo do nesporazuma izme u svih uklju enih, što je rezultiralo ogra ivanjem od eventualnih pogrešaka u objavljenom prijevodu, o kojima u pogledu EK-a govorimo u poglavlju o rezultatima.

U prijevodu prve knjige iz serijala o Harryu Potteru, *Harry Potter i kamen mudraca*, objavljene 2000. godine kod istog izdava a, dakle tri godine nakon izlaska originala, nalazimo samo ime prevoditelja (Zlatko Crnkovi) i urednika, dok lektor i recenzent ili recenzenti ovaj puta nisu navedeni (ili nisu postojali). Na kraju knjige izdava ipak nudi nešto dodatno: tablicu naslovljenu *Izgovor pojedinih stranih imena i pojmova*, koja sadrži tri stupca. U prvom su stupcu navedena uglavnom imena nekih likova pisana engleskim jezikom te neki drugi pojmovi iz knjige (npr. žvake, naziv otoka i sl.). Teško je utvrditi kriterij kojim se autor ove tablice rukovodio. Naime imena nisu navedena ni po važnosti likova (nedostaje glavni lik), ni po redoslijedu pojavljivanja, ni po abecedi, ve mogli bismo re i arbitrarno, a navode se i termini kao *Droobleove žvake*, koje imaju periferni karakter u samom djelu, odnosno pojavljuju se sporadi no. U srednjem stupcu nalazimo transkripciju pomo u me unarodne fonetske abecede IPA, dok u posljednjem stupcu, za što je teško doku iti razlog, nalazimo fonetsku prilagodbu hrvatskome jeziku. Tako *bra a Weasley* postaju *bra a Uizli*, a *Madame Hooch* dobiva naziv *Madam Huu* , dok *Hermiona Granger* (glavni ženski lik) dobiva varijantu izgovora *Hermiona Greindžer* (što je, usput re eno, pogrešno, a bilo bi, prema istom kriteriju, otprilike *Hrmajoni*). Pretpostavljaju i vjerojatno da e se itatelji ovoj neuobi ajenoj strategiji

²⁴ Pavli i (2006) smatra recenzenta suurednikom.

za uđiti, ispod tablice izdava i su svoj nesvakidašnji postupak objasnili: „Imaju i na umu injenicu da je ova knjiga namijenjena prije svega itateljima mla eg uzrasta, a svjesni ograni enja hrvatskoga jezika, u pokušaju prenošenja izvornoga na ina izgovora stranih rije i ponudili smo uz oblik engleske transkripcije i najbližu varijantu izgovora pisanu hrvatskim slovnim znakovima“. Na koricama knjige nakladnik informira itatelje da je ovo prva knjiga u novoj ediciji za mlade te da je autorica obe ala najmanje sedam nastavaka, odnosno za svaku Harryevu školsku godinu po jedan. Dodaje tako er: „Zlatko Crnkovi e ih za hrvatske itatelje prevesti malo bržim tempom (...)“.

U prijevodu knjige Dana Browna *Da Vincijev kod* (izdava VBZ, 2003) od samog konteksta puno je zanimljiviji kulturni i prevodila ki metakontekst u kojem se ovaj prijevod našao. Kontekst nam govori o provedenoj lekturi i korekturi, no tako er nije naveden recenzent. Nalazimo tako er ime prevoditeljice: Suzana Sesve an. Ukoliko usporedimo godinu objave originala i prijevoda, vidjet emo da su one iste: 2003. Budu i da ova knjiga sadrži 448 stranica teksta, sasvim je jasno da je prevoditeljica imala izuzetno malo vremena na raspolaganju, ak i da je sa prijevodom zapo ela odmah po objavi originala, što je malo vjerojatno. Naime doma i nakladnici, rukovo eni u prvom redu potencijalnim odgovorom tržišta, obino najprije opipaju bilo inozemnog tržišta, pa se tek onda upuštaju u poslovni poduhvat otkupa prava, prevo enja, tiskanja i objave.²⁵

Prvo izdanje ove knjige i njegov prijevod izloženi su kritici kulturne javnosti, kako književne tako i prevodila ke. Tako su najprije *Vjesnik*, u rubrici Kultura, a potom i *Slobodna Dalmacija* objavili lanke o ovom prijevodu. Budu i da je kod nas, kao i u svijetu, ubrzo nakon objavljivanja *Da Vincijev kod* dospio na top-ljestvice najprodavanijih knjiga, javnost se zainteresirala za njega. K tome je nagrada "Kiklop" za najve i hit godine potvrdila injenicu kako je "fenomen Dan Brown" i na našim prostorima pao na plodno tlo.

²⁵ Politiku izdava a u Makedoniji pobliže opisuje Todorova (2010), a možemo na i sli nosti sa situacijom u Hrvatskoj: sukladno zahtjevima tržišta objavljuju se najpopularnija djela. Iako se u obzir uzima i kvaliteta, presudna je ipak profitabilnost.

Tim je ja e odjeknuo skandal kad su prevodila ka struka i kulturna javnost na forumima, u javnim glasilima, pa i na televiziji, javno kritizirale prijevod *Da Vincijevog koda* Suzane Sesve an s engleskog na hrvatski jezik. Inicijator kritike, o kojoj je opširno pisala Tanja Šimundi -Bendi u Slobodnoj Dalmaciji, bio je Marko Kova i , zagreba ki prevoditelj knjiga i filmova, koji je u njemu pronašao više od stotine razli itih pogrešaka, koje je podijelio u niz kategorija. Popisao je tako niz tipfelera, pogrešnih prepisivanja, gramati kih grešaka, neprimjerenosti koje se ti u duha jezika, lošeg odabira vokabulara vezanog uz rije i jugoslavenskog naslije a, potpadanje pod utjecaj engleskog, te tako er i grešaka koje se ti u elemenata kulture. Kova i je ovako komentirao prijevod: "Niz pogrešaka u prijevodu odaju prvenstveno žurbu i brzopletost, ali i loše poznavanje materinskog jezika, te nedostatak op ih znanja. Ne treba biti vjernik da bi se znalo za bezgrešno za e e i isto ni grijeh, a ne, kako to stoji u prijevodu knjige, asna koncepcija i izvorni grijeh. Pogrešno su prepisana imena ljudi, crkava, muzeja, ulica, hebrejska abeceda i ve ina francuskih re enica. Pogrešno su prevedene engleske rije i, ali i korištene doma e. Neki su pojmovi ostali neprevedeni, a za neke bi bilo bolje da jesu... ". (Slobodna Dalmacija 16. 12. 2004.) On smatra kako prosje an itatelj takve pogreške uglavnom ne primje uje, posebice ako je radnja suviše napeta. No time se problem samo pove ava, a nekompetentni prevoditelji narušavaju ugled prevoditeljske struke. Kova i dalje navodi: "Greške su tim dalekosežnije što je ovo djelo dobilo nagradu. Ono nije puko zabavno štivo, ve knjiga koja izaziva polemike i ostavlja utjecaj u društvu. Samim tim se nije smjela dogoditi ovakva prevoditeljska katastrofa koja se direktno odrazila na kvalitetu djela", napominju i kako knjigu ini tekst, dakle pisac, a u prijevodu i prevoditelj.

Kova i a je u kritici podržalo i Društvo hrvatskih književnih prevoditelja. Snježana Husi , lanica Društva, asistentica na Odsjeku za talijanistiku zagreba kog Filozofskog fakulteta, za Slobodnu je Dalmaciju navela kako je na nekim internetskim forumima, na kojima komuniciraju lanovi Društva te ostali zainteresirani, ak potekao i prijedlog za uvo enjem nagrade za najgori prijevod godine. Husi navodi i kako je veliki broj hrvatskih prijevoda prepun tipfelera, katastrofalnog dizajna naslovnice i lošeg prijeloma.

Posljedica ove kritike bila je da je izdava „u tišini“ ispravio neke greške i objavio drugo izdanje, u kojem je kao prevoditelj ponovno navedena Suzana Sesve an. Površni pogled na drugo, ispravljeno izdanje, odaje da je čak i taj posao urađen na brzinu i bez potrebnih konzultacija sa stručnjacima, otigledno kao brzopleta reakcija na glasnu kritiku. *Da Vinci jev kod* izuzetno je zahtjevno djelo za prevoenje, jer pokriva različita područja, o kojima se prevoditelj treba savjetovati sa stručnjakom ukoliko to nije sam: francuski jezik, jer djelo vrvi francuskim izrazima i cijelim reenicama, koje je prevoditeljica uglavnom samo prepisivala, i to pogrešno, zatim povijest umjetnosti, a posebice religijska tematika, za koju prosječno opće znanje nije dovoljno.

U analizi ovoga djela fokus interesa su elementi kulture, no taj prijevod svakako je pogodan za višeslojnu analizu.²⁶

U ovom dijelu prikazano je mjesto produktnog korpusa u širem društvenom, političkom, kulturnom i stručnom kontekstu, a u sljedećem poglavlju prikazati će se rezultati analize korpusa, te zaključci koji su iz toga proizašli.

²⁶ Sa stajališta prevodilačke etike prevoditeljica se može smatrati jednim od krivaca za ovu situaciju, u prvom redu zato što je prihvatila prijevod tako zahtjevnog i opsežnog djela u tako kratkom roku, znajući da neće imati vremena za potrebne revizije i konzultacije. No ona definitivno nije jedina: svi uključeni u proces prevoenja, lekture i korekture mogu se smatrati sukrivcima, a naročito izdavač, koji je cijeli proces inicirao. Nažalost, prevoditelj je taj koji snosi najveće posljedice.

5. PREZENTACIJA I ANALIZA REZULTATA

Not everything that can be counted counts, not everything that counts can be counted.

Albert Einstein

Ovaj Einsteinov citat sažima op eniti pristup podacima dobivenima na temelju istraživanja: neke se važne pojave mogu kvantificirati, dok se druge pak ne mogu; sama injenica da se nešto može kvantitativno izraziti ne daje toj pojavi važnost. Rije ju: jednaku važnost imaju obje vrste pojava. Upravo je zato usvojen multimetodološki pristup podacima i dobivenim rezultatima, kombiniraju i paradigme humanisti kih i empirijskih znanosti.²⁷ Objektivnost broj anih podataka i statisti kih prikaza i modela zasnovana je na subjektivnosti istraživa a, koji je odlu io promatrati upravo tu odre enu pojavu, nakon ega je subjektivno analizira i opisuje, imaju i na umu i pojave koje se ne mogu kvantificirati: osje aje, mišljenje, motivaciju, društveni kontekst. Svako istraživanje, ma koliko težilo objektivnosti i koristilo empirijske metode, uvijek sadrži dozu subjektivnosti, što se može smatrati dobrodošlim. Brojna istraživanja provedena u TP-u u svrhu poboljšanja uvida u odre enu pojavu kombiniraju kvalitativno i kvantitativno te dokazuju da ova metoda može biti plodonosna.²⁸

U ovom dijelu prikazat e se, analizirati i razmotriti podaci koji su dobiveni iz dviju vrsta istraživa koga korpusa: produktnog i procesnog. Produktni korpus, višestruka studija slu aja, odnosi se na književna djela i na njima zasnovane filmove, iz kojih smo izdvojili predmet našeg interesa: elemente kulture u prevo enju s engleskoga na

²⁷ Kao što i Stolze (2006) (http://www.est-translationstudies.org/resources/research_issues/061122%20DGIjpubljcollosynops.htm, pristupljeno 18.6.2010.) navodi, razmatranje važnih tema u TP-u kao humanisti koj znanosti (društveni uvjeti prevo enja, zakonitosti i norme, kulturna pozadina, kreativnost prevoditelja i sl.) esto ne može rezultirati kvantitativnim podacima, no rasprava o njima vodi prema napretku discipline. Stoga smo u radu pokušali „pomiriti“ humanisti ki i empirijski pristup i integrirati ih kako bismo detaljnije mogli opisati predmet našeg zanimanja, dakle prevo enje elemenata kulture.

²⁸ Pym (2011) opisuje istraživanje koje su proveli ekonomisti Ginsburgh i Weber u vezi s jezi nom raznolikosti u EU-u i ekonomi nosti tolikog broja službenih jezika. Na temelju analize troškova i potreba zaklju ili su da u Europi trebamo etiri, odnosno najviše šest službenih jezika. Ovo bismo mogli prokomentirati analogijom naziva kolumne B. Škegre u *Ve ernjem listu* pod nazivom „Ekonomiju ekonomistima“, te isto tako re i: jezik jezi arima. Pritom pod jezi arima razumijevamo ne samo lingviste ve i pripadnike drugih struka koje se u okviru multidisciplinarnog pristupa bave problematikom jezika u društvu.

hrvatski jezik. Procesni korpus u ovom istraživanju sadrži podatke dobivene iz analize procesa prevo enja elemenata kulture metodom protokola glasnog razmišljanja. Analizirati se podaci i donijeti se zaključci imaju i na umu istraživa ko pitanje: Kako se prevode elementi kulture s engleskoga na hrvatski jezik? Ponovimo, ovo pitanje raš lanili smo na nekoliko konkretnijih, odnosno na pitanja: Što predstavlja elemente kulture u izvornome tekstu i kako ih možemo definirati i klasificirati? Kako prevoditelji prevode elemente kulture prevode i s engleskoga na hrvatski jezik, tj. koje strategije i postupke pritom koriste? Kako se odvija proces prevo enja elemenata kulture?

Produktni korpus temelj je za odgovore na prvo i drugo pitanje, dok procesni korpus nudi odre ene odgovore na tre e pitanje. Stoga emo najprije prikazati rezultate dobivene temeljem produktnog, a potom procesnog korpusa.

Budu i da je u istraživanju primjenjivan multimetodološki pristup uz primjenu strategije triangulacije, u poglavlju o rezultatima objediniti se rezultati dobiveni iz obaju korpusa (produktnog i procesnog) te kvantitativni i kvalitativni zaključci, kako bi njihova kombinacija primjenom triangulacije pridonijela širem uvidu u istraživani problem. Stoga e se u prikazu rezultata krenuti od kvantitativnih (statisti kih) podataka, koji e se kvalitativno analizirati i potkrijepiti primjerima iz korpusa te raspraviti.

The mixing during this approach, usually found in an interpretation or discussion section, is to actually merge the data (i.e., transform one type of data to the other type of data so that they can easily be compared) or integrate or compare the results of two databases side by side in a discussion. This side-by-side integration is often seen in published mixed methods studies in which a discussion section first provides quantitative statistical results followed by qualitative quotes that support or disconfirm the quantitative results. This traditional mixed methods model is advantageous because it is familiar to most researchers and can result in well-validated and substantiated findings. (Creswell 2009: 181)

Kao što je opisano u poglavlju 3.2, korpus se sastoji od triju suvremenih književna djela i njihova prijevoda na hrvatski jezik te triju filmova snimljenih po predlošku navedenih djela i njihova prijevoda podslavljanjem. Da bismo mogli pristupiti kontrastivnom prou avanju elemenata kulture u IT-u i CT-u, definirali smo element kulture, a potom izradili dvije taksonomije: taksonomiju elemenata kulture i

taksonomiju prevodila tih postupaka pomo u kojih su prevedeni. Element kulture definiran je za potrebe našeg istraživanja na sljede i na in:

Element kulture u tekstu izvoru je svaki jezi ni izraz koji se odnosi na materijalni ili duhovni vid izvorne kulture, a koji pri prevo enju na ciljni jezik za prevoditelja predstavlja problem koji proizlazi iz injenice da taj aspekt u ciljnoj kulturi ne postoji ili u njoj ima razli iti status. Skup svih vidova kulture realiziranih u izvornome tekstu tvori kulturnu konstelaciju toga teksta.

Prema definiranim taksonomijama iz IT-a izdvojeni su elementi kulture prema leksi kim podru jima i njihovi prijevodi, i to zasebno za svaku knjigu i svaki film. Nakon segmentiranja i sravnjivanja elemenata kulture na leksi koj razini, pristupilo se pridruživanju prevoditeljskih postupaka svakom pojedinom elementu kulture. Svi navedeni podaci uneseni su u tablice programa excel, pogodne za analizu podataka, jer omogu uju filtriranje te kvantitativnu i kvalitativnu obradu podataka po razli itim kriterijima.

U dijelu rada koji slijedi prikazat e se rezultati prema navedenim taksonomijama. Zasebno za svaku taksonomiju najprije se za svako književno djelo kao poseban *slu aj*²⁹ prikazat e se rezultati kvantitativne analize, a potom e se pristupiti kvalitativnoj analizi. Tako er e se provesti komparativna statisti ka analiza svih triju knjiga. Budu i da je korpus EK-ova iz filmova znatno manji, s obzirom na film kao medij i druge zastupljene semioti ke kanale kojima se u istraživanju ne bavimo, analizi tog dijela korpusa pristupit e se agregatno, dakle za sve filmove zajedno. Dobiveni e se podaci iz knjiga i filmova kvantitativno i kvalitativno usporedit, kako bi se došlo do ukupnih zaklju aka na temelju produktnog korpusa. Cilj kvalitativnog dijela analize je da prikaže brojne primjere koji e ilustrirati statisti ki relevantne pokazatelje za odre eni kriterij (usp. Kwiecinski 2001: 184), ali i druge, manje zastupljene skupine EK-ova i postupaka. Tako er e se napraviti osvrt na pogreške u prevo enju EK-ova te e se komentirati adekvatnost odre enih prijevodnih varijanti u svjetlu parametara koji utje u na odluku o primjeni postupka za prevo enje EK-

²⁹ Kod višestruke studije slu aja važno je imati na umu da je svaki *slu aj* zasebna jedinica te da za razliku od eksperimenta jedan *slu aj* ne može za drugi ili ostale predstavljati kontrolnu grupu (usp. Yin 2004: 8). Istraživa ka logika u našem istraživanju po i va na injenici da *slu ajevi*, iako s gledišta TP-a razli iti, svi sadrže više ili manje EK-ove razli itih tipova, a rezultati komparativne analize pokazat e imaju li razli iti *slu ajevi* sli nosti i ukoliko da, koje su, ili su pak potpuno razli iti.

ova (usp. Pedersen (2005: 122-128) i Aixela (1996: 65–70), kao i drugih relevantnih kriterija. Pojedini prevoditeljski postupci sagledati se i iz drugih prikladnih teorijskih perspektiva, koje se u tom slučaju pojedinačno navesti, u skladu s multimetodološkim pristupom i pokušajem uspostave kauzalnosti, odnosno uzročno-posljedične veze između EK-ova i pridruženog mu postupka.

5.1 Analiza produktnog korpusa

5.1.1 Analiza elemenata kulture prema taksonomiji leksičkih područja

Na temelju definicije elementa kulture prikladne za ovaj korpus iz IT-a su selektirani EK-ovi i označeni prema taksonomiji opisanoj u poglavlju 3.2, odnosno shemi kodiranja korpusa. Pritom se vodilo računa o posebnom zahtjevu u ovom istraživanju, a to je da taksonomija bude pogodna za obradu korpusa EK-ova kako iz knjiga tako i iz filmova.

5.1.1.1 Kvantitativna analiza pomoću deskriptivne statistike

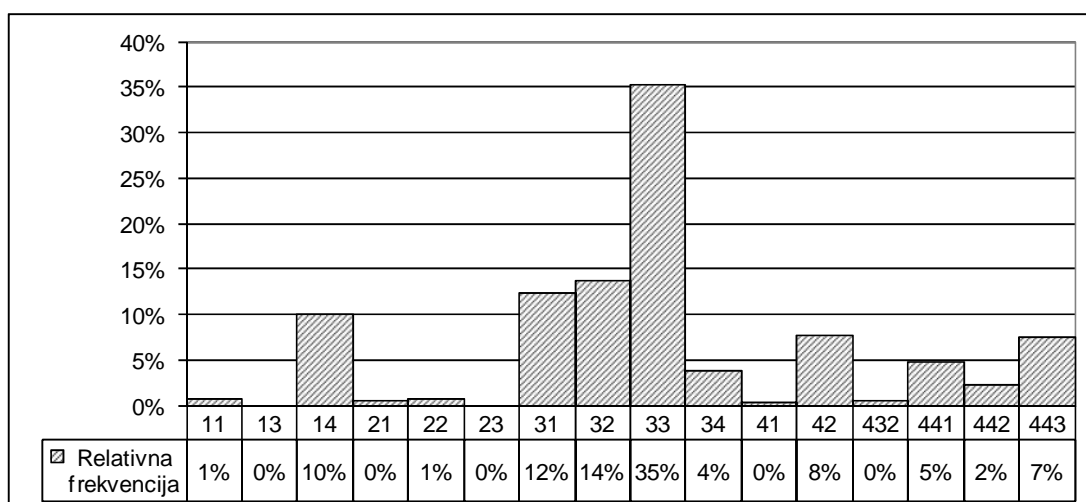
1) The Firm

Budući da ovo djelo ima najviše izdvojenih EK-ova, u kvalitativnom ćemo dijelu analize njemu posvetiti najviše pozornosti.

1) Struktura elemenata kulture

EK-ovi sadržani u knjizi *The Firm* pripadaju skupini izvanjezičnih. Od ukupnog broja uočenih EK-ova, njih 65% pripada skupini pod rednim brojem 3, odnosno Društvo. Unutar navedene skupine najčešće se pojavljuju EK-ovi iz podskupine 33, Način života i obitelji (stanovanje, prijevoz, prehrana, odjeća, stvari za svakodnevnu uporabu, međusobni odnosi (obiteljski, prijateljski, rasni)). EK-ovi iz ove podskupine dominiraju u citiranoj knjizi i na njih otpada 35% od ukupnog broja izdvojenih EK-ova. Uz navedenu podskupinu 14% svrstano je u podskupinu 32, Organizacija društva (vojska, sudstvo, policija, lokalna i centralna vlast, politički subjekti), dok se 12% ukupnog broja EK-ova ubraja u podskupinu 31, Ekonomija (gospodarski subjekti, grane, energetika i sl.).

Grafikon 3: Zastupljenost elemenata kulture u knjizi *The Firm*

Izvor: Izra un autorice

Unutar skupine 33. nalazimo najviše primjera EK-ova iz leksi kih podru ja prehrane, prijevoznih sredstava, stanovanja i odje e. Ovi EK-ovi uglavnom služe dodatnoj karakterizaciji likova, bilo u pogledu njihovog društvenog položaja bilo pak u opisu društvenog života. Sljede i EK-ovi tematiziraju prehranu:³⁰

Od ukupnog broja EK-ova u knjizi 6,5% ih se ubraja u transkulturalne EK-ove (TK-ovi). Promatrano po skupinama, najve i broj TK-ova ubraja se u skupinu 33, *Društvo – na in života, obi aji - stanovanje, prijevoz, hrana, odje a, stvari za svakodnevnu uporabu, me usobni odnosi (obiteljski, prijateljski, rasni)*, i to njih ak 77%. Preostali TK-ovi ravnomjerno su raspore eni po drugim skupinama EK-ova.

Kulturna konstelacija ovog djela odre ena je žanrom i tematikom, na inom razvoja fabule, te stilskim preferencijama autora.

2) Struktura skupine imena i nazivi

Od ukupnog broj EK-ova u knjizi 31,5% ih se ubraja u skupinu *Imena i nazivi*. Najve i broj *Imena i naziva*, njih 36%, dolazi iz skupine 33, *Na in života, obi aji – stanovanje, prijevoz, hrana, odje a, stvari za svakodnevnu uporabu, me usobni odnosi (obiteljski, prijateljski, rasni)*. Druga po u estalosti skupina unutar koje se

³⁰ Primjeri su navedeni tako da se s lijeve strane nalazi dio IT-a u kojem se EK pojavljuje, a s desne strane prijevod izdvojenog dijela IT-a, dakle CT. Na kraju svakog primjera nalazi se oznaka „F“, koja ozna uje djelo, a slijedi je broj stranice na kojoj se pojavljuje u IT-u ili CT-u. Oznaka „PS“ zamjenjuje naslov djela *Harry Potter and the Philosopher's Stone*, dok „DVC“ zamjenjuje naslov *The da Vinci Code*.

EK-ovi u knjizi javljaju *Imena i nazivi*, i to skupina 14, *Kulturna geografija – države, regije, gradovi, ulice, itd.*, na koju otpada 22% *Imena i naziva* u knjizi.

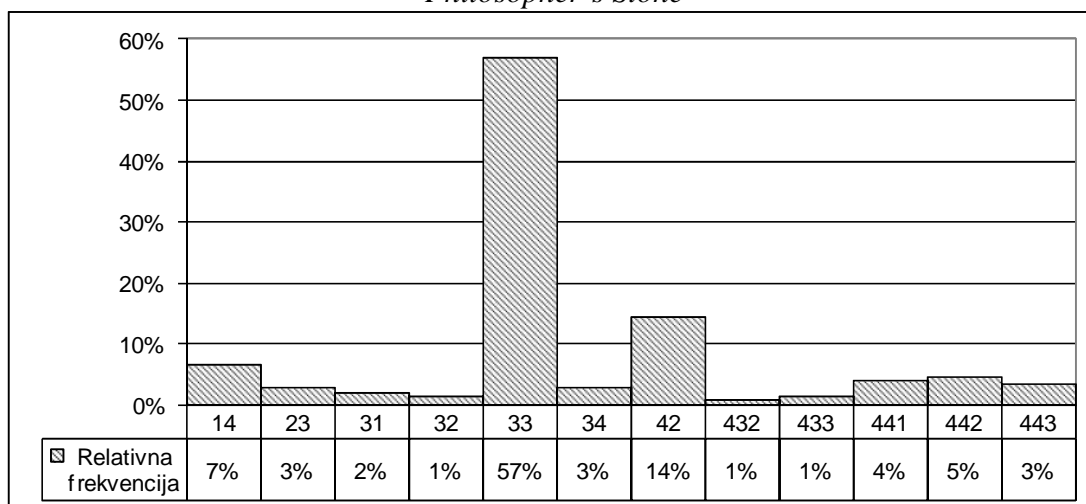
2) Harry Potter and the Philosopher's Stone

Prvi roman u seriji o Harryju Potteru predstavlja zanimljiv slučaj u okviru TP-a te su ga iz različitih aspekata mnogi teoretičari (Brøndsted i Dollerup 2004: 56–72; Davies 2003; Wyler 2003) analizirali. No naša je analiza ograničena je na EK-ove i njihovo prevođenje, te druge aspekte ne ćemo razmatrati.

1) Struktura elemenata kulture

63% svih EK-ova detektiranih u knjizi *Philosophers Stone* ubraja se u skupinu 3, *Društvo*. Unutar navedene skupine najčešće se pojavljuju EK-ovi iz podskupine 33, *Način života i običaji (stanovanje, prijevoz, prehrana, odjeća, stvari za svakodnevnu uporabu, međusobni odnosi (obiteljski, prijateljski, rasni))*. Na EK-ove iz ove podskupine otpada 57% svih EK-ova u knjizi. Nakon ovog EK-a druga skupina po učestalosti je 42, *Obrazovanje (škole, sveučilišta, obrazovni sustav, ispiti, itd.)*, na koji otpada 14% svih EK-ova. Preostale skupine EK-ova u analiziranoj se knjizi rjeđe pojavljuju, na što ukazuje i podatak kako koncentracijski omjer C2³¹ iznosi 71%. Od ukupnog broja EK-ova na TK-ove otpada manje od 2% ukupnog broja.

Grafikon 4: Zastupljenost elemenata kulture u knjizi *Harry Potter and the Philosopher's Stone*

Izvor: Izrađeno autorice

³¹ Koncentracijski omjer C2 govori koliki udio u ukupnom broju elemenata kulture otpada na dva EK-a s najvećom frekvencijom.

Unutar podskupine 33, Na in života i obi aji, u ovom djelu naj eš e se pojavljuju EK-ovi vezani za prehranu. Funkcija ovih EK-ova je dodatna karakterizacija likova u djelu. Sljede a frekventna skupina je 42, koja se odnosi na obrazovanje. Radnja romana odvija se uglavnom u okruženju škole Hogwarts, koju bismo mogli usporediti s privatnom engleskom školom.

2) Struktura skupine imena i nazivi

Od ukupnog broja EK-ova u knjizi 31% ih se ubraja u skupinu Imena i nazivi. Od ovog broja 21% se ubraja u skupinu 33, Organizacija društva – vojska, sudstvo, policija, lokalna i centralna vlast, politi ki subjekti, dok po 19% otpada na skupine 14, Kulturna geografija (države, regije, gradovi, ulice, itd.) i 42, Obrazovanje (škole, sveu ilišta, obrazovni sustav, ispiti).

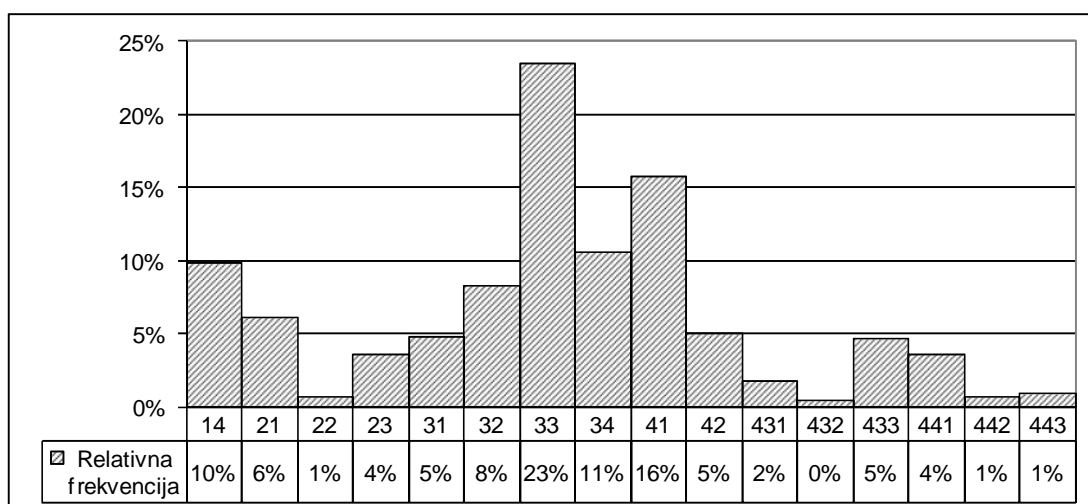
3) **The Da Vinci Code**

Radnja romana *The Da Vinci Code* doga a se uglavnom u Parizu, glavni ženski lik je Francuskinja, a osnovna tematika romana religijske su kontroverze. Stoga ovo djelo obiluje transkulturalnim EK-ova, u prvom redu iz francuske kulture, a potom i iz latinskoga kao važnog jezika u religijskom području, kao i internacionalizmima, koji tako er dolaze iz domene u prvom redu katoli ke vjere. Sljede a bitna karakteristika prijevoda je velik broj prevoditeljskih pogrešaka u prevo enju EK-ova, odnosno 19% svih izdvojenih EK-ova.

1) Struktura elemenata kulture

Od ukupnog broja EK-ova izdvojenih iz knjige *The Da Vinci Code* najve i ih se broj (23%) ubraja u skupinu 33, Na in života, obi aji (stanovanje, prijevoz, hrana, odje a, stvari za svakodnevnu uporabu, me usobni odnosi (obiteljski, prijateljski, rasni)). Drugi po uestalosti su EK-ovi iz skupine 41, Vjera (crkva i njeno ustrojstvo, rituali, moral, crkveni blagdani, sveci), na koju otpada 16% svih EK-ova, a slijede EK-ovi iz skupine 34, Mjerne jedinice, u koje se ubraja 11% EK-ova, te iz skupine 14, Kulturna geografija (države, regije, gradovi, ulice, itd.) s 10% EK-ova iz ove knjige. U etiri skupine EK-ova EK s najve om frekvencijom ubraja se 60% svih EK-ova u knjizi.

Grafikon 5: Zastupljenost elemenata kulture u knjizi *The Da Vinci Code*

Izvor: Izra un autorice

2) Struktura transkulturalnih elemenata kulture

34% svih EK-ova u knjizi ubraja se u TK-ove. U strukturi TK-ova dominiraju EK-ovi iz skupine 41, *Vjera – crkva i njeno ustrojstvo, rituali, moral, crkveni blagdani, sveci*, na koje otpada 37% svih TK-ova. Druga skupina po u estalosti je 33, *Na in života, obi aji – stanovanje, prijevoz, hrana, odje a, stvari za svakodnevnu uporabu, me usobni odnosi (obiteljski, prijateljski, rasni)*, u koju se ubraja 14% svih TK-ova, a slijede 433, *Umjetnost („visoka kultura“): djela – pjesme, romani, slike, itd.* (11%) te 14, *Kulturna geografija – države, regije, gradovi, ulice, itd.* (10%). Na etiri skupine EK-ova sa najve om frekvencijom otpada 72% svih TK-ova u knjizi. Upravo ovakva struktura kulturne konstelacije teksta bila je motivacija za uklju ivanje ovog djela u korpus. Transkulturalni EK-ovi posebno su zahtjevni dio leksika za prevo enje.

3) Struktura skupine imena i nazivi

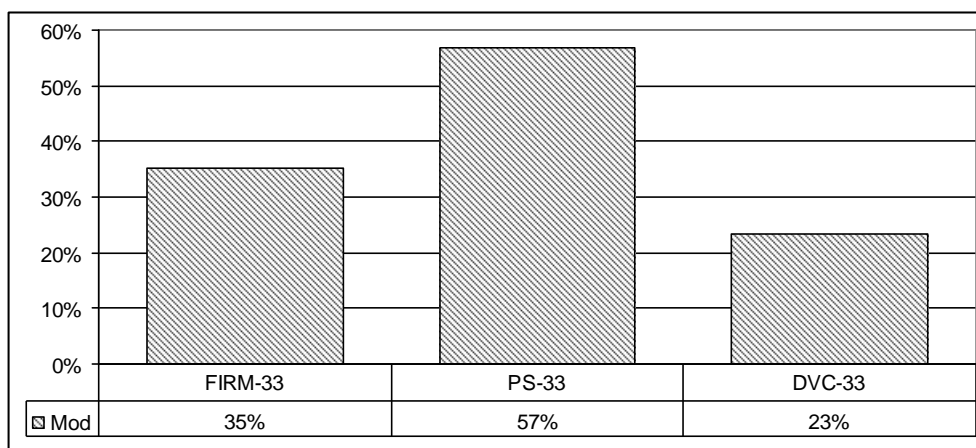
40% svih EK-ova u knjizi ubraja se u *Imena i nazive*. Od ukupnog broja *Imena i naziva*, 19% su iz skupine 33, *Društvo - na in života, obi aji - stanovanje, prijevoz, hrana, odje a, stvari za svakodnevnu uporabu, me usobni odnosi (obiteljski, prijateljski, rasni)*, 17% ih se ubraja u skupinu 14, *Kulturna geografija – države, regije, gradovi, ulice, itd.*, a 13% u skupinu 41, *Kultura u užem smislu – vjera - crkva i njeno ustrojstvo, rituali, moral, crkveni blagdani, sveci*. U tri skupine s najve om frekvencijom ubraja se 49% svih *Imena i naziva* u knjizi.

4) Komparativna analiza elemenata kulture

1) Modalni element kulture

Usporedba strukture EK-ova za sve tri knjige otkriva kako je modalni³² EK u sva tri sluaja jednak, a rije je o EK-u pod oznakom 33, *Na in života, obi aji – stanovanje, prijevoz, hrana, odje a, stvari za svakodnevnu uporabu, me usobni odnosi (obiteljski, prijateljski, rasni)*. U sluaju knjige *The Firm* na EK-ove iz ove skupine otpada 35% svih EK-ova, u knjizi *Philosopher's Stone* 57%, dok se u knjizi *The Da Vinci Code* 23% svih EK-ova ubraja u ovu skupinu.

Grafikon 6: Modalni EK-ovi po knjigama

Izvor: Izraun autorice

Drugim rije ima EK-ovi koji su najzastupljeniji u promatranim književnim djelima dolaze iz skupine 3. *Društvo*, podskupina 33, *Na in života, obi aji – stanovanje, prijevoz, hrana, odje a, stvari za svakodnevnu uporabu, me usobni odnosi (obiteljski, prijateljski, rasni)*. Pritom ta zastupljenost u jednom sluaju, u knjizi *Harry Potter and the Philosopher's Stone*, iznosi 57%, dakle više od polovice svih EK-ova izdvojenih iz toga djela.

2) Koncentracijski omjer elemenata kulture

U sve tri knjige veina prisutnih EK-ova koncentrirana je u nekoliko skupina. Tako C4 koncentracijski omjer, koji mjeri udio etiriju EK-ova koji se naj eš e pojavljuju u pojedinoj knjizi u ukupnom broju EK-ova, u sva tri sluaja iznosi preko 70%.

³² Mod je vrijednost obilježja odnosno varijable s najveom frekvencijom.

Pored ve opisane injenice da je modalni EK u sve tri knjige jednak, i EK pod oznakom 14, *Kulturna geografija – države, regije, gradovi, ulice, itd.* u sve se tri knjige pojavljuje u kategoriji naj eš e prisutnih EK-ova.

Grafikon 7: C4 koncentracijski omjer po EK-ovima

	EK	Relativna frekvencija	
The Firm	33	35%	
	32	14%	
	31	12%	
	14	10%	C4= 71%
Harry Potter	33	57%	
	42	14%	
	14	7%	
	442	5%	C4= 82%
The Da Vinci Code	33	23%	
	41	16%	
	34	11%	
	14	10%	C4= 60%

Izvor: Izra un autorice

Možemo stoga zaklju iti da u korpusu izrazito dominiraju EK-ovi iz podru ja na ina života i obi aja, te kulturne geografije.

5) Agregatna analiza elemenata kulture u filmovima

Specifi nosti AV-prevo enja opisane su u poglavlju 3.1. Uz audiovizualni element ovi mediji kombiniraju i verbalnu i neverbalnu dimenziju komunikacije, što nam pruža etiri osnovna elementa koja definiraju audiovizualni tekst, formiraju i tako njegovu semioti ku strukturu, koja se treba uzeti u obzir pri prevo enju.

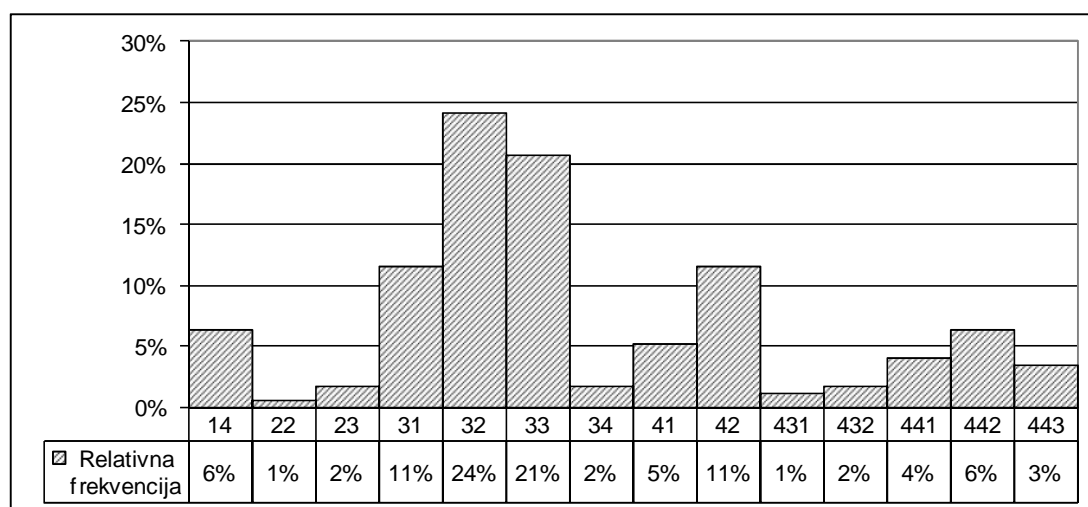
Primjenom identi ne metodologije kao i kod knjiga, analizirani su i filmovi snimljeni prema navedenim predlošcima. Promatrano pojedina no po filmovima, uo ljiivo je kako je u svakom pojedinom filmu prisutan manji broj EK-ova u odnosu na knjige, zbog ega se struktura EK-ova i postupci korišteni u prijevodu kod filmova analiziraju samo agregatno, a ne i pojedina no. Razlika u broju EK-ova u filmovima

proizlazi iz filma kao medija, u kojem su se promatrali samo EK-ovi u podslovljavanju filmskih dijaloga.

1) Struktura elemenata kulture

Promatrano prema strukturi EK-ova, u navedenim se filmovima naj češće pojavljuju EK-ovi iz skupine 32. *Organizacija društva – vojska, sudstvo, policija, lokalna i centralna vlast, politički subjekti*, na koje otpada 24% svih EK-ova, a slijede EK-ovi iz skupine 33, *Način života, obitelji – stanovanje, prijevoz, hrana, odjeća, stvari za svakodnevnu uporabu, međusobni odnosi (obiteljski, prijateljski, rasni)* s 21%. Po dodatnih 11% EK-ova u navedenim filmovima ubraja se u skupine 31, *Ekonomija – gospodarstvo, grane, energetika, i sl.*, 42, *Kultura u užem smislu – obrazovanje – škole, sveučilišta, obrazovni sustav, ispiti*. Na četiri navedene skupine otpada 68% svih EK-ova u analiziranim filmovima.

Grafikon 8: Zastupljenost elemenata kulture u analiziranim filmovima

Izvor: Izrađeno autorice

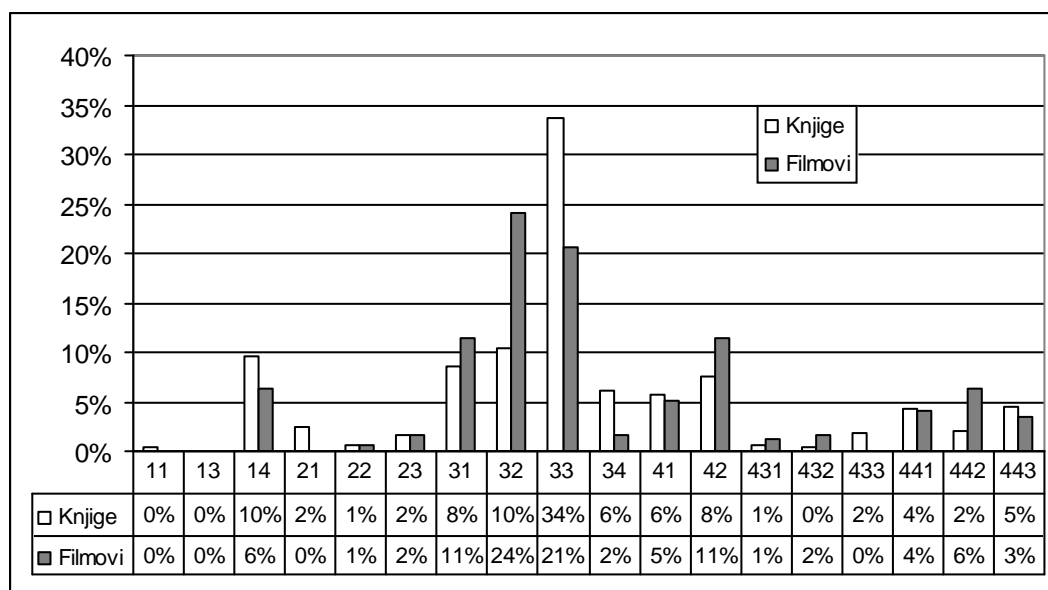
6) **Kvantitativna usporedba elemenata kulture iz knjiga i filmova**

1) Usporedba strukture elemenata kulture

Struktura EK-ova u analiziranim knjigama razlikuje se od one u filmovima snimljenima prema istoimenim predlošcima. Primjerice promatrano za sve tri knjige agregatno, najveći broj EK-ova dolazi iz skupine 33, *Način života, obitelji – stanovanje, prijevoz, hrana, odjeća, stvari za svakodnevnu uporabu, međusobni*

odnosi (obiteljski, prijateljski, rasni), i to 33%. S druge strane u analiziranim filmovima najveći broj EK-ova dolazi iz skupine 32, *Organizacija društva – vojska, sudstvo, policija, lokalna i centralna vlast, politički subjekti* (24%). Međutim ukoliko se analiza provede samo na razini glavnih kategorija, podaci ukazuju na to da u oba slučaja sliče na postotak EK-ova otpada na skupinu 3, *Društvo*. Tako kod knjiga 59% svih EK-ova dolazi iz ove skupine, dok kod filmova ovaj postotak iznosi 58%.

Grafikon 9: Usporedba strukture EK-ova u analiziranim filmovima i knjigama

Izvor: Izrađeno autorice

Možemo stoga zaključiti da nema bitnih razlika u strukturi EK-ova između knjiga i filmova, te možemo stoga u kvalitativnoj analizi usporedno navoditi primjere iz knjiga i filmova kao ilustraciju pojedinih skupina iz taksonomije.

5.1.1.2 Kvalitativna analiza elemenata kulture prema skupinama iz taksonomije leksičkih područja

It is an illusion to think that we will better understand cultures if we reject Sapir's fundamental insight that "vocabulary is a very sensitive index of the culture of a people." On the contrary. We will better understand cultures if we try to build on this insight and to learn to study vocabulary more deeply, more rigorously, and in a broader theoretical perspective.

(Wierzbicka 1997: 31)

U dijelu rada koji slijedi prikazat će se primjeri iz pojedinih skupina i podskupina taksonomije te prokomentirati njihove osobitosti važne za adekvatan prijevod na

hrvatski jezik. Postupak njihova prevođenja obrađen je u poglavlju koje slijedi, a odnosi se na taksonomiju postupaka. Cilj ovog dijela rada je ilustracija pojedinih skupina iz taksonomije primjerima.

1. ZEMLJOPIS

1.1 Zemljopisni pojmovi

Zemljopisni pojmovi u korpusu najčešće se koriste kao nazivi određenih rijeka, planina i sl., ali i manjih zemljopisnih cjelina, kao što su zaljevi, rtovi, spilje i sl. Glavna im je funkcija u književnim djelima opis mjesta radnje, kao što pokazuje primjer 1.

Cilj ovog dijela rada je ilustracija pojedinih skupina iz taksonomije primjerima i rasprava o nekim njihovim osobitostima s obzirom na odabir prikladnoga postupka za prevođenje EK-ova iz pojedine skupine ili podskupine. Pri donošenju odluke prevoditelj mora u obzir uzimati mnoge parametre, o kojima će biti riječi u sljedećem poglavlju. Koliko su presudni za shvaćanje određenog teksta, odnosno koliko je sama komunikacija uronjena u kulturni kontekst, govori sljedeći citat:

Wenn fünf Russen um einen Samowar, fünf Iren in einem Pub und fünf Wiener beim Heurigen sitzen, so mögen sie wohl über dasselbe reden – Politik, Liebe, Steuern, doch es wird nicht das gleiche Gespräch sein, und dies nicht nur der verschiedenen Sprachen wegen. Es sind der Samowar, der Pub, der Heurige, die die Farben hergeben, die Gesten, den Rhythmus der Unterhaltung, den Klang, alles rundum, was wir bei der Übersetzung zu beachten haben.

(Markstein 1998: 288)

EK, koji se u TP-u-ovi često nazivaju i *realia*, nositelji su identiteta određenog naroda i kulture, te se u najširem značenju povezuju s određenom zemljom, regijom i nacionalnom ili etničkom kulturom. Jasno razgraničenje od ostalih jezika i njihovih elemenata nije moguće, budući da često istovremeno mogu pripadati u nekoliko skupina. Tako je npr. izraz *New Deal* istovremeno politički termin, ali i politički EK. Na isti način je *Kaiserschmarrn* EK, ali također i dijalektalizam (usp. *ibid.*: 289). Stoga je svako kategoriziranje kompleksne realnosti relativno. Kod EK-a je presudna konotacija koju on dobiva iz konteksta. Stoga i toponimi mogu biti EK-ovi, kao što

je to npr. Dayton, koji u novijoj povijesti Europe (iako ne i Amerike, u kojoj se nalazi) ima puno šire značenje od samog naziva grada. Ne može se kao pravilo postaviti čak ni to da se mjeseci u godini trebaju doslovno prevoditi: dok npr. u hrvatskoj kulturi velja a slovi kao mjesec u kojemu su vremenske prilike nepredvidive, što je vidljivo iz izraza *velja a prevrta a*, u njema kom jeziku (barem u njegovoj austrijskoj varijanti) takvu karakteristiku posjeduje mjesec travanj, o čemu nam govori izreka *April, April, macht was er will*. Stoga je presudno da prevoditelj u prvom redu prepozna EK kao jezični element koji zahtijeva posebnu pozornost kako bi mogao donijeti odluku o postupku prevoda, imajući na umu mnoge druge parametre, o kojima će biti govora u sljedećem poglavlju.

1. ZEMLJOPIS

1.1 Zemljopisni pojmovi

Zemljopisni pojmovi u korpusu najčešće se koriste kao nazivi određenih rijeka, planina i sl., ali i manjih zemljopisnih cjelina, kao što su zaljevi, rtovi, spilje i sl. Glavna im je funkcija u književnim djelima opis mjesta radnje, kao što pokazuje primjer (1). No, u primjeru (1f) iz filma *The Firm* zemljopisni pojam koristi se u opisu likova koji potječu iz te regije, odnosno lokalnoj različitosti u temperametu.

(1) a)	"(...) moving south (...) faster (...) crossing the Seine on Pont du Carrousel!" DVC121	"(...) kreće se prema jugu (...) ubrzava (...) prelazi Seine na Pont du Carrousel!" DVC 86
b)	They had been scheduled to dive along a series of reef formations at Roger's Wreck Point . F 144	Treba li su roniti u nizu koraljnih formacija kod Roger's Wreck Pointa . F 144
c)	It's around the East Bay on Northeastern Point. F 145	To je iza Isto nog zaljeva , kod Sjeveroisto nog rta. F 142
d)	It's around the East Bay on Northeastern Point . F 145	To je iza Isto nog zaljeva, kod Sjeveroisto nog rta . F 142
e)	Each would make two dives, at places like Bonnie's Arch, Devil's Grotto, Eden Rock and Roger's Wreck Point (...) F 270	Svaki će obaviti dva ronjenja, na mjestima poput Bonnieva luka, Đavolje špilje, Edenske stijene i Rogero va brodoloma (...) F 263
f)	It's different from the Northeast . The pace, we're almost stately by comparison. Courteous... And not as gossipy. (film F)	To je drugačije od sjeveroistoka . Ako usporedimo brzinu, mi se gotovo ne krećemo. Uljudniji smo... I nema toliko ogovaranja. (film F)

Budu i da neki nazivi sadrže i opće imenice, kao što su npr. *zaljev*, *rt* (primjeri (c) i (d)), prevoditelj bi ovom leksičkom skupu trebao pristupiti s posebnom pozornošću. U određenim slučajevima umjesto posušivanja adekvatniji prijevod može biti doslovni prijevod, jer se time dodatno karakterizira određeno mjesto radnje. Tako npr. kod primjera d) *Roger's Wreck Point* označava mjesto opasno za ronjenje, što je sadržano u izrazu *wreck point* (mjesto brodoloma), a i vidljivo je iz kasnijeg razvoja radnje. Stoga bi prikladnije bilo prevesti kao *Rogerova hrid* ili kao neki drugi leksem koji bi sadržavao tu značajnu komponentu. K tome bi prevodniku naziva zemljopisnih pojmova valjalo pristupiti na konzistentan način, imajući na umu cjelokupnu kulturnu konstelaciju teksta i ovaj leksički skup kao njegovu podskupinu. Primjer (e) ilustrira kako je prevoditelj za isti EK koristio dvije prijevodne varijante: *Roger's Wreck Point* (b) i *Rogerov brodolom* (e). Imenica *brodolom* kao dio toponima zvuči neuobičajeno u hrvatskom jeziku.

Primjer (2) ilustrira kako doslovni prijevod koji za posljedicu ima homonim *Albanske planine*, što se može odnositi na Albaniju ili na gorje Alban. Adekvatniji prijevod bio bi stoga *Planine Alban*, iako je iz mikrokonteksta vidljivo da se radi o Italiji.

(2)	<p>"Where are we going?" he had demanded of his driver.</p> <p>"Alban Hills," the man replied. "Your meeting is at Castel Gandolfo. The Pope's summer residence? Aringarosa had never been, nor had he ever desired to see it."</p> <p>DVC 207</p>	<p>"Kamo idemo?" pitao je. "U Albanske planine", odgovorio je uvijek. "Sastanak je u dvorcu Gandolfo". <i>Papinoj ljetnoj rezidenciji?</i> Aringarosa nikada nije vidio taj dvorac, niti je to želio. DVC 150</p>
-----	---	--

Zemljopisni pojmovi često su sadržani i u nazivima pojedinih institucija, kojima se na taj način pobliže opisuje lokalitet. Takav slučaj ilustrira primjer (3) u kojem je u imenu zatvora sadržan i naziv planine na kojoj se nalazi.³³

(3)	<p>Brushy Mountain State Prison. F 116</p>	<p>Državni zatvor Brushy Mountain. F 114</p>
-----	---	---

³³ U KC-u analogni primjer bio bi zatvor Remetinec, čiji je službeni naziv *Zatvor u Zagrebu*.

Budu i da se zemljopisni pojmovi u korpusu naj češće pojavljuju kao nazivi geografskih lokacija, važno je napomenuti da se prevoditelj treba pridržavati službene geografske terminologije. To se rijetko pojavljuje kao problem kod frekventnijih termina, no kod manje poznatih mikrolokacija svakako treba provjeriti službenu terminologiju i izbjegavati nepotrebno uvođenje novih naziva. S obzirom na političke promjene i promjenu naziva država potrebno je na umu imati sinkronijski i dijakronijski element. Ako se primjerice prevodi djelo koje se događa u nekoj državi u 19. stoljeću, prevoditelj u tom slučaju treba upotrijebiti naziv koji odgovara tom dobu.

1.2 Meteorološki pojmovi

Meteorološki pojmovi koji se odnose na vremenske prilike, klimu i sl. u korpusu se gotovo ne susreću, jer se radnja svih triju dijelova odvija u sličnim klimatskim uvjetima (Europa), te ih autori nisu tematizirali.

Na informaciju o vremenskim prilikama dobivamo i preko mjernih jedinica. Tako u primjeru (4a) prevoditelj to noćno preračunat iznos od 38 stupnjeva prevodi kao *najmanje etrdeset u hladu*, kako bi pojačao dojam visoke temperature, dok u primjeru (b) takoer iznos od -9 stupnjeva celzijusa zaokružuje na *minus deset*, opisujući značaj susreta kroz izuzetno loše vremenske prilike. U takvim slučajevima prevoditelj mora prepoznati EK i njegovu funkciju kako bi ga mogao prikladno prenijeti u CJ.

(4) a)	"Hot. Must be a hundred degrees ." F77	"Vruće. Sigurno je najmanje etrdeset u hladu ." F 77
b)	Why else would the Director himself meet me, an insignificant rookie lawyer from Memphis, in fifteen-degree weather on a concrete park bench? F 208	Zašto bi se inače sa mnom nalazio sam direktor, s jednim beznačajnim pravnim zelembašem iz Memphisa, na minus deset stupnjeva , na betonskoj klupi u parku? F 203
c)	"Seat belts, please," Teabing's pilot announced as the Hawker 731 descended into a gloomy morning drizzle . Dvc 433	"Vežite pojaseve, molim", objavio je Teabingov pilot dok se <i>Hawker 731</i> počeo spuštati u maglovitu jutarnju kišicu . Dvc 328

1.3 Biološka raznolikost

Iz istog su razloga izuzetno rijetki EK-ovi koji se odnose na biološku raznolikost, odnosno floru i faunu. Najčešće su leksikalizirani kao vrsta hrane te u tom slučaju imaju različitu vrijednost u leksičkom skupu hrane s obzirom na našu kulturu. Tako se kod nas kopar ne prži (a), a najbliže *poprženom hibisku* je jelo koje se zove bamija (b) i turskog je porijekla. Kalifornijski oraš i s slaninom (c) tradicionalno su jelo u Americi, koje se poslužuje u zasebnim restoranima (*Waffle Huts*, po analogiji *Pizza Hut*), no neuobičajena su kombinacija u CK-u, stoga bi bilo poželjno da je prevoditelj ovu osobitost kulture pojasnio.

(5) a)	Fried dill pickles! F 25	Prženi kiseli kopar! F 26
b)	(...) served with fried okra (...) F 25	(...) poslužena s poprženim hibiskom (...) F 26
c)	Waffle Hut was a small, rectangular, boxlike building with a dozen tables (...) Large plate-glass window lined one side next to the tables so the customers could take in the Strip and the condos in the distance while they enjoyed their pecan waffles and bacon . F 174	Vafel-koliba je bila mala, pravokutna, sanduasta zgrada s desetak stolova (...) S jedne su strane stolova bili veliki prozori od debeloga stakla, tako da su gosti, dok jedu vafle s kalifornijskim oraš i em i slaninom mogli uživati u pogledu na Strip i apartmane u daljini. F 170

1.4 Kulturna geografija

Podskupina 1.4 *Kulturna geografija* sadrži države, regije, gradove, ulice, parkove i sl., a ono što je razlikuje od skupine 1.1 *Zemljopisni pojmovi* je najjednostavnije rečeno ljudska intervencija, odnosno na in na koji su ljudi oblikovali okoliš i prilagodili ga svojoj uporabi.

Frekvencija EK-ova iz ove podskupine u određenom djelu uvjetovana je mjestom radnje u djelu, odnosno time odvija li se radnja na više različitih mjesta, dakle razvojem fabule. Većim dijelom sadrži nazive ulica i drugih mikrolokality na kojima se radnja odvija. U prevođenju se uglavnom koristio postupak neoznačenog posuivanja, čak i kad postoji usvojeni prijevod (npr. Azurna obala za Côte d'Azur), što ilustrira primjer (6).

6.	Rémy had pictured the beach towns on the Côte d'Azur , where he planned to live out his days basking in the sun and letting others serve him for a change. Dvc 475	Remy je zamišljao gradove uz more Côte d'Azur gdje je namjeravao provesti ostatak života, uživaju i u suncu i uživaju i u tome da drugi služe njega, za promjenu. Dvc 357
----	---	--

Kada se radnja u djelu odvija na različitim mjestima i u različitim kulturama, tada se ti EK-ovi smatraju transkulturalnima. Prevoditelj tada mora EK-ove iz skupine *kulturne geografije* prevoditi na konzistentan način, imaju i pritom na umu informativnost postupka za čitatelja koji radnju prati. Primjer (7) ilustrira transkulturalne EK-ove koji sadrže nazive trgova (a), ulica (b) i dijelova obale kao ulicu ili šetalište (c). Prevoditelji ih uglavnom preuzimaju, dakle prevode neoznačavaju posredovanjem, što za posljedicu može imati i neadekvatan prijevod, ako se u obzir ne uzme pozicija čitatelja, odnosno prevoditelj kao dobar poznavatelj IK-e se ne „odmakne“ i približi čitateljevoj ulozi.

(7)	The crisp April air whipped through the open window of the Citroën ZX as it skimmed south past the Opera House and crossed Place Vendôme . DVC 31	Svježi travanjski zrak ulazio je kroz otvoreni prozor Citroëna ZX koji je klizio prema jugu od Opere, pa preko Place Vendôme . DVC 20
a)		
b)	When they reached the intersection at Rue de Rivoli , the traffic light was red, but the Citroën didn't slow. DVC 33	Kad su stigli do križanja na Rue de Rivoli , na semaforu je bilo crveno, ali Citroën nije usporio. DVC 21
c)	Out of the right-hand window, south across the Seine and Quai Voltaire , Langdon could see the dramatically lit facade of the old train station - now the esteemed Musée d'Orsay. DVC 34	Kroz desni prozor, južno preko Seine i Quai Voltaire , Langdon je ugledao dramatično osvijetljenu fasadu starog željeznog kolodvora - sada cijenjeni Musée d'Orsay. DVC 22

Primjer (8) ilustrira kako je prevoditelj formalno sličan EK iz dvaju jezika, koji možemo smatrati internacionalizmom, prevodio na različite načine kad je sadržan u francuskom (b) i engleskom nazivu (a), odnosno u slučaju postojanja ili nepostojanja transkulturalnosti u djelu. Radi se o leksemu *avenija*, koji je u hrvatskom razumljiv, jer je sadržan i u našim nazivima prometnica. Presudni kriterij pri donošenju odluke o postupku trebao bi biti intratekstualna koherencija prijevoda, odnosno dosljedna primjena postupka za određene skupine ili podskupine EK-ova.

(8)	a)	Murray Hill Place - the new Opus Dei World Headquarters and conference centre - is located at 243 Lexington Avenue in New York City. DVC 49	Murray Hill Palace - novo glavno sjedište Opus Dei u svijetu i konferencijski centar - nalazi se na aveniji Lexington 243 u New York Cityju. DVC 33
	b)	The U.S. Embassy in Paris is a compact complex on Avenue Gabriel , just north of the Champs-Élysées. DVC 162	Ameri ko veleposlanstvo u Parizu bilo je zbijen kompleks na Avenue Gabriel , sjeverno od Champs-Élysées. DVC 117

S druge pak strane primjer (9) ilustrira primjenu druga ijeg postupka, uglavnom doslovnog prevo enja, unato injenici da takvi toponimi nisu uobi ajeni u našoj kulturi: imenovanje ulica brojevima (9a) i naziv odre enih dijelova grada prema pretežitom porijeklu stanovništva koje tamo obitava (9b). Primjena ovakvog postupka pridonosi prenošenju lokalnog kolorita, što se može svrstati u stilske postupke.

(9)	a)	The Hourglass Tavern in the New York City faces Forty-sixth Street , near its corner with Ninth Avenue. F 279	Taverna Klepsidra u New York Cityju gleda na etrdeset šestu ulicu , kraj njena ugla s Devetom avenijom. F 271
	b)	He liked it (tavernu) because it was not in Little Italy , and he was not Italian, and although he was owned by Sicilians, he did not have to eat their food. F 279	Volio ju je i zato što nije bila u Maloj Italiji , a on nije bio Talijan, a ako je on i bio sicilijansko vlasništvo, to još ne zna i da je morao i jesti njihovu hranu. F 271

Ovisno o vrsti i tematici djela i u njemu sadržanoj kulturnoj konstelaciji, prevoditelj može s obzirom na ciljnu publiku promijeniti strategiju kojom e prevoditi EK-ove iz podskupine kulturne geografije, no u svrhu kulturne koherentnosti i konzistentnosti prijevoda bilo bi važno da se kad god je to mogu e odre ene strategije i pridržava. Prevo enje istoga EK-a u istome tekstu na dva razli ita na ina ne može se smatrati prihvatljivim prijevodnim rješenjem.

2. POVIJEST

2.1 Gra evine

Razli ite vrste gra evina (spomenici, dvorci, tornjevi, piramide i sl.) kao i tipi ne vrste gra evina te arhitektonske specifi nosti važan su dio kulture. U književnim djelima, ali i u drugim vrstama tekstova one daju poseban karakter opisu odre ene lokacije. Neke gra evine upravo su dio identiteta odre enog grada, mogli bismo re i

ak i njegov simbol, kao što je Eiffelov toranj za Pariz. U primjeru (10) prevoditelj tako važnom EK-u nije poklonio ni minimum pozornosti, vjerojatno zbog automatizma, te je za imenicu *toranj*, koja je u hrvatskom jeziku muškog roda, preuzeo ženski rod iz originala, što je mogu nost koju engleski jezik pruža u odre enim, doduše rijetkim, slu ajevima (tako navedeni lik u istom djelu *she* koristi i za svoj avion).

(10)	"She is lovely, no?" The agent motioned through the windshield toward the Eiffel Tower. "Have you mounted her?" DVC 33	"Divna je, zar ne?" agent je pokazao kroz vjetrobran prema Eiffelovom tornju. "Jesi li se popeo na nju?" DVC 21
	Langdon rolled his eyes. "No, I haven't climbed the tower." DVC 33	Langdon je okrenuo o ima. "Ne, nisam se popeo na toranj." DVC 21

U primjeru (11) prevoditelj za isti izraz ponovno primjenjuje različite postupke prevo enja. Radi se tako er o vrlo poznatoj gra evini, Slavoluku pobjede, koji prevoditelj nijednom nije adekvatno preveo, iako postoji službeni ekvivalent, odnosno usvojeni prijevod.

(11)	Straight ahead, the Arc de Triomphe. DVC 114	Ravno ispred nje, Arc de Triomphe. DVC 81
	Dead ahead, at the end of Champs-Élysées, stood the Arc de Triomphe—Napoleon's 164-foot-tall tribute to his own military potency—encircled by France's largest rotary, a nine-lane behemoth. DVC 202	Ravno ispred njih, na kraju Champs-Élysées, stajala je Trijumfalna kapija - pedeset metara visok spomenik koji je Napoleon dao izgraditi u ast svoje vojne mo i - oko kojeg je kružio najve i kružni tok u Francuskoj, deveterotra ni rotor. DVC 147

2.2 Doga aji

Povijesni doga aji (ratovi, revolucije, obljetnice itd.), a naro ito važnost koju im odre ena kultura pripisuje obilježavaju ih ili ih percipiraju i na različite načine, što obi no sadržava neki oblik vrednovanja, tj. pozitivnog ili negativnog stava, važan su element kulturne konstelacije odre enog djela. Primjer (12) iz korpusa ilustrira dva perioda u ameri koj povijesti, koji se koriste u opisivanju ku e, a time i mjesta u kojem se likovi iz romana namjeravaju nastaniti. Važno je da prevoditelj prepozna funkciju tog EK-a, te ga na odgovaraju i na in preveo kako bi se time ostvarila komunikacijska namjera autora. Period rekonstrukcije (a) odnosi se na vrijeme nakon

gra anskog rata, kada je dolazilo do masovne obnove devastiranih i uništenih kuća, kao i na obnovu društva. Potrebno je stoga prenijeti i konotativno značenje, inače čitatelj ne dobiva nikakvu informaciju, nego ga se još dodatno opterećuje povijesnim činjenicama nebitnima za razvoj fabule, koje mu vjerojatno nisu ni poznate. Izraz *mjesto puno povijesti Konfederacije* (b) prosječno hipotetskom čitatelju vjerojatno neće ništa značiti.

(12) a)	The five-story building had been built after the Reconstruction (...) F15	Tu su četverokatnicu sagradili i to nakon Rekonstrukcije (...) F17
b)	Old place, full of antebellum homes and Confederate history . F 260	Staro mjesto, puno predratnih kuća i povijesti Konfederacije . F 253

2.3 Poznate povijesne osobe

U podskupini 2.3 među poznatim povijesnim osobama pojavljuju se uglavnom vojskovođe, kao što pokazuje primjer (13a) i (13b), političari (13c), ili pak organizacije ili skupine ljudi povezane nekim povijesnim događajem ili udružene u skupinu čije ime evocira određene kulturne nijanse u značenju, kao što su to u primjeru (14). Prevoditelj bi trebao procijeniti saznanja koja o povijesnim osobama ima hipotetski čitatelj u ciljnoj kulturi, te funkciju određeno EK-a u tekstu, te na temelju toga donijeti odluku o postupku prevođenja, određujući i pritom jesu li potrebne dodatne informacije koje čitatelj u IK-u ima, za razliku od čitatelja u CK-u. U primjeru (14c) i (14d), gdje se spominju konfederalisti, prevoditelj je možda trebao čitatelju pružiti dodatne informacije ako se već odlučio za usporedbu *stajali su poput konfederalnih stražara* (14d).

(13)	Symbologists often remarked that France - a country renowned for machismo, womanizing and diminutive insecure leaders like Napoleon and Pepin the Short - could not have chosen a more apt national emblem than a thousand-foot phallus. DVC 33	Stru njak za simbologiju esto je napominjao da je Francuska (zemlja poznata po ma isti kim, ženskaroškim, niskim, nesigurnim vo ama poput Napoleona i Pipina Malog) trebala izabrati prikladniji nacionalni simbol od trideset metara visokog falusa. DVC 21
a)	Since hosting the coronation of William the Conqueror on Christmas Day in 1066, the dazzling sanctuary has witnessed an endless procession of royal ceremonies and affairs of state (...) dvc 517	Od krunidbe Williama Osvaja a na Boži 1066., to divno zdanje svjedo ilo je beskona noj procesiji kraljevskih sve anosti i državnih poslova (...) dvc 391
b)	Yasser fucking Arafat , huh? Never a night in the same place. (film F)	Yasser jebeni Arafat , ha? Nikad ne spava na istom mjestu. (film F)
c)		

Dok bi se moglo re i da su itateljima *vitezovi okruglog stola* uglavnom poznati pojam, za primjere (b), (c) i (d) to vjerojatno nije slu aj. Stoga treba procijeniti ulogu ovih EK-ova u tekstu i na tome temeljiti odluku o postupku prevo enja, odnosno ispuštanja.

(14)	All that remained were occasional whisperings that it was hidden in Great Britain, the land of King Arthur and the Knights of the Round Table . Dvc 231	Ostala su samo povremena šaputanja da je skriven negdje u Velikoj Britaniji, zemlji kralja Artura i vitezova Okruglog stola . Dvc 170
a)	The Rose . Entire armies and religions had been built on this symbol, as had secret societies. The Rosicrucians. The Knights of the Rosy Cross . Dvc 268-9	Ruža . itave vojske i vjere izgra ene su na ovom simbolu, a i tajna društva. Rozenkrojeri, Vitezovi ružina križa . Dvc 199
b)	A row of canons and two bronze statues memorialized those brave Confederates who had fought to save the river and the city. F 157	Red topova i dva bron ana kipa stajali su u spomen hrabrim konfederalistima koji su se borili da spase rijeku i grad. F 155
c)	They stood like Confederate sentries watkhing the river. F 158	Stali su poput konfederalnih stražara što uvaju rijeku. F 155
d)		

3. DRUŠTVO

Skupina *Društvo* pokriva veliko leksi ko podru je, po evši od ekonomije, organizacije društva, mjernih jedinica te najobuhvatnije podskupine *Na in života i obi aji*, koja obuhva a stanovanaje, prijevoz, prehranu, odje u, stvari za svakodnevnu uporabu, te me usobne odnose.

3.1 Ekonomija

Podskupina *Ekonomija* ima vrlo visoku frekvenciju u korpusu, a odnosi se na EK-ove iz domene privrede, gospodarstva, na gospodarske subjekte, grane, i sl. U sljedećim primjerima pokazano je nekoliko podskupina koje su prisutne u korpusu.

Primjer (15) ilustrira EK-ove koji se odnose na nazive ili vrstu gospodarskih subjekata. Visoku frekvenciju u ovoj podskupini imaju nazivi, što je također zahtjevno za prevoditelja radi kulturne specifičnosti, odnosno kontrastiranja dviju kultura, koje je u tom slučaju nužno dosljedno provesti za određeni leksički skup. U primjeru (15a) radi se o projektiranju, a ne konstruiranju zgrade, stoga bi prikladno bilo također dodati da je zgradu projektirao *arhitektonski ured*, možda čak dodati i pridjev *poznati*, što je vidljivo iz konteksta. U primjeru (15d) primjerenije bi bilo *firm* prevesti sa *odvjetnički ured* ili *odvjetnička tvrtka*, također zbog mikrokonteksta koji spominje meunarodne poreze.

(15)	Designed by May & Pinska , the building contains over one hundred bedrooms, six dining rooms, libraries, living rooms, meeting rooms and offices. DVC 49	Zgradu je konstruirao ured May & Pinska , a sadrži više od stotinu spavaonica, šest blagovaonica, knjižnice, dnevne sobe, sobe za sastanke i urede. DVC 33
a)	Mr Dursley was the director of a firm called Grunnings , which made drills. F 7	Gospodin Dursley bio je direktor tvrtke Grunnings koja je proizvodila bušilice. F 7
b)	Peeling gold letters over the door read Ollivanders: Makers of fine Wands since 382 B.C. PS 63	Na vratima je stajao natpis s kojeg su se ljuštila zlatna slova: Ollivander: proizvođač kvalitetnih čarobnih štapića od 382. godine prije Krista. PS 68
c)	"What's an international tax firm doing in Memphis?" F8	"Ali što jedna tvrtka koja se bavi meunarodnim porezima uopće radi u memphisu?" F9
d)		

U primjeru (16) nalazimo hijerarhijski organiziranu strukturu EK-ova koji se odnose na hijerarhiju zaposlenika, odnosno vlasnika tvrtke, po eviši od *associate* pa do *managing partner* (*associate, partner, senior partner, managing partner*). Prevoditelj mora uzeti u obzir ovaj podskup kulturne konstelacije teksta, te ga konzistentno prevoditi kroz cijelo djelo, naročito zbog njegove centralnosti u tematici djela. Osim toga budući da se struktura u kompanijama koje se bave raunovodstvenim uslugama, poreznim savjetovanjem ili pružaju odvjetničke usluge, razlikuje od kompanija koje su organizirane na menadžerskom principu, prevoditelj bi adekvatnim prijevodom trebao čitatelju omogućiti da u recepciji spozna zašto je za

određeni lik bitno mjesto u navedenoj hijerarhiji. Razlika je naime u tome da partneri sudjeluju u vlasničkoj strukturi i raspodjeli dobiti kompanije, no istovremeno su odgovorni za zakonitost poslovanja, dok *associates* (koji u ovom slučaju imaju značenje *employee*, dakle *zaposlenik*, a ne *suradnik*, što može sugerirati neku osobu koja nije zaposlena u samoj tvrci), imaju fiksnu određenu plaću te mogu dobivati povremene bonuse ovisno o rezultatima svojeg rada, a prema odluci vlasnika. *Associates* se čak mogu smatrati zaposlenicima određenih partnera. Stoga je važno da prevoditelj prepozna EK-ove sadržane u ovome leksičkom skupu kako bi ih mogao primjereno prevesti i održati intratekstualnu koherenciju CT-a. Iz primjera (16b) vidljivo je koliko je važno im prije postati *partnerom*, što Lamaru Quinnu nije uspjelo.

(16) a)	The senior partner studied the resume for the hundredth time (...) F 1	Stariji je partner po stoti put proučio sažetak (...) F 3
b)	Lamar Quin was thirty-two and not yet a partner . F2	Lamar Quin je imao trideset i dvije godine i još nije postao partnerom . F4
c)	(...) , said Royce Mc Knight , the managing partner . F 4	(...) , rekao Royce Mc Knight, partner direktor . F 6
d)	We try to keep a ratio of one partner for each associate . F9	Trudimo se održati omjer od jednog partnera na jednog suradnika . F10

Kako je to u semantici često slučaj, pojedini leksemi nemaju vrste granice, pa to vrijedi i za EK-ove, koji mogu pripadati različitim kategorijama. Tako EK-ovi koji leksikaliziraju odjeću mogu pripadati podskupini *Način života i običaji – odjeća*, no isto tako i podskupini *Ekonomija*, budući da se ovdje izravno povezuje na inodijevanja s pripadnošću određenoj skupini ljudi i njihovoj ulozi u gospodarstvu. U primjeru (17a) također je vidljivo kako i pripadnik IK-a otkriva intrakulturalnu razliku u pravilima odijevanja u određenim dijelovima SAD-a: New York i Chicago, za razliku od Memphisa, gdje glavni lik dobiva radno mjesto.

(17) a)	The dress code appeared to be strict, but no different than New York or Chicago. Dark gray or navy wool suits , white or blue cotton button downs, medium starch, and silk ties. F 17	Pravila u odijevanju bila su, po svemu sudeći, stroga ali nimalo različita od onih u New Yorku ili Chicagu. Tamnosiva ili tamnoplava vunena odijela , bijele ili plave pamučne košulje srednje učinkane, i svilene kravate. F 19
b)	As the door opened, a young clean cut Merrill Lynch type in a black suit (...) F 243	Kad su se otvorila vrata, u dizalu zakora i skockani mladi , tip Merrilla Lyncha , u crnom odjelu (...) F 238

Nazivi za uobičajene dokumente u poslovnom svijetu i korespondenciji, koji podrazumijevaju određenu formu i sadržaj, također su sadržani u korpusu, kao što to ilustrira primjer (18). Političke promjene iz devedesetih godina i prilagodba gospodarstva koja podrazumijeva određeni oblik kapitalističke ekonomije, uspostavu burzovnog poslovanja kao i dolazak stranih kompanija, podloga su za prilagodbu i promjenu leksika u ovoj domeni. Ovakva vrsta službenih dokumenata ima to no određeno kontekstualno značenje i razrađene mećusobne semantičke odnose, koje prevoditelj nužno mora poznavati kako bi osigurao adekvatan prijevod. Analiza postupaka i primjera neadekvatnog, odnosno pogrešnog prevođenja u sljedećim poglavlju rada pokazat će da su upravo ovi leksemi izvor pogrešaka, odnosno neadekvatnog prijevoda zbog nepoznavanja već usvojenog prijevoda ili službenog ekvivalenta.

(18) a)	But I don't want to research and write briefs for the entire firm. F 31	Ali ne kanim obavljati istraživanja i pisati kratka izvješća za cijelu tvrtku. F 32
b)	It contains, among other things, a prospectus , (...) F 62	U njemu su, uz ostalo, elaborat o ekonomskoj opravdanosti , (...) F63
c)	(...), letters of intent (...) F 62	(...), pisma o namjerama , (...) F 64
	(...), disclosure statements , (...) F 62	(...) registracija djelatnosti , (...) F 64
d)	The plan was to offer the old man a five million dollar package of common stock, convertible warrants and a few bonds. F 244	Plan je bio da se starom ponudi petmilijunski paket običnih dionica, prenosivih papira i nešto malo obveznica. F 239

U primjeru (19) nalazimo nazive za zanimanja i vrste poslova koje pojedinci obavljaju u okviru svojih tvrtki, što je također potrebno na prikladan način približiti čitatelju.

(19) a)	For twenty-five years he hired nothing but tax lawyers , (...) F 9	Dvadeset i pet godina upošljavao je samo porezne stručnjake , (...) F 10
b)	The leasing agent leaned against the rear of the elevator (...) F 228	Kuće vlasnikov agent se nasloni na stražnji zid dizala (...) F223
c)	The tiny rooms were dead space, useless to anyone else, and had not been occupied in years. The building could use a free-lance secretary . Hell, he might even need a free-lance secretary . F 229	Sićušne su sobice mrtav prostor, beskorisne svakom drugom, i već godinama nemaju stanara. Zgradi bi dobro došla slobodna tajnica . Dođavola, možda bi mogla zatrebati čak i njemu. F 224
d)	When the company was chartered, the registered agent was a guy named Diego Sanchez, who happens to be a VP with Banco de Mexico. F 318	Kad se kompanija osnivala, agent koji ju je registrirao bio je momak zvan Diego Sanchez, koji je, eto, slučajno potpredsjednik Banco de Mexico. F 311

EK *mall* prikazan u primjeru (20) zanimljiv je s dijakronijskog stajališta. U vrijeme objave romana *The Firm*, 1993. godine, ovaj naziv za trgovački centar nije bio dio hrvatske kulture. No danas je on uobičajeni dio trgovačke ponude, a time i svakodnevnog vokabulara (npr. *Avenue Mall*). *Mid-American Mall* u primjeru (20a) naziv je trgovačkog centra u Memphisu, što prevoditelj nije prepoznao, već ga je preveo kao *korzo*, što je lokalizam koji je teško povezati s pridjevom *srednjoamerički*.

(20) a)	The asphalt had been covered with tile when the boulevard had ceased being a street and has been transformed into the Mid-America Mall . F 212	Kad je bulevar prestao biti ulicom i pretvorio se u srednjoamerički korzo , asfalt su prekrili keramičkim pločicama. F 206
b)	At dusk he parked the BMW on the dark side of a suburban mall in Nashville. F 329	U sumrak je parkirao BMW na tamnoj strani trgovinskog centra u predgrađu u Nashvillesa. F 321

Leksički skup izveden iz konceptualne kategorije *trgovina* različitito je organiziran u različitim kulturama, pa je stoga također zahtjevan za prevoditelja. U primjeru (21) nalazimo neke od vrsta gospodarskih subjekata koji se bave prodajom. Dok su primjeri (20a) (*gift shop*) i (20b) (*T-shirt shop*) uobičajeni u leksičkom skupu u hrvatskoj kulturi, čak i kao posuđenice, značajno polje primjera (d) (*convenience store*) djelomično se poklapa s *mini-marketom*, koji ima značenje lokalnog, „kvartovskog“ dućana, dakle ne mora biti *market*, što u hrvatskoj kulturi podrazumijeva samoposlugu, primjeri (c) i (e), *haberdashery* i *tackle shop* rjeđi su. *Dućan s muškim potrepštinama* iz primjera (c) nije dio kategorizacije trgovačkih

objekata u hrvatskoj kulturi, no itatelj iz konteksta može razaznati da se radi o muškom odjelu u trgova kom centru (*izlozi puni najnovijih modela Ralpa Lorena*), pa bi to bio adekvatniji prijevod. Leksem *haberdashery* vrlo se rijetko koristi, a k tome je višezna an, što je razlog da mu prevoditelj posveti posebnu pozornost, naravno, pod uvjetom da ga prepozna kao EK i potencijalni problem. Primjer (c), *tackle shop*, tako er je vrsta prodajnog objekta koji nije uobi ajen u Hrvatskoj, a objedinjuje trgovinu ribi kim i nauti kim priborom, što je kod nas obi no razdvojeno.

(21)	At the intersection of Madison and Cooper in midtown, the old two-story buildings had been rrenovated into singles bars and watering holes and gift shops and a handful of good restaurants. F 163	Na križanju Madisona i Coopera u širem centru su katnice bile renovirane i pretvorene u barove za samce i pojilišta i prodavaonice suvenira i nekoliko dobrih restorana. F 161
a)		
b)	(...) strings of run-down amusement parks and low rent T-shirt shop (...) F 171	(...) potom na nizove oronulih zabavnih parkova i jeftinih turisti kih trgovina (...) F168
c)	Behind him, next to the elevators, was a small haberdashery with windows full of ties and Ralph Lauren latest. F 357	Iza njega, odmah kraj liftova, bio je mali du an s muškim potrepštinama i izlozima punim kravata i najnovijih modela Ralpa Laurena. F 346
d)	Ray was dying for a cold beer, but another trip to the convenience store was too risky. F 401	Ray je umirao za hladnim pivom, ali bi još jedan izlet do mini-marketa bio odve pogibeljan. F 389
e)	In the center there was a small brick building containing a tackle shop , a snack bar and rest rooms. F 411	U središtu je bila mala zgrada od cigle u kojoj je bila trgovina nauti kog pribora , zalogajnica i nužnici. F 397

Leksi ki skup *plaa* i pripadaju e potkategorije, kao što su dodaci i premije, realizirane su u korpusu u više razli itih EK-ova. Uz *plaa* (a), kao osnovu, dobivaju se i *fringes* (b) i *bonuses* (c), što se potpuno razlikuje od sustava *plaa*, godišnjeg odmora i bolovanja u Hrvatskoj. Stoga prevoditelj pri prevo enju u obzir mora uzimati odre ene parametre, u prvom redu intratekstualne, kao što su relevantnost i u estalost EK-a, kao i njegovu funkciju.

(22)		
a)	We offer the highest salary (...) F4	Nudimo najvišu plaću (...) F 5
b)	We offer the highest salary and fringes in the country (...) F4	Nudimo najvišu plaću i dodatke u zemlji (...) F 5
c)	"A base salary of eight thousand the first year, plus bonuses ". F 7	"Osnovica je osamdeset tisuća prve godine, plus premije (...) " F 9

Uz plaću, odnosno naknadu za izvršeni rad, povezuju se su i drugi EK-ovi, kao što su mirovinsko i zdravstveno osiguranje (23a) i (23 b) te obveza odlaska u mirovinu u određenoj dobi (c), što je također specifično za određenu kulturu i njezino radno zakonodavstvo.

(23)		
a)	We have a retirement plan second to none. F 29	Imamo i mirovinsko osiguranje od kojeg nema boljeg. F 31
b)	Pregnancies, checkups, braces , everything. F 29	Trudnoća, sistematski. Zubne proteze , sve. F 30
c)	We have no mandatory retirement (...) F 30	Kod nas ne postoji obavezno umirovljenje (...) F31

3.2 Organizacija društva

Podskupina *Organizacija društva* sadržava leksičke jedinice koje se odnose na vojsku, sudstvo, policiju, lokalnu i centralnu vlast te političke subjekte.

Primjer (24) prikazuje kako je u jednoj rečenici IT-a sadržan veliki dio taksonomije američkoga pravnog sustava. Pri prevođenju ove taksonomije prevoditelj mora imati na umu referencijalnu razliku između IJ-a i CJ-a te intrakulturnu razliku u samome IK-u (usp. Pritchard 1995: 303). Primjer takve razlike unutar samoga američkoga pravnog sustava ilustrira segment IT-a koji pobliže opisuje kako će izgledati „bar exam“, odnosno u hrvatskoj kulturi „pravosudni ispit“, te navodi: „(...) the questions would emphasise Tennessee law“, odnosno podskup taksonomije ukupnoga pravnog sustava.

U sli nom slu aju prevoditelj mora najprije usvojiti prevoditeljsku strategiju za prevo enje ove cjeline (bilo postranjivanje ili podoma ivanje) te imati na umu osnovne karakteristike hijerarhijskih leksi kih skupova:

Zajedni ki svim vrstama hijerarhijskih leksi kih skupova, bili oni po svom unutarnjem ustrojstvu potpuno (što je rijetko) ili samo djelomice konzistentni, semanti ki je odnos uklju enosti ili obuhvatnosti (inclusion), nadre enosti (dominance), te podjela u podskupove nižih razina. Takve leksi ke jedinice pripadaju istom leksi kom polju obilježenom nekom zna enjskom sastavnicom ili obilježjem. Drugi relevantan semanti ki odnos je odnos razli itosti me u pojedinim elementima. (Pritchard 1995:295)

U tom primjeru prevoditelj je djelomi no usvojio strategiju postranjivanja („objedinjeni trgovinski kodeks“, „postupak pred federalnim sudovima“), a neke je pak EK-ove preveo primjenjuju i strategiju podoma ivanja („Zakon o krivi nom postupku“, „Zakon o obveznim odnosima“). Budu i da na makro razini, odnosno razini teksta, pravni sustav nije centralna referenca, prevoditelj si je mogao dopustiti slobodniji i ujedna eniji prijevod (usp. Pederson 2005: 122–128), ili ak ispuštanje odre enih EK-ova, što ne bi narušilo konzistentnost teksta.

(24)	<p>Days three and four would be eight hours each and cover fifteen areas of substantive law. Contracts, Uniform Commercial Code, real estates, taxation, workmen's compensation, constitutional law, federal trial procedure, criminal procedure, corporations, partnerships, insurance and debtor-creditor relations. All answers would be in essay form, and the question would emphasise Tennessee law. F 66</p>	<p>Dan tri i etiri potrajat e svaki po osam sati i pokrivati petnaest bitnih zakonskih podru ja. Ugovori, Objedinjeni trgovinski kodeks, nekretnine, kaznena djela, obiteljski odnosi, oporuke, ostavine, porezi, radni ke naknade, ustavni zakoni, postupak pred federalnim sudovima, zakon o krivi nom postupku, korporacije, partnerstva, osiguranje i Zakon o obveznim odnosima. Svi odgovori se daju u obliku sastavka, a pitanja stavljaju naglasak na zakone važe e u Tennesseeju. F 67</p>
------	---	---

Razliku u nadležnosti sudova u vezi s poreznim prekršajima ilustrira primjer (25a). Dok u Americi za to postoji posebni sud, u Hrvatskoj taj dio sudstva nije posebno izdvojen. Razliku u lokalnoj organizaciji sudstva iz primjera (25b) prevoditelj je možda adekvatnije mogao riješiti odabirom *op inskog suda* kao prijevodnog rješenja.

(25)	<p>Tomorrow you're in tax court all day, (...) F 70</p>	<p>Sutra ste itav dan na poreznom sudu, (...) F 71</p>
a)	<p>I can always spot the big-firm lawyers, as apposed to the ham-and-egggers who long around City Court. F118</p>	<p>Ja uvijek znam prepoznati pravnike velike tvrtke, za razliku od onih hemendeksera što vise oko gradskog suda. F 117</p>
b)		

Primjer (26) ilustrira kako se isti EK-ovi iz II-a i CJ-a sukladno zahtjevima konteksta, odnosno prilagodbi određenoj situaciji, trebaju prevesti različitim EK-ovima. U primjeru (26a) *attorney* je zaposlenik pravne tvrtke, pa je zato prevedeno kao *advokat*, što je njegovo radno mjesto nakon što je položio pravosudni ispit. Za razliku od toga, u situaciji prikazanoj u primjeru (b) *attorney* ima ulogu *pravnog zastupnika* jedne od sukobljenih strana.

(26) a)	She knows a lot of law and has tendency to give advice, especially to the newer attorneys . F 49	Dobro poznaje zakone i sklona je dijeliti savjete, napose novopečenim advokatima . F 51
b)	An attorney from one of the bigger firms interrupted and spoke to Avery. F 54	U razgovoru ih prekine pravni zastupnik jedne od tih tvrtki i obrati se Averyju. F55

Primjer (27) iz područja pravne terminologije ilustrira pogrešno preneseno značenje izvornog EK-a. U IT-u se radi o liku kojemu je bilo namješteno krivično djelo „statutory rape“, što podrazumijeva seksualni odnos s osobom koja nije dosegla dob potrebnu za privolu (*age of consent*), koja ovisno o pojedinačnim zakonima iznosi između 14 i 18 godina. Međutim ovo djelo ne uključuje prisilu, što je osnovno značenje sadržano u hrvatskom pravnom terminu *silovanje*. Razlika u značenju evidentna je i iz neposrednog konteksta navedenog EK-a: „ (...) da je cura imala sedamnaest godina (dakle blizu je potrebne dobi, op.a.), izgledala je kao da ima dvadesetpet (...) „Silovanje de iure“, iako takav pravni termin ne postoji, zna i silovanje kako to naš zakon predviđa, a to je nasilni seksualni čin. Dakle namjera autora da prikaže lik kao pozitivnu osobu kojoj je nešto „namješteno“ u ovom slučaju nije prenesena.

(27)	Did he explain to you it was a statutory rape , and that the girl was seventeen years old, looked twenty-five, and that I got framed? F 119-120	Je li Vam objasnio da je to bilo silovanje de iure , da je cura imala sedamnaest godina, izgledala kao da ima dvadeset pet, i da je sve bila namještaljka? F 118
------	--	---

EK-ovi u primjeru (28) ilustriraju britanski i američki sustav sudstva, navode i neke karakteristike na krivična djela. Budući da se u jednom djelu često isprepliću više zakonodavstava (britansko, američko, francusko), ovaj leksički skup zahtijeva usustavljen pristup u prevođenju, odnosno odabiru postupka, što neposredno utječe na dojam koji čitatelj ima o pojedinom liku.

(28) a)	Prints belong to Rémy Legaludec. Wanted for petty crime . DVC478	Traži se zbog sitne krađe . Ništa ozbiljno. Izbacili su ga sa sveučilišta zato što je povezao telefonske žice tako da može besplatno telefonirati (...) DVC 360
b)	Later did some petty theft. Breaking and entering . Dvc 478	Kasnije se bavio sitnim krađama. Provale, krađe (...) DVC 360
c)	Convicted of second-degree murder in Nashville eight years ago and sentenced to fifteen years with no parole. F 116	Okrivljen za ubojstvo s predumišljajem u Nashvilleu prije osam godina i osuđen na petnaest godina bez prava na uvjetni otpust. F 114

Prvi amandman američkog ustava, odnosno prava koja iz njega proizlaze, često se tematizira u književnim djelima i filmovima. Zbog njegove kompleksnosti i brojnih tumačenja, koja su i danas predmet mnogih pravnih rasprava, u svakom pojedinom djelu potrebno je sagledati kojim se aspektom djelo bavi.

(29)	(...) an article on First Amendment rights (...) F 68	(...) članak o pravima na temelju Prvog amandmana . F 69
------	---	---

U primjeru (30) nalazimo podskupinu EK-ova koji opisuju dijelove sustava francuske policije. Ove EK-ove prevoditelj je ostavio neprevedene, što se ne može smatrati adekvatnim postupkom, jer su vrlo česti u korpusu i presudni za razvoj radnje i karakterizaciju likova.

(30) a)	"Mr Langdon? I need to speak with you."The man's English was accented - a sharp, authoritative bark. "My name is Lieutenant Jérôme Collet. Direction Centrale Police Judiciaire ." DVC 25	"Gospodine Langdon? Moram razgovarati s vama." uvijek je govorio engleski s francuskim naglaskom i imao oštar, autoritativan glas. "Moje ime je poručnik Jérôme Collet. Iz Direction Centrale Police Judiciaire ." DVC 15
b)	"My team from Police Technique et Scientifique has just finished their investigation." DVC 47	"Moja ekipa Police Technique et Scientifique upravo je završila s istraživanjem." DVC 32
c)	He could imagine nothing important enough that Collet would interrupt this surveillance cachée - especially at this critical juncture. DVC 77	Nije mogao zamisliti ništa toliko važno što je moglo prisiliti Colleta da prekine ovaj surveillance cachée - pogotovo u ovom odlučujućem trenutku. DVC 53

Američka policija i tajne službe često su tema, tako da se nalaze i u ovom korpusu, a u primjeru (31) nalazimo najčešće među njima: *FBI*, *Interpol* i *CIA*, koji su već usvojeni u hrvatskom jeziku. Stoga u primjeru (31a) nije potrebno navoditi pridjev *američki* uz *FBI*.

(31)	Langdon paused. The Judicial Police? The DCPJ was the rough equivalent of the US FBI . DVC 25	Langdon je zastao. Francuska služba unutrašnje sigurnosti? DCPJ je ekvivalent ameri kom FBI-ju . DVC 15
a)	On any given night, all across Europe, Interpol officials could pinpoint exactly who was sleeping where. DVC 32	Bilo koje no i službenici Interpola mogu u svakom trenutku u cijeloj Europi prona i gdje tko spava. DVC 21
b)	(...) it had been prepared by some ex-CIA agents (...) F2	(...) a pripremalo ga je nekoliko bivših agenata CIA-e (...)
c)		

Politi ki sustav i njegovi dijelovi tako er su podskup *Organizacije društva*, po evši od Bijele ku e (a), preko vanjske politike (b) pa do kongresa (c).

(32)	- Mr Tollar has a plan that meets all your needs whoever's in the White House . (film The Firm)	Gospodin Tolar ima plan s kojim ete biti zadovoljni, bez obzira tko se nalazi u Bijeloj ku i . (film The Firm)
a)	Legally, the U.S. Embassy could intervene and extradite guilty citizens back to the United States, where they received nothing more than a slap on the wrist. DVC 93	Zakonski, ameri ko veleposlanstvo moglo se umiješati i izru iti prekršitelje ameri kim vlastima u SAD-u gdje bi dobili neko jedno upozorenje i to bi bilo to. DVC 66
b)	Congressman something or other from Oregon, chairman of a House Ways and Means subcommittee . F 193	Bio je to kongresmen ili nešto sli no iz Oregona, predsjednik kongresne budžetske komisije . F 189
c)		

3.3 Na in života i obi aji

Podskupina *Društva, na in života i obi aji* sadrži podskupine koje se odnose na pojmove stanovanje, prijevoz, hrana, odje a, stvari za svakodnevnu uporabu, me usobni odnosi (obiteljski, prijateljski, rasni, itd.). U okviru ove dominantne skupine najve i dio EK-ova pokriva leksi ka polja prehrane, odje e, prijevoza i me usobnih odnosa, stoga e se ovaj segment korpusa ilustrirati primjerima. U knjigama EK-ovi uglavnom služe dodatnoj karakterizaciji likova, bilo u pogledu njihovog društvenog položaja bilo u opisu društvenog života.

Sljede i EK-ovi sadržani u primjeru (33) tematiziraju prehranu.

Dok primjeri (33a), (b), (c) i (d) navode pojedina na jela, više ili manje poznata u hrvatskoj kulturi, koja imaju sporednu funkciju u djelu, primjer (33e) tematizira leksi ki skup *južnja ke hrane* i ima znatno važniju funkciju jer karakterizira osobu koju se opisuje. U tom kontekstu prevoditelj se mora rukovoditi parametrom relevantnosti EK-a pri odabiru postupka prevo enja.

(33) a)	(...) and consumed pastries and coffee. F 17	(...) I služila se kola i ima i kavom. F 18
b)	They also gathered for coffee and doughnuts some mornings (...) F 24	Pokatkad bi se ovdje nalazili i ujutro, na kavi i ušticipcima (...) F 25
c)	(...) said Gamar, as he buttered another roll . F 25	(...) re e Gamar, mažu i maslacem još jednu žemi ku . F 26
d)	Abby served strawberry shortcake and coffee. F 98	Abby je poslužila kola e od jagoda i kavu. F 98
e)	For twenty-six year she had cooked Southern food (...) F24	Dvadeset je i šest godina kuhala južnja ku hranu (...) F26

U primjeru (34) vrsta hrane i mjesto na kojem ju se konzumira signal je i društvenog statusa likova. Karakterističan je jelovnik „mladih i bogatih“, koji uključuje francusku, meksičku i američku kuhinju, mogli bismo reći i „glokalnu“. Stoga prijevod „mahune“ za „quiche“ ne pridonosi toj funkciji navedenih EK, već je štoviše narušava: „mahune“ u ovom kontekstu više podsjećaju na tradicionalne cjenovno povoljne jelovnike za „gablec“ ili „marendu“.

(34) a)	(...) walked hurriedly through the cold rain into the crowded terrarium where the young and affluent gathered to eat quiche and <i>fajitas</i> and black bean soup among the plants. F 153	(...) kroz hladnu kišu požuri do pretrpanog terarija gdje su se mladi i bogati skupljali da me u biljkama jedu mahune i <i>fajite</i> i juhu od crnog graha . F 151
b)	By seven, dinner was ready; bacon and tomato salad with tubettinni, veal piccate, and garlic bread in the oven . F77	U sedam je već bila gotova; salata od slanice i rajčice s tubetinima, teletina piccata i kruh s češnjakom u pećnici . F77

U primjeru (35) nejasno je zašto se prevoditelj u kontekstu američkog restorana za bogate i uspješne i tome prilagođenog odabira dviju dama, odlučio za tipično hrvatski, mogli bismo reći i lokalni, naziv jela „škampi na buzaru“. Prevoditelju je također vjerojatno nejasno po kojem kriteriju „pita od prokulica“ predstavlja „dobru staru vegetarijansku klasiku“. Ukoliko prevedeni primjer promatramo sa stajališta govornih činova, mogli bismo reći da u okvir „odlazak u skupi američki restoran“ ne pripada scena „naručivanje škampa na buzaru“ (usp. Ivaneti : 1995: 10). Da se prevoditelj odlučio samo za „škampe“, a izostavio „skillet“, što doslovno znači i „tavica“, prevoditelj bi dobio dojam odabira relativno skupog jela.

(35)	Abby ordered scampi in a skillet , but Kay stuck with the old fern bar standby of broccoli quiche . F 154	Abby je naručila škampe na buzaru , dok je Kay ostala na piti od prokulica, dobroj staroj vegetarijanskoj klasici . F 152
------	---	---

U primjeru (36) autorica opisuje sve ani obrok, odnosno banket, u povodu po etka nove školske godine, koji obiluje EK-ovima. Kontrastiranje leksi ke hijerarhije polja „hrana“ te podskupa niže razine „jelovnik za sve ani obrok“ u dva jezika zahtjevno je u prevo enju, naro ito zbog injenice da CJ esto puta ne leksikalizira odre eni EK iz IT-a, tj. hijerarhijski skupovi esto nisu „pravilno ure eni“ (usp. Pritchard 1995: 297). ak i sami na ini pripreme (*roast, boiled*) kulturno su obilježeni, kao i odre ene vrste namirnica (*beef, chicken, pork, lamb*), naro ito kada se pripremaju u okviru tradicionalnih obroka prigodom obilježavanja nekih blagdana. Koherentan i dosljedan pristup nužan je u ovakvim slu ajevima.

(36)	He had never seen so many things he liked to eat on the table: roast beef, roast chicken, pork chops and lamb chops, sausages, bacon and steak, boiled potatoes, roast potatoes, chips, Yorkshire pudding, peas carrots, gravy, ketchup and, for some strange reason, mint humbug . PS 92	Nikad nije vidio na jednom mjestu toliko jela koja voli: pe enu govedinu, pe ene pili e, svinjske kotlete i janje e kotlete, kobasice, slaninu i odreske, kuhani krumpir, pe eni krumpir, pomfrit. Yorkshirski puding, grašak, mrkvu, sok od pe enja, ke ap i , iz nekog nepoznatog razloga, ljute mentol bombone . PS 100
------	---	--

Primjer (37) ilustrira podskup niže razine u odnosu na „jelovnik za sve ani obrok“, tj. deserte („zaslada“). Ovo je tako er mjesto na kojemu prevoditelj mora donijeti odluku koja e pridonijeti koherentnosti prijevoda i informativnosti itatelja, uz istovremeno zadržavanje odre enog stupnja „stranosti“ zbog konteksta situacije.

(37)	A moment later the puddings appeared. Blocks of ice cream in every flavour you could think of, apple pies, treacle tarts, chocolate éclairs and jam doughnuts, trifle, strawberries, jelly, rice pudding (...) PS 93	Malo zatim pojavi se na stolu zaslada . itavi blokovi sladoleda svih mogu ih aroma, pita od jabuka, kola i preliveni sirupom, okoladni kola i i i krafni punjeni džemom, nabujci, jagode, žele i puding od riže (...) PS 101
------	--	--

Obi aji i tradicije važan su dio svake kulture jer u njima je sadržana itava njena povijest. Stoga su to mjesta na kojima prevoditelj mora razmatrati književne, kulturne, leksi ko-stilisti ke i pragmatične parametre u prevo enju EK-ova iz toga područja, budu i da su leksi ke praznine u ovoj podskupine este, kao što je to slu aj u primjeru (38a) i (38b). Budu i da se u primjeru (a) radi o usporedbi, gdje je važno prenijeti konotaciju, prevoditelj ima ve i izbor postupaka na raspolaganju, no kada je tradicionalni ameri ki *Dan zahvalnosti* centralna referenca, tada je mora na neki na in prenijeti.

(38) a)	The bumper broke off suddenly with a crash. Langdon paused to catch his breath. At least the truck would no longer look like a Fourth of July sparkler . Dvc 291	Odbojnik se iznenada odlomio uz glasan lom. Langdon je stao kako bi došao do daha. Ako ništa drugo, kamion barem više nije izgledao poput novogodišnje petarde . Dvc 216
b)	Traditional American Thanksgiving tables still bore pagan, horned fertility symbols. DVC 419	Na tradicionalnom ameri kom stolu za Dan zahvalnosti još uvijek se nalaze rogati simboli plodnosti. DVC 316

Prijevozna sredstva

Prijevozna sredstva imaju opisnu funkciju u tekstu, odnosno čitatelju pružaju dodatne podatke o korisnicima određenih prijevoznih sredstava, tj. karakteriziraju ih. Iako se u IT-u pojavljuju relativno često, njihova uloga u smislu fabule je periferna. Stoga je važno da prevoditelj procijeni cjelokupnu kulturnu konstelaciju teksta te da primijeni određenu strategiju i dosljedno je provodi.

U određenom kontekstu primjerenije je neki EK izostaviti ili ga zamijeniti hiperonimom, nego ga zadržavati, kao što je slučaj u primjeru (39a). „Greyhoundova autobusna stanica“ je obična autobusna stanica. Kada prevoditelj napiše da je netko čekao na „greyhounda“ (pisano malim slovom) (primjer (39b)), tada to može značiti da je čekao na psa te pasmine, a zapravo je čekao na autobus poduzeća „Greyhound“, isto spominjanog u kontekstu američkog prijevoza. U našoj kulturi automobil „buba“ može biti jedino „Volkswagenova buba“, stoga je izričito navođenje Volkswagena nepotrebno, jer predstavlja prekomjernu eksplicitaciju (usp. (39c)). S druge pak strane kada se u tekstu spominje avio prijevoznik, odnosno let koji on vozi, umjesto da se prevede „Idete li *Learovim* letom?“ doslovnim prijevodom glagola „take“, „Uzete li Lear?“ prevoditelj je izostavio potrebnu informaciju (39d).

(39)	" Greyhound bus station ", he said to the driver. F 232	" Greyhoundova autobusna stanica ", re e voza u. F 227
a)	Tarrance's gang had very quietly and very thoroughly examined it with magnifying glasses while waiting for the Greyhound four days earlier. F 246	Tarranceovo ga je društvo tiho i temeljito stavilo pod pove alo dok je prije etiri dana ekao na greyhounda . F 240
b)	The man was squatting behind an old Volkswagen Beetle (...) F 269	ovjek je u ao iza stare Volkswagenove bube (...) F 263
c)	Are you taking the Lear ? - No. Delta nonstop. F 253	Uzet ete Lear ? - Ne. Deltin nonstop. F 246
d)		

Prijevozna sredstva, odnosno marke automobila koje likovi voze, simbol su njihova društvenog statusa. Pritom nema velike razlike u mjestu tih EK-ova u kulturnoj konstelaciji IK-a i CK-a. I u našoj se kulturi automobili marke Mercedes, BMW ili Rolls-Royce povezuju s bogatstvom i raskoši (usp. (40a)), dok bismo npr. Fiat isto tako opisali kao „ne posebno impresivan“ (40b).

(40)	Her delight turned to surprise, however, when she arrived to find the driveway filled with parked cars— Mercedeses, BMWs, Audis, and a Rolls-Royce . dVC 194	Me utim, njezino oduševljenje pretvorilo se u iznena enje kad je stigla do zamka i zatekla prilaz pun automobila - Mercedesa, BMW-a, Audija i jedan Rolls-Royce . DVC 141
a)		
b)	The driver who collected Bishop Aringarosa from Leonardo da Vinci International Airport pulled up in a small, unimpressive black Fiat sedan. DVC 205	Voza koji je pokupio biskupa Aringarosu sa zra ne luke Leonardo da Vinci zaustavio se u malom, ne posebno impresivnom crnom Fiatu sedanu. DVC 149

Stanovanje

Nadalje navodimo primjere EK-ova koji pokrivaju leksi ko polje stanovanja.

Ilanovi odre ene jezi ne (a i kulturne) zajednice svoje izvanjezi no iskustvo preta u u konceptualna semanti ka polja odre enoga leksi kog skupa te formiraju tzv. leksi ke hijerarhije ili taksonomije (usp. Pritchard 1995: 293–313). Ukoliko se u odre enom IT-u pojavljuje više EK-ova koji pripadaju odre enome leksi kom skupu, prevoditelj bi svakako trebao poznavati odnose me u njima. Kao što navodi Pritchard (1995: 294) „Rije i, tj. leksi ke jedinice, svrstavaju se u takav skup prema zna enjskim sastavnicama ili obilježjima koje sve te jedinice me usobno dijele i ujedno služe kao sredstvo uspore ivanja (»tertium comparationis«) u kontrastiranju hijerarhija dvaju jezika.“

U hrvatskome jeziku „drvenjara“ (41) sadržava zna enjsku jedinicu trošno, siromašno, jeftino, što je teško povezati s „krasnim“ kao i s „bijelim“. Propozicijski sadržaj u IT-u je „Živjet emo u krasnoj ku ici, kao sretna obitelj“, što podržava i neposredni kontekst: autor navodi uobi ajeno ime ulice („Maple Street“), te uobi ajena imena („Ja u biti Harvey, a ti eš biti Thelma“). Kontekst govori i o tome da likovi žele prikriti identitet, budu i da ih progoni mafija („Uzet emo neko kratko, neupadljivo prezime“.)

(41)	We'd live in a neat little white frame house on Maple Street in Omaha. I'd be Harvey and you'd be Thelma, and we'd need a short, unassuming last name. F 248	Živjet emo u krasnoj maloj bijeloj drvenjari na Maple Streetu u Omahi. Ja u bit Harvey, a ti eš biti Thelma, i sad nam još treba samo kratko, nepretenciozno prezime. F 242
------	---	--

Primjer koji dobro ilustrira leksi ku taksonomiju je onaj koji govori da tvrtka posjeduje „chalet“ u Vailu (poznatom skijalištu), „a cabin“ na jezeru Manitoba i „two condos“ na Velikom Kajmanu, ime se potkrepljuju opisi o bogatstvu tvrtke, odnosno dodatnim pogodnostima koje ona svojim zaposlenicima nudi. Umjesto „švicarske ku e“, što se odnosi samo na stil gradnje, a zna enje ima isklju ivo u engleskome govornom podru ju (u našoj leksi koj taksonomiji tako nešto je neuobi ajeno) i „kolibe“ (što ponovno aludira na skromnost, a što je u ovom kontekstu neprimjereno), prevoditelj se mogao odlu iti za „vlastito odmaralište“, ili pak drugi naziv primjereniji kontekstu.

(42)	The firm has a chalet in Vail, a cabin on a lake in Manitoba and two condos on Seven Mile Beach on Grand Cayman Islands. F 20	Tvrtka ima švicarsku ku u u Vailu, kolibu na jezeru u Manitobi, te dva apartmana na Seven Mile Beachu na Grand Caymanu. F 22
------	--	---

Primjer (43) ilustrira na in stanovanja i organizaciju stambenog naselja koje u našoj kulturi nije uobi ajeno, tj. život u prikolicama i mobilnim ku ama, što je karakteristi no za siromašniji dio populacije, odnosno pokazatelj je društvenog statusa.

(43)	For instance, his mother lived in a cheap trailer park in Panama City Beach (...) F10	Tako su, primjerice, znali da mu majka živi u jeftinom naselju prikolica u Pannama City Beachu (...) F10
	The neighborhood was a disorganised suburb of antique mobile homes . F 172	Kvart je bio dezorganizirano predgrađe izgrađeno od prastarih pokretnih kućica . F 169

Slijede primjeri prijevoda EK-ova koji predstavljaju odjeću, kao zasebnu manju podskupinu. Osnovna dodatna specifična informacija koju ovi EK-ovi u IT-u i IK-u unutar određenih okvira nose je kontekstualizacija odjeće, uglavnom stereotipnih scena u kojima se likovi nalaze. Scene se pretežito odnose na odijevanje u poslovnoj i privatnoj domeni, odnosno na poslu i u slobodno vrijeme. Ako pritom u obzir uzmemo da je i na in odijevanja vrsta nejezične komunikacije, tada nam je jasno da na in odijevanja zna i pridržavanje ili kršenje određenih normi, slično kao i u jezičnoj komunikaciji (usp. Ivaneti 1995: 11). Prevoditelj pritom mora ocijeniti logičnu vezu između konteksta kulture i konteksta situacije. U ovim primjerima prevoditelj je uglavnom doslovno prevodio EK-ove iz IJ-a, što nije uvijek najbolje rješenje s obzirom na relacijsku prirodu svakoga pojedinog EK-a prema ostalima u istom leksičkom polju kao i na različita mjesta u IK-u i CK-u. Tako primjerice veštica u CK-u nije upoznata s „Bassovim tenisicama“, koje se više puta spominju, ili pak sa „Auburn kapom“, pa bi stoga u tekstu bilo potrebno uključiti dodatne elemente koji će pomoći čitateljima u ciljnoj publici da tu relaciju uspostave, ili ih pak ispustiti ukoliko to kontekst i ostali parametri dozvoljavaju.

Primjer (44) ilustrira na in odijevanja u poslovnom okruženju, koje se također može razlikovati unutar šire kulture, ovisno o npr. vrsti posla kojim se osobe bave te o lokalnim razlikama.

(44)	The dress code appeared to be strict, but no different than New York or Chicago. Dark gray or navy wool suits, white or blue cotton button downs, medium starch, and silk ties. F 17	Pravila u odijevanju bila su, po svemu sudeći, stroga ali nimalo različita od onih u New Yorku ili Chicagu. Tamnosiva ili tamnoplava vunena odijela, bijele ili plave pamučne košulje srednje uširkane, i svilene kravate. F 19
------	---	--

Sportski na in odijevanja, odnosno odjeća za slobodno vrijeme ilustrira primjer (45).

(45)	"No, thanks. I'll stick to my Western Kentucky gym shorts ". F 129	"Ne, hvala. Ostat u na svojim gimnasti kim hlaicama iz Western Kentuckyja " F127
	In the rest room on the first floor she changed into khaki walking shorts, Bass loafers and a navy knit pullover . F 284	U toaletu na prvom katu presvukla se u kratke khaki hlače, Bassove tenisice i mornarski pleteni pullover . F 277
	He wore aviator unshaded an Auburn cap . F 362	Nosio je avijatorske naočale i kapu Auburn . F 351

Sljedeći EK-ovi opisuju međusobne odnose. „Bachelorhood“ (46a) bismo bolje opisali kao život samca (dakle neoženjenog muškarca), dok „samotan život“ u prvom redu znači da osoba živi sama, što ne mora uključivati da nema braću i druge. Izraz „politička korektnost“ (46b) već je donekle usvojen u hrvatskom jeziku u opisu poželjnog odnosa prema manjinskim ili zapostavljenim skupinama društva kao i izraz „snobizam“ (46c), koji je starijeg porijekla.

(46)	His lifelong affinity for bachelorhood and the simple freedoms it allowed had been shaken somehow ... Replaced by an unexpected emptiness that seemed to have grown over the past year. DVC 57	Njegova sklonost samotnom životu koja je trajala cijeli život, i s malim slobodama koje je takav život dopuštao, bili su na neki način uzdrmani ... Zamijenila ih je neočekivana praznina za koju se činilo da tijekom godina postaje sve veća. DVC 39
a)	The ministry's ongoing foray into political correctness , Fache argued, was weakening the department. DVC 78	Zalaganje ministarstva za političku korektnost , smatrao je Fache, slabilo je policiju. DVC 53
b)	(...) they had ignored the the snubs from the classmates and coworkers in this bastion of East Coast snobbery (...) F 10	Uglavnom se nisu obazirali na zajedljivost kolega i suradnika iz tog bastiona istonog snobizma (...) F 12

Tema primjera (47) je odnos između majke i djeteta, odnosno na način na koji se majka obrađuje djetetu tepanjem. Odnosi među likovima važni su u svakom djelu, stoga ih je potrebno na prikladan način prenijeti u CK. Izraz *buice* (47a), koji je rezultat doslovnog prijevoda, ne koristi se u hrvatskom jeziku, stoga u ovom kontekstu nije adekvatan, za razliku od primjera (47b).

(47)	We are going to buy you two new presents. How's that, pumpkin ?	Kupit ćemo još dva dara. Što kažeš, buice ?
a)	It's all right, sweetheart . We'll get you out of these cold clothes.	Dušo , svu ćemo ti tu hladnu odjeću.
b)		

3.4 Mjerne jedinice

Podskupina 34. *Mjerne jedinice* zastupljena je vrlo visokim postotkom u korpusu. Sljede i primjeri prikazuju neke funkcije u tekstu.

Primjeri navedeni pod (48) prikazuju korištenje mjernih jedinica u opisu ljudi, odnosno likova u djelima. Iz opisa osobe u policijskom, odnosno detektivskom žargonu u primjerima (a) i (b) može se zaključiti da prevoditelj nije spoznao bit komunikacijske funkcije EK-a u ovom slučaju. Kada se opisuje osoba koju je netko vidio, tada se mjere navode po slobodnoj procjeni, tako da bi se uvijek prije same mjerne jedinice moglo dodati „otprilike“, „po mojoj procjeni“. Stoga je manje prikladno navesti okvirnu visinu od *188 cm* (primjer a) ili težnu od *73 kile*. Uobičajeno bi bilo reći i „Bili su visoki oko 190 i teški oko 70 ili 80 kila“. Nasuprot tome u primjeru (c) prevoditelj itelja ne zamara to nominalnom dužinom kaputa (110 cm), već odabire veličinu *broj etrdeset i tri*. Međutim najmanji muški konfekcijski broj je 48, stoga je prevoditelj zapravo poslao poruku da je osoba izuzetno sitna, što ne odgovara stvarnoj situaciji.

(48) a)	Both were six-two , weighed about one-eighty , (...) F 112	Obojica su bili visoki sto osamdeset osam centimetara , obojica teški oko osamdeset kila , (...) F 11
b)	With a man of a hundred eighty pounds , two shots of chloral hydrate would induce a dead sleep for ten hours. F 288	Kod muškarca od sedamdeset tri kile jedna doza kloral hidrata izazivala bi deset sati mrtva koga sna. F 280
c)	I want one of those kelly green sport coats, forty-four long , and a pair of white buckskins, ten D . F 358	A sad bih molio jedan od onih svjetlozelenih sportskih sakoa, broj etrdeset i tri , i cipele od bijelog antilopa broj etrdeset etiri . F 347

Primjer (49) ilustrira uporabu EK-a *foot* kao uobičajenu jedinicu za izražavanje duljine. U primjeru (49a) autor najprije navodi izraz *exact length*, a nakon toga zaokruženi iznos *fifteen hundred feet*. Slično kao i u primjeru (48a) u primjeru (49a) bilo bi prikladnije da je prevoditelj umjesto *To na dužina, ako se Langdon to nosio, iznosila je oko etiristo pedeset šest metara*, naveo zaokruženu dužinu od 450 metara. Usporedba sa spomenikom u Washingtonu itelju ne govori puno, budući

da on nema pojam o njegovoj veličini. Kada se govori u takvim razmjerima, često se u govornom jeziku može čuti usporedba s nogometnim igralištem, čija duljina iznosi otprilike 100 metara, što je čitatelju pojmovno bliže. Stoga bi možda adekvatnije bilo reći i „kao četiri nogometna igrališta“. Pritom je informacija *poredana jedan iza drugog* suvišna. Za razliku od toga primjer (49c) *dominantni Botticelli veličine četiri i pol metra* može se smatrati prikladnim prevoditeljskim rješenjem, premda bi možda bolji dojam *dominantnosti* navedenog djela čitatelj dobio putem izraza *skoro pet metara*. Presudna je činjenica da prevoditelj spozna značenje, značenje i funkciju EK-a u kontekstu, što često nije u korelaciji s točnim preračunavanjem iz jednog u drugi mjerni sustav.

(49)	"As you probably know, the Grand Gallery is quite long." The exact length, if Langdon recalled correctly, was around fifteen hundred feet , the length of three Washington Monuments laid end to end. DVC 56	"Kao što vjerojatno znate, Velika galerija je dosta duga." Točna dužina, ako se Langdon točno sjeća, iznosila je oko četiristo pedeset šest metara , dužina tri spomenika u Washingtonu poredana jedan iza drugog. DVC 38
a)		
b)	Feeling drained, she walked to the small plate-glass window at the far end of the bathroom and gazed out in silence through the mesh of alarm tape embedded in the glass. They were high up— forty feet at least. DVC 114	Osjećajući se iscrpljenom otišla je do prozora na udaljenom kraju zahoda i u tišini gledala kroz rupu između isprepletenih žica alarma ugrađenog u prozor. Bili su visoko - najmanje dvanaest metara . DVC 81
c)	This door, the chamber's sole point of entry, faced a dominating fifteen-foot Botticelli on the far wall. DVC 151	Ova vrata, jedino mjesto ulaska u prostoriju, gledala su u dominantnog Botticellija na suprotnom zidu veličine četiri i pol metra . DVC 109
d)	The masterpiece she was examining was a five-foot-tall canvas. DVC 182	Remek-djelo koje je gledala bilo je metar i pol veliko ulje na platnju. DVC 132

Primjer (50) ilustrira korištenje mjerne jedinice *inch*, koja iznosi 2,54 cm, stoga se koristi kada se opisuju predmeti manjih dimenzija. Zanimljiv je primjer 50a, u kojem se tematizira veličina jednog od najpoznatijih likovnih djela, Mona Lise, te usporedba njene veličine s plakatom. U ovom slučaju prevoditelj je s pravom naveo točnu veličinu djela, jer se kontrastira otkrivanje posjetitelja Louvrea u vezi njezinih dimenzija i stvarnog stanja. Primjeri (b) i (c) tematiziraju korištenje mjernih jedinica za opis debljine (b) zaštitnog stakla, i udaljenosti (c).

(50)	Despite her monumental reputation, the <i>Mona Lisa</i> was a mere thirty-one inches by twenty-one inches —smaller even than the posters of her sold in the Louvre gift shop. DVC 164	Usprkos svojoj monumentalnoj reputaciji, <i>Mona Lisa</i> velika je samo 78 puta 53 centimetra - manja od plakata na kojima je bila prikazana, a koje su prodavali u trgovini poklonima u Louvreu. DVC 119
a)	She hung on the northwest wall of the Salle des Etats behind a two-inch-thick pane of protective Plexiglas. DVC 164	Visjela je na sjeverozapadnom zidu Salle des Etats iza zaštitnog stakla od pleksiglasa debelog pet centimetara . DVC 119
b)	Now, bowing down like a subject several yards in front of Leigh Teabing, Langdon lowered the cryptex to within inches of the stone floor . Dvc 554	Sada, spuštaju i se poput podanika nekoliko metara ispred Leigha Teabinga, Langdon je spustio kripteks nekoliko centimetara do kamenog poda . Dvc 417
c)		

Mjerne jedinice za površinu kao EK navedene su u primjeru (51). U svim primjerima kvadratura je neto no izra unata, a iznosi oko 21 000 kvadratnih metara u primjeru (a), odnosno oko 40 000 kvadratnih metara u primjeru (b), što je otprilike triput manje. Budu i da se primjeri u prijevodu nalaze u razmaku od 6 stranica, i obi nom itatelju je iz odnosa veli ina vidljivo da nešto mora biti neto no. K tome tako drasti na razlika važna je i u poimanju zna ajnog muzeja kao što je Louvre. U primjeru (c) to an iznos trebao bi biti 130 jutara, a ne *185 jutara*.

(51)	Built fifty-seven feet beneath ground level, the Louvre's newly constructed 70,000-square-foot lobby spread out like an endless grotto. DVC 40	Sagra en pedeset dva metra ispod razine tla, novoizgra eno predvorje Louvrea od 6500 kvadratnih metara prostrlo se pred njima poput beskrajne pe ine. DVC 27
a)	With a price tag of just over \$47 million, the 133,000-square-foot tower is clad in red brick and Indiana limestone. DVC 49	Sa cijenom višom od 47 milijuna dolara, toranj od 120 000 kvadratnih metara odjeven je u crvenu ciglu i kre njak iz Indiane. DVC 33
b)	The Sprawling 185-acre estate of Château Villette was located twenty-five minutes northwest of Paris in the environs of Versailles. Dvc 298	Imanje koje se protezalo preko 185 jutara nalazilo se dvadeset pet minuta sjeverozapadno od Pariza, u okolici Versaillesa. Dvc 222
c)		

Brzina vožnje nekog prijevoznog sredstva tako er je važna za opis radnje i ima važnu funkciju. U primjeru (52) govori se o tome da se kamion nije mogao brzo kretati, iako je koristio svoju najve u brzinu, za što se koristi mjerna jedinica *mile per hour*.. Stoga u ovom slu aju to na brzina nije presudna informacija za itatelja, no ako se govori o sporosti kamioneta, onda bi bolje rješenje bilo *70 na sat*, što je ujedno i bliže to nom prera unatom iznosu (72 km na sat).

(52)	(...) as the truck approached top speed of almost forty-five miles per hour . F 38	(...) dok bi se kamionet tegobno uspinjao prema svojoj najvećoj brzini od skoro sedamdeset pet na sat . F 41
------	---	---

4. KULTURA U UŽEM SMISLU

Skupina 4 *Kultura u užem smislu* podijeljena je na 4 podskupine, koje se dalje granaju na još uže leksičke skupove. Dio tablice koja prikazuje taksonomiju ilustrira ovu podjelu:

4	KULTURA U UŽEM SMISLU	4.1	vjera (crkva i njeno ustrojstvo, rituali, moral, crkveni blagdani, sveci)
		4.2	obrazovanje (škole, sveučilišta, obrazovni sustav, ispiti itd.)
		4.3	visoka kultura (umjetnost)
		1	institucije (muzeji, kazališta, knjižnice i sl.)
		2	osobe (pisci, glazbenici, glumci, likovi iz umjetničkih djela i sl.)
		3	umjetnička djela (pjesme, romani, slike itd.)
		4.4	popularna kultura
		1	mediji (TV, radio, časopisi, novine, publikacije, poznate osobe)
		2	sport (vrste sportova, sportaši, natjecanja i sl.)
		3	mjesta za izlaske / slobodno vrijeme (restorani, hoteli, klubovi, kafići i sl.)

Za potrebe ovoga rada kultura u užem smislu podijeljena je na visoku kulturu i popularnu kulturu kako bi se mogli dobiti podaci o EK-ovima iz ovih područja relevantnih za istraživanje, posebice u kvantitativnom dijelu, odnosno deskriptivnoj statistici.

4.1 Vjera

Podskupina 41. obuhvaća vjeru, tj. crkvu i njeno ustrojstvo, rituale, moral, crkvene blagdane, svece, itd. Primjer (53) ilustrira EK-ove koji sadrže nazive crkava ili kapelica (a) i (b), svece, odnosno biblijske osobe (c) i (d) te neke općepoznate biblijske motive (e) i (f). Posebna pozornost kod ovoga leksičkog skupa treba biti posvećena službenim ekvivalentima, odnosno usvojenim prijevodima EK-ova. Naime za EK-ove koji nisu općepoznati i manje su česti potrebno je provjeriti kako

službeni prijevod glasi. Ako neko djelo sadrži veliki broj EK-ova iz ove podskupine, može biti potrebno i konzultirati se s dobrim poznavateljem toga područja i njegove terminologije.

(53)	Each had told Silas the exact same thing - that the keystone was ingeniously hidden at a precise location inside one of Paris's ancient churches - the Eglise de Saint-Sulpice . DVC 28	Svaki od njih rekao je Silasu istu stvar - kamen temeljac domišljato je skriven na toj lokaciji unutar jedne od najstarijih pariških crkava - Eglise de Saint-Sulpice . DVC 18
a)		
b)	Rosslyn Chapel —often called the Cathedral of Codes—stands seven miles south of Edinburgh, Scotland, on the site of an ancient Mithraic temple. Dvc 564	Rosslyn Chapel - esto nazivana Katedrala šifri - nalazi se jedanaest kilometara južno od Edinburgha u Škotskoj, na mjestu drevnog mitrajskog hrama. Dvc 426
c)	"You chose a valuable hostage," he said as they ran. "Madonna of the Rocks," she replied. "But I didn't choose it, my grandfather did. He left me a little something behind the painting." DVC 186	"Izabrala si skupocjenog taoča", rekao joj je dok su trčali. " Madonna on the rocks ", odgovorila je. "Ali nisam je ja izabrala, djed je. Ostavio mi je nešto iza slike". (Engl.prev. Madona na stijinama) footnote DVC 135
d)	The true nature of the Grail? Sophie felt even more lost now. The Holy Grail, she had thought, was the cup that Jesus drank from at the Last Supper and with which Joseph of Arimathea later caught His blood at the crucifixion. Dvc 223	Sveti je gral, mislila je, bio kalež iz kojeg je Isus pio na Posljednjoj večeri i u koji je Josip Arimatejac kasnije uhvatio njegovu krv kad su ga razapinjali. Dvc 163
e)	The true nature of the Grail? Sophie felt even more lost now. The Holy Grail, she had thought, was the cup that Jesus drank from at the Last Supper and with which Joseph of Arimathea later caught His blood at the crucifixion. Dvc 223	Sveti je gral, mislila je, bio kalež iz kojeg je Isus pio na Posljednjoj večeri i u koji je Josip Arimatejac kasnije uhvatio njegovu krv kad su ga razapinjali. Dvc 163
f)	Nor did one need a background in symbolism to understand that Snow White—a princess who fell from grace after partaking of a poisoned apple—was a clear allusion to the downfall of Eve in the Garden of Eden . DVC	Nije potrebno znanje simbolike da bi se shvatilo da je Snjeguljica - princeza koja je pala iz milosti nakon što je zagrizla otrovnu jabuku - jasna aluzija Evina pada iz Rajskog vrta . DVC 262-3

U korpusu je sadržan veliki broj EK-ova koji tematiziraju izdvojenu crkvenu organizaciju *Opus Dei*, kod nas prilično nepoznatu. U primjeru (54) navode se upravo EK-ovi povezani s ovom prelaturom katoličke crkve. Važno je pritom napomenuti da prevođenje ovih EK-ova za prevoditelja predstavlja izazov, jer za tu tematiku nema usvojenih prijevodnih varijanti, ali je ujedno i odgovornost, jer upravo se prevođenjem takvog djela formira tzv. *kultura prevođenja*.

(54)	In 1975 Paris's Bibliothèque Nationale discovered parchments known as Les Dossiers Secrets, identifying numerous members of the Priory of Sion , including Sir Isaac Newton, Sandro Botticelli, Victor Hugo and Leonardo da Vinci. DVC 15	Godine 1975. Pariška Bibliothèque Nationale otkrila je spise poznate pod nazivom Les Dossiers Secrets u kojima su se nalazili popisi brojnih članova Sionskog priorija uključujući i Sir Isaaca Newtona, Botticellija, Victora Hugoa i Leonarda da Vincija. DVC 7
a)		
b)	The curator's true identity, along with the identities of his three sénéchaux , was almost as sacred as the ancient secret they protected. DVC 18	Kustosov pravi identitet, kao i identiteti trojice njegovih sénéchauxa bio je gotovo isto toliko tajnovit kao i drevna tajna koju su čuvali. DVC 10
c)	The spiked cilice belt that he wore around his tight cut into his flesh, and yet his soul sang with satisfaction of service to the Lord. DVC 27	Šiljasti kožni pojas sa šiljcima, cilice , koji je nosio oko bedra, zarezao mu se u meso, ali duša mu je svejedno pjevala od zadovoljstva što služi Gospodu. DVC 17
d)	"All four are gone. The three sénéchaux (...) And the Grand Master himself." DVC 27	"Sva četvorica su mrtva. Tri sénéchauxa (...) I Veliki majstor glavom i bradom." DVC 17
e)	Sadly, all of these events had helped spawn the new watch group known as the Opus Dei Awareness Network (ODAN) . DVC 52	Na žalost, svi ti događaji pomogli su osnivanju nove nadzorne skupine poznate pod nazivom Opus Dei Awareness Network (ODAN) . DVC 35

4.2 Obrazovanje

Podskupina 42. obuhvaća EK-ove koji tematiziraju škole, sveučilišta, obrazovni sustav, ispite, itd.

U primjeru (55) prikazani su EK-ovi iz korpusa koji se odnose na različite vrste obrazovnih institucija, počevši od predškolskog obrazovanja (55e) pa do sveučilišne razine (55a, b, c). Kada kulturna konstelacija nekog djela sadrži EK-ove iz podskupine obrazovanja iz više kultura (britanske, američke, francuske), prevoditelj mora razraditi kulturnu konstelaciju i odabrati pogodnu strategiju za njeno prevođenje kako bi postigao adekvatan prijevod sa stajališta čitatelja.

(55)	Sophie had come home a few days early from graduate university in England and mistakenly witnessed her grandfather engaged in something Sophie was obviously not supposed to see. DVC 110	Sophie se vratila nekoliko dana ranije s fakulteta u Engleskoj i greškom vidjela svog djeda kako radi nešto što Sophie o čemu nije trebala vidjeti. DVC 78
a)		
b)	Returning from graduate school in Britain for spring break a few days early, Sophie couldn't wait to see him and tell him all about the encryption methods she was studying. DVC 193	Vraćajući se kući iz visoke britanske škole na proljetne praznike nekoliko dana ranije, Sophie nije mogla dočekati da ga vidi i ispriča mu sve o metodama u kriptografiji o kojima je učila. DVC 141
c)	André Vernet, according to official records, was a model citizen. No police record—not even a parking ticket. Educated at a good lycée and the Sorbonne , he had a <i>cum laude degree</i> in international finance. Dvc 478	André Vernet, prema službenim podacima, bio je uzoran građanin. Nije imao dosjeje, nije imao čak ni kaznu za parkiranje. Obrazovan u odličnoj pripreмној školi i sveučilištu Sorbonne , imao je <i>cum laude</i> diplomu iz međunarodnih financija. Dvc 360
d)	Harry, on the other hand, was going to Stonewall High, the local comprehensive . PS 28	Harry će pak nastaviti obrazovanje u odličnoj javnoj školi u Stonewallu . PS 29
e)	For the past three years she's taught at private kindergarten near Boston College . F5	Prošle je tri godine učevala u privatnom dječjem vrtiću u kraj Boston Collegea . F7
f)	We've known each other since high school . F 5	Poznajemo se još od srednje škole . F 7

Svaka kultura ima određena pravila, običaje i tradicije vezane za domenu obrazovanja. U primjeru (56) pokazani su EK-ovi koji tematiziraju kažnjavanje (56a), te tradicionalna obilježavanja kraja školske godine (56 b, c).

(56)		
a)	"Detention!" she shouted. PS 175	"Kazna!" vikala je na njega. PS 190
b)	Listen, you've got to be up for the end-of-year feast tomorrow . The points are all in and Slytherin won, of course (...) PS 219	Uj, ti svakako moraš do sutrašnje završne svečanosti opet biti na nogama. Bodovi su svi prebrojeni i Slytherini su, naravno pobijedili (...) PS 239
c)	Whom did you take to your senior prom ? F 340	Koga si poveo na maturalno veče ? F 330

Ocjenjivanje, odnosno vrednovanje rada učenika ili studenata, kao uvjet za napredak u daljnjem školovanju ili u karijeri, razlikuje se od kulture do kulture. Primjer (57a, b) ilustrira intervjuiranje za posao, na kojem je jedno od uobičajenih pitanja rang u generaciji studenata, dok primjer (c) prikazuje specifičan sustav ocjenjivanja, različit od onoga koji se primjenjivao u našoj kulturi u vrijeme objave djela.

(57)		
a)	"How are you ranked in your class ?" F 5	"Kakav ste rang imali u svojoj klasi ?" F 6
b)	" Top five ". F 5	" Me u prvih pet ". F6
c)	"How'd you make a stright A's and play football?" F 6	"Kako to da ste imali sve iste petice , a ipak igrali ragbi?" F 7

4.3 Visoka kultura (umjetnost)

Skupina Visoku kultura sadrži podskupine *institucija*, kao što su muzeji, kazališta, knjižnice i sl.), umjetnike (pisce, glazbenike itd.), kao i umjetni ka djela, tj. ono što se pod tim pojmom podrazumijevalo sve do pedesetih godina 20. stolje a.

4.3.1 Institucije (muzeji, kazališta, knjižnice i sl.)

Institucije visoke kulture prevode se uglavnom posu ivanjem ili doslovnim prevo enjem, a primjer (58) prikazuje karakteristi ne EK-ove iz korpusa koji tematiziraju knjižnicu (58a), galeriju (58b) i muzej (58c). *Bibliothèque Nationale* zna ajna je u svjetskim razmjerima, kako po svojem arhitektonskom rješenju i politi kim kontroverzama koje su pratile njenu izgradnju, tako i po zbirkama koje udomljuje. Prevoditelj je možda nešto od ovih kulturnih specifi nosti trebao prenijeti itatelju kao zanimljivost.

(58)		
a)	In1975 Paris's Bibliothèque Nationale discovered parchments known as Les Dossiers Secrets, identifying numerous members of the Priory of Sion, including Sir Isaac Newton, Sandro Botticelli, Victor Hugo and Leonardo da Vinci. DVC 15	Godine 1975. Pariška Bibliothèque Nationale otkrila je spise poznate pod nazivom Les Dossiers Secrets u kojima su se nalazili popisi brojnih lanova Sionskog priorija uklju uju i Sir Isaaca Newtona, Botticellija, Victora Hugoa i Leonarda da Vincija. DVC 7
b)	Renowned curator Jacques Saunière staggered through the vaulted archway of the museum's Grand Gallery . DVC 17	Znameniti kustos Jacques Saunière žurno je hodao nadsvo enim prolazom muzejske Velike galerije . DVC 9
c)	Glancing left, he could make out the top of the ultramodern Pompidou Centre, which housed the Museum of Modern Art . DVC 34	Bacivši pogled ulijevo, razaznao je vrh ultramodernog Pompidou centra koji je udomio Muzej modernih umjetnosti . DVC 22

4.3.2 Osobe (pisci, glazbenici, glumci, likovi iz umjetni kih djela i sl.)

U književnim djelima esto se pojavljuju i drugi poznati umjetnici iz razli itih domena, koji itatelju u CK-u mogu biti više ili manje poznati. U primjeru (59a) radi

se o poznatom američkom voditelju i komičaru, dok se u primjeru (59b) spominje autor romana, pa se stoga radi o intertekstualnoj komponenti. U takvim slučajevima potrebno je imati u vidu model čitatelja i dijakronijsku i interkulturalnu komponentu konteksta.

(59) a)	Art Buchwald had once boasted he'd seen all three masterpieces in five minutes and fifty-six seconds. DVC 35	Art Buchwald se jednom prilikom pohvalio da je vidio sva tri remek-djela za pet minuta i šest sekundi. DVC 23
b)	Tarrance actually began reading the paperback, a Louis l'Amour . F 230	Sad je Tarrance zaista počeo čitati roman Louisa L'Amoura . F 230

U primjeru (60) nalazimo aluziju na druga umjetnička djela, tj. književno djelo *Alisa u zemlji čudesa* (60a) i film *Prohujalo s vihorom* ili *Zameo ih vjetar*, kroz navođenje likova odnosno epizoda iz tih djela. Kao izuzetno važna djela književnosti i filmske umjetnosti ti su primjeri poznati i u hrvatskoj kulturi, no svakako imaju drugačije mjesto, kao i aluzije koje imaju ishodište u ovim djelima. Problem koji pred prevoditelja stavlja ovakav EK jest koji postupak odabiranja adekvatnog prijevoda da bi se aluzija sačuvala, a da se čitatelj komunikacijski ne „preoptereti“. Presudno je pritom procijeniti iz perspektive i znanja potencijalnog prosječnog čitatelja o toj temi.

(60) a)	Gazing up at the stark edifice framed against a cloud-swept sky, Langdon felt like Alice falling headlong into the rabbit hole. This must be a dream. Dvc 564	Gledajući u snažno zdanje koje je vrsto stajalo naspram oblacima prekrivenog neba, Langdon se osjeća kao poput Alise kad je naglavce padala u zečju rupu. Sigurno sanjam. Dvc 426
b)	She gave him her best sleepy smile. The morning-after smile of fulfillment and commitment. The Scarlett O'Hara smile the morning after Rhett nailed her. F 295	Ona mu uputi svoj najljepši sneni smijeh. Smijeh zadovoljstva i vezanosti kakav se pojavljuje u jutru nakon. Smijeh Scarlett O'Hare jutro nakon što ju je Rhett stjerao u ošak. F 287

4.3.3 Umjetnička djela (pjesme, romani, slike, itd.)

Primjer (61) ilustrira EK-ove koji dolaze iz ove podskupine: najpoznatija umjetnička djela koja se u ovom slučaju uvajaju u Muzeju Louvre. činjenica da se radi o umjetničkom kanonu obvezuje prevoditelja da primijeni prevođenje službenim ekvivalentom.

(61) a)	(...) a full sprint through the museum to see the most famous objects: the Mona Lisa, Venus de Milo and Winged Victory . DVC 35	(...) sprint kroz Louvre da se obi u tri najpoznatija predmeta koja se u njemu uvaju: Mona Lisa, Venera od Mila i Krilata Pobjeda . DVC 23
b)	While being interviewed by an American art magazine, Saunière had expressed his distaste for the modernist Cubist movement by noting that Picasso's masterpiece Les Demoiselles d'Avignon was a perfect anagram of vile meaningless doodles. DVC 139 - 40	U intervjuu za neki ameri ki asopis o umjetninama, Sauniere je rekao da ne voli kubisti ki pokret jer je Picassoovo remek-djelo Les Demoiselles d'Avignon savršeni anagram od podle bezna ajne r karije. DVC 100

U primjeru (62) autor navodi manje poznata umjetni ka djela (usp. (62a) *Aubusson tapestry*) ili pak navode i samo prezime umjetnika aludira na njegovo djelo (62b), koriste i se figurom metonimije. Prevoditelj to itatelju u CK-i prenosi na isti na in, no upitno je ho e li time posti i istovjetni u inak.

(62) a)	Turning now and scanning the living room, Sophie's eyes fell to the only object in the entire house that seemed out of place—her grandfather's favorite antique, a sprawling Aubusson tapestry . DVC 195	Okre u i se i pregledavaju i dnevnu sobu, Sophin pogled pao je na jedini predmet u cijeloj ku i koji je izgledao kao da nije na svom mjestu - omiljena antikna stvar njena djeda, Aubussonova tapiserija . DVC 142
b)	<i>When I retire, Vernet told himself, I will fill my cellar with rare Bordeaux, adorn my salon with a Fragonard and perhaps a Boucher, and spend my days hunting for antique furniture and rare books in the Quartier Latin.</i> Dvc 248	<i>Kad odem u mirovinu, rekao je Vernet samom sebi, naputnit u podrum rijetkim bordeauxom, ukrasiti salon Fragonardom i možda Boucherom i dane provoditi tragaju i za antiknim namještajem i rijetkim knjigama u Latinskoj etvrti.</i> Dvc 183

4.4.1 Mediji (TV, radio, asopisi, novine, publikacije, poznate osobe)

Primjer (63) ilustrira razli ite vrste tiskovnih medija koji se pojavljuju u korpusu. Može ih se podijeliti na one koje bi itatelju u CK-u mogle biti poznate, i to zbog njihova globalnog karaktera i dostupnosti, naro ito u današnje vrijeme putem elektronskih medija (npr. (63 b, c i e)), zatim one koje su lokalnog karaktera (63a), ili pak stru ne (63d).

(63)	If Boston Magazine could see me now. DVC 23	Da me oni iz Boston Magazina mogu sada vidjeti. DVC 13
a)	At the age of twelve, Sophie could finish the Le Monde crossword without any help, and her grandfather graduated her to crosswords in English, mathematical puzzles, and substitution ciphers. DVC 113	S dvanaest godina Sophie je rješavala križaljke iz Le Monde bez i ije pomo i i djeđ joj je po eo davati križaljke na engleskom, matemati ke zagonetke i broj ane zamjene. DVC 80
b)	The embassy's night operator was reading Time magazine's International Edition when the sound of her phone interrupted. DVC 162	No ni operater veleposlanstva itao je me unarodno izdanje Time akad ga je zvonjava telefona prekinula. DVC 117
c)	Architectural Digest had called Opus Dei's building "a shining beacon of Catholicism sublimely integrated with the modern landscape," and lately the Vatican seemed to be drawn to anything and everything that included the word "modern." DVC 206	Architectural Digest je zgradu Opus Dei nazvao "blistavim znakom katolicizma, dostojanstveno uklopljenim u suvremeni okoliš", a u zadnje vrijeme inilo se da se Vatikan lijepi na sve što uklju uje rije "suvremeno". DVC 149
d)	She drank a glass of wine and read a Newsweek . F 285	Pila je vino i itala Newsweek . F 277
e)		

U primjeru (64) pojavljuju se EK-ovi u kojima se navode imena pjeva a. *Elton John* (64a), koji je proglašen vitezom, no budu i da nije „tipi ni“ vitez, autoru je u usporedbi lika poslužio kao suprotnost tom pojmu. Primjer (64b) *dva Roy Orbisona* sadržava figuru metonimije kojom se ozna avaju njegove dvije pjesme. Za prevo enje je zanimljiv primjer (64c), u kojem se spominje Elvis Presley, pop-ikona i jedan od najutjecajnijih glazbenika, iji se obožavatelji preruavaju u odje u tipi nu za njega i tako nastupaju te ga na taj na in utjelovljuju. Njegova popularnost sadržana je i u nadimku *The King*. Primjer (64c) govori o tome da je muž osobe zapravo nastupao preobu en u Elvisa, što je vrlo esto, budu i da mnoga mjesta za izlaske u ponudi imaju nastupe upravo takvih pjeva a. ini se da prevoditelj ovaj EK nije prepoznao na pravi na in, kao ni primjer (63d), koji tematizira *digest* izdanja asopisa, odnosno predstavljaju pregled nekog podru ja, a koja su esto zbog svojeg utjecaja odre ena vrsta društvenog „putokaza“ za one koje to podru je zanima (npr. *Golf Digest*, *Reader's Digest* i sl.)

(64)	Their host arrived at the bottom of the stairs, appearing to Sophie no more like a knight than Sir Elton John . Dvc 308	Njihov doma in spustio se do dna stepeništa i izgledao Sophie više nalik vitez u nego Sir Elton John . Dvc 229
a)	After ten minutes and two Roy Orbisons , Kay emerged from the crowd at the front door and looked upward to the third level. F 154	Nakon deset minuta i dva Roy Orbisona , Kay izroni iz mnoštva na ulazu i podigne o i na tre i nivo. F 151
b)	(...) She had a husband whose legal name was Elvis , and he was supposed to be in Oklahoma City impersonating the King (...) F 286	(...) Imala je muža kojemu je službeno ime bilo Elvis , i koji bi sad morao biti negdje u Oklahoma Cityju, kao utjelovljenje Kralja (...).F 279
c)		

U primjeru (65) prevoditelj je poznatu stariju pjesmu *Tiptoe through the Tulips* zamijenio pjesmom iz CK-a, *Lijevo desno nigdje moga stana*. Budu i da se itava radnja odvija u Engleskoj te da je navedeni lik tipi ni klišeizirani pripadnik niže srednje klase, ovakav postupak prevo enja ne uklapa se u strategiju koju prevoditelj ina e koristi. K tome pjesma *Lijevo desno nigdje moga stana* u CK-u sadrži konotaciju pijanstva, što u IT-u nije sadržano, dok je ispuštena aluzija na relativnu starost pjesme (bila je popularna tridesetih godina 20. stolje a).

(65)	He hummed 'Tiptoe through the Tulips' as he worked, and jumped at small noises. PS 34	Pri radu je pjevušio pjesmicu " Lijevo, desno, nigdje moga stana ", a na najmanji bi šum posko io u zrak. PS 36
------	--	--

4.4.2 Sport (vrste sportova, sportaši, natjecanja i sl.)

Niže navedeni primjeri EK-ovi sadrže imena sportaša (66a i b) te vrste sportova (66c i d). Dok je *Tiger Woods* publici u CK-u vjerojatno poznat zbog svojih trenutnih sportskih uspjeha (ali i skandala) kao i relativne popularnosti golfa kao sporta, za *Joea Namatha*, poznatog igrača američkog nogometa, lana Dvorane slavnih, ve ina itatelj vjerojatno nije ni ula. Ovaj bi faktor prevoditelj trebao uzeti u obzir pri prevo enju.

(66)	Asking Jacques Saunière to endorse a manuscript on goddess worship was as obvious as asking Tiger Woods to endorse a book on golf . DVC 386	Zatražiti Jacquesa Saunièrea da recenzijom podupre rukopis o kultu štovanja boginja bilo je podjednako o igledno kao pitati Tigera Woodsa da napiše pozitivnu recenziju o golfu . DVC 290
a)		
b)	Now they were really impressed. A few appeared to be in awe, as if staring at Joe Namath . F 17	Nekolicina ga pogleda s takvim strahopoštovanjem kao da se pred njima stvorio sam Joe Namath . F 19
c)	Softball fields came to life (...) F43	Oživljavala su igrališta softbola (...) F45
d)	I've never seen a puttin' green look this good. F 77	Nikad takvu travu nisam vidio ni na igralištu za golf . F 78
e)	"Play Quidditch at all?" PS 60	"Igraš li uop e metloboj ?" PS 65

4.4.3 Mjesta za izlaske/slobodno vrijeme (restorani, hoteli, klubovi, kafi i i sl.)

Mjesta za izlaske leksikalizirana su kao nazivi (67a i b), kao tip mjesta (67c) ili prema karakteristikama svojih posjetitelja (67 d i e). Zbog kontrastivnih razlika u kulturama u ovom pogledu esto znaju biti izvori neadekvatnog prijevoda ili pogreške.

(67) a)	The Open-air bar was called Rumheads . F 129	Bar na otvorenom zvao se Rumoglavac . F 128
b)	Last night I spent six hours in my van outside a Holiday Inn waiting for my client's husband to leave his room with his whore (...) F 120	Sino sam proveo šest sati u kombiju pred Holiday Innom čekajući da muž moje klijentice izađe iz sobe s kurvom... F 118
c)	He owned part interest in a health club in Memphis and worked out every day. F 129	On je bio vlasnik nešto dionica u zdravstvenom klubu u Memphisu i svakodnevno se znojio . F 127
d)	Kay's favourite restaurant was a chic East Memphis hangout for the young affluent . F 26	Kayin je omiljeni restoran bio vrlo šik uređeno pribježište mladih i bogatih stanovnika isto nog Memphisa . F 27
e)	Two nights she and Quin's wife went out to eat a couple of those yuppie joints . F151	Dvije je večeri s Quinovom ženom otišla u kakakav hipijski restoran . F 151

TRANSKULTURALNI ELEMENTI KULTURE

Transkulturalni elementi kulture³⁴ dolaze iz svih skupina taksonomije EK-ova i u okviru njih su i analizirani. U okviru korpusa veim dijelom dolaze iz francuskog jezika. Primjer (68) ilustrira područje gastronomije, u kojem transkulturalni EK-ovi donose element ekskluzivnosti i prestiža. Tako naziv vina *Chabbis* (a) te korištenje leksema *entrée* (c) sugeriraju da se radi o skupom restoranu. Primjer (b), *croissant*, ima različitu konotaciju u engleskome i hrvatskome jeziku: dok je kod nas dio ponude u svakoj pekari ili trgovini, u engleskome nosi konotaciju skupoće i rafiniranosti.

(68) a)	"Plus an expensive bottle of Chabbis (...) " F 11	"Plus skupa boca Chabbisa " F 12
b)	After croissants and (...) F 22	Nakon kroasana (...) F 23
c)	The entrée was prime ribs, (...) F 25	Za predjelo su bila prvoklasna rebrica (...) F 26

³⁴ Da se podsjetimo, transkulturalni EK nije vezan isključivo uz IK. On može biti poznat u obje kulture, dolaziti iz neke treće kulture ili biti internacionalizam.

Sljede i TK-EK-ovi, tako er iz podru ja prehrane, ilustriraju globalnu dostupnost lokalnih ili etni kih kuhinja. Tako se ovdje spominju kineska (a) i meksi ka (b).

(69)		
a)	" Chicken chow mein and egg foo yang. From Wang Boys." F11	" Pile i ou-mein i jaja fu-jang. Iz Wang Boysa." F12
b)	We can walk out that door, buy two tickets to San Diego, sneak across the border and eat tortillas for the rest of our lives. F 209	Možemo iza i kroz ova vrata, kupiti dvije karte za San Diego, šmugnuti preko granice i do smrti jesti tortilje . F 203

U karakterizaciji i opisu likova autor je posegnuo i za TK-EK-ovima koji na metafori ki na in opisuju odre ene osobine likova, koriste i potencijal metafore kao figure identifikacije, kao što to ilustrira primjer (70). Tako *Houdini* (a), kao svjetski poznati iluzioist i „majstor bijega“ (*escapologist*), doprinosi opisu teško e poduhvata koji glavni lik treba uiniti, dok *Kazanova* simbolizira velikog ljubavnika, odnosno nekoga tko istovremeno ima vezu s ve im brojem žena, kao što je to slu aj u (70b).

70.		
a)	Houdini couldn't get files out of there, copy them and sneak them back in without getting caught. F 343	Odonuda ni Houdini ne bi mogao iznijeti dosjee, prekopirati ih i zatim ih ponovno potajno vratiti, a da ga pritom ne uhvate. F 333
b)	(...) But she also had to climb the stairs, fourteen of them, each trip to check on Casanova . F 293	(...) nego se svaki put morala uspeti i uza stepenice, svih etrnaest njih, da vidi što je s Kazanovom . F 285

U korpusu nalazimo i TK-EK-ove latinskoga porijekla, ve im dijelom kao dio crkvene terminologije (72). Prevoditelj ih je uglavnom ostavljao u izvornom obliku, iako ponekad postoje ve usvojeni oblici u hrvatskome jeziku (npr. Heraklije za „Heraclius“).

(72)		
a)	Opus Dei has just completed construction of a \$47 million National Headquarters at 243 Lexington in New York City. DVC 15	Opus Dei upravo je završio izgradnju svog Nacionalnog elništva na aveniji Lexington 243 u New York Cityju, vrijednog 47 milijuna dolara. DVC 7
b)	Castigo corpus meum . DVC 30	Castigo corpus meum . DVC 19
c)	If so, then certainly <i>other</i> relics should generate similar or greater interest—the Crown of Thorns, the True Cross of the Crucifixion, the Titulus —and yet, they do not. Throughout history, the Holy Grail has been the most special." dvc 225	Ako ima, zar ne bi onda i <i>ostale</i> relikvije trebale proizvesti sli no ili još ve e zanimanje - Kruna od trnja, Pravi križ na kojem je Isus razapet, Titulus - a nisu. Tokom povijesti, Sveti je gral bio najposebniji". dvc 165
d)	Consecrated on the tenth of February in 1185 by Heraclius , Patriarch of Jerusalem, the Temple Church survived eight centuries of political turmoil (....) DVC 453	Posvetio ju je desetog velja e 1185. Heraclius , patrijarh jeruzalemski, a preživjela je osam stolje a politi kih previranja (...) DVC 342

IMENA I NAZIVI

Osobitost se imena i naziva kao vrste EK-a sastoji u tome da oni aktiviraju itav niz različitih značenja i tekstualnih funkcija: književnih, leksičko-stilističkih i pragmatičkih. Stoga im je u prevodjenju potrebno pristupiti s više motrišta: onomastičkih, lingvističkih, strukturalnih i tekstualnih. Pritom također treba uzeti u obzir činjenicu da se pravila imenovanja razlikuju od jezika od jezika, ovisi o tome kako ih se u pojedinoj kulturi percipira. Kategorije imena i naziva koje su najviše istraživane u TP-u su osobna imena i imena mjesta, odnosno toponima (usp. Andersson 1994: 15), a to široko područje nadilazi okvire ovog istraživanja. Potrebno je pri prevodjenju imena usvojiti kontrastivni interkulturalni pristup u prevodjenju EK-ova, budući da neki nazivi sadrže leksičke i onomastičke elemente. Činjenica da imaju veliku frekvenciju u korpusu zahtijeva formiranje određene strategije u vezi s prevodjenjem ove leksičke skupine.

Imena i nazivi kao EK-ovi dolaze iz svih skupina taksonomija, te su tako i obrađivani. Budući da je skupina 33. *Na in života i obitelji* najfrekventnija u korpusu, najviše EK-ova koji sadrže imena i nazive dio su te skupine (usp. (38), (39), 40). Velik udio u *Imenima i nazivima* također imaju EK-ovi iz skupine 14. *Kulturna geografija* ((usp. (7), (8)), a odnose se na ulice, stanice podzemne željeznice i druge lokacije na kojima se radnja odvija.

5.1.1.3 Zaključni osvrt na analizu EK-ova prema taksonomiji

Svako kategoriziranje leksika predstavlja potrebni teorijski konstrukt koji nužno odstupa od stvarnosti koja nas okružuje, kao što je na početku poglavlja spomenuto. Teško je stoga odrediti granice određena leksičkog polja, budući da su one po svojoj prirodi fluidne. Kada se tome doda i činjenica da postoji kognitivna i leksičko-semantička razlika između kultura u pogledu kategorizacije stvarnosti, čini se razumljivim da određene EK-ove prema njihovim karakteristikama biti moguće svrstati u više podskupina, ovisno o njihovoj primarnoj funkciji u tekstu. No veći je samo smještanje u određenu skupinu ili podskupinu za sobom povlači i odgovarajući postupak koji je prevoditelj primijeniti. Osnova kontrastivne usporedbe EK-ova jest uzimanje u obzir EK-ova na razini kulturnog sustava i konkretizacije u tekstu te ekspliciranje tih odnosa.

Pri razmatranju kulturne konstelacije teksta u pogledu njihova prevođenja, oni se korisnim u obzir uzeti određene teorijske koncepte, koji mogu pridonijeti boljem razumijevanju odnosa između u leksikonu dvaju jezika kao dijela kulture. Problem povezivanja izvanjezičnog i jezičnog, odnosno znanja o jeziku i znanja o svijetu, ključan je za teoriju polja, odnosno problem utvrđivanja granica polja i njihove unutarnje strukture (usp. Žic-Fuchs 1991: 3–32; Pritchard 1995). Nida (1975: 174) koristi termin *semantička domena*, čije su osnovne karakteristike veličina, hijerarhijski odnosi, višestruka pripadnost, arhileksemi i granice. Pri razmatranju kulturne konstelacije teksta prevoditelj mora uzeti u obzir sintagmatske i paradigmatičke odnose između u pojedinim leksičkim jedinicama i polja.

Sljedeći teorijski koncept je anizomorfizam, odnosno nepodudarnost konceptualnih struktura u dva jezika i njihove leksikalizacije (usp. Nikolić-Hoyt 2004). Posljedica toga je da se leksemi u različitim jezicima razlikuju u opsegu značenja kao i postojanje pojmovnih i leksičkih praznina, koje prevoditelj na određeni način mora „popuniti“.

U prevođenju kulturne konstelacije koristan teorijski koncept je odnos prizora i okvira, temeljen na Fillmoreovoj semantici okvira (usp. Žic-Fuchs 1991: 44–46; Vermeer/Witte 1990, Vannerem/Snell-Hornby 1986) kao temelja uovisnih pojmova. Određeni okvir izaziva određene asocijacije, tj. prizore, koji nadalje evociraju druge asocijacije (prizore) (usp. Vannerem/Snell-Hornby 1986: 186). Pojam prizora i okvira pomaže pri definiranju kulturno specifičnoga u određenom tekstu. Vermeer/Witte (1990: 102) razvijaju model prizora i okvira tako da mu dodaju funkciju *kanala*, koji povezuju ova dva pojma. Pritom je zadatak prevoditelja da evocira određeni prizor kod primatelja u ciljnoj kulturi.

Spomenuto smo na kraju i vezu između u ključnih riječi i neke kulture i s njima povezanih dubinskih kulturnih vrijednosti te kulture (*key words* i *core cultural values*) kako ih vidi Wierzbicka (1997: 5–20). Kulturno specifične riječi su konceptualni alat u kojem se ogledavaju prošla iskustva i razmišljanja na određeni način. S promjenom društva i ti se konceptualni alati mogu mijenjati, modificirati i odbacivati. Iako se ne može tvrditi da je određeno društvo u potpunosti definirano svojim konceptualnim alatima, oni zasigurno na njega utječu (ibid.: 5).

Elaboriranje leksika ključni je indikator osobitosti neke kulture, no nije jedini. S njim su povezani i uсталost korištenja određenih riječi i kao i ključne riječi i određene kulture, koje puno otkrivaju o toj kulturi. Iako nema popisa takvih riječi i niti objektivnog postupka njihove identifikacije, određene riječi i u određenim kulturama imaju posebno značenje (u ruskome jeziku jedna od takvih riječi bila bi *duša*) (ibid.: 16). Poznavanje određene kulture, odnosno kulturna kompetencija nekog prevoditelja, trebala bi sadržavati znanja o ključnim riječima neke kulture, makar na intuitivnoj i holističkoj razini.

Važno je također istaknuti da je kulturna konstelacija nekog teksta jedinstvena i originalna, budući da je svaki tekst jedinstven, povezan s određenim mjestom i vremenom produkcije te kulturom u kojoj je nastao. Stoga je za adekvatno prevođenje konstelacije za prevoditelja presudno da ga takvim i percipira.

Temeljni zadatak prevoditelja u prevođenju pojedinačnih EK-ova i kulturne konstelacije nekog teksta je određivanje i definiranje „zajedničke mjere“, odnosno spoznavanje *tertium komparationis* između dviju kultura. Iako teoretičari prevođenja imaju dijametralno suprotne stavove u vezi s prevodivošću općenito, pa tako i prevodivošću kulture, te zauzimaju stavove da se ništa ne može prevesti ili pak da se sve može prevesti, mogli bismo reći da je stvarnost negdje u sredini i da se to potvrđuje svakodnevno u aktivnostima prevođenja. Odnos između lingvističke relativnosti i univerzalnosti Wierzbicka opisuje na sljedeći način:

To compare the meanings of words from different languages (such as, for example, pravda and truth, or duša and soul), we need a tertium comparationis, that is, a common measure. If the meanings of ALL words were culture-specific, then cultural differences could not be explored at all. The "hypothesis of linguistic relativity" makes sense only if it is combined with a well thought out "hypothesis of linguistic universality": only well-established linguistic universals can provide a valid basis for comparing conceptual systems entrenched in different languages and for elucidating the meanings which are encoded in some languages (or language) but not in others.

(Wierzbicka 1997: 22)

Osnovna pretpostavka adekvatnog tretmana kulturne konstelacije u prevođenju teksta je činjenica da bi prevoditelj trebao prije svega prepoznati EK-ove kao i mrežu njihovih međusobnih odnosa u kulturnoj konstelaciji određenog teksta. Tek tada prevoditelj može odrediti kontekstualni i situacijski značaj EK-ova i odabrati

adekvatni postupak prevođenja. Pritom treba imati na umu da je isti postupak trebati ponavljati za svaki novi tekst, jer je, napomenimo to još jednom, kulturna konstelacija, kao i sam tekst, jedinstvena, usidrena u određenu kulturu te predstavlja jednokratnu pojavu koja je istovremeno slična, ali i različita od svih drugih.

5.1.2 Analiza postupaka prema taksonomiji postupaka za prevođenje EK

U sljedećem dijelu rada prikazat će se analiza postupaka prevođenja prema taksonomiji. Najprije će se predstaviti kvantitativna analiza korpusa, nakon čega slijedi kvalitativna analiza postupaka prema skupinama taksonomije.

5.1.2.1 Kvantitativna analiza postupaka pomoću deskriptivne statistike

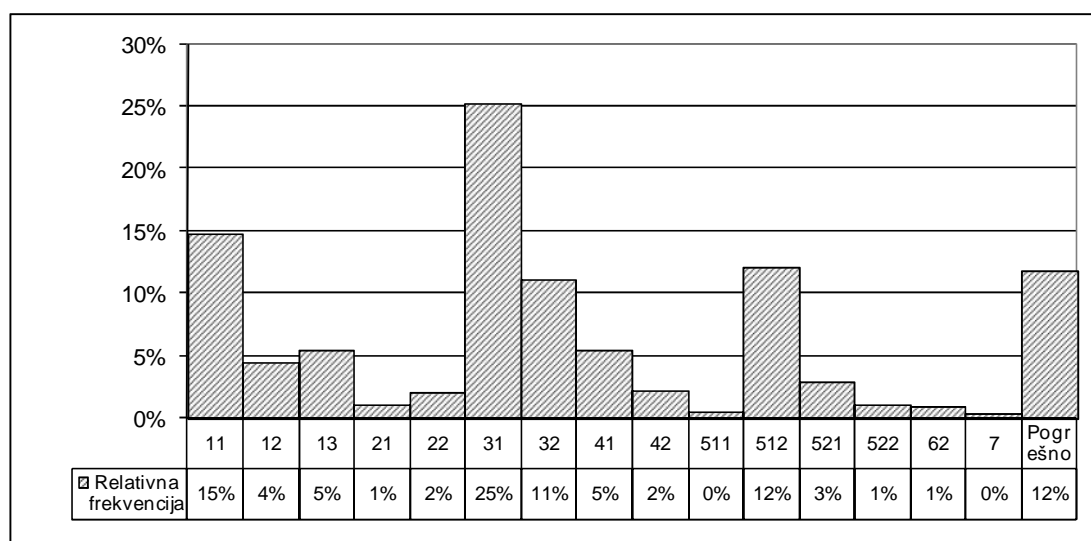
1) The Firm

U prevođenju EK-ova u knjizi *The Firm*, prevoditelj je u 63% slučajeva koristio postupke orijentirane na izvorni jezik. U preostalih 25% EK-ova promatrani prevoditelj koristio je postupke orijentirane na ciljni jezik, dok je 12% EK-ova prevedeno pogrešno.

Analiza uсталosti korištenja pojedinih postupaka u promatranom slučaju otkriva kako je prevoditelj u 36% slučajeva detektirane elemente kulture prevodio korištenjem postupaka iz skupine 3, Doslovno prevođenje. Unutar ove skupine prevoditelj najčešće koristi postupak iz podskupine 31, kalk.

Korištenjem ovog postupka autor je preveo 25% svih detektiranih elemenata kulture u knjizi *The Firm*. Drugi postupak po uсталosti koji prevoditelj koristi je 11, Posuđivanje, koji je korišten za prijevod 15% detektiranih elemenata kulture. Uz navedene postupke je 12% od ukupnog broja EK-ova prevedeno korištenjem postupka 512, Supstitucija – kulturna, element kulture iz ciljnoga jezika te 11% korištenjem postupka iz podskupina 32, Doslovno prevođenje s pomakom ili dodatkom. Korištenjem četiri navedena postupka, odnosno četiri postupka s najvećom frekvencijom, prevoditelj je preveo 63% svih elemenata kulture.

Grafikon 10: Postupci korišteni u prevo enju knjige *The Firm*

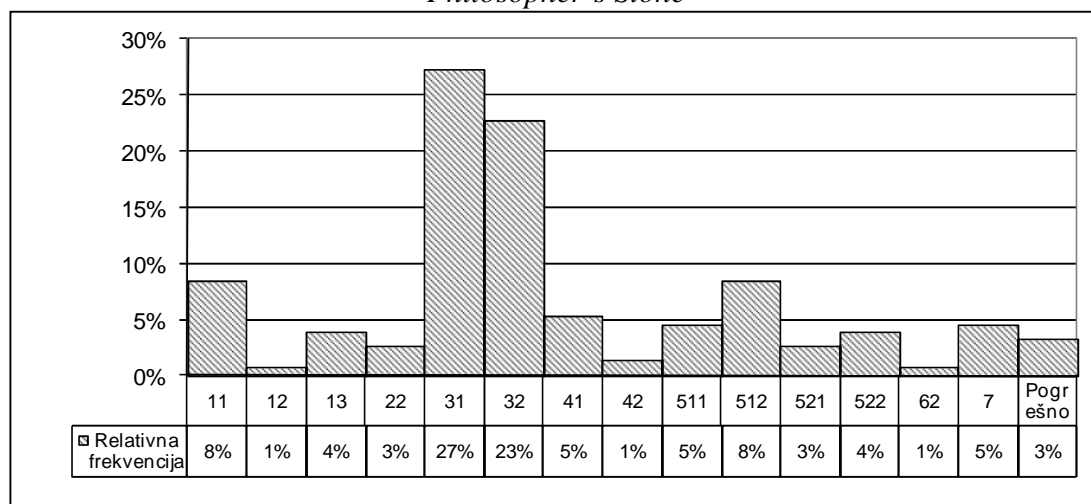
Izvor: Izra un autorice

2) Harry Potter and the Philosopher's Stone

U prevo enju knjige *Harry Potter and the Philosopher's Stone* prevoditelj je u 66% slu ajeva koristio postupke orijentirane na izvorni jezik. Preostalih 31% EK-ova promatrani prevoditelj preveo je koriste i postupke orijentirane na ciljni jezik, dok je 3% EK-ova pogrešno prevedeno.

Prilikom prevo enja knjige *Harry Potter and the Philosopher's Stone* prevoditelj je naj eš e koristio postupke iz skupine 3, *Doslovno prevo enje*. Prevoditelj je korištenjem postupaka iz ove skupine preveo 50% svih izdvojenih EK-ova. Unutar ove skupine 27% korištenih postupaka ubraja se u podskupinu 31, *kalk*, dok preostalih 23% dolazi iz podskupine 32, *Doslovno prevo enje s pomakom ili dodatkom*. Preostali EK-ovi prevedeni su korištenjem ostalih postupaka, pri emu nijedna skupina zna ajnije ne odska e od ostalih. Prevoditelj je u 3% slu ajeva pogrešno preveo EK-ove.

Grafikon 11: Postupci korišteni u prevo enju knjige *Harry Potter and the Philosopher's Stone*

Izvor: Izra un autorice

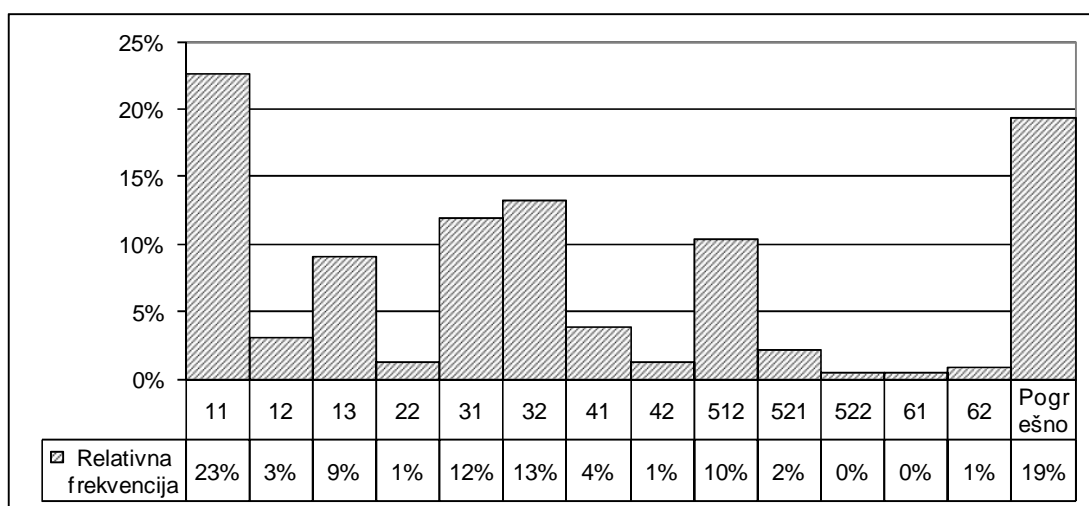
Doslovnim prevo enjem prevoditelj se uglavnom poslužio pri prevo enju razli itih naziva (poduze a, hotela, novina).

3) The Da Vinci Code

U prevo enju EK-ova u knjizi *The Da Vinci Code* prevoditelj je u 61% slu ajeva koristio postupke orijentirane na izvorni jezik. Preostalih 20% EK-ova promatrani prevoditelj preveo je koriste i postupke orijentirane na ciljni jezik. K tome se 19% ukupnog broja EK-ova iz navedenoga književnog djela ubraja u pogrešno prevedene.

Prilikom prevo enja prevoditelj je naj eš e koristio postupke iz skupine 11, *Posu ivanje – potpuno*. Korištenjem postupaka iz ove skupine prevoditelj je preveo 23% svih EK-ova u knjizi. Drugi postupak po u stalosti korištenja je 32, *Doslovno prevo enje s pomakom ili dodatkom*, pomo u kojeg je prevedeno 13% svih EK-ova u knjizi, dok je daljnjih 12% EK-ova prevedeno postupcima iz skupine 31, *Doslovno prevo enje – kalk*. Korištenjem navedenih postupaka prevoditelj je preveo 48% svih EK-ova u knjizi. 5% EK-ova u knjizi prevoditelj je pogrešno preveo.

Grafikon 12: Postupci korišteni u prevo enju knjige *The Da Vinci Code*

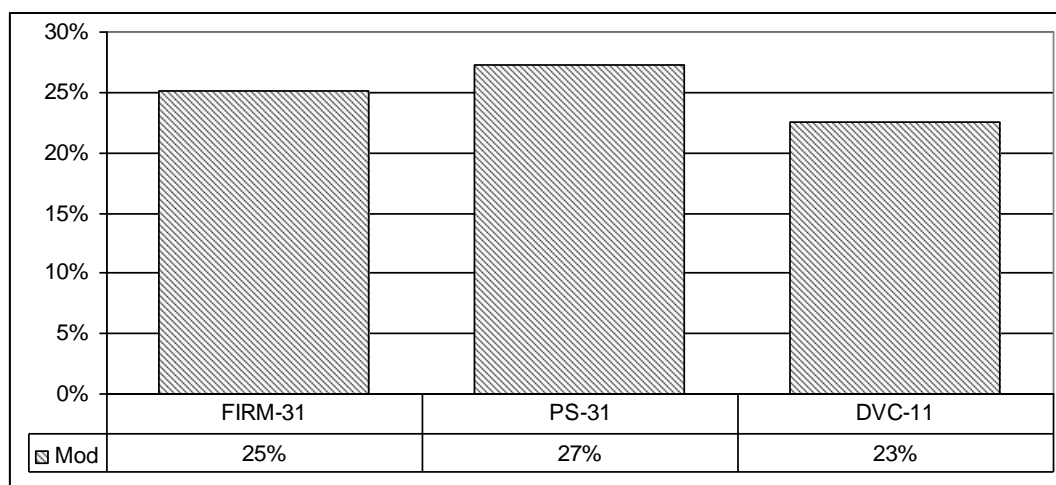

Izvor: Izra un autorice

Modalni postupak

Što se ti e postupaka korištenih u prevo enju EK-ova u tri promatrane knjige, prevoditelj je u dva slu aja naj eš e koristio postupak pod oznakom 31, *Doslovno prevo enje – kalk.* Rije je o knjigama *The Firm*, gdje je 25% svih EK-ova prevedeno korištenjem ovog postupka, te o knjizi *Harry Potter and the Philosopher's Stone*, gdje ovaj postotak iznosi 27%. U prevo enju EK-ova u knjizi *Da Vinci Code* prevoditelj se prvenstveno oslanjao na postupak iz skupine 11, *Posu ivanje*, pomo u kojeg je preveo 23% ukupnog broja EK-ova.

Grafikon 13: Modalni postupak korišten u prevo enju EK-ova po knjigama

Izvor: Izra un autorice

Modalni, odnosno naj eš e primjenjivani postupak u prevo enju EK-ova je kalk u dva od tri djela, dok je to u tre em neozna eno posu ivanje. Važno je istaknuti da su sva tri modalna postupka orijentirana na izvorni jezik.

Koncentracijski omjer postupaka prevo enja

Kao i kod EK-ova i postupci korišteni pri prevo enju EK-ova u sve su tri knjige prvenstveno su koncentrirani u nekoliko skupina. Posljedi no, vrijednost koncentracijskog omjera C4 u sva tri slu aja iznosi između 63 i 67%. Me u etiri naj eš e korištena postupka u sve tri knjige nalaze se 11, *Posu ivanje*, te 31, *Doslovno prevo enje – kalk*. U slu aju *The Firm* i *Harry Potter and the Philosopher's Stone* i tre i je postupak jednak, a rije je o postupku 512, *Supstitucija – kulturna, element kulture iz ciljnoga jezika*. U slu aju *The Firm* i *The Da Vinci Code* još jedan postupak je zajedni ki, a to je pogrešan prijevod.

Tablica 17: C4 koncentracijski omjer po postupcima

	Postupak	Relativna frekvencija	
The Firm	31	25%	
	11	15%	
	512	12%	
	pogrešno	12%	C4= 63%
Harry Potter	31	27%	
	32	23%	
	11	8%	
	512	8%	C4= 67%
The Da Vinci Code	11	23%	
	pogrešno	19%	
	32	13%	
	31	12%	C4= 67%

Izvor: Izra un autorice

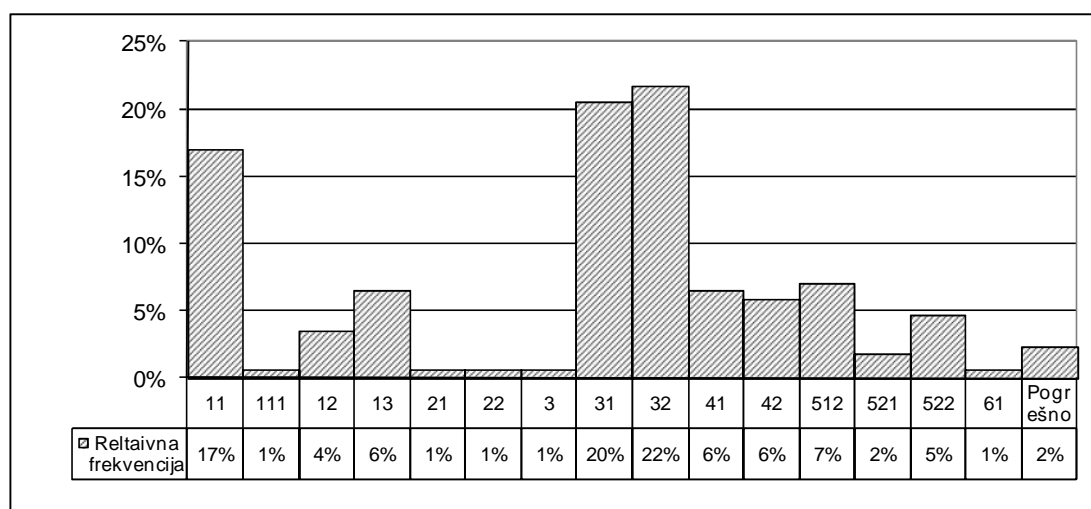
Neozna eno posu ivanje, doslovno prevo enje i kalk postupci su koji se primjenjuju u natpolovi nom postotku svih EK-ova u sva tri književna djela. Svi su navedeni postupci orijentirani na izvorni jezik, a treba naglasiti injenicu da u dva od tri djela pogrešno prevo enje ima veliki statisti ki zna aj.

Filmovi

U prevo enju EK-ova u promatranim filmovima prevoditelj je u 72% slu ajeva koristio postupke orijentirane na izvorni jezik. U preostalih 26% prijevoda promatrani prevoditelj koristio je postupke orijentirane na ciljni jezik, dok je 2% EK-ova pogrešno prevedeno

Što se ti e postupaka korištenih u prijevodu EK-ova u promatranim filmovima, prevoditelj je ve inu EK-ova preveo korištenjem triju postupaka. Najve i broj EK-ova (22%), prevedeno je korištenjem postupaka pod oznakom 32, *Doslovno prevo enje s pomakom ili dodatkom*, a slijede postupci pod oznakama 31, *Doslovno prevo enje – kalk* (19%) te 11, *Posu ivanje* (16%). Korištenjem ovih triju postupaka prevoditelj je preveo 57% svih EK-ova u analiziranim filmovima.

Grafikon 14: Postupci korišteni u prevo enju filmova

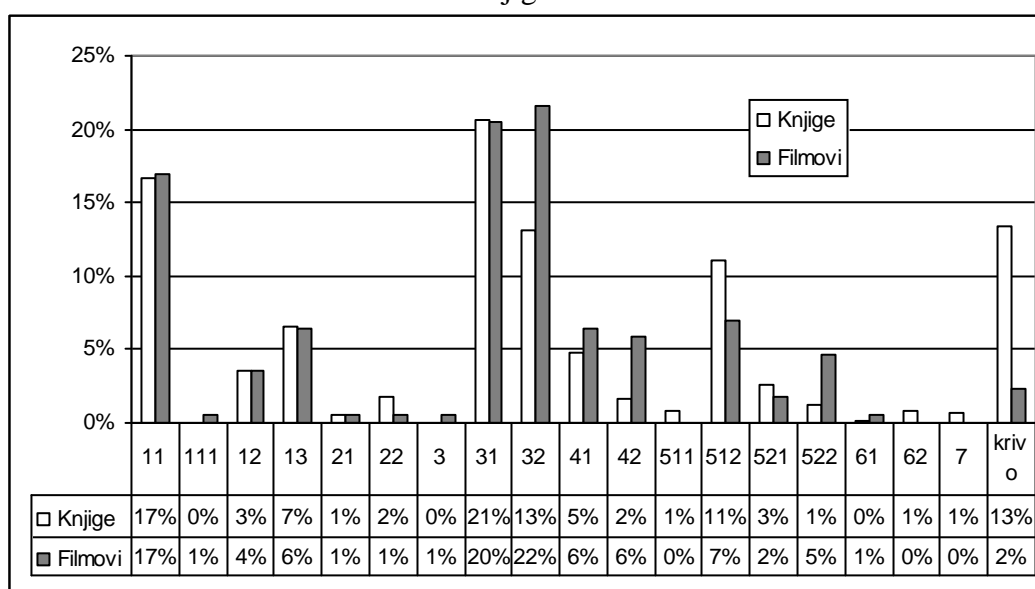
Izvor: Izra un autorice

Usporedba postupaka u knjigama i filmovima

Što se ti e postupaka korištenih u prevo enju EK-ova, i kod filmova i kod knjiga prevoditelji su naj eš e koristili 3, *Doslovno prevo enje*. U slu aju knjiga prevoditelji su se prvenstveno oslanjali na 31, *Doslovno prevo enje – kalk*, pomo u kojeg je prevedeno 23% svih EK-ova. U slu aju filmova prevoditelji su najve i broj EK-ova preveli korištenjem postupka 32, *Doslovnog prevo enja s pomakom ili*

dodatkom (22%). Korištenjem postupaka iz skupine *Doslovno prevo enje* prevedeno je ukupno 38% svih EK-ova u promatranim knjigama, dok kod filmova ovaj postotak iznosi 42%. I kod filmova i kod knjiga prevoditelji su se često oslanjali na postupak 11, *Posu ivanje*, kao i na njegove podvrste. Korištenjem postupaka iz ove skupine prevedeno je 29% svih EK-ova u slučaju knjiga te 26% EK-ova u filmovima. Korištenjem *Doslovnog prevo enja* i *Posu ivanja*, uključujući i postupke ubrojene u njihove podskupine, prevedeno je ukupno 67% svih EK-ova u knjigama te 68% EK-ova u filmovima.

Grafikon 15: Usporedba postupaka korištenih u prijevodu EK-ova u filmovima i knjigama

Izvor: Izra un autorice

Podaci dobiveni u ovom istraživanju poklapaju se s istraživanjem koje je provela Nedergaard-Larsen, čiji je cilj bio istražiti izvanjezične elemente kulture u podslavljanju francuskih filmova na danski i švedski (1993: 207–243). Koristeći taksonomiju strategija koju su razvili Vinay i Darbelnet (1977), a koja ima sličnosti s kategorizacijom u ovom istraživanju, Nedergaard-Larsen pokazala je da nema većih razlika u prevođenju podslavljanjem s obzirom na prevođenje tekstova (ibid.: 238).

5.1.2.2 Kvalitativna analiza postupaka prema skupinama iz taksonomije

Translations are facts of target cultures; on occasion facts of a special status, sometimes even constituting identifiable (sub)systems of their own, but of target culture in any event.

(Toury 1995: 29)

U prethodnom dijelu rada prikazana je taksonomija EK zastupljenih u korpusu, a u ovom dijelu prikazati će se i analizirati postupci koje koriste prevoditelji polazeći od taksonomije postupaka za prevodjenje EK predstavljenih/ diskutiranih u 3.2.

Venuti (1995: 20) smatra da je posljedica prevodjenja EK postranjivanjem „nefluentni stil“, a prevoditelj može namjerno EK iz IT-a ostaviti u TC, dok prema Chestermanu (1997: 108) postranjivanje znači posuživanje ili direktni transfer iz IJ u CJ. Stoga takav prijevod može imati „egzotični ili strani efekt“ (Davies 2003: 69). Pod pojmom postranjivanja u ovom radu smatra se pretežito korištenje postupaka u prevodjenju EK orijentiranih na IJ, tj. *posuživanje, specifikacija i doslovno prevodjenje* s pripadajućim podskupinama, sukladno taksonomiji.

Nasuprot tome, poddomaćivanje (*domestication*) se odnosi na „fluentno“, odnosno teško prevodjenje (Venuti 1995: 20-21), tj. „EK iz IT prevode se kao funkcionalni EK u CK, tako da su u skladu s normama u CJ-u“ (Chesterman 1997: 108). Posljedica primjene globalne strategije poddomaćivanja u idealnom slučaju „CT koji se ciljnoj publici čini uobičajenim i poznatim“ (Davies 2003: 69).

U ovom radu pod poddomaćivanjem se smatra prevodjenje EK uz pretežito korištenje postupaka orijentiranih na CJ *generalizacija, supstitucija, ispuštanje, kreacija* s pripadajućim podskupinama. Granica između postranjivanja i poddomaćivanja nije jednoznačna, stoga ju je nemoguće precizno definirati. Ipak, može se reći da određene strategije više ili manje pridonose postranjenju ili pak poddomaćenju (usp. Paloposki i Oittinen 2000: 375).

Postupci (*procedures*) odnose se na pojedine postupke navedene u taksonomiji postupaka za prevodjenje EK (npr. posuživanje, doslovno prevodjenje i sl.) (usp. 1.6 i 3.2). Oba termina u sebi sadržavaju proces donošenja odluke o odabiru prikladnog rješenja, kako na razini cijelog teksta (makrorazini), tako i na razini pojedinog EK i njegovog neposrednog konteksta (mikrorazini), što je opet povezano sa strateškim ponašanjem u smislu odabira postupka koji će ispuniti neki cilj ili svrhu u CT. Te

svrhe i ciljevi su zapravo ispunjavanje određene tekstualne funkcije, kako ih prevoditelj vidi.

Iako produktni korpus, za razliku od procesnoga, ne omogućuje uvid u tijek odlučivanja i donošenja odluke, „the most obvious source of information about translation strategies is the comparison of the source and the target text“ (usp. Séguinot 1989: 23). Stoga se na taj način ipak može uspostaviti određena kauzalnost između u pretežno nesvjesno korištenih postupaka i strategije kao posljedice toga, ili pak svjesne globalno definirane strategije od strane prevoditelja i korištenja odgovaraju ih postupaka kao posljedice. Stati ni produktni korpus ne omogućava uvid u obradu i procesiranje teksta u smislu *bottom-up* ili *top-down* pristupa.

U svojem širem značenju, prevodilacka strategija definira se kao svjesni postupak u svrhu rješavanja problema s kojim se prevoditelj susreće kad prevodi dio teksta, stoga su problemska orijentacija, svjesnost i usmjerenost na cilj kriterij za strateško ponašanje (Lörscher: 1991: 76-77). Ukoliko prevodjenje za prevoditelja ne predstavlja problem (ili ga prevoditelj nije osjetio), tijekom prevodjenja može biti nesvjestan i automatiziran (Krings 1986: 268), iako neki autori smatraju da u aktivnosti prevodjenja nema nestrateškog ponašanja (usp. Leppihalme 1997). Rezultati ovog korpusa upravo potvrđuju tu činjenicu, jer bi se u većini slučajeva uvjetno mogao uspostaviti kauzalni odnos između u automatiziranog i nestrateškog prevodjenja i neadekvatnog ili pogrešnog prijevoda kao produkta.

Nužan preduvjet za odabir strategije ili postupka jest analiza IT, odnosno njegovo detaljno čitanje. Budući da se tekst smatra primarnim jezičnim znakom, savjesni prevoditelj najprije pažljivo pročitati tekst kako bi dobio općeniti uvid u vrstu teksta i njegov stil (usp. Reiss 1981: 162-163). Već u toj fazi prevoditelj može i pokušati konstruirati holističku kulturnu konstelaciju teksta i donijeti moguću strategiju.

U dijelu rada koji slijedi pobliže će se prikazati strategije i postupci u prevodjenju EK, tako što će se ilustrirati primjerima iz korpusa i prokomentirati. Budući da je analiza korpusa pokazala da je razmjerno velik dio korpusa EK preveden na neadekvatan (usp. 1.6), odnosno suboptimalan način, pokazalo se nužnim ovu činjenicu uzeti u obzir u analitičkom dijelu rada. Stoga će se za svaki postupak

prikazati i primjeri neadekvatnog prijevoda s prijedlogom poboljšanja. Ovakav na in analize može se smatrati pokušajem konstruktivnog pristupa neadekvatnim i pogrešnim prevodila kim rješenjima, ija je jedina svrha ukazati na mogu e adekvatnije rješenje. Pri tome je tako er potrebno na umu imati injenicu da je proces evaluacije odre enog rješenja u prvom redu uvjetovan subjektivnoš u, kako evaluatora, tako i prevoditelja, budu i da je svaki prijevod interpretacija originala. K tome, kao što navodi Reiss (2002: 57): „If full equivalence with the source text is the criterion by which the semantic components of the target text are to be judged, the standard for the *lexical* component must be *adequacy*“. Stoga se i u ovom radu holisti ki shva ena adekvatnost prihva a kao kriterij.

Pogrešno prevedeni EK su oni iji prijevod nije dio skupa mogu ih adekvatnih prijevodnih varijanti za navedeni EK. Pri tome se primjernojuje pristup kojeg zastupa Pym (1992: 279 i d.). On ih naziva *binarnim pogreškama*, budu i da u njihovom prijevodu postoji binarna opcija to no/neto no. Za razliku od toga, ne-binarne pogreške su one koje se odnose na izbor prihvatljive potencijalne varijante CT-a, što se u ovom radu naziva adekvatnoš u. Hönig i Kussmaul (1982: 58) zauzimaju sli an pristup te smatraju da adekvatno prijevodno rješenje treba uklju ivati nužnu razinu razlikovnosti (*notwendiger Differenzierungsgrad*), koja se prosu uje na temelju prevoditeljskog naloga (*Übersetzungsauftrag*), komunikacijske funkcije ciljnog teksta i pragmatikih o ekivanja recipijenata, odnosno itatelja.

Prijevod pojedinih EK sagledavat e se iz perspektive parametara koje je nužno uzimati u obzir pri prevo enju EK (usp. 3.2). Potrebno je tako er istaknuti važnost usmjeravanja prevoditeljeve pozornosti na itatelja, i to u više uloga koje mu u TP pripadaju. Kao što Snell-Hornby navodi „One of the features of our ‘interdiscipline’ during the 1990s is that it did not only ‘import’ from outside, but integrated and coordinated the various new strands of knowledge from within. One invariable factor, at least for translation, is the reader, whether this is the translator as reader or the reader of the translation.“ (2006: 104). Snell-Hornby nadalje navodi definiciju modela itatelja kojeg bi prevoditelj neprestano trebao imati „pred o ima“.

Der Modell-Leser ist somit für mich jener Leser, der aufgrund einer Lesestrategie zu einem bestimmten Textverständnis kommt. Seine Lesestrategie zielt auf ein Gesamtscene (als Gesamtverständnis) eines Texts, die sich zum

einen aus dem von ihm vorgenommenen kulturspezifischen Aufbau von Einzelszenen ergibt, darüber hinaus jedoch durch Vorwissen und Erwartungen des Lesers entscheidend beeinflusst werden kann.

(Ammann 1990: 225, prema Snell-Hornby 2006: 107)

I Ammann tako er naglašava povezanost pojedinih komponenti (*Einzelszenen*) u zajedni ku cjelinu (*Gesamtverständnis*), za ime model itatelja uz prethodno znanje i o ekivanja posize pri recepciji i razumijevanju CT. Cjelina koju ine svi EK u tekstu u ovom radu definirana je kulturnom konstelacijom.

Kompleksnost odluka koje prevoditelj mora donositi pri prevo enju EK ilustrira Snell-Hornby (1988/1995: 51-52), koja me uovisnost jezi nog sustava i prevladavaju ih normi u tekstu nadopunjuje s dva dodatna pojma: *dimenzija i perspektiva*. *Dimenzija* odnosi na jezi nu orijentaciju ostvarenu kroz leksi ke jedinice, stilisti ke alate i sintakti ke strukture. Ona postaje problem kada je u jezi nom izrazu sadržana *multidimensionalnost*. *Perspektiva* je pak gledište govornika, naratora ili itatelja u smislu kulture, stava, vremena i mjesta, sadržano u odre enom tekstu. Dok se dimenzija odnosi na unutarjezi ne aspekte, perspektiva se odnosi na društvene i kulturne imbenike. No, može ih se promatrati kao dihotomiju, nego kao komplementarne pojmove, koji se u praksi esto preklapaju, i prevoditelj i pri donošenju odluke o postupku prevo enja istovremeno mora uzimati u obzir. Pri svemu tome prevoditelj mora primijeniti i kulturni filter (*cultural filter*), kao alat koji mu pomaže da spozna društvene i kulturne razlike u ponašanju, komunikaciji, retori kim stilovima i normama u dvije govorne zajednice (usp. House 2001: 251) S time je povezana i odluka o izboru izme u *overt* (otvorenog) i *covert* (prikrivenog) prevo enja, koja ne pripada samo prevoditelju i njegovoj interpretaciji teksta, nego i razlogu i svrsi prevo enja odre enog teksta, impliciranim itateljima, te razli itim drugim društvenim i kulturnim faktorima (usp. ibid: 254).

Vidljivo je dakle da je kompleksan inj prevo enja neprestani proces rješavanja problema i donošenja odluke u pogledu prevo enja, naro ito kada se radi o EK. Prevoditelj istovremeno mora provoditi leksi ko-semanti ku, pragmatiku i kognitivnu analizu tekstualnih elemenata, imaju i za cilj uspostavljanje ekvivalencije na razini komunikacijske situacije u razli itim kulturnim kontekstima. Od njega se o ekuje da donosi odluke koje pridonose globalnom postizanju stilistike teksta koja

ima jednak u inak na itatelja u CK kao što to ima u IK, u skladu sa suvremenim teorijama intertekstualnosti i naratologije. Sukladno tome, odluke moraju zadovoljavati i zahtjeve koji se ti u leksi ke stilistike, a povezane su s denotativnim i konotativnim zna enjima svakog pojedinog EK. Bez obzira na sav uloženi trud, neki su ciljevi jednostavno neostvarivi: prevoditelj, itatelj, a tako i eventualni evaluator ili kritičar prijevoda, mora prihvatiti injenicu da uvijek ostaju dijelovi zna enja koji su neprevodljivi. Rje ju, kao što to Nida (1964: 167) formulira: „(...) no translation that attempts to bridge a wide cultural gap can hope to eliminate all traces of the foreign setting“ .

Izricanje sudova o adekvatnosti pojedinih prijevodnih rješenja zahtijeva stoga uzimanje u obzir svih navedenih elemenata. Pri tome je nužno sagledati prevo enje kao jezi nu i tekstualnu operaciju, sa svim svojim ograni enjima. Procjena kvalitete prijevoda u teorijskom i znanstvenom smislu nadilazi opseg ovog rada, stoga e se vrijednosni sudovi donositi isklju ivo kao dio istraživanja prevo enja EK. Zadatak evaluatora podrobno opisuje House (2001: 255).

As an evaluator one will always be forced to flexibly move from a macro-analytical focus to a micro-analytical one, from considerations of ideology, function, genre, register, to the communicative value of individual linguistic items. In taking such a multi-perspectival viewpoint, a responsible translation critic will arrive at a position where he or she can give a probabilistic reconstruction of the translator's choices (...)That this is an extremely complex undertaking which, in the end, yields but approximative outcomes, should not detract us from its usefulness.

Jedan je od ciljeva ovog dijela rada pokušaj rekonstruiranja prevoditeljevih odluka kako bi se mogla uspostaviti uzro no-posljedi na veza između odluke i posljedice u vezi prevo enja EK, tj. omogu iti donošenje kauzalnih zaključaka.

1) ORIJENTACIJA NA IZVORNI JEZIK

Sukladno definiranoj taksonomiji, strategije orijentirane na IJ-u su posu ivanje, specifikacija i doslovno prevo enje s pripadaju im podskupinama.

1.1 Neozna eno posu ivanje

Neozna eno posu ivanje podrazumijeva preuzimanje EK iz IT bez isticanja, morfološke ili fonološke prilagodbe, uz eventualni padežni nastavak za hrvatski jezik. Ovaj postupak prevoditelj primjenjuje naj eš e pri prevo enju naziva ulica, gradova, razli itih restorana u kojima se dio radnje odvija, i sl. Prednost ove strategije je što tekstu daje lokalni kolorit i na taj na in doprinosi stilisti koj komponenti djela, no ukoliko se prekomjerno koristi može za posljedicu imati da je itateljvo razumijevanje teksta otežano zbog izloženosti velikoj koli ini novih nepoznatih leksema. Stoga je njeno korištenje nužno razmotriti u ukupnosti kulturne konstelacije teksta.

Prevo enje naziva restorana i mjesta za izlazak ovim postupkom ilustrira Primjer (72a), a prevo enje toponima primjer (72b).

(72) a)	They posted them on the bulletin boards in Shoney's, Pizza Hut, Taco Bell and a dozen more fast-food places. F 385	Stavili su ih na oglasne plo e u Shoney's, Pizza Hutu, Taco Bellu i desetku drugih zalogajnica. F 373
b)	Lazarov and his men camped at the Best Western , two miles west of the Sea Gull's Rest . F 385	Lazarov i njegovi utaborili su se u Best Westernu , tri kilometra zapadno od Sea gull's Resta . F 373

U primjeru (73a) prevoditelj je neozna enim posu ivanjem preveo naziv muzeja, dok primjer (73b) ilustrira prevo enje transkulturalnog EK, naziva knjižnice.

(73) a)	Behind him to the west, Langdon knew the ancient obelisk of Ramses rose above the trees, markind the Musee du Jeu de Paume . DVC 34	Iza njega, prema zapadu, Langdon je znao da se visoko iznad drve a izdiže drevni obelisk Ramsesa ozna avaju i mjesto gdje se nalazi Musee du Jeu de Paume . DVC 22
b)	In 1975 Paris's Bibliothèque Nationale discovered parchments known as Les Dossiers Secrets , identifying numerous members of the Priory of Sion, including Sir Isaac Newton, Sandro Botticelli, Victor Hugo and Leonardo da Vinci. DVC 15	Godine 1975. Pariška Bibliothèque Nationale otkrila je spise poznate pod nazivom Les Dossiers Secrets u kojima su se nalazili popisi brojnih lanova Sionskog priorija uklju uju i Sir Isaaca Newtona, Botticellija, Victora Hugoa i Leonarda da Vincija. DVC 7

Neozna enim posu ivanjem prevode se izme u ostalog geografski nazivi (74a), nazivi domova u školi (74b), te oslovljavanje profesora koji u školi predaju (74c).

(74)	Viewers as far apart as Kent, Yorkshire and Dundee have been phoning in to tell me that instead of the rain I promised yesterday, they've had a downpour of shooting stars! PS 10	Gledaoci iz me usobno udaljenih mjesta kao što su Kent, Yorkshire i Dundee javljali su mi telefonski da kod njih nije bilo kiše koju sam bio najvio jučer, nego da su samo meteori pljuštali na sve strane! PS 11
a)	The four houses are called Gryffindor, Hufflepuff, Ravenclaw and Slytherin . PS 85	Postoje etiri doma, Gryffindor, Hufflepuff, Ravenclaw and Slytherin . PS 93
b)	Harry, please relax, or Madame Pomfrey will have me thrown out.' PS 214	"Harry, molim te, smiri se, inače će me Madame Pomfrey izbaciti odavde." PS 234
c)		

U sljedećih nekoliko primjera prikazano je se neadekvatna primjena postupka neoznačavanja posuđivanja, kao i razlog zbog čega se smatra neadekvatnim.

U primjeru (75) prikazani su EK koji su prevedeni neoznačenim posuđivanjem, iako za njih već postoji usvojeni prijevod. U primjeru (75a) adekvatan prijevod glasio bi *Muzej Louvre*, u (75b i c) *Slavoluk pobjede* (prevoditelj je isti EK preveo na dva različita načina), dok je za (75d) usvojeno *Azurna obala*, a za (75e) *Veliki Kajman*.

(75)	But it was straight ahead, to the east, through the archway, that Langdon could now see the monolithic Renaissance palace that had become the most famous art museum in the world. Musee de Louvre . DVC 34	A odmah ravno ispred sebe, prema istoku, kroz nadzvojni prolaz, angdon je mogao vidjeti masivnu renesansnu palaču koja je postala najpoznatiji muzej umjetnosti na svijetu. Musee de Louvre . DVC 22
a)	Straight ahead, the Arc de Triomphe . DVC 114	Ravno ispred nje, Arc de Triomphe . DVC 81
b)	Dead ahead, at the end of Champs-Elysées, stood the Arc de Triomphe —Napoleon's 164-foot-tall tribute to his own military potency—encircled by France's largest rotary, a nine-lane behemoth. DVC 202	Ravno ispred njih, na kraju Champs-Elysées, stajala je Trijumfalna kapija - pedeset metara visok spomenik koji je Napoleon dao izgraditi u čast svoje vojne moći - oko kojeg je kružio najveći kružni tok u Francuskoj, deveterotračni rotor. DVC 147
c)	Rémy had pictured the beach towns on the Côte d'Azur , where he planned to live out his days basking in the sun and letting others serve him for a change. Dvc 475	Remy je zamišljao gradove uz more Côte d'Azur gdje je namjeravao provesti ostatak života, uživajući u suncu i uživajući u tome da drugi služe njega, za promjenu. Dvc 357
d)	He put his money in banks in the Bahamas, Belize, Panama and, of course, Grand Cayman . F 417	Svoj je novac uložio u banke na Bahamima, u Belizeu, Panami, i naravno, na Grand Caymanu . F 417
e)		

Sljedeći primjer sadržava TK EK koje hipotetski model čitatelja možda čak i razumije, budući da imaju korijen u latinskome jeziku, no ovakva odluka ipak je povezana s rizikom da čitatelj možda ipak odrećene dijelove ne razumije (npr. (76a) *judiciare*). K tome, budući da se radnja događa u Francuskoj, prevoditelj ovim načinom prevođenja nije ostvario nikakav dodatni uinak u smislu doprinosa atmosferi i lokalnom koloritu. Stoga bi možda adekvatnije rješenje bilo *Središnja uprava pravosudne policije* za (76a), te *kapetan* za (76b). U primjeru (76b) ovakvim

izborom zadržao bi se „francuski element“, budu i da u CK više ne postoji policijski in kapetana.³⁵ (usp. Mikulan 2005: 337-352)

(76) a)	"Mr Langdon? I need to speak with you."The man's English was accented - a sharp, authoritative bark. "My name is Lieutenant Jérôme Collet. Direction Centrale Police Judiciare. " DVC 25	"Gospodine Langdon? Moram razgovarati s vama." ovjek je govorio engleski s francuskim naglaskom i imao oštar, autorativan glas. "Moje ime je poru nik Jérôme Collet. Iz Direction Centrale Police Judiciare. " DVC 15
b)	"My capitaine requires your expertise in a private matter." DVC 25	"Moj capitaine treba vašu stručnost u pitanju jedne privatne stvari." DVC 15

EK sadržani u primjeru (77) mogli bi se svrstati u skupinu transkulturalnih EK za koje je vjerojatnije da ih prosječni čitatelj kriminalističkih romana ne razumije. Zbog centralnosti reference iz primjera (77b), koja opisuje samokažnjavanje, informativniji prijevod za čitatelja bio bi kada bi se latinskoj frazi dodao i prijevod „Kažnjavam svoje tijelo“. U primjeru (77b), nazivu parka, adekvatnije bi bilo umjesto *Bois de Boulogne* naznačiti da se radi o šumi, te prevesti kao *Bulonjska šuma*, tim više što se u mikrokontekstu *Vrt zemaljskih užitaka* aludira na prostituciju koja se tamo odvija.

(77) a)	Castigo corpus meum. DVC 30	Castigo corpus meum. DVC 19
b)	The heavily forested park known as the Bois de Boulogne was called many things, but the Parisian cognoscenti knew it as "the Garden of Earthly Delights." DVC 216	Gusto pošumljeni park poznat kao Bois de Boulogne imao je puno naziva, ali pariški poznavatelji su ga zvali imenom "Vrt zemaljskih užitaka". DVC 158

U primjeru (78) prevoditelj je tako čer ostavio EK u izvornom obliku, otežavajući time čitatelju razumijevanje teksta. U primjeru (78a) EK ima važnu funkciju u kontekstu, budu i da se u toj zgradi odvija veći dio ranje romana. Stoga bi primjerenije *Bendini Building* bilo prevesti kao *poslovna zgrada tvrtke Bendini*. U ostalim primjerima EK ima periferni značaj na mikrorazini, stoga je mogao biti ispušten ili generaliziran.

Adekvatniji prijevod u primjeru (78b), u kojem se tematizira skupi privatni avion, glasio bi: *Sophie je sjedila s Langdonom i Teabingom u blizini kabine ekskluzivno dizajniranog privatnog aviona*. U primjeru 78c konotacija izraza *Louvre Lite* je brzi obilazak Louvrea, stoga bi se EK *Louvre Lite* mogao zamijeniti s poznatijim homofonom *Light*, ili pak parafrazirati kao *većina turista samo projuri/protrči kroz*

³⁵ Tipove pogrešaka u prevodjenju vojnih naziva, činova i zvanja obrađuje Mikulan (2005: 337-352).

Louvre. U primjeru (78d i e) radi se o vozilima kojima su se likovi služili te nemaju veliku važnost kao EK, stoga se prevoditelj mogao odlučiti za ispuštanje umjesto nepotrebnog komunikacijskog opterećenja čitatelja. Ako je opis vozila želio obogatiti, tada je čitatelju trebao pružiti informaciju koja će mu nešto značiti. U tom slučaju prijevod *Cayman produce* mogao bi glasiti *Doma i proizvodi s kajmana*, budući da se to vozilo koristilo za tu namjenu. Natpis *Dustbusters* na kombiju označava da se radi o vozilu tvrtke koja se bavi čišćenjem poslovnih prostorija. Naziv je stvoren analogijom sa *Ghostbusters*, istjeriva i duhova, što bi prevoditelj trebao prepoznati kao EK. Budući da je takvu analogiju teško postaviti u hrvatskome jeziku, prevoditelj se mogao odlučiti za neutralni natpis „SERVIS ZA ČIŠĆENJE“.

(78) a)	The Bendini Building was almost visible six blocks away. F 157	S tog se mjesta skoro mogao vidjeti Bendini Building , samo šest blokova dalje. F 155
b)	Sophie was seated with Langdon and Teabing near the front of the cabin—the Fan Jet Executive Elite Design , according to the gold medallion on the door. Dvc 389	Sophie je sjedila s Langdom i Teabingom u blizini kabine - Fan Jet Executive Elite Design , sudeći prema zlatnoj pločici na vratima. Dvc 293
c)	Despite the estimated five weeks it would take a visitor to properly appreciate the 65,300 pieces of art in this building, most tourists chose an abbreviated experience Langdon referred to as " Louvre Lite ". DVC 35	Usprkos procjeni da je za obilazak potrebno pet tjedana kako bi se posvetila odgovarajuća pažnja svakom od 65300 umjetničkih djela u ovoj zgradi, većina turista odabere skraćeni doživljaj, koji je Langdon imao običaj nazivati " Louvre Lite " - DVC 23
d)	The boxes were loaded into a dilapidated van with CAYMAN PRODUCE stenciled badly on the side. F 193	Kutije su natovarili u izubijani furgon kome je na boku bilo neuredno ispisan CAYMAN PRODUCE . F 188
e)	(...) two identical navy blue-and-yellow Ford vans with DUSTBUSTER painted brightly on the sides pulled up to the gate. F 312	(...) dva identična tamno plava i žuta Fordova furgona s jarko ispisanim DUSTBUSTERS na bokovima zaustave se na vratima parkirališta. F 305

U primjeru (79) ispuštanje se ne bi smjelo razmatrati kao adekvatna opcija, budući da intratekstualni parametri to ne dopuštaju, jer navedeni EK sadrže bitnu komponentu u koherenciji teksta. Stoga bi u primjeru (79a) trebalo dodati da je *Les Invalides* područje Pariza, a u primjeru (79b) da se radi o usluzi specijalizirane ciriške banke koja uključuje sigurni prijevoz vrijednih predmeta ili novca, odnosno prijevoz uz oružanu pratnju, što je vidljivo iz mikrokonteksta (*oklopno vozilo banke*).

(79)	A few miles away, on the riverbank beyond Les Invalides , the bewildered driver of a twin-bed Trailer truck stood at gunpoint (...) DVC 159	Nekoliko kilometara dalje, na obali iza Les Invalides , za u eni voza velikog Trailer kamiona zaustavio se pod oružanom prijetnjom (...) DVC 115
a)	Vernet motioned to one of the bank's small armored trucks. Transport sûr was another service offered by the Depository Bank of Zurich. DVC 262	Vernet je pokazao prema jednom od malih oklopnih vozila banke. Transport sûr bila je još jedna u nizu usluga koje je Depozitna ciriška banka nudila. DVC 193

Imena poznatih osoba iz primjera (80) zahtijevaju specifi ni prevoditeljski postupak s obzirom na kontekst kulture i situacije, te dodatni stilski element humora sadržan u ovom primjeru, kojeg je mogu e djelomi no prenijeti u CK. U primjeru (80a) aludira se na brzi obilazak Louvrea, odnosno tri izdvojena remek-djela. Art Buchwald, poznati ameri ki humorist i kolumnist, dobitelj Pulitzerove nagrade, koji u CK nije tako poznat, pohvalio se kako mu je trebalo to no *pet minuta i šest sekundi* za obilazak, stoga je prevoditelj trebao pobliže objasniti od koga ta izjava dolazi, kako bi se objasnio dodatni humoristi ki efekt. I primjeru (80b) prevoditelj je tako er itatelju trebao pomo i pri razumijevanju humoristi kog konteksta. Budu i da lik u romanu svoj privatni avion naziva imenom kraljice *Elizabeth*, a tako er koristi i gramati ku mogu nost da bude ženskog roda, tj. *she*, ta situacija iznena uju a je ak i za osobu kojoj se obra a, *Langdona*. Kako bi prijevod bio transparentniji, mogu e adekvatnije rješenje moglo je glasiti: - *Možeš li pripremiti Elizabeth za 20 minuta?* - *Koju Elizabeth? – Moj avion. Koštao me kao otkupnina za kraljicu Elizabetu.*

(80)	Art Buchwald had once boasted he'd seen all three masterpieces in five minutes and fifty-six seconds. DVC 35	Art Buchwald se jednom prilikom pohvalio da je vidio sva tri remek-djela za pet minuta i šest sekundi. DVC 23
a)	Can you have Elizabeth ready in about twenty minutes? (...) " Elizabeth? " Langdon said. " My plane . She cost me a Queen's ransom ." dvc 379	Možeš li pripremiti Elizabeth za dvadeset minuta?(...). " Elizabeth? " rekao je Langdon. " Moj avion . Koštao me kao otkupnina za kraljicu ". dvc 285

Primjeri navedeni pod (81) ilustriraju primjenu neozna enog posu ivanja, kojeg bi radi kvalitetnijeg prijevoda trebalo kombinirati s postupkom 22. Specifikacija, dodavanje, budu i da ina e itatelj ostaje uskra en za dio izvorne kulture na koju se autor u IT referira. Tako itatelju vjerojatno nije jasno što zna i *strahopoštovanje kao da se pred njima stvorio sam Joe Namath*, poznati igra ameri kog nogometa (81a), niti kako bi se trebao osje ati netko kome bi *Charles Manson* došao na ve eru (81b).

Budu i da *Joe Namath* simbolizira poznatu osobu, a *Charles Manson* serijskog ubojicu, prevoditelj bi taj dio poruke na neki na in trebao prenijeti itatelju, bilo zamjenjuju i ove manje poznate osobe iz IK s nekom poznatijom (npr. umjesto *Joe Namath* mogao je to biti neki drugi sportaš, recimo *Muhammad Ali*), a umjesto *Charles Manson* jednostavno *serijski ubojica*.

(81)		
a)	Now they were really impressed. A few appeared to bi in awe, as if staring at Joe Namath . F 17	Nekolicina ga pogleda s takvim strahopoštovanjem kao da se pred njima stvorio sam Joe Namath . F 19
b)	He said "Lazarov" as if Charles Manson was coming to dinner. F 353	To "Lazarov" izgovorio je kao da Charles Manson dolazi na ve eru. F 343

Razli ite robne marke automobila vrlo su est EK u korpusu, a njihov neadekvatan prijevod naj eš e je rezultat potpunog preuzimanja, ne uzimaju i u obzir je li on samo kulturna podloga na kojoj se odvija komunikacija (usp. Ivir 1991: 147), ili ima drugu zna ajniju funkciju u CT. U primjerima 82a i c konotacija skupog automobila (a) ili jeftinog unajmljenog automobila (c) mogla je biti sa uvana samo uz navo enje osnovne robne marke, dakle *Range Rover* i *Nissan*, budu i da su odre eni tipovi proizvo eni samo za ameri ko tržište. Što se ti e primjera (82b), u hrvatskoj kulturi uobi ajeni je izraz *Mercedes*, bez dodatka *Benz*, kao dijela službenog naziva. Može se stoga zaklju iti da u ovom primjerima prevoditelj nije uzimao u obzir kontrastivne karakteristike EK.

(82)		
a)	The Range Rover was Java Black Pearl, four-wheel drive, standard transmission, with high-strength polypropylene lamps, rear light cluster fittings, and the steering wheel on the right. Dvc 376	Range Rover je bio Java Black Pearl s pogonom na etiri kota a, standardnim prijenosom, polipropilenskim svjetlima, poja anim stražnjim svjetlima i upravlja em na desnoj strani. Dvc 283
b)	You must understand that your husband and my husband are both very good lawyers, but they could not earn tis kind of money anywhere else. And you and I would be driving new Buicks instead of new Peugeotts and Mercedes-Benzes . F 157	Moraš shvatiti da su i tvoj i moj muž jako dobri pravnici, no da toliki novac ne mogu zaraditi nigdje. I da bismo i ti i ja vozili nove Buicke a na Peugeotte i Mercedes-Benze . F 154
c)	She walked to the front of the Palms, to Tammy's rented Nissan Stanza . F 290	Oti e pred Palms, do Tammya iznajmljenog Nissan Stanze . F 283

Sli an primjer neadekvatnog prijevoda nalazi se u primjeru (83), gdje se tematiziraju robne marke pi a (83a i b) ili cigareta (83b), tako er nepoznate u CK. Stoga je *Moosehead* i *Bud longneck* moglo biti jednostavno *pivo*, a *monterino* cigareta,

budu i da neozna enim posu ivanjem itatelj nije dobio nikakvu korisnu informaciju.

(83)		
a)	A huge wooden barrell filled with ice and cold Moosehead greeted them. F 309	Sve ih je pozdravljala golema drvena kaca napunjena ledom i hladnim Mooseheadom . F 301
b)	Avery explained, as he lit a Monterino . F 53	(...) , objašnjavao je Avery pripaljuju i monterino . F 54
c)	To the right was a long sallon-type bar crowded with cowboys and cowgirls, all drinking Bud longnecks . F185	Desno je bio duga ak šank, nalik na one u salonima , oko kojeg su se jatili kauboji i kaubojke i svi su pili Bud longneck . F180

U primjeru (84a) prevoditelj je itatelju mogao pojasniti informaciju sadržanu u nazivu *Architectural Digest*, dodavši *poznati stru ni asopis*, jer se može ra unati na prozirnost internacionalizma *Architectural*, no istovremeno se ne može ra unati da e itatelj *Digest* prepoznati kao dio naziva asopisa. U primjeru (84b) ve a je vjerojatnost da itatelj u CK naziv *Steinway* poveže s klavirom u kontekstu *quaint* (šarmantnog, ugodnog, osebujnog) francuskog restorana. Ipak, ako se uzme u obzir prevo enje kao upravljanje rizikom, tada bi manje rizi na varijanta bila *osebujni francuski restoran bio je poznat po svojoj vinoteci, desertima i ugodnom glasu ovjeka/pjeva a za klavirom*.

(84)		
a)	Architectural Digest had called Opus Dei's building "a shining beacon of Catholicism sublimely integrated with the modern landscape," and lately the Vatican seemed to be drawn to anything and everything that included the word " modern ." DVC 206	Architectural Digest je zgradu Opus Dei nazvao "blistavim znakom katolicizma, dostojanstveno uklopljenim u suvremeni okoliš", a u zadnje vrijeme inilo se da se Vatikan lijepi na sve što uklju uje rije " suvremeno ". DVC 149
b)	Paulette's, a quaint French place in a white stucco building, was noted for its wine list and desserts and the gentle voice of the man at the Steinway . F 163	Paulette's, iš ašeni francuski restoran u bijelo ožbukanoj zgradi, bio je poznat po svojoj vinoteci i desertima i blagom glasu ovjeka za Steinwayem . F 161

1.2 Posu ivanje ozna eno

Postupak 12, *Posu ivanje – ozna eno* slu aj je kad prevoditelj preuzima EK iz KI, no tako er ga dodatno ozna i (navodnici, kurziv) ili pak fonološki i morfološki prilagodi JC, ili ispusti lan. „Ozna ivanje“ zna i odre enu vrstu distanciranja o navedenog EK i ukazuje na njegovu novinu s obzirom na dosadašnje stanje u jeziku, kako ga prevoditelj vidi.

Označavanje u primjeru 85a provedeno je isticanjem kurzivom i ispuštanjem glasa, fonološkom i morfološkom prilagodbom u primjeru (85b), te ispuštanjem glasa i morfološkom prilagodbom u primjeru (85c).

(85)		
a)	The Palms is a popular hotel with the hottest action on the beach. F 128	<i>Palms</i> je popularni hotel s najvrućim zbivanjima na plaži. F 127
b)	She put a pan of water on the burner for the linguine . F76	Onda je na vatru stavila lonac s vodom da skuha lingvine . F 76
c)	A busy crowd of Easter shoppers moved en masse through the Sears doors . F 329	Žurno se mnoštvo uskršnjih kupaca gibalo u masi kroz Searsova vrata . F 321

Neadekvatno označavanje posuđivanja ilustrirano je u primjeru (86). U primjeru (86a) prevoditelj pridjevom *teenybopske* aludira na supkulturu mladih, kojima jedini interes predstavlja moda i muzika. Osim što je ovaj EK nepoznat u CK, dakle čitatelj se mora poslužiti riječnikom ako želi saznati kakve je zapravo naodale lik u djelu odbacio, u navedenom kontekstu odnosi se zapravo na postarijeg ovjeka koji se oblačio u neskladu sa svojim godinama, što je zatim promijenio. Stoga bi moguće verzije adekvatnog prijevoda u slučaju (86) mogle biti *upadljive /lude/otkazane/ogromne sunane naodale*. U primjeru (86b) prevoditelj je kolokvijalni izraz *fibbies* kojeg Amerikanci koriste za pripadnike FBI-a, pokušao unijeti kao novinu u CJ, što za posljedicu ima prijevod koji na hrvatskome jeziku ne zvuči najbolje. Kao zamjena za *fibije* prikladnije rješenje moglo bi biti *de ki/momci iz FBI-a*, ime bi se zadržao kolokvijalni stil. *Biro* iz primjera (86c) odnosi se na FBI (*Federal Bureau of Investigation*), što je pripadnicima IK-e transparentno, no iako je FBI kao akronim poznat u hrvatskome jeziku, upitno je znaju li čitatelji njegov puni naziv. Stoga bi se prijevod pomoću ustaljenog *FBI* mogao smatrati manje rizičnim u pogledu lakše recepcije čitatelja.

(86)		
a)	Gone were the straw sandals and tight shorts and teenybop sunglasses . F 273	Nestale su slamnate sandale i tijesne hlače i teenybopske sunane naodale. F 266
b)	We have a small unit in Memphis, and the Fibbies are trying like hell to infiltrate. F 280	U Memphisu imamo jednu malu jedinicu, i fibiji se znoje kao avoli da se u nju infiltriraju. F 273
c)	We've heard, unconfirmed of course, that you have a very reliable man somewhere deep in the Bureau , somewhere close to Voyles. F 280	Mi smo čuli, što je, dakako, nepotvrđena informacija, da negdje duboko u Birou , negdje vrlo blizu Voylesa, imate vrlo pouzdana ovjeka. F 272

1.3 Službeni ekvivalent/usvojeni prijevod

Strategija koja se razlikuje od ostalih službeni je ekvivalent/usvojeni prijevod, jer za takav element kulture odluku o prevođenju ne donosi prevoditelj, nego je odluka već donesena. Naime prethodno je već neka institucija koja ima moć donijela odluku kako se taj element kulture prevodi i time je ona postala obvezujuća. Službeni ekvivalent može nastati i na temelju prethodnih prijevoda te u ustalom uporabi postati standardni prijevod. Iz toga proizlazi da usvojeni prijevod za određeni EK može imati svoje ishodište u bilo kojem postupku, osim ispuštanja, ili pak uopće ne biti povezan s ostalim postupcima. Važno je napomenuti da ako postoji službeni prijevod, taj element kulture za prevoditelja ne predstavlja problem (ukoliko je službeni prijevod prevoditelju poznat), jer je njegovo rješenje već unaprijed dato. No rezultati će pokazati da to u stvarnosti nije uvijek tako te da se događa da prevoditelji nisu upoznati sa službenim ekvivalentima nekih elemenata kulture, odnosno da postoji više službenih ekvivalenata, pa se problem sastoji u odabiru najpogodnije varijante.

Navest ćemo i nekoliko primjera postupka 13., Službeni ekvivalent/usvojeni prijevod EK. EK iz primjera (87) već su se „udoma ili“ u KC, bilo u svojem izvornome obliku (87a), bilo prilagodbom JC (87b).

(87)		
a)	How could he consider such a small firm in such a small town when Wall Street was waiting? F5	Kako bih uopće mogao i pomišljati na malu tvrtku u malom gradu dok na njoj ieka sam Wall Street ? F6
b)	He wore blue lizard-skin boots with pointed toes, Levi's , a well-starched peach button-down, which was unbuttoned well into the dark chest hair and exposed two heavy gold chains (...) F 119	Nosio je ušiljene izme od plave aligatorske kože, levisice , jako uštrkanu košulju u boji marelice, koja mu je bila raskopana dobro u dubinu tamnih dlaka na prsima i razotkrivala dva teška zlatna lanca (...) F 117

Iz religijske domene navodi se primjer usvojenih EK za instituciju pape (88a, b i c), kao i ime pape (88d i e). U ovakvim slučajevima jedino adekvatno rješenje jest službeni ekvivalent, stoga tu praktički nema mjesta za kreativnost prevoditelja, već je rješenje poznavanje ili provjera potrebne terminologije.

(88)	Pope DVC 206	Papa DVC 150
a)	His Holiness DVC 206	Njegova svetost DVC 149
b)	Holy Father DVC 206	Sveti otac DVC 149
c)	(...) whether the Knights had blackmailed the Vatican or whether the Church simply tried to buy the Knights' silence, but Pope Innocent II immediately issued an unprecedented papal bull that afforded the Knights Templar limitless power(...) DVC 219	Nitko nije sigurno znao jesu li vitezovi ucjenjivali Vatikan ili je Crkva pokušavala kupiti njihovu šutnju, ali Papa Inocencije II istog asa je izdao papinsku bulu bez presedana koja je vitezovima Templarima garantirala neograni enu mo (...) DVC 160
d)	By the 1300s, the Vatican sanction had helped the Knights amass so much power that Pope Clement V decided that something had to be done. DVC 219-220	Do 1300. vatikanska sankcija pomogla je vitezovima da nagomilaju više mo i od pape Klementa V koji je odlu io da se nešto mora poduzeti po tom pitanju. DVC 160
e)		

Primjeri (89) ilustriraju usvojeni prijevod iz svjetovne domene, tj. iz područja organizacije društva – policija (89a), te obrazovanja (89b).

(89)	Grouard yanked his walkie-talkie off his belt and attempted to radio for backup. DVC 180	Grouard je izvukao voki-toki iz pojasa i pokušao pozvati poja anje. DVC 131
a)	Langdon had never harboured delusions that a woman like Vittoria Vetra could have been happy living with him on a college campus , but their encounter in Rome had unlocked in him a longing he never imagined he could feel. DVC 57	Langdon se nikada nije zavaravao da bi žena poput Vittorije Vetre mogla biti sretna žive i u kampusu , ali njihov susret u Rimu oslobodio je u njemu ežnju koju nije ni slutio da može osje ati. DVC 38
b)		

1 Specifikacija – ekspliciranje

Ovim postupkom prevoditelj eksplicira ono što je u IT implicitna informacija za itatelja u IK. U ovoj taksonomiji to se odnosi na ekspliciranje npr. akronima ili skra enica koji su itateljima u IK poznati, samim time što se takav leksi ki oblik u toj kulturi koristi. Primjer takve specifikacije ilustrira (90).

(90)	The two technicians locked BMW and slid into the Jag. F 87	Dva su tehničara zaključala BMW i kliznula u Jaguar. F 86
------	---	--

Niže navedeni primjeri (91) ilustriraju manje adekvatnu primjenu postupka ekspliciranja. *Dekofeinska kava* u hrvatskom se jeziku ne koristi, ve *beskofeinska kava* ili *kava bez kofeina* (91a). Za akronim *R and R* prevoditelj je u rje niku mogao na i zna enje „rest and recreation, or rest and relaxation; especially as a respite from

military combat“, pa ga je doslovno preveo kao *odmor i rekreacija*. U IT aludira se na težak i naporan rad, uz potrebnu poslušnost i disciplinu kao u vojsci, stoga je primijenjen izraz *R and R* iz vojne terminologije. Prevoditelj je tu aluziju mogao prenijeti nekim neutralnim izrazom (npr. *treba ti malo odmora*), ili pak koriste i vojnu terminologiju, kako bi sa uvaio aluziju iz IT (npr. *vjerojatno ti treba malo odsustva s bojišnice / treba te malo udaljiti iz prve crte da se odmoriš i sl.*)

(91)		
a)	(...) and poured another cup of decaf . F 2	(...) I nato io još jednu šalicu dekofeinske kave .
b)	He said you probably needed the R and R . F 126	Rekao je kako ti vjerojatno treba malo odmora i rekreacije . F124
c)	Kilbury pointed to a second-floor room on the back side of the motel, then to a parking space next to a brown Chevy van . F 177	Kilbury pokaže sobu na prvom katu sa stražnje strane motela, a potom na parkirališno mjesto kraj sme eg Chevroletova furgona . F 174

2.2 Specifikacija – dodavanje

Na razini teksta odrednica dodavanja ima kvantitativno značenje, tj. EK iz IJ dodaju se novi elementi, kako bi bili jasniji čitatelju u CK. Ovaj postupak potrebno je razlikovati od postupka doslovno prevođenje s dodatkom, budući da se kod specifikacije s dodavanjem EK preuzima, te mu se dodaje još jedan element, dok se kod doslovnog prevođenja s dodatkom određeni dio doslovno prevodi, te se dodaje još neki jezični element. Dodavanje može biti unutar samog teksta ili u fusnoti.

Imajući u vidu potrebe čitatelja, prevoditelj je tako dodatno pojasnio da je *King's Kross* kolodvor (92a), *palomino* pasmina konja (92b), a *pompano* izvrsna meksička riba. Na taj je način u primjeru (92c) pridjevom *izvrsna* prenio i konotativno značenje ovog leksema, važno u situacijskom kontekstu.

(92)	First o' September - King's Cross - it's all on yer ticket. PS 66	Prvi rujna (...) Na kolodvoru King's Cross (...) sve ti lijepo piše tu na karti. PS 72
a)	A centaur was standing over him, not Ronan or Bane; this one looked younger; he had white-blond hair and a palomino body. PS 187	Nad njim je stajao kentaur, ali to nije bio ni Ronan ni Bein. Ovaj je bio mlađi od njih, imao je plavu, zapravo bijelu kosu i tijelo konja pasmine palomino . PS 203
c)	As the baked pompano was served, the BMW parked quietly next to the restaurant. F 87	U trenutku kad su posluživali pečenog pompama, izvrsnu meksičku ribu , kraj restorana se tiho parkirao BMW. F 86

Za razliku od primjera (92), može se reći da je u primjeru (93) prevoditelj nepotrebno dodao informacije koje nisu sadržane u EK, koji bi i bez tog dodavanja čitateljima bio transparentan. Za primjere (93a) i (93b) moglo bi se tvrditi da su čitatelju poznati, pa bi stoga znao da je *Sorbonne* sveučilište, i bez dodatnog tumačenja. Isto tako cigarete *Marlboro* dugo su prisutne na hrvatskom tržištu, pa stoga čak i nepuša i znaju o čemu se radi (93b). Iako je prevoditelj dodatno objasnio da su *Cole-Haan* cipele, k tome još i nove, čitatelj ne zna u koju bi ih kategoriju kao metonim smjestio, kako cjenovnu (skupe, jeftine, ekskluzivne), tako niti po pitanju stila (elegantne, sportske). Stoga bi adekvatniji i informativniji prijevod bio ili ispuštanje (*novi par cipela*, što također sadrži konotaciju da je osoba dobrostojeća), ili pak, ako želi čitatelju približiti IK, *novi par skupih sportskih cipela marke Cole-Haan*. Ispuštanje bi vjerojatno bilo najadekvatnije rješenje u slučajevima (93d) i (93e), stoga bi bilo dovoljno reći da je *Wayne Tarrance sjedio u stražnjem redu autobusa*, dok je u primjeru (93e) navođenje izraza *u škotskom uzorku* nepotrebno, budući da je Burberry upravo to, *škotski uzorak*, stoga je to primjer tautologije. Ono što je imanentno robnoj marki Burberry je skupoća i ekskluzivnost, stoga je prevoditelj tu semantičku komponentu mogao ponuditi čitatelju i izrazom *presvukao se u novi skupocjeni sako*. Iz konteksta je naime poznato da je doju erašnji siromašni, ali sposobni i inteligentni, student prava, koji je živio skromno i pazio na svaki dolar, praktički preko noći postao izuzetno imućan, dobivši posao u poznatoj odvjetničkoj tvrtci. Na taj način postignuo bi se kontrast s obzirom na njegov prijašnji stil života i oblačenje.

(93) a)	Educated at a good lycée and the Sorbonne , he had a <i>cum laude degree</i> in international finance. DVC 478	Obrazovan u odličnoj pripremljivoj školi i sveučilištu Sorbonne , imao je <i>cum laude</i> diplomu iz međunarodnih financija. DVC 360
b)	(...) He nervously inserted six quarters and pulled the lever under Marlboro Lights , in memory of Eddie Lomax. F 246	(...) Nervozno ubaci šest puta po četvrt dolara i povuče polugu pod cigaretama Marlboro Lights , u spomen na Eddija Lomaxa. F 240
c)	He crossed his legs and glanced at his new pair of Cole-Haans . F72	Prebaci nogu preko noge i baci pogled na novi par cipela marke Cole-Haans . F 72
d)	Wayne Tarrance sat on the back row of the 11:40 P.M. Greyhound from Louisville to Indianapolis to Chicago. F 298	Wayne Tarrance je sjedio u stražnjem redu Greyhoundova autobusa iz Louisvillaea za Chicago via Indianapolis s polaskom u 23.45. F 291
e)	When he finished his shower and changed into a new Burberry glen plaid (...) F 81	Kad je Mitch bio gotov s tuširanjem i presvukao se u novi sako u škotskom uzorku Burberry (...) F 81

3.1 Doslovno prevođenje – kalk

Doslovno prevođenje svakog elementa izraza ili riječi iz II, odnosno kalk, postupak je koji najčešće u jezik unosi nove leksičke i gramatičke, a moglo bi se reći i sintaktičke oblike. Često se koristi u prevođenju naziva tvrtki, institucija i sl. Ovim postupkom zadržava se element stranoga, bez istovremenog uključivanja elementa egzotičnoga. S vremenom neki kalkovi kroz ustalbu uporabu gube svoju „novinu“ i „stranost“ i postaju uobičajeni dio jezičnog potencijala neke zajednice.

Doslovnim prevođenjem prevode se EK iz skoro svih leksičkih skupina taksonomije EK. U primjeru 94 ilustrirane su neke od njih: obrazovanje (94a), organizacija društva – sudstvo (94b), povijesni događaj (94c), hrana (94d), kulturna geografija (94e), te društvo – stanovanje (94f).

(94) a)	They offered me a full scholarship (...) F 4	Oni su mi ponudili punu stipendiju (...)
b)	" (...) You'll spend two weeks next winter in Washington at the American Tax Institute (...) " F7	" (...) Ove zime provesti dva tjedna u Washingtonu, na Ameri kom institutu za poreze (...) " F9
c)	The five-story building had been built after the Reconstruction (...) F15	Tu su četverokatnicu sagradili i to nakon Rekonstrukcije (...) F17
d)	Dozens of people walked the beach, (...) drinking rum punch and Jamaican Red Stripe beer . F 129	Deseci su ljudi šetali po plaži (...) pili rum-pun i jamaikansko pivo Red Stripe . F 127
e)	Up another escalator, out into Paddington station . PS 66	Popeli su se još jednim pomi nim stubama i izašli na postaji Paddington . PS 71
f)	(...) Mr Dursley crept to the bedroom window and peered down into the front garden . F 11	(...) Gospodin Dursley se odšuljao do prozora u spava ojoj sobi i zagledao se dolje, u vrt pred ku om . F 11

Me utim se kalkiranje u korpusu rijetko može prona i kao odgovaraju i postupak za EK-ove, ve je posljedica primjene ovog postupka esto neadekvatan ili pogrešan prijevod. Budu i da je kalk modalni postupak u dva od tri djela koja sa injavaju korpus, tj. naj eš e se koristi, posljedice neadekvatnog prijevoda za koherentnost CT-a u pogledu kulturne konstelacije time su zna ajnije. Kroz sljede ih nekoliko primjera prikazat e se skupine neadekvatne primjene postupka kalkiranja.

Primjer (95) ilustrira slu ajeve kada iluzija sadržana u IT-u nije prenesena u CT. Metafora „pada u ze ju rupu“ iz djela *Alisa u zemlji udesa* esta je u ameri koj kulturi, a ozna ava iznenadni i neo ekivani doga aj te bizarnu i nadrealisti nu situaciju, u kojoj se ne može znati kako e se radnja dalje odvijati (95a). Doslovnim prevo enjem izraza prevoditelj tu aluziju nije uspio prenijeti. Adekvatnija verzija prijevoda mogla bi glasiti *Langdon se osje ao kao da je zakora io u budu nost/kao da je dio nekog fantasti nog filma/morao je protrljati o i kako bi bio siguran da je to stvarnost*, i sl. Poznati film *Prohujalo s vihorom* dio je ameri ke popularne kulture te u njoj ima kultni status, koji se razlikuje od situacije u CK-u. Kompleksni i kontradiktorni odnos izme u Scarlet O'Hare i Rhett posebnost je ovog filma, te je esta podloga za metafore. U primjeru (95b) iz konteksta se može razaznati da se radi o prijetvornoj ženskoj osobi, koja se približila muškom liku kako bi mu podmetnuta sredstvo za uspavlivanje. Stoga je njen smiješak ujutro bio odglumljen. Me utim itatelj koji ne poznaje film tako detaljno ne može razaznati o emu se zapravo radi,

pa bi primjerenije bilo ovu aluziju zbog njezina epizodnog značaja za radnju romana ispustiti.

(95)	a)	Gazing up at the stark edifice framed against a cloud-swept sky, Langdon felt like Alice falling headlong into the rabbit hole. This must be a dream. DVC 564	Gledaju i u snažno zdanje koje je vrsto stajalo naspram oblacima prekrivenog neba, Langdon se osjeća ao poput Alise kad je naglavce padala u zečju rupu. Sigurno sanjam. DVC 426
	b)	She gave him her best sleepy smile. The morning-after smile of fulfillment and commitment. The Scarlett O'Hara smile the morning after Rhett nailed her. F 295	Ona mu uputi svoj najljepši sneni smiješak. Smiješak zadovoljstva i vezanosti kakav se pojavljuje u jutru nakon. Smiješak Scarlet O'Hare jutro nakon što ju je Rhett stjerao u ošak. F 287

U primjeru (96) prevoditelj je EK preveo anakronizmom, dakle izrazom koji ne odgovara vremenu objavljivanja romana. Umjesto *kotara Izard* (96a) primjerenije bi bila uporaba neutralnog izraza *predio Izard/područje Izard*, dok bi *potkomitet*, izraz koji se u CK-u veže uz vrijeme socijalizma, adekvatnije bilo zamijeniti *pododborom* (96b).

(96)	a)	He and some friends had a deer camp in Izard County in the Ozarks. F 159	On i neki prijatelji napravili su u Ozarkima, kotar Izard , lovački logor. F 156
	b)	Under his fearless guidance, the subcommittee had refused to report legislation limiting deductions for oil and gas explorations. He was a one-man army on the Hill. F 195	Pod njegovim smionim vodstvom, potkomitet se odbio suglasiti sa zakonom koji bi ograničio odbitke na razunaftnih istraživanja. On je sam bio čitava vojska na Capitol Hillu. F 190

Primjerima neadekvatna prevođenja kalkiranjem navedenim pod (97) zajedničko je to što nisu u duhu hrvatskog jezika. Doslovan prijevod *cool* kao hladan zvuči neprirodno (97a), a ako je htio naglasiti visinu novčanog iznosa, prevoditelj je mogao koristiti neki izraz koji je u hrvatskom jeziku prihvatljiviji, npr. *Plaćeni iznos – ni manje ni više nego 30,8 milijuna dolara*, ili *sitnica – samo 30,8 milijuna dolara*. *Na dan Božića* (97b) prirodnije bi zvučalo onako kako se u svakodnevnom diskursu govornika hrvatskog jezika može čuti: *na Božić*, ili ako je prevoditelj htio naglasiti značaj tog dana – *na sam Božić*.

(97)	a)	His winning bid—a cool \$30.8 million. DVC 399.	Plaćeni iznos - hladnih 30,8 milijuna dolara. DVC 300
	b)	It was almost midnight, Christmas Day. F 175	Bila je već gotovo ponoć, na dan Božića. F 172

U primjeru (98) prevoditelj ne samo da nije olakšao čitatelju razumijevanje teksta već ga je i otežao: čitatelj ne može znati kakve su to *suvenirske aše* ni iz konteksta ni iz iskustva s takvim neim (98a), te je prijevod mogao glasiti *elegantne visoke aše/skupocjene aše*, kako bi se naglasila ekskluzivnost mjesta na kojem se pije konzumira. U primjeru (98b) kontekst situacije je taj da je protagonist djela htio drugome objasniti svoju strategiju ne na cesti, usput, već na miru, za stolom, uz hranu i pije, dakle npr. *Idemo nešto pojesti, pa u ti za to vrijeme otkriti svoju strategiju*.

(98) a)	The daiquiris were served in tall souvenir glasses . F 26	Daikirije su im polužili u visokim suvenirskim ašama . F 27
b)	Let's go eat a bowl of chili , and I'll reveal my strategy. F 181	Idemo pojesti zdjelu iliija , pa u ti otkriti svoju strategiju. F 177

Primjer (99) ilustrira prevođenje imena bara kalkiranjem, koje je rezultiralo nazivom koji u CK-u ne predstavlja tradicionalno imenovanje slikih mjesta. Prevoditelj se mogao odlučiti za zadržavanje EK-a, što bi pridonijelo atmosferi IK-a, ili pak pronaći izraz koji je u hrvatskome jeziku uobičajen. Za primjer (99a) prevoditelj ima širok izbor, budući da *rum* kao pridjev može značiti *udno, neuobičajeno, smiješno, otkačeno* i sl. Ako je prevoditelj htio zadržati konotaciju *brodoloma*, tada bi adekvatniji naziv bara bio *Brodolomac* (99b).

(99) a)	The Open-air bar was called Rumheads . F 129	Bar na otvorenom zvao se Rumoglavac . F 128
b)	Abanks leaned forward on his elbows with his head lowered, the customary manner of speaking in the Shipwreck Bar . F 272	Abanks se nasloni na laktove i spusti glavu, što je u Brodolomnom baru bio uobičajeni način govorenja. F 265

U primjeru (100a) u duhu hrvatskoga jezika bilo bi neko od sljedećih rješenja: *lućakinje koje obožavaju Elvise/otkačene obožavateljice Elvise/Elvisove obožavateljice*. Iako se u CJ-u koristi izraz *živa muzika* u smislu stvarnih izvora a u nekom restoranu ili baru, izraz *živi bluz* ili po analogiji *živi rok/jazz* zvuči strano i neprirodno, pa je stoga rješenje primjera (100a) moglo biti *band/grupa koji izvodi/svira bluz*.

(100) a)	You would not believe the Elvis nuts who visit this city. They flock to watch this buffoon act like the King. F 121	Ne biste vjerovali koliko Elvis-lu akinja dolazi u grad. Skupljaju se u hrpama da gledaju kako se taj komedijaš ponaša kao Kralj. F 119
b)	(...) they walked between two buildings and came to the front entrance of the Bombay Bicycle Club, a singles bar with good food and live blues . F 165	(...) pro u izme u dvije zgrade i do u do prednjeg ulaza Bombay Bicycle Cluba, bara za samce s dobrom hranom i živim bluzom . F 162

Kako bi itatelj znao koje je konotativno znaenje *dva prstena Super Bowl*, bilo bi primjereno dodati da je *Mitchev tim dvaput pobijedio/bio pobjedni ka mom ad* (101).

(101)	He told the woman Mitch had played for the New York Giants, had two Super Bowl rings . F 130	Rekao je ženama da je Mitch igrao za New York Giantse, da ima dva prstena Super Bowl . F 129
-------	---	---

Ista rije može u razli itim kontekstima imati razli ite konotacije, kao što to ilustrira primjer (102). Dok je u primjeru (102a) sadržana konotacija *jeftino*, stoga bi prijevod mogao biti *visila je jeftina (poliesterska) kravata*, u primjeru (102b) *poliester* se navodi kao uobi ajeni materijal od kojeg su izra eni sportski dresovi, u kojima se *mom adi debeljka* natje u. U tom je kontekstu presudno da su oni debeli i da su im sportske hla e pretijesne, stoga je pridjev *poliesterske* suvišan.

(102) a)	A thick polyester tie hung o the coatrack... F 33	Na vješalici je (...) visila poliesterska kravata . F 35
b)	(...) as team of fat men with tight polyester pants (...) F 43	(...) mom adi debeljaka u tijesnim poliesterskim hla ama (...) F 45

Kalkiranje ponekad za posljedicu može imati višezna ni prijevod, iz ega proizlazi nejasno a u recepciji. *Yorkshirski puding* u CK-u vjerojatno e se poistovjetiti s *pudingom* kao relativno jeftinim desertom, dok je *Yorkshsire pudding* zapravo tradicionalni prilog koji se u Engleskoj servira uz pe enje. Stoga ga je potrebno dodatno eksplicirati ili generalizirati kao *fini prilog* (103a). *Dan rada* pripadnik CK-a može poistovjetiti s Praznikom rada, tj. 1. majem. *Labor Day* u Americi se tradicionalno doživljava kao kraj ljeta, budu i da se slavi prvi ponedjeljak u rujnu. Situacijska konotacija u primjeru (103b) je da su trgovine i zabavni parkovi bili zaključani *od prošlog ljeta*.

(103) a)	(...) Yorkshire pudding (...) PS 92	(...) Yorkshirski puding (...) PS 100
b)	(...) strings of run-down amusement parks and low rent T-shirt shops, most of which had been locked and neglected since Labor Day . F 171	(...) potom na nizove oronulih zabavnih parkova i jeftinih turističkih trgovina, od kojih je većina bila zaključana i zanemarena još od Dana rada . F 168

Na slici an na in doslovno prevođenje kalkiranjem može rezultirati pogrešnim prijevodom, tj. neintendiranim značenjem. *Britanski kraljevski povjesni ar* (što može značiti da je u službi kralja) je zapravo *povjesni ar koji se bavi poviješ u kraljevske obitelji* (104a), dok je *zdravstveni klub* zapravo *fitness klub* (104b).

(104) a)	"My God, one of these books was written by Sir Leigh Teabing—a British Royal Historian ." DVC 225	"Bože moj, jednu od ovih knjiga napisao je Sir Leigh Teabing - britanski kraljevski povjesni ar ." DVC 164
b)	He owned part interest in a health club in Memphis and worked out every day. F 129	On je bio vlasnik nešto dionica u zdravstvenom klubu u Memphisu i svakodnevno se znojio. F 127

Za čitatelja u CK-u dovoljno bi bilo reći da su ukućani gledali *kviz* (105a), da se ulagalo u *zakladu* za koledž (105b) te da je *ovjek u ao iza svoje bube*, budući da se iz konteksta zna da se radi o automobilu (105c). Stoga su ostale dodane informacije nepotrebne.

(105) a)	(...) they were watching a quiz show on television. PS 67	(...) ukućani su gledali nekakvu kviz-emisiju na televiziji. PS 73
b)	They put a thousand dollars in a trust fund for college. F 23	U zakladni fond , za koledž, ulažu tisuću dolara. F 24
c)	The man was squatting behind an old Volkswagen Beetle (...) F 269	<i>ovjek je u ao iza stare Volkswagenove bube</i> (...) F 263

3.2 Doslovno prevođenje – s pomakom ili dodatkom

Postupak 32. Doslovno prevođenje s pomakom ili dodatkom također je relativno jednostavan postupak u korpusu. Prevoditelji, imajući na umu potencijalnog čitatelja, na sadržaj EK-a iz IT-a dodaje neke elemente kako bi bio razumljiviji, čime se čitatelju

olakšava recepcija djela, ili pak zna enjski pomak ostvaruje na neki drugi na in, npr. zamjenjuju i jedan dio EK-a.

Kako bi itatelj znao da se radi o *slanini* koja se priprema kao doručak, prevoditelj je dodao *na tavi* (106a). Da bi se lakše shvatilo kako je po kvaliteti rangirana predvi ena za Harryja, prevoditelj je dodao *obi noj javnoj* školi (106b), kako bi se ostvarila zna enjska razlika s obzirom na drugog dječaka iz djela, kojeg se upućuje u privatnu školu.

(106)	(...) "I want you to look after the bacon ." PS 19	(...) "Požuri se da pripaziš na slaninu u tavi ." PS 20
a)		
b)	Harry, on the other hand, was going to Stonewall High, the local comprehensive . PS 28	Harry će pak nastaviti obrazovanje u obi noj javnoj školi u Stonewallu . PS 29

Tradicionalno englesko jelo, *steak-and-kidney-pie*, koje u kontekstu situacije ima perifernu ulogu, prevoditelj je prenio kao nešto što je itatelju bliže – *pašteta* (107a).

(107)	Ron had a piece of steak-and-kidney pie halfway to his mouth, but he'd forgotten all about it. PS 113	Ron je držao paštetu od bifteka i bubrega na pola puta do usta, ali je potpuno zaboravio na nju. PS 124
-------	--	--

Dodavanje može za posljedicu imati i neadekvatnost ukoliko se dobro ne procijeni odnos izme u konteksta situacije i potencijalnog znanja modela itatelja o CK-u. U izrazu *zaštitnog stakla od pleksiglasa* (108a) prevoditelj je dodao *zaštitnog*, isti u i time razinu sigurnosti u muzeju, no u tom slučaju *pleksiglas* je nepotrební višak. Reklama za cigarete Marlboro poprilično je poznata u CK-u, naročito itateljima srednjih godina i starijima. Budući da je reklamiranje cigareta u CK-u me u vremenu zabranjeno, bilo bi dovoljno reći *izgledao je kao muškarac iz reklame za Marlboro* (108c), kako za one kojima je ta reklama poznata, tako i za one druge. *Zeleni džemper složen iz komadi a* itatelju je teško predočiti (108c), a ukoliko se detaljno opisuje kakav je to zapravo džemper, itatelj je opterećen nepotrebnim informacijama.

(108)	a)	She hung on the northwest wall of the Salle des Etats behind a two-inch-thick pane of protective Plexiglas . DVC 164	Visjela je na sjeverozapadnom zidu Salle des Etats iza zaštitnog stakla od pleksiglasa debelog pet centimetara. DVC 119
	b)	With his thick mustache and white cowboy hat he looked like an ad for a cigarette. The Marlboro man . F 158	S debelim brkom i bijelim kaubojskim šeširom, izgledao je kao živa reklama za cigarete. Marlborac . F 155

2) ORIJENTACIJA NA CILJNI JEZIK

Sukladno definiranoj taksonomiji, strategije orijentirane na CJ-u su generalizacija, supstitucija, ispuštanje i kreacija, s pripadaju im podskupinama.

II	ORIJENTACIJA NA CILJNI JEZIK	4	GENERALIZACIJA	4.1	hiponimija
				4.2	drugo / ostalo
		5	SUPSTITUCIJA	5.1	kulturna
				5.1.1	<i>transkulturalni EK-ovi</i> (iz treće kulture ili internacionalizam)
				5.1.2	<i>EK-ovi iz ciljnoga jezika</i>
				5.2	parafraza
				5.f	<i>prenošenje smisla</i>
				5.2.2	<i>situacijska parafraza</i> (zamjena nečim što odgovara situaciji, kvazipuštanje)
		6	ISPUŠTANJE	6.1	potpuno
				6.2	djelomično
		7	KREACIJA	novostvorena riječ	

4.1 Generalizacija – hiponimija

Postupkom generalizacije specifičan EK zamjenjuje se nekim općenitijim (usp. Pedersen 2005: 6), što često uključuje hiponimiju. Prijevod na taj način sadrži manje pojedinosti i specifičnosti, no nedostatak je da se ponekad gubi element posebnosti koji je u nekim kontekstima potreban.

Zamjenu hiponima hiperonimom ilustriraju primjeri navedeni pod (109), a EK-ovi potječu iz različitih leksičkih skupina. U (109a, b i c) radi se o području stanovanja (*prozor, stoli, kamenje*), dok primjer (109d) ilustrira hranu, a (109e) sudstvo. Zanimljivi EK je *Mickey Finn* (109f), kolokvijalni izraz za piće u koje je stavljeno sredstvo za spavanje.

(109) a)	Feeling drained, she walked to the small plate-glass window at the far end of the bathroom and gazed out in silence through the mesh of alarm tape embedded in the glass. DVC 114	Osjećajući se iscrpljenom otišla je do prozora na udaljenom kraju zahoda i u tišini gledala kroz rupu između isprepletenih žica alarma ugrađenog u prozor. DVC 81
b)	Langdon produced the printout of the crime scene photo and spread it out on the coffee table . DVC 253	Langdon je izvadio sliku mjesta zločina i raširio je na stoliću . DVC 187
c)	The pathway to the main entrance was hand-laid cobblestone . It curved to a door of carved oak and cherry with a brass knocker the size of a grapefruit. DVC 305	Staza do glavnog ulaza bila je izrađena od rukom slagana kamenja . Zakretala je prema hrastovim vratima na kojima je visio mjedeni kolut za kucanje veličine grejpa. DVC 228
d)	Seated on the divan beside Langdon, Sophie drank her tea and ate a scone , feeling the welcome effects of caffeine and food. DVC 311	Sjedeći na divanu pokraj Langdona, Sophie je pila čaj i jela kolače osjećajući dobrodošle učinke kofeina i hrane. DVC 232
e)	But Collet would be damned if Fache's ego landed him in front of a Ministerial Review Board for negligent police procedure. DVC 370	Ali nije htio dopustiti da zbog Facheovog ega završi pred sudom zbog nemarnog postupka. DVC 278
f)	I don't know. Tammy's friend slipped him a Mickey Finn . (film F)	Ne znam. Tammyina prijateljica mu je potajno stavila sredstvo za spavanje . (film F)

4.2 Generalizacija – drugo, ostalo

U sljedećem primjeru prevoditelj generalizaciju postiže na drugačiji način, tj. da nešto specifičnije i manje poznato zamjenjuje nekim što je po njegovoj procjeni čitatelju poznatije. Tako obrok *brunch*, koji se servira između 9 i 11 sati, prevoditelj zamjenjuje poznatijim *zajutrak*, iako bi stilski adekvatniji bio *doručak* (110a). U primjeru (110b) prevoditelj je profinjeno francusko jelo *quiche*, koje u vegetarijanskoj varijanti tipično konzumira nutricionistički osviješteni ženski dio populacije, zamijenio *pitom od prokulice*, tako da je određena konotacija kao dio leksičke stilistike izostala. Primjenom metonimije (110c) prevoditelj je prenio

itatelju osnovne karakteristike popularnog lika *Peewee*, premda je možda *mali* suvišno, jer se obra a odrasloj osobi.

(110)		
a)	Kay paid for the coffee, as she had the brunch , (...) F 24	Kay je platila kavu, baš kao što je bila platila i zajutrak (...) F 25
b)	Abby ordered scampi in a skillet, but Kay stuck with the old fern bar standby of broccoli quiche . F 154	Abby je naru ila škampe na buzaru, dok je Kay ostala na piti od prokulica , dobroj staroj vegetarijanskoj klasici. F 152
c)	"Listen, Peewee , I authorized it". F 388	"Slušaj ti, mali pametnjakovi u , ja te ovlaš ujem". F 375

5. Supstitucija

Supstitucija podrazumijeva zamjenu EK-ova iz IT-a ne im drugim, bilo drugim EK-ovima, transkulturalnim ili iz CJ-a (tada je to kulturna supstitucija) ili nekom parafrazom, koja ne mora sadržavati EK-ove i pri kojoj se prenosi smisao ili situacijska odre enost.

5. 1.1 Kulturna supstitucija – transkulturalni EK

EK iz IK-a zamjenjuje se EK-om iz tre e kulture, odnosno internacionalizmom. Tako u primjeru (111a) *knickerbocker glory* postaje poznatija *kupa Havaji*, a hla e do ispod koljena kao dio školske uniforme prevoditelj zamjenjuje *pumpericama*, tj. germanizmom (111b).

(111)		
a)	(...) Dudley had a tautrum because his knickerbocker glory wasn't big enough... PS 24	(...) Dudleya je spopao bijes što kupa "Havaji" nije dovoljno velika (...) PS 25
b)	Smelting boys wore maroon tailcoats, orange knickerbockers and flat straw hats called boaters. They also carried knobbly sticks, used for hitting each other while the teachers weren't looking. F 29	U enici škole u Smeltingsu nosili su kestenjaste frakove, naran aste pumperice i ravne slamnate šešire. Nosili su sa sobom i kvrgave štapove s kojima su se mlatili me u sobom kad ih profesori ne bi gledali. F 30

Šumu koja okružuje privatnu englesku školu pod njema kim nazivom *Schwarzwald* teško se može smatrati stilski uspješnim prevodila kim rješenjem (112a). Uvjerljivije bi zvu ao doslovni prijevod *Crna šuma*, koji donosi i semanti ku komponentu opasnosti i nepoznatoga. Isto tako dje ak iz privatne engleske škole koji ima *rasta*

uperke ne ekvivalentna je kombinacija za itatelja (112b). Prikladna prijevodna varijanta mogla bi glasiti *dje ak kovr ave kose/rudlavi dje ak*, jer aluzija na modernu supkulturu rastafarijanaca ovdje nije adekvatna.

(112)	They say he met vampires in the Black Forest (...) PS 55	Kažu da je u Schwarzaldu naišo na prave vapore (...) PS 60
a)		
b)	A boy with dreadlocks was surrounded by small crowd. PS 71	Jedan dje ak s rasta upercima bijaše okružen skupinom ljudi. PS 77

5.1.2 Kulturna supstitucija – element kulture iz CJ-a

Postupak 512, *Supstitucija – kulturna, elementom kulture iz ciljnog jezika* označava zamjenu nepoznatoga poznatim, dakle EK-om iz CK-a. Ovim postupkom prevoditelj odabire EK iz CJ-a kao funkcionalni ekvivalent, pokušavaju i prenijeti konotacije EK-a iz IJ-a. Navest ćemo nekoliko primjera iz različitih leksičkih područja. Primjer (113) ilustrira prevođenje mjernih jedinica ovim postupkom, i to za duljinu i površinu (113a) te konfekcijske veličine odjeće i obuće (113b).

(113)	Built fifty-seven feet beneath ground level, the Louvre's newly constructed 70,000-square-foot lobby spread out like an endless grotto. DVC 40	Sagrađen pedeset dva metra ispod razine tla, novoizgrađeno predvorje Louvrea od 6500 kvadratnih metara prostrlo se pred njima poput beskrajne pećine. DVC 27
a)		
b)	I want one of those kelly green sport coats, forty-four long, and a pair of white buckskins, ten D . F 358	A sad bih molio jedan od onih svjetlozelenih sportskih sakoa, broj etrdeset i tri , i cipele od bijelog antilopa broj etrdeset etiri . F 347

Leksičko područje organizacije društva, konkretno sudstva, prikazano je u primjeru 114. Nazivi krivičnih djela (114a), potrebni postupci za postizanje određenog statusa u sustavu (114b) i funkcije pojedinih pripadnika sustava (114 c i d) ilustrirani su primjerom (114).

(114)	Prints belong to Rémy Legaludec. Wanted for petty crime . Nothing serious. Looks like he got kicked out of university for rewiring phone jacks to get free service (...) DVC 478	Otisci pripadaju stanovitom Remyju Legaludecu. Traži se zbog sitne krađe . Ništa ozbiljno. Izbacili su ga sa sveučilišta zato što je povezao telefonske žice tako da može besplatno telefonirati (...) DVC 360
a)		
b)	When you pass the bar exam (...) F 28	kad položite pravosudni ispit (...) F 29
c)	Even Tarrance could follow the paper trail. A grand jury would eat it up. F 364	Taj bi papirni trag znao slijediti čak i Tarrance. Veliko bi ga sudsko vijeće zacijelo progutalo. F 353
d)	The U.S. Attorney would call press conferences. F 364	Državni bi tužitelj sazvao tiskovnu konferenciju. F 353

Mjesta na koja se izlazi (115a i c) ili u kojima se kupuje (115b), kao dio na ina odvijanja svakodnevnog života, tematizirana su u primjeru (115). U niže navedenim primjerima njihova specifičnost u IK-u nije presudna u kulturnoj konstelaciji i kontekstu teksta, stoga je prevoditelj na ovaj način uzeo u obzir potrebe čitatelja.

(115)	It's not that unusual, yeh get a lot o' funny folk in the Hog's Head - that's the pub down in the village. Mightn' be a dragon dealer, mightn' he? I never saw his face, he kept his hood up.' PS 193	"Nije to nikakvo čudo, ima vam svakakve seljake u Veprovj glavi (...) u tom bircužu na kraju sela. Možebit je bio trgovac zmajevima, šta ja znam? Nisam mu lice pravo ni vidio jerbo nije skido kukuljicu." PS 211
a)		
b)	Ray was dying for a cold beer, but another trip to the convenience store was too risky. F 401	Ray je umirao za hladnim pivom, ali bi još jedan izlet do mini-marketa bio odve pogibeljan. F 389
c)	In the center there was a small brick building containing a tackle shop, a snack bar and rest rooms. F 411	U središtu je bila mala zgrada od cigle u kojoj je bila trgovina nautičkog pribora, zalogajnica i nužnici. F 397

EK-ovi koji pokrivaju obrazovanje, odnosno njegove zasebne dijelove, kao što su vrste obrazovnih ustanova (116a i b), na način ocjenjivanja (116c) i akademski stupanj (116d) u korpusu su često prevedeni ovim postupkom.³⁶

³⁶ EK-ove vezane za područje sveučilišnog obrazovanja u američkom obrazovnom sustavu detaljno razrađuje Bratani (1991: 176–211), uključujući i akademske stupnjeve, ocjenjivanje, službe i dr.

(116)		
a)	That's more than some law schools F 18	To je više no što imaju I neki pravni fakulteti . F 19
b)	We've known each other since high school . F 5	Poznajemo se još od srednje škole . F 7
c)	"How'd you make a stright A's and play football?" F 6	"Kako to da ste imali sve iste petice , a ipak igrali ragbi?" F 7
d)	She has a degree in elementary education from Western Kentucky. F 5	Ima diplomu u iteljice s Western Kentuckyja. F 7

5.2.1 Parafraza – prenošenje smisla

Parafraziranje prenošenjem smisla ilustrirano je primjerom (117). *A-list*, izraz koji svoje porijeklo ima u filmskoj industriji (117a), a odnosi se na najpopularnije i najbolje plaćene glumce, prenesen je i na druga područja, a u suvremenoj uporabi čak ima i svoj kontrapunkt, *B-list*. Prevoditelj je zna enje parafrazirao kao *popis najboljih*. Relativno stručan termin povezan s telefoniranjem, odnosno o plaćanju troškova, *to reverse the charges*, prevoditelj je također parafrazom objasnio da *onaj koga zoveš plaća troškove* (117b). *Memorial Day*, koji se obilježava zadnji ponedjeljak u svibnju, u kontekstu malih hotela koji se bore za opstanak dok ne počinu dolaziti turisti, upravo zbog tog praznika, prevoditelj je uspješno parafrazirao kao *sve do kraja svibnja* (117c), te time postigao optimalni učinak.

(117)		
a)	Collet had to admit, if there was a God, Bezu Fache would be on His A-list . DVC 75	Collet je morao priznati da, ako se radi o Bogu, onda se Bezu Fache nalazi na njegovom popisu najboljih . DVC 52
b)	"How do I dial the States?" "You need to reverse the charges . My service doesn't cover transatlantic." DVC 383	"Kako da nazovem SAD?" "Moraš tražiti da onaj koga zoveš plati troškove . Moja služba ne pokriva prekooceanske pozive" DVC 288
c)	All of the smaller motels struggle until Memorial Day , he explained. F 387	Svi se manji moteli bore za opstanak sve do kraja svibnja , objasnio je on. F 374

Parafraziraju i *penthouse apartment* kao *prostorije na samom vrhu zgrade* (118), prevoditelj nije uspio postići i konotaciju raskoši i ekskluzivnosti, što je značajna komponenta sadržana u leksemu *penthouse*. Stoga bi bilo prikladno *penthouse* prenijeti kao *raskošni/ekskluzivni stan na samom vrhu zgrade*. Zanimljivo je

primijetiti da je leksem *penthouse* upravo u ovom značenju kao posuđenica također prisutan u hrvatskome jeziku.

(118)	Earlier this evening, within the sanctuary of his penthouse apartment , Bishop Manuel Aringarosa had packed a small travel bag and dressed in a traditional black cassock. DVC 49	Ranije te večeri u istoj prostoriji na samom vrhu zgrade , biskup Manuel Aringarosa spremio je malu putnu torbu i odjenuo tradicionalnu crnu svećeničku halju. DVC 33
-------	--	--

5.2.2 Situacijska parafraza

Situacijska parafraza podrazumijeva prenošenje iz IK-ova u CK ne samo pojedinih leksičkih skupova već cijelog okvira u kojem se određena radnja događa. Tako je u primjeru (119a) taj okvir obilazak kupa i prikupljanje dobrovoljnih priloga za određenu svrhu. Kako u CK-u takva praksa nije uobičajena, prevoditelj je tu situaciju parafrazirao kao obilazak maskara po kućama, najčešće djece, kojima se obično daje nešto zauzvrat, obično novac. Obilježavanje *Bonfire Night* krijesovima i vatrometima u IK-u prevoditelj je parafrazirao *paljenjem krijesova* (119b), što je u CK-u povezano s više crkvenih blagdana (npr. ivanjski krijesovi, jurjevski krijesovi i sl.)

(119)	But then it struck Mr Dursley that this was probably some silly stunt - these people were obviously collecting for something (...) Yes, that would be it. PS 8	A onda se gospodin Dursley dosjeti da su to neke glupe maskare - ti ljudi vjerojatno skupljaju dobrovoljne priloge za nešto... da, to će biti. PS 8
a)		
b)	Perhaps people have been celebrating Bonfire Night early (...) PS 11	Možda su ljudi malo prerano počeli paliti kresove (...) PS 11

6. Ispuštanje

Ispuštanje može u određenim slučajevima predstavljati opravdanu strategiju, a u ovom modelu znači da se EK-ovi iz IT-a ne prenose u CT (potpuno ispuštanje) ili se pak prenose samo djelomično (djelomično ispuštanje).

Kao zasebni postupak u korpusu nisu zabilježeni, no određeni oblik ispuštanja dijelova EK mogu predstavljati postupci kulturne supstitucije, kada se EK iz IK-a zamjenjuje EK-om iz CK-a ili transkulturalnim EK-om. Parafraza također sadržava određeni oblik ispuštanja dijela značajne komponente EK-a.

7. Kreacija – novostvorena rije

Postupak stvaranja nove rije i zahtjevan je prevoditeljevu kreativnost, kao i za itateljevu recepciju, jer novostvorena rije u najboljem slu aju može biti polutransparentna (usp. Ivir 1987: 43).

U korpusu ovaj postupak nalazimo samo u djelu *Harry Potter and the Philosopher's Stone*, što je povezano s njegovom tematskom specifi noš u i leksi kom inovativnoš u ak i u IJ-u i IK-u. Primjeri navedeni pod (120) ilustriraju postupak kreacije: u (120a) prevoditelj je „izmislio“ adresu na kojoj glavni lik živi, a u (120b) stvorio je novu rije za skupinu ljudi koja ne pripada „arobnjacima“, *bezzaci*. Budu i da je izmišljeni sport *Quidditch* tematska okosnica velikog dijela romana, prevoditelj mu je tako er nadjenao ime u hrvatskome jeziku: *metloboj*, budu i da se igra odvija u zraku, a likovi lete na metlama (120c) te koriste razli ite vrste lopti, koje su tako er novotvorenice i u engleskome jeziku (120d). Prevoditelj filma koristio je iste ove izraze koji se pojavljuju u podslavljanju, stoga se može zaklju iti da se poslužio knjigom kao predloškom za preuzimanje ovih EK-ova.

(120)		
a)	Mr and Mrs Dursley, of number 4, Privet Drive , were proud to say that they were perfectly normal. (...) PS 7	Gospodin I gospo a Dursley, iz Kalinina prilaza broj etiri , bili su ponosni što su normalni ljudi (...) PS 7
b)	Even Muggles like yourself should be celebrating this happy, happy day! PS 10	ak i bezzaci kao što ste vi trebaju slaviti današnji sretni, sretni dan. PS 10
c)	"Play Quidditch at all?" PS 60	"Igraš li uop e metloboj ?" PS 65
d)	"This two are the Bluolgers ". PS 124	"Ove se dvije lopte zovu maljci ". PS 136

Pogreške

Prije same analize osvrnut emo se na pojam prevodila ke ili prevoditeljske pogreške ili pogreške u prevo enju. Iako je ocjena, kritika ili evaluacija prijevoda ili njegove kvalitete vrlo raširena aktivnost, u prvom redu u domeni poduke (bilo evaluacija studenata stranih jezika koji imaju prijevodne vježbe, pa se prijevod ocjenjuje kao podvrsta jezi nih kompetencija, bilo pak evaluacije studenata prevo enja u svrhu

ocjenjivanja njihovih prevodila njihove kompetencije), pa i književne kritike, ovo je područje u TP-u malo istraženo i izuzetno rijetko tematizirano (usp. Hatim and Mason 1997: 197). Jedan od razloga tome je zaokret discipline od preskriptivnoga prema deskriptivnome, ali isto tako i činjenica da ne postoji konsenzus o tome što predstavlja pogrešku u prevodu. Logično je stoga da posredno u TP-u prema dostupnim izvorima nema taksonomija pogrešaka u prevodu elemenata kulture.³⁷ Budući da je naš osnovni istraživački interes prevodnjačke EK-ove, pogreške ćemo sagledavati u svjetlu logičnih razina konteksta kulture i situacije (Katan 2009: 88 i d.), te Pedersenovih (2005: 122–128) i Aixelinih (1996: 65–70) parametara odabira postupka za prevodnjačke EK-ove. Nadalje, sljedeći kriterij je razumljivost EK-ova u CT-u, na koji leksičke pogreške mogu utjecati na dva načina: semantički sadržaj u EK-u u IT-u nije razumljiv čitatelju, stoga uzrokuje prekid komunikacijske funkcije teksta ili je značenje izvornog EK-a iskrivljeno, pa je stoga čitatelju preneseno drugačije značenje EK-a od izvorno namjeravanog. Možemo zaključiti da su pogreške u prevodu EK-a koje mi analiziramo zapravo uvjetovane prevoditeljevim pogrešnim razumijevanjem i interpretacijom teksta izvora. Općenito uzevši, pogreške u prevodu EK-ova podvrsta su funkcionalne neadekvatnosti prijevoda, u prvom redu pragmatične, jer ne uzimaju u obzir potrebe čitatelja. Nord (1997: 76) smatra da su pragmatične pogreške među najvažnijima, odnosno najtežima koje prevoditelj može napraviti, jer čitatelji često, odnosno primatelji poruke, i ne primijete da su dobili pogrešnu poruku, jer se pragmatične pogreške najčešće ne mogu otkriti ukoliko imamo uvid samo u CT. S druge pak strane osobito teške pragmatične pogreške za posljedicu imaju nekoherentan prijevod, odnosno CT, što dovodi do problema u recepciji CT-a.

Budući da tekstovi (naročito književni) imaju svoju vrijednost kao umjetničko djelo, važno bi bilo analizirati kakav utjecaj odabir određene strategije ima na promjenu značenja EK-ova u prijenosu u CK-a, odnosno odnos između jedinstvenosti IT-a i

³⁷ U kontekstu prevodila koje pogreške važno bi bilo razlikovati između *error* i *mistake*, kako ih vidi poduka stranih jezika. Dok je *error* sustavna pogreška, koju osoba stalno ponavlja, jer ne zna da je pogrešno, tj. također ne zna što bi bilo točno, *mistake* je slučajna, jednokratna pogreška, koju će osoba odmah ispraviti ako je se na pogrešku upozori, jer je najčešće povezana s negativnim transferom iz materinjeg jezika. Drugim riječima, sustavne *errors* se čine jer se ne zna točno, a slučajne *mistakes* unatoč činjenici da se zna što je ispravno. Smatramo da ovo razlikovanje može biti pogodnije za poduku prevodnjača i analizu kvalitete prijevoda od razlike između *error* i *mistake* koju zastupa Pym, a po kojoj je *mistake* pogreška kad u prevodu određeni segment teksta postoji isključivo binarna opozicija točno/netočno, a *error* u slučaju kad imamo više potencijalnih točnih ekvivalenata, od kojih jedan smatramo idealnim, pa odnos nije binaran, nego jedan nasuprot više (Pym 2010: 187-188).

reakcije itatelja u CK-u na njega. Veliki broj istraživanja EK-ova pokazao je da je najveći broj pogrešaka i neadekvatnih prijevodnih rješenja semantičke prirode, što svakako utječe na umjetničku vrijednost teksta.

U sljedećoj tablici navedene su pogreške kojima je potencijalni uzrok lažni par (usp. Ivir 1968, 1978, 1988). Određena sličnost EK iz IJ na pojedinoj lingvističkoj razini (fonološkoj, grafološkoj, morfološkoj, sintaktičkoj, semantičkoj, pragmatičkoj) pogresno se generalizira kao ekvivalencija, te dolazi do pogrešnog prevođenja EK. Semantički odnosi polisemije, hiponimije i djelomičnog preklapanja semantičkih polja dodatno usložnjuju proces prevođenja EK. Stoga je nužno da prevoditelji u prvom redu na teorijskoj razini budu svjesni ovih potencijalnih „zamki“, kako bi u praksi mogli odabrati adekvatni postupak prevođenja EK. Detaljna analiza ove pojave u kontrastiranju dviju kultura nadilazi opseg ovog rada, stoga će se u sljedećoj tablici prikazati pogreške iz korpusa.³⁸

Tablica 18 : Pogreške uzrokovane lažnim parom

As he had anticipated, a thundering iron gate fell nearby, barricading the entrance to the suite . DVC 17	Kao što je i otkrivao, u blizini se već srušila željezna rešetka koja je zatvarala ulaz u suitu . DVC 9	Kao što je i otkrivao, u blizini se već srušila željezna rešetka koja je zatvarala ulaz u sljedeći kompleks prostorija . DVC 9
This was an academic who clearly despised not understanding. DVC 115	Ovo je bio akademik koji je otkrito prezirao nerazumijevanje. DVC 81	Ovo je bio znanstvenik koji je otkrito prezirao nerazumijevanje. DVC 81
Drawing on an unsettling tide of liberal support within the College of Cardinals , the Pope was now declaring his papal mission to be "rejuvenation of Vatican doctrine and updating Catholicism into the third millennium." DVC 150	Uz podršku uznemirujuće liberalne struje s Kardinalskog sveučilišta , Papa je objavio da je njegova papinska misija "pomlađivanje vatikanske doktrine i uvođenje katolicizma u treće tisućljeće". DVC 150	Uz podršku uznemirujuće liberalne struje s Kardinalskog zbora , Papa je objavio da je njegova papinska misija "pomlađivanje vatikanske doktrine i uvođenje katolicizma u treće tisućljeće". DVC 150
Keystones as a masonry technique for building stone archways had been one of the best-kept secrets of the early Masonic brotherhood. <i>The Royal Arch Degree. Architecture. Keystones</i> . It was all interconnected. DVC 276-77	Kameni temeljci kao tehnika slobodnog zidarstva kojom se grade kameni svodovi jedna su od najbolje čuvanih tajni u povijesti ranog Slobodnog zidarstva. <i>Kraljevski stupanj svoda. Arhitektura. Kamen temeljac</i> . Sve je to bilo međusobno povezano. DVC 205	Kameni temeljci kao zidarska tehnika kojom se grade kameni svodovi jedna su od najbolje čuvanih tajni u povijesti ranog Slobodnog zidarstva. <i>Kraljevski stupanj svoda. Arhitektura. Kamen temeljac</i> . Sve je to bilo međusobno povezano. DVC 205

³⁸ U prvome stupcu naveden je EK i dio konteksta, u drugome stupcu prijevod iz korpusa, a u trećemu prijedlog adekvatnog rješenja.

Langdon felt utterly spent as he and Sophie hurdled a turnstile at the Temple tube station and dashed deep into the grimy labyrinth of tunnels and platforms . DVC 363	Langdon se osje ao totalano istrošeno dok su se on i Sophie spuštali na postaju podzemne željeznice u blizini Crkve Templara i jurili dublje u prljavi labirint tunela i platformi . DVC 363	Langdon se osje ao totalno istrošeno dok su se on i Sophie spuštali na postaju podzemne željeznice u blizini Crkve Templara i jurili dublje u prljavi labirint tunela i perona . DVC 363
They came from inferior schools - Chicago, Columbia and Vanderbilt, as he recalled from a cursory examination of Martindale-Hubbel's Legal Directory. F 5	Oni su došli iz inferiornih škola - Chicago, Columbia i Vanderbilt, kako se sje ao iz brzog pregleda "Martindale-Hubbellovog Pravnog imenika. F 6	Oni su došli iz inferiornih fakulteta - Chicago, Columbia i Vanderbilt, kako se sje ao iz brzog pregleda "Martindale-Hubbellovog Pravnog imenika. F 6
"I don't imagine Western Kentucky is much of an academic school (...)" F6	"Ne ini mi se da je Western Kentucky baš neka visokoakademska škola (...)" F7	"Ne ini mi se da je Western Kentucky baš neki fakultet visoke akademske razine (...)" F7
We try to keep a ratio of one partner for each associate . F9	Trudimo se održati omjer od jednog partnera na jednog suradnika . F10	Trudimo se održati omjer od jednog partnera na jednog zaposlenika . F10
(...) how the poor kid could afford all this at twenty-five and fresh out of law school . F 13	(...) kako to da siroto dijete može sebi sve to priuštiti ve u dvadesetpetoj godini života I netom stupivši iz pravne škole . F14	(...) kako to da siroto dijete može sebi sve to priuštiti ve u dvadesetpetoj godini života I netom stupivši iz pravnog fakulteta . F14
The entrée was prime ribs , (...) F 25	Za predjelo su bila prvoklasna rebrica (...) F 26	Za predjelo je bilo bilo gove e pe enje (...) F 26
The firm provides a low-interest mortgage loan, thirty years, fixed rate (...) Current market rate is around ten, ten and a half. F 29	Tvrtka daje niskokamatne hipotekarne zajmove, na trideset godina s fiksni ratama (...) Trenutno je tržišna stopa oko deset, deset i pol. F 30	Tvrtka daje niskokamatne hipotekarne zajmove, na trideset godina s fiksni kamatama (...) Trenutno je tržišna kamata oko deset, deset i pol. F 30
Koker-Hanks is a big general contractor out of Kansas City. F 85	Koker Hanks je veliki op i poduzetnik iz Kansas Cityja. F 84	Koker Hanks je veliki gra evinski poduzetnik iz Kansas Cityja. F 84
Don't get smart. You were told the bar exam has priority. An employee with no licence is of no use to this firm. F 94	Ne pravite se pametni. Bilo vam je re eno da pravosudni ispit ima prednost pred svim ostalim. Namještenik bez radne dozvole ovoj tvrtki nije ni od kakve koristi. F 93	Ne pravite se pametni. Bilo vam je re eno da pravosudni ispit ima prednost pred svim ostalim. Namještenik bez pravosudnog ispita ovoj tvrtki nije ni od kakve koristi. F 93
The folks in Nashville told us you made the highest score on the bar exam. Congratulations, Counselor . F 102	Mi to zapravo ne bismo trebali znati , ali su nam momci iz Nashville rekli da ste na pravosudnom ispitu dobili najve i broj bodova. Ja vam estitam, savjetni e . F 102	Mi to zapravo ne bismo trebali znati, ali su nam momci iz Nashville rekli da ste na pravosudnom ispitu dobili najve i broj bodova. Ja vam estitam, odvjetni e . F 102
(...) and a flame shot to the tip of a very skinny and incredibly long liberated cigarette . F 117	(...) I onda je prema vršku njezine mršave I nevjerojatno duge oslobo ene cigarete poletio plamen. F 116	(...) I onda je prema vršku njezine mršave I nevjerojatno duge ukradene/prešvercane cigarete poletio plamen. F116
He's a truck driver who thinks he's Elvis. Got the jetblack hair, ducktail , lamb-chop rideburns. F 120-1	Voza kamiona koji misli da je Elvis. Ofarbao je kosu u gavranski crno, vezao si repi , pustio zaliske. F 120-1	Voza kamiona koji misli da je Elvis. Ofarbao je kosu u gavranski crno, zalazio je unatrag , pustio zaliske. F 120-1
The building could use a free-lance secretary . Hell, he might even need a free-lance secretary . F 229	Zgradi bi dobro došla slobodna tajnica . Do avola, možda bi mogla zatrebati ak i njemu. F 224	Zgradi bi dobro došla tajnica, kao vanjski suradnik . Do avola, možda bi mogla zatrebati ak i njemu. F 224
He had also eaten a pizza and recived a severe Marine-style haircut . F 362	Osim toga je pojeo pizzu i pretrpio strogo šišanje u mornari kom stilu . F 351	Osim toga je pojeo pizzu i pretrpio strogo šišanje u stilu marinaca . F 351

The Bay County sheriff sipped thick black coffee from a Styrofoam cup and rested his black boots on the executive conference table in the Caribbean Room at the Holiday Inn. F 396	Šerif kotara Bay srkao je jaku crnu kavu iz šalice od stiropora i odmarao noge u crnim izmama na poslovnom konferencijskom stolu Karipske dvorane u Holiday Innu. F 383	Šerif kotara Bay srkao je jaku crnu kavu iz termos šalice i odmarao noge u crnim izmama na poslovnom konferencijskom stolu Karipske dvorane u Holiday Innu. F 383
---	--	--

Premda je bez konzultacija s prevoditeljem teško uspostaviti kauzalnost izme u pogreške i uzroka, plauzibilan uzrok moglo bi biti nepažljivo itanje IT, odnosno nedostatak pozornosti. Prevoditelj bi trebao biti najpažljiviji itatelj IT-a, kako prije po etka samog prevo enja, u svrhu dobivanja cjelokupnog uvida u kulturnu konstelaciju, tako i u fazi revizije. U suprotnome se dogodi, kao što je ilustrirano u niže navedenoj tablici, da se zbog grafološke sli nosti *tree* pro ita kao *three*, *tags* kao *tax* ili pak *modest* kao *modern*. U odre enim slu ajevima mikrokontekst može pomo i da se takva greška zapazi, no i za to je nužna maksimalna koncentracija prevoditelja.

Tablica 19 : Pogreške uzrokovane nepažljivim itanjem IT-a

We're going to make it, Sophie thought as she swung the SmartCar's wheel to the right, cutting sharply past the luxurious Hôtel de Crillon into Paris's tree-lined diplomatic neighborhood . DVC 192	Uspjet emo, pomislila je Sophie dok je zakretala volan Smata u desno i oštro uletjela u zavoj pokraj luksuznog Hôtel de Crillon u pariškoj diplomatskoj etvrti sa cestom u tri trake . DVC 140	Uspjet emo, pomislila je Sophie dok je zakretala volan Smata u desno i oštro uletjela u zavoj pokraj luksuznog Hôtel de Crillon u pariškoj diplomatskoj etvrti okruženoj drvoredima . DVC 140
London's Opus Dei Centre is a modest brick building at 5 Orme Court, overlooking the North Walk at Kensington Gardens. DVC 502	Londonsko sjedište Opus Dei suvremena je gra evina od cigle na Orme Courtu broj 5 koja gleda prema North Walku u Kensington Gardensu. DVC 379	Londonsko sjedište Opus Dei skromna je gra evina od cigle na Orme Courtu broj 5 koja gleda prema North Walku u Kensington Gardensu. DVC 379
You pick out a BMW (...) We pay for tags , insurance, maintenance. F 29	Mi pla amo poreze , osiguranje, održavanje. F 30	Odaberete BMW. Mi pla amo registraciju osiguranje, održavanje. F 30
He was the president of a small county bank (...) F 95	On je bio predsjednik male seoske banke (...) F 95	On je bio predsjednik male podru ne banke (...) F 95

Tablica 20 ilustrira primjere u kojima je uzrok pogrešno tuma enje gramatike IJ-a, no kako se radi o vrlo jednostavnim gramati kim pravilima (osobna zamjenica *he/she*, jednina i množina), velika je vjerojatnost da je uzrok pogreške tako er nepažnja.

Tablica 20 : Pogreške uzrokovane gramatikom IJ-a

" She is lovely, no? " The agent motioned through the windshield toward the Eiffel Tower. " Have you mounted her? " DVC 33	" Divna je , zar ne?" agent je pokazao kroz vjetrobran prema Eiffelovom tornju. " Jesi li se popeo na nju? " DVC 21	" Divan je , zar ne?" agent je pokazao kroz vjetrobran prema Eiffelovom tornju. " Jesi li se popeo na njega? " DVC 21
A long-legged math major in back raised his hand. DVC 131	Dugonoga studentica matematike odjevena u crno podigla je ruku. "To je broj PHI". Izgovorila ga je fi . DVC 94	Dugonogi student matematike odjeven u crno podigao je ruku. DVC 94
"You're telling me this group is a pagan goddess worship cult? " " More like the pagan goddess worship cult. " DVC 158	"Govoriš da se radi o kultu obožavanja neke poganske boginje? " " Više o najznačajnijem kultu obožavanja poganskih boginja. " DVC 114	"Hoćeš reći da se radi o kultu obožavanja neke poganske boginje?" "Zapravo o kultu obožavanja određene poganske boginje. " DVC 114

Tablica 21 ilustrira zanemarivanje logičnih odnosa unutar mikro ili makro konteksta. Posljedica su pogrešni prijevodi koji zvuče potpuno nelogično (*ruralna sela, prednje predvorje*), prikazuju odnose koji su u stvarnosti nemogući ili ne postoje, stoga čak i čitatelju vjerojatno zvuče smiješno (*kamion na kat, turisti iste koljenima natpise na pločicama, Zapadna Niža Gimnazija, jede dvopedljaša s lukom*). Potencijalni uzrok sigurno je nepažnja, mogli bismo reći i nemar, kao i neuzimanje u obzir čitatelja i neprepoznavanje značenja EK u prijevodu. I preostali primjeri iz tablice prikazuju slično zanemarivanje osnovnih logičnih odnosa između stvarnosti i konteksta situacije.

Tablica 21 : Pogreške uzrokovane neprimjenom logičnih razina konteksta

In fact, so strong was the Church's fear of those who lived in the rural villes that the once innocuous word for " villager " - villain - came to mean a wicked soul. DVC 60	Zapravo, strah Crkve od onih koji žive u ruralnim selima bio je toliko jak da je iz riječi seljak, engleski villager, izvedena riječ villain , što znači pokvarena duša ili zaočovjek. DVC 41	Zapravo, strah Crkve od onih koji žive u selima bio je toliko jak da je iz riječi seljak, engleski villager, izvedena riječ villain , što znači pokvarena duša ili zaočovjek. DVC 41
The only vehicle on Pont du Carrousel was an enormous twin-bed Trailor delivery truck moving southward away from the Louvre. DVC 121	Jedino vozilo na Pont du Carrouselu bio je golemi dostavni kamion na kat firme Trailor koji se kretao južno od Louvrea. DVC 87	Jedino vozilo na Pont du Carrouselu bio je golemi kamion/šleper s prikolicom koji se kretao južno od Louvrea. DVC 87
(...) Langdon saw several people crawling on their hands and knees. This prostrate pilgrimage was a common occurrence in Poets' Corner , although it was far less holy than it appeared. <i>Tourists doing grave rubbings.</i> DVC 520	(...) Langdon je ugledao nekoliko ljudi na podu na rukama i koljenima. Hodaše na koljenima bila je uobičajena pojava na uglu pjesnika , iako se radilo o puno manje svetoj pojavi nego što se činilo. <i>Turisti iste koljenima natpise na pločicama.</i> DVC 393	(...) Langdon je ugledao nekoliko ljudi na podu na rukama i koljenima. Hodaše na koljenima bila je uobičajena pojava na Uglu pjesnika, iako se radilo o puno manje svetoj pojavi nego što se činilo. <i>Turisti na papir precrtavaju/kopiraju imena pjesnika i uzimaju ih kao suvenir.</i> DVC 393

They heard the click of the letter-box and flop of letters at the doormat. PS 29	Uto su za uli kako je škljocnula poštanska škrabica i pisma pala na otira . PS 31	Uto su za uli zvuk poklopca na otvoru za poštu i pisma pala na otira . PS 31
Ron (...) fell asleep almost as soon as he'd drawn the curtains of his four-poster . PS 150	Ron (...) je zaspao gotovo istog asa kad je navukao zastore na svojoj postelji . PS 163	Ron (...) je zaspao gotovo istog asa kad je navukao zastore na svojoj postelji s baldahinom . PS 163
They stepped into the front foyer , (...) " F 16	Ušli su u prednje predvorje (...) F 18	Ušli su u predvorje (...) F 18
He unraveled a piece of Juicy Fruit , making as much noise as possible. F 103	Otvori sok Juicy Fruit , i to najbu nije što je mogao. F 103	Odmotao je žvaku (Juicy Fruit) , i to najbu nije što je mogao. F 103
Mitch could smell the fresh Jucy Fruit. F 233	Mitch je njušio tek popijeni Juicy Fruit. F 228	Mitch je osjetio miris svježe žvake . F 228
And now, today, while I'm minding my own business, eating a foot-long with onions , this guy I went to college with walks up (...) F 166	Ali sada, danas, dok gledam svoja posla i jedem dvopedljaša s lukom , taj momak s kojim sam išao u koledž, upada (...) F 164	Ali sada, danas, dok gledam svoja posla i jedem hot dog s lukom , taj momak s kojim sam išao u koledž, upada (...) F 164
I called St. Andrew's today and told them I wouldn't be back this semester. F 315	Danas sam nazvala Svetog Andriju i rekla im da se ovog polugodišta ne vra am. F 307	Danas sam nazvala svoju školu i rekla im da se ovog polugodišta ne vra am. F 307
West Junior High School was six block to the east of East Meadowbrook. F 315	Zapadna Niža Gimnazija bila je šest ulica isto no od East Meadowbrooka. F 308	Srednja škola West Junior bila je šest ulica isto no od East Meadowbrooka. F 308
Ron (...) fell asleep almost as soon as he'd drawn the curtains of his four-poster . PS 150	Ron (...) je zaspao gotovo istog asa kad je navukao zastore na svojoj postelji . PS 163	Ron (...) je zaspao gotovo istog asa kad je navukao zastore na svojoj postelji s baldahinom . PS 163
They stepped into the front foyer , (...) " F 16	Ušli su u prednje predvorje (...) F 18	Ušli su u predvorje (...) F 18
He unraveled a piece of Juicy Fruit , making as much noise as possible. F 103	Otvori sok Juicy Fruit , i to najbu nije što je mogao. F 103	Odmota žvaku (Juicy Fruit) , i to najbu nije što je mogao. F 103

Tablica 22 ilustrira nepoznavanje ili neuzimanje u obzir usvojenog prijevoda ili službenog ekvivalenta za EK iz IT-a. EK koji su poznati ve ini itatelja u CK-i zbog svojeg kulturnog zna aja uzeti su kao pogešan prijevod, no u korpusu ih se nalazi veliki broj koji su deklarirani kao neadekvatan prijevod, premda bi se i oni mogli smatrati pogrešnim prijevodom.

Tablica 22 : Pogreške uzrokovane neprimjenom usvojenog prijevoda

While being interviewed by an American art magazine, Saunière had expressed his distaste for the modernist Cubist movement by noting that Picasso's masterpiece Les Demoiselles d'Avignon was a perfect anagram of vile meaningless doodles. DVC 139 - 40	U intervjuu za neki ameri ki asopis o umjetninama, Sauniere je rekao da ne voli kubisti ki pokret jer je Picassovo remek-djelo Les Demoiselles d'Avignon savršeni anagram od podle bezna ajne r karije. DVC 100	U intervjuu za neki ameri ki asopis o umjetninama, Sauniere je rekao da ne voli kubisti ki pokret jer je Picassovo remek-djelo Gospo ice iz Avinjona savršeni anagram od podle bezna ajne r karije. DVC 100
--	--	--

Dead ahead, at the end of Champs-Élysées, stood the Arc de Triomphe —Napoleon's 164-foot-tall tribute to his own military potency—encircled by France's largest rotary, a nine-lane behemoth. DVC 202	Ravno ispred njih, na kraju Champs-Élysées, stajala je Trijumfalna kapija - pedeset metara visok spomenik koji je Napoleon dao izgraditi u ast svoje vojne mo i - oko kojeg je kružio najve i kružni tok u Francuskoj, deveterotra ni rotor. DVC 147	Ravno ispred njih, na kraju Champs-Élysées, stajala je Slavoluk pobjede - pedeset metara visok spomenik koji je Napoleon dao izgraditi u ast svoje vojne mo i - oko kojeg je kružio najve i kružni tok u Francuskoj, deveterotra ni rotor. DVC 147
(...) from the canonization of Edward the Confessor, to the marriage of Prince Andrew and Sarah Ferguson, to the funerals of Henry V, Queen Elizabeth I , and Lady Diana. DVC 517	(...) od kanonizacije Edwarda Ispovjednika, preko braka princa Andrewa i Sarah Ferguson, do pogreba Henryja V, kraljice Elizabete I i Lady Diane. DVC 391	(...) od kanonizacije Edwarda Ispovjednika, preko braka princa Andrewa i Sarah Ferguson, do pogreba Henrika V, kraljice Elizabete i Lady Diane. DVC 391
Sophie's Smartkar tore through the diplomatic quarter, weaving past embassies and consulates, finally racing out a side street and taking a right turn back onto the massive thoroughfare of Champs-Élysées . DVC 199	Sophin Smart jurio je diplomatskom etvrti , jure i pokraj veleposlanstava i konzulata, i kona no došavši u sporednu ulicu i skre u i desno natrag na veliku cestu Champs-Élyséesa . DVC 145	Sophin Smart jurio je diplomatskom etvrti , jure i pokraj veleposlanstava i konzulata, i kona no došavši u sporednu ulicu i skre u i desno natrag na široku prometnicu koja vodi preko Elizejske poljane . DVC 145

Religija kao izvor EK-ova, kako intrakulturnih, interkulturnih, tako i transkulturnih, zbog svojeg značaja i leksičke rasprostranjenosti u većini kultura, ima terminologiju koja se može smatrati usustavljenom i reguliranom. Stoga bi prevoditelj koji u taj dio leksika i kulture općenito nije dovoljno upućen na takve EK-ove morao obratiti posebnu pozornost. Niže navedeni primjeri uzrokovali su mnoge kritike u prevodilačkim krugovima, kao i krugovima vjernika, budući da su neki temeljni pojmovi katoličke vjere pogrešno prenešeni.

Tablica 23: Pogreške uzrokovane neprimjenom usvojenog prijevoda - religija

In 1975 Paris's Bibliotheque Nationale discovered parchments known as Les Dossiers Secrets, identifying numerous members of the Priory of Sion , including Sir Isaac Newton, Sandro Botticelli, Victor Hugo and Leonardo da Vinci. DVC 15	Godine 1975. Pariška Bibliotheque Nationale otkrila je spise poznate pod nazivom Les Dossiers Secrets u kojima su se nalazili popisi brojnih članova Sionskog priorija uključujući i Sir Isaaca Newtona, Botticelliju, Victora Hugoa i Leonarda da Vincija. DVC 7	Godine 1975. Pariška Bibliotheque Nationale otkrila je spise poznate pod nazivom Les Dossiers Secrets u kojima su se nalazili popisi brojnih članova Sionskog priorata uključujući i Sir Isaaca Newtona, Botticelliju, Victora Hugoa i Leonarda da Vincija. DVC 7
"All four are gone. The three sénéchaux (...) And the Grand Master himself." DVC 27	"Sva četvorica su mrtva. Tri sénéchaux (...) I Veliki majstor glavom i bradom." DVC 17	"Sva četvorica su mrtva. Tri sénéchaux (...) i Veliki meštar glavom i bradom." DVC 17
Misguided sheep , Aringarosa thought, his heart going out to them. DVC 51	Zavedene ovce , mislio je Aringarosa i žalio ih. DVC 35	Zabludjele/zalutale ovce , mislio je Aringarosa i žalio ih. DVC 35

Sister Sandrine could not help but feel that Opus Dei's good standing in Rome was suspect, but one did not argue with the Holy See . DVC 67	Sestra Sandrine nije mogla da ne osjeća da je dobar položaj Opus Dei u Rimu sumnjiv, međutim Svetu Providnost se ne proispituje. DVC 46	Sestra Sandrine nije mogla da ne osjeća da je dobar položaj Opus Dei u Rimu sumnjiv, međutim Svetu stolicu se ne proispituje. DVC 46
and women were forced to endure additional requirements of corporal mortification ... All as added penance for original sin . DVC 68	Žene su prisiljene trpjeti dodatne uvjete tjelesnog mučenja ... I to kao dodatnu pokoru zbog izvornog grijeha . DVC 46	Žene su prisiljene trpjeti dodatne uvjete tjelesnog mučenja ... I to kao dodatnu pokoru zbog istog grijeha . DVC 46
Divine intervention . DVC 150	Božanska intervencija . DVC 108	Volja božja / božja volja . DVC 108
(...) the Church claimed, that was God's rightful punishment for Eve's partaking of the Apple of Knowledge , thus giving birth to the idea of Original Sin. DVC 126	(...)patnja, koju je Crkva zastupala, bila je pravedna Božja kazna što je Eva otkinula jabuku s drвета znanja i na taj način bila odgovorna za Istočni grijeh. DVC 126	(...)patnja, koju je Crkva zastupala, bila je pravedna Božja kazna što je Eva otkinula jabuku s drвета/stabla spoznaje i na taj način bila odgovorna za Istočni grijeh. DVC 126
The bizarre scene Da Vinci had painted included an awkwardly posed Virgin Mary sitting with Baby Jesus, John the Baptist, and the Angel Uriel on a perilous outcropping of rocks. DVC 182	Bizaran prikaz kojeg je da Vinci naslikao uključivao je Djevicu Mariju u neobičnoj pozici kako sjedi s Djetešcem Isusom , Ivanom Krstiteljem i anđelom Urielom na opasnoj stijeni. DVC 132	Bizaran prikaz kojeg je da Vinci naslikao uključivao je Djevicu Mariju u neobičnoj pozici kako sjedi s Malim Isusom , Ivanom Krstiteljem i anđelom Urielom na opasnoj stijeni. DVC 132
"Please... no. That's Madonna of the Rocks! " He dropped his gun and radio, raising his hands over his head. DVC 185	Molim te...nemoj. Pa to je Madona na stijenama! " Spustio je pištolj i radio i digao ruke iznad glave. DVC 134	Molim te...nemoj. Pa to je Bogorodica na stijenama! " Spustio je pištolj i radio i digao ruke iznad glave. DVC 134
Da Vinci's original commission for Madonna of the Rocks had come from an organization known as the Confraternity of the Immaculate Conception (...) DVC 191	Izvorna narudžba za da Vincijevu Madonu na stijenama došla je od organizacije poznate kao Bratstvo čiste koncepcije (...) DVC 139	Izvorna narudžba za da Vincijevu Madonu na stijenama došla je od organizacije poznate kao Bratstvo bezgrešnog začeća (...) DVC 139
"Where are we going?" he had demanded of his driver. "Alban Hills," the man replied. "Your meeting is at Castel Gandolfo . The Pope's summer residence? Aringarosa had never been, nor had he ever desired to see it." DVC 207	"Kamo idemo?" pitao je. "U Albanske planine", odgovorio je uvijek. "Sastanak je u dvorcu Gandolfo ". <i>Papinoj ljetnoj rezidenciji?</i> Aringarosa nikada nije vidio taj dvorac, niti je to želio. DVC 150	"Kamo idemo?" pitao je. "U Albanske planine", odgovorio je uvijek. "Sastanak je u Castel Gandolfo ". <i>Papinoj ljetnoj rezidenciji?</i> Aringarosa nikada nije vidio taj dvorac, niti je to želio. DVC 150
It was man , not God, who created the concept of 'original sin,' whereby Eve tasted of the apple and caused the downfall of the human race . DVC 322	Muškarac je, a ne Bog, stvorio koncept "izvornog grijeha" gdje Eva zagriže jabuku i prouzrokuje pad ljudske rase . DVC 240	ovjek , je, a ne Bog, stvorio koncept "istog grijeha" gdje Eva zagriže jabuku i prouzrokuje propast ovjeh anštva/protjerivanje iz raja . DVC 240
Nor did one need a background in symbolism to understand that Snow White—a princess who fell from grace after partaking of a poisoned apple—was a clear allusion to the downfall of Eve in the Garden of Eden . DVC	Nije potrebno znanje simbolike da bi se shvatilo da je Snjeguljica - princeza koja je pala iz milosti nakon što je zagrizla otrovnu jabuku - jasna aluzija Evina pada iz Rajskog vrta . DVC 262-3	Nije potrebno znanje simbolike da bi se shvatilo da je Snjeguljica - princeza koja je pala u nemilost nakon što je zagrizla otrovnu jabuku - jasna aluzija Evina protjerivanja iz Rajskog vrta . DVC 262-3

Nepažnja, manjak koncentracije, omaška, pa čak i nemar, vidljivi su iz pogrešnih prijevoda prikazanih u sljedećoj tablici. U nekim slučajevima prevoditelj je krivo prepisao jedno ili više slova preuzetog EK-a iz IT-a (npr. *Specula/Spucula*), u

drugima je pak krivo pro itao i prenio EK iz IT-a (*yuppie/hippie*), što za posljedicu ima potpuno suprotno zna enje.

Tablica 24 : Pogreške uzrokovane gramatikom II-a

"I saw letters on the key, and a flower." DVC 156	"Vidjela sam pisma na klju u. I cvijet." DVC 112	"Vidjela sam slova na klju u. I cvijet." DVC 112
In addition to being the Pope's summer vacation home, the sixteenth-century citadel housed the Specula Vaticana —the Vatican Observatory —one of the most advanced astronomical observatories in Europe. DVC 207	Osim što je bio papinska ljetna rezidencija, citadela iz šesnaestog stolje a udomljavala je Spuculu Vaticanu - Vatikanski opservatorij - jedan od najnaprednijih astronomskih opservatorija u Europi. DVC 150	Osim što je bio papinska ljetna rezidencija, citadela iz šesnaestog stolje a udomljavala je Speculu Vaticanu - Vatikanski opservatorij - jedan od najnaprednijih astronomskih opservatorija u Europi. DVC 150
By seven, dinner was ready; bacon and tomato salad with tubettinni, veal piccate , and garlic bread in the oven, F77	U sedam je ve era ve bila gotova; salata od slanine I raj ice s tubetinima, teletina piccata i kruh s ešnjakom u pe nici. F77	U sedam je ve era ve bila gotova; salata od slanine I raj ice s tubetinima, teletina piccate i kruh s ešnjakom u pe nici. F77
Two nights she and Quin's wife went out to eat a couple of those yuppie joints . F151	Dvije je ve eri s Quinovom ženom otišla u kakakav hipijski restoran . F 151	Dvije je ve eri s Quinovom ženom otišla u kakakav restoran mladih i uspješnih . F 151
(...) walked hurriedly through the cold rain into the crowded terrarium where the young and affluent gathered to eat quiche and <i>fajitas</i> and black bean soup among the plants. F 153	(...) kroz hladnu kišu požuri do pretrpanog terarija gdje su se mladi i bogati skupljali da me u biljkama jedu mahune i <i>fajite</i> i juhu od crnog graha. F 151	(...) kroz hladnu kišu požuri do pretrpanog terarija gdje su se mladi i bogati skupljali da me u biljkama jedu quiche (francusku slanu pitu) , <i>fajite</i> i juhu od crnog graha. F 151
She lived out east, in Sycamore View , and about a mile from her condo she gets hit head-on by a one-ton pickup. F 158	Živjela je na istoku, u Sycamore Veiwu , i otprilike kilometar daleko od apartmana eono ju je udario jednotonski kombi. V 156	Živjela je na istoku, u Sycamore Viewu , i otprilike kilometar daleko od apartmana eono ju je udario jednotonski kombi. V 156
And today I'm eating lunch at Obloe's hot-dog place on Main Street, when Rick walks up out of nowhere and says hello. F 165	A danas ti ru am hot-dog u Obleo'su , na Main Streetu, kad najednom iz vedra neba dolazi Rick i veli bok. F 163	A danas ti ru am hot-dog u Obloesu , na Main Streetu, kad najednom iz vedra neba dolazi Rick i veli bok. F 163
Lomax backed carefully alongside the van and parked his Town Car . F 177	Lomax se oprezno natraške uveze do furgona i parkira svoj Lincoln City . F 174	Lomax se oprezno natraške uveze do furgona i parkira svoj automobil . F 174
Where is it going? - QuebecBank . They are waiting for us. F 193	Kamo to ide? - Quebecbanq . Ve nas ekaju. F 188	Kamo to ide? - U Banku Quebec . Ve nas ekaju. F 188
The sofa , coffee table and bed were pushed to the wall, and a Canon Model 8580 copier with automatic feed and collator sat in the center with engines running. F 289	Soba , stoli za kavu i krevet bili su zgurani do zida, a u sredinu postavljena kopirka Canon Model 8580 a automatskim ulaganjem i razvrstavanjem, sa svim motorima u pogonu. D 282	Sofa , stoli za kavu i krevet bili su zgurani do zida, a u sredinu postavljena kopirka Canon Model 8580 a automatskim ulaganjem i razvrstavanjem, sa svim motorima u pogonu. D 282

Ukoliko se jedno lani ili više lani jezi ni izraz doslovno prevodi, rezultat može biti pogrešan ili neadekvatan prijevod. Tako npr. *health club* umjesto *fitness kluba* može postati *zdravstveni klub*, a *sun room* postaje *sun ana soba* umjesto *zimskog vrta*.

Tablica 25 : Pogreške uzrokovane doslovnim prijevodom

He was the first to show that the human body is literally made of building blocks whose proportional ratios always equal PHI." DVC 133	Bio je prvi koji je dokazao da je ljudsko tijelo doslovno sastavljeno od gra evnih blokova iji proporcionalni omjeri <i>uvijek</i> iznose PHI". DVC 96	Bio je prvi koji je dokazao da je ljudsko tijelo doslovno sastavljeno od dijelova iji proporcionalni omjeri <i>uvijek</i> iznose PHI". DVC 96
Returning from graduate school in Britain for spring break a few days early, Sophie couldn't wait to see him and tell him all about the encryption methods she was studying. DVC 193	Vra aju i se ku i iz visoke britanske škole na proljetne praznike nekoliko dana ranije, Sophie nije mogla do ekati da ga vidi i ispri a mu sve o metodama u kriptografiji o kojima je u ila. DVC 141	Vra aju i se ku i iz poslijediplomskog studija u Velikoj Britaniji na proljetne praznike nekoliko dana ranije, Sophie nije mogla do ekati da ga vidi i ispri a mu sve o metodama u kriptografiji o kojima je u ila. DVC 141
The panel had about a dozen labeled buttons: STUDY (...) KITCHEN (...) LAUNDRY (...) CELLAR (...) So where the hell do I hear a car? MASTER BEDROOM (...) SUN ROOM (...) BARN (...) LIBRARY (..) DVC 374	Kutija je na sebi imala tucet ozna ene dugmadi: RADNA SOBA (...) KUHINJA (...) PRAONICA (...) PODRUM (...) <i>Gdje sam, dovraga, uo automobil?</i> GLAVNA SPAVAONICA (...) SUN ANA SOBA (...)ŠTALA (...) KNJIŽNICA DVC 281	Kutija je na sebi imala tucet ozna ene dugmadi: RADNA SOBA (...) KUHINJA (...) PRAONICA (...) PODRUM (...) <i>Gdje sam, dovraga, uo automobil?</i> GLAVNA SPAVAONICA (...) ZIMSKI VRT (...)ŠTALA (...) KNJIŽNICA DVC 281
"Just because I am returning to the Queen's realm does not mean I intend to subject my palate to bangers and mash for the rest of my days. DVC 381	"Ne brini, Remy", uvjeravao ga je Teabing. "Samo zato što se vra am u Kralji inu domenu ne zna i da namjeravam podvrgnuti svoje nepce kobasicama i pireu sve do svoje smrti. DVC 286	"Ne brini, Remy", uvjeravao ga je Teabing. "Samo zato što se vra am u Ujedinjeno Kraljevstvo / pod upravu kraljice ne zna i da namjeravam podvrgnuti svoje nepce kobasicama i pireu sve do svoje smrti. DVC 286
" A base salary of eight thousand the first year, plus bonuses". F 7	" Osnovica je osamdeset tisu a prve godine, plus premije (...) " F 9	" Osnovna pla a je osamdeset tisu a prve godine, plus premije (...) " F 9
At the intersection of Madison and Cooper in midtown, the old two-story buildings had been renovated into singles bars and watering holes and gift shops and a handful of good restaurants. F 163	Na križanju Madisona i Coopera u širem centru su katnice bile renovirane i pretvorene u barove za samce i pojilišta i prodavaonice suvenira i nekoliko dobrih restorana. F 161	Na križanju Madisona i Coopera u širem centru su katnice bile renovirane i pretvorene u barove za samce, razli ita mjesta za islaske , prodavaonice suvenira i nekoliko dobrih restorana. F 161
On lease from Island Office Supply , it came at the scalper's price of three hundred dollars for twenty-four hours, delivered. (fotokopirni) F 289	Unajmila ga je od Oto nog uredskog pribora po gulikožnoj cijeni od tri stotine dolara za dvadeset etiri sata, ra unaju i dopremu. F 282	Unajmila ga je od lokalne prodavaonice uredskim priborom , po gulikožnoj cijeni od tri stotine dolara za dvadeset etiri sata, ra unaju i dopremu. F 282
When the company was chartered, the registered agent was a guy named Diego Sanchez, who happens to be a VP with Banco de Mexico. F 318	Kad se kompanija osnivala, agent koji ju je registrirao bio je momak zvan Diego Sanchez, koji je, eto, slu ajno potpredsjednik Banco de Mexico. F 311	Kad se kompanija osnivala, odgovorna osoba bio je momak zvan Diego Sanchez, koji je, eto, slu ajno potpredsjednik Banco de Mexico. F 311
He owned part interest in a health club in Memphis and worked out every day. F 129	On je bio vlasnik nešto dionica u zdravstvenom klubu u Memphisu i svakodnevno se znojio . F 127	On je bio vlasnik dijela dionica u fitness klubu u Memphisu i svakodnevno je vježbao. F 127
"I'm very busy", Ollie answered as he sat in a worn Naugahyde chair . F 150	"Imao sam puno posla", odgovori Ollie sjedaju i u trošni Naugahydeov stolac . F 147	"Imao sam puno posla", odgovori Ollie sjedaju i u trošni stolac od umjetne kože . F 147

The Panama City Beach phone book listed three Waffle Huts on the strip. F 173	Telefonski imenik Panama City Beacha spominjao je tri Vafel-kolibe na Stripu. F 170	U telefonskom imeniku Panama City Beacha bile su navedene tri adrese Waffle Hut na Stripu. F 170
--	--	---

Polisemne rije i uzork su pogrešaka, ukoliko se odabere pogrešno zna enje odre enog leksema. *To report* može zna iti *informirati*, ali i *izvještavati*, *flaming* može biti *jarko/žarko*, ali i *flambirano*. Budu i da ništa nema zna enja izvan konteksta, tako i ove lekseme treba adekvatno interpretirati u njihovom kontekstu.

Tablica 26 : Pogreške uzrokovane odabirom krivog zna enja polisemne rije i

Flaming Christmas pudding followed the turkey. PS 150	Nakon purice slijedio je boži ni puding jarkih boja . PS 162	Nakon purice slijedio je flambirani boži ni kola / tradicionalni puding . PS 162
He did his undergraduate work at Western Kentucky, where he graduated summa cum laude. F17	Srednju školu poha ao je na Western Kentuckyju, gdje je diplomirao summa cum laude. F 19	Srednju školu poha ao je na Western Kentuckyju, gdje je diplomirao summa cum laude. F 19
There are over a hundred thousand volumes, including every conceivable tax reporting service . F 18	Ovdje imamo preko sto tisu a svezaka, i priklju eni smo na sve mogu e informativne porezne službe . F 19	Ovdje imamo preko sto tisu a svezaka, i povezani smo sa svim mogu e poreznim službama/uredima . F 19
I've done several limited partnerships for him (...) F 62	Za nj sam ve napravio nekoliko ograni enih društava (...) F 63	Za nj sam ve osnovao nekoliko društava ograni ene odgovornosti/ (d.o.o.-a) (...) F 63
Ernie's Airport Lounge was indeed near the Airport. F 185	Ernijev aerodromski salon nalazio se doista kraj aerodroma. F 179	Ernijev aerodromski salon nalazio se doista kraj aerodroma. F 179

Neozna eno posu ivanje EK-ova iz IJ-a ponekad može za posljedicu imati višezna nost prijevoda. Pogreška u niže navedenim slu ajevima sastoji se u tome što je prevoditelj preuzeo EK iz IT, ime itatelj ostaje prikra en za vrlo bitne informacije iz TI. Time je narušio parametar relevantnosti odre enog EK-a u tekstualnom univerzumu, odnosno pragmatiku (prijevod gubi na koherenciji). Ostavljanje EK *May Day* u izvornome obliku u tekstu gdje se tematiziraju poganski rituali proslave dolaska prolje a itatelja ostavlja u nedoumici. Zbog transparentnosti izraza, itatelj može zaklju iti da se radi o mjesecu svibnju (maj), no nejasno je zašto je prevoditelj propustio uklju iti dodatnu informaciju da se radi o prvom danu mjeseca svibnja. S druge pak strane, ukoliko itatelja nije želio „zasipati informacijama“, mogao je *May Day* izostaviti i prevesti samo kao *proslava dolaska prolje a*, što bi tako er bilo logi no, jer u tom slu aju izbjegavamo opasnost da se 1.

svibnja poistovjeti s meunarodnim praznikom rada koji je na isti datum. Na slici an na in itatelju nije jasno kako bi interpretirao injenicu da je Rémy *Lyonnais*.

Potrebno je tako er napomenuti da je prevoditelj djela *The Da Vinci Code* u ve ini slu ajeva izraze na francuskome jeziku, koji se u tome djelu smatraju transkulturnima, jednostavno preuzimao u CT. Kada su ti izrazi transparentni zbog sli nosti s latinizmima i internacionalizmima, tada to može biti doprinos francuskoj atmosferi, ili se može svrstati u neadekvatan prijevod, ukoliko su manje transparentni. No, u slu ajevima kada o razumijevanju francuskog teksta ovisi razumijevanje sadržaja romana, to se može smatrati pogrešnim prijevodom.

Tablica 27 : Pogreške uzrokovane neozna enim posu ivanjem

Many of us celebrate nature the way the pagans did, and don't even know it. May Day is a perfect example, the celebration of spring (...) the earth coming back to life to produce her bounty. DVC 134	Mnogo nas slavi prirodu na na in na koji su to inili i pogani, a da to ak ni ne znaju. May Day je savršeni primjer. Proslava dolaska prolje a (...) zemlja se vra a u život da bi proizvela obilje. DVC 96	Mnogo nas slavi prirodu na na in na koji su to inili i pogani, a da to ak ni ne znaju. (...) Proslava dolaska prolje a (...) zemlja se vra a u život da bi proizvela obilje. DVC 96
"Rémy is <i>Lyonnais</i> ," Teabing whispered, as if it were an unfortunate disease. "But he does sauces quite nicely." DVC 308	"Rémy je Lyonnais ," šapnuo je Teabing kao da je to neka nesretna bolest. "Ali pravi odli ne umake". DVC 230	"Rémy je iz Lyona/Lyonac " šapnuo je Teabing kao da je to neka nesretna bolest. "Ali pravi odli ne umake". DVC 230

Bez uvida u *crnu kutiju*, odnosno prevoditeljev misaoni proces, teško je rekonstruirati mogu i uzrok niže navedenih pogrešaka. Ipak, ono što im može biti zajedni ko jest injenica da prevoditelj EK nije prepoznao kao takav, pa time niti njegov zna aj pri prenošenju u CK-u. To se posebice može re i za primjer u kojem francuski agent kaže; *Vani je pro hladno, gospodine Langdon*, na što Langdon, Amerikanac, odgovara: *Spring in Paris is not all your song boasts*, što je prevoditelj preveo kao: *Prolje e u Parizu nikada nije jako toplo*, ne prepoznavši aluziju na pjesme o romanti nom i toplom Parizu u prolje e, kako ga potencijalno doživljavaju Amerikanci.

Tablica 28 : Pogreške - ostalo

"Ladies and gentlemen (...)" the hostess had announced to a full house at the American University of Paris's Pavillon Dauphine , "Our guest tonight needs no introduction. DVC 23	"Dame i gospodo (...)" doma ica je najavila punoj dvorani Ameri kog sveu ilišta pariškog paviljona Dauphine , "našeg ve erašnjeg gosta ne treba posebno predstavljati. DVC 13	"Dame i gospodo (...)" doma ica je najavila punoj dvorani paviljona Dauphine, u Ameri kom sveu ilištu u Parizu , "našeg ve erašnjeg gosta ne treba posebno predstavljati. DVC 13
<i>It's cool outside, Mr. Langdon</i> , the agent had said. Spring in Paris is not all your song boasts . DVC 99	<i>Vani je prohladno, gospodine Langdon</i> , rekao je agent. Prolje e u Parizu nikada nije jako toplo . DVC 69	<i>Vani je prohladno, gospodine Langdon</i> , rekao je agent. Prolje e u Parizu nikada nije jako toplo . DVC 69
<i>Ten digits</i> . Sophie reluctantly calculated the cryptographic odds. <i>Ten billion possible choices</i> . DVC 251	<i>Deseteroznamenasti</i> . Sophie je nevoljno izra unala kriptografsku vjerojatnost. <i>Deset milijuna mogu ih izbora</i> . DVC 185	<i>Deseteroznamenasti</i> . Sophie je nevoljno izra unala kriptografsku vjerojatnost. <i>Deset milijardi mogu ih izbora</i> . DVC 185
Their host arrived at the bottom of the stairs, appearing to Sophie no more like a knight than Sir Elton John . DVC 308	Njihov doma in spustio se do dna stepeništa i izgledao Sophie više nalik vitezu nego Sir Elton John . DVC 229	Njihov doma in spustio se do dna stepeništa i izgledao Sophie više nalik vitezu nego Sir Elton John . DVC 229
THE TEMPLAR REVELATION: Secret Guardians of the True Identity of Christ DVC 339	OTKRI E TEMPLARA: Tajna uvara istinskog Kristovog identiteta DVC 255	OTKRI E TEMPLARA: Tajna uvara istinskog Kristovog identiteta DVC 255
"You were rescued by a knight brandishing an Excalibur made by Acme Orthopedic ." DVC 371	Spasio te vitez mašu i <i>Excaliburo</i> m koji je napravila Tvornica ortopedskog oružja . DVC 279	Spasio te vitez mašu i <i>Excaliburo</i> m koji je napravila Tvornica ortopedskog oružja . DVC 279
He got stuck in the ticket barrier on the Underground and complained loudly that the seats were too small and the trains too slow. PS 53	U podzemnoj željeznici isprije ila se pred njim zapreka za one koji nemaju voznu kartu . PS 57	U podzemnoj željeznici isprije ila se pred njim rampa .. PS 57
Harry picked up a piece of paper that was lying on the table under the tea cosy . PS 105	Harry uzme novine što su ležale na stolu ispod zvona za ajnik . PS 114	Harry uzme novine što su ležale na stolu ispod grija a za as .. PS 114
He did his undergraduate work at Western Kentucky, (...) F 17	Srednju školu poha ao je na Westernu Kentucky, (...) F 19	Prve tri godine studirao je na Westernu Kentucky, (...) F 19
Everthing is battered and fried in animal fat, right ? F 25	Sve je zdrobljeno i ispe eno u životinjskoj masti, shva ate? F 25	Sve je pohano i prženo u masti, shva ate? F 25
Pregnancies, checkups, braces , everything. F 29	Trudno a, sistematski. Zubne proteze , sve. F 30	Trudno a, sistematski. Ortodont za djecu/aparati za zube za djedu , sve. F 30
An academic scholarship to UTEP opened the door. F 50	Onda mu je studentska stipendija njegova fakulteta otvorila vrata. F 52	Onda mu je stipendija na teksaškom sveu ilištu (UTEP) otvorila vrata. F 52
It contains, among other things, a prospectus , (...) F 62	U njemu su, uz ostalo, elaborat o ekonomskoj opravdanosti , (...) F 63	U njemu su, uz ostalo, prospekt (...) F 63
(...) , letters of intent (...) F 62	(...) , pisma o namjerama , (...) F 64	(...) , pisma namjere , (...) F 64
(...) , disclosure statements , (...) F 62	(...) registracija djelatnosti , (...) F 64	(...) izjave o povjerljivosti (...) F 64

You let one of your little Gucci-loafered counselors get chummy with Tarrance and start talking, you'll get a helluva lot worse than seek. F 109	Samo pusti da ti se koji od tvojih savjetnika u tenisicama sliže s Tarranceom i rasprija se, bit će ti slabo i ne samo slabo. F 109	Samo pusti da ti se koji od tvojih nalickanih/ušminkanih ovjetnika u Guccijevim cipelama asliže s Tarranceom i rasprija se, bit će ti slabo i ne samo slabo. F 109
Convicted of second-degree murder in Nashville eight years ago and sentenced to fifteen years with no parole. F 116	Okrivljen za ubojstvo s predumišljajem u Nashvillu prije osam godina i osuđen na petnaest godina bez prava na uvjetni otpust. F 114	Osuđen za ubojstvo s predumišljajem u Nashvillu prije osam godina i kažnjen s petnaest godina bez prava na uvjetni otpust. F 114
It was a single motel room with a queen size bed . F 289	Bila je to jednokrevetna soba, ali je krevet bio kraljevske veličine . F 282	Bila je to jednokrevetna soba, ali je krevet bio nešto veći . F 282
(...) and Wayne Tarrance, of the Bronx, now knew why Greyhound Frequent Milers fought for the seats just behind the driver. F 298	(...) i Wayne Tarrance, iz Bronxa, shvati zašto su se Greyhoundovi dugoprugaši borili za sjedala odmah iza vozača. F 291	(...) i Wayne Tarrance, iz Bronxa, shvati zašto su se putnici koji se često voze (Greyhoundovim) autobusima borili za sjedala odmah iza vozača. F 291
If the feds caught him, they would hit the road, Jack . F 378	Ako ga fibiji uhvate, onda noktom u ledinu, mišu moj . F 366	Ako ga FBI uhvati, onda mu preostaje jedino da da petama vjetra, (ili kako pjesma kaže Hit the Road, Jack) . F 366
In Room 39, Ray inspected for the hundredth time the new passports, visas, driver's licenses and birth certificates . F 406	U sobi 39 Ray je po stoti put pregledao nove putovnice, vize, vozačke dozvole i krštenice . F 394	U sobi 39 Ray je po stoti put pregledao nove putovnice, vize, vozačke dozvole i rodni list/izvod iz matice rođenih . F 394
Some of the preppier ones were their finest starched Duckheads (...) 83	Neki od žutokljunaca nosili su najfinije uštirkane traperice Duckhead (...) F83	Neki od žutokljunaca nosili su svoje najbolje sportske hlače (marke Duckhead, omiljene na Jugu) (...) F83
She wore jeans, white cotton sneakers and a heavy green rag sweater . F 298	Nosila je traperice, bijele pamučne tenisice i teški zeleni džemper složen iz komadića . F 291	Nosila je traperice, bijele pamučne tenisice i debeli zeleni vuneni džemper .. F 291

5.1.3 Zaključni osvrt i prijedlog modela prevodnja kulturne konstelacije teksta

(...) *In other words, to judge is easy, to understand less so.*

(House 2001: 256)

Analiza produktnog korpusa pokazala je da su relativno često neadekvatna prevodila kao rješenja i pogreške u prevodnju pojedinačnih EK-ova, odnosno kulturne konstelacije teksta. Vidljivo je da je uzrok kako neadekvatnosti tako i pogreškama prevoditeljeva neadekvatna recepcija IT-a, odnosno neprepoznavanje značenja i značajja pojedinih EK-ova u prevodnju kulturne konstelacije teksta. Može se pretpostaviti da prevoditelji nisu napravili prvi i najvažniji korak u procesu prevodnja teksta: detaljno i pažljivo čitanje IT-a u svrhu formiranja strategije prevodnja kulturne konstelacije teksta. Posljedice toga su da u obzir ne uzimaju

model itatelja, odnosno da u prevo enju EK-ova itatelju nude ili premalo ili previše informacija. Budu i da esto u obzir ne uzimaju ni mikrokontekst EK-ova, kao ni makrokontekst itave kulturne konstelacije, odnosno teksta, u prevo enju se esto ne prenesu odre ene aluzije i konotacije, koje sustav CJ omogu ava. Olk (2003: 17) je u svojem istraživanju pomo u PGR-a pokazao da kad prevoditelji EK-ove preuzimaju u izvornome obliku, odnosno ne prevode ih, ili se pak odlu uju za nejasna i višezna na rješenja, uzrok tome je nedostatak znanja o IK-i, koje „prekrivaju“ svojevrsnom *strategijom izbjegavanja*. Collombat (2006) smatra da prevoditelji moraju koristiti dvije vrste op eg, enciklopedijskog znanja (*general knowledge*): *fluidnu inteligenciju*, koja im omogu uje da sagledaju kompleksnost odnosa, koriste kratkoro nu memoriju i razviju tehnike za rješavanje problema koji su za prevoditelja novi i neuobi ajeni, kao i *kristaliziranu inteligenciju*, što pak zna i da prethodno usvojena znanja i iskustvo, koji su esto kulturno odre eni, primijene kao metodu rješavanja problema na novu problemsku situaciju. Seguinot (1989) pronalazi uzroke prevodila kih pogrešaka u ograni enju kapaciteta ljudske kognicije u uvjetima kad prevoditelji istovremeno obavljaju nekoliko zahtjevnih kognitivnih aktivnosti: razumijevanje IT-a, obrada informacija, nadziranje rezultata i potencijalnih prijevodnih rješenja, planiranje budu ih postupaka. Seguinot (ibid.) zaklju uje da se pogreške mogu pripisati razini kompetencija, nerazumijevanju IT-a, nedovoljnom poznavanju CJ-a, no da su neke pogreške u prevo enju uobi ajene, te da bi se upravo njih trebalo istraživati kako bi se razumjelo što je uzrokovalo neadekvatan ili pogrešan prijevod. Za to je, naravno, potreban procesni pristup istraživanju prevo enja.

S obzirom na utvr ene pogreške i neadekvatnosti, a imaju i u vidu i mogu e druga ije pogreške i neadekvatnosti u prevo enju elemenata IK-a u CK-u, izra en je prijedlog modela prevo enja kulturne konstelacije teksta, koji bi mogao poslužiti kao svojevrsni napatok prevoditeljima, kako bi se sli ne pogreške izbjegle ili se barem svele na najmanju mogu u mjeru. U kreiranju modela korištene su Katanove logi ne razine konteksta kulture i konteksta situacije (2009: 88 i.d.) te Pedersenovi (2005: 122–128) i Aixelini (1996: 65–70) parametri za primjenu postupaka za prevo enje EK-ova, koji su nadogra eni spoznajama i uvidima proizašlima iz produktnog korpusa.

Iako je zadatak empirijskog istraživanja u TP-u u prvom redu da opisuje, objašnjava i predviđa određene pojave u procesu prevođenja, dakle deskriptivnost, kreiranje ovog pristupa možemo smatrati preskriptivnim, što također predstavlja legitimni oblik empirijskog istraživanja. Ovim se pristupom posebice bavi Chesterman (1993, 1998). Ukoliko se modelu dodaju i jasno definirani kriteriji, tada on može poslužiti i kao podloga za procjenu kvalitete prijevoda u pogledu kulturne konstelacije. Osnovni cilj ovog modela je da se neadekvatnosti i pogreške u prevođenju EK-ova izbjegniju ako se prevođenju teksta pristupi tako da se primjenjuju pretpostavke modela. Stoga se na umu ima i njegova primjenljivost i na druge vrste tekstova (dakle ne samo na književne) te jasno i pragmatičnost za prevoditelje.³⁹ Pritom ćemo model podijeliti u dvije faze u prevođenju teksta: fazu recepcije IT-a, te fazu produkcije CT-a.

1. Faza recepcije

Budući da čitatelj u CK-u čita IT i IK percipirati i doživjeti kroz prevoditeljeve „oči“, nužno je pažljivo čitanje cijelog IT-a prije početka prevođenja.⁴⁰ Svrha ovog čitanja je holistička procjena kulturne „uronjenosti“ teksta u IK te identifikacija kulturne konstelacije. Pritom je nužno da prevoditelj obraća pozornost ne samo na jezične informacije u tekstu već i da pokuša dokučiti i implicirane elemente kulture, koji nužno ne moraju biti verbalizirani. Nužno je također imati na umu mikrostrukturu teksta (pojedine EK-ove na razini riječi) kao i veće dijelove teksta (razina rečenice, odlomka, pa i cijelog teksta). Prevoditelj će na temelju ovakvoga pažljivog čitanja moći odrediti kulturnu konstelaciju teksta i identificirati leksičke područja iz kojih EK-ovi dolaze, sukladno *Taksonomiji elemenata kulture*. Ukoliko je tekst opsežniji i kulturna konstelacija složena, poželjno bi bilo izdvojiti EK-ove i područja koja će zahtijevati posebnu pozornost (npr. možda će biti potrebno približiti EK-ove koji pripadaju istom leksičkom skupu, pa će stoga za te EK-ove trebati izraditi leksičku hijerarhiju).

³⁹ Floros (2002) je razvio model opisa i prevođenja EK-ova koji predviđa da se u prevođenju jednoga kratkog teksta od pedesetak riječi slijedi devet potrebnih koraka te da se izradi analiza teksta na više od deset stranica (isto kao i da se radi o književnom djelu od 500 stranica). U praksi je ovakav model neprovediv, pa ćemo se usredotočiti na izradu modela koji je izvediv i prevoditeljima prihvatljiv, što je potrebno potvrditi u daljnjim istraživanjima.

⁴⁰ Umberto Eco se u jednom televizijskom intervjuu posebno zahvalio prevoditeljima, jer su oni najpažljiviji čitatelji njegovih tekstova.

Nakon određivanja kulturne konstelacije teksta, prevoditelj treba odrediti osnovne karakteristike hipotetskog čitatelja u CK-u te, uzimajući u obzir eventualne zahtjeve čitatelja i postojeće norme za prevodjenje istog ili sličnog žanra, definirati strategiju prevodjenja, odnosno odlučiti hoće li pretežito primjenjivati strategiju podmašivanja ili postranjivanja. Važno je reći da ovu odluku treba donijeti prvenstveno imajući na umu čitatelja, pa stoga bilo koja od ovih dviju strategija nije apriori ni dobra ni loša. Ona to može biti isključivo u svojoj primjeni u prevodjenju određenog teksta za određene čitatelje. Bilo bi stoga pogrešno knjigu namijenjenu djeci prevoditi pretežito strategijom postranjivanja, jer bi to negativno utjecalo na njihovo razumijevanje teksta; isto bi tako neprimjereno bilo djelo namijenjeno odrasloj publici prevesti isključivo strategijom podmašivanja, jer bi se tako da prijevod nepotrebno „opteretio“ dodatnim objašnjenjima i fusnotama.

2. Faza produkcije

Nakon odlučivanja o primjeni strategije prevoditelj u prevodjenju pojedinih EK-ova mora primijeniti prikladne postupke (*posušivanje, specifikacija, doslovno prevodjenje, generalizacija, supstitucija, ispuštanje, kreacija*), odnosno njihove podskupine (usp. 3.2). Pritom bi kod prijevoda svakog pojedinog EK-a prevoditelj trebao imati na umu da zamišljeni čitatelj u CK-u, kao član ciljne skupine u CK-u, nema pristup IT-u i da je njegovo znanje o IK-u na razini zamišljenoga prosječnog znanja. Nužno je da prevoditelj ima na umu da, kad je jednom preveden, EK postaje injenicom CT-a, CJ-a i CK-a. Odabrani bi postupak stoga bi trebao zadovoljiti postojeće kriterije u CJ-u i CK-u s obzirom na norme vezane za tekstnu vrstu i žanr kao i o ekivanja čitatelja. Isto tako prijevod treba zadovoljiti i postojeće implicitne ili eksplicitne norme s obzirom na prevodjenje određenih vrsta EK-ova (npr. imena i nazivi, transkulturalni EK-ovi).

Potrebno je nadalje EK-ove iz IT-a promotriti iz gledišta kontrastivne analize IK-a i CK-a. Prevoditelj, za kojega pretpostavljamo da dobro poznaje obje kulture, mora prenijeti EK-ove u CT i CK tako da se ne naruši osnovna funkcija EK-ova iz IT-a, imajući na umu posebnosti žanra kao i karakteristike hipotetskog čitatelja.

Niže je prikazan model prevo enja kulturne konstelacije teksta, ija primjena omogu ava adekvatno prevo enje. Pritom razmatranje razine teksta pripada fazi recepcije, dok razina EK-a i njegove funkcije u tekstu pripadaju fazi produkcije.

I Razina teksta

- tekstna vrsta ili žanr

O kojoj vrsti se radi? Kojem žanru tekst pripada? Koji je jezi ni stil/registar primjeren za takav tekst u pogledu prevo enja kulturne konstelacije?

- bliskost IK-a i CK-a

Koliko su pripadnici kulture cilja bliski s IK-om? Je li ve ini taj EK ve poznat/transparentan?

- zahtjevi naru itelja

Ima li naru itelj odre ene zahtjeve u pogledu prevo enja, odnosi li se to na EK-ove? Je li moralno/eti no to prihvatiti? Ako prihvatim, trebam li se od toga ograditi u ko-tekstu?

- prevodila ke norme

Postoje li ve prevedena djela sli ne ili iste tematike koja impliciraju normu ili ono što je poželjno i prihvatljivo itatelju?

II Razina EK-ova

- odabrana strategija

Je li mogu e prevesti EK-ove pomo u odabrane strategije? Jesu li prevo enjem EK-ova nekim od postupaka iz op e strategije zadovoljeni ostali zahtjevi?

- kontekst EK-ova

Koje zahtjeve postavlja kontekst za prevo enje odre enog EK-a? Je li potrebno prevoditi EK s obzirom na kontekst ili ga se može ispustiti?

- u estalost pojavljivanja odre enog EK-a

Pojavljuje li se ovaj EK ili EK iz iste skupine jednom u itavom tekstu ili više puta? Ako je više puta, koja mu je funkcija? Koliko je zna ajna za razumijevanje teksta?

- centralnost EK-ova

Ima li neki EK posebno važnu funkciju u tekstu, dakle onu koja je presudna pri donošenju odluke o postupku prevo enja? Koja je to funkcija i koji postupak je najprikladniji?

III Funkcija EK-ova

Zašto je autor upotrijebio taj EK u IT-u? Što je time htio posti i? Koja mu je funkcija?

- književna/literarna (karakterizacija lika, opis društvenih odnosa, humor)
Kako navedeni EK karakterizira navedeni lik/odnos? Koje mu osobitosti pripisuje?
- leksi kostilisti ka/konotativna (funkcionalno-stilski neutralna/markirana)
Koja je konotativna funkcija odre enog EK? Ako nije stilski neutralna, koja je njena funkcija?
- pragmati ka koherencija – komunikacijski cilj koji autor želi posti i pomo u odre enog EK-a.
Koji je u inak autor želio posti i odre enim EK-om? Koja je njegova perlokucijska uloga?
- kulturna koherentnost i konzistentnost
Narušava li prevo enje EK-ova na odre eni na in koherentnost kulturne konstelacije teksta? Prikazuje li se IK na konzistentan na in?

Ovaj model pretpostavlja da prevoditelj posjeduje potrebne jezi ne, kulturne i prevoditeljske kompetencije za prevo enje odre enog teksta. Naravno, ak i za kompetentne i iskusne prevoditelje prikriveni implicirani EK-ovi, lažni parovi, neologizmi i manje poznati rije i i izrazi predstavljaju rizik.⁴¹ Podrazumijeva se da nakon faze produkcije svakako slijedi faza revizije prijevoda kako bismo mogli provjeriti sve korake i zahtjeve modela, naro ito one koji se odnose na razinu cijelog teksta, kao i kulturnu koherentnost i konzistentnost. Naravno, to je prilika da se

⁴¹ Wills (2005: 658) razmatra proces prevo enja kao proces upravljanja rizikom, i to u uvjetima sigurnosti kao i u uvjetima nesigurnosti (kad TI ne pruža dovoljno informacija na temelju kojih je mogu e donijeti definitivnu odluku o prijevodu). „Der professionelle Übersetzer muss tagtäglich damit rechnen, dass er mit Texten konfrontiert wird, deren Übersetzung stets neue Bemühungen um die Erkenntnis des Fremdpsychischen, neue (nicht nur oder nur z.T. generalisierbare) Strategieentscheidungen, neue Formen der (prospektiven) Risikominderung und des (retrospektiven) Krisenmanagements und neue Äquivalenzüberlegungen verlangt, und dies oft in einem von kommunikativen Sachzwängen diktierten, unangemessenen Tempo.“ Izvor rizika je uvijek IT, pa tako i u slu aju EK koji su prikriveni i predstavljaju svojevrsnu „tempiranu bombu“. U PGR eksperimentu to je bio izraz *public school*.

isprave i eventualne formalne pogreške ili omaške, *tipfeleri*, ija prisutnost u korpusu tako er nije zanemariva.

5.1.4 Zaklju ci na temelju produktnog korpusa

U ovom e se dijelu prikazati zaklju ci u pogledu prevo enja elemenata kulture do kojih se došlo na temelju kvantitativne i kvalitativne analize podataka prezentiranih u ovom poglavlju.

Istraživa ko pitanje ovog rada glasi: Kako se prevode elementi kulture s engleskoga na hrvatski jezik? Analiza produktnog korpusa nudi odre ene odgovore na sljede a konkretna pitanja:

1. Što predstavlja elemente kulture u izvornome tekstu - kako ih možemo definirati i klasificirati?
2. Kako prevoditelji prevode elemente kulture prevode i iz engleskoga na hrvatski jezik, tj. koje strategije i postupke pri tome koriste?

1. Definicija i klasifikacija elemenata kulture

Elemente kulture klasificirani su i razvrstani kao što je navedeno u poglavlju 3.2, kako bi ih se u istraživanju moglo pobliže promotriti i analizirati s obzirom na leksi ka polja, odnosno skupine i podskupine iz kojih EK-ovi dolaze iz IJ i IK.

2. Elementi kulture u korpusu

a) Modalni element kulture

Usporedba strukture EK-ova s obzirom na taksonomiju, za sve tri knjige otkriva kako je modalni⁴² EK u sva tri slu aja jednak, a rije je o EK pod oznakom 33., *Na in života i obi aji* (*stanovanje, prijevoz, prehrana, odje a, stvari za svakodnevnu uporabu, me usobni odnosi* (*obiteljski, prijateljski, rasni*). U slu aju knjige *The Firm*, na EK iz ove skupine otpada 35% svih EK-ova, u knjizi *Philosopher's Stone* 57%, dok se u knjizi *The Da Vinci Code* 23% svih EK-ova ubraja u ovu skupinu. Ukoliko se analiza provede samo na razini glavnih kategorija, podaci ukazuju kako u

⁴² Podsjetit emo se, mod je vrijednost obilježja odnosno varijable s najve om frekvencijom, odnosno u estaloš u pojavljivanja u našem korpusu, tj. promatranom statisti kom skupu.

oba slušajali su postotak EK-ova otpada na skupinu 3., *Društvo*. Tako kod knjiga 59% svih EK dolazi iz ove skupine, dok kod filmova ovaj postotak iznosi 58%.

Može se stoga zaključiti da u produktnom korpusu izrazito dominiraju EK-ovi iz područja društva, posebice na područja života i običaja.

3. Strategije i postupci

Analiza EK-ova provedena je s obzirom na strategije i postupke primijenjene u njihovom prevodjenju. Pri tome strategijom smatramo pretežitu orijentaciju postupaka na jezik izvor (postranjenje), ili pak na jezik cilj (podomačenje), dok skupine i podskupine unutar ovih strategija smatramo postupcima.

a) Modalni postupak

Modalni, odnosno najčešće primjenjivani postupak u prevodjenju EK-ova je kalkulatorni od dva od tri književna djela, dok je to u trećem neoznačeno posuživanje. Važno je istaknuti da su sva tri modalna postupka orijentirana na jezik izvor.

Kao i kod EK-ova, i postupci korišteni pri prevodjenju EK-ova u sve su tri knjige prvenstveno su koncentrirani u nekoliko skupina. Posljedično, vrijednost koncentracijskog omjera C4 u sva tri slušaja iznosi između 63 i 67%. Među četiri najčešće korištena postupka u sve tri knjige nalazimo 11., *Posuživanje*, te 31., *Doslovno prevodjenje – kalk.*

Korištenjem *Doslovnog prevodjenja* i *Posuživanja*, uključujući i postupke uključene u njihove podskupine, prevedeno je ukupno 67% svih EK-ova u knjigama, te 68% EK u filmovima.

Neoznačeno posuživanje, doslovno prevodjenje i kalkulatorni postupci su koji se primjenjuju u natpolovinom postotku svih EK-ova u sva tri književna djela. Svi su navedeni postupci orijentirani na jezik izvor.

b) Strategija

U promatranom korpusu prosječno je preko 60% primijenjenih postupaka u prevodjenju EK-ova orijentirano na JI, možemo zaključiti da se EK-ovi prevode primjenom strategije postranjenja.

1. Supratekstualni parametri

Iz konteksta pojedinih književnih djela proizlazi da su prevoditelji zbog zahtjeva naručitelja za što brži prijevod pretežito imali premalo vremena za samo prevođenje, kao i za reviziju. Stoga su takvi neprimjereni uvjeti rada za kompleksnu i intelektualno zahtjevu djelatnost prevođenja moguće objašnjenje za mnoge slučajeve nekongruentnosti teksta, odnosno prevođenja kulturne konstelacije iz IT-a u CT i CK.

2. Intratekstualni parametri

Iako uostalo, EK-ovi u djelima na makro razini (razini cijelog teksta) uglavnom imaju sporednu komunikacijsku funkciju u opisima mjesta radnje i karakterizaciji likova. Stoga se često događa da im prevoditelji ne poklanjaju dužnu pozornost, naročito u pogledu sagledavanja cjelokupne kulturne konstelacije, kao i dosljednosti primjene pojedinih leksičkih hijerarhija ili taksonomija (usp. Pritchard 1995: 293-313). To je naročito slučaj kada se EK koji pripadaju istom leksičkom skupu pojavljuje na različitim, dosta udaljenim mjestima u cjelokupnom IT-u. Ovakvi slučajevi također bi se mogli izbjeći kada bi prevoditelji imali više vremena za pregledavanje i reviziju prijevoda, tj. CT-a.

3. Karakteristike pojedinih elemenata kulture

Pojedini EK-ovi netransparentni su, odnosno „pokriveni“ u samom IT-u, te mogu biti uzrok pogreškama. Ovo se naročito odnosi na lažne parove ili implicirane elemente kulture u tekstu izvoru, koje prevoditelji ne prepoznaju kao takve. Nadalje, u korpusu su relativno česti i transkulturalni EK-ovi, koji mogu postavljati posebne zahtjeve za prevoditelja (npr. poznavanje terminologije iz nekog specifičnog područja, poznavanje dodatnog stranog jezika, odnosno konzultacije s prevoditeljem za taj jezik). Prevođenje zahtjevnog IT-a s obzirom na ove karakteristike također zahtijeva dodatno vrijeme i resurse.

U vezi vrednovanja i primjenjivosti korištene metode i pristupa, možemo zaključiti da ih u cjelini možemo smatrati prikladnim za produktni korpus u okviru našeg istraživanja. Kao i u slučaju PGR-a, ovakav multimetodološki pristup primijenjen na sve i, odnosno reprezentativni uzorak, dao bi detaljnije rezultate, koji bi se do

određene razine mogli poprijeti. No, isto tako ova metodologija omogućuje da promatrane varijable analiziramo samo na razini određених skupina, dakle bez podskupina, što daje već i značaj kvantitativnim podacima u smislu opažanja pravilnosti ili trendova.

5.2 Analiza procesnog korpusa – protokol glasnog razmišljanja

Istraživanje procesa prevođenja kao eksperimentalna empirijska metoda pruža uvide u istraživano područje koje nije moguće dobiti istraživanjem prijevoda kao produkta. Stoga je istraživanje procesa prevođenja kulturne konstelacije teksta značajan dio i ovog rada. Važnost procesnog pristupa objašnjava Toury u svojem seminalnom djelu *Descriptive Translation Studies and Beyond* (1995):

*Of much greater significance still is the application of empirical methods to the study of the **process** of translation; after all, experiments here were not designed just to supplement other research methods, or add to the precision and/or reliability of their result. In an important sense, they entered into a real void, were applied to new types of data and opened completely new vistas.*
(Toury 1995: 232)

Potencijalni odgovori na pitanja u vezi sa specifičnošću u procesa prevođenja EK-ova, korištenja resursa te prevođenja EK-ova kao vid rješavanja problema (a u okviru toga i donošenja odluka) dobiveni su na temelju istraživanja produktnog korpusa, koji se sastoji od transkribiranih protokola četiri para ispitanika, podijeljenih u dvije podskupine (parovi A i B – manje iskusni i parovi C i D – iskusniji, odnosno iskusni parovi). Pritom se problem u prevođenju kulture promatra na razini pojedinog EK-a, zatim na razini podskupine od 14 EK-ova, koji su prema podacima iz protokola predstavljali posebno složene probleme za ispitanike, te na razini citavog teksta kao problema. U idućim poglavljima ova će razlika biti detaljnije objašnjena.

Kako bismo dobili odgovore relevantne za postavljena pitanja, fokusirana na EK-ove i kulturnu konstelaciju IT-a, u analizi smo se usredotočili na problemski dio ukupnoga, odnosno integralnoga transkribiranog PGR-a unesenog u excel-tablice radi lakše kvantitativne i kvalitativne obrade podataka. Niže navedena shema prikazuje razliku između problemskog i integralnog dijela PGR-a.

Tablica 29: Prikaz problemskog dijela transkribiranog PGR-a kao procesnog korpusa i integralnog PGR-a

1. Integralni PGR-isje ak

62	82	A	vrsto se oslanjaju na...					
63	83	B	Ili...er...puno polažu na tradiciju?					
64	84	A	Na tradiciju.					
65	85	B	Dobro, ne baš puno, al' mnogo.					
			Da. Možemo staviti i obe. Stavi slash ili nešto. Poslije emo se odlučiti. Sad je to baš stil. Ili vrsto se oslanjaju na ili što si ti rekla puno polažu na tradiciju.	6		12		
66	86	A	E, sad... Oxbridge.					
67	87	B	Možda ne vrsto, nego snažno..					
68	88	A	Može. Ovaj Oxbridge kad bude... To treba objasniti...	6		12, 64		
69	89	B	To su sve ilišta Oxford i Cambridge.	6		24		
70	90	A	Da.	6				342
			Ili tradicionalna, ili najstarija, ili najuglednija.	6		22, 51		
71	91	B						
72	92	A	Clubland.	7		11		
73	93	B	Ajmo surfat.	7			31	

2. Problemski dio - isje ak

			PAR A: SANDRA (A) I LARA (B)	EK br.	STRATEGIJA	RESURSI	INTER. SPAROM
189	209	B	Dobro, mislim, to sad nije frka. To je... Ali, erm, Corporation i Lord Mayor.	11	12	31	
			Da, londonski city. Mislim, to je toliko poznato da...With its medieval corporation and ... Medieval corporation...	11			
206	227	A	A da stavimo London i Corporation ? Možda bez medieval.	11		31	
207	228	B	The City?	11		31	
208	229	A	Da, London City i...	11		31	
209	230	B	City of London Corporation . Municipal government.	11		31	
210	231	A	Bolje je City of London.	11		31	
211	232	B	A to je njihovo valjda...Uprava.	11	24	31	
212	233	A	Izgleda.	11	24	31	
213	234	B	Welcome to the City of London Corporation...	11		31	
214	235	A	Daj na i ??? What is the City of London? Zna i, to je zapravo...Kak se to zove kod nas? Gradska uprava, gradsko vijeće?	11	64	31	342
215	236	B	Gradsko vijeće.	11	22	31	
216	237	A	Ne, grad ima vijeće i skupštinu. Šta bi ovo bilo, vijeće?	11	41	31	
217	238	B	Pogledat ćemo još na kojoj stranici, ekaj. Evo, na wikipediji. The city of London... Local government.	11	64, 48	31	
218	239	A	Da.	11		31	
219	240	B	City of London Corporation. Al ima i to poseban link. Municipal governing body of the City of London.	11		31	
220	241	A	Super, zna i, gradska... Institucija...Da stavimo ovako, vidi. Corporation, i onda stavimo gradsko vijeće.	11			
221	242	B	Zna i vijeće, nije uprava. Šta je? Da, uprava je apstraktno. Glupo. Dobro, gradsko vijeće.	11	51		
222	243	A	Hoćemo ovdje ostaviti...	11			341
223	244	B	Gradskim vijećem? Malo mi nejdju padeži.	11	63		
251	273	B	Da. Gornji dom britanskog parlamenta. Treba li ovo Corporation deklinirati? Srednjovjekovnim institucijama...	11	443		341
29	731	A	Hah, ne znam.	11			344
30	732	B	Škim im, Corporationom, ne?	11	443, 64		
31	733	A	Pa...	11			344
32	734	B	Trebalo bi.	11	48		344
33	735	A	Trebalo bi, da. Kao što su... (smijeh)	11	48, 61		
34	736	B	Jel' da?	11			
38	740	B	Da. Koje uključuju corporation, gradsko vijeće, lord mayor...	11			

Kao što je vidljivo iz prikaza, isje ak 1. iz integralnog PGR-a prikazuje kodirani ukupni proces prevođenja cijelog IT-a, dakle i prevođenja ostalih dijelova teksta koji nisu središte našeg zanimanja, pa stoga u protokolu ima praznih polja u određenim kolonama. Za razliku od toga, isje ak 2. iz problemskog dijela PGR-a za par A prikazuje nam kodirane i filtrirane podatke za EK broj 11, odnosno riječ *Corporation*. Na ovaj način možemo u različitim stupcima promatrati strategije i

resurse korištene u procesu prevođenja ovog EK-a, kao i interakciju s parom, također vezanu za EK broj 11. Ova shema kodiranja u excelu omogućuje nam filtriranje i promatranje podataka po svakom navedenom stupcu (EK, strategije, resursi, interakcija s parom). Ono što je još važnije, excel nam omogućuje kvantifikaciju podataka, na kojoj se temelji statistička analiza, koja nam uz konceptualno razmatranje procesa daje i uvid u količinu pojavnosti određenih komponenti protokola, sukladno shemi kodiranja, dakle stupanj značajnosti promatrane kategorije. Sve zajedno pruža nam mnoge, prema našem sudu značajne odgovore na postavljeno pitanje „Kako se odvija proces prevođenja elemenata kulture?“.

Ukupna analiza procesnog korpusa provedena je tako da se dobiju podaci relevantni za ovaj projekt, a sam nacrt istraživanja izrađen je imajući na umu isključivanje ograničenja i problema PGR-a kao eksperimenta koje navode Bernardini (1999: 8) i Krings (2005: 15). Bernardini (1999: 8) kritizira da „[...] većina istraživanja izvješuje o svojim istraživanjima sumativno, prezentira nalaze na anegdotski način, te ne daje nikakvu statističku analizu svojih podataka, a često puta čak niti podatke.“ Stoga se svi rezultati istraživanja najprije prikazuju kvantitativno, deskriptivnom statistikom, a nakon toga ih kvalitativno opisujemo, klasificiramo i povezujemo, potkrepljujući i svaki zaključak primjerom iz protokola. Krings (2005: 15) između ostalog navodi sljedeće *desiderata* u svezi PGR-a: više metoda i pluralizma, tekstne vrste trebaju biti orijentirane na praksu, eksperimenti bi se trebali provoditi s prevoditeljima, a ne studentima stranih jezika ili prevođenja (što je izuzetno mala praksa zbog dostupnosti ispitanika, op.a.), podatke je potrebno statistički obraditi i prikazati te primjerima dokazati korelacije i kauzalne odnose, a ispitivanja je potrebno provoditi tako da budu uključeni jezici koji su u literaturi o TP-u manje prisutni, odnosno zanemareni. Smatramo da naše istraživanje udovoljava svim poželjnim karakteristikama koje navodi Krings.

Da se prisjetimo, u analizi PGR-a u fokusu je bio tijek prevođenja 28 EK-ova izdvojenih iz IT-a. Za svaki pojedini EK naveli smo kakav prevoditeljski problem otkrijemo da se pojaviti u PGR-u, što možemo smatrati određenom vrstom interpretativne hipoteze.

Tablica 30 : O ekivani problemi prema EK-ovima iz IT-a

Red. br.	ELEMENT KULTURE	VRSTA PROBLEMA (o ekivanje)
1	Britain's	/
2	'super class'	/
3	Britain	/
4	upper class	/
5	British	/
6	Oxbridge	produktivni
7	Clubland	kombinirani
8	Inns of Court	/
9	House of Lords	/
10	City of London	/
11	Corporation	kombinirani
12	Lord Mayor	kombinirani
13	Thatcherism	/
14	1980s	/
15	Victorian factory owners	/
16	hereditary peers	kombinirani
17	Harrods	/
18	Kensington	/
19	public schools	/
20	Royal opera	/
21	high-life in London	/
22	solicitors and barristers	/
23	England	/
24	Wales	/
25	QCs	kombinirani
26	Whitehall	/
27	Tory or New Labour	/
28	the Home Counties	kombinirani

Produktivni problemi su oni koji se pojavljuju pri prevo enju EK-ova u CJ, receptivni (koje ne nalazimo u tablici) su problemi u razumijevanju zna enja EK-ova, a kombinirani su oni koji objedinjuju obje vrste problema. Oznaka „ / „ ukazuje na to da problem ne o ekujemo. O ekivanja s obzirom na „problemati nost“ pojedinog EK-a temeljili smo na njihovoj centralnosti i važnosti u IK-u, kao i u ustalosti u pojavljivanju u razli itim tekstovima o IK-u.⁴³ Rezultati analize pokazat e je li naša hipoteza potvr ena ili osporena, odnosno jesu li prevoditelji s obzirom

⁴³ Preliminarne rezultate ovog istraživanja autorica je predstavila na konferenciji u Pragu pod nazivom *Translating Beyond East and West* u listopadu 2009. U raspravi nakon prezentacije autorica je sudionike iz razli itih zemalja pitala kako bi oni klasificirali EK-ove, imaju i na umu prevodila ku situaciju u svojim zemljama. Sudionici su se uglavnom složili s navedenom klasifikacijom, s tim da bi neki od njih *Oxbridge* klasificirali kao kombinirani problem, a neki su pak *hereditary peers* smatrali produktnim problemom.

na pojedina ne EK-ove imali više ili manje problema, ili su pak problemi koji se pojavljuju drugačije vrste nego što smo očekivali.

U ovom poglavlju prikazat će se i analizirati eksperiment PGR-a i njegove rezultate: upitnik prije procesa prevodjenja, pojedine faze procesa prevodjenja (priprema, prevodjenje, revizija), a zatim analizu procesa prevodjenja pojedinih elemenata kulture, pojedinih strategija i postupaka u procesu prevodjenja elemenata kulture prema taksonomiji prikazanoj u poglavlju 3. Nakon toga detaljnije će se sagledati proces prevodjenja elemenata kulture kao proces rješavanja problema i donošenja odluka, i to na razini pojedinog EK-a, složenih EK-ova i razini cijelog IT-a. Analizirat će se retrospektivni intervju, proveden nakon samog PGR-a te procijeniti i usporediti prevedeni tekst – ciljni tekst po pojedinim parovima. Na kraju ovog poglavlja slijede zaključci utemeljeni na procesnome korpusu.

5.2.1 Upitnik prije procesa prevodjenja

Prije početka eksperimenta ispitanici su trebali ispuniti upitnik u kojem se tematizirao njihov stav prema sebi kao prevoditeljima, prema vlastitoj edukaciji za prevodilačke poslove, poželjnim karakteristikama kurikuluma za buduće prevoditelje te stavu o kvaliteti prevodjenja u Hrvatskoj.

Manje iskusni ispitanici navode svoje pozitivne karakteristike (*vrijedna, pazi na kvalitetu, detaljna, pazim na slušatelja/ čitatelja*), no ujedno su i samokritični, što nam govore izjave kao što su npr. *ne jako iskusna, imam još mnogo za učiti, u pisanim prijevodima sporija, trudim se biti temeljita*. Iskusni ispitanici uglavnom navode samo svoje pozitivne osobine, kao što su *solidan, tragem za najboljim rješenjem, univerzalan*. Samo jedan ispitanik navodi nedostatak teoretskog znanja. Ovo vodi logičnom zaključku da su manje iskusni ispitanici samokritični, dok su iskusni najviše im dijelom samosvjesni.

Odgovori na pitanje o kvaliteti formalne edukacije ispitanika za kvalitetno prevodjenje u cjelini govore o podvojenim mišljenjima, jer ih troje odgovara s *ne*, četvero s *da*, a jedan ispitanik navodi *moglo je biti i bolje*. Indikativna je činjenica da troje ispitanika koji su naveli zadovoljstvo svojom edukacijom rečenicu nastavljaju s *ali* te se kritički osvrću na nedostatak uključivanja tehnike prevodjenja i naglašavaju

važnost iskustva uz obrazovanje. Zanimljivo je istaknuti da jedini ispitanik bez formalnog obrazovanja u području stranih jezika, ali je izvorni govornik engleskoga koji je završio studij povijesti u Americi, University of California, Berkeley, jedini navodi zadovoljstvo svojom edukacijom, iako nije mislio da će biti prevoditelj. Stoga možemo dovesti u vezu razliku između u prevoditeljskih kompetencija izvornih govornika i onih koji to nisu.

Sljedeće pitanje o kurikulumu za buduće prevoditelje povezano je s prethodnim. Svi ispitanici navode potrebu da se u edukaciju uvrsti više vježbi, praktične nastave i rada na konkretnim tekstovima. Jedan ispitanik navodi važnost boravka u stranoj zemlji i rada s izvornim govornicima, a jedan se osvrće na potrebu samoobrazovanja prevoditelja, rada na općoj kulturi i praćenju aktualnih zbivanja. Samo jedan ispitanik navodi važnost rada na materinskom jeziku.

U posljednjem pitanju ispitanici se osvrću na kvalitetu prevodjenja u Hrvatskoj. Uglavnom prevladava nezadovoljstvo kvalitetom, uz napomenu da postoje i vrsni prevoditelji. Ispitanici pretežito navode standardizaciju struke kao glavno područje u kojem bi trebalo intervenirati.⁴⁴

Prema izjavama ispitanika odgovornost za pretežito loše trenutno stanje prevodjenja kao struke i uvođenja budućih poboljšanja snosi cijelo društvo. Naglašeno je također da su za neke loše prijevode krivi naručitelji, jer imaju nerealna očekivanja s obzirom na cijenu prijevoda i vrijeme potrebno za njega te da ih većina smatra da čak i osoba s oskudnim znanjem stranog jezika može biti prevoditelj.

Odgovori ispitanika potvrđuju iskustvo svih onih koji se odgovorno bave prevodjenjem ili su pokušali prevoditi, naime da su za uspjeh važni iskustvo i

⁴⁴ Ispitanici smatraju da su nužne sljedeće intervencije:

- potrebno je urediti zakonski okvir i definirati tko može prevoditi, jer postoji nelojalna konkurencija s obzirom na nestručne i loše prevoditelje, koji snižavaju cijene prijevoda i narušavaju dignitet struke;
- stručna udruženja trebala bi djelovati na institucionalizaciji poziva prevoditelja;
- promijeniti obrazovanje za prevoditelje i uvesti seminare i radionice za prevoditelje kao vid cjeloživotnog obrazovanja;
- potrebno je definirati standarde prevodjenja na hrvatski jezik.

edukacija, u koju doduše treba uvesti više prijevodnih vježbi i rada na autentičnim tekstovima, a rad na standardizaciji struke presudan je za poboljšanje kvalitete prevođenja.

5.2.2 Proces prevođenja

5.2.2.1 Faze procesa – priprema, prevođenje, revizija

U deskriptivnoj statistici koja analizira faze procesa prevođenja koristili smo kriterij broja izmjena (*turn taking*) u dijalozima parova ispitanika, pri čemu je izmjena definirana kao neprekinuti govorni slijed jednog ispitanika.

Article I. Promatrano prema kriteriju broja izmjena njihov najveći broj zabilježen je kod prevoditeljskog para B, a iznosio je 1005. Drugi par po broju izmjena bio je par A, koji je prijevod odradio u 774 izmjene. Ova dva para svrstavaju se u skupinu „manje iskusnih“. Prevoditeljski parovi iz skupine „iskusnih“ za prijevod su koristili manji broj izmjena. Najmanji broj izmjena za prijevod bio je potreban prevoditeljskom paru C, a iznosio je 303, što je oko 70% manje od para s najvećim brojem izmjena. Drugi par iz skupine „iskusnih“, par D, prijevod je odradio kroz 474 izmjene. Parovi iz skupine „neiskusnih“ u prosjeku su za prijevod koristili 890 izmjena, dok su parovi iz skupine „iskusnih“ koristili u prosjeku 389 izmjena.

Tablica 31 : Faze procesa prevođenja

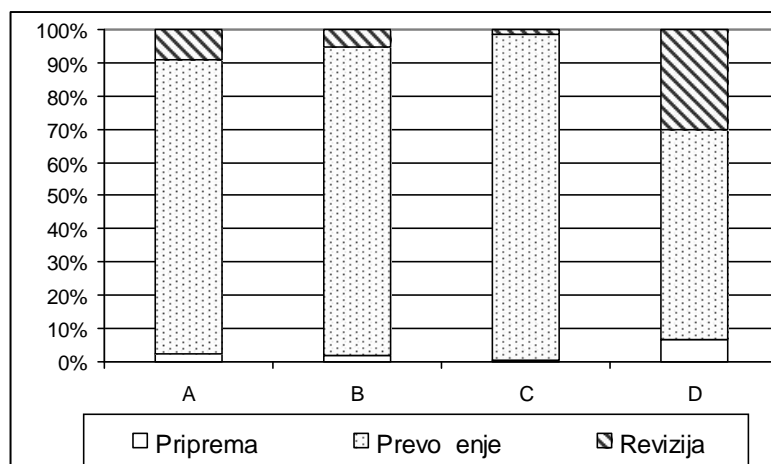
	<i>manje iskusni</i>		<i>iskusni</i>	
	A	B	C	D
	<i>apsolutne frekvencije</i>			
priprema	19	19	2	31
prevođenje	684	932	296	301
revizija	71	54	5	142
<i>Ukupno</i>	774	1005	303	474
	<i>relativne frekvencije</i>			
priprema	2,5%	1,9%	0,7%	6,5%
prevođenje	88,4%	92,7%	97,7%	63,5%
revizija	9,2%	5,4%	1,7%	30,0%
<i>Ukupno</i>	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Izvor: Izrael i autorice

Promatrano relativno, struktura procesa u sva četiri slučaja ima isti redoslijed. Naime svi su parovi najveći broj izmjena iskoristili za prevođenje, nakon čega slijedi revizija te na kraju priprema. Najveći postotak izmjena u procesu prevođenja bilježi prevoditeljski par C (97,7%), a najmanji par D (63,5%). Najveći postotak ukupnog broja izmjena u postupku revizije proveo je par D (30%), a najmanji par C (1,7%). Ukoliko promatramo pripremu kao postupak s najmanjom relativnom frekvencijom kod sva četiri para, podaci pokazuju da je najveći postotak izmjena na ovaj dio prevođenja potrošio par D (6,5%), a najmanji par C (0,7%).

Niže navedeni graf zorno prikazuje udio pojedinih faza prevođenja u cjelokupnom procesu.

Grafikon 16 : Struktura procesa prevođenja po fazama

Izvor: Izrađeno autorice

Faza 1: PRIPREMA ZA PREVOĐENJE

Ova faza najkraća je od triju faza prevođenja, a u njoj se ispitanici upoznaju s IT-om i na temelju toga uočeavaju njegove karakteristike te formiraju strategije za pristup procesu prevođenja.

Par A dogovara se odmah na početku o podjeli poslova, odnosno tko će pisati tekst. Uočavaju potencijalni problem s nazivima, no isto tako komentiraju da su neki od njih već usvojeni u hrvatskom jeziku. Od EK-ova navode *the House of Lords*, *super class* i *solicitors and barristers*. Sanda izražava nezadovoljstvo pretjeranom uporabom riječi i *super* u hrvatskom jeziku: „...super, dosta je supera, mrzim tu riječ“.

Par B uzima tekst i podcrtava određene EK-ove: *'super class', Inns of Court, Corporation, hereditary peers, high life, QCs, Whitehall i Home Counties*. Tekst ocjenjuje „gustim“, „nerazumljivim“ te smatra da ima „jako puno pojmova“. Što se tiče para C, možemo reći da pripreme praktički i nema. Uz komentar da više vole imati tekst u elektroničkom obliku (IT su dobili na papiru, op. a.), Petar kaže: „Evo, krećemo. Otvaram dokument u wordu. I krećemo s naslovom.“ Nastave prevoditi bez prethodnogitanja IT-a. Kod para D odmah na početku ispitanice imaju različit pristup pripremi. Navodimo izvadak iz transkripta protokola. Broj ispred oznake ispitanika (A ili B) označava redni broj izmjene u transkriptu za taj par, što znači da se ovdje radi o prvim pet izmjena izmeđui ispitanica koje pripadaju paru D: Tamara (A) i Dora (B).

PGR Primjer 1:

1	A	itam naslov.
2	B	itam cijeli tekst.
3	A	Ja ne itam cijeli tekst.
4	B	Ja itam.
5	A	Da. Odredila sam na brzinu itaju i da je tekst...recimo socijalne tematike. Znači, treba mi registar socijalni, recimo. Ne treba mi stručni, ne treba mi poslovni...

Par D: Tamara (A) i Dora (B)

Iako Tamara kaže da neće itati cijeli tekst, ipak ga ita, jer čeka dok ga Dora ne proita. Određuje tematiku teksta i potrebni registar za prevodjenje. Uočavaju „termine koje je teško biti prevesti“, npr. *Huse of Lords, Inns of Court, peer, solicitors and barristers, QCs*. Za QC otvoreno kažu da ne znaju što znači, dok za ostale definiraju strategiju prevodjenja, temeljenu na činjenici da je to tekst iz novina te raspravljaju o razlici između odvjetnika u Hrvatskoj i Engleskoj. Prije nego što započnu s prevodjenjem, Tamara pita: „Hoćemo onda prvo riječi ili ćemo i prevoditi?“, žele i najprije pronaći ili definirati značenja određenih riječi koje smatraju problemima, što ukazuje na daljnju razliku među njihovim pristupima.

Riječju, iako postoje sličnosti u fazi pripreme među parovima (većina ih uočava potencijalne probleme, određuje vrstu i tematiku teksta i opću strategiju) može se zaključiti da se svaki par drugačije priprema za prevodjenje. Ono što posebno upada u oči je sličnost u pripremi i njezinu trajanju kod manje iskusnih parova, dok se parovi s više iskustva potpuno razlikuju u pristupu.

Faza 2: PREVO ENJE

Nakon faze pripreme ispitanici započinju fazu prevođenja, koja je jasno razgraničena od prethodne faze njihovim izjavama. Par A započinje fazu prevođenja pitanjem „Hoćemo, ha?“ i odgovorom „Hajmo“, par B izjavom „Možemo krenuti“, par C „Evo, krećemo“ i par D „Ajmo prevoditi.“

Budući da faza prevođenja predstavlja središnji dio ovog istraživanja, ona će u sljedećim poglavljima biti detaljno prikazana po različitim parametrima. Stoga ćemo se ovdje osvrnuti samo na najvažnije: veliku razliku u trajanju istavog procesa prevođenja između iskusnih i manje iskusnih parova ispitanika, kako po kriteriju broja izmjena, tako i po vremenskom trajanju eksperimenta. Tako je paru A trebalo trostruko više izmjena nego paru C (1005 nasuprot 303).

Glavno obilježje ponašanja manje iskusnih parova je nesigurnost, kako u recepciji elemenata IT-a (određivanju značenja EK-a koji im nije poznat ili im je površno poznat), tako i u produkciji (pronalaženju odgovarajućeg prijevodnog ekvivalenta u CJ-a). Iz tog obilježja proizlazi često korištenje strategija nadziranja značenja, međusobnog konzultiranja te podloga za donošenje odluka (obrazlaganje, zaključivanje, vrednovanje).

Faza 3: REVIZIJA

Faza revizije posljednja je u nizu i logično slijedi fazu prevođenja. Po trajanju se nalazi između najkraće faze, pripreme i najduže faze, prevođenja. Nakon što su preveli tekst, ispitanici ga u ovoj završnoj fazi provjeravaju, vrednuju te mijenjaju određene elemente kojima nisu zadovoljni.

Par A zajedno čita tekst na zaslonu računala, a na početku revizije vraća se ponovno na EK-ove za koje su ostavili privremeno rješenje (*'super class'* i *Oxbridge*). Tako

razmatraju prijevodne ekvivalente za '*super class*' i ostavljaju *super klasa*. Svoj izbor obrazlažu namjenom (*skoposom*) teksta:

PGR Primjer 2:

713	A	Mislim, ovo je iz novina. I moraš prevest u nekom novinskom stilu . Nije ovo sad neki dopis za vladu.
714	B	Ha. da.
715	A	Mislim, stil je, ono, lijepi lanak, ali baš... Iz Observera, ono.... Guardian , ili nešto.
716	B	Da.

Par A: Sandra (A) i Lara (B)

Također provjeravaju hrvatsku gramatiku (posvojni pridjev *s njegovim ili svojim*), deklinaciju stranih riječi i („Treba li ovo *Corporation* deklinirati?“). Također žele stilski dotjerati prijevod, pa obrađuju pozornost na duljinu pojedinih rečenica.

Par B ima drugačiji pristup reviziji. Jedna ispitanica čita tekst, dok druga samo sluša i provjerava „...je li to ima smisla“ i „...zvuči dobro“. Zadovoljne su privremenim rješenjem za EK-ove *Harrods* i *Kensington* i ostavljaju privremenu varijantu. Najviše vremena posvećuju prijevodnim ekvivalentima za izraz *old professions* te u englesko-hrvatskom rješenju traže značenja riječi *old*. Razlog tome je što žele izbjeći ponavljanje riječi *tradicionalno* u hrvatskom. Nakon toga zamjenjuju se u čitanju i slušanju i obje su zadovoljne prijevodom. Na kraju komentiraju trajanje prevoda i kažu „Tolko nam je dugo trebalo...“. Ovaj par ima naime najviše izmjena i najdulje vremensko trajanje eksperimenta.

Slično kao i kod pripreme, par C, koji pripada skupini iskusnih, reviziji gotovo da uopće i ne posvećuje pozornost.

Ovako izgleda cjelokupna faza revizije kod ovog para:

PGR Primjer 3:

299	B	Što se ti čeka ta erizma , ja mislim da možemo ostavit ono.
300	A	Misliš. ovak kak je prije napisano?
301	B	Evo ima Margaret Thatcher i onda piše ta erizam.
302	A	Da, znači i ovaj izvor potvrđuje to.
303	B	To je to.
304	A	Dobro. Eto, to bi bilo to. To bi bilo to.

Par C: Petar (A) i Ned (B)

Za razliku od njih, par D, tako er iz skupine iskusnih, ima najdulju fazu revizije (dvostruko dulju od para A i skoro trostruko dulju od para B, oba manje iskusnih prevoditelja). Važno je napomenuti da je par D najbolje preveo IT. Zajedno gledaju prevedeni tekst na kompjuterskom zaslonu, a jedna ispitanica dodatno glasno ita prijevod. Pritom koriste i logiku uo avaju pogrešku i mijenjaju prijevodnu varijantu za EK *Clubland*, budu i da su prilikom internetskog pretraživanja za vrijeme prevo enja pogrešno zaklju ile da se radi o nazivu produkcijske glazbene ku e.

PGR Primjer 5:

339	A	Da. Samo da vidim, samo malo... They have a solid base, whether in... Aha, ne, ne, ne, njihova tradicija izrasta iz. Glej, erm... They have a solid base in tradition, whether in Oxbridge, Clubland , Inns of Court. Zna i, bez obzira dal... Tradicija im je važna, bilo da je... Tradicija, kužiš? Oxford, Cambridge, Clubland... Ovaj Clubland ipak moramo još provjerit. Nisam s tim sretna.
340	B	Kai smo to našli za to?
341	A	Da je record label, al to emo morat dublje malo pogledat. Samo da riješimo ovu konstrukciju. Obzirom da su Britanci, tradicija im je važna, bilo da se temelji. E, sad možemo temelji. Bilo da se temelji na obrazovanju u Oxfordu i Cambridgeu... E, sad emo vidit šta je Clubland još jedanput. (gleda na internetu) Erm... Kakve to veze ima? Kužiš, ovo je Inns of Court... Ovo su ... Obrazovanje i Clubland ne može imat veze s muzikom... Dance record... ekaj da pogledam u Webstera . Clubland. Nema Clubland. A možda se odnosi to na tradiciju klubova.

Par D: Tamara (A) I Dora (B)

Puno pozornosti poklanjaju stilu, pa tako iznova traže sinonime za rije na hrvatskom jeziku za *justice* (pravda, opravdanje, opravdanost). Na kraju se odlu uju za rije *neprikosnovenost*. K tome ispravljaju interpunkciju te provode kompjutersku kontrolu hrvatskog pravopisa (*spell check*). Pokušavaju izbje i internacionalizme, pa stoga traže hrvatsku ina icu za *koncentraciju*, te odabiru *zastupljenost*, koja u ovom kontekstu vrlo dobro odgovara. Na kraju izražavaju zadovoljstvo obavljenim („Gotovo. Ja zadovoljna.“)

Svim parovima ispitanika zajedni ko je da obra aju pozornost na stil i gramatiku ciljnoga jezika (hrvatskog), odlu uju o privremenim prijevodnim varijantama i pokušavaju ispraviti eventualne previde i pogreške. Možemo zaklju iti da ova faza uvelike ovisi o fazi prevo enja i strategiji koju su usvojili u vezi s prijevodnim varijantama EK-ova za koje se nisu odlu ili. Pritom ne nalazimo zna ajnih razlika

izme u iskusnih i manje iskusnih prevoditelja, ve možemo re i da je faza revizije vrlo individualizirana.

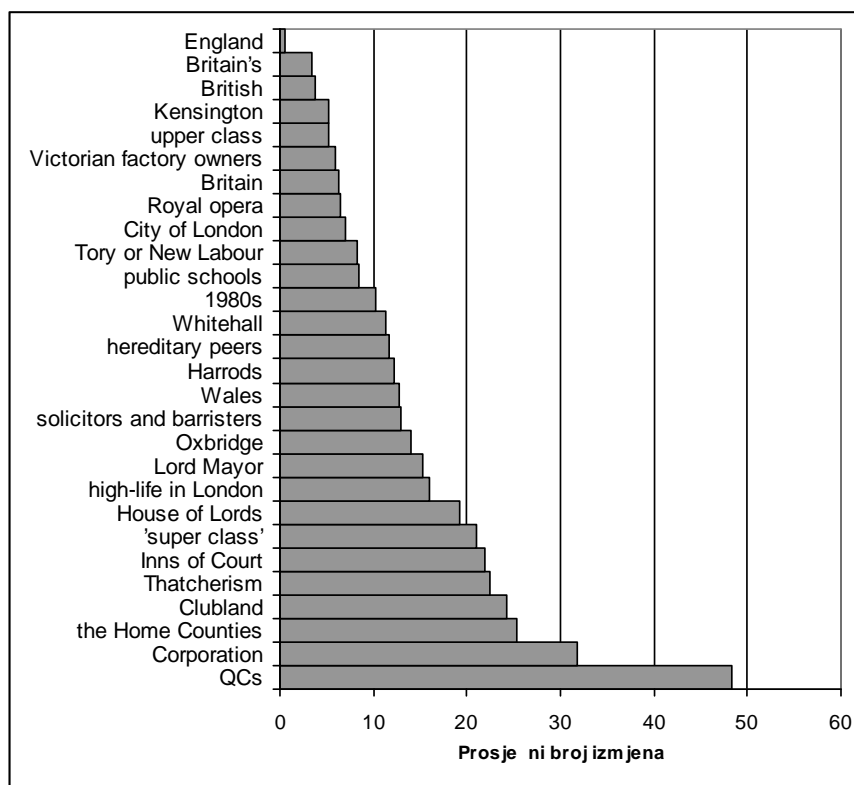
Na osnovi svega navedenog, možemo izvesti nekoliko zaključaka s obzirom na faze prevo enja u našem procesnom korpusu:

- faza pripreme najkra a je faza, a faza prevo enja je najdulja; ne provode svi parovi ispitanika pripremu za prevo enje;
- faza prevo enja ključna je za cijeli proces i o njoj ovisi faza revizije;
- svi parovi provodili su neki oblik revizije prijevoda, pokušavaju i ispraviti eventualne pogreške iz prethodne faze;
- ukupan proces prevo enja izrazito je individualan i subjektivan.

5.2.2.2 Analiza procesa prevo enja pojedinih elemenata kulture

U IT-u se ukupno nalazi 28 EK-ova. Najve i broj izmjena za prijevod pojedinog EK-a, promatrano za sva etiri para, zabilježen je kod EK-a *QCs*, a iznosio je 48. Nakon njega slijedi EK *Corporation*, na koji su prevoditeljski parovi u prosjeku potrošili 32 izmjene. S druge strane, najmanji broj izmjena prevoditeljski su parovi u prosjeku potrošili na prijevod EK-a *England*, a iznosio je 1.

Grafikon 17: Prosje ni broj izmjena potrebnih za prijevod pojedinog EK-a za sva etiri para

Izvor: Izra un autorice

Sada e se pobliže promotriti tijekom prevo enja EK-a s prosje no najve im brojem izmjena, *QCs*. Samo jedan od 8 ispitanika, i to izvorni govornik engleskog jezika, školovan u Americi, znao je što predstavlja akronim *QC*, no nije znao kako bi ga preveo na hrvatski. Iako je službeni prijevod prema Bujasovom rje niku *državni odvjetnik*, u ovom kontekstu on ne izražava najvažnije, a to je da su to vrhunski, najbolji, najcjenjeniji, a usto i najbolje pla eni odvjetnici. Prijevodne varijante iz CT-a po parovima su slijede e:

par A - 85% lanova Kralji ina vije a, odnosno vrhunskih odvjetnika.

par B - 85 % svih državnih odvjetnika

par C - 85 posto svih državnih odvjetnika.

par D - 85 posto svih pravnih zastupnika kraljevske obitelji

Možemo se zaklju iti da nijedan prijevod ne zadovoljava u potpunosti, u prvom redu zbog injenice da ne uvažava kontekst. Par A najbliži je dobrom rješenju, no upustili su se u bezrazložno ekspliciranje, jer nije bilo potrebno dodavati *lanova Kralji ina vije a*, jer bi *vrhunski odvjetnici* u potpunosti pokrili potrebno zna enjsko polje, a to je da izuzetno veliki postotak upravo vrhunskih odvjetnika živi u Londonu. *Državni odvjetnik*, kako su to preveli parovi B i C, u ovom kontekstu ne zadovoljava, prije svega zbog nedostatka konotacije prestiža, jer je u hrvatskoj kulturi *državni odvjetnik* ujedno i državni službenik ija je pla a odre ena, dok su *vrhunski odvjetnici* privatni,

oni koji najviše zarađuju. *Zastupnici kraljevske obitelji* pogrešan je prijevod ovog izraza, jer oni ne zastupaju samo kraljevsku obitelj.

Slijedi prikaz toka prevođenja ovog EK-a kod para D, koji je pogrešno preveo:

PGR Primjer 6:

A	A šta je QC ?
B	Ne znam.
A	Svih odvjetnika...u Engleskoj...I Walesu...radi u Londonu...kao i...osamdesetpet posto svih... QC. Queen nešto, sigurno. Queen...
B	Citizens?
A	Ili... ekaj...
B	Možda queen citizens .
A	Sad ćemo vidjet. QC. (upisuje u internet) Questionable content. Da.
B	Mož mislit. Queen's Council nije.
A	Hm. To jesu. King's Counsel, Queen's Counsel... To su...
B	To su...
A	ekaj, ekaj, samo malo, samo da nešto...da nešto pogledam, pogledat u u Webstera. QC.
B	Aide.
A	Quality control, quarter master, queen's counsel . Onda je. Samo da vidimo šta je to. Lawyers appointed by letter...to be one of her or his majesty's counselor and in the law. Zna i, kraljevi, kraljevski... Odvjetnici...
B	Kaj su to kraljevski.
A	Odvjetnici kraljevske obitelji. Jel jesu? Ne, ne, ne.
B	Ma ne. nego...
A	Kraljevski liječnik, onda je i kraljevski odvjetnik.
B	Da.
A	Kralji in, ha?
B	Kralji in odvjetnik? A nije, onda bi zna i lo da je samo njezin.
A	ekaj, onda moramo opisat. Zna i, to je onaj koji... Kraljiica...
B	Daj da vidim. Tolko se žuriš, ovje e, jedva te pratim.
A	Mu i samo.
B	(smijeh) By letters...patent... (ita) Al to je nešto službeno... To je... To je nešto ono, tipa kak dodjeljuje sir, ne?
A	Hm... Ne, to je... To je ko kad imaš... Kad su bili kraljevski liječnici. Nije bio samo jedan, bilo ih je nekoliko. I onda su... Al oni su imali pravo...erm...liječiti kraljevske obitelji.
B	Onda. ja bi stavila odvjetnici...
A	Zastupnika... Odvjetnika zastupnika kraljevske obitelji.
B	Ne, ovako. Pravni zastupnici kraljevske obitelji. Ha?
A	Dobro, može. (piše)...pravnih zastupnika kraljevske obitelji. U Londonu...erm...takva...

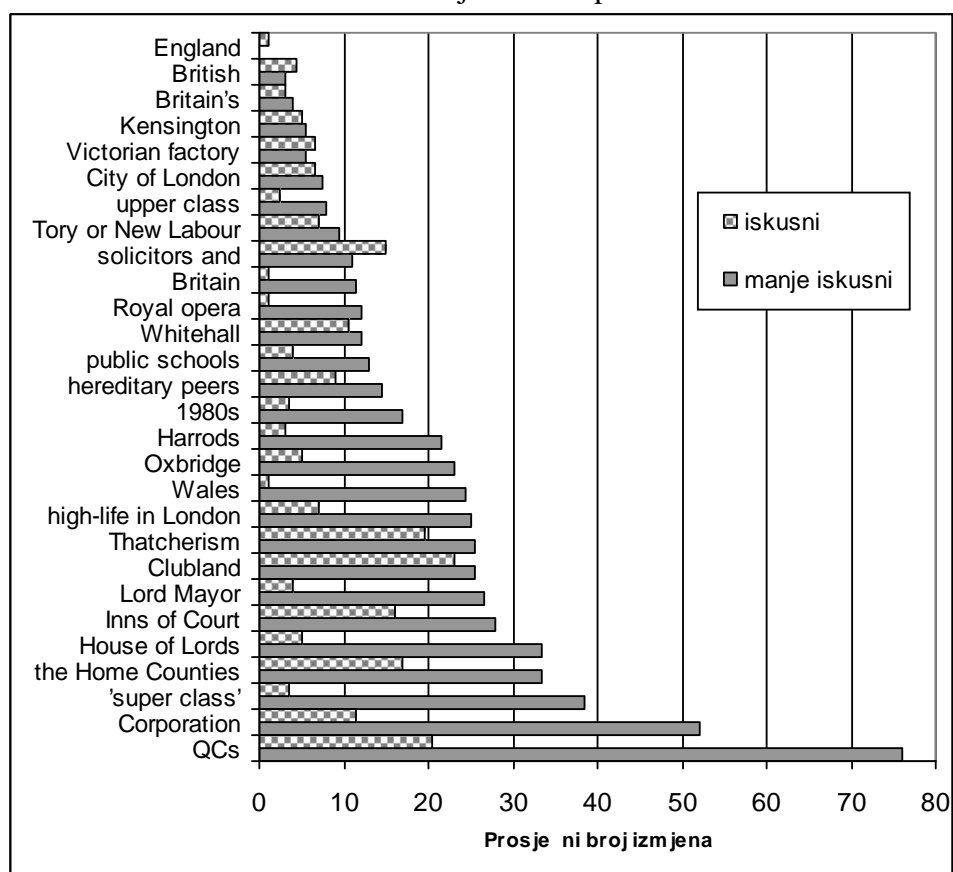
Par D: Tamara (A) I Dora (B)

Iz primjera (6) iz PGR-a vidljivo je kako su ispitanici pogrešnim logičnim zaključivanjem i paralelom s *kraljevskim liječnikom*, bez obraćanja pozornosti na neposredni kontekst, odabrali pogrešno značenje. Iz teksta je očit da se radi o velikom broju odvjetnika, te je nelogično da bi kraljevska obitelj imala toliko zastupnika. Iako je par D ukupno imao najbolji prijevod IT-a i u fazi revizije ispitanici su ispravili neke logične pogreške, ovu su previdjeli. Na temelju ovoga

primjera možemo zaključiti da je usprkos korištenju različitih resursa (interneta, rječnika u kojem je izraz definiran, konzultacija s parom) i ekstenzivnom razmatranju različitih prijevodnih mogućnosti, moguće pogriješiti u prijevodu nekog EK-a ukoliko ne obrađujemo pozornost na kontekst i kulturnu konstelaciju u tekstu, koju smo definirali kao skup svih vidova kulture realiziranih u izvornome tekstu.

Ukoliko se prevoditeljski parovi podijele u skupine iskusnih i manje iskusnih, dolazi se do sljedećih rezultata. Manje iskusni parovi najviše su izmjena utrošili na prevođenje EK-a *QCs* (76), *Corporation* (52) i *'super class'* (39). S druge strane, iskusniji su prevoditeljski parovi prosječno najviše izmjena utrošili na prijevod EK-a *Clubland* (23).

Grafikon 18: Prosječni broj izmjena potrebnih za prijevod pojedinog EK-a za iskusne i manje iskusne parove

Izvor: Izraun i autorice

Budući da su manje iskusnim parovima EK-ovi *QCs* i *Corporation* nepoznati, ne zaustavljamo podatak da se ovi EK-ovi nalaze među najkompleksnijim problemima za ovu skupinu prevoditelja. K tome se problem dodatno usložnjava zato što je *QCs*

akronim, pa je najprije trebalo pronaći i njegov puni izraz. No 'super class' je EK rije su doslovno značile ispitanici odmah znali, ali su ga čak i u fazi pripreme uočili kao potencijalni problem, naročito zbog toga što se nalazi u samom naslovu (par A), dok je par B svakako želio pridjev *super* zamijeniti hrvatskom riječju.

PGR Primjer 7:

9	A	" super ", dosta je supera ...Mrzim tu riječ ...
10	B	Tko?
11	A	Super. The super class. Hoćemo ostaviti super ...
12	B	Aha, to. A, nemam pojma. To ćemo morat vidjeti što bi to točno bilo pa na nekakvo bolje objašnjenje.
13	A	Aha.
14	B	Sad ne znam baš jel u hrvatskom nešto znači super class.
15	A	Da. Baš je kulturološki onako...
22	B	Ajmo... Dobro...Kak ćemo ih zvati?
23	A	Da ostavimo na početku super class , poslije ćemo promijeniti super klasa ...
24	B	Dobro, ostaviti u ju žuto.
54	A	Pod navodnike..... Super klasuHighly paid elite...
704	B	Ajmo sad superklasu.
705	A	Pridjeve. Aha, super klasa. Nova britanska klasa izvrsnih. Eah.
706	B	Da, nisu visoka klasa , zato što to već postoji. Oni su novi.
707	A	Mora imat to neku posh notu.
708	B	Da.
709	A	A elitna?
710	B	Svuda je izjednačena sa elitom. Nije...
711	A	Ali ova riječ super mi opet nije toliko neformalna u britanskom, nije toliko ništa u britanskom. Mislim, ja bi možda najradije ostavila.
712	B	Da.

Par A: Sandra (A) i Lara (B)

Ispitanice u paru A shvaćaju kulturnu razliku EK-a 'super class' i kako nisu sigurne kako bi ga prevele, preskaču ga i ostavljaju za fazu revizije, no ipak se na kraju odlučuju za prijevodnu varijantu *super klasa*.

PGR Primjer 8:

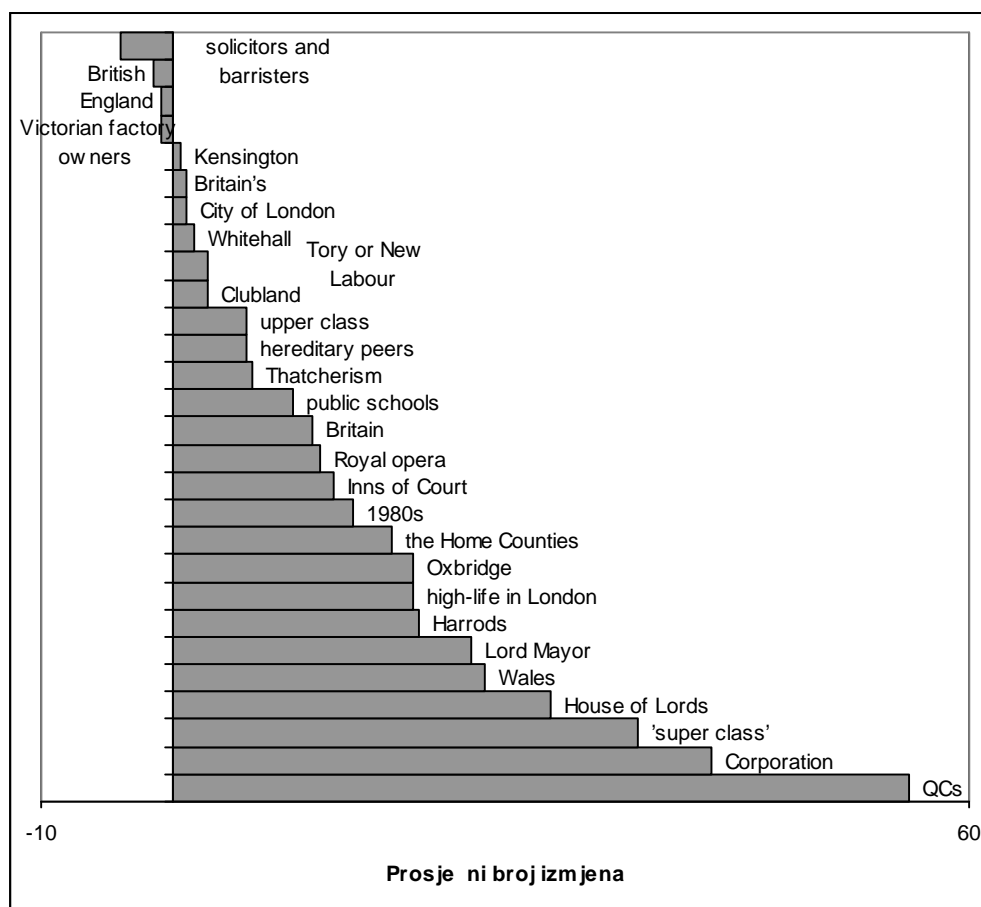
3	A	ita. (superclass potcrtavaju.)
20	B	Možemo krenut. To kaj znamo pa onda...Zna i ovaj super class . To nam je u naslovu.
21	A	Da, to baš...
22	B	To o ito ne možemo na internetu prona nego moramo si mislit. Kak si ti to shvatila?
23	A	Klasa koja je... Koja smatra sebe boljom od drugih.
24	B	Aha.
25	A	Koja je iznad svih.
26	B	Kao elita.
27	A	Da.
29	A	Još emo to možda razmislit. Ono, napišeš sad u kurzivu samo.
30	B	Može. (piše) Nova...zna i... Super klasa , to emo ...
31	A	Da, u kurzivu stavit , pa emo vidit još kak emo to.
50	B	Super klasa. A. To je pod navodnicima.
51	A	Aha. I kod njih.
52	B	Ovaj me mu i...
53	A	Mogla si s mišem...
54	B	Ne, nego.... Super klasa.
55	A	Aha.
56	B	OK.
57	A	Dobro.
304	A	Može s druge strane. Još emo ovo stavit kao... super class . Mislim, na kraju... Da.
305	B	Da, super class. Jel ima to u biti na internetu ...kao pojam? Da je neko to ve napisao.
306	A	Super class.
307	B	Idem ja sad... Ja u ga stavit sad ovak radno. Super klasa...klasa. Srednja, više super klasa? Super. A to je zapravo nad. Nad, ono, nad klasa, super klasa.
308	A	Što eš stavit? Nad? Da ti bude nad prijevod. Nad klasa?
309	B	Daj ukucaj nad klasa , super class...Jer ja sam... Imam osje aj kao da je taj super...Ono, nad.
310	A	Bio ve ?
311	B	Da, da.
312	A	Nadklasa, nema.
313	B	A sa crticom, ili odvojiš? Super klasa. Super...hm. Nad klasa, pod klasa. Al to je nešto u kompiuteru. Ili?
314	A	Da.
315	B	A ima nešto, glej.
316	A	Super class , nema nadklasa.
317	B	Super ??? Nema veze. (smijeh)
318	A	(smijeh)
319	B	I za osobe.
320	A	Ali moglo bi možda bit. Kao neka nad klasa.
321	B	Da.
322	A	Ho e li neko bit nadklasa.
323	B	To misli na kompjuter ili na ljude? Ali glej, mi ga možemo stvarno ostavit u kurzivu .
324	A	Da. Da, u biti.
325	B	Kaj ne? Cijelo vrijeme.
326	A	Da, da, nad klasa.
327	B	Nadklasa, evo ga, ovak, nadklasa, skupa.
328	A	Aha.
329	B	Nova viša klasa, i onda u kurzivu cijelo vrijeme nadklasa.
330	A	Aha. Dodat emo onda taj kurziv.
331	B	Da, mislim, i onak je tu kao pod navodnicima, ali ja bi to ostavila svugdje u kurzivu, da ono, se vidi da je to...
332	A	Ho emo staviti nad...
333	B	Nova britanska , tak trebamo napisat. Nova britanska nadklasa.
334	A	Aha. Da. britanska.
335	B	(piše) Nova britanska nadklasa.
336	A	Aha.
337	B	Nova viša klasa, nadklasa, ok.

Par B: Ana (A) i Vera (B)

Par B na ovaj EK troši ukupno 54 izmjene; najprije pokušavaju pronaći i izraz na internetu, onda to ostavljaju za kasnije („Još ćemo razmislit’.“) te se nakraju odlučuju za prijevodnu varijantu *nadklasa*, koju u CT-u pišu u kurzivu.

Usporedba broja izmjena potrebnih za prevođenje pojedinih EK-ova kod iskusnih i manje iskusnih parova otkriva kako je najveća razlika zabilježena kod EK-a *QCs*. Naime manje je iskusnim prevoditeljskim parovima u prosjeku za prevođenje ovog EK-a bilo potrebno 56 izmjena više nego iskusnim parovima. Velika razlika u istom smjeru zabilježena je i kod EK-a *Corporation*, *'super class'*, *House of lords*, *Wales* i *Lord Mayor*. S druge pak strane kod samo četiri EK-a zabilježena je situacija da je iskusnim parovima bilo potrebno više izmjena za prijevod određenog EK-a nego što je to bio slučaj sa manje iskusnim parovima, a riječ je o EK-u *solicitors and barristers*, *British*, *England* i *Victorian factory owners*.

Grafikon 19: Razlika u broju izmjena potrebnih za prevođenje EK-ova (manje iskusni i iskusni parovi)

Izvor: Izraun i autorice

EK-ovi za koje su iskusniji prevoditelji utrošili više izmjena od manje iskusnih zanimljivi su za kvalitativnu analizu: *solicitors and barristers*, *British*, *England* i *Victorian factory owners*. Odmah možemo zaključiti za sva četiri EK-a da su iskusnim prevoditeljima poznati, k tome su EK-ovi *British* i *England* poznati čak i svakom površnom poznavatelju engleskoga jezika. Dok se manje iskusni prevoditelji odmah odlučuju za verziju „Britanci“, iskusni prevoditelji razmatraju nekoliko prijevodnih varijanti: „Britanci“, „Englezi“, „potječu iz Velike Britanije“ te nakraju kao i manje iskusni parovi prevode kao „Britanci“. Razlika u broju izmjena kod EK-a *England* proizlazi iz činjenice da parovi A i B uopće nisu verbalizirali taj EK, već je ispitanik koji je pisao prijevod jednostavno napisao „Engleska“, ne pitaju ni drugog ispitanika slaže li se s tim ili ne. Stoga ovu razliku ne bi trebalo shvaćati značajnom.

Razlika kod EK-ova *solicitors and barristers* pojavljuje se, jer se par A odmah, već u fazi pripreme za prevodjenje, odlučuje za prijevodnu varijantu „odvjetnici“.

PGR Primjer 9:

17	A	Imaš ove riječi i solicitors i barristers . Samo što mi to nemamo.
18	B	Da. To će postati samo odvjetnici i to je ka.
19	A	Da.

Par A: Sandra (A) i Lara (B)

Par C (iskusni par) osvrće se na činjenicu da će se CT-i objavljivati u novinama, te će stoga prevesti kao „odvjetnici“, jer nije presudna suštinska razlika između IK-a i CK-a vezi s tim EK-ovima. Kod para D vidljivo je neslaganje oko prijevodnih varijanti s obzirom na vrstu teksta i razliku među pravnicima i odvjetnicima u CK-u.

PGR Primjer 10:

14	B	I, ovaj... Isto tako je teško solicitore i barristere prevesti . U principu negdje ostavljaju to ak...erm...
15	A	Ko odvjetnici?
16	B	Da. Ali negdje ak ostavljaju u hrvatskom i solicitor i barrister . Pošto je to karakteristično za Englesku .
17	A	Da, ali s obzirom da je tekst iz novina onda ćemo morat i i to odvjetnik...
18	B	Da. Pravnik i odvjetnik? Ha, jedan i drugi.
19	A	Ne, odvjetnik jedno i drugo. U tom slučaju onda nema...
20	B	Onda objašnjenje .. Ja bi stavila onda objašnjenje u zagradu .
21	A	Ali ni... Oni nisu...erm...nisu... Tu u tekstu nisu specifično... Ne govori se o njihovim specifičnim zadacima , nego se samo spomene, da se zna da je to za one koji su na sudu i koji rade van suda, ne?
22	B	Da, mi tak nešto nemamo.
23	A	Da, mi to nemamo. Svi mogu...na sudu biti .
24	B	Ne!
25	A	Koji imaju i sudski ispit, da.
26	B	Da, ali... U Engleskoj samo barristeri pass the bar, ne?
27	A	To znam, ali...drugi rade druge stvari, da.
28	B	Da.
198	A	Gdje se okupljaju pripadnici te klase.... Klase. Na primjer...Erm... Od polovice do dvije trećine svih odvjetnika ...
199	B	Ja bi tu stavila pravnika i odvjetnika .
200	A	To je isto .
201	B	Nije.
202	A	Kod nas je.
203	B	Ajde, onda ćemo sve pod odvjetnike .
204	A	To je za novine , znači...
205	B	Da. Nije tak bitno.
206	A	Nije pravni tekst ili sudski.

Ukoliko se pojedini EK-ovi promatraju po postupcima korištenima za njihov prijevod, dolazi se do idućih rezultata. Analiza je provedena za svaki prevoditeljski par pojedinačno, a EK-ovi su kod svakog para podijeljeni u dvije skupine: „složeni“ i „jednostavni“. U skupinu „složenih“ EK-ova ubrajaju se oni EK-ovi za koje je prevodnja je utrošen broj izmjena koji je veći od medijalnog broja⁴⁵ izmjena po pojedinom EK-u za svaki pojedini par. „Jednostavni“ EK-ovi su oni EK-ovi za koje je prevodnja je prevoditeljskom paru bilo potrebno manje izmjena od medijalnog broja izmjena. Primjerice kod prevoditeljskog para A medijalni je broj izmjena iznosio 11. Sukladno tome, svi EK-ovi za koje je prevodnja je paru bilo potrebno 10 ili manje izmjena smatraju se „jednostavnim“, dok su svi EK-ovi za koje je prevodnja je paru bilo potrebno 12 ili više izmjena proglašeni „složenima“.

Nakon što je postupak analize EK-ova s obzirom na broj izmjena proveden za sve prevoditeljske parove, identificirani su EK-ovi koji se kod svih četiri para ubrajaju u

⁴⁵ Medijan dijeli niz na dva jednaka dijela.

„jednostavne“, odnosno „složene“. Kod jednostavnih EK-ova rije je o tri EK-a: England, Britain's i upper class. EK-ovi koji se kod sva četiri prevoditeljska para ubrajaju u složene su *high-life in London*, *Corporation*, *the home counties* i *QCs*.

Tablica 32 : Podjela EK na jednostavne i složene

	Redni broj	PAROVI ISPITANIKA (PREVODITELJSKI PAROVI)			
		A	B	C	D
JEDNOSTAVNI EK	1	England	England	Britain	Royal opera
	2	British	Wales	Clubland	Britain
	3	Kensington	Britain's	England	England
	4	solicitors and barristers	British	Wales	Wales
	5	Tory or New Labour	City of London	Britain's	'super class'
	6	Victorian factory owners	Lord Mayor	'super class'	upper class
	7	hereditary peers	Britain	public schools	Thatcherism
	8	Harrods	Victorian factory owners	Royal opera	Britain's
	9	Britain's	upper class	upper class	British
	10	Oxbridge	Whitehall	House of Lords	1980s
	11	Royal opera	Inns of Court	Victorian factory owners	Harrods
	12	upper class	Kensington	Harrods	City of London
	13	City of London	1980s	Kensington	Lord Mayor
	14	public schools	House of Lords	Oxbridge	Tory or New Labour
SLOŽENI EK	15	Thatcherism	public schools	Lord Mayor	Oxbridge
	16	Britain	Tory or New Labour	1980s	public schools
	17	Whitehall	Royal opera	British	high-life in London
	18	1980s	solicitors and barristers	solicitors and barristers	House of Lords
	19	'super class'	hereditary peers	Whitehall	hereditary peers
	20	high-life in London	Clubland	Corporation	Kensington
	21	Clubland	high-life in London	high-life in London	Victorian factory owners
	22	Corporation	the Home Counties	City of London	Inns of Court
	23	the Home Counties	Thatcherism	Tory or New Labour	Whitehall
	24	Inns of Court	Harrods	hereditary peers	Corporation
	25	Lord Mayor	Oxbridge	QCs	the Home Counties
	26	Wales	'super class'	the Home Counties	solicitors and barristers
	27	House of Lords	Corporation	Inns of Court	QCs
	28	QCs	QCs	Thatcherism	Clubland

Izvor: Izra un autorice

EK-ovi koji su izdvojeni kao *složeni* poslužiti će kao temelj analize za prevo enje elemenata kulture kao proces rješavanja problema i donošenja odluka u 5.2.2.4. U tom dijelu pozabavit ćemo se samo s ovim podskupom od 14 EK-ova za koje smo utvrdili da predstavljaju zna ajan problem pri prevo enju za obje skupine ispitanika. Ovakvo pojednostavljenje podataka potrebno je kako bismo mogli dobiti što relevantnije kvantitativne podatke o postupcima i strategijama rješavanja problema pri prevo enju EK-ova, koje ćemo zatim kvalitativno razraditi.

Ukoliko pomnije promotrimo gore navedenu tablicu, primijetit ćemo da se odre eni EK-ovi pojavljuju kod nekih parova me u *jednostavnijima*, a istovremeno se kod drugih pojavljuju me u *složenijima*. Oni EK-ovi i me u kojima je razlika u poretku

prema težini mala (npr. *public schools* nalazi se na 14. mjestu kod para A, na 15. mjestu kod para B, te 16. mjestu kod para D) navedenim su parovima u ukupnom PGR-u predstavljali problem približno iste težine. Budući da je medijan smješten iza broja 14 (dijeli niz od 28 na dva dijela), ovi se EK-ovi nalaze s različitih strana linije. Vrlo veliku razliku u poziciji istih EK-ova pri usporedbi manje iskusnih parova nalazimo u sljedećim slučajevima: *Inns of Court* nalazi se na 11. mjestu kod para B i na 24. mjestu kod para A, dakle razlika među njima je 13 mjesta. Isto tako *Wales* nalazimo na 26. mjestu kod para A i na 2. kod para B, što predstavlja najveću razliku. Ovaj primjer dokazuje da čak i EK koji je usvojen i testiran u CJ-u može značajno prevođenju predstavljati izuzetno veliki problem pri prevođenju. Istovjetni slučaj za poznati EK kod iskusnijih parova nalazimo kod EK-a *Thatcherism*, koji je za par C najteži, odnosno nalazi se na 28. mjestu, dok je istovremeno kod para C među 25% najjednostavnijih, odnosno smješten je na poziciji 7. Ovakvu vrstu podataka moguće je dobiti jedino iz istraživanja procesa, dok nam analiziranje samog prijevoda, odnosno produkta, ne bi pružilo uvid u ovakvu prilično iznenađujućinu. Važno je stoga naglasiti nužnost kombiniranja produktnog i procesnog pristupa u istraživanju prevođenja kao aktivnosti, što ovaj izolirani primjer i pokazuje.

Kao i svaka druga kategorizacija,⁴⁶ podjela EK-ova na jednostavnije i složenije nužan je teorijski konstrukt koji nam omogućuje da dublje sagledamo proces prevođenja onih EK-ova koji su kod svih parova predstavljali teži ili težak problem. U poglavlju 5.2.2.4 usredotočimo se na analizu strategija i postupaka koje su ispitanici koristili pri prevođenju ovog podskupa složenijih EK-ova.

5.2.2.3 Analiza pojedinih strategija i postupaka u procesu prevođenja elemenata kulture

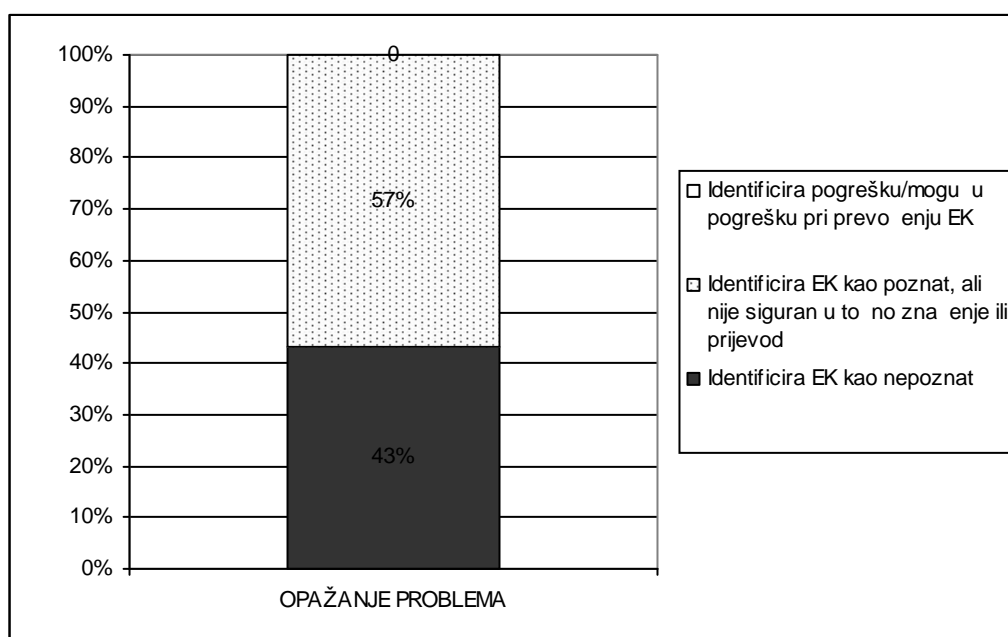
⁴⁶ Prinz (u Cohen and Lefebvre (eds.) 2005: 9) u priručniku o kategorizaciji *Handbook of Categorization* vrsto zastupa stajalište da pojmovi predstavljaju kategorije temeljem pouzdanih uzroka, a ne veza s instancama, odnosno pojavljivanjem određene kategorije. Za njega pojmovi nisu fiksirani, nego variraju od slučaja do slučaja. U našem slučaju uzroci veza među EK-ovima u kategorijama jednostavnih odnosno složenih EK-ova je broj izmjena koje su ispitanici koristili u rješavanju pojedinog problema.

Postupci u procesu prevo enja elemenata kulture grupirani su u šest skupina. U ovom poglavlju analiziramo strukturu po podskupinama unutar pojedinih skupina.

Skupina 1 - OPAŽANJE PROBLEMA

Unutar skupine 1 nalaze se tri podskupine: 1.1 *Identificira EK kao nepoznat*, 1.2 *Identificira EK kao poznat, ali nije siguran u to no zna enje ili prijevod* i 1.3 *Identificira pogrešku/mogu u pogrešku pri prevo enju EK-a*. Promatrano agregatno, odn. ukupno za sva etiri para, vidimo da se 57% postupaka iz ove skupine ubraja u podskupinu 1.2, 43% u podskupinu 1.1, dok se postupci iz podskupine 1.3 ne pojavljuju.

Grafikon 20 : Opažanje problema – struktura po podskupinama

Izvor: Izra un autorice

Skupina 1.1 *Identificira EK kao nepoznat* naj eš e se pojavljuje na samom po etku faze prevo enja, ili još u fazi pripreme, kao što to prikazuje primjer (11).

PGR Primjer 11:

92	A	Clubland.
213	B	Ajde traži Lord Mayor.
521	A	Kao i 85% svih.. E šta emo sad? Queen's counselor.
Par A: Sandra (A) i Lara (B)		

158	B	E da, to ne znam. To moramo pogledat. Clubland...
422	B	E, taj hereditary peers. To su oni...
787	B	da, ja isto. E. Ensuring it a strong clout with... E sad ovo ne znam.

Par B: Ana (A) i Vera (B)

B	Da, isto, šta je to.
A	A šta je QC ?
B	Ne znam.
B	Šta je Clubland ?
B	Središtu, tako je. Sa svojom srednjevjekovnom... ime? Šta se misli tu pod korporacija ?
A	Države...što zna i... E, to moram pogledat u rje nik.
B	Šta je to? Whitehall.
A	Samo malo. Šta je...Whitehall.

Par D: Tamara (A) i Dora (B)

Primjeri pokazuju kako ispitanici na različite načine verbaliziraju činjenicu da im je EK nepoznat:

1. navode EK bez komentara: „Clubland“;
2. izričito navode da ne znaju značenje EK-a: „Ne znam.“; „E sad ovo ne znam.“
3. direktno pitaju ispitanika s kojim su u paru: „Šta je *Clubland*?“
4. indirektno izražavaju nepoznavanje EK-a: „Šta se misli tu pod korporacija?“
5. navode potrebu za uporabom resursa: „E to moram pogledat u rječnik.“
6. koriste strategiju *očuvanja obraza* (*face-keeping strategy*):⁴⁷ „E, taj *hereditary peers*. To su oni...“; „A šta ćemo sad? Queen’s counselor“, tako da izgleda da se pokušavaju prisjetiti, no iz daljnjeg protokola vidljivo je da im je određeni EK ipak potpuno nepoznat.

Skupina 1.2 *Identificira EK kao poznat, ali nije siguran u to no značenje ili prijevod* najbrojnija je me u podskupinama *Opažanje problema* te u nju pripada preko polovice svih pojava strategija iz ove skupine (57%).

PGR Primjer 12:

60	A	Erm... Inns of Court su oni domovi... Kaj su to ono bili?
----	---	--

Par C: Petar (A) i Ned (B)

424	B	Erm... Sad, ne znam, mislim da...ona aristokracija koja nasljeđuje... kao...da vidimo dal tu ima...
-----	---	--

Par B: Ana (A) i Vera (B)

7	A	Da, ali tipa recimo " the House of Lords " hoćeš ostavit Gornji dom britanskog parlamenta...
---	---	--

Par A: Sandra (A) i Lara (B)

⁴⁷ Usporedi s Brown and Levinson (1987) i Ivanetti (1995).

Kada ovaj podatak usporedimo s podatkom da su svi EK-ovi za neki od parova ili ispitanika predstavljali određeni problem, bilo u recepciji (razumijevanju EK-a u IJ-u), produkciji (prevođenju EK-a iz IJ-a u CJ), ili kombinirani (obje vrste problema kod jednog EK-a) te da je većina EK-ova već otprije barem poznata ispitanicima, tada nam se ovaj veliki udio podskupine 1.2 čini otkrivanim.

Dodatno je potrebno objasniti zašto se postupci iz podskupine 1.3 *Identificira pogrešku/mogu u pogrešku pri prevođenju EK-a* ne pojavljuju u okviru taksonomije strategija i postupaka u procesu prevođenja EK-ova u eksperimentu PGR-a. Naime na prvi pogled ovaj kvantitativni podatak mogao bi nam se činiti pozitivnim, budući da bismo mogli zaključiti da se u korpusu ne pojavljuje situacija da ispitanici imaju pogreške u prevođenju. S druge pak strane moglo bi biti i obratno da u protokolu nalazimo pogreške, a da ne nalazimo postupak 1.3. No problem proizlazi upravo iz činjenice da ispitanici koji su pogriješili tu pogrešku ili mogu u pogrešku nisu sami uočili. Tako npr. niti jedan ispitanik iz para C nije uočio pogrešku u prevođenju EK-a *public school*, iako je značenje specifično za IK i potrebno je poznavati etimologiju ovog naziva. Posljedica neidentificiranja pogreške je da se u IT-u nalazi drastična pogreška. Za razliku od toga, Dora, ispitanica iz para D uočila je pogrešku u prijedlogu koji je za prevođenje istog EK-a dala Tamara, s kojom je u paru. U našem protokolu ovaj postupak registriran je kao 3.4.3 *Konzultira se s parom – Izražava neslaganje s prijedlogom/iskazom*. Sam postupak pogreške u prijevodu nalazimo u skupini 2. *Manipulacija/nadziranje značenja EK-a*, u podskupini 2.3 *Generira pogrešno značenje EK-a*. Navedeno govori u prilog činjenici da taksonomija strategija i postupaka uzima u obzir čak i ovakve suptilne razlike u verbalizacijama tijekom eksperimenta, koje se mogu računati kao nezavisno promatrati.

PGR Primjer 13:

A	Bogate četvrti... Bogataške četvrti Kensington... Erm, najbolje javne škole ...
B	To nije dobro jer javne u engleskom, ove, public su zapravo...
A	Šta?
B	Privatne, ne?
A	Sigurna si u to?
B	Gotovo da jesam.
A	OK, pogledat ćemo. Pogledat ćemo. (gleda na internetu) Wikipedia. United Kingdom...privately operated... Imaš pravo . Najbolje privatne...srednje škole ...moderna umjetnost...kraljevska opera...

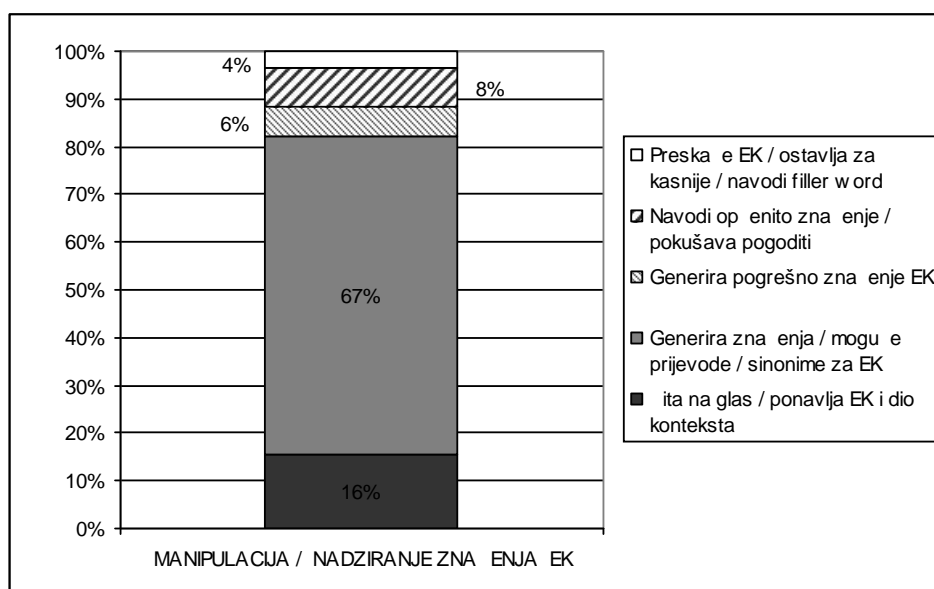
Par D: Tamara (A) i Dora (B)

Iz navedenog možemo zaključiti kako nam kvantitativna analiza može poslužiti kao dobra podloga za obradu podataka, no kvalitativna analiza verbalnih podataka ipak je presudna i treba joj posvetiti najviše pozornosti.

Skupina 2 - MANIPULACIJA/NADZIRANJE ZNAČENJA EK-OVA

Unutar ove skupine najčešće su korišteni postupci iz podskupine 2.2 *Generira značenje/moguće prijevode/sinonime za EK* (67%), a slijedi podskupina 2.1 *ita na glas/ponavlja EK i dio konteksta* (16%). Preostale podskupine rjeđe se koriste.

Grafikon 21 : Manipulacija/nadziranje značenja EK-ova – struktura po podskupinama

Izvor: Izrada autorice

Skupina 2. *Manipulacija/nadziranje značenja EK-ova* predstavlja strategije koje ispitanici koriste tijekom odlučivanja o pojedinoj prijevodnoj varijanti za određeni EK. Tada si na različite načine, kako je prikazano u skupini 2, pomažu u procesu donošenja odluke. itaju naglas ili ponavljaju dio konteksta, generiraju nova značenja, pa čak i pogrešna, pokušavaju pogoditi ili pak određeni EK jednostavno preskaču i ostavljaju za kasnije.

Podskupina 2.2 *Generira značenje/moguće prijevode/sinonime za EK* zastupljena je u ovoj skupini s visokih 67%, pa ćemo je stoga prvu pobliže promotriti.

PGR Primjer 14:

B	Pa da, ali to je isti sistem. Clubwork to keep hope alive. Kakav je to clubwork?
B	... To men's clubs , vidiš.
A	Onda su to... Onda su to ipak klubovi u Londonu .
A	Aha, area in London. OK. Erm... Londonskim klubovima?
B	Da, ali nije mi to dovoljno iako. Elitnim klubovima .
A	Londonskim elitnim klubovima?
A	Obrazovanje u Oxfordu i Cambridgeu, londonskim elitnim klubovima...
B	Samo malo... Erm... lanstvo u londonskim elitnim klubovima...

Par D: Tamara (A) i Dora (B)

Navedeni primjer prikazuje kako tijekom prevo enja ispitanici generiraju mogu a zna enja, dodaju nova, odbacuju i nadopunjuju privremene varijante.

Podskupina 2.1 ita naglas/ponavlja EK i dio konteksta izuzetno je važna u procesu prevo enja. ini se kako ispitanici itaju naglas kako bi ubrzali ili potaknuli asocijativni proces ili proces priziva nekog elementa iz dugotrajne memorije. esto se upravo tijekom procesa ponovnog itanja prisjete mogu eg rješenja. Navodimo primjer iz PGR-a koji to pokazuje:

PGR Primjer 15:

665	B	Half of two thirds of all solicitors...half of two thirds. Aha, half to two thirds...
-----	---	---

Par B: Ana (A) i Vera (B)

Iako podskupina 2.3. *Generira pogrešno zna enje EK-a* statisti ki nije toliko zna ajna, ona je zapravo najbolji kandidat za kvalitativnu obradu zbog svojeg zna aja. Naime iako se doga a da se eventualno generirano pogrešno zna enje kasnije tijekom procesa ispravi, esta je tako er i pojava da pogreška ostane, naro ito ako ispitanici ne provode reviziju nakon prevo enja, kao što je bio slu aj kod para C. U niže navedenom slu aju kod para A Sandra je ponudila ispravni prijevodni ekvivalent za *Whitehall – vlada*. No nakon što ju je Lara ispravila, jer je smatrala da je to no zna enje *vanjski poslovi*, Sandra više nije bila sigurna. Stoga su provjerile na internetu, te to no prevele. Lara opravdava svoju reakciju izjavom „Ja sam uvijek mislila da su vanjski poslovi“. Ovo je dakle primjer važnog i estog EK-a, za ije zna enje ispitanik ne da nije siguran, nego je dapa e siguran u pogrešno zna enje. Stoga ovakva pogreške, da je Lara prevodila sama, zapravo ne bi bile ispravljene. U edukaciji prevoditelja kao me ukulturalnih posrednika potrebno je obratiti pozornost upravo na ovakve slu ajeve.

PGR Primjer 16:

642	B	Nacije... ime osiguravaiu velik utjecai...
643	A	Na Whitehall ... Na vladu.
644	B	Nije vlada, nego vaniski poslovi, ne?
645	A	Aa.
646	B	Ili vlada? Nije vlada.
647	A	Ha?
648	B	Dai, ovaj, web metni.
649	A	Parlament.
650	B	Parlament?
		Da, pa to je ulica, ali je postalo sinonim... As the centre of her majesty's governments... The road is lined with her majesty's departments and ministries. (ita s weba)
651	A	
652	B	Ja sam uvijek mislila da je...
653	A	Metonim za governmental administration.
654	B	Hm. Ja sam uvijek mislila da su to vaniski poslovi. Vlada veliko il malo?
655	A	Pa...
656	B	Jel vlada ili vladu mali?
		Ovdje je samo administration. UK government. Ma mali . Ma britansku vladu, ha? Onda...onda smo riješili problem.
657	A	

Par A: Sandra (A) i Lara (B)

Primjer (17) pokazuje kako pogrešno itanje IT-a ili pogreška pri korištenju resursa tako er može dovesti do pogreške u prijevodu, naro ito ako se nakon toga EK ne kontekstualizira i ne promatra kulturna konstelacija cijelog teksta.

PGR Primjer 17:

		Corporation. A je. The ceremony that takes place at the Westminster Abbey, when a new British queen or king is crowned.
218	B	
219	A	Aha. E, to je coronation.
220	B	Ajoj! Corporation.
221	A	Nema.
222	B	Nema, da.

Par B: Ana (A) i Vera (B)

Umjesto *Corporation*, Vera je pro itala *coronation* (krunidba) i pro itala rje ni ku definiciju, no Ana ju je upozorila na pogrešku, te su nakon toga nastavile istraživati zna enje EK *Corporation*.

Sli no kao i u primjeru (16), Ned je uvjeren u pogrešno zna enje EK *Home Counties*. On smatra da je to središnji geografski dio ne ega. Nije sigurno je li to zapravo korištenje strategije o uvanja obraza, no poštuju i princip pristojnosti, Petar, koji zna to no zna enje, a to su *grofovije oko Londona*, ne suprotstavlja svoje mišljenje, nego jednostavno krene provjeravati u rje niku, što je u PGR-u vidljivo u izmjeni 288: „Zna i opet idemo na... ovaj... New Oxford...“, što se odnosi na jednojezi ni online-rje nik.

PGR Primjer 18:

283	B	Jer home counties , to je ono, ono središte ...
284	A	To su grofovije oko ...
285	B	Ono, oko Londona.
286	A	Londona, ne?
287	B	Kolko ja znam, onaj baš središnji geografski dio ...
288	A	Zna i opet idemo na... ovaj ... New Oxford .
289	B	Home, home. Home counties .
290	A	Aha, home, bože dragi.
291	B	Da, baš ono, najuže središte oko Londona . Zna i...
292	A	Šta tu hoće re? Zna i...
293	B	Zna i, ono...Ono, sve izvan... ono, neki širi krug Londona , uopće ne ulazi u nekakvo...uopće se ne brinu za to.
294	A	Aha.
295	B	Nije nekakva... Nije im bitno. Ono, centar svijeta je London i taj mali dio oko Londona, i to je to. Ostali se mogu...

Par C: Petar (A) i Ned (B)

Intuitivno korištenje modela logičkih razina konteksta kulture i konteksta situacije, koji smo prikazali u 2.2.2, pomogao je u niže navedenom slučaju prevođenja EK-a *Home Counties*, koji je Tamara u primjeru (19) omaškom interpretirala kao *Home Countries*. Naime *Home Countries* koristi se i kao sinonim za *United Kingdom* (Ujedinjeno Kraljevstvo). No budući da to značenje logički nije spojivo u istoj rečenici u kojoj ima *Britain*, jer bi značilo da se Britanija onkraj Ujedinjenog Kraljevstva jedva i vidi, Tamara je prepoznala nelogičnost i ispravila pogrešku.

PGR Primjer 19:

	A	(piše i govori) Britanija...iza... Home Countries emo provjerit. (ukucava na internetu) Home nations, hm. Home countries , aha evo ga, ekaj. Ocassionally home countries, to su home nations, collective term often used in to sports to refer to England, Northern Ireland, Scotland and Wales, which is together... Zna i United Kingdom.
310		
311	B	Kingdom.
312	A	Zna i, veli, od ostatka je odje...erm...od ostatka Britanije iza ... Da, kaj, to ne štima , Britanija iza...Britanija...
313	B	Iza ostalih...
314	A	ekaj, ekaj, ekaj... Da, da, ali nije...nije... Home countries su England, kužiš, kak sad Britanija je iza, to ne štima, nije...nije...
315	B	Da.
316	A	Nije to dobro.
317	B	A taj beyond? Ima još neko zna enije?
318	A	Bojim se da nema. (traži u Websteru) more distant, outside horizon, outside the limits... Superior to (?)
319	B	Aha.
320	A	Superior to.
321	B	A kak može bit superior kad je to ve viši pojam od...
	A	Ne, nije, to je wise beyond her peers, to je fraza, nešto ima... Outside the limits...outside the limits... Britanija... Izvan, recimo. Izvan... A šta je Britanija izvan ovoga? Izvan Northern Ireland, Scotlan and Wales.
322		
323	B	Ništa (smije se).
324	A	Da. Al ekaj, Ire... Ne, pa nije...
325	B	Iznad svih zem... Ostalih lanica.
326	B	Grofovije.
	A	Ne, ne. Home counties... A ne, countries. Krivo sam napisala, pardon. OK. Informal phrase used to designate the group of counties that border or surround London... Aha. Sve je... Ve ... Cijela Britanija izvan Londona, de facto. Britanija... Zna i, sve osim Londona... Zna i ništa osim Londona nije, ovaj... Nije važno.
327		
328	B	Da.
	A	Da, jer je sve u principu u Londonu. OK, zna i super klasi je omogu eno izdvojiti se od ostatka populacije, ništa izvan Londona...Erm, sve što je izvan Londona jedva da i primje uju.
329		

Par D: Tamara (A) I Dora (B)

Skupina 3 – KORIŠTENJE RESURSA

Kako bismo se podsjetili na dio taksonomije prikazan u poglavlju 3.3.2.7 koji se odnosi na resurse, prikazat emo ga ponovno:

3 KORIŠTENJE RESURSA	3.1	Koristi internet
	3.2	Koristi elektronski ili online rje nik
	3.3	Koristi papimati izvor (rje nik, gramatiku, enciklopediju)
	3.4	Konzultira se s parom
	1	postavlja pitanje
	2	izražava slaganje s prijedlogom / iskazom
	3	izražava neslaganje s prijedlogom / iskazom
	4	ne zna odgovor na postavljeno pitanje / nije siguran u dati odgovor

Resursi su na temelju transkribiranih protokola logi no podijeljeni u dvije skupine:

1. vanjski („pravi“) resursi ⁴⁸(internet, elektronski ili online-rješnici, papirnatih izvori)
2. konzultacije s parom – budući da se za vrijeme procesa prevodjenja ispitanici međusobno ispituju, dopunjavaju, kada se jedan od njih ne slaže s iskazom onog drugog, navedena prijevodna varijanta o kojoj je riječ odbacuje se.

Na temelju verbaliziranih podataka možemo zaključiti da je svaki ispitanik kao dio prevoditeljskog para također i izvor znanja, dakle resurs u cjelokupnom procesu prevodjenja. Naime da jedan ispitanik prevodi sam, u trenutku kad nije siguran u nešto, morao bi informaciju negdje potražiti, dakle koristiti vanjski resurs.

Kako bi se izbjegla moguća „deformacija“ kvantitativnih podataka s obzirom na korištenje resursa te dobili što relevantniji podaci o njihovom korištenju, posebice zbog toga što je korištenje resursa važan dio procesa prevodjenja kao rješavanja problema, pa stoga i jedno od istraživačkih pitanja, kvantitativni podaci o resursima prikazati će se na dva načina:

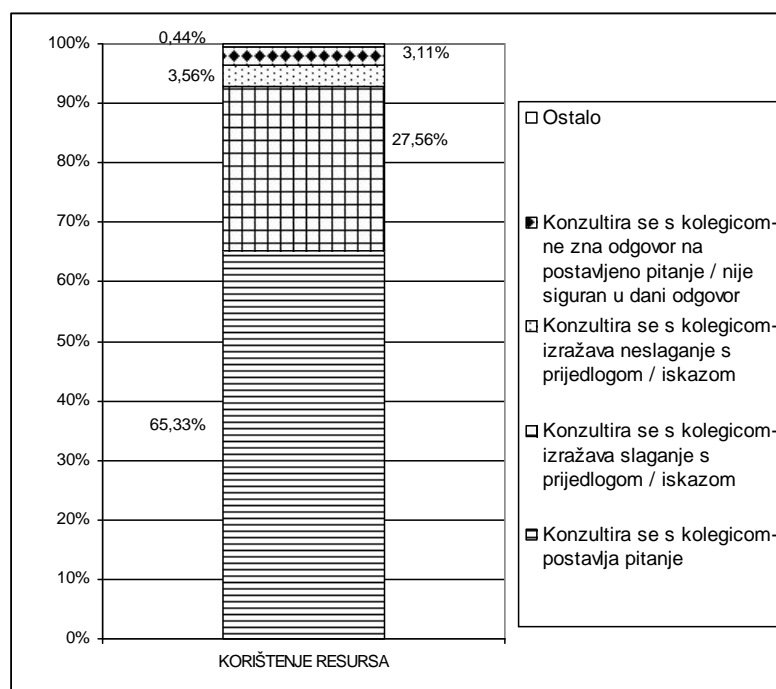
1. na razini cijele skupine 3. *Korištenje resursa*,
2. samo podskupine 3.1, 3.2, 3.3 (vanjski resursi), bez podskupine 3.4 *Konzultira se s parom*

1. Analiza na razini cijele skupine 3. *Korištenje resursa*

Unutar skupine 3 prema učestalosti korištenja dominiraju postupci iz podskupine 3.4 *Konzultira se s parom*. Na postupke iz ove podskupine otpada skoro 100% svih korištenih postupaka. Unutar podskupine najčešće se koriste postupci klasificirani kao 3.4.1. *Konzultira se s parom – postavlja pitanje* (65%), nakon čega slijedi podskupina 3.4.2 *Konzultira se s kolegom – izražava slaganje s prijedlogom/iskazom* (28%).

⁴⁸ Pavlović (2007: 89) također dijeli vanjske resurse na elektroničke i tiskane, a unutarnjim resursima (*internal resources*) smatra ukupno proceduralno i deklarativno znanje ispitanika koji sudjeluju u tzv. *kolaborativnom* protokolu (grupnom ili timskom protokolu). U našem eksperimentu izvršili smo međusobne komunikacije ispitanika s obzirom na prevodjenje EK-ova kako bismo dobili što detaljnije podatke o stupnju njihova slaganja odnosno neslaganja prilikom prevodjenja pojedinih EK-ova.

Grafikon 22 : Korištenje resursa – struktura po podskupinama

Izvor: Izra un autorice

Postavljanje pitanja paru naj eš a je od svih strategija unutar skupine 3, zastupljena s izuzetno visokih 65%. Taj podatak ukazuje na upu enost prevoditelja-ispitanika na znanje ili potvrdu onog drugog. Za ilustraciju navodimo primjer (20) iz protokola za par A.⁴⁹

PGR Primjer 20:

23	A	Da ostavimo na po etku super class , poslije emo promijeniti super klasa ..?
30	B	Šta emo s ovim Britanija ? Ho emo ostavit Britanija ?
47	B	Višu ili visoku?
49	B	Ha?
50	A	Viša, niža ...ie. ie. ie. srednja ...Nema niska klasa , iel' da?
53	B	Ho emo napisati takozvana ? Ne, ne, ne... Pod navodnike?
395	B	Ho emo napisati šta je Harrods ? (smiieh)
397	B	Da stavimo. a?
398	A	Ma. stavi. A Kensington? etvrti Kensington?
469	B	Svih odvjetnika... Engleske queen... Kak' se Wales kod nas kaže?
479	B	I? Vels?
508	B	Kak se piše?
541	A	Da tražim kod kratica?
554	B	Jel' ima kod nas nešto sli no?

Par A: Sandra (A) i Lara (B)

⁴⁹ Podatke iz primjera treba itati na sljede i na in: broj u prvom stupcu prikazuje broj izmjene u protokolu za par A, oznaka A predstavlja Sandru. Za razliku od dosad prikazanih podataka, koji su predstavljali neprekinuti dio PGR-a, dakle brojevi u prvom stupcu išli su po redu, a u ovom prikazu potrebno je itati svaku izmjenu posebno, osim kad su navedene dvije uzastopne. Razlog tomu je to što su podaci iz protokola filtrirani prema kriteriju 3.4.3, *Konzultira se s parom, postavlja pitanje*. U tom slu aju dobivamo samo izmjene koje su tako kodirane, dakle po redu pojavljivanja za odre eni par.

Različit su razlozi iz kojih se ispitanici međusobno ispituju: dogovaraju strategiju („Da stavimo na pometku *super class*, poslije ćemo promijeniti“?), traže pomoć oko odabira jednog od više potencijalnih prijevodnih ekvivalenata („Višu ili visoku?“), žele potvrditi za svoje mišljenje („Nema *niska klasa*, jel’ da?“), ili se žele složiti sa sljedećim korakom u procesu („Da tražim kod kratica?“).

Sljedeći primjer iz protokola para B mogli bismo protumačiti i kao retoričko pitanje, odnosno pitanje više upućeno samoj sebi, kao stvarno glasno razmišljanje.

PGR Primjer 21:

598	B	I elitnom životu u Londonu. A kaj drugo?
-----	---	--

Par B: Ana (A) i Vera (B)

Može se kao da Vera zapravo želi reći i da drugo rješenje za nju i ne postoji.

Primjer (22) također bismo mogli višestruko tumačiti: kao stvarno glasno razmišljanje i propitkivanje pojedinih prijevodnih varijanti, kao pitanje upućeno paru ili njihovu kombinaciju.

PGR Primjer 22:

193	A	Život na visokoj... Onda ne treba pod navodnicima. Visokoj nozi. Londonski život, ha? Londonski život. Gradski život? Londonski život?
-----	---	---

Par D: Tamara (A) i Dora (B)

Podskupina 3.4.2 *Konzultira se s parom – izražava slaganje s prijedlogom/iskazom* također ima vrlo visoki udio u cjelokupnoj skupini 3, odnosno 28%.

PGR Primjer 23:

57	B	Možda je bolje, da.
69	B	Da.
79	B	Takozvane, da.
95	B	Da...lord...to je gradonačelnik.
97	B	Ne treba, OK.
100	A	Dobro.
102	A	Da.
147	B	OK
149	B	Da, to su osamdesete .
151	B	Stoljeće a. Dobro.
163	B	OK.
165	B	Naravno. Ova... Ovaj stalež...Pa sad, vjeruje u opravdanost svoje..?
186	B	Da, ono... Dobro, ajde, možemo to pustiti... Erm...naj...naj...

Par C: Petar (A) i Ned (B)

Prikazani isjezak iz PGR-a prikazuje različite stupnjeve slaganja: djelomično slaganje („Možda je bolje“, „Dobro, ajde, možemo to pustiti.“) i potpuno slaganje

(„Naravno“, „Dobro“, „OK“). Iz PGR-a se za sve parove stječe dojam da su ispitanici složeni u vrlo kompatibilne parove i uglavnom se slažu.

Sljedeći primjer pokazuje kako ispitanici izražavaju slaganje čak kad par nije izrekao tvrdnju, kao da žele izraziti naglasiti bezuvjetno slaganje. Ovo je naročito naglašeno kod manje iskusnih parova (A i B).

PGR Primjer 24:

35	A	Da. da. ono...britanska...
36	B	Ali, znaš, ono, Ujedinjeno Kraljevstvo , ili...
37	A	A to uopće nije u našem...nije...
38	B	Pa nije...
39	A	Stalno mi govore kao United Kingdom ... Ajmo Velika Britanija ... Velika Britanija ... <u>Da pitam. Jutarnji ja mislim da bi bilo Velika Britanija.</u>
40	B	Bi. bi.
41	A	E.
42	B	A. mislim. tko kod nas zna što je Ujedinjeno Kraljevstvo ... Nitko.
43	A	Ma niko. Ma i ne piše.
44	B	Ma da. Mada se misli...

Par A: Sandra (A) i Lara (B)

Postupci 3.4.3 *Izražava neslaganje s prijedlogom/iskazom* i 3.4.4 *Ne zna odgovor na postavljeno pitanje/nije siguran u dani odgovor* imaju sličnu frekvenciju u korpusu: 3,56% i 3,11%, odnosno vrlo su rijetki. Pritom je važno spomenuti da se kod iskusnih parova uopće ne pojavljuje situacija da ispitanik ne zna odgovor na postavljeno pitanje ili nije siguran. No zato iskusniji ispitanici ne izbjegavaju konfrontaciju mišljenja s parom:

PGR Primjer 25:

144	B	...ekaj malo, te viktorijanske tvornice, to mi se ne sviđa.
145	A	Nego?
146	B	Ja bi rađe rekla. erm...
147	A	Iz doba kraljice Viktorije?
148	B	Iz doba... Iz devetnaestog stoljeća.
149	A	Al onda se ponavljaš... Al zašto kad ta riječ viktorijanskih označava baš to. Viktorijansko doba...
150	B	Da li... da li naši ljudi znaju to? Ja kad god pitam koje je to Victorian Age , jako slabo znaju.
151	A	Da napišemo kao vlasnici viktorijanskih tvornica devetnaestog stoljeća?
152	B	E.
199	B	Ja bi tu stavila pravnika i odvjetnika.
200	A	To je isto.
201	B	Nije.
202	A	Kod nas je.
203	B	Ajde, onda ćemo sve pod odvjetnike.

Par D: Tamara (A) i Dora (B)

No usprkos različitim mišljenjima, nijedan ispitanik ne ustraje dugo na svojem potencijalnom rješenju ili mišljenju, nego se vrlo brzo slože kako bi izbjegli konfrontaciju, i to čak i po cijenu kvalitete ili točnosti prijevoda. Iako se Tamara složila s Dorom, u navedenom kontekstu gdje se govori o bogatoj superklasi, koja svoje korijene vuče od viktorijskih tvornica, CT nije potrebno opterećivati dodatnom eksplikacijom.

Koliko se iskusniji ispitanici ne libe sukobiti svoje mišljenje s parom, toliko se manje iskusni ne usuđuju eksplicitno verbalizirati da nešto ne znaju, npr. „Ne znam“ ili „Nemam pojma“.

2. Analiza resursa temeljem podskupina 3.1, 3.2, 3.3 (vanjski resursi), bez konzultacija s parom

Postupak 3.1 *Koristi internet* najčešći je u skupini 3 ukoliko izuzmemo konzultacije s parom. Iz procesnog korpusa nameće se jednoznačan zaključak da se obje grupe ispitanika oslanjaju na internet kao glavni izvor informacija. Koriste ga bilo da se radi o receptivnom, produktivnom ili kombiniranom problemu pri prevođenju pojedinog EK-a. To su pokazatelji koji govore u prilog tome da ga vjerojatno u stvarnom prevođenju također puno koriste, odnosno najviše od svih resursa.

Analiza izmjena u kojima se verbalizira internet kao resurs dovodi nas do nekoliko zaključaka, koje ćemo potkrijepiti navodima iz PGR-a:

- ispitanici imaju razrađene strategije pretraživanja i pronalaženja informacija na internetu: „Da stavimo *Inn of Court* i *bar* pored? Ono, bude pisalo kao *synonym*.“, „Zatvori to pa onda *control* g. I onda će sljedeći pokazivati“; „Probaj onaj *cached*. (...) Aha, evo, spremljeno u privremenu memoriju“
- komentiraju i vrednuju različite internetske izvore, čak i službene (Vlada)

PGR Primjer 25:

170	A	Dnevni avaz kaže da je veliki.
171	B	Smijeh.
172	A	Nacional kaže da je veliki.
173	B	Vjesnik, ako na eš. Vjesnik ima dobre lektore.
174	A	Vjesnik. G malo.
219	B	A Vlada isto nema baš pretjerano pouzdane prijevode. Znaju napisati jako velikih gluposti.
220	A	Ali piše na elnika cityja ne treba brkati s gradona elnikom Londona. Da, to su kao dvije op ine.
221	B	Da.
222	A	Lord Mayor in the City of London je još jedna od dugih britanskih tradicija jer je prvi na elnik cityja proglašen tad i tad. Stavi na elnika i gotovo. Meni zvu i glupo.. OK, meni na elnik citija zvu i jako glupo.

Par A: Sandra (A) i Lara (B)

- u prevo enju s engleskoga jezika pri pronalaženju informacija na internetu ispitanici se služe i drugim stranim jezikom koji znaju (npr. jedna ispitanica koristi španjolski, druga njema ki)
- ispitanici pri pretraživanju interneta koriste i informacije objavljene na jezicima koji imaju sli nosti s hrvatskim, a koje mogu djelomi no razumjeti (npr. eški), kako bi došli do kvalitetnijih i pouzdanijih informacija te provjerili je li u tim kulturama neki EK ve uvriježen na temelju posu ivanja iz engleskoga

PGR Primjer 26:

279	A	The court...councils...Ha, di da pogledam?
280	B	Pogledaj na eški , da vidimo kaj su oni stavili.
281	A	Evo ga. esi. (smijeh)
282	B	(smijeh)
283	A	Oni su stavili Corporation.
284	B	Baš Corporation of London. O bože!
285	A	Kai sad...
286	B	Ne znam ni sama. A ništa. ostavit emo ovu vije nicu i gradona elnika.

Par B: Ana (A) i Vera (B)

- ispitanici provjeravaju status i broj pojava na internetu za posu enice iz engleskoga jezika i to za njih predstavlja temelj donošenja odluke o pojedinoj prijevodnoj varijanti;

PGR Primjer 27:

118	A	Ajmo mi to sad... To recimo na internetu provjeravamo...dakle, kako se u hrvatskom piše ta erizam? Dal da stavimo thatcherizam ili...
119	B	... To pohrvatimo, da.
120	A	I onda pogledamo jesu to ozbiljne stranice . Org.hr sedam puta se javlja kao Thatcherizam sa velikim...što s velikim, što s malim slovom.
121	B	Da. Evo imaš još Matica hrvatska .
122	A	Matica hrvatska. Ajmo u Vijencu pogledat.
123	B	Vijenac.
124	A	Što su ozbiljniji izvori ...Pogledat emo u drugim padežima ...jel, isto bitno.
125	B	Da.
126	A	254 javljanja. Dobro, hr. Ta erizma. Dakle, me unarodne institucije ga spominju.
127	B
128	A	Dobro, tako je, dosta velik broj javljanja na internetu . Možemo još provjeriti po Vuku koliko se javlja. I stranice.
129	B	Ho e to bit ta erizam ili te erizam? Kak se...
130	A	E sad, to su...njihove dileme. Ta erizam ...al vidiš...
131	B	Da, to je...
132	A	Srbija, ak i Vjesnik.
133	B	Vjesnik ima nekoliko, Novi list... Zanimljivo, baš hrvatski...
134	A	O ito se i jedna i druga varijanta koriste...
135	B	Da. E pa znaš šta. Sad smo mi isto malo radili...
136	A	Možeš provjerit u nekom pravopisu ...
137	B	Pa, evo, prvo u ovaj enciklopedijski rje nik konzultirati da vidimo šta...Zna i sa ta.
138	A	Da, možeš prvo pogledat ta , a onda th .
139	B	Da, ima ta erizam i onda vidi Thatcher, Margaret...kao
140	A	Dobro, ajmo mi staviti ta erizam po Vuku . O ito se uvriježio...
141	B	Da.
142	A	I o ito se koristi, vidim, na nekim stranicama ministarstava...pa imamo onda temelj. Darwinizam , ne piše se sa duplo v. i tako...
143	B	Znam, darvinizam je puno stariji izraz.
144	A	Ali dobro, po analogiji ...
145	B	Da.
146	A	Možemo to shvatiti kao pravilo.

Par C: Petar (A) i Ned (B)

- velika koli ina informacija na internetu može biti i otežavaju i faktor, jer ukoliko se ispitanik ne usredoto i na zadatak, pretraživanje interneta mu oduzima vrijeme, jer se ispitanici upuštaju u itanje i komentiranje informacija koje nisu relevantne za sam prijevod, jednostavno zato što su im zanimljive ili zabavne („Glej ovo!...)
- kod estih akronima (npr. *QC*), rije i koje su este u složenicama (*Club u Clubland*) te vrlo sli nih izraza potpuno razli itog zna enja (*Home Counties* i *Home Countries*) redosljed pojavnosti na internetu ovisi o mnogim faktorima: broju pojava te rije i, popularnosti neke robne marke koja dio sadrži u svojem nazivu itd., pa stoga to može biti izvor pogrešnog tuma enja rije i, budu i da

zna enje relevantno za kontekst može biti prikazano kasnije, a ispitanici pokušavaju zna enje dok uiti iz onog što prvo ili me u prvim vide na zaslonu.

PGR Primjer 27:

88	B	Pa šta je na Wikipediji pisalo?
89	A	Erm... Na Wikipediji? (ita) Kao brand, Clubland kao brand . "Brand created by the UK dance record label".
90	B	A šta je dance record label?
91	A	Izdava ka ku a za...muziku.
92	B	Pa onda da ostavimo to?
93	A	Ja bi to ostavila kao Clubland.(ita)...Oxfordu, Cambridgeu, Clublandu (piše) Inns of Court . Erm... To je niže od domova, jel tako?

Par D: Tamara (A) i Dora (B)

S obzirom na skupinu 3.2 *Koristi elektroni ki ili online-rje nik* nužno je naglasiti kako mi razlikujemo ova dva sli na, no ipak razli ita izvora. Pojam *elektroni ki rje nik* odnosi se na rje nik renomiranih izdava a (Oxford, Webster i sl.) u digitalnom obliku koji se instalira na ra unalo i koristi sli no kao i rje nik u papirnatom obliku. U našem slu aju pojam *online-rje nik* podrazumijeva rje nik na internetu kojem se besplatno može pristupiti. Obi no su to rje nici slabije kvalitete, koji se uglavnom financiraju objavom promidžbenih poruka tijekom uporabe rje nika. Stoga je kod korištenja ovakvih rje nika vrlo važno imati na umu potencijalne pogreške te ih koristiti s rezervom.

U korpusu je zabilježeno svega nekoliko uporaba bilo kojeg tipa ovih rje nika. Nužno je spomenuti tako er da su oba iskusnija prevoditeljska para, kod kojih je eksperiment obavljan na njihovom radnom mjestu, imala svoj elektroni ki rje nik, *Shorter Oxford English Dictionary* (par C) i *Webster's Dictionary* (par D). Par A nije koristio niti jedan od ova dva tipa rje nika.

U skupini resursa najrje e korišteni resursi su oni iz podskupine 3.3 *Koristi papirnat i izvor (rje nik, gramatiku, enciklopediju)*. Iskusniji ispitanici koristili su ih eš e i više vrsta. Tako je par C, uz rje nike koji su svim parovima bili na raspolaganju, koristio i vlastite rje nike (pravopis i enciklopedijski rje nik hrvatskoga jezika, Rje nik prava Milice Ga i). Par C je odbacio prijevod za EK *hereditary peers* koji su pronašli u rje niku M. Ga i – *nasljedno perstvo*, uz komentar „Smiješno“. i „To prvi put ujem“. Par D je pak koristio i Ani ev „Veliki rje nik hrvatskoga jezika“ i Šari /Wittschenov „Rje nik sinonima hrvatskoga jezika“.

Tijekom svih četiri PGR-a eksperimentator je intervenirao samo jednom, i to kod para A. Budući da su ispitanice izuzetno puno vremena već potrošile tražeći na internetu značenje riječi *Lord Mayor*, a bojeći se da su zbog nove sredine i ukupnih okolnosti ispitanice zaboravile da imaju riječi na raspolaganju, eksperimentator je podsjetio ih na tu činjenicu, kako navedeno ne bi dovelo do izobličenja podataka. Evo što je uslijedilo:

PGR Primjer 28:

209	B	Dobro, mislim, to sad nije frka. To je... Ali, erm, Corporation i Lord Mayor.
210	A	Hmh. (Eksperimentator: Podsjetim vas na riječi nike.)
211	B	Tko će sad tu tražiti. Brže je na 'netu na internetu.
212	A	Da. Lord Mayor.
213	B	Ajde traži Lord Mayor.
		Prevedi. Huuh. Kaže dic. susjed...Lord Mayor...gradonačelnik. Predsjednik gradske općine. Lord Mayor show. To je jedanaesti mjesec. Prevede, prevedi... Načelnik. Lord Mayor in the City of London.
214	A	Vidi, vidi ovo. Glupi prijevodi. Daj vidi glupi prijevodi. Forum ima. Ffzg. Gore, gore, prvi ovaj. Neispravno. Šta? A, ništa, ništa.
215	B	

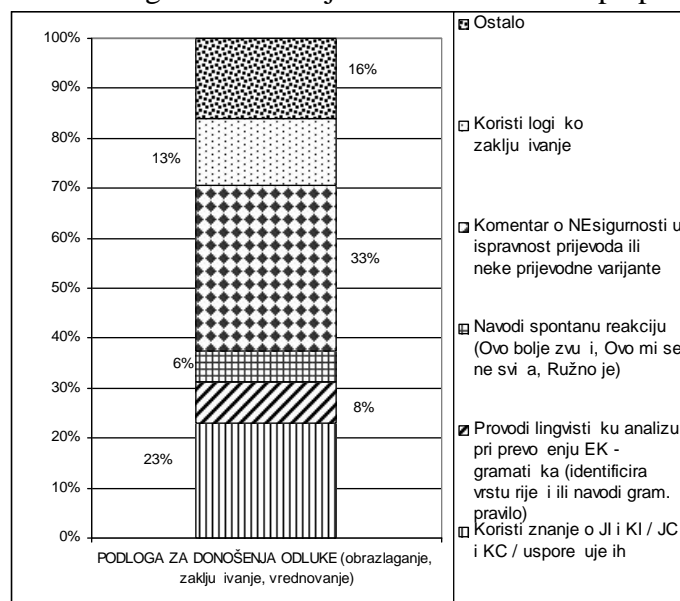
Par A: Sandra (A) i Lara (B)

Na ovaj način ispitanice su jasno izrazile svoj stav prema tiskanim izvorima znanja, dajući prednost internetu, čak i kad to nije više bilo racionalno.

Skupina 4 - PODLOGA ZA DONOŠENJA ODLUKE (obrazlaganje, zaključivanje, vrednovanje)

Unutar skupine 4 najčešće se koriste postupci iz podskupine 4.7 *Komentar o nesigurnosti u ispravnost prijevoda ili neke prijevodne varijante* (33%), nakon čega slijedi podskupina 4.1 *Koristi znanje o IJ-u i IK-u/CJ-u i CK-u/uspoređuje ih* (23%). Od preostalih podskupina češće se koriste još i postupci iz 4.9 *Koristi logiku zaključivanje* (13%), 4.4.3 *Provodi lingvističku analizu pri prevođenju EK-ova – gramatika (identificira vrstu riječi ili navodi gramatičko pravilo)* (8%) te 4.5 *Navodi spontanu reakciju* (6%).

Grafikon 23 : Podloga za donošenja odluke – struktura po podskupinama

Izvor: Izraun autorice

Prisjetit ćemo se dijela taksonomije strategija i postupaka u procesu prevođenja EK-ova koji se odnose na podlogu za donošenje odluke. Tijekom procesa prevođenja ispitanici za pojedine EK-ove navode više prijevodnih varijanti, odnosno potencijalnih i privremenih prijevodnih ekvivalenata, te donose odluku o tome hoće li ih prihvatiti i napisati kao konačno rješenje ili će i dalje tragati za boljim prijevodom ukoliko nisu zadovoljni onime što je do tog trenutka „proizvedeno“. Svoju odluku za svaki potencijalni prijevodni ekvivalent ispitanici temelje na nekom od dolje navedenih postupaka, koji ujedno odlukom da ga se primijeni postaje i strategija u smislu daljnjeg napredovanja u procesu prevođenja.

4	4.1	Koristi znanje o JI i KI / JC i KC / uspoređuje ih
	4.2	Koristi svoje prevoditeljsko iskustvo
	4.3	Kontekstualizira EK unutar teksta
	1	razina rečenice ili niže
	2	razina odlomka
	3	razina cijelog teksta (logična struktura, autorova namjera, namjena teksta)
	4.4	Provodi lingvističku analizu pri prevođenju EK
	1	leksika (dijeli riječi u morfeme, generira srodni oblik riječi, npr. glag.)
	2	sintaktika (komentira sint. strukturu, navodi sintaktičko pravilo)
	3	gramatika (identificira vrstu riječi ili navodi gram. pravilo)
	4.5	Navodi spontanu reakciju (Ovo bolje zvuči, Ovo mi se ne sviđa, Ružno je)
	4.6	Primjenjuje neko pravilo za prevođenje
	4.7	Komentar o sigurnosti u ispravnost prijevoda
	4.8	Komentar o nesigurnosti u ispravnost prijevoda ili neke prijevodne varijante
	4.9	Koristi logiku zaključivanje

Ispitanici koriste znanje o IJ-u i CJ-u, svoje prevoditeljsko iskustvo, određenu razinu konteksta, provode lingvističku analizu na određenoj razini, pa čak i spontanu reakciju o prijevodnom ekvivalentu, što se u literaturi smatra nesvjesnom strategijom. Ponekad za neki EK ispitanici primjenjuju neko pravilo ili maksimu za prevođenje ili koriste logiku zaključivanje koje može biti povezano s razinom teksta, intertekstualno, ili pak može biti ekstratekstualno, ukoliko im je temelj npr. matematička logika. U situaciji kad koriste komentar o sigurnosti u ispravnost prijevoda obično nakon toga slijedi donošenje odluke o prevođenju EK-a, odnosno odabiru prijevodnog ekvivalenta. U slučajevima kad komentiraju da nisu sigurni u ispravnost prijevoda, ispitanici mogu nastaviti potragu za boljim prijevodom ili unatoč tome što nisu sigurni, mogu se odlučiti za odabir ekvivalenta. Obično se to događa kad su već iscrpili sve mogućnosti koje se njima čine prikladne.

Budući da se unutar skupine 4 najčešće koristi postupak iz podskupine 4.7 *Komentar o NESigurnosti u ispravnost prijevoda ili neke prijevodne varijante* (33%), prvo ćemo se pozabaviti njime. Ispitanici svoju nesigurnost izražavaju na dva načina: implicitno i eksplicitno. Niže navedeni primjer pokazuje implicitnu nesigurnost:

PGR Primjer 28:

168	A	Er, ekaj malo , stani.
194	A	Ajd, provjerit ćemo još u Vjesniku.
252	B	Ili... Ili na...
340	A	Plemiti, Kako ćemo?
415	B	Ma da, mislim... Šta...
495	A	Ajmo vidit Vels. Samo di...
509	A	Da. Mislim baš onako po Vuku, mada ...
646	B	Ili vlada? Nije vlada.
655	A	Pa...
735	A	Trebalo bi.

Par A: Sandra (A) i Lara (B)

Sljedeći primjer prikazuje eksplicitno izražavanje nesigurnosti u ispravnost prijevoda ili neke prijevodne varijante:

PGR Primjer 29:

198	B	Da... Gornji dom. Mislim da je to... Možda, ne znam...
238	B	Ne znam.
257	A	Ne razumijem na šta se to odnosi.
286	B	Ne znam ni sama. A ništa, ostavit ćemo ovu vijećnicu i gradonačelnika.
717	B	Ne znam. Pojma nemam. Iskreno, ak kod nas kažeš državni odvjetnik...

Par B: Ana (A) i Vera (B)

Sljedeća po zastupljenosti unutar skupine 4 je podskupina 4.1 *Koristi znanje o IJ-ui IK-u/CJ-u i CK-u/uspoređuje ih* (23%). U okviru ove strategije ispitanici razmatraju razlike između IK-a i CK-a te na in na koji će IK približiti publici u CK-u. U sljedećem primjeru parovi A i B propitkuju razlike između kultura kako bi donijeli odluku o prevođenju određenih EK-ova te pokušavaju prijevod prilagoditi potencijalnom čitatelju:

PGR Primjer 30:

111	B	Znaš da ima to i kod nas u Zagrebu , mislim da ima jedan ve ...
113	B	(gledajući web) To nije to. Kod nas nema uopće ta institucija kluba.
		Da. Potražiti ćemo onda odvjetničku komoru u nas. Moraju biti članovi...
154	A	Odvjetnici moraju biti članovi...
238	B	Ne, grad ima više i skupštinu. Šta bi ovo bilo, više je?
		Ali apsolutno nikome ne može ništa značiti ovo City. Osim nama koji smo završili...erm...bilo šta vezano za engleski. Koji znamo išta o citiu.
256	B	Nekako pretpostavljam da je više ljudi uložilo za Dom lordova nego za city.
272	A	A nema veze. Pa puno je manja od kralice.
312	A	Kak se zove općenito ono kad... Život na špici? (smijeh) Kak se to kod nas zove? Ovo tu u Zagrebu kad...
423	B	

Par A: Sandra (A) i Lara (B)

682	701	B	A koja je razlika kod nas? Pravnik i odvjetnik?
			Ja sam nekak mislila kraljici. Mislim, bez obzira na to...Zato što kod nas državni odvjetnik ima neko drugo značenje, pa onda, ak sada staviš da je to to...
687	706	A	Znači, prema Ustavu Hrvatske pravosudno tijelo ovlašteno postupati protiv počinitelja kaznenih i drugih...
704	723	B	Pa zato što kod nas imaš ove razlike...Znači, općinska, županijska državna odvjetništva... Uh!
709	728	A	

Par B: Ana (A) i Vera (B)

			Staviti ćemo Oxbridgeu. Naš čitatelj nek se izvoli onda posavjetovati s nekim...pa nek spozna da su to Oxford i Cambridge , ne?
51	54	A	
			Ili da prilagodimo našem čitatelju pa da napišemo Oxford i Cambridge?
53	56	A	
			Ili londonskom Cityju. Razunamo na obrazovanost i upućenost čitatelja.
81	84	A	

Par C: Petar (A) i Ned (B)

Logičko zaključivanje od presudne je važnosti u bilo kojem procesu rješavanja problema, a naročito u prevođenju, koje neki smatraju najkompleksnijom intelektualnom operacijom. Kod svakog donošenja odluke o prijevodnom ekvivalentu, što je u prevođenju izuzetno često, jer ono zapravo i jest neprekidno odlučivanje, bilo na razini riječi, izraza, rečenice, bilo na razini čitavog teksta kao jedinice prevođenja, nužno je voditi se logikom. Pritom na umu moramo imati kako

koheziju tako i koherenciju teksta (usp. Ivaneti 2003: 7–9)⁵⁰ te njegovu povezanost s ekstratekstualnim univerzumom. Nepridržavanje principa logike za posljedicu ima nelogičan tekst. Kulturna konstelacija IT-a mora se prenijeti u CT, a CT mora imati vlastitu kulturnu konstelaciju koja je logična za publiku u CK-u. Kada se radi o kratkom tekstu kao što je IT za PGR, tada je to prilično jednostavno, no pri prevođenju opsežnih književnih djela greške povezane s ovim principom prilično su česte. Primjeri nam zorno ilustriraju primjere kako su ispitanici slijedili princip logike u našem eksperimentu:

PGR Primjer 30:

161	B	Znam, zato što ih oni o čemu imaju više.
575	A	Ako su vrhunski , valjda su cijenjeni .
		Pa tko čita taj članak valjda... valjda ...ovaj... zna tko su laburisti i torijevci.
661	A	New labour. Eah. Drugo...

Par A: Sandra (A) i Lara (B)

513	532	A	Logično.
			Ali, kužiš, al onda to nema isto značenje ko i queen's... Nema sad tolko državnih odvjetnika.
673	692	A	
686	705	B	Možemo napisat pravnik i odvjetnik jer ove ionak imamo tu, kužiš.
			Državni? Al glej, ak pri čemo o Velikoj Britaniji, onda državni odvjetnik OK je onda, njihov.
718	737	B	

Par B: Ana (A) i Vera (B)

224	A	Kraljevski liječnik, onda je i kraljevski odvjetnik.
227	B	Kralji in odvjetnik? A nije, onda bi značilo da je samo njezin.
		Hm... Ne, to je... To je ko kad imaš... Kad su bili kraljevski liječnici. Nije bio samo jedan, bilo ih je nekoliko. I onda su... Al oni su imali pravo...erm...liječnici kraljevske obitelji.
232	A	
351	A	Radi u klubu. Ne vidim šta bi tu bilo s ovim...

Par D: Tamara (A) i Dora (B)

Cijela podskupina 4.4. *Provodi lingvističku analizu pri prevođenju EK-a* nema veliku zastupljenost u okviru skupine 4. Ipak, najčešće se pojavljuje podskupina druge razine 4.4.3 *Provodi lingvističku analizu pri prevođenju EK-a – gramatička (identificira vrstu riječi ili navodi gramatičko pravilo)* (8%). Nalazimo je više kod manje iskusnih parova, a kod para D uopće se ne pojavljuje. Ispitanici raspravljaju uglavnom o pravopisu (malo i veliko slovo) te deklinaciji stranih riječi u hrvatskome jeziku.

⁵⁰ Kohezija se odnosi na povezivanje komponenti površinske strukture teksta gramatičkim sredstvima, dok se pod koherencijom podrazumijeva smislenost cijelog teksta, tj. konstelacija svih pojmova i odnosa na kojima se temelji površinski tekst. Kada govorimo o kulturnoj konstelaciji teksta, u prvom redu pod tim podrazumijevamo koherenciju teksta s obzirom na ukupnost svih pojedinačnih EK-ova u određenom tekstu, odnosno dosljednost i logičnost njihovog prijevoda s obzirom na CK.

PGR Primjer 31:

34	B	Dobro, ako je glagol...ovaj, ako je pridjev , onda može ostat Britanija .
165	B	Da. Jel' se to piše veliko ili malo?
176	A	Ja mislim da je ime. Kad je ime, mora...mora bit veliko.
177	B	Ali je sve ostalo malo .
416	A	Kraljevska opera. Al treba veliko K, jel'? Daa.
439	B	Ma ne, nego puno... In London. Where? Mi možemo naravno našim pridjevom .
654	B	Hm. Ja sam uvijek mislila da su to vaniski poslovi. Vlada veliko il malo?
731	A	Da, Gornji dom britanskog parlamenta. Treba li ovo Corporation deklinirati? Srednjovjekovnim institucijama...
743	A	I lorda mayora, gradona elnika cityja. Ja bi ih deklinirala... (ita)...institucije...
744	B	Je. da. al onda moraš obadvije rije i deklinirati .
745	A	Da, lordom mayorom. Da.

Par A: Sandra (A) i Lara (B)

272	A	A je li new labour nešto što emo mi u hrvatskom napisati sa velikim slovom?
273	B	Pa...Sad ve ono... Zadnje više od deset godina nekak uvriježeno...Sad koristim wikipedia ina e... Što je vrlo zgodan izvor podataka za prevoditelje . Ja mislim da možemo ovo svakako veliko slovo .

Par C: Petar (A) i Ned (B)

Iako nemaju statisti ki zna aj, zanimljive su i spontane reakcije ispitanika na neki prijevodni ekvivalent koji sami produciraju, reagiraju na prijedlog para ili komentiraju IT. Iskusni prevoditelji manje koriste ovu strategiju od manje iskusnih.

PGR Primjer 32:

189	A	Dobro zvu i.
452	B	Bogatstva i statusa... Dakle, poput viktorijanskih vlasnika tvornica i britanskih plemi a ili... meni tu stalno fali , dobro...
965	B	Da, zvu alo je dobro . Ja mislim da možemo ostavit...ovo, na stara zvanja. To mi nije uop e dobro zvu alo . Kad si ti itala.

Par B: Ana (A) i Vera (B)

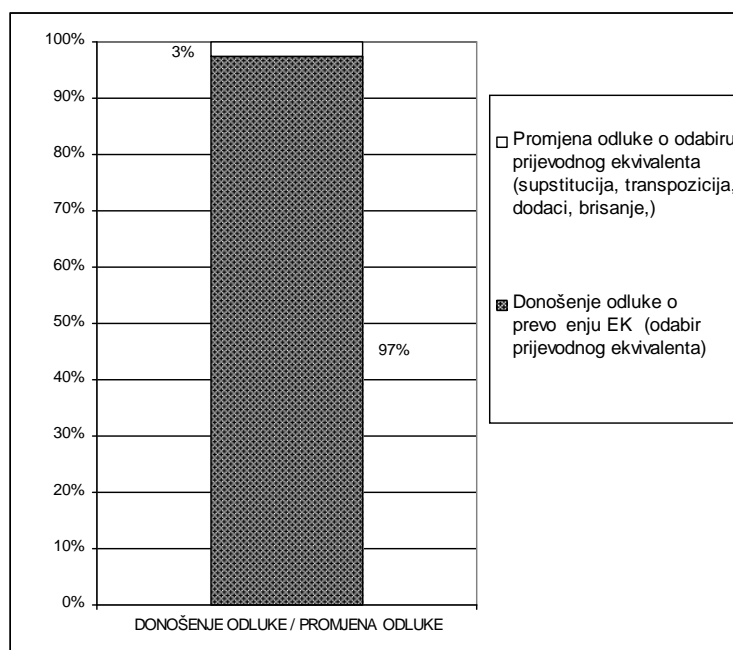
195	A	Glupo je re i da se životi vrte oko života, ali tako je i u originalu.
-----	---	---

Par C: Petar (A) i Ned (B)

Skupina 5 - DONOŠENJE ODLUKE / PROMJENA ODLUKE

Unutar skupine 5 dominiraju postupci iz podskupine 5.1 *Donošenje odluke o prevo enju EK-a (odabir prijevodnog ekvivalenta)* (97%), dok se samo 3% postupaka korištenih u prijevodu ubraja u podskupinu 5.2 *Promjena odluke o odabiru prijevodnog ekvivalenta (supstitucija, transpozicija, dodaci, brisanje)*.

Grafikon 24: Donošenje odluke/promjena odluke – struktura po podskupinama

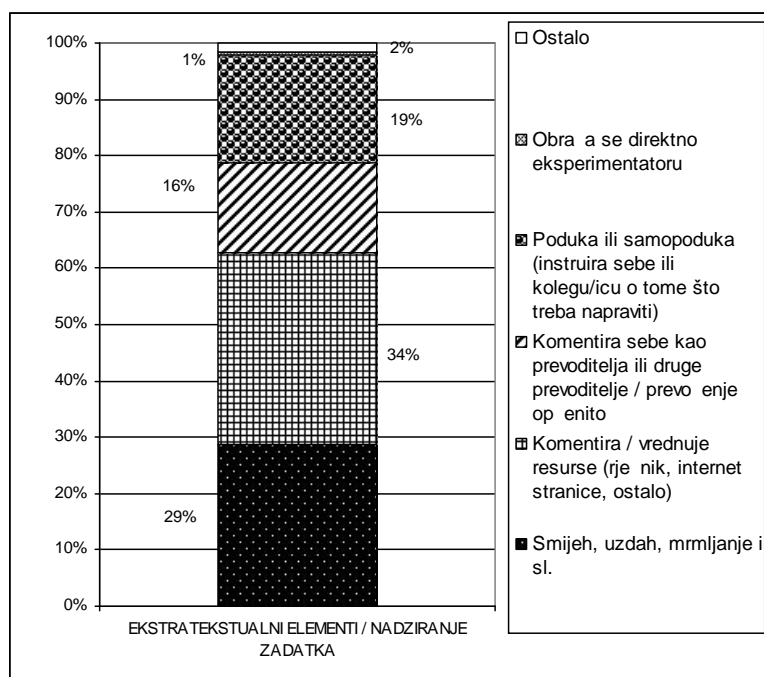
Izvor: Izra un autorice

Razmatraju i prednosti i nedostatke pojedinih prijevodnih ekvivalenata za određene EK-ove, ispitanici na temelju podloge za donošenje odluke (skupina 4), donose konačnu odluku o prijevodu pojedinog EK-a. To mjesto za svaki pojedini EK u svatim protokola označeno je s 5.1. Na skupinu 5 podijeljena je na dvije podskupine: 5.1 *Donošenje odluke o prevo enju EK-a (odabir prijevodnog ekvivalenta)* i 5.2 *Promjena odluke o odabiru prijevodnog ekvivalenta (supstitucija, transpozicija, dodaci, brisanje)*. Pritom je skupina 5.1 zastupljena s 97%, a skupina 5.2 s 3%, što zapravo znači da su odluku koja im se činila konačnom za pojedini EK ispitanici kasnije mijenjali za svega 3% EK-ova. Takav slučaj nalazimo kod parova C i D, dakle iskusnih, koji su u fazi revizije željeli poboljšati kvalitetu prijevoda. Budući da su opsežno međusobno razmatrali prijevodne varijante za svaki pojedini EK, ovaj podatak čini nam se logičan. K tome treba imati na umu da su ispitanici bili svjesni eksperimentalne situacije i činili se da su se maksimalno trudili u pronalaženju adekvatnih varijanti.

Skupina 6 - EKSTRATEKSTUALNI ELEMENTI/NADZIRANJE ZADATKA

Unutar skupine 6 naj češće se koriste postupci iz podskupine 6.2 *Komentira/vrednuje resurse (rje nik, internetske stranice, ostalo)* (34%), nakon čega slijedi podskupina 6.1 *Smijeh, uzdah, mrmljanje i sl.*, na koju otpada 29% svih postupaka iz ove podskupine. Na postupke iz podskupine 6.4 *Poduka ili samopoduka (instruira sebe ili kolegu/icu o tome što treba napraviti)* otpada 19% korištenih postupaka, a daljnjih 16% ubraja se u podskupinu 6.3 *Komentira sebe kao prevoditelja ili druge prevoditelje/prevođenja općenito*.

Grafikon 25 : Ekstratekstualni elementi/nadziranje zadatka – struktura po podskupinama

Izvor: Izrađeno autorice

Postupci iz skupine 6 nisu neposredno vezani za sam proces prevođenja IT-a, već se odnose se na ekstratekstualne elemente kao što su neverbalna komunikacija (smijeh, uzdah, mrmljanje) i obrađivanje eksperimentatoru te na nadziranje prevoditeljskog zadatka, što obuhvaća komentare koji nam govore o stavu ispitanika prema resursima, sebi kao prevoditelju i sl. te međusobno instruiranje. Ovi postupci za nas su također važan izvor informacija, pa ćemo ih stoga analizirati u kontekstu eksperimenta.

Više postupaka iz podskupine 6.2 *Komentira/vrednuje resurse (rje nik, internetske stranice, ostalo)* nalazimo kod manje iskusnih parova koji, ukupno uzevši, imaju više verbalizacije u svojim protokolima. Vrednovanje se uglavnom odnosi na internetske izvore, a manje na ostale resurse. Iz postupaka zastupljenih u PGR-u možemo zaključiti sljedeće, što ujedno potkrepljujemo primjerima:

- ispitanici selektivno koriste informacije na internetu, sukladno vlastitom vrednovanju izvora;

PGR Primjer 33:

173	B	Vjesnik, ako na eš. Vjesnik ima dobre lektore.
186	A	Mislim, ono , komuna.
187	B	A pogledaj koji je jezik. Jezik je srpskohrvatski. Sh. (smijeh) Glej, nikad ono ne možeš wikipediju baš potpuno...
188	A	Evo gle, Dom lordova. A, ružno.
193	B	Da. Dom lordova odbacio... Ma daj!!
198	A	A vidi ovdje, politika, gornji dom britanskog parlamenta poznati kao dom lordova. A to ti je Vjesnik, glej.
207	B	Ma di je poznat kao Dom lordova?

Par A: Sandra (A) i Lara (B)

- kritički se odnose čak i prema nekim autoritativnim izvorima, kako na internetu tako i tiskanim rječnicima; u niže navedenom primjeru par C čak odbacuje prijevod za EK *hereditary peers* koji pronalaze u rječniku M. Ga i te se radije odlučuje za vlastitu prijevodnu varijantu *pripadnici nasljednog plemstva*;

PGR Primjer 33:

501	A	Šta ima? Da vidimo šta Filipovi kaže, ako išta.
219	B	A Vlada isto nema baš pretjerano pouzdane prijevode. Znaju napisati jako velikih gluposti.

Par A: Sandra (A) i Lara (B)

158	A	Da, nasljedno plemstvo. Peerage... Nasljedno perstvo, smiješno.
161	B	To prvi put čujem.

Par C: Petar (A) i Ned (B)

- ispitanici su izrazito neskloni tiskanim (papirnatim) rječnicima i ostalim resursima te smatraju elektroničke resurse (internet i online-rječnike ili rječnike na CD-u) praktičnijima („Zato ne volim ove papirnatr rječnike“, „Tko će sad to i tražiti u rječniku. Brže je na internetu“, „...[Shorter Oxford Dictionary] koji imamo u elektronskom obliku... Koji je vrlo koristan.“)

Podskupina 6.1 *Smijeh, uzdah, mrmljanje i sl.* zastupljena je u korpusu s vrlo visokih 29% svih postupaka iz ove skupine, i to smijeh više kod manje iskusnih ispitanika, a

uzdah i mrmljanje kod iskusnijih. To možemo tumačiti kao činjenicu da su se iskusni ispitanici ponašali formalnije ili pak da su zadatku pristupili ozbiljnije, odnosno profesionalnije, dok su manje iskusni ispitanici to više smatrali nekom vrstom prijevodnih vježbi. Iako nam se na prvi pogled čini da smijeh kao odraz pozitivne emocije nema puno zajedničkog s uzdahom i mrmljanjem, koji signaliziraju određenu poteškoću (u uzdah) ili udubljenost u zadatak, pa čak i izbjegavanje glasne verbalizacije, svim ovim elementima zajedničko je da izražavaju uglavnom dozu napetosti. Kada se sluša snimak eksperimenta, nije teško razaznati pravi smijeh kao reakciju na humorističnu ili smiješnu izjavu (što je u korpusu izuzetno rijetko) od tzv. nervoznog smijeha (*nervous laughter*) ili smijeha iz pristojnosti (*courtesy laughter*)⁵¹ kao nesvjesne fizičke reakcije na situaciju neugode, smetenosti, nervoze ili čak stresa. Najčešća situacija u kojoj se prema znanstvenicima pojavljuje nervozni smijeh je upravo ona kad se pojedinac boji da bi mogao na neki način naškoditi drugoj osobi, odnosno povrijediti njene osjećaje. Takvu situaciju dobro ilustrira primjer (34a). od niže navedenih takva je situacija

Naime na samom početku eksperimenta kod para A Sandra direktno „nalaže“ Lari „Dakle ti ćeš pisati“. Uobičajeno i očekivano u ovakvoj novoj situaciji bilo bi sljedeće pitanje, čak i kada se radi o kolegicama koje se dugo poznaju: „Koja će od nas dviju pisati?“ ili eventualno „Hoće li ti pisati?“. Lara, kako ne bi dala do znanja Sandri da takav način smatra nepoželjnim, neprihvatljivim ili možda čak nepoštenim, dakle da bi izbjegla neugodnu situaciju, u prvom redu za Sandru, a time i za sebe, jednostavno pristaje. „Dobro, ja ću pisati“. No smijeh u takvoj situaciji naznačuje da ona s tim nije „najsretnija“, odnosno ukazuje na određenu dozu sublimirane kritike. Kada bismo imali istu izjavu bez smijeha, mogli bismo zaključiti da se Lara potpuno slaže sa Sandrinim prijedlogom da ona bude ta koja će za vrijeme eksperimenta pisati. U navedenom dolazi do izražaja artificialnost situacije eksperimenta, jer u

⁵¹ Psiholog i neuroznanstvenik Robert Provine (2010) istraživao je preko 1200 "epizoda smijeha" i dokazao da 80% navedenih epizoda uopće nije reakcija na humor, odnosno na nešto smiješno. U istraživanju smijeha na javnim mjestima pokazalo se da se smijeh pojavljuje za vrijeme stanki na kraju fraze ili rečenice u 99% uzorka. Smijeh je uslijedio nakon izjava, ali i nakon pitanja, a također je utvrđeno da se žene smiju više nego muškarci.

Neuroznanstvenik V. S. Ramachandran u svojoj knjizi *A Brief Tour of Human Consciousness* teoretizira evoluciju smijeha kao signal nama samima i drugima da ono što nam se čini prijetećim ili opasnim u stvarnosti nije takvo.

situaciji stvarnog zajedničkog prevođenja Lara bi se vjerojatno usprotivila ukoliko joj iz bilo kojeg razloga ne bi odgovaralo da ona bude ta koja piše.

PGR Primjer 34:

a)	1 A	Dakle, ti ćeš pisati.
	2 B	Dobro, ja ću pisati (smijeh) .

b)	30 B	Šta ćemo s ovim Britanija ? Hoćemo ostaviti Britanija ?
	31 A	Hmm (smijeh)
	32 B	Ne znam.
	33 A	Velika Britanija...
	34 B	Dobro, ako je glagol...ovaj, ako je pridjev , onda može ostati Britanija .

c)	42 B	A, mislim, tko kod nas zna što je Ujedinjeno Kraljevstvo ... Nitko.
	43 A	Ma niko. Ma i ne piše.
	44 B	Ma da. Mada se misli...
	45 A	Da....Da... Tu Irsku zaborave... (SMIJEH, OBJE) . Ajde stavi Velika Britanija . Ne znam, mislim...Ima novu visoku klasu...višu...

d)	164 A	Što smo ono rekli, u gornjem domu ?
	165 B	Da. Jel' se to piše veliko ili malo ?
		Jedno je sigurno veliko. ekaaj, gornji dom ... Dobro, ne mora biti britanskog ..
	166 A	Parlament je dvodoman... Velikim.
	167 B	Velikim?
	168 A	Er, ekaaj malo, stani.
	169 B	Ma ne, napisati u njemu...samo da ja promijenim...
	170 A	Dnevni avaz kaže da je veliki.
	171 B	(Smijeh.)

e)	184 A	Britanski dom komunista. A??? (smijeh)
	185 B	Šta?
	186 A	Mislim, ono , komunista.
	187 B	A pogledaj koji je jezik. Jezik je srpskohrvatski. Sh. (smijeh) Glej, nikad ono ne možeš wikipediju baš potpuno...

Par A: Sandra (A) i Lara (B)

f)	188 B	Da (nesigurno)...Jer smo stavili bilo u Oxbridgeu...erm...bilo u londonskoj elitnoj četvrti Clublandu, engleskim odjelima kim komorama...To mi bolje zvuči...
	189 A	Dobro zvuči.
	190 B	Jer, kao, znamo o njemu priča moćna (smijeh) .

g)	280 B	Pogledaj na ekrane, da vidimo kaj su oni stavili.
	281 A	Evo ga. esi. (smijeh)
	282 B	(smijeh)
	283 A	Oni su stavili Corporation .
	284 B	Baš Corporation of London. O bože!
	293 B	Upravom i...gradonačelnikom (smijeh) . Dobro, OK.
	294 A	The super class is a new phenomenon...
	295 B	A, to znači, kao, on pokušava sad reći u prvoj da oni imaju uporište...Uporište! U tradiciji.
	296 A	Aha, unesi to. (smijeh)
	297 B	U redu. Uporište. Ovo je dobro. Dobro, uporište. Super, slažemo se s tim. (smijeh)
	298 A	(smijeh)

377	B	Al onda, kaj, reforme... A ta erizam?
378	A	Ups, sad sam nešto pritisnula...
379	B	...Z A M. Ja bi to skroz na hrvatskom.
380	A	Sve? Kao ta erizam?
h) 381	B	Da. To bi samo možda ja. (smijeh)

647	B	Ljudi u kojem je nad klasa najprisutnija... A dobro. For instance, half to two thirds of all solicitors and barristers (smijeh)
648	A	Kak emo to? Solicitors and barristers.
649	B	(smijeh) Odvjetnik koji ima pravo suditi... (smijeh)
650	A	(smijeh)
651	B	Ništa, odvjetnika, kaj drugo.
652	A	Odvjetnika, op enito.
653	B	Da.
654	A	Ne znam. (lista rje nik)
i) 655	B	Ma, to op e nije, ja mislim da sad razlika nije važna za ovaj tekst.

Par B: Ana (A) i Vera (B)

Navedeni primjeri ilustriraju situacije u kojima se pojavljuje smijeh kao ekstratekstualni faktor, odnosno vid neverbalne komunikacije. Ispitanici reagiraju smijehom kada smatraju da se od njih očekuje da nešto znaju, a stvarnost je drugačija ((34i) „Kak emo to? *Solicitors and barristers*, nakon čega slijedi smijeh pa drugi par daje prijevodnu varijantu „Odvjetnik koji ima pravo suditi“, nakon čega se obje ispitanice ponovno smiju.) U ovoj situaciji ne vidimo razlog za humor, već je možemo protumačiti kao izraz neugode što odmah ne produciraju prijevodnu varijantu za EK koji je izuzetno čest u IK-u, a u edukaciji prevoditelja često se navodi kao primjer. Nalazimo također smijeh u situaciji samokritike ((34h) „To bi možda samo ja“, nakon što prva ispitanica slušajući ponuđenu varijantu ili pak indirektnu kritiku pojedinih izvora ((34e) „A pogledaj koji je jezik. Srpskohrvatski.“, (34d) „Dnevni avaz kaže da je veliko“, (34g) „Evo ga. esi.“). Ove slušajne reakcije možemo smatrati smijehom iz pristojnosti, jer ispitanici ne žele direktno kritizirati izvore.

U podskupini 6.4 *Poduka ili samopoduka (instruirati sebe ili kolegu/icu o tome što treba napraviti)* uglavnom nalazimo upute o tome gdje bi trebalo potražiti značajne odrede enog EK-a, npr. na internetu ili nekom određenom rječniku. Također ispitanici koji su vještiji u korištenju interneta kao izvora informacija ili imaju razvijenije informatičke vještine daju upute parovima što u određenoj situaciji učiniti (npr. „Ajde otvori taj prvi link“, „Zatvori to pa onda *control g.*“, „Pogledaj na eški“).

U podskupini 6.3 nalazimo komentare ispitanika o sebi kao prevoditeljima, drugim prevoditeljima te o prevodnom općenito. Ispitanici su uglavnom kritični prema nekim

vlastitim prevoditeljskim vještinama u vezi s poznavanjem hrvatskoga jezika (34), „Ne idu mi padeži“, „Mrzim deklinirat strane rije i“, „Nisam nikad sigurna“ i sl.). Tako er opisuju vlastito prevoditeljsko iskustvo te neke svoje prevoditeljske strategije („Ja uvijek stavim 'primjerice' da zvu im obrazovano“). Niže navedeni isje ak iz protokola para A sadrži sve navedeno, kao i stav prema trajanju eksperimenta („Jako dugo je bilo“) i težini IT-a, navode i da kad bi isti IT imale na konsektivnom prevo enju, pola toga ne bi ule, te bi im predstavljao znatnu poteško u („Lupit bi se mogla“).

PGR Primjer 34:

273	B	Gradskim viie em? Malo mi nejdu padeži.
275	B	Ja mrzim deklinirat strane rije i.
276	A	Da. Ja bih nairadiie svuoddie stavljala crticu. a znam da to nejde tako.
278	A	Svagdje bih stavljala crticu, hyphen, a znam da to tako nejde. I nisam nikad sigurna. Lord Mavorom.
323	B	Znam, ve ina ljudi piše tako. Tako pišu i tisu u devetsto osamdesetima.
401	B	Šta sam ia to imala... Public school.
402	A	A to brkaju ljudi. Zato što ie u Britaniji.
403	B	Da. to sam imala, ovaj, na...na...na konsektivnom.
404	A	Aha.
405	B	Mislim, ne o tome, nego se govorilo o javnim školama u Turskoj, pa sam ja onda mislila : Ne smijem re i, ne smijem re i, ne smijem re i javne, ne smijem re i public.
407	B	Da. ono. ja sam imala pokrivanje glave.
432	A	Zanimljivo, kad kucam, uvijek me taj, n, s, naj eš e griješim tu. Nskoq
434	A	Uvijek mi nešto ispadne.
435	B	Da. Ja uvijek obr em slova.
466	A	Ja uvijek stavim "primjerice" da zvu im obrazovano. Evo counselors.
594	B	O, majko! ekaj, konsektivno bi se lupit mogla. Vjerojatno ne bi pola toga ula.
596	B	Vieroiatno ne bi pola toga ula.
652	B	Ja sam uvijek mislila da je...
715	A	Mislim, stil je, ono, lijepi lanak, ali baš... Iz Observera, ono.... Guardian, ili nešto.
775	A	To ie to. Ma jako dugo je bilo.

Par A: Sandra (A) i Lara (B)

Postupak 6.5 *Obra a se direktno eksperimentatoru u itavom korpusu nalazimo samo jednom, i to kod para C:*

PGR Primjer 35:

213	A	Svih...To je lanak koji se objavljuje...? Možemo s Vama komunicirati? Gdje? (Odgovor eksperimentatora: U nekim od naših novina.) Aha, aha. Onda emo re i odvjetnika i ne emo praviti nikakvu razliku.
-----	---	--

Par C: Petar (A) i Ned (B)

Ispitanici žele potvrditi *skopos* teksta i prilagoditi prijevod publici u CK-u, te stoga pitaju gdje će se članak, odnosno CT, objaviti. Samo jedno obrađivanje eksperimentatoru u istavom eksperimentu možemo smatrati pokazateljem vanjske validnosti eksperimenta, odnosno potvrdom da nije bilo velikog utjecaja eksperimentatora na sam proces prevodjenja.

5.2.2.4 Prevodjenje EK-ova kao proces rješavanja problema i donošenja odluka

U prethodnom dijelu poglavlja 5 prikazali smo sve EK-ove izdvojene iz IT-a i tijekom procesa njihova rješavanja s obzirom na strategije i postupke koje ispitanici pritom koriste. U ovom dijelu pozornost ćemo usmjeriti na nekoliko vidova prevodjenja EK-ova kao procesa rješavanja problema:⁵²

1. *na razini svih EK-ova u IT-u*: odnos o ekvianih i stvarnih problema po pojedinim EK-ovima;
2. *na razini podskupa složenijih problema*: korištenje strategija kod podskupa složenih EK-ova, što je za obje skupine ispitanika predstavljao znatniji problem u prevodjenju, definirano prema medijalnom broju izmjena za pojedini EK;
3. *na razini teksta izvora kao problema*: cjelokupni proces prevodjenja IT-a kao problem; prikaz korištenja pojedinih strategija tijekom ukupnog procesa prevodjenja (od faze pripreme do faze revizije)

1. Prevodjenje EK-ova kao proces rješavanja problema na razini svih EK-ova u IT-u

Niže navedena tablica podataka o EK-ovima dobivenih iz PGR-a prikazuje razliku pojedinih EK-ova kao vrste problema kako smo o ekivali i kako je eksperiment u stvarnosti pokazao:

⁵² Translation problem: A situation where a target-text element must be sought to correspond in some way to a source-text element and more than one solution is viable (solutions may include omission or transcription). If only one solution is viable, then you are probably dealing with terminology (q.v.). The relative difficulty of a translation problem is a complex value that depends on many subject variables (what is difficult for one translator may be easy for the next), in addition to the number of viable solutions to be discarded. Pym (2011: 94)

Tablica 31 : Vrste problema za pojedine EK prema o ekivanju i stvarnosti

Red. br.	ELEMENT KULTURE	VRSTA PROBLEMA (o ekivanje)	VRSTA PROBLEMA (stvarnost)
1	Britain's	/	produktivni
2	'super class'	/	produktivni
3	Britain	/	produktivni
4	upper class	/	produktivni
5	British	/	produktivni
6	Oxbridge	produktivni	kombinirani
7	Clubland	kombinirani	kombinirani
8	Inns of Court	/	kombinirani
9	House of Lords	/	kombinirani
10	City of London	/	kombinirani
11	Corporation	kombinirani	kombinirani
12	Lord Mayor	kombinirani	kombinirani
13	Thatcherism	/	produktivni
14	1980s	/	produktivni
15	Victorian factory owners	/	produktivni
16	hereditary peers	kombinirani	kombinirani
17	Harrods	/	produktivni
18	Kensington	/	produktivni
19	public schools	/	kombinirani
20	Royal opera	/	produktivni
21	high-life in London	/	produktivni
22	solicitors and barristers	/	produktivni
23	England	/	/
24	Wales	/	produktivni
25	QCs	kombinirani	kombinirani
26	Whitehall	/	kombinirani
27	Tory or New Labour	/	produktivni
28	the Home Counties	kombinirani	kombinirani

Tablica prikazuje EK-ove izdvojene iz IT-a prema redoslijedu, o ekivanu vrstu problema za svaki pojedini EK te podatke proizašle iz analize PGR-a, odnosno koju vrstu problema su pojedini EK-ovi u stvarnosti predstavljali. Prisjetit ćemo se, probleme smo podijelili na receptivne (odnose se na razumijevanje EK-a u IJ-u), produktivne (odnose se na prevo enje na CJ-a, odnosno pronalazak odgovaraju eg ekvivalenta u CJ-u) te kombinirane, koji objedinjuju obje vrste problema.⁵³ Zasjenjeno su prikazani problemi kod kojih su se o ekivanja i stvarnost poklopili. Kao što je vidljivo, to su uglavnom EK-ovi za koje smo s razlogom pretpostavili da ih ispitanici ne e znati, odnosno da e predstavljati kombinirane probleme. Proces prevo enja ovih EK-ova pobliže e biti prikazan u poglavlju koje obra uje prevo enje kao proces rješavanja problema. Samo je jedan EK kod kojeg nismo o ekivali probleme, *England*, a da su se o ekivanja ostvarila. Naravno, nemogu e je

⁵³ Krings (1986: 146) dijeli probleme na receptivne (*Rezeptionsprobleme*), probleme pri reprodukciji (*Wiedergabeprobleme*) i receptivno-reproduktivne (*Rezeptions-Wiedergabe-Probleme*)

pretpostaviti da ispitanici ne bi razumjeli i znali prevesti ovu široko rasprostranjenu osnovnu riječ .

Sljedeću skupinu predstavljaju EK-ovi kod kojih nismo otkrivali probleme (oznake su s /), a u stvarnosti su predstavljali produktivne probleme. U toj skupini nalazi se 15 EK-ova, što iznosi preko polovine njihova ukupnog broja. Iako se ovi EK-ovi vrlo često pojavljuju u prijevodima s engleskog jezika i imaju usvojen prijevodni ekvivalent, ispitanici su zapravo imali poteškoće u njegovu pronalaženju (npr. *Britain, British, upper class, Royal Opera*).

Najvažniju skupinu u ovom dijelu analize predstavljaju EK-ovi za koje nismo otkrivali nikakve probleme u prevođenju, a podaci pokazuju da su ti EK-ovi predstavljali kombinirane probleme, tj. probleme u razumijevanju i prevođenju. Imamo ukupno 5 takvih EK-ova: *Inns of Court, House of Lords, City of London, public schools, Whitehall*.⁵⁴ Teško je odrediti uzroke činjenici da prevoditeljima nisu poznati ovi vrlo česti EK-ovi, koji označavaju neke temeljne institucije britanskog društva: *Whitehall* kao metonim za vladu, *public schools* kao lažni par, riječ je o privatnim školama, što se vrlo često sreće u prijevodima s engleskog jezika, *House of Lords* kao osnovni pojam u dvodomnoj strukturi britanskog parlamenta (*House of Lords* i *House of Commons*). Nameće se zaključak da kod ispitanika postoji nedostatak interkulturalnog znanja, odnosno poznavanja osnova britanske kulture.⁵⁵

Što se tiče EK-a *Oxbridge* (kombinacija riječi od *Oxford* i *Cambridge*, dva najprestižnija sveučilišta u Ujedinjenom Kraljevstvu), otkrivali smo da se ispitanici imaju eventualno produktivni problem, jer je i bez poznavanja riječi i njezine značenice moguće konstruirati iz dijelova, naročito uz pomoć konteksta. No su neki ispitanici i tu imali kombinirani problem.

Iz svega navedenog moguće je zaključiti da su otkrivanja u vezi s problemom za pojedine EK-ove ispunjena kod svega 25% EK-ova u IT-u, odnosno kod 7 od 28

⁵⁴ Zeljko-Lipovšek (1995: 381) opisuje kako su za HTV provodili audiciju za prevoditelje-adaptatore za podslovljavanje me u apsolutivima anglistike, i to u drugom krugu s prosjekom ocjena 4. Međutim, usprkos visoko postavljenom kriteriju u vezi s ocjenama, 14 od 24 ispitanika nije znalo što je *Whitehall*.

⁵⁵ Olk (2003) je koristio isti IT za istraživanje; on navodi podatak da 80% ispitanika, njemačkih studenata anglistike u završnoj godini studija, nije bilo sigurno u značenice riječi i *Whitehall*.

EK-ova. U svim ostalim slučajevima EK kao problem u prevoditeljstvu bio je već i od ekvivanog. Najveći i nesrazmjerni izmjen u ekvivanog i stvarnog prisutan je kod EK-ova kod kojih uopće nismo otkrivali problem, a pokazalo se da su predstavljali kombinirani problem, dakle kako u recepciji tako i u produkciji pojedinoga EK-a. To su EK-ovi *Inns of Court*, *House of Lords*, *City of London*, *public schools* i *Whitehall*. Elementarnost ovih EK-ova u izvornoj kulturi još više naglašava taj nesrazmjer.

Nesrazmjer otkrivenih i stvarnih problema jedan je od najvažnijih rezultata koji su proizašli iz PGR-a, te ćemo na tome temeljiti prijedlog za daljnje opsežnije istraživanje u ovom području. Moguće koristi od ovih rezultata svakako vidimo i u području edukacije prevoditelja kao i među jezičnim i međukulturnim posrednicima, od kojih se očekuje da preuzmu odgovornost za prevoditeljstvo kao djelatnost.⁵⁶ Štoviše, prevoditelji bi trebali biti i „čuvari gospodarskih i kulturnih interesa države i nacije.“⁵⁷ Stoga je strukturi i sadržaju njihove edukacije nužno posvetiti veliku pozornost, kako bi se smanjio jaz između ekvivanog i stvarnog stanja.

2. Prevoditeljstvo EK-ovi kao proces rješavanja problema na razini na razini podskupa složenijih problema

Ukoliko se promotri pet EK-ova s najvećim brojem izmjena kod svih četiri para, dolazi se do podskupa od 14 složenih EK-ova. Riječ je o idućim EK-ovima:

⁵⁶ Filozofski fakultet u Osijeku na svojoj web-stranici ovako opisuje glavni cilj kolegija *Suvremena znanost o prevoditeljstvu*: „Glavni cilj kolegija je pružiti studentima teorijsku osnovu za prevoditeljstvo kao transkulturalni međujezični konvencionalni komunikativni čin za koji prevoditelj preuzima odgovornost.“ <http://web.ffos.hr/anglistika/?id=17> (pristupljeno 1.3.2012.)

⁵⁷ Također se navode i ishodi u enja ovog kolegija: „Po završetku nastave iz navedenog kolegija student će moći prihvatiti, opravdati i vrednovati nužnost profesionalizacije prevoditeljstva u svrhu očuvanja gospodarskih i kulturnih interesa države i nacije.“

Tablica 32: EK s najvećim brojem izmjena kod svih četiri para

Redni broj	EK
2	'super class'
6	Oxbridge
7	Clubland
8	Inns of Court
9	House of Lords
11	Corporation
12	Lord Mayor
13	Thatcherism
16	hereditary peers
17	Harrods
22	solicitors and barristers
24	Wales
25	QCs
28	the Home Counties

Izvor: Izrael i autorice

S obzirom na to da je kvantitativna analiza podataka o korištenim strategijama za sve EK-ove pokazala veliki udio konzultacija s parom u ukupnom korištenju strategija, kako bismo dobili što precizniji uvid u korištenje strategija i značajne osobne konzultacije za ovaj podskup EK-ova, analizu strategija prikazat ćemo na dva načina, i to tako:

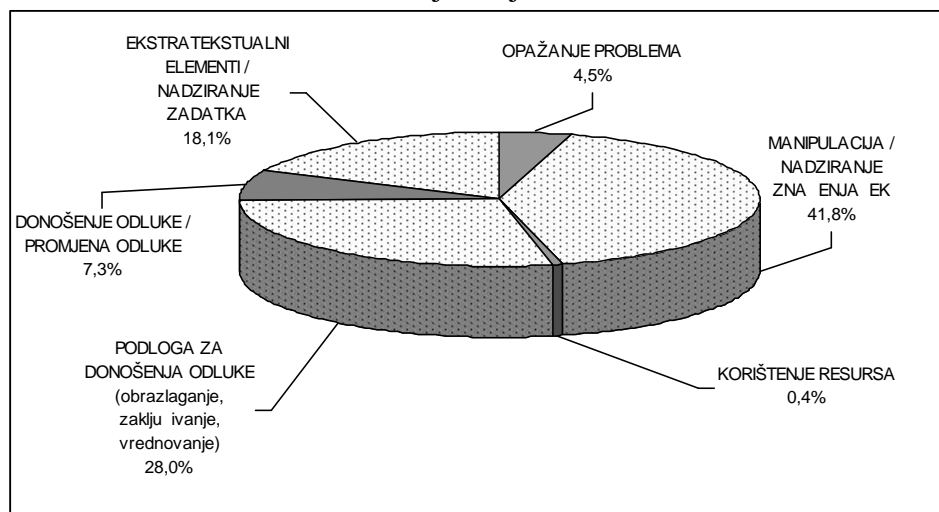
- a) da konzultacije s parom ne uzimamo u obzir pri kvantitativnoj analizi;
- b) da konzultacije s parom uzimamo u obzir i uključujemo u prikaz.

U kasnijoj usporedbi postupaka između iskusnih i manje iskusnih parova osobne konzultacije uzeli smo u obzir, jer podaci pokazuju da su one izuzetno važna strategija, što su ispitanici i naveli u retrospektivnom intervjuu.

*a) Ukoliko **ne uzimamo** u obzir konzultacije s parom kao resurs*

Analizom uestalosti korištenja pojedinih postupaka za navedene EK-ove dolazi se do sljedećih zaključaka. Promatrano agregatno za svih četiri para, najčešće su korišteni *Manipulacija/nadziranje značenja* EK-a (41,8% svih korištenih postupaka), a slijedi *Podloga za donošenje odluke* (28%). Najmanji postotak od svih promatranih postupaka zabilježen je kod *Korištenja resursa* (0,4%), a slijedi *Donošenje odluke/promjena odluka* (7,3%).

Grafikon 26: Uestalost korištenja pojedinih postupaka za sva četiri para uz korištenje vanjskih resursa

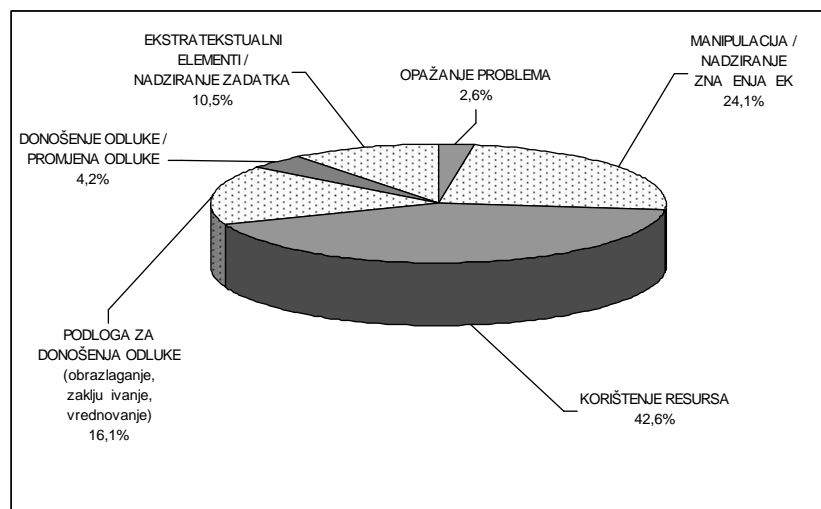
Izvor: Izrada autorice

Iz ovog prikaza proizlazi zaključak da ispitanici u prevođenju EK-ova koje možemo okarakterizirati kao složene probleme gotovo polovicu vremena utrošenog na rješavanje problema koriste strategije manipulacije i nadziranja značenja, odnosno da pokušavaju doći do rješenja itaj i naglas dio konteksta, generiraju i moguće prijevode i pokušavaju pogoditi značenje određenog EK-a. Nakon toga slijedi obrazlaganje, zaključivanje i vrednovanje generiranih značenja. Glavna osobitost ovog prikaza je izuzetno mali udio korištenja vanjskih resursa (0,4%), dakle interneta i elektroničkih ili tiskanih pomagala (rječnika, gramatika, enciklopedija i sl.).

*b) Ukoliko **uzimamo** u obzir konzultacije s parom*

Analizom uestalosti korištenja pojedinih postupaka za navedene EK-ove dolazi se do sljedećih zaključaka. Promatrano ukupno za sva četiri para, najčešće su korišteni *Korištenje resursa* (42,6%), *Manipulacija/nadziranje značenja EK-a* (24,1% svih korištenih postupaka) te *Podloga za donošenje odluke* (16,1%). Najmanji postotak od svih promatranih postupaka zabilježen je kod *Opažanja problema* (2,6%), a slijedi *Donošenje odluke/promjena odluka* (4,2%).

Grafikon 27: Uestalost korištenja pojedinih postupaka za sva četiri para ispitanika uz korištenje vanjskih resursa i konzultacija s parom

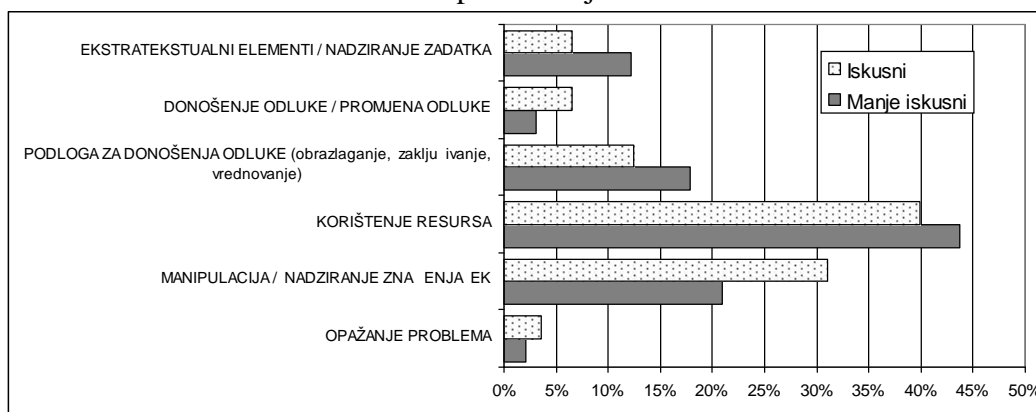

Izvor: Izra un autorice

Primjećujemo da su u ovom prikazu resursi sa zadnjeg mjesta u poretku strategija po uestalosti korištenja došli na prvo mjesto, i to s udjelom od 42,6%. Drugim riječima, možemo zaključiti da su se ispitanici u donošenju odluka o rješavanju teških prevodilačkih problema uglavnom oslanjali na svojeg para.

Ukoliko se parovi grupiraju u iskusne i manje iskusne te se uspoređi korištenje pojedinih skupina strategija iz naše taksonomije, dolazi se do sljedećih rezultata. Manje iskusni parovi više su koristili *Ekstratekstualne elemente/nadziranje zadatka* i *Podlogu za donošenje odluka* te *Korištenje resursa*. S druge strane iskusni su parovi češće koristili postupke *Donošenje odluke/promjena odluke*, *Manipulacija/nadziranje značenja EK-a* i *Opažanje problema*.

Grafikon 28: Uestalost korištenja pojedinih postupaka, iskusni i manje iskusni prevoditelji

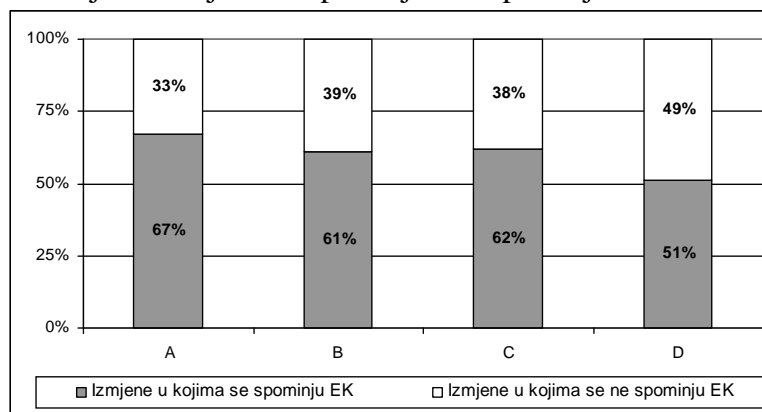
Ovaj prikaz strategija korištenih u našem korpusu pri prevo enju kao procesu rješavanja problema i donošenja odluka ukazuje nam na zna ajnu razliku između iskusnih i manje iskusnih parova. Manje iskusni parovi više su koristili resurse, obrazlagali pojedina prevodila ka rješenja te imaju više ekstratekstualnih elemenata i nadziranja zadatka (komentiraju i vrednuju resurse, sebe kao prevoditelja, instruiraju sebe ili para i sl.). Nasuprot tome, iskusniji parovi znatno su više pozornosti poklanjali manipulaciji i nadziranju zna enja EK-ova, opažanju problema i donošenju odluke o kona nom prijevodu.

2. Prevo enje EK-ova kao proces rješavanja problema na razini izvornoga teksta kao problema

Najve i broj izmjena u kojima se spominju EK-ovi zabilježen je kod para B (613), nakon ega slijedi par A s 521 ovakvom izmjenom. S druge strane najmanji broj izmjena u kojima se spominju EK-ovi bilježi par C (189), dok je par D prilikom prevo enja ukupno koristio 243 ovakve izmjene.

Budu i da se ukupan broj izmjena razlikuje od para do para, kako bi se stekao dodatni uvid u strukturu procesa prevo enja prema ovom kriteriju, analizirali smo i relativnu strukturu. Najve e u eš e izmjena u kojima se spominju EK-ovi u ukupnom broju izmjena zabilježeno je kod para A, a iznosilo je 67%, nakon ega slijedi par C sa 62% ukupnog broja izmjena. Par B bilježi 61% ovakvih izmjena u ukupnom broju izmjena, dok je kod para D zabilježen najniži udio izmjena u kojima se spominju EK-ova u odnosu na ukupni broj izmjena, a iznosio je 51%.

Grafikon 29: Izmjene u kojima se spominju i ne spominju EK – relativna struktura

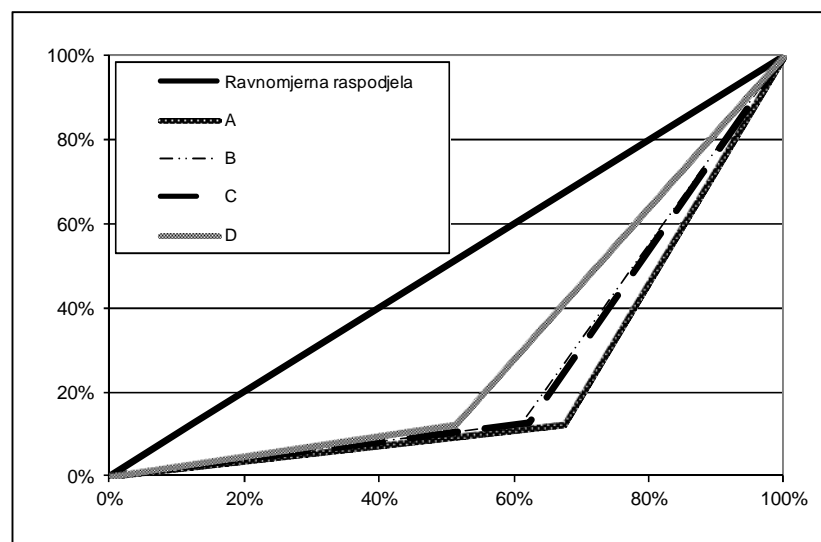

Izvor: Izra un autorice

Gore navedeni prikaz predstavlja udio izmjena u kojima se EK-ovi spominju u ukupnom broju izmjena u PGR-u za itav tekst. IT ima ukupno 224 rije i, od kojih smo 28 izdvojili kao EK-ove i u PGR-u smo promatrali samo dijaloške izmjene koje su tematizirale pojedini EK kao problem. Dakle 28 izdvojenih EK-ova predstavlja 12,5% ukupnog fonda rije i u IT-u. Relativni omjer pokazuje da su za 12,5% teksta ispitanici u prosjeku potrošili 60% izmjena, što vodi logičnom zaključku da je itav tekst predstavljao problem za ispitanike, pa stoga također proces prevodjenja cijelog IT-a možemo promatrati kao proces rješavanja problema.

Detaljniju analizu moguće je provesti korištenjem Lorenzove krivulje. Na osi x prikazan je postotak ukupnoga broja izmjena koji je korišten za prijevod, dok se na osi y nalazi postotak ukupnoga broja rije i. Kao što je već navedeno, 12,5% ukupnoga broja rije i otpada na EK-ove. Uvidom u Lorenzovu krivulju zaključujemo da je svakom paru bio potreban različit postotak ukupnoga broja izmjena za prijevod tih 12,5% rije i. Najveći postotak ukupnoga broja izmjena za prijevod EK-ova bio je potreban paru A, i iznosio je 67%. S druge strane najmanji broj izmjena za prijevod 12,5% od ukupnoga broja rije i koristio je par D (51%).

Grafikon 30: Lorenzova krivulja

Izvor: Izrada autorice

Na temelju prikaza iz Lorenzove krivulje dolazi se do zaključka kako je par A imao najviše problema sa prevodjenjem EK-ova, dok je par D imao najmanje problema. Ovaj odnos moguće je dodatno kvantificirati. Naime kao što je vidljivo iz grafikona,

ponašanje svakog para prilikom prevoenja prikazano je trokutom. Jedna stranica svakog od navedena etiri trokuta je pravac ravnomjerne raspodjele, dok su druge dvije stranice odre ene postotkom ukupnog broja izmjena koji je utrošen na prijevod EK-ova. Što je ve i broj izmjena bio potreban paru za prijevod EK-ova, to e površina ovog trokuta za taj par biti ve a. Primjenom Pitagorina pou ka mogu e je izra unati duljine svih stranica u svakom od navedenih trokuta, nakon ega je primjenom Heronove formule mogu e izra unati površinu svakog trokuta. Rezultati za sva etiri para su sljede i:

Tablica 33: Površina trokuta iz Lorenzove krivulje po prevoditeljskim parovima⁵⁸

	Površina trokuta
A	0,27
B	0,24
C	0,25
D	0,19

Izvor: Izra un autorice

Kao što je vidljivo, najve a površina trokuta zabilježena je kod para A, a najmanja kod para D. Iz prikazanog proizlazi kako je par A imao najviše problema prilikom prevo enja EK-ova, a par D najmanje.

Rezultate prikazane Loreznovom krivuljom mogu e je promatrati iz još jedne perspektive. Naime na grafikonu je prikazan i tzv. pravac ravnomjerne raspodjele. Ovaj hipotetski pravac prikazuje kako bi izgledao proces prevo enja kada bi za prevo enje svake rije i prevoditelji koristili jednak postotak ukupnog broja izmjena.

injenica da empirijske krivulje za svaki par odstupaju od pravca ravnomjerne raspodjele ukazuje na to da prevo enje EK-ova predstavlja ve i problem za prevo enje u odnosu na ostale rije i iz teksta.

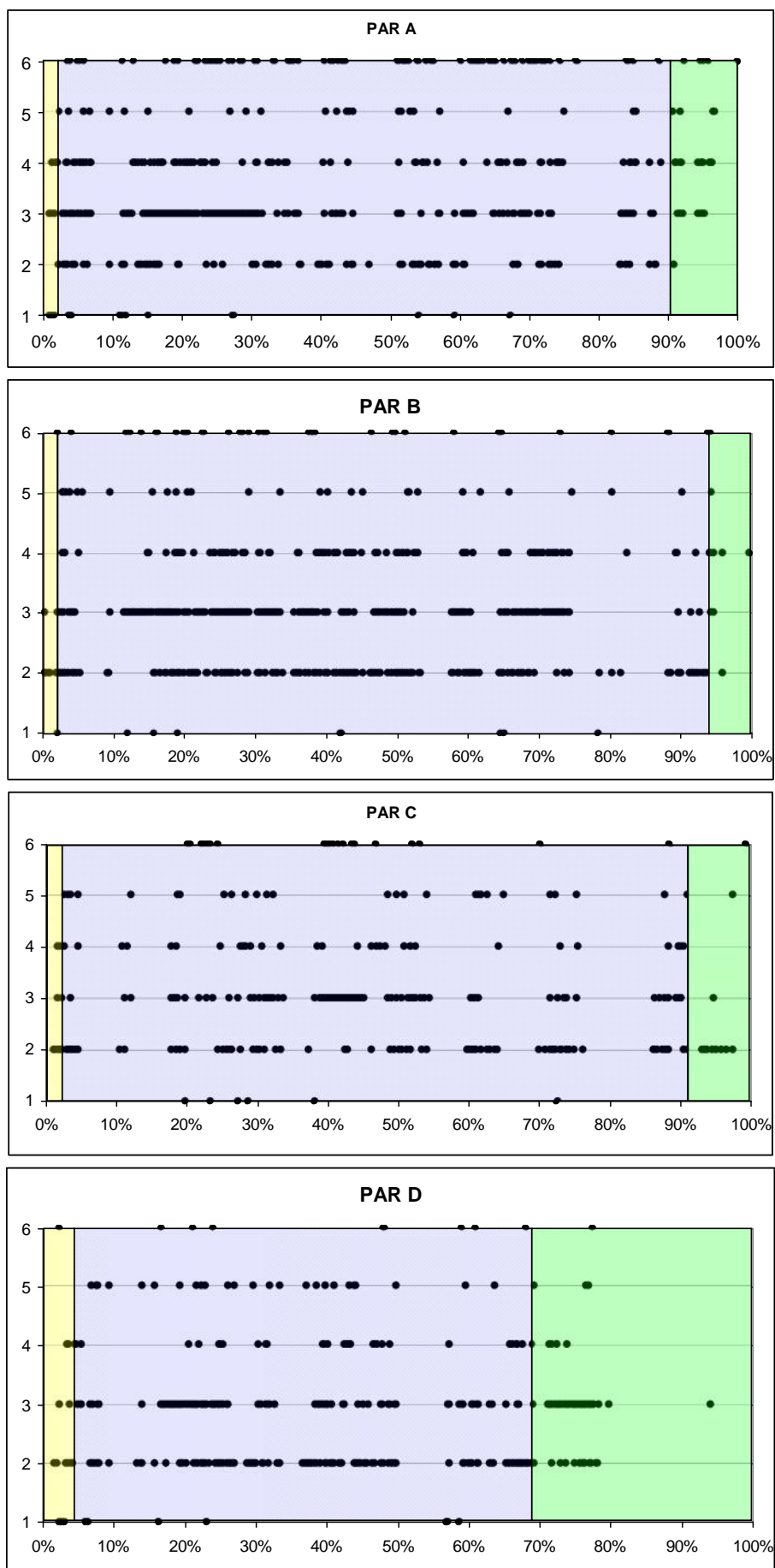
Kako bismo imali dodatni uvid u proces prevo enja, konstruirali smo model koji prikazuje korištenje pojedinih strategija tijekom procesa prevo enja, otpo etka dokraja (0-100%). Na grafikonu su na osi y prikazane grupe strategija sukladno

⁵⁸ Maksimalna mogu a površina trokuta iznosi 0,5. Ona predstavlja hipotetski scenarij u kojem prevoditelj koristi maksimalnu raspoloživu koli inu resursa za prevo enje samo jedne rije i. Matemati ki model izra en za ovo istraživanje koristi se za izra un maksimalno mogu eg stupnja teško e prijevoda.

taksonomiji koju smo izradili. Tako er su za pojedine parove okomitim crtama ozna ene faze procesa prevo enja: priprema, prevo enje i revizija. Na temelju usporednog prikaza podataka iz PGR-a za parove ispitanika mogu e je zaklju iti sljede e:

- strategije iz skupine 1. *Opažanje problema* nalazimo uglavnom u fazama pripreme i fazi prevo enja;
- strategije iz skupine 2. *Manipulacija/nadziranje zna enja EK-a* prili no su ravnomjerno raspore ene tijekom procesa do faze revizije, a kod iskusnih parova nalazimo njihovu ve u koncentraciju i u fazi revizije, dok su kod manje iskusnih parova izuzetno rijetke;
- strategije iz skupine 3. *Korištenje resursa* raspore ene su tijekom cijelog procesa, a kod para D, koji ima najdulju fazu revizije, veliku koncentraciju nalazimo tako er i na po etku faze revizije;
- strategije iz skupine 4. *Podloga za donošenje odluke* kod svih su parova razmještene otprilike na istom mjestu u procesu kao i strategije iz skupine 3, iz ega zaklju ujemo da su korištenje resursa (u prvom redu konzultacije s parom, koje i imaju najve i udio) ispitanici koristili kao podlogu za donošenje odluke;
- strategije iz skupine 5. *Donošenje odluke/promjena odluke* najmanje nalazimo u fazi revizije;
- strategije iz skupine 6. *Ekstratekstualni elementi/nadziranje zadatka* koncentrirane su uglavnom u fazi prevo enja.

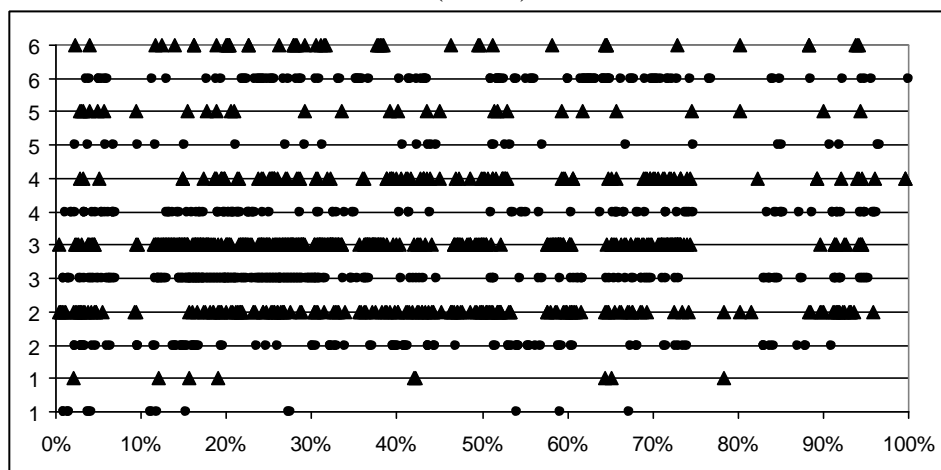
Grafikon 31: Prikaz strategija po fazama procesa

Izvor: Izra un autorice

Ukoliko na istom grafikonu prikažemo dva para iz skupine manje iskusnih (A i B), dolazimo do zaključka da je raspored svih strategija vrlo sličan s obzirom na vremenski raspored u promatranom procesu prevođenja.

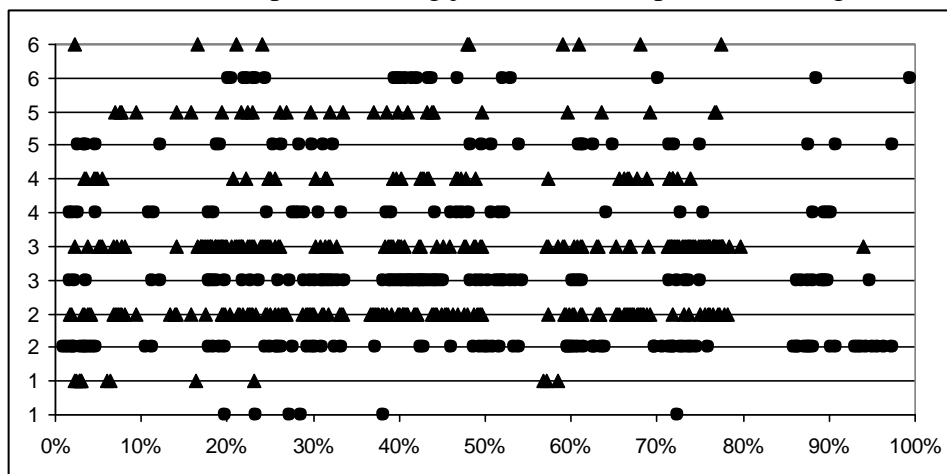
Grafikon 32: Paralelni prikaz strategija kod manje iskusnih parova A (krug), i B (trokut)

Izvor: Izraun autorice

Za razliku od navedenog, paralelni prikaz iskusnih parova (C i D) ukazuje nam na značajnu razliku u korištenju strategija iz skupine 2. *Manipulacija/nadziranje značenja EK-a* i skupine 4. *Podloga za donošenje odluke*. Ukoliko to povežemo s razlikom u samoj strukturi procesa s obzirom na faze prevođenja mehanizama u iskusnim i manje iskusnim parovima, možemo na temelju naših podataka zaključiti da dok kod manje iskusnih parova nalazimo više sličnosti, kod iskusnih parova taj proces prevođenja ima manje sličnosti, dakle individualiziran je.

Grafikon 33 : Paralelni prikaz strategija kod iskusnih parova C (krug) i D (trokut)

Izvor: Izraun autorice

Usporedba jednog iskusnog i jednog manje iskusnog para otkriva nam najveće razlike u koncentraciji strategija iz skupine 4 i iz skupine 6, koje se kod iskusnog para u posljednjem dijelu procesa prevođenja ne pojavljuju (u odsjeku od 80–100% dijela procesa).

Proces prevođenja nelinearan je i nealgoritamski proces, a relativnost ljudskih postupaka u kontradikciji je s algoritamskom apsolutnošću⁵⁹. Stoga bismo prevođenje kao proces mogli zamisliti kao više različitih usmjerenih lančanih nizova, posloženih u nepravilnu spiralu, čije su karike različite veličine, a međusobno su povezane različitim debljim ili tanjim, vršnim ili labavijim karikama. Stoga je ovdje prikazani model nužno pojednostavljenje kompleksnog procesa prevođenja kao komunikacije, koji nam pruža dodatni, iako nužno simplificirani, uvid u njegovu bit.

5.2.3 Retrospektivni intervju

Neposredno nakon svakoga pojedinog eksperimenta sa svakim je parom proveden retrospektivni intervju, kako bi se dobili dodatni podaci o stavu ispitanika prema eksperimentu i njegovim dijelovima, da bismo ga mogli vrednovati kao empirijsko istraživanje. Intervju je vođen kao neformalni razgovor, većinom s otvorenim pitanjima, a željeli smo održati što opušteniju i ugodniju atmosferu. Upitnik sadrži 14 pitanja podijeljenih u tri skupine (vidi prilog):

- A. dojmovi o eksperimentu
- B. proces prevođenja u PGR-u
- C. pitanja o elementima kulture u prevođenju

Prva skupina (A) sadrži 4 pitanja koja se odnose na dojmove i napomene ispitanika o tijeku eksperimenta, jesu li bili opušteni ili napeti, kako su reagirali na činjenicu da ih se snima uz prisutnost eksperimentatora, kako im je bilo prevoditi i raditi u paru te imaju li prethodna slika iskustva. Posebice važnim smatram prvo pitanje, dakle ono

⁵⁹ Ivir (1992: 87) smatra da dva prevoditelja neće razumjeti istu poruku na isti način, niti će je isti prevoditelj razumjeti jednako ukoliko je primi više puta. Stoga je svako poopćavanje u TP s obzirom na proces prevođenja ograničeno, isključivo deskriptivno, te u kontekstu TP ne možemo govoriti o univerzalno važećim zakonima ni pravilnostima. Svođenje realnosti na mjerljive parametre nužan je teorijski konstrukt koji nam može ukazati na neke tendencije.

koje se odnosi na eventualne posebne napomene ispitanika. Ispitanice u paru A smatraju da su se možda čak i malo previše neformalno ponašale, dok par B napominje da ipak postoji razlika kad se s nekim prevodi i sve govori naglas. Nasuprot tome, par C smatra da će uvid u proces na temelju eksperimenta biti dobar te da inače pri prevodjenju itaju i razmišljaju na glas. Par D osvrće se na neke EK-ove i razloge zašto su neke opisali, a neke ostavili neprevedene. U cjelini su se svi parovi osjećali opušteno, jedino je su ispitanici u paru B na početku bili malo napeti, a tijekom eksperimenta razmišljali su i o tehničkim problemima, hoće li se dovoljno dobro čuti ono što govore. Općenito uzevši, ispitanike nije smetala prisutnost eksperimentatora kao ni snimanje, jedino par A navodi da je pomalo bio svjestan toga, a par B samo na početku. Svi ispitanici imaju prethodno iskustvo rada u paru, no neki više u usmenom prevodjenju. Smatraju da se dobro nadopunjuju, konzultiraju, a ispitanici u paru B navode da su se, iako proces prevodjenja trajao duže, osjećali sigurnije. Iz svega navedenog slijedi da eksperimentalna situacija nije imala značajnog utjecaja na emocionalno stanje ispitanika kao ni na promatrani proces prevodjenja, što je argument koji govori u prilog validnosti ovoga empirijskog istraživanja.

Pitanja iz skupine B retrospektivnog intervjua pobliže osvjetljavaju proces prevodjenja u PGR-a s gledišta ispitanika. Prvo pitanje odnosi se na razliku između individualnog prevodjenja i rada u paru. Neki ispitanici navode da bi možda malo drugačije postupili: jedna ispitanica navodi da bi više „surfala“, a tek onda raspravila određene probleme s kolegicom, s čime se slaže i par B. Što se tiče para D, jedna ispitanica smatra da bi drugačije pristupila prevodjenju (najprije bi detaljno pročitala tekst, ne bi ga samo „skenirala“, a tek onda bi išla prevoditi), a proces bi kod nje duže trajao jer „nije toliko spretna na kompjuteru“. Njena kolegica smatra da su joj zahvaljujući radu u paru neka rješenja bila brže dostupna, a trajanje bi bilo isto da je prevodila sama. Sljedeće pitanje odnosi se na činjenicu slažu li se sa svim prijevodnim varijantama koje su zajednički dogovorili ili bi ipak nešto promijenili. Parovi su jednoglasni u slaganju oko svih elemenata prevedenog teksta, te ništa ne bi mijenjali. Također možemo zaključiti da za ispitanike ne postoje suštinske razlike u prevodjenju u paru i individualnom prevodjenju, tako da možemo smatrati da kontekst eksperimenta nije značajno utjecao na proces prevodjenja.

U pitanju broj 3 iz skupine B željeli smo utvrditi koji su dijelovi IT-a za ispitanike predstavljali najveći problem ili nedoumicu. Sva četiri para slažu se oko toga da su to elementi kulture u IT-u (ispitanici navode „kulturološki nazivi“, „ono što je kulturološki obilježeno“, ili pak taksativno navode neke EK-ove, npr. *Oxbridge*, *Inns of Court*, *QC*, *itd.*). Iako im je na početku eksperimenta bilo rečeno da je tekst namijenjen objavi u dnevnim novinama, parovi A i C navode da im je najveći problem predstavljalo kako prijevod prilagoditi publici u ciljnoj kulturi. Ispitanik iz para C navodi „...Meni najveći problem predstavljaju stvari kao *Oxbridge*, *Inns of Court*, uvijek je to pitanje ciljne publike, jel' ćemo objaviti u *Mili* ili u *Vjesniku*“, aludirajući time na razliku među čitateljima ovih dviju tiskovina. Na pitanje u koju bi kategoriju po težini svrstali IT, manje iskusni parovi odgovorili su „u kategoriju težih“, dok su iskusniji parovi odgovorili „prosječan“, no par D ipak dodaje „Jezik je težak zbog težine tih parova odgovaraju ih izrazi u hrvatskom, a inače je gramatika vrlo jednostavan“.

Pitanje B.5 odnosilo se na identifikaciju EK-ova u IT-u i ispitanici su zapravo identificirali gotovo sve EK-ove koje smo izdvojili za istraživanje, osim nekoliko najjednostavnijih: *Britain*, *Britain's*, „*super class*“, *British*, *Wales*. Par C ispravno rezonira da je također cijela klasna podjela društva EK-ova te da cijeli tekst „počiva na kulturnom specifikumu“.

Posljednje pitanje iz skupine B odnosi se na to kako bi ispitanici dalje postupili s prevedenim tekstom, budući da mu je namjena objava u novinama. Svi su se složili u mišljenju da bi ga najprije dali na lekturu, a neki su izjavili da bi još prije toga konzultirali nekog „pravnika, možda čak i novinara“. U cjelini možemo smatrati da za prevoditelje problem u prevodnom jeziku predstavljaju kako EK-ovi tako i IT u cjelini.

Pitanja iz posljednje skupine C ispituju stav ispitanika prema EK-ovima u prevodnom jeziku. Prvo pitanje odnosi se na određeni opis ili definiciju koju ispitanik pridaje pojmu EK-a. Većina ih navodi da je to za njih „ono što u izvornoj kulturi ima, a u našoj kulturi ne postoji“, odnosno nešto specifično za određenu zemlju, što zahtijeva dodatno pojašnjenje i nema „doslovno isti ekvivalent kod nas“.

Sljedećim pitanjem željeli smo utvrditi primjenjuju li ispitanici neko pravilo za prevodni jezik EK-ova na hrvatski jezik. Odgovorili su da ih nikad nitko nije tome učio

te da strategiju prilagodi javu publici, odnosno itatelju, odnosno vrsti IT-a (stru an tekst za razliku od novinskog lanka). Ispitanik iz para C navodi: „Sve se podre uje korisniku“, dok ispitanica iz para A kaže da slijedi „...logi ni pristup. Ako je rije nova, ona u je stavit pod navodnike ili italics i objasniti“.

Na pitanje je li im ikad netko od naru itelja dao pismenu ili usmenu uputu kako prevoditi EK-ove, svi su odgovorili da takvu uputu nikada nisu dobili, jedino su neki naru itelji tražili terminološku dosljednost u prevo enju s obzirom na ve prevedeno iz istog podru ja. Tako par C navodi da je jednom naru itelj inzistirao na zahtjevu kojem nisu željeli udovoljiti, pa ako usprkos njihovom objašnjenju naru itelj inzistira, oni zahtijevaju da se njihovo ime ne spominje u kontekstu tog prijevoda. Ispitanica iz para B, koja navodi da je puno prevodila za televiziju, kaže da upute nikada nije dobila, ve naru itelj sve prepušta prevoditelju.

Posljednje pitanje odnosilo se na to kako ispitanici vide važnost kulture u prevo enju. U cjelini se svi slažu da je kultura u prevo enju važna jer o njoj ovisi smisao cijelog teksta kao i budu a uporaba prevedenih termina, jer „...kad se to objavi na internetu ili negdje, onda e se tako dalje koristiti. Trebao bi neki kod ili nešto, pitanje konsenzusa“. Ovom izjavom ispitanica se doti e pitanja standardizacije prevo enja. Vezano uz to par B navodi: „Jako je važno, i mislim da nema nekog to nog odgovora kako bi trebalo biti. Ali je jako bitno“. Par D navodi i utjecaj prevo enja na razvoj našega jezika.

Na temelju odgovora na pitanja iz skupine C možemo zaklju iti da se u prevo enju EK-ova prevoditelji oslanjaju na vlastita pravila i logiku te da im naru itelji ne daju konkretne upute u s tim u vezi. Smatraju da je prevo enje kulture važno jer ima utjecaja na naš jezik te da bi to pitanje trebalo urediti.

5.2.4 Evaluacija ciljnoga teksta

Kako bi se izbjegao „efekt promatra a“ (*observer effect*) i postigao odre eni stupanj intersubjektivnosti (Hansen 2003: 33, in Alves 2003), evaluacija ciljnoga teksta, odnosno svih prijevoda pojedinih parova, provedena je smo uz pomo vanjskih

evaluatora (*external evaluators*).⁶⁰ Stoga smo za procjenu IT-a angažirali ukupno 16 evaluatora, svrstanih u tri grupe, kako bi se postigla multiperspektivnost: etiri profesora hrvatskog jezika s višegodišnjem stažem, etiri iskusna prevoditelja engleskog jezika zaposlenih ili povezanih sa Samostalnom službom za prevođenje iz područja europskih integracija pri Ministarstvu vanjskih poslova i europskih integracija te osam osoba koje možemo smatrati publikom u ciljnoj kulturi, u dobi od 17 do 45 godina, različit obrazovnog profila. Svi su evaluatori imali isti zadatak: da pročitaju svaki pojedinačni tekst i ocijene ga ocjenom od 1 (nedovoljan) do 5 (odličan) te ocjenu obrazlože. Pritom su jedino prevoditelji dobili i izvorni tekst na uvid, dakle oni su znali da su tekstovi označeni od A do D prema parovima prevodilaca. Važno je napomenuti da evaluatori nisu bili upoznati s ciljem istraživanja kako ne bismo utjecali na njihovu procjenu.

Sljedeća tablica prikazuje ocjene koje su dobili pojedini prijevodi. Navedeni podaci ukazuju na činjenicu da su evaluatori najbolje ocijenili prijevod para C, koji je dobio 64 boda. Između prijevoda para C i D razlika je svega dva boda, a prijevod para A najniže je ocijenjen s velikom razlikom od 12 bodova s obzirom na najbolje ocijenjeni par C.

Tablica 34 : Evaluacija ciljnoga teksta po parovima

Evaluatori	PAROVI			
	A	B	C	D
K 1	4	3	4	5
K 2	4	4	5	4
K 3	3	3	4	3
K 4	3	4	3	4
P 1	4	3	3	3
P 2	3	3	4	3
P 3	4	5	5	3
P 4	2	3	5	4
PKC 1	3	5	4	3
PKC 2	4	5	2	3
PKC 3	2	3	2	5
PKC 4	3	4	5	4
PKC 5	3	4	4	5
PKC 6	4	4	5	5
PKC 7	2	3	4	4
PKC 8	2	3	5	4
UKUPNO	50	59	64	62

⁶⁰ U procesno orijentiranim istraživanjima ovakav pristup smatra se alternativom objektivističkoj paradigmi. Mogli bismo reći da je to i pokušaj da se stvori model za istraživanje prevoditeljskih kompetencija (usp. Alves 2003: viii). Naš je cilj primjenom ovog modela izbjeći subjektivnost istraživača, a procjena IT-anije fokus našeg interesa. Za istraživanja koja se bave procjenom prijevoda i prevoditeljskim kompetencijama potrebno je razraditi kompleksnu shemu ocjenjivanja i maksimalno ujednačiti karakteristike evaluatora, što je u praksi izuzetno teško postići.

Zanimljivi podaci dobiju se ukoliko se usporedi skupinu kroatista i skupinu prevoditelja. Vidljivo je da se ove dvije grupe jezi ni stru njaka najviše razlikuju u ocjeni para D, koji su kroatisti ocijenili sa 16, a prevoditelji s 13 bodova.

Tablica 35: Usporedba evaluacije prema skupinama evaluatora – jezi ni stru njaci

	PAROVI			
Evaluatori	A	B	C	D
K 1	4	3	4	5
K 2	4	4	5	4
K 3	3	3	4	3
K 4	3	4	3	4
	14	14	16	16

P 1	4	3	3	3
P 2	3	3	4	3
P 3	4	5	5	3
P 4	2	3	5	4
	13	14	17	13

Ukoliko nadalje usporedimo skupinu „obi nih“ pripadnika ciljne kulture sa skupinom jezi ni stru njaka, vidjet emo da dok su „nelingvisti“ najbolje ocijenili prijevod para D, lingvisti smatraju prijevod para C najboljim.

Tablica 36: Usporedba evaluacije prema skupinama evaluatora – jezi ni stru njaci i pripadnici ciljne kulture koji nisu jezi ni stru njaci

	PAROVI			
Evaluatori	A	B	C	D
PKC 1	3	5	4	3
PKC 2	4	5	2	3
PKC 3	2	3	2	5
PKC 4	3	4	5	4
PKC 5	3	4	4	5
PKC 6	4	4	5	5
PKC 7	2	3	4	4
PKC 8	2	3	5	4
	23	31	31	33

K 1	4	3	4	5
K 2	4	4	5	4
K 3	3	3	4	3
K 4	3	4	3	4
P 1	4	3	3	3
P 2	3	3	4	3
P 3	4	5	5	3
P 4	2	3	5	4
	27	28	33	29

Izvor: Izra un autorice

Zanimljiv izvor podataka su komentari, odnosno obrazloženja pojedinih evaluatora u vezi s pojedinim prijevodima. Skupina prevoditelja najviše je obra ala pozornost na ujedna enost prijevoda u tretmanu EK-ova, tj. objašnjavaju li dosljedno sve pojmove

ili ne, na injenicu je li prijevod doslovan ili slobodan, pa shodno tome i više ili manje u duhu hrvatskoga jezika. Tako er su kritizirali uporabu zamjenica te korištenje odre enih termina koji se njima „ne svi aju“. Tako jedna prevoditeljica smatra da je izraz *nadklasa* previše podsje a na Kantovog Nad ovjeka, iako je to možda i bila prevoditeljeva namjera. Nijedan prevoditelj nije primijetio pogrešku u prijevodu para C koja se odnosi na EK *public school*, što se može pripisati previdu, naro ito zbog toga što imenici prethodi pridjev *najbolje*, što je u ovom kontekstu logi no. ak štoviše, jedna je prevoditeljica u prijevodima koji su taj EK to no preveli kao *privatne škole* izri ito naglasila kako je to neto an prijevod.

Skupina kroatista najviše je pozornosti obra ala na gramati ke nedosljednosti i sintaksu, koju više puta smatraju nezgrapnom i artificijelnom. Tako er su komentirali te nost i logiku teksta te kritizirali injenicu da neki tekstovi nisu bili podijeljeni u odlomke ili pak nisu navodili izvor. Nadalje nisu bili zadovoljni interpunkcijom, prvenstveno uporabom zareza i dvoto ja. Velikim nedostatkom tekstova smatraju prekomjerno korištenje tu ica, a pozitivno reaguju na parafraziranje engleskih termina.

Iako bismo mogli pretpostaviti da su lingvisti bespoštedni u komentarima, znakovito je da su najkriti niji upravo „obi ni itatelji“, koji zapravo te prijevode percipiraju kao originalne tekstove, jer ne znaju da je to prijevod (iako bi to mogli zaklju iti po tome što jedan CT-ova navodi izvor). Nekoliko evaluatora više puta navodi da im je tekst prili no nerazumljiv, da bi neke engleske rije i trebalo dodatno pojasniti, zatim da je za itanje tog teksta potrebno poznavanje britanske kulture. Nezadovoljni su pukim nabranjem britanskih institucija o kojima ne znaju dovoljno i smatraju da je to trebalo biti pojašnjeno. Jedan evaluator smatra da izraz *stalež* nikako ne odgovara u kontekstu nove i moderne *super klase*, jer je karakteristi an za srednji vijek. Navodi doslovce: „Povezivanje pojma *stalež* i *super* je nedopustivo!“. Sljede i je pak evaluator kriti an prema dijelu prijevoda koji navodi da je *...visokopla ena elita proizašla iz starih zanimanja i institucija*, jer ga *stara zanimanja* podsje aju na stare zanate kod nas, koji ne samo da nisu elitni nego i odumiru, pa su daleko od *visokopla enog*.

Kao rezultat ove kratke analize name e se zaklju ak da je perspektiva itatelja poprili no razli ita od perspektive jezi nih znalaca. Najvažniji kriteriji za itatelja su razumljivost, logi nost i informativnost teksta, dakle uglavnom su orijentirani na sadržaj, dok jezi ni stru njaci više pozornosti poklanjaju jezi nom izrazu, odnosno formi. Prevoditelji bilo koje vrste tekstova trebali bi to imati na umu i uživjeti se u ulogu itatelja i njegove potrebe, jer je tekst namijenjen njihovoj uporabi.

5.2.5 Zaklju ci na temelju procesnog korpusa

Budu i da smo se odlu ili za multimetodološki pristup (*mixed-methods design*),, odnosno kombinaciju kvantitativnog i kvalitativnog pristupa, kako bismo mogli triangulirati podatke, u ovom emo dijelu navesti zaklju ke do kojih smo došli na temelju analize podataka prezentiranih u ovom poglavlju. Ovaj pristup omogu ava da se rezultati obje metode me usobno nadopunjuju, odnosno da se u zaklju cima integriraju, kako bi pružili što bolji uvid u promatrani slu aj ili slu ajeve (usp. Creswell 2009: 181).

Podsjetit emo se još jednom, središnje istraživa ko pitanje ovog rada glasi: Kako se prevode elementi kulture iz engleskoga na hrvatski jezik? U završnom dijelu analize procesnog korpusa prikazat emo najvažnije zaklju ke, odnosno odgovore koje smo na temelju našega procesnog korpusa dobili na potpitanja: Kako se odvija proces prevo enja elemenata kulture? Kojim se pomagalima prevoditelji služe? Predstavljaju li elementi kulture poteško u za prevoditelje?

1. Faze procesa – priprema, prevo enje, revizija

- ispitanici proces prevo enja dijele u jasno razgrani ene faze pripreme, prevo enja i revizije, od kojih je faza pripreme najkra a, a faza prevo enja najduža;
- ukupno trajanje procesa znatno je dulje kod manje iskusnih ispitanika;
- dok se faze pripreme znatno razlikuju od para do para, u fazi revizije ispitanici još jednom provjeravaju odre ena mjesta u prevedenom tekstu koja smatraju problemati nima iz razli itih razloga.

2. Analiza procesa prevođenja pojedinih elemenata kulture

- pojedini EK-ovi za ispitanike predstavljaju probleme različite težine u prevođenju;
- za većinu EK-ova manje iskusni parovi trebali su više vremena;
- kod opažanja EK-ova kao problema ispitanici su pretežno identificirali EK kao poznat, ali nisu bili sigurni u to značenje;
- tijekom prevođenja pojedinog EK-a ispitanici su najčešće nadzirali njegovo značenje uglavnom tako što su generirali moguće prijevode za navedeni EK te zatim znatno rjeđe naglas ponavljali ili citirali EK i dio konteksta;
- u strategijama korištenja resursa najčešće su se oslanjali na konzultacije s parom;
- od vanjskih resursa najčešće koriste internet, a tiskane resurse izuzetno rijetko;
- ispitanici su kao podlogu za donošenje odluke (obrazlaganje, zaključivanje, vrednovanje) o određenoj prijevodnoj varijanti za neki EK najčešće komentirali da nisu sigurni u ispravnost neke prijevodne varijante, zatim su uspoređivali IJ i CJ, IK i CK te koristili logiku zaključivanja;
- kad su jednom donijeli odluku o tome kako će prevesti EK, ispitanici su je izuzetno rijetko mijenjali.

3. Prevođenje elemenata kulture kao proces rješavanja problema i donošenja odluka

- u 75% slučajeva izdvojeni EK-ovi su predstavljali za ispitanike veći i prevodilački problem od ostalih;
- pri rješavanju EK-ova kao složenih problema ispitanici su se najviše oslanjali na svoj par kao izvor informacija i resurs, a nakon toga su velik dio vremena koristili za manipulaciju i nadziranje značenja EK-a;
- najveća razlika u korištenju strategija kod rješavanja EK-ova kao složenih problema je u tome da iskusniji ispitanici više nadziru značenje EK-ova, dok se manje iskusni više oslanjaju na korištenje resursa;
- IT koji sadrži ukupno 12,5% EK-ova za ispitanike predstavlja značajan problem, jer su za prevođenje kulturne konstelacije takvog teksta koristili 60% ukupnog

vremena utrošenog za cijeli tekst, što dokazuje i analiza pomoću Lorenzove krivulje ravnomjerne raspodjele;

- određene strategije u procesu prevoda IT-a kao problema ravnomjernije su raspoređene tijekom svih faza prevoda (2. *Manipulacija/nadziranje značenja EK*, 3. *Korištenje resursa*), dok su neke više vezane za određene faze (1. *Opazanje problema* nalazimo uglavnom u fazama pripreme i fazi prevoda, strategije iz skupine 6. *Ekstratekstualni elementi/nadziranje zadatka* koncentrirane su uglavnom na fazu prevoda);
- dok kod manje iskusnih parova nalazimo više sličnosti u strukturi procesa prevoda s obzirom na korištenje strategija, kod iskusnih parova istav proces prevoda ima manje sličnosti, dakle individualiziran je.

4. Prevodjenje kao struka i djelatnost iz perspektive prevoditelja

- u edukaciju prevoditelja potrebno je uvrstiti više vježbi, praktične nastave i rada na konkretnim tekstovima;
- prevladava nezadovoljstvo trenutnom kvalitetom prevoda u Hrvatskoj;
- nužna je standardizacija prevoda;
- prevoditelji strategiju prevoda prilagođavaju publici, odnosno vrsti IT-a;
- o načinu prevoda kulturne konstelacije teksta ovisi smisao cijelog teksta kao i buduća uporaba prevedenih termina;
- prevodjenje utječe na razvoj našega jezika;
- u prevodu EK-ova prevoditelji se oslanjaju na vlastite norme i logiku, budući da od naručitelja ne dobivaju konkretne upute.

Ukoliko bi se željelo vrednovati korištene metode i ukupni pristup, moglo bi se reći da se u cjelini mogu smatrati prikladnim za ovo istraživanje, iako bi možda bio prikladniji za veći korpus PGR-a, odnosno za logitudinalnu studiju, u kojoj bi se isti ispitanici mogli pratiti npr. u različitim fazama edukacije za prevoditelje, tj. na različitim stupnjevima iskustva, koji bi se morali definirati prikladnim parametrima. Deskriptivna statistička analiza pokazala se važnim dodatnim elementom uz konceptualnu i kvalitativnu analizu. Naravno, na većem uzorku statistički podaci imali bi veću težinu. Isto tako je određene varijable moguće promatrati samo na

razini skupina, bez razgraničenja na podskupine (npr. strategije korištenja resursa i podloga za donošenje odluke).⁶¹

6. KOMENTAR DOBIVENIH REZULTATA

U prethodnom poglavlju su prikazani i analizirani rezultati istraživanja, a osnovni je cilj ovog poglavlja sagledati dobivene rezultate u širem kontekstu prevođenja. Sažetak se rezultati pojedinih dijelova istraživanja, što će pomoći u određivanju vrste šireg konteksta. Treba istaknuti da se zaključci temelje na višestrukoj studiji slučaja, stoga su po svojoj prirodi provizorni, dakle ne može ih se poopćavati. S druge pak strane i ovo opsegom relativno ograničeno istraživanje rezultiralo je dodatnim uvidima u tematiku prevođenja elemenata kulture, koji ukazuju na moguće trendove i pravilnosti, što se može potvrditi ili opovrgnuti u daljnjim potencijalnim istraživanjima.

1. Osnovni zaključci na temelju produktnog korpusa

- u produktnom korpusu izrazito dominiraju EK-ovi iz područja društva, posebice na ina života i običaja
- u sastavnicama ovog korpusa prosječno je preko 60% primijenjenih postupaka u prevođenju EK-ova orijentirano na IJ, pa stoga možemo zaključiti da se EK-ovi u korpusu prevode primjenom strategije postranjivanja, pri čemu su najčešći postupci posuđivanje i kalkiranje.
- iz ko-teksta pojedinih književnih djela proizlazi da su prevoditelji zbog zahtjeva narudžitelja uglavnom imali premalo vremena za samo prevođenje kao i za reviziju. Stoga takve uvjete rada za kompleksnu i intelektualno zahtjevnju djelatnost prevođenja možemo smatrati neprimjerenima, što može dovesti do pogrešaka u prevođenju EK-ova, naročito ako prevoditelj ne poklanja dovoljno pozornosti kulturnoj konstelaciji cijelog teksta, uključujući i prikrivene, odnosno implicirane elemente kulture. Stoga je izraena podjela pogrešaka prema njihovim potencijalnim uzrocima.

⁶¹ Olk (2003) je došao do sličnih rezultata u pogledu postotka EK-ova koje ispitanici znaju ili su im poznati. Olk probleme u prevođenju EK-ova dijeli na *vidljive (overt)*, kad su ispitanici svjesni svojeg neznanja, i *prikrivene (covert)*, kad nisu svjesni činjenice da ne znaju pravo značenje pojedinog EK, stoga svoj prijevod temelje na pogrešnoj hipotezi o njegovom značenju. Drugim riječima, radi se o neprepoznavanju određenog EK, što je posebno zanimljiva skupina EK-ova za daljnje istraživanje.

2. Osnovni zaključci na temelju procesnog korpusa

- u 75% slučajeva izdvojeni EK-ovi predstavljali su za ispitanike veći i prevodilački problem od ostalih;
- elementi kulture za prevoditelje predstavljaju skoro pet puta teži problem od ostalih;
- od vanjskih resursa prevoditelji najčešće koriste internet, a tiskane resurse izuzetno rijetko.

3. Prevođenje kao struka i djelatnost iz perspektive prevoditelja

- na temelju iskaza prevoditelja, prevladava nezadovoljstvo trenutnom kvalitetom prevođenja u Hrvatskoj; nužna je standardizacija prevođenja;
- otkriveno prevođenje kulturne konstelacije teksta ovisi o smislu cijelog teksta, kao i buduća uporaba prevedenih leksičkih jedinica;
- prevođenje utječe na razvoj našeg jezika;
- u prevođenju EK-a prevoditelji se oslanjaju na vlastite norme i logiku, jer od naravnika ne dobivaju konkretne upute.

Zaključci iz produktnog korpusa mogu se sažeti u jednu rečenicu: dominiraju EK-ovi iz područja društva koji su prevedeni strategijom postranjivanja i postupcima posuživanja i kalkiranja, a u njihovom prevođenju relativno su česte i pogreške. Širi prevodilački kontekst koji se ovdje logički nameće je utjecaj u prvom redu posuživanja i kalkiranja, a potom i pogrešnog prevođenja, na recepciju prevedenih djela, ali i mijene u hrvatskome jeziku, s obzirom na veliki udio i popularnost kulturnih proizvoda iz angloameričkoga kulturnog kruga u ukupnoj kulturnoj ponudi u Hrvatskoj.

Produktni korpus pružio je uvid u strategije i postupke prevođenja kao posljedicu prevoditeljeve odluke, no ono što je nedostupno jest motivacija prevoditelja za izbor određene strategije, odnosno podloga za donošenje odluke o odabiru strategije. Motivaciju prevoditelja možemo promatrati kroz pojam implicitno prihvaćenih normi prevođenja, koje su pojedini prevoditelji usvojili tijekom svoje edukacije i socijalizacije (usp. Toury 1996: 55, 64). Ovo se posebno odnosi na po etnu ili

inicijalnu normu, odnosno prevoditeljev osnovni izbor strategije u smislu orijentacije na IJ ili Cj, tj. postranjivanja ili podoma ivanja (usp. *ibid.*: 56–59). S obzirom na ograni enje korpusa i nemogu nost njegova direktnog ili indirektnog proširenja korištenjem rezultata sli nih istraživanja (usp. *ibid.*: 38), a budu i da prema našem saznanju nema sli nih istraživanja u Hrvatskoj koja tematiziraju prevo enje EK-ove i primijenjene postupke nema, mogu i zaklju ci o izboru strategije odnose se na uvid u naš korpus. Nadalje je tako er važno spomenuti nužno ograni enje koje se odnosi na injenicu da su individualne varijacije me u prevoditeljima ne samo mogu e nego i dobrodošle, budu i da je književno prevo enje kreativan proces (Nedergaard-Larsen 1993: 235–236). Iako je strategija prevo enja koja je u suprotnosti s implicitnim ili eksplicitnim normama u prevodila koj praksi izuzetno rijetka (usp. Toury 1995: 55, 64), naro ito kod profesionalnih prevoditelja (usp. Chesterman 1997: 76–77), prevoditelji ipak svjesno mogu odabrati nepokoravanje, odnosno kršenje normi.

Rezultati produktnog korpusa odgovorili su na pitanja „što predstavlja EK u IT-u“ (EK-ovi iz podru ja društva, posebice na in života i obi aji) i „kako ih prevoditelji prevode s engleskoga jezika“ (ovi EK-ovi prevedeni su pretežito strategijom postranjivanja, postupcima posu ivanja i kalkiranja) Imaju i na umu ograni enja u pogledu uspostave uzro no-posljedi nih odnosa, pokušat emo dati mogu e odgovore koji bi uspostavili kauzalnost izme u navedenoga, odnosno postavit emo si pitanje „zašto prevoditelji prevode upravo na taj na in“. Treba istaknuti da nijedna strategija ni postupak sam po sebi nije ni dobar ni loš, ve ga se treba sagledati u širem kontekstu prijevoda i prevo enja, što nadilazi opseg ovog istraživanja.

Mogu i razlog za tendenciju postranjivanja u prevo enju EK-ova može biti povezan s pretpostavkom prevoditelja da je publika u CK-u upoznata i bliska s IK-om sadržanom u IT-u, pa stoga posu ivanje i doslovno prevo enje ne e imati negativan utjecaj na recepciju EK-ova iz IT-a, pa zato nikakav „poseban pristup“ u smislu podoma ivanja nije potreban. Nadalje, budu i da je prihva anje norme bilo koje vrste povezano s vrijednoš u koju joj pridodajemo, mogu e je da prevoditelji smatraju da ovakav pristup postranjivanja, odnosno davanja stranog ili lokalnog karaktera prijevodu, predstavlja vrstu književne vrijednosti. Tre i mogu i uzrok pretežitoj tendenciji prema postranjivanju može tako er biti povezan sa žanrom

istraživanom u korpusu, u kojem preteže kriminalisti ki roman. Florin (1993: 127) smatra da u odre enim žanrovima postranjivanje stvara poželjni egzoti ni element. Stoga je mogu e da se ovaj žanr razlikuje od drugih u smislu „poželjnosti“ stranih EK-ova, pa se stoga rezultati ovog istraživanja ne odnose na tendencije u prevo enju drugih žanrova. Iako je kriminalisti ki roman na vrhu „top-ljestvica“ po prodaji, mogu e je da se razlikuje od još jednog popularnog žanra, tzv. popularne psihološke literature (*self help*).

Dva osnovna postupka, posu ivanje i kalkiranje, svjedo e o ve u mnogim lingvisti kim istraživanjima potvr enom intenzivnom kontaktu hrvatskoga i engleskog jezika, naro ito na leksi koj razini. U okviru toga leksi ka inovacija koja proizlazi iz posu ivanja rezultira razli itim posu enicama, dok latentno posu ivanje putem doslovnog prevo enja rezultira kalkovima, koje je teže identificirati, jer se formiraju na potki semanti ke komponente CJ-a i potpune ili djelomi ne analogije s modelom IT-a (usp. Turk i Opaši 2008: 73–74). Prodor engleskih rije i u hrvatski jezik u okviru kulturne globalizacije dolazi s ameri kom tehnologijom, filmskom industrijom i industrijom zabave, pa je esto za „konzumente“ najpragmati nije preuzeti novo u istome obliku, što onda tako i prenose dalje, vo eni dvama razlozima: time dobivaju na ugledu, a dodatno ih se smatra pionirima u uvo enju novina (usp. Opaši : 2006: 22–24). No posljedica toga je stvarnost da je obi ni itatelj esto prisiljen hrvatske novine itati s englesko-hrvatskim rje nikom u rukama (iako moramo re i da je vjerojatnost da u njima prona e zna enje ovih termina mala, s obzirom na njihovu aktualnost) kako bi saznao što se u službenoj politici zbiva, jer ne možemo pretpostaviti da ve ina ljudi razumije što zna i *approval rating*, *screening*, *non paper* (usp. ibid.: 24–25). Na taj je na in mogu e dovesti u pitanje osnovnu komunikacijsku funkciju jezika, sporazumijevanje.

I službena a ne samo stru na javnost postala je svjesna ovakvih i sli nih prijevora, pa je 2005. godine na inicijativu Ministra znanosti obrazovanja i sporta osnovano Vije e za normu hrvatskoga standardnog jezika na elu s akademikom Radoslavom Kati i em, koje je na svojoj 12. sjednici 2006. godine raspravljalo o temeljnim pitanjima leksi ke norme i zaklju ilo da „Treba birati iz punine, ali pri tome i uvijek znati što je što. Odbaciti pak valja svaku tvrdu isklju ivost. Izbor je rije i opredjeljivanje za izražajne vrijednosti, i to onako kako ih tko osje a.“

(<http://www.ihjj.hr/#vijecezanormu>). Vijeće nas time podsjeća na to da odabir riječi kojima ćemo se služiti ovisi isključivo o nama, no da bismo pri tome morali biti svjesni što smo odabirom postigli.

Ukoliko posušivanje i kalkiranje iz engleskoga jezika promotrimo u kontekstu jezika ne mijene i jezičnog razvoja, može se također zaključiti da je u današnjem globaliziranom svijetu utjecaj engleskoga jezika na sve, pa i hrvatski jezik, neizbježan i ne možemo mu se u potpunosti oduprijeti, kao uostalom ni neke druge jezične i utjecajnije jezične i kulturne zajednice, koje su u tim zahtjevima još radikalnije (npr. Francuska). S druge pak strane svaki kontakt s drugim jezikom i kulturom, dakle ne samo engleskom, teoretski može također pridonijeti jezičnom razvoju. No ukoliko se mijena odvija prebrzim tempom i u relativno se kratkom vremenu preuzme velika količina posušenica ili kalkova, to može ugroziti osnovnu svrhu jezika: sporazumijevanje. Za prevoditelje su poseban problem područja „u kojima najbrže prodiru tuđice kao npr. područja europske pravne stečevine, računalnih znanosti, gospodarstva, financija i tržišta (...)“ (ibid.) I analiza korpusa utvrdila je veliki postotak EK-ova upravo iz područja gospodarstva. Pojmovnici za pojedina jezika i stručna područja, odnosno dobro razrađena i usustavljena terminologija, bili bi prevoditeljima dobrodošla pomoć i koristan resurs.

Budući da terminologija uključuje usustavljivanje i razgraničenje značenja leksičkih jedinica u pojedinim područjima, što se također odnosi i na elemente kulture u različitim domenama, za prevoditelje je proces donošenja odluke biti kraći i jednostavniji. Ukoliko to povežemo s još jednom činjenicom proizišlom iz korpusa, naime da prevoditelji preferiraju elektroničke izvore te da postoje rješenja koje rijetko koriste, može se zaključiti da je upravo postojanje pojmovnika i glosara za pojedina područja potencijalno rješenje ovoga problema. Elektronički oblik omogućuje brzu leksikografsku intervenciju, koja drži korak s promjenama i dostignućima, a također je praktičan i cjenovno dostupan.

Sažet ćemo nadalje i zaključiti iz procesnog korpusa: u procesu prevodenja EK-ovi prevoditeljima predstavljaju veći problem nego što bi se realno očekivalo, odnosno skoro pet puta veći problem nego obični leksemi. U rješavanju tog problema prevoditelji preferiraju internet kao resurs. Širi kontekst ovih zaključaka identificirali

su i sami prevoditelji u svojem sagledavanju prevodjenja kao struke i kao djelatnosti: nesrazmjernost između u percipirane kvalitete prevodjenja i njegove uloge u razvoju jezika, recepcije prevedenih tekstova (a time i u njima sadržane kulture), iz čega proizlazi potreba da se ovo pitanje na određeni način uredi (normira, standardizira), jer je sve prepušteno prevoditeljima, koji od narudžitelja dobivaju nerazumne zahtjeve, a istovremeno su jedini kojima je dodijeljena odgovornost za posljedice prevodjenja. Područja koja ovaj kontekst pokriva su potreba standardizacije prevoditeljske struke te pitanje jezičnih norme i jezičnog razvoja s obzirom na utjecaj engleskoga jezika.⁶²

Rezultate istraživanja moguće je tako i sagledati u širem kontekstu utjecaja izvornoga sustava na ciljni sustav, odnosno promjena do kojih prevodjenje kao djelatnost dovodi. Toury (1985a: 6) razlikuje dva načina prevodjenja na „manje“ jezike: princip inovacije (u ciljnoj kulturi dovodi do promjena i odstupanja od utvrdjenih modela i normi) i princip prezervacije (očuvanje uspostavljenog koda). Uvjetno bismo ova načina mogli izjednačiti sa strategijama podmašivanja i postranjiivanja. Priklijanje ovim načelima prema Touryju ovisno je o tome zauzimali u ciljnoj kulturi prijevod kao produkt primarnu ili sekundarnu, odnosno centralnu ili perifernu poziciju. Posljedično, prevodjenje će vjerojatno imati primarnu poziciju i tako sudjelovati u modeliranju kulturne, tekstualne i jezične stvarnosti ciljnog sustava do same njegove srži, ukoliko je taj sustav slab u smislu unutarnjeg kapaciteta (npr. relativno novi sustav ili sustav u krizi). U suprotnome pak slučaju, kad je ciljni sustav jak, do izražaja će doći snage koje ga žele sačuvati takvim kakav jest (ibid.; 6). Stoga su u snažnim i dominantnim sustavima moguća samo manja odstupanja i podmašivanje se smatra snažnom normom. Nasuprot tome, slabi ciljni sustavi, u kojima prevodjenje predstavlja primarnu aktivnost, podložni su promjenama u jeziku i diskurzivnim navikama i tradicijama. Na taj se način strani oblici uvode u ciljni jezik, a često ponavljanje specifičnih oblika interferencije na nekoj od razina, kao što je npr. leksička, dovodi do konvergencije (ibid.: 8). U vezi s time Toury (1995) razmatra zakonitosti u prevodjenju, koje naziva „probabilističkim“ (ibid.: 259 i d.) U našem kontekstu važan je zakon interferencije, prema kojemu se taj fenomen može očitavati u negativnom transferu (postranjenim

⁶² U Hrvatskoj doduše postoji *HRN EN 15038: Usluge prevodjenja – Zahtjevi za pružatelje usluga*, koja je objavljena kao dvojezično izdanje na hrvatskom i engleskom jeziku 2009., no ona regulira odnos između narudžitelja i izvršitelja usluge te ne zadire dublje u pojam kvalitete prijevoda.

odstupanjima od uobičajenih i normiranih praksi u ciljnom tekstu) ili pak pozitivnom transferu (odabiru osobitosti koje već postoje u ciljnom tekstu, dakle podomajenju). Toury (ibid.: 276-277) smatra da se različita društva različito odnose prema interferenciji, što se ne može automatski pripisivati udaljenosti između kultura, već odnosima među izmeću izvorne i ciljne kulture. Stoga Toury nastavlja i nadalje formulira probabilističko pravilo (ibid.: 278):

„(...) tolerance of interference – and hence the endurance of its manifestations – tend to increase when translation is carried out from a 'major' or highly prestigious language/culture, especially if the target language/culture is 'minor', or 'weak' in any other sense.“

Pritom se Toury ograničava i objašnjava da tolerancija interferencije u slabim ciljnim kulturama može varirati od žanra do žanra, pa čak i od teksta do teksta, ovisno o lingvističkim i tekstualnim razinama (ibid.: 278–279). Uzimajući i sve navedeno u obzir, planiranje prevodjenja može biti dijelom jezičnog i kulturnog planiranja u okviru ostvarenja ciljeva jezičnog i kulturnog identiteta neke države. Pretpostavka je, naravno, da postoji kritična masa u stručnoj i javnosti koja će odrediti ciljeve.⁶³

Teorijski cilj rada jest pridonijeti teoriji prevodjenja u pogledu razrade definicije elemenata kulture u izvornome tekstu, taksonomije elemenata kulture, strategija i postupaka prevodjenja elemenata kulture u prijevodu s engleskoga na hrvatski jezik, kao i pružiti dodatni uvid u proces prevodjenja elemenata kulture, do kojeg se došlo na temelju protokola glasnog razmišljanja.

Praktični cilj ovog rada jest na temelju analize strategija i postupaka za prevodjenje elemenata kulture te prijevodnog procesa pokušati definirati mjesta i moguće uzroke najčešćih pogrešaka i poteškoća u prevodjenju elemenata kulture. Ovi uvidi mogu poslužiti u procjeni kvalitete prijevoda, edukaciji prevoditelja u smislu obrazovanja

⁶³ Škiljan (2008), potaknut Greenbergovom (2005) knjigom razmatra dva tipa priznanja jezika: vanjsko i unutrašnje. Vanjsko priznanje dobiva se od zajednica ili grupa koje imaju važnu ulogu u konstituiranju kolektivnog identiteta (npr. priznanje hrvatskoga jezika kao službenoga u EU-u), dok se unutrašnje priznanje odvija unutar jezične zajednice i implicira postojanje neke društvene grupe koja teži za tim da „uvjeri“ ostale zamišljene članove zajednice da joj doista pripadaju. Pritom razlikujemo simboličko priznanje (dio identitetskih strategija na kolektivnom nivou koje se zasnivaju na unutrašnjem ili vanjskom prihvatanju nekog idioma kao simbola zajednice) i komunikacijsko priznanje (prihvatanje određenog idioma kao sredstva međusobne komunikacije).

njihove pozornosti na složene intertekstualne i intratekstualne odnose kada se radi o prevo enju kulture, te utjecaju odabira globalne strategije njihovog prevo enja na koherentnost teksta.

7. ZAKLJU AK I PERSPEKTIVE

Ovdje se iznosi osvrt na provedeno istraživanje kojem je cilj bio istražiti prevo enje elemenata kulture s engleskoga na hrvatski jezik. U istraživanju se krenulo od pretpostavke da se elementi kulture u tekstu kao kulturna konstelacija teksta prevode pretežito strategijom postranjivanja te da za prevoditelje predstavljaju zna ajan problem i potencijalni su izvor pogrešaka.

Da bi se moglo istraživati na ine i proces prevo enja s engleskoga na hrvatski jezik, trebalo je razraditi definiciju elementa kulture u izvornome tekstu, taksonomiju elemenata kulture prema leksi kim područjima, taksonomiju strategija i postupaka prevo enja elemenata kulture u prijevodu s engleskoga na hrvatski jezik te pružiti dodatni uvid u proces prevo enja elemenata kulture primjenom protokola glasnog razmišljanja kao vrste empirijskog istraživanja.

Pregled i analiza relevantne literature omogu ili su ispunjenje teorijskih ciljeva, te su definirani EK-ovi i izra ene potrebne taksonomije, koje su poslužile kao instrument u istraživanju. Navedeni instrumenti objedinjeni su u multimetodološki model istraživanja kulturne konstelacije teksta, prema kojem je provedeno istraživanje na produktnom i procesnom korpusu.

Primjena navedenih instrumenata kao sastavnica modela pokazala se korisnom i prikladnom u primjeni na korpus, koji se sastojao od produktnog dijela (tri književna djela i tri filma) i procesnog dijela (protokol glasnog razmišljanja u koji su uklju ena etiri para prevoditelja, od kojih su dva iskusna i dva manje iskusna). Stoga možemo zaklju iti da je na odre eni na in verificirana njihova u inkovitost u ovom istraživanju. U slu aju ponovne primjene na sli an korpus mogu e je prilagoditi taksonomije opsegu i cilju pojedinog istraživanja, odnosno pojedine podskupine

dalje razgranati ili ih razmatrati na razini glavnih skupina, ovisno o tome koriste li se na manjem ili reprezentativnom velikom korpusu.

Primijenjena definicija elementa kulture, koja u obzir uzima i kulturnu konstelaciju teksta, a samim time i značaj pojedinih EK-ova s obzirom na ukupnost kulture sadržane u tekstu, omogućuje sagledavanje međusobne povezanosti i suodnosa svih EK-ova u određenom tekstu. Predložene taksonomije s razrađenim osnovnim skupinama i podskupinama također smatramo prikladnima, no kao i kod svih kategorizacija koje složenu stvarnost reduciraju na određeni broj skupina, moguće je da dođe do djelomičnog preklapanja pojedinih skupina, odnosno da određena jedinica može pripadati dvjema ili više skupina. Pritom je nužno voditi se na elom važnosti, pa tako navedenu jedinicu kategorizirati s obzirom na istraživački cilj.

U analizi oba korpusa koristili smo kvantitativni i kvalitativni pristup. Osnovni zaključci na temelju rezultata produktnog korpusa ukazuju na izrazitu dominaciju EK-ova iz područja društva, posebice na ina života i običaja te pretežitu primjenu strategije postranjivanja u njihovu prevodnju, pri čemu su najčešći postupci posuživanje i kalkiranje, a relativno su rjeđe i pogreške. Na temelju analize pogrešaka izražen je prijedlog modela prevodnje kulturne konstelacije teksta, kao naputak prevoditeljima za adekvatnije prevodnje kulturne konstelacije sadržane u pojedinim tekstovima, koji sadržava potrebne korake u postupku prevodnje i upućuje na osobitosti pojedinih EK-ova koje je važno razmotriti pri njihovoj prevodnji.

Zaključci doneseni na temelju analize procesnog korpusa ukazuju na činjenicu da su u velikoj većini slučajeva (75%) izdvojeni EK-ovi za ispitanike predstavljali veći i prevodilački problem od ostalih. Kod kućne kulturne konstelacije teksta za prevoditelje predstavlja 4,8 puta teži problem u usporedbi s dijelovima teksta koji su u ovom pogledu neutralni. Od vanjskih resursa prevoditelji najčešće koriste internet te preferiraju elektroničke izvore podataka. Najveća razlika u korištenju strategija kod rješavanja EK-ova kao složenih problema kod dvije skupine prevoditelja sastoji se u tome da iskusniji ispitanici više nadziru značenje EK-ova, dok se manje iskusni više oslanjaju na korištenje resursa. Uz navedeno, kod manje iskusnih parova

nalazimo više sličnosti u strukturi procesa prevodjenja s obzirom na korištenje strategija, dok je kod iskusnih parova itav proces prevodjenja više individualiziran.

Potrebno je još spomenuti osnovni zaključak na temelju iskaza prevoditelja u upitniku provedenom neposredno prije eksperimenta PGR-a. Kod prevoditelja prevladava nezadovoljstvo trenutnom kvalitetom prevodjenja u Hrvatskoj te stanjem prevodilaštva kao struke. Prevoditelji smatraju da bi prevodila ku struku trebalo standardizirati jer prevodjenje utječe na razvoj našega jezika. U nedostatku relevantnih stručnih normi i standarda prevoditelji se oslanjaju na vlastite norme i logiku, budući da ni od naručitelja ne dobivaju nikakve upute.

Osnovna hipoteza rada, naime da se elementi kulture sadržani u tekstu kao kulturna konstelacija teksta prevode pretežito strategijom postranjivanja te da za prevoditelje predstavlja značajan problem i potencijalni je izvor pogrešaka, potvrđena je rezultatima ovog istraživanja.

Prevodjenje i njegova uloga u procesu globalizacije tek dobivaju svoje mjesto u društvenim istraživanjima. Pitanje prevodjenja i mekulturalne komunikacije u kontekstu jezične i kulturalne asimetrije može odražavati odnose prema nacionalnome u srazu globalnog i lokalnog. Istraživanje ovakvih odnosa u hrvatskoj kulturi današnjice može biti nužna nadopuna brojnim društvenim istraživanjima. Stoga je namjera istraživanja da pridonese sagledavanju uloge prevodjenja i njegovu utjecaju na hrvatski jezik i kulturu. Treba imati na umu da se prevodjenje kao djelatnost posredovanja između jezika i kultura mijenjati zajedno s ostalim promjenama u globalnom informacijskom društvu, jer se mijenjaju i rastu potrebe za prevodjenjem kao i reprezentacija vlastite kulture i drugih kultura. Pitanje prevodjenja usko je povezano s pitanjem jezične i kulturalne politike, a time i s pitanjem jezičnog i kulturnog planiranja. Stoga smatramo da bi ovim pitanjima bilo potrebno pokloniti dužnu pozornost u svjetlu društvenih i političkih promjena koje hrvatski jezik i kulturu u budućnosti otekuju.

Istraživanja prevodjenja EK-ova važna su za svaku kulturu. S obzirom na činjenicu da je istraživanje prevodjenja kao višestruka studija služi, što ne možemo smatrati reprezentativnim korpusom, zaključci koji iz njega potječu ne mogu se pooptimaliti, no mogu biti korisni u daljnjim istraživanjima kulturne konstelacije teksta, prevodjenja EK-ova kao procesa rješavanja problema i donošenja odluke, te procesa prevodjenja općenito. Stoga se prvi prijedlog odnosi na replikaciju istraživanja na široj empirijskoj podlozi, odnosno reprezentativnom korpusu, kako produktnom tako i procesnom. Uz kvantitativno proširenje korpusa u budućim je istraživanjima moguće mijenjati sljedeće varijable:

- u produktni korpus uključiti druge vrste tekstova te druge književne i publicističke žanrove;
- provesti istraživanje na drugim kulturnim proizvodima (npr. filmovi, TV-program, videoigre i kompjuterske igrice)
- istraživanje provesti s drugim jezikom izvorom (npr. njemački i talijanski);
- provesti dijakronijsko istraživanje kako bi se moglo promatrati razlike s obzirom na vrijeme istraživanja i utvrditi eventualne pravilnosti i trendove;
- PGR provesti s drugom vrstom izvornoga teksta (npr. stručnog);
- u procesni korpus uključiti reprezentativni korpus od više parova prevoditelja;
- provesti istraživanje kao monološki protokol;
- audiosnimanje procesa nadopuniti videosnimanjem;
- u procesu prevodjenja ograničiti korištenje resursa na određenu vrstu (npr. tiskani resursi, elektronički rječnici i pojmovnici);

Budući da je istraživanje bilo usmjereno na rješavanje problema u procesu prevodjenja, bilo bi zanimljivo ovo istraživanje replicirati s drugim potencijalnim problemima s kojima se prevoditelji susreću te napraviti usporedbu (npr. prevodjenje kolokacija, metafora, humora).

Prijedlog modela prevodjenja kulturne konstelacije teksta u svrhu poboljšanja prevodjenja kulturne konstelacije i izbjegavanja potencijalnih pogrešaka potrebno je moguće u budućim istraživanjima empirijski verificirati, čime bi se model isto tako mogao nadopuniti i poboljšati. Kada bi se pojedinim sastavnicama modela pridružili kriteriji ocjenjivanja pojedinih prevoditeljskih rješenja u smislu njihove adekvatnosti

u odre enom kontekstu, ovaj model mogao bi tako er poslužiti kao procjena kvalitete prevo enja kulturne konstelacije teksta.

Rezultati rada mogli bi biti primjenjivi u sljede im podru jima:

- procjeni kvalitete prijevoda

Istraživanje je pokazalo da su u prevo enju kulturne konstelacije esta neadekvatna i pogrešna rješenja. Stoga se navedeni model prevo enja kulturne konstelacije teksta može koristiti kao polazište za holisti ku procjenu kvalitete prijevoda u prvom redu u edukaciji prevoditelja, ali i u okviru kritike prijevoda kao podvrste književne kritike.

- edukaciji prevoditelja

Pogreške ukazuju da je neophodno u procesu obrazovanja, bilo visokog bilo cjelozivotnog, uklju iti više vježbi na konkretnim tekstovima, a rezultati bi se mogli primijeniti u tom podru ju. Upravo je za prevoditelje cjeloživotno obrazovanje nužnost, što zbog novih tehnologija, a što i zbog razvoja jezika i promjena potreba na tržištu prevo enja kao usluge.

- leksikografiji - razvoj rje nika i pojmovnika (glosara)

S obzirom na preferencije prevoditelja da koriste rje nike u elektroni kom obliku, a ujedno i prakti nost te vrste resursa te s obzirom na injenicu da za odre ena podru ja, kao što su npr. pravo, ekonomija i sl., ne postoje pojmovnici, bilo bi potrebno pristupiti izradi navedenih rje nika i pojmovnika, naro ito imaju i u vidu skoro pridruženje Hrvatske EU-u i injenici da e hrvatski biti 24. službeni jezik

- jezi noj i kulturnoj politici

U kreiranju jezi ne i kulturne politike važno bi bilo imati na umu ulogu prevo enja kao oblika diskurzivne prakse koja sudjeluje u konstrukciji jezi nog, kulturnog i nacionalnog identiteta.

SAŽETAK

U ovome radu obrađuje se tema prevodjenja elemenata kulture s engleskoga na hrvatski jezik pomoću multimetodološkog pristupa koji objedinjuje kvantitativnu i kvalitativnu analizu produktnog i procesnog korpusa istraživanja.

Osnovni cilj rada jest definicija i klasifikacija elemenata kulture u izvornome tekstu te analiza strategija i postupaka prevodjenja elemenata kulture u prijevodu s engleskoga na hrvatski jezik kao i istraživanje samoga procesa prevodjenja elemenata kulture na temelju protokola glasnoga razmišljanja. Praktični cilj ovog rada jest prijedlog modela prevodjenja kulturne konstelacije teksta kako bi se eliminirali najčešći i uzroci neadekvatnih prijevodnih rješenja i pogrešaka u prevodjenju kulturne konstelacije teksta.

Pregled i analiza relevantne literature omogućili su ispunjenje teorijskih ciljeva, tj. definiranje EK-ova i izradu potrebne taksonomije, što je poslužilo kao instrument u istraživanju. Svi navedeni instrumenti objedinjeni su u multimetodološki model istraživanja elemenata kulture u tekstu prema kojem je provedeno istraživanje na produktnom i procesnom korpusu.

Zaključci iz produktnog korpusa mogu se sažeti na sljedeći način: dominiraju EK-ovi iz područja društva, koji su prevedeni strategijom postranjivanja i postupcima posuživanja i kalkiranja, a u njihovom prevodjenju relativno su česta neadekvatna rješenja i pogreške. Istraživanje procesa prevodjenja EK-ova pokazalo je da oni prevoditeljima predstavljaju skoro pet puta veći problem od običnih leksema. Širi kontekst ovih zaključaka jest sagledavanje prevodjenja kao struke i djelatnosti, odnosno potreba da se ovo pitanje uredi, odnosno da se normira i standardizira.

Osnovna hipoteza rada, naime da se elementi kulture sadržani u tekstu kao kulturna konstelacija teksta prevode pretežito strategijom postranjivanja te da za prevoditelje predstavljaju značajan problem i potencijalni je izvor pogrešaka, potvrđena je rezultatima ovog istraživanja.

Ključne riječi: elementi kulture, kulturna konstelacija, protokol glasnoga razmišljanja, adekvatnost prijevoda, multimetodološki pristup

SUMMARY

This dissertation deals with the topic of translating elements of culture from English into Croatian by applying a mixed methods approach that combines a quantitative and qualitative analysis of the product and process research corpora.

The objective of the thesis was to define and classify elements of culture in a source text, to analyze translation strategies and procedures applied in the translation of the elements of culture in the process of translation from English into Croatian, and to examine the translation process itself, applying the think-aloud protocol approach. The practical aim of the thesis was to propose a model of translation of cultural constellation in a text, in order to eliminate the most frequent causes of inadequate translation solutions and/or errors in the translation of a cultural constellation.

A review of the relevant literature and previous work in the field allowed for achievement of the theoretical objective and definition of the elements of culture, as well as a deviation of taxonomies to be applied as a research tool in the study. All instruments were combined in the mixed method research model applied in the study of elements of culture on the two types of corpora: product and process.

The findings of the product corpus analysis indicated that the corpus is dominated by elements of culture belonging to the lexical field of society, translated using the foreignization strategy and the calquing procedure. Furthermore, the corpus reveals a relatively high frequency of inadequate or erroneous translation solutions. The analysis of the translation process indicated that elements of culture presented a translation problem five times more difficult than a usual lexeme. The broader context of these conclusions is the need to regulate and standardize translation as a profession and as an activity.

The main hypothesis of this dissertation was confirmed in this study, namely that individual elements of culture that form the cultural constellation of a text are translated predominantly using the foreignization strategy and thus represent a significant problem and potential source of translation errors.

Key words: elements of culture, cultural constellation, think-aloud protocol, translation adequacy, mixed method approach

8. POPIS IZVORA ZA KORPUS

A. Knjige

Grisham, J. (1991) *The Firm*. London: Arrow Books Limited.

Grisham, J. (1993) *Tvrtka (The Firm)*. Zagreb: Algoritam

Rowling, J.K. (1997) *Harry Potter and the Philosopher's Stone*. London: Bloomsbury

Rowling, J.K. (2000) *Harry Potter i kamen mudraca*. Zagreb: Algoritam

Brown, D. (2003) *The Da Vinci Code*. London: Corgi Books

Brown, D. (2003) *Da Vincijev kod*. Zagreb: VBZ

B. Filmovi

Tvrtka (1993) DVD film. Sydney Pollack. Hrvatska: Continental film d.o.o.

Harry Potter i kamen mudraca (2001) DVD film. Chris Columbus. Hrvatska: Continental film d.o.o.

Da Vincijev kod (2006) DVD film. Ron Howard. Hrvatska: Blitz Film &/Video Distribution

9. BIBLIOGRAFIJA

- Aixela, J. F. (1996). Culture-Specific Items in Translation, in *Alvarez, R. and Vidal, M. C. A. (eds.) Translation, Power and Subversion*, Clevedon – Philadelphia - Adelaide: Multilingual Matters Ltd., 65-70.
- Albrecht, J. (1973). *Linguistik und Übersetzung*. Tübingen, Niemeyer.
- Albrecht, J. et al (eds) (1987) *Translation und interkulturelle Kommunikation*. Frankfurt a.M./Bern/New York/Paris: Peter lang.
- Alves, F. (ed.) (2003). *Triangulating Translation: Perspectives in process oriented research*. John Benjamins Publishing Company, Benjamins Translation Library, 45.
- Baker, M. (2006). Translation and Activism: Emerging Patterns of Narrative Community', *The Massachusetts Review* 47(III): 462-484.
- Baker, M. (2006a). *Translation and Conflict: A Narrative Account*. New York & London: Routledge.
- Barker, C. - Galasinski, D. (2001). *Cultural studies and discourse analysis: A dialogue on language and identity*, London: Sage 3.
- Bassnet, S. (1996). *Translation studies*. New York: Routledge.
- Bassnett, S. - Lefevere, A. (1998). *Constructing Cultures. Essays on Literary Translation*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Bassnett, S. - Trivedi, H. (1999). *Postcolonial Translation. Theory and Practice*. London: Routledge.
- Bateson, G. (1972). *Steps to an Ecology of mind*. New York: Ballantine Books.
- Bell, R.T. (1991). *Translation and Translating: Theory and practice*. London & New York: Longman.
- Berman, S. (eds.) (2005). *Nation, Language and The Ethics of Translation*. Princeton: Princeton UP.
- Bernardini, S. (1999). "Using Think-Aloud Protocols to Investigate the Translation Process: Methodological Aspects." In *RCEAL Working Papers in English and Applied Linguistics* 6. edited by J. N. Williams, Cambridge: University of Cambridge. 179–199.
- Biti, V. (2000) *Pojmovnik suvremene književne i kulturne teorije*. Zagreb: Matica Hrvatska
- Boas, F. (1911). "Handbook of American Indian languages" (Vol. 1). *Bureau of American Ethnology*. Bulletin 40. Washington: Government Print Office (Smithsonian Institution, Bureau of American Ethnology).
- Boas, F. Boas, Franz. (1911). *Handbook of American Indian languages* (Vol. 1). Bureau of American Ethnology, Bulletin 40. Washington: Government Print Office (Smithsonian Institution, Bureau of American Ethnology).
- Bona i , M. (1999). *Tekst, diskurs, prijevod*. Split: Književni krug.
- Bratani , M. (1991) *Rje nik i kultura*. Zagreb: SOL
- Britannica Online Encyclopedia. (2012). *Encyclopædia Britannica. Encyclopædia Britannica Online*.
- Brown, P. - Levinson, S. (1987). *Politeness: Some Universals in Language Usage*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Carroll, John B. (ed.) (1997) [1956]. *Language, Thought, and Reality: Selected Writings of Benjamin Lee Whorf*. Cambridge, Mass.: Technology Press of Massachusetts Institute of Technology.
- Catford, J. C. (1965). A Linguistic Theory of Translation: An Essay in. Applied

- Linguistics. Oxford University Press
- Chaume, F. (2002). "Models of Research in Audiovisual Translation". *Babel* 48 (1). 1-13.
- Chesterman, A. - Gallardo San Salvador, N. - Gambier, Y. (eds.) (1998). *Translation in Context*. Selected papers from the EST Congress. Granada: University of Granada.
- Chesterman, A. (1997). *Memes of Translatio*. Amsterdam: Benjamins.
- Chesterman, A. (1998). "Communication strategies, learning strategies and translation strategies", In Kirsten Malmkjaer (ed.) *Translation and Language Teaching*. Manchester: St. Jerome Publishing. 135-144.
- Chesterman, A. (2000). "Teaching Strategies for Emancipatory Translation." In *Developing Translation Competence*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins. 15-16.
- Chesterman, A. (1993). "From is to ought: translation lows, norms and strategies". *Target* 5 (1). 1-20.
- Chiaro, D. (2009). "Issues in Audiovisual Translation". In *Companion to Translation Studies*. Munday, G. (ed) London; Routledge. 141-165.
- Chiu, J. (2002). Translating Harry Potter as a Cult of Meanings. *Translation Quarterly* 25. 1-45.
- Colbert, D. (2001). *The Magical Worlds of Harry Potter; A Treasury of Myth, Legends and Fascinating Facts*. New York: Puffin (Penguin).
- Corbin, H. (1980). *Avicenna and the Visionary Recital*. Translated by Willard B. Trask. Dallas: Spring.
- Creswell, J.W. (2009). *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches* (3rd ed.). University of Nebraska. Lincoln: Sage Publications. 181.
- Cronin, M. (2003). *Translation and Globalization*. London: Routledge.
- Davies, E.E., (2003), "A Goblin or a Dirty Nose?", *The Translator: Studies in Intercultural Communication*, vol. 9, 65-100.
- Delabastita, Dirk (1989): "Translation and Mass-communication: Film and T.V. Translation as Evidence of Cultural Dynamics". *Babel* 35(4): 193-218.
- Denzin, N.K. (1970). *The Research Act: A Theoretical Introduction to Sociological Methods*. Chicago: Aldine Pub. Co. Cohen & Manion (1980).
- Dollerup, C. (1999). *Tales and Translation. From PanGermanic Narratives to Shared International Fairytales*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins.
- Dollerup, C. (2003). "Translation for reading aloud." *Meta: Translators' Journal* 48. 81-103.
- Duranti, A. (2003). "Language as Culture in U.S. Anthropology". *Current Anthropology*. 44.3: 323-47.
- Englund Dimitrova, B. (2005) *Expertise and Explicitation in the Translation Process*. Amsterdam: John Benjamins Publishing.
- Ericsson, A.K. - Simon, H.A. (1984: XVI). *Protocol Analysis*. Cambridge. MA: MIT Press.
- Ericsson, A.K. - Simon, H.A. (1993). *Protocol Analysis: Verbal Reports as Data*. (Rev. ed.). Cambridge. MA: MIT Press.
- Even-Zohar, I. (1990). *Polysystem Studies* [special issue of Poetics Today 11:1]. Durham: Duke University Press.
- Fawcett, P. (1996). "Translating Film". *On Translating French Literature and Film*. Harris, G.T. (ed.). Amsterdam & Atlanta: Rodopi. 65-88.
- Floros, G. (2002). "Zur Repräsentation von Kultur in Texten". In: Thome, G. -

- Giehl, C. - Gerzymisch-Arbogast, H. (Hrsg.). *Kultur und Übersetzung: Methodologische Probleme des Kulturtransfers*. Jahrbuch Übersetzen und Dolmetschen. 2/2001. Tübingen: Narr. 65-94.
- Fraser, J. (1996). The Translator Investigated. *The Translator* Vol. 2, No 1. 65-79.
- Gambier, Y. (2003) Introduction. Screen Transadaptation: Perception and Reception. *The Translator: Volume 9, Number 2, 2003: Special Issue. Screen Translation*: 171
- Gerloff, P. (1986). "Second Language Learners' Reports on the Interpretive Process". In: *Interlingual and Intercultural Communication: Discourse and Cognition in Translation and Second Language Acquisition Studies*. House, J. - Blum-Kulka, S. (EDS.). Tübingen: Gunter Narr. 243-262.
- Gerloff, P. (1987). "Identifying the Unit of Analysis in Translation: Some Uses of Think-Aloud Protocol Data". In: *Introspection in Second Language Research*. Faerch, C. – Kasper, G. (eds.). Clevedon & Philadelphia: Multilingual Matters. 135-158.
- Gerzymisch – Arbogast, H. - Mudersbach, K. (1998). Methoden des wissenschaftlichen Übersetzens. Tübingen & Basel: Francke.
- Gile, D. (1991). "Methodological Aspects of Interpretation (and Translation) Research". *Target* 3: 166.
- Gile, D. (1998). "Observational Studies and Experimental Studies in the Investigation of Conference Interpreting". *Target* 10.1:70.
- Ginsburgh, V. - Weber, S. (2011). How Many Languages do We Really Need: The Economics of Linguistic Diversity. Princeton/New York: Princeton University Press.
- Göpferich, S. (2009). "Towards a model of translation competence and its acquisition: the longitudinal study TransComp". In: Göpferich, S.- Lykke Jakobsen, A. - Mees, I.M. (eds). *Behind the Mind: Methods, Models and Results in Translation Process Research*. Copenhagen Studies in Language 37.
- Grossman, L. (2011). TIME. July 18.
- Gumperz, J.J. - Hymes, D. (1964). *The Ethnography of Communication* (with Dell Hymes, (eds.). *American Anthropologist* 66:6, part 2 (Special Issue). *Language* 42(3):704-712 (Herbert Landar).
- Gutt, E.-A. (2000). *Translation and relevance: Cognition and context*. Manchester: St. Jerome.
- Hall, E.T. (1982). *The Hidden dimension*. New York: Doubleday.
- Hall, S. (1997). *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. London: SAGE Publications Ltd.
- Halliday, M.A.K. - Hasan, R. (1976). *Cohesion in Englis*. London: Longman.
- Hansen, G. (1999). „Das kritische Bewusstsein beim Übersetzen.“ *Copenhagen Studies in Language* 24.
- Hansen, G. (2002). Zeit und Qualität im Übersetzungsprozess. *Copenhagen Studies in Language* 27.
- Hansen, G. (2003). "Controlling the process. Theoretical and methodological reflections on research in translation processes". In *Alves, F. (ed.). Triangulating Translation: Perspectives in Process Oriented Research*. 33.
- Hansen, G. (2006a). *Ergolgreich Übersetzen: Entdecken und Beheben von Ströquellen*. Tübingen: Narr.
- Hansen, G. (2006b). „Time pressure in translation teaching and translation studies". In Kasar Öztürk, S. (ed.). *Interdisciplinarité en Traduction*. Vol. II. Istanbul:

- Isis.
- Hartley, J. (2002). *Communication, Media and Cultural Studies: The Key Concepts*. London: Routledge.
- Hatim, B. - I. Mason, (1997). *The Translator as Communicator*. London: Routledge.
- Hofstede, G. (2001). *Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviours, Institutions and Organizations across Nations*. (2nd ed.). London: Sage. 500.
- Hofstede, G. H. (1991). *Cultures and Organizations: Software of the Mind*. New York: McGraw
- Holmes, J. (1972). *The name and Nature of Translation studies*. Amsterdam: Translation studies Section. Department of General Studies Also in Holmes, J.S. (1988). *Translated! Papers on Literary Translation and Translation Studies*. Amsterdam: Rodopi. 67-80.
- Honig, H. G. (1990). "Sagen, was man nicht weiß - wissen was man nicht sagt. Überlegungen zur übersetzerischen Intuition". Arntz, R. - Thome, G. (eds.). *Übersetzungswissenschaft. Ergebnisse und Perspektiven. Festschrift für Wolfram Wilss zum 65. Geburtstag*.
- Honig, H. G. (1991). Holmes' 'Mapping Theory' and the landscape of mental translation processes. In: Leuven-Zwart, K. M. - Naaijken, T. (eds.). *Translation Studies: the State of the Art. Proceedings of the First James S Holmes Symposium on Translation Studie*. 77-89.
- House, J. (1988). "Talking to oneself or thinking with others ". *Fremdsprachen Lehren und Lernen. FluL*. 84-98.
- House, J. (1997) *Translation Quality Assessment: A model re-visited*, Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- House, J. (2001) 'Translation quality assessment: linguistic description versus social evaluation', *Meta*, 46(2): 243-56.
- House, J. (2003a) 'English as lingua franca and its influence on discourse norms in other languages', in G. Anderman and M. Rogers (eds) *Translation Today: Trends and perspectives*, Clevedon: Multilingual Matters, pp. 168-79.
- House, J. (2003b) 'Misunderstanding in intercultural communication', in C. Inchaurralde and C. Floren (eds) *Interaction and Cognition in Linguistics*, Frankfurt am Main, Berlin and Bern: Peter Lang, pp. 15-38.
- House, J. (2006) 'Text and context in translation', *Journal of Pragmatics*, 38: 338-58.
- House, J. (1997b). *Translation Quality Assessment. A Model Revisited*, Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Hrvatski enciklopedijski rječnik (sv. 5, 2002/2004: 285-6). *Studies Croatian Encyclopaedic Dictionary* (Vol. 5 2002/2004: 285-6).
- Hurtado Albir, A. - Alves, F. (2009). "Translation as a cognitive activity". In *The Routledge Companion to Translation Studies*. Jeremy Munday (ed.). 54-73.
- Hurtado Albir, A. (2001). *Traducción y Traductología. Introducción a la Traductología*. Madrid: Cátedra.
- Ivaneti, N. (1995). *Govorni inovni*. Zagreb: Zavod za lingvistiku filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Bergenu.
- Ivaneti, N. (2003) *Uporabni tekstovi*. Zavod za lingvistiku FF. Zagreb
- Ivir, V. (1968). »Serbo-Croat-English false pair types.« *SRAZ, Studia Romanica et Anglica Zagrabienis*. 25-26: 149-159.
- Ivir, V. (1978). *Teorija i tehnika prevodenja*. Sremski Karlovci: Centar 'Karlovacka

gimnazija’.

- Ivir, V. (1987). “Procedures and Strategies for the Translation of Culture”. In Toury, G. (ed.). *Translation across Cultures*. New Delhi: Bahri Publications Ltd.
- Ivir, V. (1988) »Lexicological and translational treatment of internationalisms«, *Folia Linguistica* 22.1-2: 93-102.
- Ivir, V. (1990) »0 nealgoritamskoj naravi teorije prevodenja«, *Prevoditelj* 51-52: 16-22.
- Ivir, V. (1992). “Kolokacije i leksi ko zna enje.”. *Filologija*. HAZU. 87.
- Jaaskelainen, R. - Tirkkonen-Condit, S. (1991). “Automatised Processes in Professional vs Non-Professional Translation: A Think-Aloud Protocol Study”. In: Tirkkonen-Condit, S. (ed.). *Empirical Research in Translation and Intercultural Studies*. Tübingen: Gunter Narr Verlag. 89-109.
- Jääskeläinen, R. (1990). *Features of successful translation processes: a think-aloud protocol study, unpublished licenciate thesis*. University of Joensuu, Savonlinna School of Translation Studies. (summarised in Jääskeläinen 1996). 173.
- Jääskeläinen, R. (1993). “Investigating Translation Strategies”. In Tirkkonen-Condit, S. - Laffling, J. (eds.). *Recent Trends in Empirical Translation Research. Studies in Languages* 28. Joensuu: University of Joensuu. 99-120.
- Jääskeläinen, R. (1996). “Hard Work Will Bear Beautiful Fruit. A comparison of Two Think-aloud Protocol Studies”. *Meta* 41:1, *Special Issue: Translation Processes*. In Konigs, F.G.(ed.). 60-74.
- Jääskeläinen, R. (1999). “Tapping the process: an explorative study of the cognitive and affective factors involved in translating”. *University of Joensuu Publications in the Humanities* no 22. Joensuu : University of Joensuu.
- Jääskeläinen, R. (2000). „Focus on methodology in think-aloud studies on translation“ in *Tapping and Mapping the Processes of Translation and Interpreting. Outlooks on empirical research*. Jääskeläinen, R. - Tirkkonen-Condit, S. (eds.).
- Jakobsen, A.L. - Jensen, K.T.H. (2008). ‘Eye movement behaviour across four different types of reading task’. In: Göpferich, S. et al. (eds.). *Looking at Eyes. Eye-Tracking Studies of Reading and Translation Processing*. Copenhagen: Samfundslitteratur.
- Jakobsen, A.L. (2002). ‘Translation drafting by professional translators and by translation students’. In: Hansen, G. (ed.). *Empirical Translation Studies: Process and Product*. Copenhagen: Samfundslitteratur.
- Jakobson, R. (1959/1966). “On Linguistic Aspects of Translation”. In Brower, R.A. (ed.). *On Translation*. New York: Oxford University Press. 232-39.
- Jencks, C. (1993). *Rethinking Social Policy: Race, Poverty, and the Underclass*. Originally published: Cambridge, Mass: Harvard University Press (1992). New York: Harper Perennial (1993).
- Jensen, A. - Jakobsen, A.L. (2000). ‘Translating under Time Pressure: An Empirical Investigation of Problem-solving Activity and Translation Strategies by Nonprofessional and Professional Translators’. Chesterman, A.- Gallardo San Salvador, N. - Gambier, Y. (eds.). *Translation in Context*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Jensen, A. (1999). “Time Pressure in Translation”. In Hansen, G. (ed.). *Probing the process in translation: methods and result*. Copenhagen.
- Jonasson, K. (1998). ‘Degree of Text Awareness in Professional vs. Non-

- Professional Translators'. In: Beylard-Ozeroff, A.- Králová, J. - Moser-Mercer, B. (eds.). *Translators' Strategies and Creativity*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins.
- Katan, D. (1999). *Translating cultures: an introduction for translators, interpreters and mediators*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Katan, D. (2009). "Translation as Intercultural Communication" In *Companion to Translation Studies*. Munday, G. (ed) London; Routledge. 74-93.
- Király, D. (1995). *Pathways to Translation, Pedagogy and Process*. The Kent State University Press.
- Koller, W. (1979). "Das Problem der Äquivalenz". In Koller, W. (ed.). *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*. Heidelberg: Quelle & Meyer. 176-191.
- Konrad (2005) with Gagnon, C. 'Written Political Discourse in Translation: A Critical-Discourse Perspective on "Mein Kampf"' in Christian Todenhagen and Wolfgang Thiele (eds.). *Spoken and Written Political Discourse. Insights from Different Textual Perspectives*. Tübingen: Stauffenburg Verlag.
- Korzybski, A. (1933/1985). *Science and Sanity : An introduction to non-aristotelian systems and general semantics*. (1e éd., 1933; 2e éd., 1941; 3e éd., 1948; 4e éd., 1958). Lakeville, Conn. : International Non-aristotelian Library Publishing Co.
- Krings, H.P. (1986). *Was in den Köpfen von Übersetzern vorgeht*. Tübingen: Gunter Narr.
- Krings, H.P. (1988). 'Blick in die "Black Box" – eine Fallstudie zum Übersetzungsprozeß bei Berufsübersetzern'. In Reiner Arntz (ed.). *Textlinguistik und Fachsprache*. Hildesheim: Olms.
- Krings, H.P. (2005). „Wege ins Labyrinth - Fragestellungen und Methoden der Übersetzungsprozessforschung im Überblick". *Meta* 50:2. 342-358.
- Künzli, A. (2001). 'Experts versus novices: l'utilisation de sources d'information pendant le processus de traduction'. *Meta* 46 (3). 507-523.
- Künzli, A. (2004). 'Risk taking: trainee translators vs. professional translators. A case study'. *The Journal of Specialised Translation* 2. 34-49.
- Kussmaul, P. (1991). "Creativity in the translation process: empirical approaches *Translation studies: The state of the art* (ed.). In Van Leuven Zwart, K.M. - Naajkens, T. 91-101. Amsterdam & Atlanta. GA Rodopi.
- Kussmaul, P. (1995). *Training the Translator*. Amsterdam: Benjamins- Li- Defeng.
- Laukkanen, J. (1996). Affective and attitudinal factors in translation processes. *Target* 8.2: 257-274.
- Leppihalme, R. (2001). "Translation Strategies for Realia" In *Mission, Vision, Strategies*. Helsinki University Press. 139-147.
- Levý, J. (1969). *Die literarische Übersetzung. Theorie einer Kunstgattung*. Frankfurt M: Athenäum.
- Lörscher, W. (1991). *Translation Performance, Translation Process, and Translation Strategies. A Psycholinguistic Investigation*. Tübingen: Narr.
- Luyken, G-M. (1991). *Overcoming Language Barriers in Television: Dubbing and Subtitling for the European Audience*. Manchester: The European Institute for the Media. 165.
- Maarten W. van Someren - Yvonne F. Barnard - Jacobijn A.C. Sandberg. (1994). *Think Aloud Method. A practical guide to modelling cognitive processes* Academic Press, London.
- McEnery, T.- Xiao, R. - Mo, L. (2003). "Aspect Marking in English and Chinese: using the Lancaster Corpus of Mandarin Chinese for contrastive Language

- Study". In: *Literary and Linguistic Computing*. 18 (4). 361-449.
- Mikulan, K. Visoka u iteljska škola. akovec. "Prevo enje vojnih pojmova: nazivi inova, dužnosti, položaja i zvanja" in Stolac, D., Ivaneti , N. - Pritchard, B. (eds.). (2005). *Jezik u društvenoj interakciji. Zbornik radova sa savjetovanja održanoga 16. i 17. svibnja u Opatiji*. Zagreb – Rijeka: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku. 337-352.
- Mondahl, M. - Jensen, K.A. (1996). "Lexical Search Strategies in Translation". *Meta* 41:1. *Special issue: Translation Precesses*. Königs, F.G. (ed.). 97-113.
- Mossop, B. (2000). "The workplace Procedures of Professional Translators". In A. Chersteman et. al (eds.). *Translation in Context*. 39-48.
- Mudersbach, K. (2002). „Kultur braucht Übersetzung. Übersetzung braucht Kultur (Modell und Methode)“. In Thome, G. - Giehl, C. - Gerzymisch-Arbogast, H. (Hrsg.). *Kultur und Übersetzung: Methodologische Probleme des Kulturtransfers*. (Jahrbuch Übersetzen und Dolmetschen. 2/2001). Tübingen: Narr. 169-226.
- Neubert, A. (1985). *Text and Translation*. Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie.
- Newell, A. - Simon, H. A. (1972). *Human problem solving*. Englewood Cliffs. New Jersey: Prentice-Hall.
- Newmark, P. (1991). *About Translation*. Clevedon, Philadelphia/Adelaide: Multilingual Matters.
- Nida, E. A. - Taber, Ch. (1969). *The Theory and Practice of Translation*. Leiden: E. J. Brill.
- Nida, E. A. (1964). *Toward a Science of Translating*. Leiden: E.J.Brill.
- Nida, E. A. (1964). *Towards a Science of Translating: with special reference to principles and procedures involved in bible translating*. London: Brill.
- Nord, Ch. (1992). Text Analysis in Translator Training, in Dollerup, C. - Loddegaard, A.(eds.). *Teaching Translation and Interpreting. Training, Talent and Experience*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Nord, Ch. (1997). *Translating as a Purposeful Activity. Functionalist Approaches Explained*. Manchester: St. Jerome.
- Nornes, A.M. (1999). "For an abusive subtitling". *Film Quarterly* 52(3). 17-34.
- O'Hagan, M. - Ashworth, D. (2002). *Translation-mediated Communication in a Digital Era*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Olk, H.M. (2003). "Cultural knowledge in translation". *ELT Journal*. Volume 57/2. Oxford University Press.
- Olohan, M. ed. (2000). *Intercultural Faultlines*. Manchester: St. Jerome.
- Opa i (2006) Prodor engleskih rije i u hrvatski jezik. Izlaganje održano na Godišnjoj skupštini Hrvatskoga filološkog društva u Zagrebu 27. lipnja 2006.
- Opa i , N. (2006). *Hrvatski u zgradama - Globalizacijske jezi ne stranputice*. Zagreb: Hrvatska sveu ilišna naklada.
- Op a i nacionalna enciklopedija u 20 knjiga*. (2005). Kultura. x izd. Zagreb: Pro lexis, Ve ernji list. Sv. x. God.
- Östman, J-O. (1986). Pragmatics of implicitness. Unpublished doctoral dissertation. Ann Arbor.
- Oxford Concise Dictionary of Linguistics (1997)
- PACTE. (2003). "Building translation competence model." In Alves, F. (ed.). 43-66.
- PACTE. (2005). „Investigating translation competence: Conceptual and methodological issues“. *Meta* 50(2).

- PACTE. (2005). Investigating Translation Competence: Conceptual and Methodological Issues, *Meta*, 50.2: 609-619. Alves and Goncalves 2007;
- PACTE. (2007). 'Zum Wesen der Übersetzungskompetenz. Grundlagen für die experimentelle Validierung eines Ük-Modells'. In G. Wotjak (ed.). *Quo vadis Translatologie? Ein halbes Jahrhundert universitärer Ausbildung von Dolmetschern und Übersetzern in Leipzig. Rückschau, Zwischenbilanz und Perspektiven aus der Außensicht*.
- Pavlovi, N. (2007). "Directionality in translation competence: Conceptual and methodological issues." *Meta* 50.2: 89.
- Pedersen, J. (2005): *How is Culture Rendered in Subtitles?* Beitrag im Rahmen der EU-High-Level Scientific Conference Series, MuTra 2005 – Challenges of Multidimensional Translation: Conference Proceedings.
- Pérez González, L. (2008). 'Audiovisual Translation' in Baker, M. - Saldanha, G. (eds.). *The Routledge Encyclopedia of Translation Studies*, second, revised and extended edition. London & New York: Routledge. 13-20.
- Pérez-González, L., (2006), "Fansubbing anime: Insights into the butterfly effect of globalisation on audiovisual translation." *Perspectives: Studies in Translatology* 14, no. 4, 260-277.
- Prinz, J. (2005) "The Return of Concept Empiricism" in Cohen, H and Lefebvre, C. (eds.) *Handbook of Cageterization*. Elsevier. 679-674
- Pritchard, B. (1995). "O nekim pitanjima prevodenja hijerarhijskih leksickih skupova. Mihaljević Djigunović, J. Neda Pintarić, ur. (1995). *Prevođenje: Suvremena strujanja i tendencije*. Zagreb: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku. 293-313.
- Prun, Erich. (1997). "Translationskultur (Versuch einer konstruktiven Kritik des translatorischen Handelns) [Erweiterte Fassung des Referats beim Kongreß *Transfere necesse est*, Budapest, 5.
- Pym, A. (1998). *A Method in Translation History*. Manchester: St. Jerome.
- Pym, A. (2009). *Exploring Translation Theories*. London and New York: Routledge.
- Pym, A. (2010). *Exploring translation Theories*. London and New York: Routledge. Japanese translation, trans. Kayoko Takeda. Tokyo: Misuzu Shobo.
- Pym, A. (2011). *Partial Spanish translation as Teorías contemporáneas de la traducción*. London and New York Routledge.
- Ramachandran, V.S. (2004). *A Brief Tour of Human Consciousness: From Impostor Poodles to Purple Numbers*. New York: Pi Press.
- Reiss, K. - Vermeer, H. (1984). *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*, Tübingen, Niemeyer.
- Reiss, K. & Vermeer, H.J. (1984). *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*. Tübingen: Niemeyer.
- Reiss, K. (1971). "Type, Kind and Individuality of Text: Decision Making in Translation." In Venuti, L. (ed.). *The Translation Studies Reader*. London and New York: Routledge. 160-171.
- Reiss, K. (1976). *Texttyp und Übersetzungsmethode. Der operative Text*. Kronberg: Scriptor.
- Reiss, K. (1981). Poetics Today. Vol. 2. No. 4. Translation Theory and Intercultural Relations (Summer - Autumn, 1981). 121-131. Published by: Duke University Press (Chapter 129).
- Rječnik hrvatskoga jezika (2000). Kultura, Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav

- Krleža.
- Rje nik stranih rije i: tu ice i posu enice.* (2002). Kultura. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Robins, K. – Hepworth, M. (1988). Electronic spaces: new technologies and the future of cities. *Futures. Volume 20. Issue 2.*
- Robinson, D. (2001). "Normative Model" In M. Baker (ed.). *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London and New York: Routledge.
- Sapir, E. (1924). "Culture, Genuine and Spurious." *The American Journal of Sociology* 29.4: 401–429.
- Schäffner, C. - Kelly-Holmes, H. (1995). (eds.). "Debate". Transcribed in *Cultural Functions of Translation*. Clevedon, Philadelphia, Adelaide: Multilingual Matters. 32-54.
- Schleiermacher, F. (1813). *Ueber die verschiedenen Methoden des Uebersetzens*. Berlin: Koenigliche Akademie der Wissenschaften.
- Schmidt, H. (1994). "Zur translatorischen Äquivalenz von Phraseologismen." In *Wort und Text. Slavistische Beiträge zum 65. Geburtstag von Wolfgang Sperber*. E. Eichler et al. (eds.). Frankfurt a. M., PeterLang. 161-171.
- Séguinot, C. (1989). "The Translation Process. An Experimental Study." In Séguinot, C. (ed.). *The Translation Process*. 21-42. Toronto: H.G. Publications.
- Seguinot, C. (1996). "Some thoughts about think-aloud protocols". *Target* 8.1:75-95
- Snell-Hornby, M. (1986). Übersetzen, Sprache, Kultur. In *Übersetzungswissenschaft. Eine Neuorientierung*. Snell-Hornby, M. (ed.). Tübingen: Francke. 18.
- Snell-Hornby, M. (1988). *Translation Studies. An Integrated Approach*. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins.
- Snell-Hornby, M. (1995). *Translation studies. An integrated approach*. Amsterdam: John Benjamins. 13-37.
- Snell-Hornby, M. (2000). "Communicating in the Global Village: On Language, Translation and Cultural Identity". In Christina Schäffner (ed.). *Translation in the Global Village*. Clevedon: Multilingual Matters. 17-37.
- Stolze, Radegundis (1997): *Übersetzungstheorien. Eine Einführung*. 2. erw. Aufl. Tübingen: Narr
- Strauss, A.L. - Corbin, J. (1998). *Basic of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*. London: Sage.
- Švob-oki, N., Primorac, J., Jurlin, K. (2008) *Kultura zaborava. Industrijalizacija kulturnih djelatnosti*. Zagreb. Naklada Jesenski i Turk/ Hrvatsko sociolosko drustvo.
- Taft, R. (1981:53). *The role and personality of the mediator*. In Bochner 1981. Boston: G.K. Hall and Co.
- Tirkkonen-Condit, S. - Jääskeläinen, R. (2000). *Tapping and Mapping the Process of Translation and Interpreting*. Amsterdam: Benjamins.
- Tirkkonen-Condit, S. (1989). 'Professional versus Non-professional Translation: A Think-aloud Protocol Study' in Séguinot, C. (ed.). *The Translation Process*. Toronto: HG Publications.
- Tirkkonen-Condit, S. (1992). 'The Interaction of World Knowledge and Linguistic Knowledge in the Processes of Translation: A Think-aloud Protocol Study' in Lewandowska-Tomaszczyk, B. - Thelen, M. (eds.). *Translation and Meaning. Part 2* (Maastricht: Rijkshogeschool Maastricht).

- Tirkkonen-Condit, S. (1997). 'Who Verbalises What: A Linguistic Analysis of TAP Texts.' *Target* 9 (1). 69–84.
- Todorova, M. (2010) Globalizing the Local in Today's Market. UNESCO International Symposium "Translation and Cultural Mediation". 22-23 February 2010. (http://portal.unesco.org/culture/en/ev.phpURL_ID=40620&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html) (pristupljeno 14.10.2011.)
- Toury, G. (1986). 'Monitoring discourse transfer: a text-case for a developmental model of translation.' In House, J. - Blum-Kulka, S. (eds.). *Interlingual and Intercultural Communication*. Tübingen: Narr.
- Toury, G. (1995). *Descriptive translation studies and beyond*. Amsterdam: John Benjamin.
- Venuti, L. (1998). *The Scandals of Translation: Towards an Ethics of Difference*. London: Routledge.
- Venuti, L. (2000). *The Translation Studies Reader*. London: Routledge.
- Vermeer, H. (1989a). "Skopos and Commission in Translational Action." In Chesterman (ed.). *Readings in Translation Theory*. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab. 173-187.
- Vinay, J.P. - Darbelnet, J. (1995). *Comparative Stylistics of French and English. A Methodology for Translation*. Vol. 11. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.
- Williams, J. - Chesterman, A. (2002). *The Map*. Manchester: St. Jerome.
- Wills, W. (1982). *The Science of Translation. Problems and Methods*. trans. From German by W. Wilss. Tübingen: Günter Narr.
- Wills, W. (2004). "Translation Studies–The State of the Art." *Meta*, Vol. 49. No. 4.
- Wilss, W., (1996), *Übersetzungsunterricht. Eine Einführung*. Tübingen: Narr.
- Wilss, W. (1996), Knowledge and Skills in Translator Behavior. XIII, 259. www.vbz.hr
- Wyler, L. (2003). "Harry Potter for Children." *Meta: Translators' Journal* 48. 5-14.
- Yin, R.K. (2004). *The Case Study Anthology*. London: Sage Publications Ltd.
- Zeljko-Lipovšak, B. (1995). Prevodilaštvo na televiziji s posebnim osvrtom na stanje u Hrvatskoj - problemi i moguća rješenja in Mihaljević Djigunović, J.-Pintarić, N. (eds.). *Prevođenje: Suvremena strujanja i tendencije*. Zagreb: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku. 381.

PRILOZI

1. Popis rjeznika koje su prevoditelji imali na raspolaganju pri PGR-u

Bujas, Ž. (1999) *Veliki englesko-hrvatski rječnik*. Nakladni zavod Globus: Zagreb
Longman Dictionary of Contemporary English (2003) Pearson Education Limited
Oxford Guide to British and American Culture (1999) Oxford University Press
Longman Dictionary of English Language and Culture (1998) Longman

2. Podaci o ispitanicima dobiveni temeljem upitnika prije PGR-a

PAR	IME	SEBE KAO PREVODITELJA OPISAO/LA BIH OVAKO:	SMATRATE LI DA STE TIJEKOM ŠKOLOVANJA DOSTATNO EDUCIRANI ZA KVALITETNO PREVOĐENJE?
A	Sanda	Ne jako iskusna, ali vrijedna.	Da, ali smatram da je uz takvo obrazovanje presudno i iskustvo.
	Lara	Prevoditeljica koja pazi na kvalitetu prijevoda i teži savršenstvu, no koja još ima mnogo za učiti i usavršavati.	Da, što se tiče lingvističke pripremljenosti. No same tehnike prevodjenja bilo je premalo.
B	Ana	- detaljna - pazim na slušatelja, čitatelja - u usmenim prijevodima brza, u pisanim sporija	Ne, osobito sveučišna edukacija (Filozofski fakultet)
	Vera	Trudim se biti temeljita.	Moglo je biti i bolje.
C	Ned	Solidan.	Da, makar nisam mislio da ću postati prevoditelj dok sam studirao.
	Petar	- perfekcionista, oprezan, tragem za najboljim rješenjem, - ljute me nestrukturirani i loši izvorni tekstovi (govornici) - - skloniji pismenom nego usmenom prevodjenju (ne dopušta "savršenstvo" prijevoda)	Ne.
D	Tamara	univerzalni	Da, ali je to samo osnova na kojim se nadovezuje iskustvo
	Dora	Dobar prevoditelj, iako mi nedostaje teoretskog znanja	ne

PAR	IME	ŠTO BI PO VAŠEM MIŠLJENJU TREBALO BITI UKLJUČENO U KURIKULUM ZA BUDUĆE PREVODITELJE	SMATRATE LI DA JE KVALITETA PREVOĐENJA U HRVATSKOJ NA VISOKOJ RAZINI? AKO NE, ŠTO BI PO VAMA TREBALO POBOLJŠATI I KAKO?
A	Sanda	Rad sa izvornim govornicima stranog jezika, mogućnost boravka u stranoj zemlji (u kojoj se govori jezik koji je potreban prevoditeljima) ali, isto tako i rad na materinskom jeziku.	"Standardizirati" profesiju, zakonski utvrditi okvir (tko i kako može prevoditi), uvesti strože kriterije, barem okvirno standardizirati cijene, povećati broj seminara, radionica i ostalih oblika dodatnog obrazovanja/oblike za prevoditelje
	Lara	Više prijevodnih vježbi.	Ne, postoji previše "prevoditelja" koji nemaju nikakav lingvistički niti prevoditeljsko obrazovanje te proizvode prijevode niske kvalitete. Isto tako, svijest narudžitelja vrlo je niska i prevladava razmišljanje "moj susjed je radio 2 god. u Njemačkoj pa on će mi to prevesti". Da bi se to promijenilo, smatram da bi prevoditelji preko stružnih udruženja (za koje je lanstvo presudna kvaliteta prijevoda) trebali djelovati na institucionalizaciji poziva prevoditelja.
B	Ana	Poslovna komunikacija, pokrivanje termina, izraza na području ekonomije, prava. Više praktične nastave	Ne. Trebalo bi prvenstveno postaviti standarde u hrvatskom jeziku (pravopisne i gramatičke) koji bi prevoditeljima olakšali prijevod, jer bi se umjesto na prihvatljivost izraza, gramatičkih i pravopisnih rješenja mogli više koncentrirati na termine, ljepotu izraza.....
	Vera	Više vježbi i rasprava o prijevodu.	Ovisi. Ima odlikih prevoditelja, ali kad narudžitelju nije stalo da dobije dobar prijevod, zna biti svega.
C	Ned	Pošto nisam "jezičar" ne mogu govoriti o tome što bi se trebalo uvesti u školskim programima. Mislim da je jedna važna komponenta obrazovanja svakog prevoditelja široko znanje o kulturi i ne samo jeziku (npr. za prevoditelja eng. jezika, važno je znanje o više aspekata kulture Britanaca, Amerikanaca, itd. uključujući i popularne kulture.)	Kako gdje u nekim slučajevima, ima vrsnih prevoditelja koji radi (što usmeno, što pismeno) za državne ustanove u znanstvenom svijetu, u književnosti... Ali na nekoj od tih razina dosta loše, prvenstveno mislim mediji i popularnoj kulturi gdje se previše barata s koje kakvim analizama koji se neadekvatno prevode (ako se uopće prevode) koji tada djeluju neprimodno u hrv. j. (i u kulturi uopće). Tu poboljšanje je odgovornost cijelog društva, od roditelja i učitelja pa na dalje....
	Petar	Dakle više praktičnog rada i sučeljavanja sa stvarnim situacijama. I problemima, naravno, slušaju usmenog prevoditelja. Presudan je i rad na razvoju opće kulture i obrazovanosti, poticanje studenata na praćenje aktualnih zbivanja i sl.	Kvaliteta varira. Stvari bi se mogle poboljšati uvođenjem gore spomenutih promjena u obrazovanje i donošenjem određenih standarda kojima bi se stručnjaci dali veće dostojanstvo, a prevoditelji potaknuli da više cijene same sebe i svoj rad. K tome neke prevoditelje tvrtke ne temelje svoj rad na kvaliteti, rade damping cijena i time umanjuju dignitet struke. Narudžitelji također ne znaju cijeniti kvalitetu, ostavljaju premalo vremena za kvalitetan prijevod i sl.
D	Tamara	Više pismenih različitih tekstova, kvaliteta	- Ne, posebno ne literatura, - treba povećati naknade za prijevod i angažirati stručne i školovane ljude - lektura nakon prijevoda koji ne radi prevoditelj.
	Dora	konkretni tekstovi koji se zaista i najviše traže za prijevod	ne navedeno pod 5

2. Tekst za prevođenje u PGR-u

Britain's new super class

Britain has a new upper class: 'the super class', a highly-paid elite, which is built on old professions and institutions. Being British, they have a solid base in tradition, whether in Oxbridge, Clubland, the Inns of Court, the House of Lords, or the City of London with its medieval Corporation and Lord Mayor. On the other hand, the super class is a new phenomenon originating from the reforms that were a product of Thatcherism in the 1980s. Like the Victorian factory owners and hereditary peers, this class has come to believe in the justice of its wealth and status.

The lives of the new class revolve around Harrods and Kensington; the best public schools; modern art; the Royal Opera; and the high-life in London, where much of the super class is concentrated. For instance, half to two thirds of all solicitors and barristers in England and Wales work in London, as do 85 percent of all QCs.

This concentration in London has two main effects. First, most of the elite's economic weight is exerted at the heart of the nation, ensuring it strong clout with Whitehall – regardless of whether the government is Tory or New Labour. Secondly, it enables the super class to separate itself from most of the country. Britain beyond the Home Counties barely features on its horizon.

The Observer, 21. 9. 97: 24.

4. Retrospektivni intervju nakon PGR-a

RETROSPEKTIVNI INTERVJU NAKON PGR-a

I Dojmovi o samom eksperimentu

1. Kakvi su vaši dojmovi o ovom eksperimentu? Želite li nešto posebno napomenuti?
2. Kako ste se osje ali – napeto, opušteno?
3. Je li vas smetala injenica da se snima? Da sam ja u prostoriji?
4. Kako ste se osje ali prevode i u tandemu? Jeste li to ve prije radili?

II Postupak prevo enja

5. Da ste prevodili sami, bi li se proces prevo enja znatno razlikovao od ovog? U kojem smislu?
6. Postoje li dijelovi teksta/izrazi koje biste vi osobno možda ipak druga ije preveli (kako), no slažete se i s rješenjem koje je ponudila kolegica?
7. Koji dijelova teksta/izrazi su za vas predstavljali najve i prevoditeljski problem/nedoumicu/odluku? Zašto?
8. Kako biste opisali izvorni tekst koji ste prevodili? U koju kategoriju spada – lakši, teži, prosje an? Zbog kojih dijelova?

III Pitanja o elementima kulture

9. Koje rije i/izraze smatrate elementom kulture izvora (uzmite tekst i pro itajte)? Zašto?
10. Imate li neku svoju definiciju/opis elementa kulture?
11. Primjenjujete li neko pravilo za prevo enje elemenata kulture na hrvatski jezik? Koje?
12. Je li vam netko od vaših naru itelja ikada dao neku pismenu ili usmenu uputu/zahtjev kako prevoditi elemente kulture?
13. Kako biste opisali važnost elemenata kulture u prevo enju?
14. Budu i da je ovo tekst za objavu u novinama u Hrvatskoj, kako biste dalje s njim postupili, biste li još nešto napravili prije isporuke naru itelju?

5. Evaluacija prijevoda – TC-a u PGR-u⁶⁴

EVALUACIJA TEKSTA

ZADATAK: Molim Vas da pročitajte svaki pojedinačni tekst i ocijenite ga ocjenom od 1 (nedovoljan) do 5 (odličan), te da obrazložite ocjenu.

TEKST A

Nova britanska „super klasa“

Velika Britanija ima novu višu klasu: „super klasu“, visokoplasenu elitu, koja je proizašla iz starih zanimanja i institucija. S obzirom da su Britanci, snažno se oslanjaju na tradiciju, kao što su ugledna sveučilišta Oxford i Cambridge, privatni klubovi za gospodu, odvjetničke komore, Dom lordova – Gornji dom britanskog parlamenta, poslovno središte – londonski City sa svojim srednjovjekovnim institucijama *Corporationom*, gradskim vijećem, i *Lordom Mayorom*, gradonačelnikom Cityja. S druge strane, super klasa nova je pojava nastala zahvaljujući i reformama iz vremena vladavine Margaret Thatcher u osamdesetim godinama 20. stoljeća. Poput viktorijanskih tvorničara i nasljednog plemstva i ova klasa vjeruje u opravdanost svog bogatstva i statusa.

Život nove klase okrenut se oko robne kuće Harrods i četvrti Kensington, najboljih privatnih škola, moderne umjetnosti, Kraljevske opere i visokog društva u Londonu, gdje se nalaze većina ove nove super klase. Na primjer, polovica ili čak dvije trećine svih odvjetnika Engleske i Walesa radi u Londonu, kao i 85% članova Kraljičina vijeća, odnosno vrhunskih odvjetnika.

Velika prisutnost ove klase u Londonu ima dvojak utjecaj. Prvo, većina je njihove ekonomske moći u srcu nacije, čime osiguravaju velik utjecaj na britansku Vladu – bez obzira bila ona torijevska ili laburistička. Drugo, ona super klasi daje odmak od ostatka zemlje. Njezini vidici rijetko uključuju područja daleko od Londona.

OCJENA: _____

Obrazloženje: _____

TEKST B

Nova britanska *nadklasa*

U Velikoj Britaniji se pojavila nova viša klasa – *nadklasa*, odlična plaćena elita koja se oslanja na tradicionalna zvanja i institucije. Kao Britanci imaju dobro uporište u tradiciji, bilo u Oxbridgeu (Oxfordu ili Cambridgeu), bilo u elitnoj londonskoj četvrti Clublandu, engleskim odvjetničkim komorama, Gornjem domu ili pak u poslovnom središtu Londona sa srednjovjekovnom gradskom upravom i gradonačelnikom. S druge strane, *nadklasa* je novi fenomen proizašao iz reformi tijekom tridesetih 1980-ih. Poput viktorijanskih vlasnika tvornica i aristokrata, i ova klasa vjeruje u opravdanost svojeg bogatstva i statusa.

Životi pripadnika ove nove klase vrte se oko Harrodsa i Kensingtona, najboljih privatnih škola, suvremene umjetnosti, Kraljevske opere i elitnog društva Londona, u kojem je *nadklasa* najprisutnija. Tako na primjer, pola do dvije trećine odvjetnika u Engleskoj i Walesu radi u Londonu, kao i 85% svih državnih odvjetnika. Ta koncentracija u Londonu ima dvije važne posljedice. Prvo, glavnina gospodarske aktivnosti elite odvija se u samom srcu zemlje, osiguravajući joj snažan utjecaj na britansku vladu, bez obzira na to radi li se o torijevcima ili novim laburistima. Drugo, to omogućava *nadklasi* da se izdvoji od ostatka zemlje. Osim Londona i okolice ništa ih drugo gotovo i ne zanima.

OCJENA: _____

Obrazloženje: _____

⁶⁴ Navedeni primjerak teksta za evaluaciju korišten je za kroatiste i pripadnike ciljne kulture, tj. itatelje, dok su prevoditelji uz pojedinačne prijevode sadržane u ovom tekstu na početku imali i naveden izvorni tekst koji se prevodio, kako bi mogli procijeniti kvalitetu prijevoda.

TEKST C

Novi britanski "super" stalež

U Britaniji se pojavio novi viši stalež, tzv. "super" stalež. Riječ je o visoko plaćenju eliti koja postoji na starim zanimanjima i ustanovama. Kako su Britanci, imaju vrste tradicijske korijenje, bilo da se radi o Oxfordu, Cambridgeu, Clublandu, odvjetničkim komorama (tzv. Inns of Court), Gornjem domu ili londonskom Cityju (tj. poslovnom središtu Londona), sa svojim srednjovjekovnim Gradskim poglavarstvom i gradonačelnikom. S druge strane, "super" stalež je nova pojava koja potječe iz reformi koje su plod talenizma iz osamdesetih godina protekloga stoljeća. Poput vlasnika viktorijanskih tvornica i pripadnika nasljednog plemstva, ovaj stalež može vjerovati u opravdanost svog bogatstva i društvenog položaja.

Životi pripadnika ovog novog staleža vrte se oko Harrodsa i Kensingtona, najboljih javnih škola, suvremene umjetnosti, Kraljevske opere i života na visokoj nozi u Londonu, gdje uglavnom nalazimo pripadnike "super" staleža. Primjera radi, polovica do dvije trećine svih pravnika i odvjetnika u Engleskoj i Walesu radi u Londonu, kao i 85 posto svih državnih odvjetnika.

Ova koncentriranost u Londonu ima dva glavna utjecaja. Kao prvo, većina ekonomske moći ove elite okupljena je u samom srcu zemlje, što joj jamči snažan utjecaj među vladajućim krugovima, bilo da su na vlasti Konzervativci ili Novi laburisti. Kao drugo, "super" staležu to omogućuje odvajanje od većine ostatka zemlje. Izuzev grofovija u neposrednoj okolini Londona, Britanija za njegove pripadnike gotovo i da ne postoji. *The Observer, 21. rujna 1997.*

OCJENA: _____

Obrazloženje: _____

TEKST D

Novi britanski "super" stalež

U Britaniji se pojavio novi viši stalež, tzv. "super" stalež. Riječ je o visoko plaćenju eliti koja postoji na starim zanimanjima i ustanovama. Kako su Britanci, imaju vrste tradicijske korijenje, bilo da se radi o Oxfordu, Cambridgeu, Clublandu, odvjetničkim komorama (tzv. Inns of Court), Gornjem domu ili londonskom Cityju (tj. poslovnom središtu Londona), sa svojim srednjovjekovnim Gradskim poglavarstvom i gradonačelnikom. S druge strane, "super" stalež je nova pojava koja potječe iz reformi koje su plod talenizma iz osamdesetih godina protekloga stoljeća. Poput vlasnika viktorijanskih tvornica i pripadnika nasljednog plemstva, ovaj stalež može vjerovati u opravdanost svog bogatstva i društvenog položaja.

Životi pripadnika ovog novog staleža vrte se oko Harrodsa i Kensingtona, najboljih javnih škola, suvremene umjetnosti, Kraljevske opere i života na visokoj nozi u Londonu, gdje uglavnom nalazimo pripadnike "super" staleža. Primjera radi, polovica do dvije trećine svih pravnika i odvjetnika u Engleskoj i Walesu radi u Londonu, kao i 85 posto svih državnih odvjetnika.

Ova koncentriranost u Londonu ima dva glavna utjecaja. Kao prvo, većina ekonomske moći ove elite okupljena je u samom srcu zemlje, što joj jamči snažan utjecaj među vladajućim krugovima, bilo da su na vlasti Konzervativci ili Novi laburisti. Kao drugo, "super" staležu to omogućuje odvajanje od većine ostatka zemlje. Izuzev grofovija u neposrednoj okolini Londona, Britanija za njegove pripadnike gotovo i da ne postoji. *The Observer, 21. rujna 1997.*

OCJENA: _____

Obrazloženje: _____

Zahvaljujem na pomoći! Branka Novosel

6 : Elementi kulture izdvojeni iz produktnog korpusa knjiga

A. Knjige⁶⁵

The senior partner studied the resume for the hundredth time (...) F 1	(...) they walked between two buildings and came to the front entrance of the Bombay Bicycle Club , a singles bar with good food and live blues. F 165
The senior partner studied the resume for the hundredth time (...) F 1	(...) they walked between two buildings and came to the front entrance of the Bombay Bicycle Club , a singles bar with good food and live blues . F 165
Ha had a degree in accounting (...) F1	Do you remember a guy named Rick Acklin from Western Kentucky ? F 165
Ha had a degree in accounting (...) F1	He played baseball , lived in the dorm. F 165
(...) passed the CPA exam the first time he took it (...) F1	He played baseball, lived in the dorm . F 165
(...) and he wanted to be a tax lawyer (...) F 1	I think he was from Bowling Green . F 165
(...) which of course was a requirement with a tax firm . F1	And today I'm eating lunch at Obloe's hot-dog place on Main Street, when Rick walks up out of nowhere and says hello. F 165
They managed this by being secretive and clubbish (...) F 1	And today I'm eating lunch at Obloe's hot-dog place on Main Street , when Rick walks up out of nowhere and says hello. F 165
(...) and never soliciting job applications . F 1	The first visit was in August, right after my name was printed in the paper for passing the bar . F 166
(...) and the top blacks wanted New York or Washington or Chicago. F1	He sipped his wine and detailed play by play the first Tarrance visit at Lansky's Deli on Union (...) F 166
(...) they recruited the number one grad from Harvard , who happened to be a she and a wizard at taxation. F 1	He sipped his wine and detailed play by play the first Tarrance visit at Lansky's Deli on Union (...) F 166
The managing partner , Royce Mc Knight, (...) F2	And now, today, while I'm minding my own business, eating a foot-long with onions , this guy I went to college with walks up (...) F 166
An inch thick with small print (...) F2	Think of it, Abby, Rick Acklin was transferred here after I passed the bar exam . F 166
(...) it had been prepared by some ex-CIA agents (...) F2	He drove south on Interstate 55 , out of Memphis, into Mississippi. F 171
He had been given the opportunity to cheat on a securities exam during his recent year. F2	(...) and two hours later he crossed the bay at Pensacola and headed for the Emerald Coast of Florida . F 171
He declined, and made the highest grade in the class . F 2	Highway 98 ran through the coastal towns of Navarre, Fort Walton Beach, Destin and Sandestin. F 171
Lamar Quin was thirty-two and not yet a partner . F2	Highway 98 ran through the coastal towns of Navarre, Fort Walton Beach , Destin and Sandestin. F 171
(...) and poured another cup of decaf . F 2	(...) strings of run-down amusement parks and low rent T-shirt shop (...) F 171
The other firms interview on campus (...) F 3	(...) strings of run-down amusement parks and low rent T-shirt shop (...) F 171
The other firms interview on campus through the placement office (...) F 3	(...) strings of run-down amusement parks and low rent T-shirt shops, most of which had been locked and neglected since Labor Day . F 171
(...), said Royce Mc Knight, the managing partner . F 4	(...) the scenic route straight ahead on what was called the Miracle Strip . F 172

⁶⁵ Uz element kulture potrebno je navesti minimalni kontekst. Kako bi popis zauzimao manje prostora, u nekim slu ajevima u istom primjeru navedeno je više povezanih EK, koje povezuje zajedni ki mikrokontekst.

We offer the highest salary (...) F4	(...), cheap motels , trailer parks, vacation cottages, fast-food joints and T-shirt shops. F 172
We offer the highest salary and fringes in the country (...) F4	(...), trailer parks , vacation cottages, fast-food joints and T-shirt shops. F 172
They offered me a full scholarship (...) F 4	(...) vacation cottages , fast-food joints and T-shirt shops. F 172
They offered me a full scholarship to play football . F 4	(...), fast-food joints and T-shirt shops. F 172
Had it not been for that, college would've been impossible. F4	(...), fast-food joints and T-shirt shops . F 172
How could he consider such a small firm in such a small town when Wall Street was waiting? F5	He stopped for gas at an all-night Texaco with a clerk who seemed uncommonly friendly. F 172
"How are you ranked in your class ?" F 5	The neighbourhood was a disorganised suburb of antique mobile homes . F 172
" Top five ". F 5	The trailers were packed tightly together like rows of dominoes. F 172
They came from inferior schools - Chicago, Columbia and Vanderbilt, as he recalled from a cursory examination of Martindale-Hubbell's Legal Directory. F 5	A sign called the place a retirement village - "San Pedro Estates - A Half Mile from the Emerald Coast." F 172
They came from inferior schools - Chicago, Columbia and Vanderbilt , as he recalled from a cursory examination of Martindale-Hubbell's Legal Directory. F 5	A sign called the place a retirement village - " San Pedro Estates - A Half Mile from the Emerald Coast." F 172
They came from inferior schools - Chicago, Columbia and Vanderbilt, as he recalled from a cursory examination of Martindale-Hubbell's Legal Directory . F 5	- A Half Mile from the Emerald Coast ." F 172
"You made extremely high grades in your tax and securities courses " (...) F 5	A sign called the place a retirement village - "San Pedro Estates - A Half Mile from the Emerald Coast." F 172
"You made extremely high grades in your tax and securities courses" (...) F 5	He found San Luis Street and suddenly felt nervous. (...) The home at 486 San Luis was one of the oldest and smallest. It was scarcely bigger than a camper. (...) One window above the trailer hitch was badly cracked (...) F 169
"We're reviewed your writing sample and it's quite impressive." F 5	He found San Luis Street and suddenly felt nervous. (...) F 169
She has a degree in elementary education from Western Kentucky. F 5	. It was scarcely bigger than a camper . (...) One window above the trailer hitch was badly cracked (...) F 169
For the past three years she's taught at private kindergarten near Boston College . F5	The Panama City Beach phone book listed three Waffle Huts on the strip. F 173
For the past three years she's taught at private kindergarten near Boston College . F5	The Panama City Beach phone book listed three Waffle Huts on the strip. F 173
We've known each other since high school . F 5	Large plate-glass window lined one side next to the tables so the customers could take in the Strip and the condos in the distance (...) F 174
"How'd you make a straight A's and play football?" F 6	Waffle Hut was a small, rectangular, boxlike building with a dozen tables (...) Large plate-glass window lined one side next to the tables so the customers could take in the Strip and the condos in the distance while they enjoyed their pecan waffles and bacon . F 174
"I don't imagine Western Kentucky is much of an academic school (...) " F6	The leader, the one with an unbuttoned shirt (...) thick gray sideburns and a Phillies baseball cap , looked repeatedly toward the grill 8...) F 174
"I don't imagine Western Kentucky is much of an academic school (...) " F6	She moved quickly among the tables, pouring coffee, handing ketchup bottles and giving orders to the cook. F 175
" (...) We're not a bunch of Holy Rollers , but we put business ahead of everything (...) " F6	It was almost midnight, Christmas Day . F 175
"We have something similar to a two-year apprenticeship , (...) " F 7	The man waited in the dark beside the Lincoln Town Car . F 177

" (...) You'll spend two weeks next winter in Washington at the American Tax Institute (...) " F7	Kilbury pointed to a second-floor room on the back side of the motel, then to a parking space next to a brown Chevy van. F 177
"If you want to pursue a master's in taxation , we'll pay for it (...) " F 7	Kilbury pointed to a second-floor room on the back side of the motel, then to a parking space next to a brown Chevy van . F 177
„A base salary of eight thousand the first year, plus bonuses ". F 7	Lomax backed carefully alongside the van and parked his Town Car . F 177
„A base salary of eight thousand the first year, plus bonuses". F 7	After three days of unbillable time, of no production, of exile from the sanctuaries, of turkey and ham and cranberry sauce and new toys that came unassembled (...) F 179
A low interest mortgage so you can buy a home. F 7	(...), the rested and rejuvenated lawyers of Bendini, Lambert&Locke returned to the fortress on Front Street (...) F 179
Two country club memberships. F7	Let's go eat a bowl of chilli and I'll reveal my strategy. F 181
We're developed a specialty in international taxation , (...) " F 8	He opened a manual on IRS regulations , laid it on the copier behind her desk and touched the green PRINT button. F 181
"What's an international tax firm doing in Memphis?" F8	Lambert passed around hand wrapped Hondurans , and everyone lit up. F 183
For twenty-five years he hired nothing but tax lawyers , (...) F 9	He's going to Washington in two weeks, Avery said. - What for? - American Tax Institute . It's a four-day seminar that we require of all new associates. F 183
It's a very pleasant old Southern town . F9	Ernie's Airport Lounge was indeed near the Airport. F 185
We try to keep a ratio of one partner for each associate . F9	Mitch found it after three attempts and parked between two four-wheel-drive swampmobiles with real mud caked on the tires and headlights. F 184
" Chicken chow mein and egg foo yang. From Wang Boys." F11	To the right was a long salon-type bar crowded with cowboys and cowgirls , all drinking Bud longnecks. F185
"Chicken chow mein and egg foo yang . From Wang Boys." F11	To the right was a long saloon-type bar crowded with cowboys and cowgirls, all drinking Bud longnecks. F185
"Chicken chow min and egg foo yung. From Wang Boys ." F11	To the right was a long saloon-type bar crowded with cowboys and cowgirls, all drinking Bud longnecks . F185
For instance, his mother lived in a cheap trailer park in Panama City Beach (...) F10	She wore tight washed jeans , faded denim shirt and kinky red high-heels. F 185
For three years they had endured poverty in a two room student apartment on a campus (...) F 12	She wore tight washed jeans, faded denim shirt and kinky red high-heels. F 185
(...) a two room student apartment on a campus (...) F 10	She wore tight washed jeans, faded denim shirt and kinky red high-heels . F 185
For instance, his mother lived in a cheap trailer park in Panama City Beach (...) F10	Dwarfed in a row of massive mud-eating machinery was a well-worn Volkswagen Rabbit . F 185
(...) they had ignored the the snubs from the classmates and coworkers in this bastion of East Coast snobbery (...) F 10	She parked in the short-term section near the terminal. F 186
(...) and walked two blocks . F 11	Suddenly, from out of nowhere, she produced a filter-tip 1000 and shot a flame at the end. F 187
"Plus an expensive bottle of Chablis (...) " F 11	They watched a 727 lift off to the north. F 187
"Whose BMW ?" "Ours, babe ." F 12	Is this your first flight on the Lear ? F 191
" (...) The firm leases a new one and gives us the keys." F 12	An hour and fifteen minutes later, the Lear began its descent into Baltimore-Washington International Airport . F 192
(...) when they pulled into the driveway in their well-used Cadillac (...) F13	Where is it going? - QuebecBank . They are waiting for us. F 193
(...) when they pulled into the driveway in their well-used Cadillac (...) F13	They each grabbed a box and walked through the dark to the side door, where a comrade was

	waiting with an Uzi . F 193
(...) and stared in shock at the new French colonial with two new cars in the garage (...) F13	They each grabbed a box and walked through the dark to the side door, where a comrade was waiting with an Uzi . F 193
(...) how the poor kid could afford all this at twenty-five and fresh out of law school . F 13	The boxes were loaded into a dilapidated van with CAYMAN PRODUCE stencilled badly on the side. F 193
Some kind of convention for the church . F13	A porter served coffee, and Mitch spread the Washington Post before him. F 193
The five-story building had been built a hundred years earlier (...) F 15	The news was dominated by a dozen stories of the beloved Redskins who were in the Super Bowl again. F 193
The five-story building had been built after the Reconstruction (...) F15	Congressman something or other from Oregon, chairman of a House Ways and Means subcommittee. F 193
They stepped into the front foyer , (...) " F 16	Congressman something or other from Oregon, chairman of a House Ways and Means subcommittee . F 193
(...) and consumed pastries and coffee. F 17	Under his fearless guidance, the subcommittee had refused to report legislation limiting deductions for oil and gas explorations. He was a one-man army on the Hill. F 195
"He will finish at Harvard in two month and will graduate with honors (...) " F 17	Under his fearless guidance, the subcommittee had refused to report legislation limiting deductions for oil and gas explorations. He was a one-man army on the Hill . F 195
"He 's an associate editor of the Harvard Law Review" (...) F 17	When your little seminar breaks for lunch, you'll find a cab, number 8667 , outside to the left of the main entrance. F 195
He's an associate editor of the Harvard Law Review . F 17	It will take you to the Vietnam Veterans Memorial , and we'll be there. F 195
He did his undergraduate work at Western Kentucky, (...) F 17	Finally, a white Ford Escort pulled alongside the cab and honked. F 195
He did his undergraduate work at Western Kentucky, where he graduated summa cum laude . F17	He stuck his hands deep in the pockets of his wool overcoat and walked slowly to ht Memorial . F 196
He also played football for four years, starting as quarterback his junior year. F 17	A solitary pilgrim sat rigidly in a wheelchair and stared at the Wall . F 196
He also played football for four years, starting as quarterback his junior year . F 17	A brown fedora rested to one side of his large , bald head. F 198
Now they were really impressed. A few appeared to bi in awe, as if staring at Joe Namath . F 17	You see, Mitch, the law firm of Bendini, Lambert&Locke is owned by the Morolto crime family in Chicago. The Mafia. The Mob. F 198
The dress code appeared to be strict, but no different than New York or Chicago. Dark gray or navy wool suits, white or blue cotton button downs, medium starch, and silk ties. F 17	There could be over five hundred indictments . Tax evasion , laundering, racketeering, just whatever you want. F 200
The dress code appeared to be strict, but no different than New York or Chicago. Dark gray or navy wool suits, white or blue cotton button downs, medium starch, and silk ties. F 17	There could be over five hundred indictments. Tax evasion , laundering, racketeering, just whatever you want. F 200
The dress code appeared to be strict, but no different than New York or Chicago. Dark gray or navy wool suits , white or blue cotton button downs, medium starch, and silk ties. F 17	There could be over five hundred indictments. Tax evasion, laundering , racketeering, just whatever you want. F 200
The dress code appeared to be strict, but no different than New York or Chicago. Dark gray or navy wool suits, white or blue cotton button downs , medium starch, and silk ties. F 17	There could be over five hundred indictments. Tax evasion, laundering, racketeering , just whatever you want. F 200
There are over a hundred thousand volumes, including every conceivable tax reporting service . F 18	Tax fraud . They do all the tax work for the Morolto bunch. F 200

That's more than some law schools F 18	The bank in St. Louis, big client, what is it? - Commercial Guaranty . F 201
The corner offices were 25 by 25 , Lamar explained, and occupied by the most senior partners. F 19	Mitch carried only his briefcase and Esquire. F206
The corner offices were 25 by 25, Lamar explained, and occupied by the most senior partners. F 19	They were three deep at the bar yelling at the Knicks-Lakers game . F 207
The firm has a chalet in Vail, a cabin on a lake in Manitoba and two condos on Seven Mile Beach on Grand Cayman Islands. F 20	Why else would the Director himself meet me, an insignificant rookie lawyer from Memphis, in fifteen-degree weather on a concrete park bench? F 208
The firm has a chalet in Vail, a cabin on a lake in Manitoba and two condos on Seven Mile Beach on Grand Cayman Islands. F 20	Why else would the Director himself meet me, an insignificant rookie lawyer from Memphis, in fifteen-degree weather on a concrete park bench? F 208
The firm has a chalet in Vail, a cabin on a lake in Manitoba and two condos on Seven Mile Beach on Grand Cayman Islands. F 20	We can walk out that door, buy two tickets to San Diego, sneak across the border and eat tortillas for the rest of our lives. F 209
The firm has a chalet in Vail , a cabin on a lake in Manitoba and two condos on Seven Mile Beach on Grand Cayman Islands. F 20	We're free to meet here or in most restaurants and there's always the patio . F 209
The firm has a chalet in Vail, a cabin on a lake in Manitoba and two condos on Seven Mile Beach on Grand Cayman Islands. F 20	So who's gonna win the Super Bowl ? - Oilers. F 211
The firm has a chalet in Vail, a cabin on a lake in Manitoba and two condos on Seven Mile Beach on Grand Cayman Islands. F 20	So who's gonna win the Super Bowl? - Oilers . F 211
The firm has a chalet in Vail, a cabin on a lake in Manitoba and two condos on Seven Mile Beach on Grand Cayman Island . F 20	The asphalt had been covered with tile when the boulevard had ceased being a street and has been transformed into the Mid-America Mall. F 212
(...) a long rectangle with the attorney's offices (...) F21	The asphalt had been covered with tile when the boulevard had ceased being a street and has been transformed into the Mid-America Mall . F 212
(...) and met Abby for brunch at the Peabody. F 21	(...) and stopped between two rows of fake Reeboks at \$ 4.99. F212
(...) and met Abby for brunch at the Peabody . F 21	I walked to the Federal Building at ten (...) F215
(...) he spent most of her time with the garden club , (...) F 21	Winos and urban nomads drifted aimlessly from one side of the mall to the other, begging for money and food. F 212
(...) and the heart fund (...) F 21	The FBI just grabbed me as I was returning from Tax Court. F 213
(...) and the country club (...) F 22	The FBI just grabbed me as I was returning from Tax Court . F 213
(...) and the PTA (...) F 22	Some high rollers with questionable tax shelters. F 218
After croissants and (...) F 22	(...) and pulled out a manila envelope . F 219
Sometimes they'll work a hundred hours a week during tax season . F 23	Imagine your pretty little wife going to the mailbox to get her Redbook and catalogues (...) F220
They put a thousand dollars in a trust fund for college. F 23	The leasing agent leaned against the rear of the elevator (...) F 228
They put a thousand dollars in a trust fund for college . F 23	What's the name of this place? - The Cotton Exchange Building . One of the oldest in Memphis. It's really a prestigious address. F 229
" (...) But I'll take Memphis any day over the big cities ." F 23	The tiny rooms were dead space, useless to anyone else, and had not been occupied in years The building could use a free-lance secretary . Hell, he might even need a free-lance secretary . F 229
I thought we'd start downtown (...) F 23	You want legal or letter size ? F 231
Kay paid for the coffee, as she had the brunch , (...) F 24	" Greyhound bus station ", he said to the driver. F 232

A row of eight foot windows lined the wall (...) F 24	Did you see our man in the terminal? - Yes. By the pay phone with the red Falcons cap . Black dude. F 233
(...) Roosevelt who wore (...) wrinkled hand-me-down-tux (...) F 24	Tarrance wore silver reflective sunglasses under a green Michigan State baseball cap . F 233
They also gathered for coffee and doughnuts some mornings (...) F 24	Mitch could smell the fresh Juicy Fruit. F 233
The associates could dine there twice a year (...) F 24	Tarrance actually began reading the paperback, a Louis l'Amour . F 230
For twenty-six year she had cooked Southern food (...) F24	"We'll get her a fat government job with the Social Security Administration anywhere you want." F 236
The entrée was prime ribs, (...) F 25	"And if we close the gold mine and send you all Guccifooted hotshots to jail?" F 238
The entrée was prime ribs , (...) F 25	Mitch flipped through an old copy of Field & Stream. F 239
The entrée was prime ribs, served with fried okra (...) F 25	You'll see a young man wearing an orange University of Tennessee sweat suit standing beside a white Bronco. F 239
Everything is battered and fried in animal fat, right ? F 25	You'll see a young man wearing an orange University of Tennessee sweat suit standing beside a white Bronco. F 239
Then Mr. Bendini decides to open up this little café . F 25	You'll see a young man wearing an orange University of Tennessee sweat suit standing beside a white Bronco . F 239
Fried dill pickles ! F 25	Your wife's birthday is on Tuesday. Make reservations for eight at Grisanti's , that Italian place on Airways. F 240
(...) said Lamar, as he buttered another roll . F 25	At precisely nine, go to the cigarette machine in the bar, insert six quarters and buy a pack of anything. F 240
(...) rose slowly and tapped his tea glass with his spoon . F 25	Buy yourself one of those small tape players that joggers wear with earphones and listen to the tape in your car (...) F 240
(...) and once threw three interceptions in one quarter. F 26	Buy yourself one of those small tape players that joggers wear with earphones and listen to the tape in your car (...) F 240
They knew he took nothing stronger than aspirin ever when he was sick (...) F 26	What was your football jersey number in high school? F 240
He will soon graduate with honors from Harvard F 26	Thursday night, from a touch tone pay phone , call 757-600. F 240
" Hear! Hear! " said a couple of Harvard alumni. F 26	As the door opened, a young clean cut Merrill Lynch type in a black suit (...) F 243
(...) said a couple of Harvard alumni . F 26	The plan was to offer the old man a five million dollar package of common stock , convertible warrants and a few bonds. F 244
(...) they continued eating as Roosevelt served bread pudding and coffee. F 26	The plan was to offer the old man a five million dollar package of common stock, convertible warrants and a few bonds. F 244
Kay's favourite restaurant was a chic East Memphis hangout for the young affluent. F 26	The plan was to offer the old man a five million dollar package of common stock, convertible warrants and a few bonds . F 244
(...) and the jukebox played nothing but early sixties. F26	(...) He nervously inserted six quarters and pulled the lever under Marlboro Lights , in memory of Eddie Lomax. F 246
The daiquiris were served in tall souvenir glasses. F 26	I got it. Your basic Sony cassette type . F 246
The daiquiris were served in tall souvenir glasses . F 26	Tarrance's gang had very quietly and very thoroughly examined it with magnifying glasses while waiting for the Greyhound four days earlier. F 246

They ordered the quiche of the day (...) F 26	Mitch smiled grimly and stared at the traffic racing past them on the I-240 loop. F 247
When you pass the bar exam (...) F 28	Good job with the VA or Social Security or Postal Service. F 247
(...) and you'll receive extensive tutoring from some of the partners. F 28	Good job with the VA or Social Security or Postal Service . F 247
It adds stability and prestige (...) F 29	Voyles said we'd even find you a high-paying job with a private government contractor . F 247
"As low as possible without running afoul with the IRS . F 29	Call me at that number Thursday night at nine from the pay phone next to the men's rest room in Houston's on Poplar . F 247
We have a retirement plan second to none. F 29	Call me at that number Thursday night at nine from the pay phone next to the men's rest room in Houston's on Poplar. F 247
The firm provides a low-interest mortgage loan, thirty years, fixed rate (...) Current market rate is around ten, ten and a half. F 29	Yeah, and I could mop floors in a VA hospital . F 248
We lease it for three years (...) F 29	We'd live in a neat little white frame house on Maple Street in Omaha. I'd be Harvey and you'd be Thelma, and we'd need a short, unassuming last name. F 248
At the end of three years you can buy it from the leasing company (...) F 29	We'd live in a neat little white frame house on Maple Street in Omaha. I'd be Harvey and you'd be Thelma, and we'd need a short, unassuming last name. F 248
We pay for tags , insurance, maintenance. F 29	We'd live in a neat little white frame house on Maple Street in Omaha . I'd be Harvey and you'd be Thelma, and we'd need a short, unassuming last name. F 248
Pregnancies, checkups, braces , everything. F 29	We'd live in a neat little white frame house on Maple Street in Omaha. I'd be Harvey and you'd be Thelma , and we'd need a short, unassuming last name. F 248
A money pro in New York handles it (...) F 30	Are you taking the Lear ? - No. Delta nonstop. F 253
We have no mandatory retirement (...) F 30	Are you taking the Lear? - No. Delta nonstop . F 253
(...) sipping on a pina colada and watching string bikinis. F 30	A busy, all-night truck stop called the 4-55 shone brightly a hundred yards from the four-lane. F 255
(...) sipping on a pina colada and watching string bikinis. F 30	The noisy room was filled with heavy middle-aged men drinking coffee and eating store-bought pies . F 256
After seven years of jeans and flannel shirts , (...) F 30	Many spoke with loud Northern twangs . F 256
But I don't want to research and write briefs for the entire firm. F 31	Merle Haggard wailed from the jukebox. F 256
Just a small rental truck . F 31	A surge of Roadway drivers swarmed in the front door and filled up the cafe. F 256
De Vaheer, head of security , occupied the largest of the small, plain office. F 32	A surge of Roadway drivers swarmed in the front door and filled up the cafe . F 256
A thick polyester tie hung o the coatrack... F 33	Old place, full of antebellum homes and Confederate history. Women love to drive around and look at the old mansions. F 260
Still ain't talked to the Fibbies (...) F36	Old place, full of antebellum homes and Confederate history . F 260
(...) and most of the money was immediately invested in a twelve foot U-Haul rental truck. F 38	Old buddy Laney will be driving a bright red Chevy Blazer with Tennessee plates. F 260

(...) and most of the money was immediately invested in a twelve foot U-Haul rental truck . F 38	The car was minus air, power anything and signal lights. It was a 1974 LTD , and Acklin explained as they followed the dusty road that there simply was not much of a selection of rental cars on Cayman Brac. F 265
(...) as the truck approached top speed of almost forty-five miles per hour . F 38	A blond fellow, about forty, six-one, maybe six-two , with real short hair, almost a crew cut, and real strong, Nordic-looking features. F 266
An unopened bottle of Heineken sat in a puddle (...) F41	A blond fellow, about forty, six-one, maybe six-two, with real short hair, almost a crew cut , and real strong, Nordic-looking features. F 266
Abby picked through a box of old cassettes and found Springsteen . F43	A blond fellow, about forty, six-one, maybe six-two, with real short hair, almost a crew cut, and real strong, Nordic-looking features . F 266
" Hungry Heart " blew from the windows (...) F43	We saw him yesterday driving a red Escort he got from Coconut Car Rentals on the island. F 266
Softball fields came to life (...) F43	Three miles out of Georgetown, on the narrow and winding road to Bodden Town, Mitch saw him. F 269
(...) as team of fat men with tight polyester pants (...) F 43	The man was squatting behind an old Volkswagen Beetle (...) F 269
Cars full of teenagers crowded into fast-food joints to drink beer and gossip and check out the opposite sex. F 43	It was 10 A.M. and the parking lot of Abanks Dive Lodge was half full. F 270
Cars full of teenagers crowded into fast-food joints to drink beer and gossip and check out the opposite sex. F 43	Each would make two dives, at places like Bonnie's Arch, Devil's Grotto, Eden Rock and Roger's Wreck Point (...) F 270
He pulled into a self-serve and pumped fifteen gallons. F 43	Each would make two dives, at places like Bonnie's Arch , Devil's Grotto, Eden Rock and Roger's Wreck Point (...) F 270
He pulled into a self-serve and pumped fifteen gallons . F 43	Each would make two dives, at places like Bonnie's Arch, Devil's Grotto , Eden Rock and Roger's Wreck Point (...) F 270
(...) and bought a six-pack of Michelab . F 43	Each would make two dives, at places like Bonnie's Arch, Devil's Grotto, Eden Rock and Roger's Wreck Point (...) F 270
The Rendezvous was downstairs, beneath the alley (...) F 44	Each would make two dives, at places like Bonnie's Arch, Devil's Grotto, Eden Rock and Roger's Wreck Point (...) F 270
Her dark brunet hair was straight and fell perfectly a few inches below her shoulders. F 45	He handed the binoculars to Two-Ton Tony Verkler (...). F 271
A small dish of slaw and one of baked beans sat around a foot long slab of dry ribs sprinkled heavily with the secret sauce. F 45	Abanks leaned forward on his elbows with his head lowered, the customary manner of speaking in the Shipwreck Bar . F 272
A small dish of slaw and one of baked beans sat around a foot long slab of dry ribs sprinkled heavily with the secret sauce. F 45	Gone were the straw sandals and tight shorts and teenybop sunglasses . F 273
A small dish of slaw and one of baked beans sat around a foot long slab of dry ribs sprinkled heavily with the secret sauce. F 45	Here, at the Coconut Motel , they had shared a small room with two single beds and cold showers. F 273
A small dish of slaw and one of baked beans sat around a foot long slab of dry ribs sprinkled heavily with the secret sauce. F 45	He began eating the three-piece dinner for which he paid \$4.89, Cayman dollars. Imported chicken. F 274
We're practiced in every roadside motel between here and Boston. F 45	He began eating the three-piece dinner for which he paid \$4.89, Cayman dollars . Imported chicken. F 274
(...) especially to the newer attorneys . F 49	The Hourglass Tavern in the New York City faces Forty-sixth Street, near its corner with Ninth Avenue. (...) It grew to fame with its expensive menu and fifty-nine-minute time limit on each meal. F 279
(...) then put on the street high school . F 50	The Hourglass Tavern in the New York City faces Forty-sixth Street , near its corner with Ninth Avenue. F 279

He worked the night shift in a shoe factory to finance junior college . F 50	The Hourglass Tavern in the New York City faces Forty-sixth Street, near its corner with Ninth Avenue . F 279
An academic scholarship to UTEP opened the door. F 50	He liked it (tavernu) because it was not in Little Italy , and he was not Italian, and although he was owned by Sicilians, he did not have to eat their food. F 279
There were some other big-shot lawyers and corporate types . F 52	Then corporate headquarters was moved to Chicago, and he was transferred. F 279
Avery explained, as he lit a Monterino . F 53	He leaned hard on the red checkered tablecloth and watched the traffic on Forty sixth. F 279
(...) , but the guards were accustomed to workaholics . F 53	We've heard, unconfirmed of course, that you have a very reliable man somewhere deep in the Bureau , somewhere close to Voyles. F 280
Nobody punched a clock , the partner explained. Come and go as you please. F 53	We have a small unit in Memphis, and the Fibbies are trying like hell to infiltrate. F 280
An attorney from one of the bigger firms interrupted and spoke to Avery. F 54	We've used him twice, only when it's critical, and both times it was a question of 'Are the feds coming here or there?'. F 281
What about the doctor who sees a hundred Medicare patients a day? F 57	In the rest room on the first floor she changed into khaki walking shorts , Bass loafers and a navy knit pullover. F 284
"How exciting", she said as she headed for the coffee room . F 62	In the rest room on the first floor she changed into khaki walking shorts, Bass loafers and a navy knit pullover. F 284
I've done several limited partnerships for him (...) F 62	In the rest room on the first floor she changed into khaki walking shorts, Bass loafers and a navy knit pullover . F 284
It contains, among other things, a prospectus , (...) F 62	She drank a glass of wine and read a Newsweek . F 285
(...) , letters of intent (...) F 62	After a rough start, Avery gained momentum and spent seven hours at the Royal Bank of Montreal, Georgetown , Grand Cayman branch. F 285
(...) , disclosure statements , (...) F 62	After a rough start, Avery gained momentum and spent seven hours at the Royal Bank of Montreal, Georgetown, Grand Cayman branch . F 285
Contracts, Uniform Commercial Code , real estates, taxation, workmen's compensation, constitutional law, federal trial procedure, criminal procedure, corporations, partnerships, insurance and debtor-creditor relations. F 66	As he strode confidently past the domino game, Tammy Greenwood Hemphill, of Greenwood Services , nervously but nonchalantly entered the crowd (...) F 285
Contracts, Uniform Commercial Code, real estates, taxation, workmen's compensation , constitutional law, federal trial procedure, criminal procedure, corporations, partnerships, insurance and debtor-creditor relations. F 66	(...) She had a husband whose legal name was Elvis, and he was supposed to be in Oklahoma City impersonating the King , and probably screwing teenage girls with LOVE ME TENDER T-shirt. F 286
Contracts, Uniform Commercial Code, real estates, taxation, workmen's compensation, constitutional law, federal trial procedure , criminal procedure, corporations, partnerships, insurance and debtor-creditor relations. F 66	(...) She had a husband whose legal name was Elvis, and he was supposed to be in Oklahoma City impersonating the King, and probably screwing teenage girls with LOVE ME TENDER T-shirt. F 286
Contracts, Uniform Commercial Code, real estates, taxation, workmen's compensation, constitutional law , federal trial procedure, criminal procedure, corporations, partnerships, insurance and debtor-creditor relations. F 66	(...) She had a husband whose legal name was Elvis, and he was supposed to be in Oklahoma City impersonating the King, and probably screwing teenage girls with LOVE ME TENDER T-shirt . F 286

Contracts, Uniform Commercial Code, real estates, taxation, workmen's compensation, constitutional law, federal trial procedure, criminal procedure, corporations, partnerships, insurance and debtor-creditor relations . F 66	The Barefoot Boys began to tune up, and the festival began. F 287
He had published an article on First Amendment Rights in the Columbia Law Review in his senior year there. F 68	Once he became drunk, she returned to straight club soda . F 287
(...) an article on First Amendment rights (...) F 68	He went to the bar and fixed her a gin and tonic . F 287
Tomorrow you're in tax court all day, (...) F 70	He was drinking scotch and water. F 287
(...) to show Nina where the form agreements are in the memory bank . F 71	They sat on the balcony outside the master bedroom and watched a half moon decorate the gentle sea. F 287
He crossed his legs and glanced at his new pair of Cole-Haans . F72	With a man of a hundred eighty pounds , two shots of chloral hydrate would induce a dead sleep for ten hours. F 288
(...) and a partner sat in a stiff ving chair , (...) F 72	It was a single motel room with a queen size bed . F 289
I am somewhat of a chef myself, (...) F 73	The sofa, coffee table and bed were pushed to the wall, and a Canon Model 8580 copier with automatic feed and collator sat in the center with engines running. F 289
She stepped into a pair of khaki walking shorts (...) F76	The sofa, coffee table and bed were pushed to the wall, and a Canon Model 8580 copier with automatic feed and collator sat in the center with engines running. F 289
She pounded the veal scallops with a mallet until they were thin enough (...) F 76	The sofa , coffee table and bed were pushed to the wall, and a Canon Model 8580 copier with automatic feed and collator sat in the center with engines running. F 289
By seven, dinner was ready; bacon and tomato salad with tubettinni (...) F77	On lease from Island Office Supply , it came at the scalper's price of three hundred dollars for twenty-four hours, delivered. (fotokopirni) F 289
By seven, dinner was ready; bacon and tomato salad with tubettinni, veal piccate , and garlic bread in the oven, F77	Tammy handed the two key rings to Abby and picked up two new, empty, all-canvass Samsonite handbags . F 290
By seven, dinner was ready; bacon and tomato salad with tubettinni, veal piccate, and garlic bread in the oven . F77	She walked to the front of the Palms, to Tammy's rented Nissan Stanza . F 290
She put a pan of water on the burner for the linguine . F76	(...) She drove along Seven Mile Beach and into Georgetown. F 290
"Hot. Must be a hundred degrees . " F77	Two blocks behind the stately Swiss Bank Building , on a narrow street lined with neat frame houses, sho the one owned by the only locksmith on the island of Grand Cayman. F 290
I've never seen a puttin' green look this good . F 77	Two blocks behind the stately Swiss Bank Building, on a narrow street lined with neat frame houses , sho the one owned by the only locksmith on the island of Grand Cayman. F 290
I deserve garden of month , but they won't give it to me. F 77	Two blocks behind the stately Swiss Bank Building, on a narrow street lined with neat frame houses, she found the one owned by the only locksmith on the island of Grand Cayman. F 290
The rest of the body slouched comfortably in the leather executive chair . F 78	She parked in the street and walked through the sand to the tiny front porch , where the locksmith and his neighbours were drinking and listening to Radio Cayman. F 290

When he finished his shower and changed into a new Burberry glen plaid (...) F 81	She parked in the street and walked through the sand to the tiny front porch, where the locksmith and his neighbours were drinking and listening to Radio Cayman . F 290
He didn't shave, wore jeans , (...) F 83	She parked in the street and walked through the sand to the tiny front porch, where the locksmith and his neighbours were drinking and listening to Radio Cayman. Solid-gold reggae . F 290
(...) Wore (...) no socks and Bass loafer . F 83	Mr. Dantley emerged from the darkness and took the rum. He inspected the bottle. "Boys, a bottle of Myers's ". F 291
Some of the preppier ones were their finest starched Duckheads (...) 83	She had a small tube of Mace in her shorts pocket, just in case a confrontation occurred and escape became necessary. F 293
Koker-Hanks is a big general contractor out of Kansas City. F 85	(...) But she also had to climb the stairs, fourteen of them, each trip to check on Casanova . F 293
As the baked pompano was served, the BMW parked quietly next to the restaurant. F 87	She gave him her best sleepy smile. The morning-after smile of fulfilment and commitment. The Scarlett O'Hara smile the morning after Rhett nailed her . F 295
(...), property for Mr. Kendall Mahan, attorney-at-law . F 87	Wayne Tarrance sat on the back row of the 11:40 P.M. Greyhound from Louisville to Indianapolis to Chicago . F 298
The two technicians locked BMW and slid into the Jag . F 87	(...) and Wayne Tarrance, of the Bronx, now knew why Greyhound Frequent Milers fought for the seats just behind the driver. F 298
Marcus turned the digital marked VOLUME until it would go no further. F88	She wore jeans, white cotton sneakers and a heavy green rag sweater . F 298
In July he billed an average of fifty-nine hours a week, a firm record for a nonlawyer . F 89	Two deals with a company called Dunn Lane Ltd. , which we know to be a Mafia-controlled corporation chartered in the Caymans. F 300
Don't get smart. You were told the bar exam has priority. An employee with no licence is of no use to this firm. F 94	(...) you transfer by wire the million dollars from your account at the Chemical Bank in Manhattan to a numbered account at the Chemical Bank in Manhattan to a numbered account at the Ontario Bank in Freeport. F 300
He was the president of a small county bank (...) F 95	(...) you transfer by wire the million dollars from your account at the Chemical Bank in Manhattan to a numbered account at the Chemical Bank in Manhattan to a numbered account at the Ontario Bank in Freeport. F 300
"Yes. I start a week from Monday. I'll be teaching third-graders at St. Andrew's Episcopal School." F 96	Mitch says we'll give you ten inches of documents on Dunn Lane, Ltd. F 302
"Yes- I start a week from Monday. I'll be teaching third-graders at St. Andrew's Episcopal School ." F 96	She wore shorts, sandals, halter top , sunglasses and a straw hat (...) F 302
"How many lawyers are in the firm?" "Forty". (...) "There's not that many in Dane County ". F 98	In front of her were two ill-tempered newlyweds carrying bags of duty-free liquor and perfume (...) F 303
Abby served strawberry shortcake and coffee. F 98	Behind her were two brand-new Hartman leather suitcases filled with enough documents and records to indict forty lawyers. F 303
The folks in Nashville told us you made the highest score on the bar exam. Congratulations, Counsellor . F 102	Vinnie lit a Salem Light . F 305
Mitch lost interest in the chilli dog (...) F 103	He punched in the access number for the file Greenmark Partners, a real estate development company in Bartlett, Tennessee. F 308
Abby clipped the article for the scrapbook and sent copies to her parents and Ray. F 102	A huge wooden barrel filled with ice and cold Moosehead greeted them. F 309
It was a dark hole in the wall with few customers and greasy chilli dogs . F 102-3	Roosevelt's cousin, Little Bobby Blue Baker , sat at a baby grand and sang sadly as the lawyers filled in. F 309

He unravelled a piece of Juicy Fruit , making as much noise as possible. F 103	Roosevelt's cousin, Little Bobby Blue Baker, sat at a baby grand and sang sadly as the lawyers filled in. F 309
(...) and you'll learn soon enough that most of the feds don't play fair. F 107	Bobby Blue was playing Steppenwolf . F 311
You let one of your little Gucci-loafers get chummy with Tarrance and start talking, you'll get a helluva lot worse tha seek. F 109	(...) two identical navy blue-and-yellow Ford vans with DUSTBUSTER painted brightly on the sides pulled up to the gate. F 312
Both were six-two , weighed about one-eighty, (...) F 112	As directed from above, the technicians cleaned one floor at a time, beginning with the fourth. F 313
Both were six-two, weighed about one-eighty , (...) F 112	Mitch tied the laces of his Nike Air Cushion jogging shoes and sat on the sofa... F 314
Ray's Army test scores had revealed an amazing aptitude for languages. F 112	There was no mushy " sweethearts " and " babes " and " honeys ". The dialogue was cool and forced. F 314
She never recovered from his death , and after Rusty killed, the aunts and uncles put her in an institution . F 114	I called St. Andrew's today and told them I wouldn't be back this semester. F 315
De Vasher sucked on a Roi-Tan and blew a lungful of smoke into his air purifier. F116	West Junior High School was six block to the east of East Meadowbrook. F 315
Brushy Mountain State Prison . F 116	As he passed the aluminium bleachers on the home side , he saw someone from the corner of his eye. F 315
Convicted of second-degree murder in Nashville eight years ago and sentenced to fifteen years with no parole. F 116	Doesn't sound like much money, but you get three hundred people making twenty trips a year, and that's some serious cash walking out of the country. It's also called smurfing , you know. F 317
Convicted of second-degree murder in Nashville eight years ago and sentenced to fifteen years with no parole. F 116	When the company was chartered, the registered agent was a guy named Diego Sanchez, who happens to be a VP with Banco de Mexico. F 318
Convicted of second-degree murder in Nashville eight years ago and sentenced to fifteen years with no parole . F 116	When the company was chartered, the registered agent was a guy named Diego Sanchez, who happens to be a VP with Banco de Mexico. F 318
Served three years in the Army . Dishonorable discharge. A real loser. F 116	When the company was chartered, the registered agent was a guy named Diego Sanchez, who happens to be a VP with Banco de Mexico . F 318
Served three years in the Army. Dishonorable discharge . A real loser. F 116	My wife had surgery four years ago, and we flew to the Mayo Clinic . F 321
The building was in the law-rent section of downtown , a (...) F 117	A handful of partners and a dozen associates loitered about in khakis and polos . F 327
(...) insurance claims and premarital background review . F 117	He drove forty-five, then eighty-five . F 327
(...) and a flame shot to the tip of a very skinny and incredibly long liberated cigarette . F 117	At dusk he parked the BMW on the dark side of a suburban mall in Nashville. F 329
(...) , then reinserted the filter-tip 1000 and pecked away. F 118	A busy crowd of Easter shoppers moved en masse through the Sears doors . F 329
She sipped a Diet Pepsi . F 118	(...) a shiny black Chevrolet Silverado pickup pulled behind the BMW and stopped. F 330
I can always spot the big-firm lawyers, as apposed to the ham-and-egggers who long around City Court . F118	The hall on the tenth floor, Madison Wing, of the Baptist Hospital was empty except for an orderly and a male nurse writing on his clipboard. F 332
He's a truck driver who thinks he's Elvis . Got the jetblack hair, ducktail, lamb-chop sideburns. F 120-1	Mitch looked for an IV, but did not see one. F 333
He's a truck driver who thinks he's Elvis. Got the jetblack hair, ducktail , lamb-chop sideburns. F 120-1	Whom did you take to your senior prom ? F 340
He wore blue lizard-skin boots with pointed toes , Levi's , a well-starched peach button-down, which was unbuttoned well into the dark chest hair and exposed two heavy gold chains (...) F 119	Houdini couldn't get files out of there, copy them and sneak them back in without getting caught. F 343

He wore blue lizard-skin boots with pointed toes, Levi's , a well-starched peach button-down, which was unbuttoned well into the dark chest hair and exposed two heavy gold chains (...) F 119	I want a Sony camcorder with a tripod set up in the bedroom. F 344
He wore blue lizard-skin boots with pointed toes, Levi's, a well-starched peach button-down , which was unbuttoned well into the dark chest hair and exposed two heavy gold chains (...) F 119	At that moment on that floor, it was safe to bet he was the only soul listening to Berlitz jabber in Turkish . F 345
He favoured Tom Jones or Humperdinck or one of those brushy-headed, dark-eyed singers with sideburns and solid chins. F 119	Bud listened to Conway Twitty and said nothing. F 348
He favoured Tom Jones or Humperdinck or one of those brushy-headed, dark-eyed singers with sideburns and solid chins. F 119	Tarry Ross climbed the stairs to the fourth floor of the Phoenix Inn . F 349
Did he explain to you it was a statutory rape , and that the girl was seventeen years old, looked twenty-five, and that I got framed? F 119-120	DeVasher sat at the head of the conference table , and they gathered around. F 352
Last night I spent six hours in my van outside a Holiday Inn waiting for my client's husband to leave his room with his whore (...) F 120	He said "Lazarov" as if Charles Manson was coming to dinner. F 353
You would not believe the Elvis nuts who visit this city. They flock to watch this buffoon act like the King. F 121	His notebook on the Marolts would bore a Cub Scout . F 355
You would not believe the Elvis nuts who visit this city. They flock to watch this buffoon act like the King . F 121	But his idea about a Mayday code , a "don't ask question just run for your life" alert, was a brilliant idea. F 355
He said you probably needed the R and R . F 126	Behind him, next to the elevators, was a small haberdashery with windows full of ties and Ralph Lauren latest. F 357
There were no income taxes , corporate taxes, capital-gains taxes, estate or gift taxes. F 126	Behind him, next to the elevators, was a small haberdashery with windows full of ties and Ralph Lauren latest . F 357
There were no income taxes, corporate taxes , capital-gains taxes, estate or gift taxes. F 126	An outside door opened onto Union . F 357
There were no income taxes, corporate taxes, capital-gains taxes , estate or gift taxes. F 126	I want one of those kelly green sport coats , forty-four long, and a pair of white buckskins, ten D. F 358
There were no income taxes, corporate taxes, capital-gains taxes, estate or gift taxes . F 126	I want one of those kelly green sport coats, forty-four long , and a pair of white buckskins, ten D. F 358
There were no income taxes, corporate taxes, capital-gains taxes, estate or gift taxes . F 126	I want one of those kelly green sport coats, forty-four long, and a pair of white buckskins, ten D . F 358
A black boy grabbed Mitch's bags and threw them with Avery's into the trunk of a 1972 Ford LTD. F 127	I want one of those kelly green sport coats, forty-four long, and a pair of white buckskins , ten D. F 358
The houses were small one-stories , with tin roofs and neet, colorful paint jobs. F127	(...) and a pair of red-and-white Reeboks . F 362
The crowded street turned and dead-ended into another one. F128	He had also eaten a pizza and recived a severe Marine-style haircut . F 362
Dozens of people walked the beach, (...) drinking rum punch and Jamaican Red Stripe beer. F 129	He wore aviator unshade an an Auburn cap . F 362
Dozens of people walked the beach, (...) drinking rum punch and Jamaican Red Stripe beer . F 129	Even Tarrance could follow the paper trail. A grand jury would eat it up. F 364
The Palms is a popular hotel with the hottest action on the beach. F 128	The U.S. Attorney would call press conferences. F 364
Heowned part interest in a health club in Memphis and worked out every day. F 129	And the trial juries would convict, convict, convict. F 364
Evidently there were some tanning beds in the club. F 129	And the trial juries would convict, convict, convict . F 364

"No, thanks. I'll stick to my Western Kentucky gym shorts ". F 129	Special Agent Jenkins yawned into the telephone receiver and punched the numbers to the Memphis office. F 364
The Open-air bar was called Rumheads . F 129	She parked the four door Cutlass with Alabama tags and walked nervously under the sprawling veranda to the front door. F 367
He told the woman Mitch had played for the New York Giants, had two Super Bowl rings. F 130	You are cleared to the Pen number . F 372
He told the woman Mitch had played for the New York Giants, had two Super Bowl rings. F 130	He opened the Nashville Tennessean and scanned three sections before he found a brief paragraph about the escape at Brushy Mountain. F 372
"Were are you from? She asked. "The States." F 132	He opened the Nashville <i>Tennessean</i> and scanned three sections before he found a brief paragraph about the escape at Brushy Mountain . F 372
"Of course Avery, we'll need authorisation and powers of attorney for each of these clients", Osgood said. F 136	They told their stories about the Day . They compared it to the day they learned the sad truth about Santa Claus. F 377
On the second floor he was directed to the periodicals, where he found a shelf full of old editions of The Daily Caymanian . F 140	They told their stories about the Day. They compared it to the day they learned the sad truth about Santa Claus . F 377
He walked past the rows of shelves, found a National Geographic and sat down at a table. F 140	The rooms at the Blue Tide Motel were narrow and tacky. F 378
He climbed the stairs, ordered a Coke , and sat on the balcony. F 141	If the feds caught him, they would hit the road, Jack . F 378
He ignored the crowd and went to the freezer, where he picked up a Heineken , removed the top and took a long drink. F 143	After an hour of briefing, they arrived at a twelve-floor condo called the Sandpiper , in the middle of the Strip at Destin. F 381
Mitch ate the cheeseburger and watched the dominoes. F 143	After an hour of briefing, they arrived at a twelve-floor condo called the Sandpiper, in the middle of the Strip at Destin. F 381
Was it your boat? Yes. One of my small ones. A thirty-footer . F 144	After an hour of briefing, they arrived at a twelve-floor condo called the Sandpiper, in the middle of the Strip at Destin . F 381
They had been scheduled to dive along a series of reef formations at Roger's Wreck Point . F 144	Mr. Morolto snapped orders like an agitated drill sergeant . F 381
It's around the East Bay on North-eastern Point. F 145	For Ray McDeere, the warrant read: escape, unlawful flight, robbery and rape. F 382
It's around the East Bay on Northeastern Point . F 145	For Ray McDeere, the warrant read: escape, unlawful flight , robbery and rape. F 382
We don't know if they made any dives on the Point . F 145	For Ray McDeere, the warrant read: escape, unlawful flight, robbery and rape. F 382
"I'm very busy", Ollie answered as he sat in a worn Naugahyde chair . F 150	For Ray McDeere, the warrant read: escape, unlawful flight, robbery and rape . F 382
You are the lawyer, the counsellor, the esquire, and you get your eight-by-tens . You run the firm. I run the surveillance. F 151	Abby's sin was merely being an accomplice . F 382
Two nights she and Quin's wife went out to eat a couple of those yuppie joints . F151	The charges for Mitch required more creativity. Obstruction of justice and a nebulous racketeering charge. F 382
At one, she parked in a lot full of Volvos and BMWs and Saabs and more Peugeots and walked hurriedly through the cold rain... F 153	The charges for Mitch required more creativity. Obstruction of justice and a nebulous racketeering charge. F 382
At one, she parked in a lot full of Volvos and BMW s and Saabs and more Peugeots and walked hurriedly through the cold rain... F 153	And of course the old standby, mail fraud . Tarrance was not sure where the mail fraud fit, but he worked for the FBI and had never seen a case that did not include mail fraud. F 382
At one, she parked in a lot full of Volvos and BMWs and Saabs and more Peugeots and walked hurriedly through the cold rain... F 153	The warrants were issued and ready and had been fully discussed with dozens of reporters from newspapers and television stations throughout the Southeast . F 382

At one, she parked in a lot full of Volvos and BMWs and Saabs and more Peugeots and walked hurriedly through the cold rain (...) F 153	The blitzkrieg had begun. F 383
(...) walked hurriedly through the cold rain into the crowded terrarium where the young and affluent gathered to eat quiche and <i>fajitas</i> and black bean soup among the plants. F 153	Being a patriot and honest taxpayer , Billy called his cousin at Metro Police. F 383
(...) walked hurriedly through the cold rain into the crowded terrarium where the young and affluent gathered to eat quiche and <i>fajitas</i> and black bean soup among the plants. F 153	Being a patriot and honest taxpayer, Billy called his cousin at Metro Police . F 383
(...) walked hurriedly through the cold rain into the crowded terrarium where the young and affluent gathered to eat quiche and <i>fajitas</i> and black bean soup among the plants. F 153	At nine, Mitch called Tammy, collect. F 384
(...) walked hurriedly through the cold rain into the crowded terrarium where the young and affluent gathered to eat quiche and <i>fajitas</i> and black bean soup among the plants. F 153	He instructed her to Federal Express them to Sam Fortune (...) F 384
And they had enjoyed each other's company over four long lunches at whatever happened to be the hottest gathering place at that moment for the young and beautiful Gold MasterCard holders in Memphis . F 154	They posted them on the bulletin boards in Shoney's , Pizza Hut, Taco Bell and a dozen more fast-food places. F 385
The reproduction of a 1950s jukebox sat below Abby's table on the first level near the bar... F 154	They posted them on the bulletin boards in Shoney's, Pizza Hut , Taco Bell and a dozen more fast-food places. F 385
After ten minutes and two Roy Orbisons , Kay emerged from the crowd at the front door and looked upward to the third level. F 154	They posted them on the bulletin boards in Shoney's, Pizza Hut, Taco Bell and a dozen more fast-food places. F 385
Abby ordered scampi in a skillet , but Kay stuck with the old fern bar standby of broccoli quiche. F 154	Lazarov and his men camped at the Best Western , two miles west of the Sea Gull's Rest. F 385
Abby ordered scampi in a skillet, but Kay stuck with the old fern bar standby of broccoli quiche . F 154	Lazarov and his men camped at the Best Western, two miles west of the Sea Gull's Rest . F 385
You must understand that your husband and my husband are both very good lawyers, but they could not earn this kind of money anywhere else. And you and I would be driving new Buicks instead of new Peugeotts and Mercedes-Benzes . F 157	All of the smaller motels struggle until Memorial Day , he explained. F 387
The park was a small one, two or three acres on a bluff above the river. F 157	"Listen, Peewee , I authorized it". F 388
A row of canons and two bronze statues memorialized those brave Confederates who had fought to save the river and the city. F 157	Mr. Morolto wore a black suit and a red tie and sat at the head of the plastic-coated executive conference table in Dunes Room of the Best Western on the Strip. F 391
Fifty yards below, the evening traffic rushed along Riverside Drive. F 157	Mr. Morolto wore a black suit and a red tie and sat at the head of the plastic-coated executive conference table in Dunes Room of the Best Western on the Strip. F 391
Fifty yards below, the evening traffic rushed along Riverside Drive . F 157	She's a very simple woman who serves waffles and knows nothing. F 392
The Bendini Building was almost visible six blocks away. F 157	(...) and paid for a root beer and twelve gallons of gas. F 394
It was Eddie Lomax, dressed in jeans and a full-length rabbit coat . F 158	They drove through the drive in window . F396
With his thick moustache and white cowboy hat he looked like an ad for a cigarette. The Marlboro man . F 158	The Bay County sheriff sipped thick black coffee from a Styrofoam cup and rested his black boots on the executive conference table in the Caribbean Room at the Holiday Inn. F 396

They stood like Confederate sentries watching the river. F 158	The Bay County sheriff sipped thick black coffee from a Styrofoam cup and rested his black boots on the executive conference table in the Caribbean Room at the Holiday Inn. F 396
She lived out east, in Sycamore View , and about a mile from her condo she gets hit head-on by a one-ton pickup. F 158	The Bay County sheriff sipped thick black coffee from a Styrofoam cup and rested his black boots on the executive conference table in the Caribbean Room at the Holiday Inn. F 396
She lived out east, in Sycamore View, and about a mile from her condo she gets hit head-on by a one-ton pickup. F 158	First one was at a Texaco Quick Shop . F 396
She lived out east, in Sycamore View, and about a mile from her condo she gets hit head-on by a one-ton pickup . F 158	Second one was four miles away at a Burger King . F 396
He and some friends had a deer camp in Izard County in the Ozarks. F 159	(...) Tony Verkler lumbered from a 7-Eleven and stuck a quarter in a pay phone. F 398
He and some friends had a deer camp in Izard County in the Ozarks . F 159	The chief thanked him and called the Marion County Sheriff's Department . F 398
I talked to the sheriff , who is now the ex-sheriff, and he's convinced it was a murder. F 159	The chief thanked him and called the Marion County Sheriff's Department . F 398
Shot himself in the right temple with a Smith&Wesson .357 . F 159	Ray was dying for a cold beer, but another trip to the convenience store was too risky. F 401
It was typed, which was not unusual, because he typed a good bit. He had an IBM Selectric in his office, and the letter came from it. F 159	In Room 39, Ray inspected for the hundredth time the new passports, visas, driver's licenses and birth certificates . F 406
At the intersection of Madison and Cooper in midtown, the old two-story buildings had been renovated into singles bars and watering holes and gift shops and a handful of good restaurants. F 163	The Danes would purchase a ball-bearing factory in Toledo and wire in the purchase money from a subsidiary bank in Munich . F 408
At the intersection of Madison and Cooper in midtown , the old two-story buildings had been renovated into singles bars and watering holes and gift shops and a handful of good restaurants. F 163	The Danes would purchase a ball-bearing factory in Toledo and wire in the purchase money from a subsidiary bank in Munich. F 408
At the intersection of Madison and Cooper in midtown, the old two-story buildings had been renovated into singles bars and watering holes and gift shops and a handful of good restaurants. F 163	He could show the tapes to a federal magistrate and get his search warrants. F 408
At the intersection of Madison and Cooper in midtown, the old two-story buildings had been renovated into singles bars and watering holes and gift shops and a handful of good restaurants. F 163	He could show the tapes to a federal magistrate and get his search warrants . F 408
At the intersection of Madison and Cooper in midtown, the old two-story buildings had been renovated into singles bars and watering holes and gift shops and a handful of good restaurants. F 163	Darkness brought fishermen to the Dan Russell Pier in the center of the Strip. F 410
The intersection was known as Overton Square , and it provided Memphis with its best nightlife. F 163	In the center there was a small brick building containing a tackle shop , a snack bar and rest rooms. F 411
Paulette's, a quaint French place in a white stucco building , was noted for its wine list and desserts and the gentle voice of the man at the Steinway. F 163	In the center there was a small brick building containing a tackle shop, a snack bar and rest rooms. F 411
Paulette's , a quaint French place in a white stucco building, was noted for its wine list and desserts and the gentle voice of the man at the Steinway. F 163	Abby was in a deep sleep in the master suite . F 417 (na brodu)
Paulette's, a quaint French place in a white stucco building, was noted for its wine list and desserts and the gentle voice of the man at the Steinway . F 163	He built a small compound on a deserted stretch of beach on Little Cayman (...) F 417

(...) they walked between two buildings and came to the front entrance of the Bombay Bicycle Club , a singles bar with good food and live blues. F 165	He put his money in banks in the Bahamas , Belize, Panama and, of course, Grand Cayman. F 417
For days they sailed toward Cuba, then around it in the direction of Jamaica . F 418	He put his money in banks in the Bahamas, Belize , Panama and, of course, Grand Cayman. F 417
What's in the pitcher? - Rum punch . Fay mixed it for us. F 420	He put his money in banks in the Bahamas, Belize, Panama and, of course, Grand Cayman. F 417
	He put his money in banks in the Bahamas, Belize, Panama and, of course, Grand Cayman . F 417
	After twenty years of sailing through the Caribbean , he was a man of great knowledge and patience. F 418

Mr and Mrs Dursley, of number 4, Privet Drive , were proud to say that they were perfectly normal. (...) PS 7	He had never seen so many things he liked to eat on the table: roast chicken PS 92
Mr Dursley was the director of a firm called Grunnings , which made drills. F 7	He had never seen so many things he liked to eat on the table: (...) pork chops PS 92
(...) because Dudley was now having a tantrum and throwing his cereal at the walls. PS 8	He had never seen so many things he liked to eat on the table: (...) lamb chops PS 92
But then it struck Mr Dursley that this was probably some silly stunt - these people were obviously collecting for something (...) Yes, that would be it. PS 8	He had never seen so many things he liked to eat on the table: (...) bacon PS 92
But then it struck Mr Dursley that this was probably some silly stunt - these people were obviously collecting for something (...) Yes, that would be it. PS 8	He had never seen so many things he liked to eat on the table: (...) steak PS 92
(...) The traffic moved on, and a few minutes later, Mr Dursley arrived in the Grunnings car park , his mind back on drills. PS 8	He had never seen so many things he liked to eat on the table: (...) boiled potatoes PS 92
Even Muggles like yourself should be celebrating this happy, happy day! PS 10	He had never seen so many things he liked to eat on the table: (...) roast potatoes PS 92
She told him over dinner all about Mrs Next Door's problems with her daughter (...) F 10	He had never seen so many things he liked to eat on the table: (...) chips PS 92
And now, over to Jim McGuffin with the weather . Going to be any more showers of owls tonight, Jim ? F 10	He had never seen so many things he liked to eat on the table: (...) mint humbugs PS 92
Viewers as far apart as Kent , Yorkshire and Dundee have been phoning in to tell me that instead of the rain I promised yesterday, they've had a downpour of shooting stars! F 10	(...) Yorkshire pudding (...) PS 92
Viewers as far apart as Kent, Yorkshire and Dundee have been phoning in to tell me that instead of the rain I promised yesterday, they've had a downpour of shooting stars! F 10	A moment later the puddings appeared. Blocks of ice cream in every flavour you could think of, apple pies, treacle tarts, chocolate éclairs and jam doughnuts, trifle, strawberries, jelly, rice pudding (...) PS 93
Viewers as far apart as Kent, Yorkshire and Dundee have been phoning in to tell me that instead of the rain I promised yesterday, they've had a downpour of shooting stars! F 10	A moment later the puddings appeared. Blocks of ice cream in every flavour you could think of, apple pies , treacle tarts, chocolate éclairs and jam doughnuts, trifle, strawberries, jelly, rice pudding (...) PS 93
Perhaps people have been celebrating Bonfire Night early (...) PS 11	A moment later the puddings appeared. Blocks of ice cream in every flavour you could think of, apple pies, treacle tarts , chocolate éclairs and jam doughnuts, trifle, strawberries, jelly, rice pudding (...) PS 93
(...) Mr Dursley crept to the bedroom window and peered down into the front garden . F 11	A moment later the puddings appeared. Blocks of ice cream in every flavour you could think of, apple pies, treacle tarts, chocolate éclairs and jam doughnuts, trifle, strawberries, jelly, rice pudding (...) PS 93

- A sherbet lemon . They're a kind of Muggle sweet I'm rather fond of. F 13		A moment later the puddings appeared. Blocks of ice cream in every flavour you could think of, apple pies, treacle tarts, chocolate éclairs and jam doughnuts , trifle, strawberries, jelly, rice pudding (...) PS 93
What they are saying, she pressed on, is that last night Voldemort turned up in Godric's Hollow . F 14		A moment later the puddings appeared. Blocks of ice cream in every flavour you could think of, apple pies, treacle tarts, chocolate éclairs and jam doughnuts, trifle , strawberries, jelly, rice pudding (...) PS 93
(...) wearing different-coloured bobble hats (...) PS 19	PS	A moment later the puddings appeared. Blocks of ice cream in every flavour you could think of, apple pies, treacle tarts, chocolate éclairs and jam doughnuts, trifle, strawberries, jelly , rice pudding... PS 93
(...) "I want you to look after the bacon ." PS 19		A moment later the puddings appeared. Blocks of ice cream in every flavour you could think of, apple pies, treacle tarts, chocolate éclairs and jam doughnuts, trifle, strawberries, jelly, rice pudding (...) PS 93
He wore round glasses held together with a lot of Sellotape . PS 20		" A poltergeist " PS 96
How's that, popkin ? PS 21		Filch owned a cat called Mrs Norris (...) PS 99
(...) Dudley had a tautrum because his knickerbocker glory wasn't big enough... PS 24		Easily the most boring lesson was History of Magic (...) PS 99
The zoo director himself made Aunt Petunia a cup of strong sweet tea (...) PS 26		Professor McGonagall was again different. PS 99
Harry, on the other hand, was going to Stonewall High, the local comprehensive . PS 28		" (...) we'll have to get him a decent broom, Profesor - a Mimbus Two Thousand or a Cleansweep Seven , I'd say". PS 113
Dudley had a place at uncle Veron's old school, Sweltings . Piers Polkin was going there, too. PS 28		Harry picked up a piece of paper that was lying on the table under the tea cosy . PS 105
Smelting boys wore maroon tailcoats , orange knickerbockers and flat straw hats called boaters. They also carried knobbly sticks, used for hitting each other while the teachers weren't looking. F 29		Harry had caught Ron prodding Dean's poster of West Ham football team , trying to make the players move. PS 107
Smelting boys wore maroon tailcoats, orange knickerbockers and flat straw hats called boaters. They also carried knobbly sticks, used for hitting each other while the teachers weren't looking. F 29		Ron had a piece of steak-an-kidney pie halfway to his mouth, but he'd forgotten all about it. PS 113
Smelting boys wore maroon tailcoats, orange knickerbockers and flat straw hats called boaters . They also carried knobbly sticks, used for hitting each other while the teachers weren't looking. F 29		"Wandering around at midnight, ickle firstes? Tut, tut, tut ." PS 118
Aunt Petunia burst into tears and said she couldn't believe it was her lickle Dudleykins , he looked so handsome and grown-up. F 29		Hallowe'en PS 121
They heard the click of the letter-box and flop of letters at the doormat. PS 29		"This ball's called the Quaffle ". PS 124
His face went from red to green (...) Within seconds it was the greyish white of old porridge . PS 31		"This two are the Bluolgers ". PS 124
He hummed ' Tiptoe through the Tulips ' as he worked, and jumped at small noises. F 34		"This", said Worol, "is the Golden Switkh, and it's the most important ball of the lot". PS 125
(...) hidden inside each of the two dozen eggs their very confused milkman had handed Aunt Petunia through the living-room window. F 34		On Hallowe'en morning they woke to the delicious smell of baking pumpkin wafting through the corridors. PS 126
Mr Harry Potter Room 17 Railview Hotel Cokeworth PS 36	PS	Harry was just helping himself to a jacket potato when professor Quirrell came sprinting into the Hall (...) PS 127
"The Great Humberto's on tonight. I want to stay somewhere with a television". PS 36		QUIDDItkh PS 132
Diagon Alley F 48		The Gryffindor common room was very noisy that evening. PS 134
(...) Hagrid read his newspaper, the Daily Prophet . PS 51		Thanks, Seamus, said Harry, watching Seamus pile ketchup on his sausages. PS 135

He got stuck in the ticket barrier on the Underground and complained loudly that the seats were too small and the trains too slow. PS 53	"How do you know about Fluffy ?" he said. "Fluffy?" PS 141
He got stuck in the ticket barrier on the Underground and complained loudly that the seats were too small and the trains too slow. PS 53	The Mirror of Erised PS 143
The Leaky Cauldron. It was a tiny, grubby-looking pub . PS 53	Festoons of holly and mistletoe hung all around the walls (...) PS 144
The Leaky Cauldron . It was a tiny, grubby-looking pub . PS 53	They sat by the hour eating anything they could spear on a toasting fork - bread, crumpets , marshmallows (...) PS 146
They say he met vampires in the Black Forest (...) PS 55	They sat by the hour eating anything they could spear on a toasting fork - bread, crumpets , marshmallows (...) PS 146
"Play Quidditch at all?" PS 60	They sat by the hour eating anything they could spear on a toasting fork - bread, crumpets, marshmallows (...) PS 146
They bought Harry's school books in a shop called Flourish and Blotts (...) PS 62	Harry had never in all his life had such a Christmas dinner . PS 149
(...) the shelves were stacked to the ceiling with books as large as paving stones (...) PS 62	A hundred fat, roast turkeys , mountains of roast and boiled potatoes, platters of fat chipolatas, tureens of buttered peas, silver boats of thick, rich gravy and cranberry sauce (...) PS 149
Peeling gold letters over the door read Ollivanders: Makers of fine Wands since 382 B.C. PS 63	A hundred fat, roast turkeys, mountains of roast and boiled potatoes , platters of fat chipolatas, tureens of buttered peas, silver boats of thick, rich gravy and cranberry sauce (...) PS 149
Your father, on the other hand, favoured a mahogany wand. Eleven inches . Pliable. PS 63	A hundred fat, roast turkeys, mountains of roast and boiled potatoes, platters of fat chipolatas , tureens of buttered peas, silver boats of thick, rich gravy and cranberry sauce (...) PS 149
Up another escalator, out into Paddington station . PS 66	A hundred fat, roast turkeys, mountains of roast and boiled potatoes, platters of fat chipolatas, tureens of buttered peas , silver boats of thick, rich gravy and cranberry sauce (...) PS 149
(...) he chewed his hamburger , trying to find the words. PS 66	A hundred fat, roast turkeys, mountains of roast and boiled potatoes, platters of fat chipolatas, tureens of buttered peas, silver boats of thick, rich gravy and cranberry sauce (...) PS 149
First o' September - King's Cross - it's all on yer ticket. PS 66	A hundred fat, roast turkeys, mountains of roast and boiled potatoes, platters of fat chipolatas, tureens of buttered peas, silver boats of thick, rich gravy and cranberry sauce (...) PS 149
(...) they were watching a quiz show on television. PS 67	A hundred fat, roast turkeys, mountains of roast and boiled potatoes, platters of fat chipolatas, tureens of buttered peas, silver boats of thick, rich gravy and cranberry sauce (...) PS 149
I'm up Front, the Prefects have got two compartments to themselves... PS 72	Flaming Christmas pudding followed the turkey. PS 150
A boy with dreadlocks was surrounded by small crowd. PS 71	Ron (...) fell asleep almost as soon as he'd drawn the curtains of his four-poster . PS 150
(...) He was ready to buy as many Mars bars as he could carry (...) PS 76	After a tea of turkey sandwiches , crumpets, trifle, and Christmas cake, everyone felt too full and sleepy (...) PS 150
What she did have were Bertie Bott's Every-Flavour Beans , Drooble's Best Blowing Gum, Chocolate Frogs, Pumpkin Pasties, Cauldron Cakes, Liquorice Wands and a number of other strange things Harry had never seen in his life. PS 76	After a tea of turkey sandwiches, crumpets, trifle, and Christmas cake , everyone felt too full and sleepy (...) PS 150

What she did have were Bertie Bott's Every-Flavour Beans, Drooble's Best Blowing Gum , Chocolate Frogs, Pumpkin Pasties, Cauldron Cakes, Liquorice Wands and a number of other strange things Harry had never seen in his life. PS 76	After a tea of turkey sandwiches, crumpets , trifle, and Christmas cake, everyone felt too full and sleepy (...) PS 150
What she did have were Bertie Bott's Every-Flavour Beans, Drooble's Best Blowing Gum, Chocolate Frogs , Pumpkin Pasties, Cauldron Cakes, Liquorice Wands and a number of other strange things Harry had never seen in his life. PS 76	(...) he couldn't see his family any more, just Ron in his paisley pyjamas . PS 155
What she did have were Bertie Bott's Every-Flavour Beans, Drooble's Best Blowing Gum, Chocolate Frogs, Pumpkin Pasties , Cauldron Cakes, Liquorice Wands and a number of other strange things Harry had never seen in his life. PS 76	They piled up so much homework on them that the Easter holidays weren't nearly as much fun as the Christmas ones . PS 167
What she did have were Bertie Bott's Every-Flavour Beans, Drooble's Best Blowing Gum, Chocolate Frogs, Pumpkin Pasties, Cauldron Cakes , Liquorice Wands and a number of other strange things Harry had never seen in his life. PS 76	Dragon-breeding was out-lawed by the Warlock' Convention of 1709 , everyone knows that. PS 169
What she did have were Bertie Bott's Every-Flavour Beans, Drooble's Best Blowing Gum, Chocolate Frogs, Pumpkin Pasties, Cauldron Cakes, Liquorice Wands and a number of other strange things Harry had never seen in his life. PS 76	But there aren't wild dragons in Britain? ' said Harry. PS 169
Not wanting to miss anything, he got some of everything and paid the woman eleven silver Sickles and seven bronze Knuts. PS 76	Malfoy was only a few feet away and he had stopped dead to listen. PS 171
Not wanting to miss anything, he got some of everything and paid the woman eleven silver Sickles and seven bronze Knuts . PS 76	Send me an answer as soon as possible. Love, Charlie PS 173
No, I've got Morgana again and I've got about six of her...do you want it? You can start collecting. PS 77	Professor McGonagall, in a tartan dressing-gown and a hairnet, had Malfoy by the ear. PS 175
Soon he had not only Dumbledore and Morgana, but Hengist of Woodcroft , Alberic Grunion, Circe, Paracelsus and Merlin. PS 78	" Detention! " she shouted. PS 175
Soon he had not only Dumbledore and Morgana, but Hengist of Woodcroft, Alberic Grunion , Circe, Paracelsus and Merlin. PS 78	"You don't understand, Professor , Harry Potter's coming - he's got a dragon!" PS 176
Soon he had not only Dumbledore and Morgana, but Hengist of Woodcroft, Alberic Grunion, Circe , Paracelsus and Merlin. PS 78	Hermione did a sort of jig . PS 176
Soon he had not only Dumbledore and Morgana, but Hengist of Woodcroft, Alberic Grunion, Circe, Paracelsus and Merlin. PS 78	You, Miss Granger , I thought you had more sense. PS 178
Soon he had not only Dumbledore and Morgana, but Hengist of Woodcroft, Alberic Grunion, Circe, Paracelsus and Merlin . PS 78	In one night, they'd ruined any chance Gryffindor had had for the House Cup . PS 178
The four houses are called Gryffindor, Hufflepuff, Ravenclaw and Slytherin. PS 85	A centaur was standing over him, not Ronan or Bane; this one looked younger; he had white-blond hair and a palomino body . PS 187
The four houses are called Gryffindor , Hufflepuff, Ravenclaw and Slytherin. PS 85	They had practical exams as well. PS 191
The four houses are called Gryffindor, Hufflepuff , Ravenclaw and Slytherin. PS 85	I needn't have learnt about the 1637 Werewolf Code of Conduct or the uprising of Elfric the Eager.' PS 192
The four houses are called Gryffindor, Hufflepuff, Ravenclaw and Slytherin. PS 85	I needn't have learnt about the 1637 Werewolf Code of Conduct or the uprising of Elfric the Eager .' PS 192

The four houses are called Gryffindor, Hufflepuff, Ravenclaw and Slytherin . PS 85	It's not that unusual, yeh get a lot o' funny folk in the Hog's Head - that's the pub down in the village. Mighta bin a dragon dealer, mightn' he? I never saw his face, he kept his hood up.' PS 193
At the end of the year, the house with most points is awarded the House Cup , a great honour. PS 85	It's not that unusual, yeh get a lot o' funny folk in the Hog's Head - that's the pub down in the village. Mighta bin a dragon dealer, mightn' he? I never saw his face, he kept his hood up.' PS 193
At the end neares him sat Hagrid, who caught his eye and gave him the thumbs-up . PS 91	Something you have to say is more important than the Ministry of Magic , Potter?' PS 194
Before we begin with our banquet, I would like to say a few words. And here they are: Nitwit! Blubber! Oddment! Tweak! PS 92	You're too nosy to live, Potter. Scurryina around the school at Hallowe'en like that, for all I knew you'd seen me coming to look at what was guarding the Stone. ' PS 210
He had never seen so many things he liked to eat on the table: roast beef , PS 92	Harry, please relax, or Madame Pomfrey will have me thrown out.' PS 214
Listen, you've got to be up for the end-of-year feast tomorrow . The points are all in and Slytherin won, of course (...) PS 219	Madam Pomfrey, the matron , was a nice woman, but very strict. PS 218

In1975 Paris's Bibliothèque Nationale discovered parchments known as Les Dossiers Secrets, identifying numerous members of the Priory of Sion, including Sir Isaac Newton, Sandro Botticelli, Victor Hugo and Leonardo da Vinci. DVC 15	By the 1300s, the Vatican sanction had helped the Knights amass so much power that Pope Clement V decided that something had to be done. DVC 219-220
In1975 Paris's Bibliothèque Nationale discovered parchments known as Les Dossiers Secrets , identifying numerous members of the Priory of Sion, including Sir Isaac Newton, Sandro Botticelli, Victor Hugo and Leonardo da Vinci. DVC 15	Current speculation places the documents somewhere in the United Kingdom ." DVC 221
In1975 Paris's Bibliothèque Nationale discovered parchments known as Les Dossiers Secrets, identifying numerous members of the Priory of Sion , including Sir Isaac Newton, Sandro Botticelli, Victor Hugo and Leonardo da Vinci. DVC 15	The true nature of the Grail? Sophie felt even more lost now. The Holy Grail, she had thought, was the cup that Jesus drank from at the Last Supper and with which Joseph of Arimathea later caught His blood at the crucifixion. DVC 223
In1975 Paris's Bibliothèque Nationale discovered parchments known as Les Dossiers Secrets, identifying numerous members of the Priory of Sion, including Sir Isaac Newton , Sandro Botticelli, Victor Hugo and Leonardo da Vinci. DVC 15	The true nature of the Grail? Sophie felt even more lost now. The Holy Grail, she had thought, was the cup that Jesus drank from at the Last Supper and with which Joseph of Arimathea later caught His blood at the crucifixion. DVC 223
Opus Dei has just completed construction of a \$47 million National Headquarters at 243 Lexington in New York City. DVC 15	"This manuscript claims what? " his editor had choked, setting down his wineglass and staring across his half-eaten power lunch . DVC 224
Renowned curator Jacques Saunière staggered through the vaulted archway of the museum's Grand Gallery . DVC 17	You're a Harvard historian, for God's sake, not a pop schlockmeister looking for a quick buck. DVC 224
As he had anticipated, a thundering iron gate fell nearby, barricading the entrance to the suite . DVC 17	With a quiet smile Langdon pulled a piece of paper from the pocket of his tweed coat and handed it to Faulkman. DVC 164
Only fifteen feet away , outside the sealed gate, the mountainous silhouette of his attacker stared through the iron bars. DVC 17	"My God, one of these books was written by Sir Leigh Teabing—a British Royal Historian ." DVC 225
The curator's true identity, along with the identities of his three sénèchaux , was almost as sacred as the ancient secret they protected. DVC 18	If so, then certainly <i>other</i> relics should generate similar or greater interest—the Crown of Thorns , the True Cross of the Crucifixion, the Titulus—and yet, they do not. Throughout history, the Holy Grail has been the most special." DVC 225
As a veteran of la Guerre d'Algérie , the curator had witnessed this horribly drawn-out death before. DVC 19	If so, then certainly <i>other</i> relics should generate similar or greater interest—the Crown of Thorns, the True Cross of the Crucifixion , the Titulus—and yet, they do not. Throughout history, the Holy Grail has been the most special." DVC 225

"Pain is good, monsieur ", the man said. DVC 19	If so, then certainly <i>other</i> relics should generate similar or greater interest—the Crown of Thorns, the True Cross of the Crucifixion, the Titulus —and yet, they do not. Throughout history, the Holy Grail has been the most special." DVC 225
"This is the concierge , monsieur. DVC 21	If so, then certainly <i>other</i> relics should generate similar or greater interest—the Crown of Thorns, the True Cross of the Crucifixion, the Titulus —and yet, they do not. Throughout history, the Holy Grail has been the most special." DVC 225
THE AMERICAN UNIVERSITY OF PARIS proudly presents AN EVENING WITH ROBERT LANGDON PROFESSOR OF RELIGIOUS SYMBOLOGY, HARVARD UNIVERSITY , DVC 21	"The cab driver said it's adjacent to the Roland Garros tennis stadium . I know that area." DVC 231
Sitting up now, Langdon frowned at his bedside Guest Relations Handbook , whose cover boasted: SLEEP LIKE A BABY IN THE CITY OF LIGHTS. SLUMBER AT THE PARIS RITZ.	All that remained were occasional whisperings that it was hidden in Great Britain , the land of King Arthur and the Knights of the Round Table. DVC 231
If Boston Magazine could see me now. DVC 23	All that remained were occasional whisperings that it was hidden in Great Britain, the land of King Arthur and the Knights of the Round Table. DVC 231
Tonight, three thousand miles from home, the accolade had resurfaced to haunt him at the lecture he had given. DVC 23	All that remained were occasional whisperings that it was hidden in Great Britain, the land of King Arthur and the Knights of the Round Table . DVC 231
" Ladies and gentlemen (...)" the hostess had announced to a full house at the American University of Paris's Pavillon Dauphine, "Our guest tonight needs no introduction. DVC 23	"There!" Langdon said, feeling excited to see the huge complex of the Roland Garros tennis stadium looming ahead. DVC 235
"Ladies and gentlemen (...)" the hostess had announced to a full house at the American University of Paris's Pavillon Dauphine, "Our guest tonight needs no introduction. DVC 23	Beneath the cross were the words: DEPOSITORY BANK OF ZURICH DVC 235
"Ladies and gentlemen (...)" the hostess had announced to a full house at the American University of Paris's Pavillon Dauphine , "Our guest tonight needs no introduction. DVC 23	The silhouette of the man in the middle was immediately recognizable—the obese Secretarius Vaticanus , overlord of all legal matters within Vatican City. DVC 237
She held up a copy of Boston Magazine . DVC 23	The silhouette of the man in the middle was immediately recognizable—the obese Secretariat Vaticanus, overlord of all legal matters within Vatican City . DVC 237
"And Mr Langdon's refusal to speak publicly about his unusual role in last year's Vatican conclave certainly wins him points on our intrigue-o-meter." DVC 23	Can we offer you some coffee or refreshments ?" DVC 237
He knew what came next - some ridiculous line about " Harrison Ford in Harris tweed " - and because this evening he had figured it was finally safe again to wear his Harris tweed and Burberry turtleneck, he decided to take action. DVC 24	The Depository Bank of Zurich was a twenty-four-hour Geldschrank bank offering the full modern array of anonymous services in the tradition of the Swiss numbered account. DVC 177
He knew what came next - some ridiculous line about "Harrison Ford in Harris tweed" - and because this evening he had figured it was finally safe again to wear his Harris tweed and Burberry turtleneck , he decided to take action. DVC 24	The Depository Bank of Zurich was a twenty-four-hour Geldschrank bank offering the full modern array of anonymous services in the tradition of the Swiss numbered account . DVC 177
Uncertain, Langdon slid off the bed, feeling his toes sink deep into the savonnerie carpet . DVC 25	The bread and butter of its operation was by far its oldest and simplest offering— the anonyme Lager —blind drop services, otherwise known as anonymous safe-deposit boxes. DVC 240

"Mr Langdon? I need to speak with you." The man's English was accented - a sharp, authoritative bark. "My name is Lieutenant Jérôme Collet. Direction Centrale Police Judiciare." DVC 25	The bread and butter of its operation was by far its oldest and simplest offering— <i>the anonyme Lager</i> — blind drop services , otherwise known as anonymous safe-deposit boxes. DVC 240
"Mr Langdon? I need to speak with you." The man's English was accented - a sharp, authoritative bark. "My name is Lieutenant Jérôme Collet . Direction Centrale Police Judiciare." DVC 25	The bread and butter of its operation was by far its oldest and simplest offering— <i>the anonyme Lager</i> —blind drop services, otherwise known as anonymous safe-deposit boxes . DVC 240
"Mr Langdon? I need to speak with you." The man's English was accented - a sharp, authoritative bark. "My name is Lieutenant Jérôme Collet. Direction Centrale Police Judiciare ." DVC 25	Where most banks were content with the usual polished marble and granite, this one had opted for wall-to-wall metal and rivets. Who's their decorator? Langdon wondered. Allied Steel? DVC 242
Langdon paused. The Judicial Police? The DCPJ was the rough equivalent of the US FBI . DVC 25	On the broad desk in the middle of the room, two crystal glasses sat beside an opened bottle of Perrier , its bubbles still fizzing. DVC 245
Leaving the security chain in place, Langdon opened the door a few inches . DVC 25	A pewter pot of coffee steamed beside it. DVC 245
"My capitaine requires your expertise in a private matter." DVC 25	Clockwork , Langdon thought. <i>Leave it to the Swiss.</i> DVC 245
"We found your name in his daily planner ." DVC 25	<i>Clockwork</i> , Langdon thought. <i>Leave it to the Swiss.</i> DVC 245
The agent gave a dire sigh and slid a Polaroid snap-shot through the narrow opening in the door. DVC 26	Your key is like a Swiss numbered account , which are often willed through generations. On our gold accounts, the shortest safety-deposit box lease is fifty years. Paid in advance. So we see plenty of family turnover." DVC 245
One mile away , the hulking albino named Silas limped through the front gate of the luxurious residence on Rue La Bruyère. DVC 27	Your key is like a Swiss numbered account, which are often willed through generations. On our gold accounts , the shortest safety-deposit box lease is fifty years. Paid in advance. So we see plenty of family turnover." DVC 245
The spiked cilice belt that he wore around his tight cut into his flesh, and yet his soul sang with satisfaction of service to the Lord. DVC 27	<i>When I retire</i> , Vernet told himself, <i>I will fill my cellar with rare Bordeaux, adorn my salon with a Fragonard and perhaps a Boucher, and spend my days hunting for antique furniture and rare books in the Quartier Latin.</i> DVC 248
"All four are gone. The three sénéchaux (...) And the Grand Master himself." DVC 27	<i>When I retire</i> , Vernet told himself, <i>I will fill my cellar with rare Bordeaux, adorn my salon with a Fragonard and perhaps a Boucher, and spend my days hunting for antique furniture and rare books in the Quartier Latin.</i> DVC 248
"Teacher, all four confirmed the existence of the clef de voûte (...) The legendary keystone ." DVC 28	<i>When I retire</i> , Vernet told himself, <i>I will fill my cellar with rare Bordeaux, adorn my salon with a Fragonard and perhaps a Boucher, and spend my days hunting for antique furniture and rare books in the Quartier Latin.</i> DVC 248
Each had told Silas the exact same thing - that the keystone was ingeniously hidden at a precise location inside one of Paris's ancient churches - the Eglise de Saint-Sulpice . DVC 28	<i>When I retire</i> , Vernet told himself, <i>I will fill my cellar with rare Bordeaux, adorn my salon with a Fragonard and perhaps a Boucher, and spend my days hunting for antique furniture and rare books in the Quartier Latin.</i> DVC 248
All true followers of The Way wore this device - a leather strap, studded with sharp metal barbs that cut into the flesh as a perpetual reminder of Christ's suffering. DVC 29	He wished the damned watchman had not called Interpol. Discretion was apparently not part of the vocabulary of a 15-euro-per-hour watchman. DVC 249
Silas turned his attention now to a heavy knotted rope coiled neatly on the floor beside him. The Discipline . DVC 30	<i>Ten digits</i> . Sophie reluctantly calculated the cryptographic odds. Ten billion possible choices. DVC 251

Castigo corpus meum. DVC 30	Langdon produced the printout of the crime scene photo and spread it out on the coffee table . DVC 253
The crisp April air whipped through the open window of the Citroën ZX as it skimmed south past the Opera House and crossed Place Vendôme. DVC 31	The podium had a keypad similar to that of a bank ATM terminal . DVC 255
The crisp April air whipped through the open window of the Citroën ZX as it skimmed south past the Opera House and crossed Place Vendôme. DVC 31	" <i>Fonction terminer</i> ," Sophie said, frowning. "Looks like we only get one try." Standard ATM machines allowed users three attempts to type a PIN before confiscating their bank card. This was obviously no ordinary cash machine. DVC 256
The crisp April air whipped through the open window of the Citroën ZX as it skimmed south past the Opera House and crossed Place Vendôme . DVC 31	Vernet motioned to one of the bank's small armored trucks. Transport sûr was another service offered by the Depository Bank of Zurich. DVC 262
Outside, the city was just now winding down - street vendors wheeling carts of candied amandes , waiters carrying bags of garbage to the curb,(...) DVC 31	"Do all the drivers wear Rolexes ?" the agent asked, pointing to Vernet's wrist. DVC 264
" Le capitaine was pleased to discover you were still in Paris tonight", the agent said, speaking for the first time since they'd left the hotel. DVC 32	When Aringarosa described the opportunity that had presented itself, Silas knew it could only be the hand of God at work . DVC 267
The driver shook his head. " Interpol ." Interpol , Langdon thought. Of course. DVC 32	The Rose . Entire armies and religions had been built on this symbol, as had secret societies. The Rosicrucians. The Knights of the Rosy Cross . DVC 268-9
On any given night, all across Europe, Interpol officials could pinpoint exactly who was sleeping where. DVC 32	Five doughnut-sized disks of marble had been stacked and affixed to one another within a delicate brass framework. DVC 269
Finding Langdon at the Ritz had probably taken all of five seconds. DVC 32	This stone is, in an architectural sense, the key to the vault. In English we call it a keystone ." DVC 276
" She is lovely, no? " The agent motioned through the windshield toward the Eiffel Tower. " Have you mounted her? " DVC 33	Keystones as a masonry technique for building stone archways had been one of the best-kept secrets of the early Masonic brotherhood. <i>The Royal Arch Degree. Architecture. Keystones</i> . It was all interconnected. DVC 276-77
Langdon rolled his eyes. "No, I havent climbed the tower ." DVC 33	Keystones as a masonry technique for building stone archways had been one of the best-kept secrets of the early Masonic brotherhood . <i>The Royal Arch Degree. Architecture. Keystones</i> . It was all interconnected. DVC 276-77
Symbologists often remarked that France - a country renowned for machismo, womanizing and diminutive insecure leaders like Napoleon and Pepin the Short - could not have chosen a more apt national emblem than a thousand-foot phallus. DVC 33	Keystones as a masonry technique for building stone archways had been one of the best-kept secrets of the early Masonic brotherhood. The Royal Arch Degree. Architecture. Keystones . It was all interconnected. DVC 276-77
When they reached the intersection at Rue de Rivoli , the traffic light was red, but the Citroën didn't slow. DVC 33	Unfortunately, as Langdon neared, Vernet seemed to sense the dangerous dynamic developing, and he took several steps back, repositioning himself six feet away . Well out of reach. DVC 284
The agent gunned the sedan across the junction and sped onto a wooded section of Rue Castiglione, which served as the northern entrance to the famed Tuileries Gardens - Paris's own version of Central Park. DVC 33	Both were a good fifteen feet away , at the far end of the cargo hold, facing away from him. DVC 285
The agent gunned the sedan across the junction and sped onto a wooded section of Rue Castiglione, which served as the northern entrance to the famed Tuileries Gardens - Paris's own version of Central Park. DVC 33	The bumper broke off suddenly with a crash. Langdon paused to catch his breath. At least the truck would no longer look like a Fourth of July sparkler . DVC 291

The agent gunned the sedan across the junction and sped onto a wooded section of Rue Castiglione, which served as the northern entrance to the famed Tuileries Gardens - Paris's own version of Central Park . DVC 33	A descendant of Britain's First Duke of Lancaster , Teabing had got his money the old-fashioned way—he'd inherited it. His estate outside of Paris was a seventeenth-century palace with two private lakes. DVC 294
Most tourists mistranslated Jardins des Tuileries as relating to the thousands of tulips that bloomed here, but Tuileries was actually a literal reference to something far less romantic. DVC 33	"For the record, it's Sir Leigh ." Langdon had made that mistake only once. DVC 297
Outside the car, the pale wash of halogen headlights skimmed over the crushed gravel parkway , the rugged whir of the tyres intoning a hypnotic rhythm. DVC 33	He was knighted by the Queen several years back after composing an extensive history on the House of York ." Sophie looked over. "You're kidding, right? We're going to visit a knight ?" DVC 297
Arc du Carrousel . DVC 34	You're kidding, right? We're going to visit a knight ? DVC 297
Out of the right-hand window, south across the Seine and Quai Voltaire, Langdon could see the dramatically lit facade of the old train station - now the esteemed Musee d'Orsay. DVC 34	The Sprawling 185-acre estate of Château Villette was located twenty-five minutes northwest of Paris in the environs of Versailles. DVC 298
Out of the right-hand window, south across the Seine and Quai Voltaire , Langdon could see the dramatically lit facade of the old train station - now the esteemed Musee d'Orsay. DVC 34	Langdon brought the armored truck to a shuddering stop at the foot of the mile-long driveway . DVC 298
Out of the right-hand window, south across the Seine and Quai Voltaire, Langdon could see the dramatically lit facade of the old train station - now the esteemed Musee d'Orsay . DVC 34	The sign on the gate was in English: PRIVATE PROPERTY. NO TRESPASSING . DVC 298
Glancing left, he could make out the top of the ultramodern Pompidou Centre , which housed the Museum of Modern Art. DVC 34	As if to proclaim his home a British Isle unto itself, Teabing had not only posted his signs in English, but he had installed his gate's intercom entry system on the <i>right-hand</i> side of the truck (...) DVC 298
Glancing left, he could make out the top of the ultramodern Pompidou Centre, which housed the Museum of Modern Art . DVC 34	"My good man, I daresay you are still on Harvard Standard Time ." DVC 299
Behind him to the west, Langdon knew the ancient obelisk of Ramses rose above the trees, marking the Musee du Jeu de Paume . DVC 34	"Shall I serve you coffee, or tea?" Langdon knew Teabing's feelings about the American phenomenon of coffee. " DVC 300
Behind him to the west, Langdon knew the ancient obelisk of Ramses rose above the trees, marking the Musee du Jeu de Paume. DVC 34	"In which year did a Harvard sculler last outrow an Oxford man at Henley ?" DVC 300
But it was straight ahead, to the east, through the archway, that Langdon could now see the monolithic Renaissance palace that had become the most famous art museum in the world. Musee de Louvre . DVC 34	The night manager's eyes moved to the LoJack control box across the room. Like many armored cars, each of the bank's trucks had been equipped with a radio-controlled homing device, which could be activated remotely from the bank. DVC 302
Despite the estimated five weeks it would take a visitor to properly appreciate the 65,300 pieces of art in this building, most tourist chose an abbreviated experience Langdon referred as " Louvre Lite ". DVC 35	The pathway to the main entrance was hand-laid cobblestone . It curved to a door of carved oak and cherry with a brass knocker the size of a grapefruit. DVC 305
(...) a full sprint through the museum to see the most famous objects: the Mona Lisa , Venus de Milo and Winged Victory. Art Buchwald had once boasted he'd seen all three masterpieces in five minutes and fifty-six seconds. DVC 35	The pathway to the main entrance was hand-laid cobblestone. It curved to a door of carved oak and cherry with a brass knocker the size of a grapefruit. DVC 305
a full sprint through the museum to see the most famous objects: the Mona Lisa, Venus de Milo and Winged Victory. DVC 35	Their host arrived at the bottom of the stairs, appearing to Sophie no more like a knight than Sir Elton John . DVC 308

a full sprint through the museum to see the most famous objects: the Mona Lisa, Venus de Milo and Winged Victory . Art Buchwald had once boasted he'd seen all three masterpieces in five minutes and fifty-six seconds. DVC 35	"This is Rémy Legaludec," Teabing said, "my manservant." DVC 308
. Art Buchwald had once boasted he'd seen all three masterpieces in five minutes and fifty-six seconds. DVC 35	"Rémy is <i>Lyonnais</i> ," Teabing whispered, as if it were an unfortunate disease. "But he does sauces quite nicely." DVC 308
The driver pulled out a handheld walkie-talkie and spoke in rapid-fire French. " Monsieur Langdon est arrivé. Deux minutes. " DVC 35	Teabing wagged his finger . "Ever the wily American. A game of quid pro quo. Very well. I am at your service. What is it I can tell you?" DVC 309
The Louvre main entrance was visible now, rising boldly in the distance, encircled by seven triangular pools from which spouted illuminated fountains. La Pyramide . DVC 35	Seated on the divan beside Langdon, Sophie drank her tea and ate a scone , feeling the welcome effects of caffeine and food. DVC 311
Goethe had described architecture as frozen music, and Pei's critics described this pyramid as fingernails on a chalkboard. DVC 35	Teabing's eyes turned mirthful as he motioned to the bookshelf across the room. "Robert, would you mind? On the bottom shelf. La Storia di Leonardo. " DVC 311
"We call him le Taureau ." Langdon glanced over at him, wondering if every Frenchman had a mysterious animal eoithet. "You call your captain the bull ?" DVC 36	During this fusion of religions, Constantine needed to strengthen the new Christian tradition, and held a famous ecumenical gathering known as the Council of Nicaea ." DVC 315
The man was stocky and dark, almost Neanderthal, dressed in a dark double-breasted suit that strained to cover his wide shoulders. DVC 37	It was <i>man</i> , not God, who created the concept of ' original sin ,' whereby Eve tasted of the apple and caused the downfall of the human race. DVC 322
As they descended, they passed between two armed Judicial Police guards with machine guns. DVC 39	It was <i>man</i> , not God, who created the concept of ' original sin ,' whereby Eve tasted of the apple and caused the downfall of the human race . DVC 322
Built fifty-seven feet beneath ground level, the Louvre's newly constructed 70,000-square-foot lobby spread out like an endless grotto. DVC 40	Checking the thirteen-round clip in his Heckler Koch , Silas pushed it through the bars and let it fall onto the mossy ground inside the compound. DVC 325
Built fifty-seven feet beneath ground level, the Louvre's newly constructed 70,000-square-foot lobby spread out like an endless grotto. DVC 40	On it hung an eight-foot-long print of The Last Supper, the same exact image Sophie had just been looking at. DVC 327
"And the museum's regular security staff?" Langdon asked. " En quarantaine ", Fache replied, sounding as if Langdon were questioning the integrity of Fache's team. DVC 40	Jesus wore a red robe and blue cloak; Mary Magdalene wore a blue robe and red cloak. Yin and yang . DVC 329
As they walked, Langdon caught a glimpse of the Louvre's lesser-known pyramid - La Pyramide Inversée - a huge inverted skylight that hung from the ceiling like a stalactite in an adjoining section of the entresol. DVC 41	As you know, the Book of Matthew tells us that Jesus was of the House of David. DVC 335
The symbol was known as a crux gemmata - a cross bearing thirteen gems - a Christian ideogram for Christ and His twelve apostles. DVC 44	As you know, the Book of Matthew tells us that Jesus was of the House of David . DVC 335
In the darkness, he hadn't noticed. The barricade was raised about two feet , providing an awkward clearance underneath. DVC 47	THE TEMPLAR REVELATION: Secret Guardians of the True Identity of Christ DVC 339
"My team from Police Technique et Scientifique has just finished their investigation." DVC 47	"Nonetheless, Christ's line grew quietly under cover in France until making a bold move in the fifth century, when it intermarried with French royal blood and created a lineage known as the Merovingian bloodline ." DVC 345
Murray Hill Place - the new Opus Dei World Headquarters and conference centre - is located at 243 Lexington Avenue in New York City. DVC 49	Assassinated by the Vatican in collusion with Pepin d'Heristal . DVC 259

Murray Hill Place - the new Opus Dei World Headquarters and conference centre - is located at 243 Lexington Avenue in New York City. DVC 49	Enduring legends like Sir Gawain and the Green Knight, King Arthur, and Sleeping Beauty were Grail allegories. Victor Hugo's Hunchback of Notre Dame and Mozart's Magic Flute were filled with Masonic symbolism and Grail secrets. DVC 349
With a price tag of just over \$47 million, the 133,000-square-foot tower is clad in red brick and Indiana limestone. DVC 49	It was no mistake that Disney retold tales like Cinderella, Sleeping Beauty, and Snow White —all of which dealt with the incarceration of the sacred feminine. DVC 349
With a price tag of just over \$47 million, the 133,000-square-foot tower is clad in red brick and Indiana limestone . DVC 49	It was no mistake that Disney retold tales like <i>Cinderella, Sleeping Beauty, and Snow White</i> —all of which dealt with the incarceration of the sacred feminine. DVC 349
Designed by May & Pinska , the building contains over one hundred bedrooms, six dining rooms, libraries, living rooms, meeting rooms and offices. DVC 49	Nor did one need a background in symbolism to understand that Snow White—a princess who fell from grace after partaking of a poisoned apple—was a clear allusion to the downfall of Eve in the Garden of Eden . DVC
Earlier this evening, within the sanctuary of his penthouse apartment , Bishop Manuel Aringarosa had packed a small travel bag and dressed in a traditional black cassock. DVC 49	Or that Sleeping Beauty's Princess Aurora—code-named "Rose" and hidden deep in the forest to protect her from the clutches of the evil witch—was the Grail story for children. DVC 349
In Boston not long ago, a disillusioned young investment banker had signed over his entire life savings to Opus Dei before attempting suicide. DVC 51	The ivory towers of Harvard have made you soft, Robert. DVCc 356
Misguided sheep , Aringarosa thought, his heart going out to them. DVC 51	"The Church calls this transitional period the End of Days ." (...) "As in the end of the world? The Apocalypse?" "No." Langdon replied DVC 358
Sadly, all of these events had helped spawn the new watch group known as the Opus Dei Awareness Network (ODAN). DVC 52	"The Church calls this transitional period the End of Days." (...) "As in the end of the world? The Apocalypse? " "No." Langdon replied DVC 358
Sadly, all of these events had helped spawn the new watch group known as the Opus Dei Awareness Network (ODAN) . DVC 52	Now that we've passed into the Age of Aquarius , the End of Days has arrived." DVC 358
"Silas has located the keystone", the caller said. "It is in Paris. Within the Church of Saint-Sulpice ." DVC 53	Collet followed the agent about fifty yards past the driveway . DVC 363
Five hundred miles away, the albino named Silas stood over a small basin of water and dabbed the blood from his back, watching the patterns of red spinning in the water. DVC 53	"Call the rental company . Find out if it's stolen." DVC 363
On either side of the gallery, stark walls rose thirty feet evaporating into darkness above. DVC 55	Hundreds of miles to the south , a chartered Beechcraft Baron 58 raced northward over the Tyrrhenian Sea. DVC 364
The painting, Langdon guessed, was worth upward of two million dollars , and yet it was lying on the floor like a discarded poster. DVC 55	Hundreds of miles to the south, a chartered Beechcraft Baron 58 raced northward over the Tyrrhenian Sea. DVC 364
"The PTS team found flashback residue from a gun. He fired through the bars. Saunière died in here alone." DVC 56	Hundreds of miles to the south, a chartered Beechcraft Baron 58 raced northward over the Tyrrhenian Sea . DVC 364
"As you probably know, the Grand Gallery is quite long." The exact length, if Langdon recalled correctly, was around fifteen hundred feet , the length of three Washington Monuments laid end to end. DVC 56	The monk closed to within a few feet , keeping the gun aimed directly at Teabing's head. DVC 369

<p>"As you probably know, the Grand Gallery is quite long." The exact length, if Langdon recalled correctly, was around fifteen hundred feet, the length of three Washington Monuments laid end to end. DVC 56</p>	<p>God alone judges the worthy, Silas thought. DVC 369</p>
<p>Langdon had never harboured delusions that a woman like Vittoria Vetra could have been happy living with him on a college campus, but their encounter in Rome had unlocked in him a longing he never imagined he could feel. DVC 57</p>	<p>But Collet would be damned if Fache's ego landed him in front of a Ministerial Review Board for negligent police procedure. DVC 370</p>
<p>His lifelong affinity for bachelorhood and the simple freedoms it allowed had been shaken somehow ... Replaced by an unexpected emptiness that seemed to have grown over the past year. DVC 57</p>	<p>The massive body of an albino monk lay bound and gagged with duct tape. DVC 371</p>
<p>Thirty yards down the hall, a single spotlight on a portable pole stand shone down on the floor, creating a stark island of white light in the dark crimson gallery. DVC 58</p>	<p>"You were rescued by a knight brandishing an Excalibur made by Acme Orthopedic. (štaka op.a.)" DVC 371</p>
<p>His arms and legs were sprawled outward in a wide spread-eagle, like those of a child making a snow angel (...) or, perhaps more appropriately, like a man being drawn and quartered by some invisible force. DVC 59</p>	<p>"You were rescued by a knight brandishing an Excalibur made by Acme Orthopedic." DVC 371</p>
<p>A white Ku Klux Klan headpiece conjured images of hatred and racism in the United States, and yet the same costume carried a meaning of religious faith in Spain. DVC 60</p>	<p>Apprehensive coworkers had falsely and publicly accused the men of wearing <i>cilice</i> belts beneath their three-piece suits. DVC 372</p>
<p>In fact, so strong was the Church's fear of those who lived in the rural villes that the once innocuous word for "villager" - villain - came to mean a wicked soul. DVC 60</p>	<p>Before Sophie and Teabing could respond, a sea of blue police lights and sirens erupted at the bottom of the hill and began snaking up the half-mile driveway. DVC 372</p>
<p>"Unfortunately, the United States military has also perverted the pentacle; it's now our foremost symbol of war. We paint it on all our fighter jets and hang it on the shoulders of all our generals." <i>So much for the goddess of love and beauty</i>. DVC 62</p>	<p>The panel had about a dozen labeled buttons: STUDY (...) KITCHEN (...) LAUNDRY (...) CELLAR (...) So where the hell do I hear a car? MASTER BEDROOM (...) SUN ROOM (...) BARN (...) LIBRARY (...) DVC 374</p>
<p>Langdon knelt down farther to see the pen's label. STYLO DE LUMIERE NOIRE. DVC 64</p>	<p>The panel had about a dozen labeled buttons: STUDY(...) KITCHEN (...) LAUNDRY (...) CELLAR(...) So where the hell do I hear a car? MASTER BEDROOM (...) SUN ROOM (...) BARN (...) LIBRARY (...) DVC 374</p>
<p>He adjusted his AKG headphones and checked the input levels on the hard-disk recording system. DVC 65</p>	<p>The panel had about a dozen labeled buttons: STUDY (...) KITCHEN (...) LAUNDRY (...) CELLAR (...) So where the hell do I hear a car? MASTER BEDROOM (...) SUN ROOM (...) BARN (...) LIBRARY (...) DVC 374</p>
<p>As the church's conservatrice d'affaires, Sister Sandrine was responsible for overseeing all nonreligious aspects of church operations (...) DVC 66</p>	<p>(...)the stalls had been converted into an impressive automotive parking facility. The collection was astonishing—a black Ferrari, a pristine Rolls-Royce, an antique Aston Martin sports coupe, a vintage Porsche 356. DVC 374</p>
<p>Sister Sandrine could not help but feel that Opus Dei's good standing in Rome was suspect, but one did not argue with the Holy See. DVC 67</p>	<p>The Range Rover was Java Black Pearl, four-wheel drive, standard transmission, with high-strength polypropylene lamps, rear light cluster fittings, and the steering wheel on the right. DVC 376</p>
<p>and women were forced to endure additional requirements of corporal mortification ... All as added penance for original sin. DVC 68</p>	<p>Teabing had the monk's gun on his lap and looked like an old photo of a British safari chap posing over his kill. DVC 376</p>

"The Vitruvian Man", Langdon gasped. Saunière had created a life-sized replica of Leonardo da Vinci's most famous sketch. DVC 71	Can you have Elizabeth ready in about twenty minutes? I know, do the best you can. See you shortly." He hung up. "Elizabeth?" Langdon said. "My plane. She cost me a Queen's ransom ." DVC 379
"Mr Langdon", Fache said, "certainly a man like yourself is aware that Leonardo da Vinci had a tendency toward the darker arts ." DVC 72	"My friends, I am far more influential in the civilized world than here in France. Furthermore, the Grail is believed to be in Great Britain ." DVC 380
The agent supérieur knew it was moments like these that had lifted the captain to the pinnacle of French law enforcement. DVC 75	"How will we get through airport security?" Teabing chuckled. "I fly from Le Bourget—an executive airfield not far from here." DVC 380
The agent supérieur knew it was moments like these that had lifted the captain to the pinnacle of French law enforcement . DVC 75	"Just because I am returning to the Queen's realm does not mean I intend to subject my palate to bangers and mash for the rest of my days. DVC 381
Collet had to admit, if there was a God, Bezu Fache would be on His A-list . DVC 75	"Just because I am returning to the Queen's realm does not mean I intend to subject my palate to bangers and mash for the rest of my days. DVC 381
Turning now to his laptop computer, Collet attended to the other half of his responsibilities here tonight - the GPS tracking system . DVC 76	"How do I dial the States ?" "You need to reverse the charges. My service doesn't cover transatlantic." DVC 383
Deep in the heart of the Grand Gallery blinked a tiny red dot. La marque . DVC 76	"How do I dial the States?" "You need to reverse the charges . My service doesn't cover transatlantic." DVC 383
He could imagine nothing important enough that Collet would interrupt this surveillance cachée - especially at this critical juncture. DVC 77	Although the material was well documented and had been covered by others, Faulkner had no intention of printing Advance Reading Copies of Langdon's book without at least a few endorsements from serious historians and art luminaries. DVC 384
The ministry's ongoing foray into political correctness , Fache argued, was weakening the department. DVC 78	Asking Jacques Saunière to endorse a manuscript on goddess worship was as obvious as asking Tiger Woods to endorse a book on golf . DVC 386
Dressed casually in a knee-length, cream-coloured Irish sweater over black leggings, she was attractive and looked to be about thirty. DVC 79	"Here's the million-dollar question ," Teabing said, still chuckling. DVC 386
Unlike the waifish, cookie-cutter blondes that adorned Harvard dorm room walls, this woman was healthy with an unembellished beauty and genuineness that radiated a striking personal confidence. DVC 79	Langdon stared at the glistening fuselage. "That's Elizabeth?" Teabing grinned. "Beats the bloody Chunnel ." DVC 387
Unlike the waifish, cookie-cutter blondes that adorned Harvard dorm room walls , this woman was healthy with an unembellished beauty and genuineness that radiated a striking personal confidence. DVC 79	"Richard," Teabing said, smiling warmly, " two thousand pounds sterling and that loaded gun say you can take my guests." DVC 388
Silas sat behind the wheel of the black Audi the Teacher had arranged for him and gazed out at the great Church of Saint-Sulpice. DVC 83	The Hawker 731's twin Garrett TFE-731 engines thundered, powering the plane skyward with gut-wrenching force. DVC 389
<i>You are as white as a ghost</i> , the inmates ridiculed as the guards marched him in, naked and cold. Mira el espectro! <i>Perhaps the ghost will pass right through these walls!</i> DVC 85	Sophie was seated with Langdon and Teabing near the front of the cabin—the Fan Jet Executive Elite Design , according to the gold medallion on the door. DVC 389
Twenty thousand feet above the Mediterranean, Alitalia flight 1618 bounced in turbulence, causing passengers to shift nervously. DVC 89	He sounded apprehensive, like a father about to give the birds-and-the-bees lecture to his children. DVC 390
The sum was approximately the same number of U.S. dollars . <i>A pittance for something so powerful.</i> DVC 90	Harvard dropout Bill Gates had returned to his alma mater to lend to the museum one of his priceless acquisitions... DVC 399.

Legally, the U.S. Embassy could intervene and extradite guilty citizens back to the United States, where they received nothing more than a slap on the wrist. DVC 93	Harvard dropout Bill Gates had returned to his alma mater to lend to the museum one of his priceless acquisitions... DVC 399.
The red dot was clearly visible on the floor plan overlay, blinking methodically in a room marked TOILETTES PUBLIQUES . DVC 96	Harvard dropout Bill Gates had returned to his alma mater to lend to the museum one of his priceless acquisitions...DVC 399.
" GPS tracking dot ," Sophie said. We use them to monitor people's locations. DVC 99	His winning bid—a cool \$30.8 million . DVC 399.
Continuously transmits its location to a Global Positioning System satellite that DCPJ can monitor. DVC 99	And get me the Kent local police . Not British MI5. I want this quiet. Kent <i>local</i> . DVC 407
It's accurate within two feet anywhere on the globe. DVC 99	And get me the Kent local police. Not British MI5 . I want this quiet. Kent <i>local</i> . DVC 407
<i>It's cool outside, Mr. Langdon</i> , the agent had said. Spring in Paris is not all your song boasts . DVC 99	The Jewish tetragrammaton YHWH —the sacred name of God—in fact derived from Jehovah, an androgynous physical union between the masculine <i>Jah</i> and the pre-Hebraic name for Eve, Havah. DVC 411
Recently the Board of Ministers and the media had become more openly critical of Fache's aggressive tactics , his clashes with powerful foreign embassies, and his gross overbudgeting on new technologies. DVC 106-7	The Jewish tetragrammaton YHWH—the sacred name of God—in fact derived from Jehovah , an androgynous physical union between the masculine <i>Jah</i> and the pre-Hebraic name for Eve, Havah. DVC 411
The thirteen-round Heckler Koch USP 40 had been provided by the Teacher. DVC 108	The Jewish tetragrammaton YHWH—the sacred name of God—in fact derived from Jehovah, an androgynous physical union between the masculine <i>Jah</i> and the pre-Hebraic name for Eve, Havah . DVC 411
Sophie had come home a few days early from graduate university in England and mistakenly witnessed her grandfather engaged in something Sophie was obviously not supposed to see. DVC 110	Tom Cruise's character in the film Eyes Wide Shut discovered this the hard way when he sneaked into a private gathering of ultraelite Manhattanites only to find himself witnessing Hieros Gamos . DVC 412
At the age of twelve, Sophie could finish the Le Monde crossword without any help, and her grandfather graduated her to crosswords in English, mathematical puzzles, and substitution ciphers. DVC 113	Tom Cruise's character in the film Eyes Wide Shut discovered this the hard way when he sneaked into a private gathering of ultraelite Manhattanites only to find himself witnessing Hieros Gamos. DVC 412
Feeling drained, she walked to the small plate-glass window at the far end of the bathroom and gazed out in silence through the mesh of alarm tape embedded in the glass. They were high up— forty feet at least.DVC 114	Tom Cruise's character in the film Eyes Wide Shut discovered this the hard way when he sneaked into a private gathering of ultraelite Manhattanites only to find himself witnessing Hieros Gamos . DVC 412
Feeling drained, she walked to the small plate-glass window at the far end of the bathroom and gazed out in silence through the mesh of alarm tape embedded in the glass. They were high up— forty feet at least.DVC 114	" Victuals , my dears?" Teabing rejoined them with a flourish, presenting several cans of Coke and a box of old crackers. DVC 417
On her left, across the Seine, the illuminated Eiffel Tower . DVC 114	"Victuals, my dears?" Teabing rejoined them with a flourish, presenting several cans of Coke and a box of old crackers. DVC 417
Straight ahead, the Arc de Triomphe . DVC 114	The cola was warm. DVC 418
And to the right, high atop the sloping rise of Monmartre, the graceful arabesque dome of Sacre-Coeur , its polished stone glowing white like a resplendent sanctuary. DVC 114	The dissolving veil of night seemed to evaporate quickly, and as Langdon watched the transformation, he saw a shimmering ocean stretch out beneath them. The English Channel . It wouldn't be long now. DVC 418

This was an academic who clearly despised not understanding. DVC 115	The Church had obviously succeeded, although not entirely. Traditional American Thanksgiving tables still bore pagan, horned fertility symbols. DVC 419
"(...) moving south (...) faster (...) crossing the Seine on Pont du Carrousel!" DVC121	Collet sighed. <i>Good luck making sense of this unlikely mélange.</i> DVC 428
"(...) moving south (...) faster (...) crossing the Seine on Pont du Carrousel! " DVC121	"Seat belts, please," Teabing's pilot announced as the Hawker 731 descended into a gloomy morning drizzle . DVC 433
The only vehicle on Pont du Carrousel was an enormous twin-bed Trailor delivery truck moving southward away from the Louvre. DVC 121	Teabing held up his right hand and feigned a courtroom oath . "Your honor, forgive an eccentric old knight his foolish prejudice for the British court system. DVC 434
Only fifteen yards from the rest room, Langdon and Sophie stood in the darkness of the Grand Gallery, (...) DVC 122	The custom-built Jaguar stretch limousine that he kept in his hangar was to be fully gassed, polished, and the day's London Times laid out on the back seat. DVC 331
Built over the ruins of an ancient temple to the Egyptian goddess Isis, the church possesses an architectural footprint matching that of Notre Dame to within inches . DVC 125	The custom-built Jaguar stretch limousine that he kept in his hangar was to be fully gassed, polished, and the day's London Times laid out on the back seat. DVC 331
I was more interested in the mathematics of it—the Divine Proportion, PHI , Fibonacci sequences, that sort of thing. DVC 130	Teabing's manservant Rémy appeared in the doorway at the top of the stairs. "I feel like a hostage working for Sir Leigh, but he assures me I am free to go." Rémy checked his watch. " Master , we really are running late." DVC 440
A long-legged math major in back raised his hand. "That's the number PHI ." He pronounced it fee . DVC 131	The Englishman gave them both a roguish smile and opened the cabinet on the limo's bar. "Could I offer you a drink? Some nibbles? Crisps? Nuts? Seltzer? " DVC 444
He was the first to show that the human body is literally made of building blocks whose proportional ratios always equal PHI." DVC 133	" Fleet Street? " Langdon asked, eyeing Teabing in the back of the limo. <i>There's a crypt on Fleet Street?</i> DVC 445
Many of us celebrate nature the way the pagans did, and don't even know it. May Day is a perfect example, the celebration of spring (...) the earth coming back to life to produce her bounty. DVC 134	Teabing grinned and turned to Sophie. "Miss Neveu, give the Harvard boy one more shot at the verse, will you?" DVC 445
While being interviewed by an American art magazine, Saunière had expressed his distaste for the modernist Cubist movement by noting that Picasso's masterpiece Les Femmes d'Alger was a perfect anagram of vile meaningless doodles. DVC 139 - 40	" They might as well have resurrected Stonehenge in downtown London. " DVC 448
Mine is the red SmartCar in the employee lot. Directly outside this bulkhead . Do you know how to get to the embassy? DVC 143	"You said Fleet Street is near Blackfriars Bridge? " "Yes, take Victoria Embankment." DVC 448
To this day, the fundamental navigational tool was still known as a Compass Rose , its northernmost direction still marked by an arrowhead... or, more commonly, the symbol of the fleur-de-lis . DVC 149	"You said Fleet Street is near Blackfriars Bridge?" "Yes, take Victoria Embankment. " DVC 448
Divine intervention. DVC 150	Once dominated by Big Ben and Tower Bridge, the horizon now bowed to the Millennium Eye—a colossal, ultramodern Ferris wheel that climbed five hundred feet and afforded breathtaking views of the city. DVC 450
Before entering, she gazed reluctantly farther down the hall, twenty yards or so , to the spot where her grandfather's body still lay under the spotlight. DVC 151	Once dominated by Big Ben and Tower Bridge , the horizon now bowed to the Millennium Eye—a colossal, ultramodern Ferris wheel that climbed five hundred feet and afforded breathtaking views of the city. DVC 450

The Salle des Etats was one of this museum's rare culs-de-sac—a dead end and the only room off the middle of the Grand Gallery . DVC 151	Once dominated by Big Ben and Tower Bridge, the horizon now bowed to the Millennium Eye —a colossal, ultramodern Ferris wheel that climbed five hundred feet and afforded breathtaking views of the city. DVC 450
This door, the chamber's sole point of entry, faced a dominating fifteen-foot Botticelli on the far wall. DVC 151	Once dominated by Big Ben and Tower Bridge, the horizon now bowed to the Millennium Eye —a colossal, ultramodern Ferris wheel that climbed five hundred feet and afforded breathtaking views of the city. DVC 450
Beneath it, centered on the parquet floor, an immense octagonal viewing divan served as a welcome respite for thousands of visitors to rest their legs while they admired the Louvre's most valuable asset. DVC 151	Every religion describes God through metaphor, allegory, and exaggeration, from the early Egyptians through modern Sunday school . DVC 451
Her grandfather had done this for her last Christmas morning. A treasure hunt! DVC 155	London's ancient Temple Church was constructed entirely of Caen stone . DVC 453
"I saw letters on the key, and a flower." DVC 156	Consecrated on the tenth of February in 1185 by Heraclius , Patriarch of Jerusalem, the Temple Church survived eight centuries of political turmoil.... DVC 453
" You're telling me this group is a pagan goddess worship cult?" " More like the pagan goddess worship cult. DVC 158	... the Temple Church survived eight centuries of political turmoil, the Great Fire of London , and the First World War, only to be heavily damaged by Luftwaffe incendiary bombs in 1940. DVC 453
Despite the total conviction in Langdon's eyes, Sophie's gut reaction was one of stark disbelief. DVC 158	... the Temple Church survived eight centuries of political turmoil, the Great Fire of London, and the First World War, only to be heavily damaged by Luftwaffe incendiary bombs in 1940. DVC 453
A few miles away, on the riverbank beyond Les Invalides , the bewildered driver of a twin-bed Trailor truck stood at gunpoint (...) DVC 159	"I am Sir Leigh Teabing," he said, his accent a highbrow, Saxonesque British . DVC 454
A few miles away, on the riverbank beyond Les Invalides, the bewildered driver of a twin-bed Trailor truck stood at gunpoint (...) . DVC 159	Sir Christopher Wren was the Temple Church's most famous benefactor. He had made possible all the restorations following damage caused by the Great Fire . DVC 455
(...) and wathked as the captain of the Judicial Police let out a guttural roar of rage and heaved a bar of soap out into the turgid waters of the Seine. DVC 159	He went to the limousine's wet bar, where he poured himself a Smirnoff vodka . DVC 460
The U.S. Embassy in Paris is a compact complex on Avenue Gabriel , just north of the Champs-Élysées. DVC 162	Forty feet away , peering out from the annex pews near the archway, Rémy Legaludec felt a rising alarm. DVC 473
The U.S. Embassy in Paris is a compact complex on Avenue Gabriel, just north of the Champs-Élysées . DVC 162	Rémy had pictured the beach towns on the Côte d'Azur , where he planned to live out his days basking in the sun and letting others serve him for a change. DVC 475
The embassy's night operator was reading Time magazine's International Edition when the sound of her phone interrupted. DVC 162	The gun in his hand was a concealable, small-caliber, J-frame Medusa , but it would be plenty deadly at close range. DVC 475
Despite her monumental reputation, the <i>Mona Lisa</i> was a mere thirty-one inches by twenty-one inches —smaller even than the posters of her sold in the Louvre gift shop. DVC 164	André Vernet, according to official records, was a model citizen. No police record—not even a parking ticket. Educated at a good lycée and the Sorbonne, he had a <i>cum laude degree</i> in international finance. DVC 478
She hung on the northwest wall of the Salle des Etats behind a two-inch-thick pane of protective Plexiglas. DVC 164	André Vernet, according to official records, was a model citizen. No police record—not even a parking ticket. Educated at a good lycée and the Sorbonne , he had a <i>cum laude degree</i> in international finance. DVC 478

She hung on the northwest wall of the Salle des Etats behind a two-inch-thick pane of protective Plexiglas . DVC 164	Prints belong to Rémy Legaludec. Wanted for petty crime . Nothing serious. Looks like he got kicked out of university for rewiring phone jacks to get free service (...) DVC 478
Since taking up residence in the Louvre, the Mona Lisa—or La Jaconde as they call her in France—had been stolen twice, most recently in 1911, when she disappeared from the Louvre's " sallee impénétrable "—Le Salon Carre. DVC 164	Prints belong to Rémy Legaludec. Wanted for petty crime. Nothing serious. Looks like he got kicked out of university for rewiring phone jacks to get free service (...) later did some petty theft . Breaking and entering. DVC 478
Since taking up residence in the Louvre, the Mona Lisa—or La Jaconde as they call her in France—had been stolen twice, most recently in 1911, when she disappeared from the Louvre's " sallee impénétrable "—Le Salon Carre. DVC 164	Prints belong to Rémy Legaludec. Wanted for petty crime. Nothing serious. Looks like he got kicked out of university for rewiring phone jacks to get free service (...) later did some petty theft. Breaking and entering . DVC 478
"his Mona Lisa is neither male nor female. It carries a subtle message of androgyny. It is a fusing of both." "You sure that's not just some Harvard bullshit way of saying Mona Lisa is one ugly chick ." DVC 167	Langdon felt utterly spent as he and Sophie hurdled a turnstile at the Temple tube station and dashed deep into the grimy labyrinth of tunnels and platforms . DVC 363
"It says so on every box of Amon condoms ." The muscular man gave a wide grin. "It's got a guy with a ram's head on the front and says he's the Egyptian god of fertility." DVC 121	Langdon followed Sophie to the westbound District and Circle Line platform , where she hurried to a pay phone to call the police, despite Rémy's warning to the contrary. DVC 483
(...) the Church claimed, that was God's rightful punishment for Eve's partaking of the Apple of Knowledge , thus giving birth to the idea of Original Sin. DVC 126	Langdon followed Sophie to the westbound District and Circle Line platform , where she hurried to a pay phone to call the police, despite Rémy's warning to the contrary. DVC 483
(...) the Church claimed, that was God's rightful punishment for Eve's partaking of the Apple of Knowledge, thus giving birth to the idea of Original Sin . DVC 126	Then drive to St. James's Park . It is adjacent to Parliament and Big Ben. You can park the limousine on Horse Guards Parade. DVC 494
Grouard yanked his walkie-talkie off his belt and attempted to radio for backup. DVC 180	Then drive to St. James's Park. It is adjacent to Parliament and Big Ben. You can park the limousine on Horse Guards Parade. DVC 494
The masterpiece she was examining was a five-foot-tall canvas. DVC 182	Then drive to St. James's Park. It is adjacent to Parliament and Big Ben. You can park the limousine on Horse Guards Parade . DVC 494
The bizarre scene Da Vinci had painted included an awkwardly posed Virgin Mary sitting with Baby Jesus, John the Baptist, and the Angel Uriel on a perilous outcropping of rocks. DVC 182	King's College , established by King George IV in 1829, houses its Department of Theology and Religious Studies adjacent to Parliament on property granted by the Crown. DVC 495
The bizarre scene Da Vinci had painted included an awkwardly posed Virgin Mary sitting with Baby Jesus, John the Baptist, and the Angel Uriel on a perilous outcropping of rocks. DVC 182	King's College, established by King George IV in 1829, houses its Department of Theology and Religious Studies adjacent to Parliament on property granted by the Crown. DVC 495
The bizarre scene Da Vinci had painted included an awkwardly posed Virgin Mary sitting with Baby Jesus, John the Baptist, and the Angel Uriel on a perilous outcropping of rocks. DVC 182	King's College, established by King George IV in 1829, houses its Department of Theology and Religious Studies adjacent to Parliament on property granted by the Crown . DVC 495
The bizarre scene Da Vinci had painted included an awkwardly posed Virgin Mary sitting with Baby Jesus, John the Baptist, and the Angel Uriel on a perilous outcropping of rocks. DVC 182	"Time and money afford one such lovely luxuries, wouldn't you say? A regular Don Quixote, that one ." DVC 496
"Please... no. That's Madonna of the Rocks! " He dropped his gun and radio, raising his hands over his head. DVC 185	In London lies a knight a Pope interred. His labor's fruit a Holy wrath incurred. She glanced at her guests. "What is this? Some kind of Harvard treasure hunt? " DVC 497

"You chose a valuable hostage," he said as they ran. " Madonna of the Rocks ," she replied. "But I didn't choose it, my grandfather did. He left me a little something behind the painting." DVC 186	London's Opus Dei Centre is a modest brick building at 5 Orme Court, overlooking the North Walk at Kensington Gardens. DVC 502
Why <i>Madonna of the Rocks</i> ?" " So dark the con of man. " She flashed a triumphant smile. "I missed the first two anagrams , Robert. I wasn't about to miss the third." DVC 186	London's Opus Dei Centre is a modest brick building at 5 Orme Court , overlooking the North Walk at Kensington Gardens. DVC 502
The security alarm on the west end of the Denon Wing sent the pigeons in the nearby Tuileries Gardens scattering as Langdon and Sophie dashed out of the bulkhead into the Paris night. DVC 189	London's Opus Dei Centre is a modest brick building at 5 Orme Court, overlooking the North Walk at Kensington Gardens. DVC 502
The security alarm on the west end of the Denon Wing sent the pigeons in the nearby Tuileries Gardens scattering as Langdon and Sophie dashed out of the bulkhead into the Paris night. DVC 189	London's Opus Dei Centre is a modest brick building at 5 Orme Court, overlooking the North Walk at Kensington Gardens . DVC 502
SmartCar , she said. "A hundred kilometers to the liter." DVC 189	St. James's Park is a sea of green in the middle of London, a public park bordering the palaces of Westminster, Buckingham, and St. James's. DVC 504
Fifty yards ahead , the traffic light at Rivoli turned red. DVC 190	St. James's Park is a sea of green in the middle of London, a public park bordering the palaces of Westminster , Buckingham, and St. James's. DVC 504
Da Vinci's original commission for Madonna of the Rocks had come from an organization known as the Confraternity of the Immaculate Conception (...) DVC 191	St. James's Park is a sea of green in the middle of London, a public park bordering the palaces of Westminster, Buckingham , and St. James's. DVC 504
...Confraternity of the Immaculate Conception, which needed a painting for the centerpiece of an altar triptych in their church of San Francesco in Milan . DVC 191	St. James's Park is a sea of green in the middle of London, a public park bordering the palaces of Westminster, Buckingham, and St. James's . DVC 504
We're going to make it, Sophie thought as she swung the SmartCar's wheel to the right, cutting sharply past the luxurious Hôtel de Crillon into Paris's tree-lined diplomatic neighborhood. DVC 192	Captain Fache had to leave. He asked me to look after you. He suggested I take you to Scotland Yard . He thought it would be safest." DVC 508
We're going to make it, Sophie thought as she swung the SmartCar's wheel to the right, cutting sharply past the luxurious Hôtel de Crillon into Paris's tree-lined diplomatic neighborhood . DVC 192	When the computer pinged again, though, the offering was unexpected. DIE OPERN VON RICHARD WAGNER "The operas of Wagner?" Sophie asked. DVC 510
Returning from graduate school in Britain for spring break a few days early, Sophie couldn't wait to see him and tell him all about the encryption methods she was studying. DVC 193	Langdon had his own qualms about the newly knighted Sir Mick Jagger, but this hardly seemed the moment to debate the politics of modern British knighthood. DVC 513
Returning from graduate school in Britain for spring break a few days early, Sophie couldn't wait to see him and tell him all about the encryption methods she was studying. DVC 193	(...) honorable knight , Sir Isaac Newton... (...) in London in 1727 and... (...) his tomb in Westminster Abbey (...) (...) Alexander Pope , friend and colleague (...) DVC 513
Jacques Saunière despised city driving and owned a car for one destination only—his vacation château in Normandy, north of Paris. DVC 193	Since hosting the coronation of William the Conqueror on Christmas Day in 1066, the dazzling sanctuary has witnessed an endless procession of royal ceremonies and affairs of state (...) DVC 517
Her delight turned to surprise, however, when she arrived to find the driveway filled with parked cars— Mercedeses, BMWs, Audis, and a Rolls-Royce . DVC 194	(...) from the canonization of Edward the Confessor , to the marriage of Prince Andrew and Sarah Ferguson, to the funerals of Henry V, Queen Elizabeth I, and Lady Diana. DVC 517
Turning now and scanning the living room, Sophie's eyes fell to the only object in the entire house that seemed out of place—her grandfather's favorite antique, a sprawling Aubusson tapestry . DVC 195	(...) from the canonization of Edward the Confessor, to the marriage of Prince Andrew and Sarah Ferguson, to the funerals of Henry V, Queen Elizabeth I, and Lady Diana. DVC 517

Sophie's Smartkar tore through the diplomatic quarter, weaving past embassies and consulates, finally racing out a side street and taking a right turn back onto the massive thoroughfare of Champs-Élysées. DVC 199	(...) from the canonization of Edward the Confessor, to the marriage of Prince Andrew and Sarah Ferguson, to the funerals of Henry V , Queen Elizabeth I, and Lady Diana. DVC 517
Dead ahead, at the end of Champs-Élysées, stood the Arc de Triomphe —Napoleon's 164-foot-tall tribute to his own military potency—encircled by France's largest rotary, a nine-lane behemoth. DVC 202	(...) from the canonization of Edward the Confessor, to the marriage of Prince Andrew and Sarah Ferguson, to the funerals of Henry V, Queen Elizabeth I , and Lady Diana. DVC 517
Dead ahead, at the end of Champs-Élysées, stood the Arc de Triomphe—Napoleon's 164-foot-tall tribute to his own military potency—encircled by France's largest rotary, a nine-lane behemoth. DVC 202	(...) from the canonization of Edward the Confessor, to the marriage of Prince Andrew and Sarah Ferguson, to the funerals of Henry V, Queen Elizabeth I, and Lady Diana . DVC 517
At the moment, however, Mickey's arms were skewed at an awkward angle, indicating an equally awkward hour. 2:51 A.M. DVC 203	(...) Langdon saw several people crawling on their hands and knees. This prostrate pilgrimage was a common occurrence in Poets' Corner , although it was far less holy than it appeared. <i>Tourists doing grave rubbings</i> . DVC 520
They'd left the rich, tree-lined streets of the diplomatic neighborhood and plunged into a darker industrial neighborhood. DVC 203	(...) Langdon saw several people crawling on their hands and knees. This prostrate pilgrimage was a common occurrence in Poets' Corner, although it was far less holy than it appeared. <i>Tourists doing grave rubbings</i> . DVC 520
Barely making two green lights, she reached the third intersection and took a hard right onto Boulevard Malesherbes . DVC 203	At that moment, a hundred yards down the nave , out of sight behind the choir screen, the stately tomb of Sir Isaac Newton had a lone visitor. DVC 520
Gare Saint-Lazare . Ahead of them, the glass-roofed train terminal resembled the awkward offspring of an airplane hangar and a greenhouse. European train stations never slept. DVC 203	Sophie moved directly to the sarcophagus, but Langdon hung back a few feet , keeping an eye on the abbey around them. DVC 525
What had begun as a one-mile dash to the U.S. Embassy had now become a full-fledged evacuation from Paris. DVC 204	Forty yards down the east cloister, an archway materialized on their left, giving way to another hallway. DVC 529
The driver who collected Bishop Aringarosa from Leonardo da Vinci International Airport pulled up in a small, unimpressive black Fiat sedan. DVC 205	They were a good ten feet into the room , searching the south wall, when they realized the door they had been promised was not there. DVC 530
<i>Architectural Digest</i> had called Opus Dei's building "a shining beacon of Catholicism sublimely integrated with the modern landscape," and lately the Vatican seemed to be drawn to anything and everything that included the word " modern ." DVC 206	The Lord taketh away (...) and the Lord giveth . DVC 546
Drawing on an unsettling tide of liberal support within the College of Cardinals , the Pope was now declaring his papal mission to be "rejuvenation of Vatican doctrine and updating Catholicism into the third millennium." DVC 150	Bishop Aringarosa was unconscious when the doors of St. Mary's Hospital hissed open. DVC 546
Pope DVC 206	Now, bowing down like a subject several yards in front of Leigh Teabing, Langdon lowered the cryptex to within inches of the stone floor. DVC 554
His Holiness DVC 206	Now, bowing down like a subject several yards in front of Leigh Teabing, Langdon lowered the cryptex to within inches of the stone floor . DVC 554
Holy Father DVC 206	Exhaling in relief, Fache holstered his Manurhin sidearm and turned to Sophie. DVC 557
"Where are we going?" he had demanded of his driver. " Alban Hills ," the man replied. "Your meeting is at Castel Gandolfo. The Pope's summer residence? Aringarosa had never been, nor had he ever desired to see it." DVC 207	"I am glad to see you're well, My Lord ." (biskup Aringarosa) DVC 561

"Where are we going?" he had demanded of his driver. "Alban Hills," the man replied. "Your meeting is at Castel Gandolfo . The Pope's summer residence? Aringarosa had never been, nor had he ever desired to see it." DVC 207	Rosslyn Chapel —often called the Cathedral of Codes—stands seven miles south of Edinburgh, Scotland, on the site of an ancient Mithraic temple. DVC 564
In addition to being the Pope's summer vacation home, the sixteenth-century citadel housed the Specula Vaticana—the Vatican Observatory—one of the most advanced astronomical observatories in Europe. DVC 207	Rosslyn Chapel—often called the Cathedral of Codes —stands seven miles south of Edinburgh, Scotland, on the site of an ancient Mithraic temple. DVC 564
In addition to being the Pope's summer vacation home, the sixteenth-century citadel housed the Specula Vaticana —the Vatican Observatory —one of the most advanced astronomical observatories in Europe. DVC 207	Rosslyn Chapel—often called the Cathedral of Codes—stands seven miles south of Edinburgh, Scotland, on the site of an ancient Mithraic temple. DVC 564
homeless men holding cardboard signs, collections of bleary-eyed college kids sleeping on backpacks and zoning out to their portable MP3 players , and clusters of blue-clad baggage porters smoking cigarettes. DVC 210	This longitudinal Rose Line is the traditional marker of King Arthur's Isle of Avalon and is considered the central pillar of Britain's sacred geometry. DVC 564
The heavily forested park known as the Bois de Boulogne was called many things, but the Parisian cognoscenti knew it as "the Garden of Earthly Delights." DVC 216	Gazing up at the stark edifice framed against a cloud-swept sky, Langdon felt like Alice falling headlong into the rabbit hole. This must be a dream. DVC 564
Sophie looked back at the key and wondered what they would possibly find at 24 Rue Haxo . A church? Some kind of Priory headquarters? DVC 213	Archaeologists petitioned to begin blasting through the bedrock to reach the mysterious chamber, but the Rosslyn Trust expressly forbade any excavation of the sacred site. DVC 565
I thought the Templars were created to protect the Holy Land ." DVC 218	The Knights Templar had designed Rosslyn Chapel as an exact architectural blueprint of Solomon's Temple in Jerusalem... DVC 566
(...) whether the Knights had blackmailed the Vatican or whether the Church simply tried to buy the Knights' silence, but Pope Innocent II immediately issued an unprecedented papal bull that afforded the Knights Templar limitless power(...) DVC 219	The Knights Templar had designed Rosslyn Chapel as an exact architectural blueprint of Solomon's Temple in Jerusalem (...) DVC 566
With their new carte blanche (nije kurziv) from the Vatican, the Knights Templar expanded at a staggering rate, both in numbers and political force, amassing vast estates in over a dozen countries. DVC 219	The mug of potent Brazilian coffee in his hand had granted him a hazy reprieve from his mounting exhaustion, and yet he sensed the reprieve would be fleeting. DVC 578
By the 1300s, the Vatican sanction had helped the Knights amass so much power that Pope Clement V decided that something had to be done. DVC 219-220	He had promised himself he would stop in the hotel lobby for a cafe au lait to clear his thoughts, but instead his legs carried him directly out the front door into the gathering Paris night. DVC 588
As he cut across the corner of the Comédie-Française , another bronze medallion passed beneath his feet. DVC 589	Each disk was five inches in diameter and embossed with the letters N and S. Nord. Sud. DVC 589

B. Filmovi

I mean, Your Honour , that was a hell of a shot! I mean, Your Honour, good shot!	My particular field... Is forming limited partnerships through offshore corporations.
I'm currently doing an externship for extra credits as a clerk for Judge Hookstratten.	My particular field... Is forming limited partnerships through offshore corporations .
I'm currently doing an externship for extra credits as a clerk for Judge Hookstratten.	So don't risk an IRS audit?

That's more impressive that being in the top 5% .	Bombay martini on the rocks, Ellis, three olives.
Top 5 in my class , not the top 5%.	What led you to law school? - I can't remember. - Sure you can, counselor .
I know you've had a lot of offers. Did you know, for example, that we have 127 companies that are Fortune 500 companies!	I was a delivery boy for a pizza parlour .
...requirement for a first-year associate is only 2,000 hours, not more (the usual 25, 26 or 27 hundred.)	One day the owner got a notice from the IRS .
If you are a Lakers fan , we have a box at the Forum.	I used to caddie for young lawyers off from work on weekdays...and their wives.
If you are a Lakers fan, we have a box at the Forum .	You shouldn't be burdened with a student loan .
One partner is an ex-governor , two are congressmen. One is a former secretary of agriculture.	They have their own horses. Two of them. Quarter horses . - Does that make half a horse?
One partner is an ex-governor, two are congressmen . One is a former secretary of agriculture.	Just redraft this section on repatriation of offshore funds .
One partner is an ex-governor, two are congressmen. One is a former secretary of agriculture .	Two steak sandwiches on rolls , please.
I'd like you to meet Oliver Lambert - our senior partner .	That's 4 dead lawyers out of 41 in less than 10 years. - Beats any life insurance tables I've ever heard about.
This is Royce McKnight, our managing partner .	Mr Tolar has a plan that meets all your needs whoever's in the White House .
(offer) It includes a bonus schedule, a low-interest mortgage so you can buy a home, country club membership, and we'll lease you a new Mercedes.	You hear that, counselor? That's a veiled threat .
(offer) It includes a bonus schedule, a low-interest mortgage so you can buy a home, country club membership, and we'll lease you a new Mercedes.	Mr Tolar's schedule virtually guarantees you zero tax with zero risk. Y
(offer) It includes a bonus schedule, a low-interest mortgage so you can buy a home, country club membership , and we'll lease you a new Mercedes.	Your defer your tax in full, even with a bankable LC .
(offer) It includes a bonus schedule, a low-interest mortgage so you can buy a home, country club membership, and we'll lease you a new Mercedes .	Grab a Red Stripe out of a fridge.
- Objection - vague, ambiguous. Sustained.	Tell my friend I went back to the condo .
I bribed a clerk in the Harvard Law placement office for the exact amount of the highest offer and then added 20%.	Well, well, the man from Gentleman's Quarterly .
Moo shoo pork , Szechwan beef, Mandarin duck...from Wong Boys. It's even got a cork. (pokazuje bocu vina)	You get a job on Wall Street ?
Moo shoo pork, Szechwan beef , Mandarin duck...from Wong Boys. It's even got a cork. (pokazuje bocu vina)	Did he tell you it was a statutory rape ? She was 17, looked 25. I got one to four.
Moo shoo pork, Szechwan beef, Mandarin duck ...from Wong Boys. It's even got a cork. (pokazuje bocu vina)	Want some Sweet 'n' Low? Dairy cream ?
Moo shoo pork, Szechwan beef, Mandarin duck...from Wong Boys .	Her husband's a nut case. He's a truck driver. He moved here to be close to Graceland . He thinks he's Elvis.
It's even got a cork .	Her husband's a nut case. He's a truck driver. He moved here to be close to Graceland. He thinks he's Elvis .
A home with grass around it?	I've run across some strange things in this job, some things I would never spray-paint on an overpass .
He's our number-one draft pick , so to speak, and he's been romanced by the big boys from New York and Chicago and everywhere else, so we have to sell him on our little firm in Memphis.	Avery told me you were at MSU law library .
He's our number-one draft pick, so to speak, and he's been romanced by the big boys from New York and Chicago and everywhere else, so we have to sell him on our little firm in Memphis .	Let's put the books away, pretend we're back in our old, beat-up apartment, broke, and we find some money we forgot in pockets. We'll send out for pizza. Drink beer. And watch " Star Search ".

Meanwhile, he's going to try not to be embarrassed while I tell you he's graduating from Harvard with honours. Hear, hear.	We'll review sections 704-B of the IRS code of 1986.
All white, all male, all married, huh?	I'm with the Department of Justice.
It's different from the Northeast . The pace, we're almost stately by comparison. Courteous... And not as gossipy.	Isn't he just up the street? - Yes. In The Cotton Exchange.
I've been teaching in Boston at a private school.	This is pure harrassment.
OK. The "Love Boat" band , the secret recipe ribs - they're a little square, but... - I don't mind square, I like square. Weird, I mind.	Here's your Abby, one day walking to the mailbox, anticipating the arrival of her " Redbook " or " Sharper Image " catalogue. What does she find instead?
96,000 a year here is like 150 in New York. Did you ever think I'll make a six figure salary?	Here's your Abby, one day walking to the mailbox, anticipating the arrival of her " Redbook " or " Sharper Image " catalogue. What does she find instead?
She made two phone calls from her hotel, one to her parents and one to the Memphis school board.	Guilty, Your Honour. I did it. (surprise party za bar exam)
I drew the happy face , Mrs McDeere.	In which year did a Harvard sculler outrow an Oxford man at Henley?
I'm starting the bar exam work.	It became a federal offence.
Wally Hudson, contracts . Here to help with the exam.	I thought there were only two brothers Grimm.
First day's a four-hour multiple choice on ethics.	But everybody loves Elvis . The man's a panda.
Ken Curry, domestic relations.	(utrke pasa) They're off. Say Something comes away on top. Right There's on the inside. Champagne rushes up.
Mike Hill, wills and estates.	(utrke pasa) They're off. Say Something comes away on top. Right There's on the inside. Champagne rushes up.
I'm Avery Tolar, your designated mentor.	(utrke pasa) They're off. Say Something comes away on top. Right There's on the inside. Champagne rushes up.
My particular field... Is forming limited partnerships through offshore corporations.	Me Voyles wants me to tell you how much the Bureau appreciates...
So don't risk an IRS audit?	Your brother's a convicted felon. He's in for manslaughter. - But brawl. If he hadn't boxed, would've been self-defence. - It's still a felony, Mitch.
Bombay martini on the rocks , Ellis, three olives.	Abanks' Diving Lodge.
This is Southern hospitality.	My friends are taking him to Trinity Caves . Should be a good six hours.
What led you to law school? - I can't remember. - Sure you can, counsellor.	We could grab some sun, take a dip...drink some Havana Club.
"info held by client and my Mac ". Signed AT.	Greenwood Secretarial Services.
I'm calling the Department of Traffic right now. (krivo parkiranje i blokiranje izlaza)	There's a bus stop a quarter mile . Follow the yellow line. You're used to that.
We'll put you in protective custody.	I'd like a steak, medium rare, three fried eggs over, French fries and coffee, please.
The Moroltos are arriving today from Chicago. (...) Northwest arrives 2:16 pm, straight to the Peabody.	My particular field... Is forming limited partnerships through offshore corporations.
The Moroltos are arriving today from Chicago. (...) Northwest arrives 2:16 pm, straight to the Peabody.	Just redraft this section on repatriation of offshore funds.
it's a red ten ton, registered to Farley's Catfish Farm.	Professor Dumbledore, sir. Professor McGonagall.

Get his route and find that truck. And issue APBs on Ray and Mitkhell McDeere.	We are going to buy you two new presents. How's that, pumpkin ?
Turisti ki vodi : During the great steamboat era which was peaked in the 1870s, these great floating palaces like the Robert E. Lee , whose model you see here, filled the Mississippi River.	It's all right, sweetheart . We'll get you out of these cold clothes.
Lamar, I just saw Mitkh at Mud Island Museum.	Welcome, Harry, to Diagon Alley .
I don't know. Tammy's friend slipped him a Mickey Finn .	Platform 9 3/4
You want to meet McDeere? For what? So you can charge me 1,000 an hour while I'm in Joliet for 30 years?	Bertie Bott's Every Flavor Beans? - They mean every flavor.
I'm your attorney . One of them.	But before you take your seats, you must be sorted into your houses. They are Gryffindor, Hufflepuff, Ravenclaw and Slytherin .
I'm your lawyer , gentlemen. Whether I like it or not, I can't talk about you even when I'm no longer your lawyer. That would be breaking my word, my oath.	The Sorting Ceremony will begin momentarily.
Yasser fucking Arafat , huh? Never a night in the same place.	Welcome to the Gryffindor, common room . Boys' dormitory is upstairs to the left. Girls, the same on your right.
Get them with what? Overbilling, mail fraud? That's exciting! - It's not sexy, but it gets them 10,000 and five years in prison. That's ten and five for each act.	Welcome to the Gryffindor, common room. Boys' dormitory is upstairs to the left. Girls, the same on your right.
Get them with what? Overbilling, mail fraud? That's exciting! - It's not sexy, but it gets them 10,000 and five years in prison. That's ten and five for each act .	Good afternoon, Madam Hooch. B20
There's 250 acts of documented mail fraud there. That's racketeering. That's a minimum 1,250 years in prison and 2.5 million in fines. That's more than you had on Capone .	Wood, I have found you a Seeker .
Ms. Culp, I think I already gave Michael an A-minus .	Fred and George are on the team, too. Beaters .
I'm Lieutenant Collet from DCPJ . A kind of French FBI.	Quidditch is easy to understand. Each team has seven players. Three Chasers, two Beaters, one Keeper and a Seeker . That's you.
I'm Lieutenant Collet from DCPJ. A kind of French FBI .	There are three kinds of balls. This one's called the Quaffle . The Chasers handle the Quaffle and try to put it through one of those hoops. The Keeper, that's me, defends the hoops.
My police chief , Capitaine Fache, had hoped, considering your expertise, and the markings on the body, you might assist us.	Bludger . Nasty little buggers.
My police chief, Capitaine Fache , had hoped, considering your expertise, and the markings on the body, you might assist us.	The Golden Snitch .
But what you see in the photograph Monsieur Sauniere did to himself.	Now... prefects will lead their house back to the dormitories. Teachers will follow me to the dungeons.
We are not Cafeteria Catholics .	As for you two gentlemen ...I just hope you realize how fortunate you are.
GPS tracking dot . Accurate within two feet anywhere on the globe.	Take a bit of toast, mate . Go on.
GPS tracking dot. Accurate within two feet anywhere on the globe.	Go, go, go, go! (navijanje)
He's going south on Pont du Carrousel .	That's me! Only I'm head boy .
Anagram is right. "O, draconian devil. Oh, lame saint becomes " Leonardo da Vinci . The <i>Mona Lisa</i> ."	And bloody hell! I'm Quidditch captain too!
Anagram is right. "O, draconian devil. Oh, lame saint becomes "Leonardo da Vinci. The Mona Lisa ."	Wait till my father hears about this. This is servant's stuff .
This can't be this. The fleur-de-lis .	Drinking its blood will keep you alive even if you are an inch from death. (unicorn)

This is the Bois de Boulogne ?	He received an urgent owl from the Ministry of Magic .
Any ideas, professor? (o fleur-de-lis.) - You could've just handed me a piece of a UFO from Area 51 .	The next week he sent me to boarding school .
The Pope had declared the Knights Templar Satan worshippers...and said God had charged him with cleansing the earth of these heretics. (...) The Templars were all but exterminated. The date was October 13th, 1307. A Friday. - Friday the 13th.	Council of Nicaea .
Job 38, verse 11 . Do you know it, sister? - Job 38:11. Hitherto shalt thou come...but no further.	If you'd be so kind as to show us the symbols for man and woman, please. - No balloon animals . I can make a great duck.
Where is the keystone ?	The Catholic Inquisition soon publishes what may be the most blood-soaked book in human history. The Malleus Maleficarum. The Witches' Hammer .
Is it yours, mademoiselle ?	Sub rosa: "In London lies a knight a Pope interred His labour's fruit a Holy wrath incurred You seek the orb that ought be on his tomb It speaks of Rosy flesh and seeded womb.
But first a test of honour. Three questions. Your first: Shall I serve coffee or tea? - Tea, of course. - Excellent. - Second: milk or lemon? - Milk? (Sophie) - That would depend on the tea. - Correct. - And now the third and most grave of inquiries: In which year did a Harvard sculler outrow an Oxford man at Henley? - Surely such a travesty has never occurred.	"In London lies a knight a Pope interred." Sir Isaac Newton's funeral was presided over by his good freind, his colleague, Alexander Pope. A. Pope . His first initial. How did I miss that?
Sir Leigh Teabing , may I present Miss Sophie Neveu?	Armed police! Drop your weapon!
Earl Grey? - Lemon. - Correct.	You're under arrest! You do not have to say anything, but it may harm your defence...If you do not mention, when questioned...something which you later rely on in court. Anything you do say will be given in evidence.
The Good Book did not arrive by facsimile from heaven. The Bible as we know it was finally presided over by one man: The pagan emperor Constantine .	